Oikeusministeriön julkaisuja
Justitieministeriets publikationer

Mietintöjä ja lausuntoja
Betänkanden och utlåtanden

2026:22

Reformen av självstyrelselagen för Åland

Självstyrelselagsarbetsgruppens 2025 betänkande

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2026:22

Reformen av självstyrelselagen för Åland

Självstyrelselagsarbetsgruppens 2025 betänkande

Justitieministeriet

Justitieministeriet Helsingfors 2026

Julkaisujen jakelu
Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Justitieministeriet
CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-499-2
ISSN pdf: 2490-1172

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2026

Presentationsblad
12.5.2026

Reformen av självstyrelselagen för Åland
Självstyrelselagsarbetsgruppens 2025 betänkande

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2026:22		**Tema**	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet		
Utarbetad av	Justitieministeriet		
Språk	svenska	**Sidantal**	319

Referat

Justitieministeriet tillsatte år 2025 en arbetsgrupp med uppgift att färdigställa ett förslag till regeringens proposition med förslag till ny självstyrelselag för Åland. Till stöd för och uppföljning av arbetsgruppens arbete tillsattes en referensgrupp på hög nivå. Organens mandatperiod var den 3 februari 2025–2 mars 2026. Syftet med arbetet var att utveckla och modernisera självstyrelsesystemet.

Arbetsgruppens förslag till ny självstyrelselag är uppgjort i form av regeringens proposition.

Arbetsgruppen föreslår att självstyrelselagens nuvarande förhållande till grundlagen förtydligas. Det föreslås att det till lagen fogas vissa bestämmelser i grundlagen vars formulering anpassas till de skyldigheter som på motsvarande sätt tillämpas på självstyrelsen.

Det nuvarande systemet för fördelning av behörigheten mellan riket och självstyrelsen kvarstår, men paragraferna moderniseras. Förslaget till proposition innebär också vissa ändringar i den gällande regleringen.

Arbetsgruppen föreslår att lagstiftningskontrollen av lagtingslagar revideras. Grunderna för utövande av republikens presidents vetorätt förblir oförändrade, men det föreslås att lagstiftningskontrollens innehåll och förfarande ändras.

De språkliga bestämmelser som ska tillämpas på Åland föreslås utvecklade.

Ålands befogenheter i fråga om internationella förpliktelser utvidgas liksom även dess möjligheter att påverka beredningen av ärenden som avgörs i EU:s institutioner.

Arbetsgruppens förslag baserar sig delvis på resultaten av den tidigare beredningen av regeringspropositionen.

Nyckelord	Åland, självstyrelselagen för Åland, betänkanden, arbetsgrupper		
ISBN PDF	978-952-400-499-2	**ISSN PDF**	2490-1172
Ärendenr.	VN/35482/2024	**Projektnr.**	OM005:00/2025
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-499-2		

Kuvailulehti
12.5.2026

Ahvenanmaan itsehallintolain uudistaminen
Itsehallintolakityörymän 2025 mietintö

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2026:22		**Teema**	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Yhteisötekijä	Oikeusministeriö		
Kieli	ruotsi	**Sivumäärä**	319

Tiivistelmä

Oikeusministeriö asetti vuonna 2025 työryhmän, jonka tehtävänä oli viimeistellä ehdotus hallituksen esitykseksi uudeksi Ahvenanmaan itsehallintolaiksi. Työryhmätyöskentelyn tueksi ja seurantaan asetettiin korkean tason seurantaryhmä. Toimielinten toimikausi oli 3.2.2025-2.3.2026. Työskentelyn tavoitteena oli kehittää ja nykyaikaistaa itsehallintojärjestelmää.

Työryhmän ehdotus uudeksi itsehallintolaiksi on laadittu hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmä ehdottaa itsehallintolain nykyistä suhdetta perustuslakiin selkeytettäväksi. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi eräitä perustuslain säännöksiä, joiden muotoilu mukautettaisiin itsehallintoon vastaavasti sovellettaviin velvoitteisiin.

Nykyinen järjestelmä valtakunnan ja itsehallinnon välisestä toimivallan jaosta pysyisi, mutta pykälät modernisoitaisiin. Esitysehdotus merkitsisi myös eräitä muutoksia nykyiseen sääntelyyn.

Työryhmä ehdottaa uudistettavaksi maakuntapäivälakien lainsäädäntövalvontaa. Tasavallan presidentin veto-oikeuden käyttämistä koskevat perusteet säilyisivät ennallaan, mutta lainsäädäntövalvonnan sisältöä ja menettelyä ehdotetaan muutettavaksi.

Ahvenanmaalla sovellettavia kielellisisä säännöksiä kehitettäisiin.

Ahvenanmaan toimivaltuuksia kansainvälisiä velvoitteita koskien laajennettaisiin samoin kuin sen mahdollisuuksia vaikuttaa EU:n toimielimissä päätettävien asioiden valmisteluun.

Osin työryhmän ehdotukset perustuvat hallituksen esityksen aikaisemman valmistelun aikaansaannoksiin.

Asiasanat	Ahvenanmaa, Ahvenanmaan itsehallintolaki, mietinnöt, työryhmät		
ISBN PDF	978-952-400-499-2	**ISSN PDF**	2490-1172
Asianumero	VN/35482/2024	**Hankenumero**	OM005:00/2025
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-499-2		

Description sheet
12 May 2026

Reform of the Act on the Autonomy of Åland
Report of the Working Group 2025 for reforming the Autonomy Act

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2026:22		**Subject**	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Group author	Ministry of Justice, Finland		
Language	Swedish	**Pages**	319

Abstract

In 2025, the Ministry of Justice appointed a working group to finalise a government proposal for a new Act on the Autonomy of Åland. A high-level monitoring group was appointed to support and monitor the work. The term of both groups ran from 3 February 2025 to 2 March 2026. The objective was to develop and modernise the system of autonomy.

The working group's proposal for a new Act on the Autonomy of Åland has been drawn up in the form of a government proposal.

The working group proposes clarifying the current relationship between the Autonomy Act and the Constitution. It is proposed that certain provisions of the Constitution be added to the Autonomy Act, the wording of which would be adapted to the obligations applicable to the autonomy.

The current system for the division of powers between the State and the autonomy would remain, but the provisions of the Autonomy Act would be modernised in this respect. Certain amendments to the current regulation are also proposed.

The working group proposes that the legislative oversight of the acts of Åland be reformed. The grounds for exercising the right of veto by the President of the Republic would remain unchanged, but amendments are proposed to the procedure for legislative oversight and its contents.

The language provisions applicable in Åland would also be developed.

The powers of Åland regarding international obligations and its possibilities to influence the preparation of matters to be decided by EU institutions would be expanded.

The working group's proposals are partly based on previous work carried out to prepare a government proposal on the matter.

Keywords Åland Islands, Act on the Autonomy of Åland, reports, working groups

ISBN PDF	978-952-400-499-2	**ISSN PDF**	2490-1172
Reference no.	VN/35482/2024	**Project no.**	OM005:00/2025

URN address https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-499-2

Innehåll

Överlåtelsebrev 11

Till justitieministeriet 11

Mandatet 11

Arbetsgruppen 12

Referensgruppen 13

Arbetsgruppens möten 13

Referensgruppens möten 15

Beredningen av betänkandet 15

Överlåtelse av betänkandet 16

Självstyrelselagsarbetsgruppens 2025 betänkande 17

Allmän inledning 17

Åländsk behörighet inom den ekonomiska zonen 20

Åländsk behörighet rörande arbetsavtal inom offentlig sektor 23

Behörighetsfördelningen för gränssnittet mellan socialförsäkring och socialvård 27

Beredskap inför undantagsförhållanden 29

Hälso- och sjukvård samt socialvård 30

Befogenheter för självstyrelsemyndigheterna att sköta riksuppgifter inom smittskydd och övrig hälso- och sjukvård samt socialvård 30

Behörighetsöverföring av administrativa ingrepp i personlig frihet 35

Ekonomifrågor 35

Finansministeriet 36

Landskapsregeringen 37

Referensgruppens vägledning 39

Åland som en egen valkrets i val till Europaparlamentet 39

Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering 41

Social- och hälsovårdsministeriets avvikande mening och uttalande om utkastet till regeringens proposition till riksdagen om självstyrelselagen för Åland 44

Avvikande mening om utkastet till regeringens proposition till riksdagen om självstyrelselagen för Åland 44

Uttalande om utkastet till regeringens proposition till riksdagen om självstyrelselagen för Åland 49

Bilaga: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till ny självstyrelselag för Åland 53

Propositionens huvudsakliga innehåll 53

MOTIVERING 55

1 Bakgrund och beredning 55

1.1 Bakgrund 55

1.1.1 Självstyrelsens historiska och juridiska bakgrund 55

1.1.2 Bakgrunden till föreliggande proposition 56

1.2 Beredning 57

2 Nuläge och bedömning av nuläget 59

2.1 Självstyrelselagens utveckling 59

2.2 Självstyrelselagens ställning i författningen 59

2.3 Självstyrelsens internationella och EU-rättsliga dimension 61

2.3.1 Internationella garantier för självstyrelsen 61

2.3.2 Demilitariserad och neutraliserad status 61

2.3.3 Ålandsexemplet 62

2.3.4 Ålands ställning i Europeiska unionen 62

2.3.5 Åländskt deltagande i internationellt samarbete 63

2.4 Ålands område 63

2.4.1 Finlands ekonomiska zon 63

2.4.2 Gränserna för den neutraliserade och demilitariserade zonen 64

2.4.3 Handräckning av riksmyndigheter i landskapet Åland 65

2.5 Samhällsutvecklingen 65

2.5.1 Förändringar globalt och i Europa 65

2.5.2 Nationella förändringar 66

2.5.3 Ålands inflytande i beredningen av EU-ärenden 67

2.5.4 Befolkningen på Åland 67

2.5.5 Språkförhållandena 67

2.5.6 Utbildningen på Åland 68

2.5.7 Näringsliv och arbetsmarknad på Åland 68

2.5.8 Miljön 69

2.5.9 Kommunalförvaltningen på Åland 69

2.6 Internationell jämförelse 69
2.7 Det gällande rättsläget och bedömning av det 71
2.7.1 Fördelningen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket 71
2.7.2 Ekonomin 74
2.7.3 Internationella relationer 77
2.7.4 Ålands ställning i EU-ärenden 80
2.7.5 Språkbestämmelser 83
2.7.6 Lagstiftningskontrollen av landskapslagar 85
2.7.7 Den dömande makten 87
2.7.8 Aktörerna i självstyrelsesystemet 88

3 Målsättning 93

4 Förslagen och deras konsekvenser 94
4.1 De viktigaste förslagen 94
4.1.1 Lagstiftningsteknik och terminologi 94
4.1.2 Självstyrelselagens förhållande till grundlagen 95
4.1.3 Behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen 96
4.1.4 Behörighet eller befogenheter som enligt lagförslaget överförs till lagtinget eller som preciseras 97
4.1.5 Återföring av Ålands lagstiftningsbehörighet till riksdagen 98
4.1.6 Ålands ekonomiska självstyrelse 99
4.1.7 Aktörerna i självstyrelsesystemet 100
4.1.8 Lagstiftningskontrollen av lagstingslagar 103
4.1.9 Den dömande makten 104
4.1.10 Utökade befogenheter i internationella förhållanden 105
4.1.11 Språkbestämmelser 106
4.1.12 Kommunalförvaltningen på Åland 107
4.2 De huvudsakliga konsekvenserna 108
4.2.1 Konsekvenser för tillgodoseendet av grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter 108
4.2.2 Konsekvenser av bestämmelserna om språk 109
4.2.3 Konsekvenser för internationella förpliktelser 110
4.2.4 Konsekvenser för efterlevnaden av EU:s grundfördrag eller unionsrätten 111
4.2.5 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen 113

4.2.6 Konsekvenser av bestämmelsen om överenskommelseförordning 113
4.2.7 Statsekonomiska konsekvenser 114
4.2.8 Konsekvenser av 28 § i lagförslaget om överföring av ny behörighet i enkel lagstiftningsordning 118
4.2.9. Konsekvenser av viss återföring av behörighet till riksdagens lagstiftningsbehörighet 118
4.2.10 Konsekvenser i myndigheternas verksamhet och för samverkan mellan statens myndigheter och Ålands självstyrelsemyndigheter. 119
4.2.11 Konsekvenser för det åländska samhället 120
4.2.12 Konsekvenser av förslag om Ålands rätt till arv 122

5 Alternativa handlingsvägar 123
5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser 123
5.1.1 Ålands område – åländsk behörighet inom den ekonomiska zonen 123
5.1.2 Riksuppgifter hos åländska kommuner och självstyrelsemyndigheterna 124
5.1.3 Lagtingets lagstiftningsbehörighet rörande viss arbetsrätt 126
5.1.4 Beredskap inför undantagsförhållanden, undantagsförhållanden och försörjningsberedskap 127
5.1.5 Grundlagens och självstyrelselagens förhållande 128
5.1.6 ”Åland” i identitetshandlingar 128
5.1.7 Ekonomikapitlet 128
5.1.8 108 § Valkrets samt införande av kommunal rösträtt i vissa fall 135
5.1.9 109 § Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering 135
5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet 136

6 Remissvar 136

7 Specialmotivering 136

8 Bestämmelser på lägre nivå än lag 265

9 Ikraftträdande 269

10 Verkställighet och uppföljning 269

11 Förhållande till andra propositioner 269

11.1 Samband med andra propositioner 269
11.2 Förhållande till budgetpropositionen 269

12 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning 269

12.1 Utgångspunkterna 269
12.2 Självstyrelselagens ställning i statsförfattningen 270
12.3 Behörigheten att lagstifta om grundlagen 271
12.4 Ålands lagtings lagstiftningsbehörighet 272
12.5 Tillämpningen i nuläget av grundlagen på Åland 273
12.6 Föreslagna särbestämmelser av grundlagskaraktär i lagförslaget 275
12.7 Bestämmelser i lagförslaget vilkas förebild är motsvarande bestämmelser i grundlagen 275
12.8 Bedömning av enskilda bestämmelser i lagförslaget i förhållande till grundlagen 277
12.9 Vissa andra bestämmelser och nyheter i lagförslaget som bör bedömas i förhållande till grundlagen 279
12.10 Sammanfattning 285

13 Lagstiftningsordning 285

Lagförslag 287

Självstyrelselag för Åland 287

Överlåtelsebrev

Till justitieministeriet

Mandatet

Justitieministeriet tillsatte den 29 januari 2025 (VN/35482/2024) en tjänstemanna- och sakkunnigarbetsgrupp med en utomstående ordförande, självstyrelselagsarbetsgruppen 2025, med uppgift att tillsammans med Ålands landskapsregering färdigställa ett förslag till ny självstyrelselag för Åland.

Till stöd för och uppföljningen av arbetsgruppens arbete tillsatte justitieministeriet dessutom en referensgrupp på hög nivå.

Arbetsgruppens och referensgruppens mandatperiod var den 3 februari 2025 till och med den 31 januari 2026. Tidsfristen för arbetsgruppen förlängdes till den 2 mars 2026 med justitieministeriets beslut den 22 januari 2026. Arbetsgruppen förutsattes senast den 2 mars 2026 fatta beslut om innehållet i sitt betänkande.

Arbetsgruppen skulle utarbeta sitt betänkande i form av en regeringsproposition.

Utgångspunkter för det fortsatta reformarbetet var det propositionsutkast till Ålands självstyrelselag som var för remiss under åren 2021–22 och de utlåtanden som fåtts samt betänkandena från justitieministeriets Ålandsarbetsgrupp 2023 och utlåtandena över dessa. Förnyelsen av självstyrelselagen har sin ursprungliga grund i den parlamentariska Ålandskommitténs slutbetänkande och Självstyrelselagsarbetsgruppens 2018 riktlinjeförslag.

Arbetsgruppen

Arbetsgruppen har haft följande sammansättning:

- Gustav Bygglin, ordförande, justitieråd

Medlemmar:

- John Eriksson, förvaltningschef, Ålands landskapsregering,
- Janina Groop-Bondestam, lagstiftningsråd, justitieministeriet,
- Linnéa Johansson, avdelningschef, Ålands landskapsregering,
- Filip Kjellberg, finansråd, finansministeriet,
- Mia Mäkinen, specialsakkunnig, social- och hälsovårdsministeriet och
- Niclas Slotte, senior rättssakkunnig, Ålands landskapsregering
- Istället för Mäkinen kunde andra representanter från social- och hälsovårdsministeriet delta på möten baserat på föredragningslistan.

Permanenta sakkunniga i arbetsgruppen:

- Maria Guseff, enhetschef, lagstiftningsråd, utrikesministeriet,
- Peter Lindbäck, VH, ledamot av Ålands lagting (Liberalerna),
- Yrsa Nyman, enhetschef, lagstiftningsråd, justitieministeriet,
- Sten Palmgren, jur.lic. och
- Emil Waris, justitieråd, högsta förvaltningsdomstolen.

Sekretariat:

- Helena Blomqvist, lagberedare, Ålands landskapsregering,
- Kristel Englund, konsultativ tjänsteman, justitieministeriet,
- Janina Groop-Bondestam, lagstiftningsråd, justitieministeriet och
- Rasmus Lindqvist, rättssakkunnig, Ålands landskapsregering.

Referensgruppen

I referensgruppen ingick följande företrädare på hög nivå:

- Johan Ehn, Ålands representant i Helsingfors,
- Nina Fellman, ledamot av Ålands lagting (Socialdemokraterna),
- Harry Jansson, ledamot av Ålands lagting (Centern),
- Kristiina Kokko, statssekreterare, statsrådet (Samlingspartiets regeringsgrupp),
- Julia Lindholm, vik., lagtingsdirektör, Ålands lagting,
- Teija Makkonen, statssekreterare, statsrådet, (Sannfinländarnas regeringsgrupp), från den 5 september 2025 och med Heikki Tamminen, statssekreterare, statsrådet (14 augusti – 5 september) och Antti Salminen, statssekreterare, statsrådet, (till 14 augusti) som tidigare medlemmar,
- Päivi Nerg, statssekreterare, statsrådet, (Kristdemokraternas regeringsgrupp) och
- Mikaela Nylander, statssekreterare, statsrådet, (Svenska folkpartiets regeringsgrupp).

Arbetsgruppens möten

Arbetsgruppen har sammanträtt vid femton möten under åren 2025–2026 i Helsingfors, Mariehamn och över Teams.

Arbetsgruppens sista och beslutsfattande möte om innehållet i betänkandet hölls den 25 februari 2026.

Arbetsgruppen har hört följande sakkunniga:

- Biträdande kanslichef, juridisk rådgivare till republikens president Juha Rainne, republikens presidents kansli,
- justitieråd Tuomo Antila, högsta domstolen,
- justitieråd Outi Suviranta, högsta förvaltningsdomstolen,
- professor i offentlig rätt Toomas Kotkas, Helsingfors universitet
- landshövding Marine Holm-Johansson, statens ämbetsverk på Åland,

- förvaltningschef Sören Silverström, statens ämbetsverk på Åland,
- byråchef Gustav Blomberg, Ålands landskapsregering,
- avdelningschef Otto Ilmonen, Ålands landskapsregering,
- budgetberedare Robert Lindblom, Ålands landskapsregering,
- landskapsläkare Knut Lönnroth, Ålands landskapsregering,
- byråchef Jacob Nordlund, Ålands landskapsregering,
- finanschef Conny Nyholm, Ålands landskapsregering,
- avdelningschef Fredrik Pettersson, Ålands landskapsregering,
- avtalschef Tiina Robertsson, Ålands landskapsregering,
- rättschef Michaela Slotte, Ålands landskapsregering,
- byråchef Maj-Len Österlund, Ålands landskapsregering,
- vikarierande polismästare Benjamin Fellman, Ålands polismyndighet,
- regeringsråd Arno Liukko, statsrådets kansli,
- ledande sakkunnig Caj Lövegren, statsrådets kansli,
- lagstiftningsråd Laura Peuraniemi, statsrådets kansli,
- lagstiftningsråd Sari Mäkelä, utrikesministeriet
- specialsakkunnig Annika Hoffrén, justitieministeriet,
- lagstiftningsråd Corinna Tammenmaa, justitieministeriet,
- enhetschef, miljöråd Anu Sallinen, försvarsministeriet,
- konsultativ tjänsteman Unna Heimberg, finansministeriet,
- budgetrådet Johanna von Knorring-Rosenlew, finansministeriet,
- specialsakkunnig Tuuli Oikarinen, arbets- och näringsministeriet,
- ledande sakkunnig Outi Vilén, arbets- och näringsministeriet,
- konsultativ tjänsteman Eva Aalto, social- och hälsovårdsministeriet,
- regeringssekreterare Ida Hakanen, social- och hälsovårdsministeriet,
- regeringsråd Maija Iles, social- och hälsovårdsministeriet,
- specialsakkunnig Ritva Liukonen, social- och hälsovårdsministeriet,
- regeringsråd Merituuli Mähkä, social- och hälsovårdsministeriet,
- ledande sakkunnig Lauri Pelkonen, social- och hälsovårdsministeriet,
- överläkare Aino Pennanen, social- och hälsovårdsministeriet,
- specialsakkunnig Jenny Rintala, social- och hälsovårdsministeriet,

- beredskapschef Pekka Tulokas, social- och hälsovårdsministeriet och
- miljöråd Jan Ekebom, miljöministeriet.

Referensgruppens möten

Referensgruppen har sammanträtt vid sex möten under åren 2025 och 2026 i Helsingfors, Mariehamn och över Teams.

Referensgruppen har hört följande sakkunniga:

- Lagstiftningsråd Sari Mäkelä, utrikesministeriet,
- ledande sakkunnig Seija Jalkanen, arbets- och näringsministeriet,
- specialsakkunnig Jenny Rintala, social- och hälsovårdsministeriet,
- avtalschef Tiina Robertsson, Ålands landskapsregering,
- finanschef Conny Nyholm, Ålands landskapsregering och
- budgetplanerare Robert Lindblom, Ålands landskapsregering.

Beredningen av betänkandet

Arbetsgruppen, de permanenta sakkunniga i den och referensgruppen på hög nivå liksom de hörda har bidragit i arbetet för att hitta lösningar på svåra frågeställningar samt där det varit möjligt även lagt fram förslag om olika kompromisser.

Betänkandet har efter en godkännanderunda färdigställts av en grupp bestående av ordföranden och sekretariatet för arbetsgruppen. Sekretariatet har även vid arbetsgruppens och referensgruppens möten fungerat som mötessekreterare.

Efter att betänkandet färdigställts avses det i sin helhet bli översatt till finska. Betänkandet är avsett att samtidigt bli publicerat på svenska och finska.

Arbetsgruppen hänvisar till sitt betänkandes allmänna del och sitt förslag till regeringens proposition med förslag till en ny självstyrelselag för Åland, vilka är bifogade detta överlåtelsebrev.

Till betänkandet ansluter sig social- och hälsovårdsministeriets medlems, specialsakkunnig Mia Mäkinens avvikande uppfattning och uttalande daterade onsdagen den 26 mars 2026.

Överlåtelse av betänkandet

I enlighet med sitt uppdrag överlämnar självstyrelselagsarbetsgruppen 2025 sitt betänkande härmed till kommun- och regionminister Anna-Kaisa Ikonen, tillika minister vid justitieministeriet med ansvar för ärenden som gäller Ålands självstyrelse.

Helsingfors, onsdagen den 26 mars 2026,

Gustav Bygglin

John Eriksson	Janina Groop-Bondestam
Linnéa Johansson	Filip Kjellberg
Mia Mäkinen	Niclas Slotte

Självstyrelselagsarbetsgruppens 2025 betänkande

Allmän inledning

Beredningen av en ny självstyrelselag för Åland har pågått i femton år. Självstyrelselagsarbetsgruppens 2025 uppgift var enligt justitieministeriets beslut den 29 januari 2025 för tillsättande av tjänstemanna- och sakkunnigarbetsgruppen, att färdigställa ett förslag till en regeringsproposition med en ny självstyrelselag för Åland. Arbetsgruppens mandatperiod var efter en kort förlängning den 3 februari 2025 till och med den 2 mars 2026.

Till stöd för och uppföljningen av arbetsgruppens arbete tillsatte justitieministeriet dessutom en referensgrupp på hög nivå.

I tillsättandebeslutet angavs att målsättningarna för reformarbetet är att utveckla och modernisera självstyrelsesystemet.

Arbetsgruppen har nu slutfört sitt arbete. Som en komplettering av helheten vill arbetsgruppen belysa vissa frågeställningar som framkommit under arbetets gång. Det gäller dels frågor som ännu kan dryftas i samband med den slutliga beredningen av propositionen, dels frågor som kräver eller kan kräva insatser ännu i framtiden.

Arbetsgruppens förslag till en regeringsproposition skulle utarbetas på basis av det utredningarbete som tidigare utförts och dokumenterats jämte det som framkommit under remisserna. Det förutsattes inte att arbetsgruppen skulle uppta nya frågeställningar till diskussion eller finna nya infallsvinklar på de stora frågorna inom självstyrelsesystemet. Underförstått var att man skulle utarbeta en helhet som var godtagbar såväl i riket som på Åland. Propositionsförslaget är utarbetat i denna anda.

Arbetsgruppen konstaterar att en reform av självstyrelselagen är ett komplext arbete som både omfattar övergripande principiella ställningstaganden och detaljregleringar på konkret nivå. Att beskriva rättsutvecklingen och praxis

gällande hur lagstiftningsbehörigheten utvecklats sedan början av 1990-talet är likaså en utmaning.

Arbetsgruppen lämnar ett propositionsförslag som, mot bakgrund av mångfacetterade processer, ska ses som ett förslag som kan kräva fortsatt bearbetning efter remissen och andra skeden.

Uppgiften var bunden vid en ytterst stram tidtabell. Avsikten var att propositionen till ny självstyrelselag skulle ges före sommaren 2026 för att hinna behandlas första gången under denna valperiod och för att lagen kunde träda i kraft efter det riksdagen ånyo godkänt den efter nyval 2027. Förseningar innebär att en ny självstyrelselag skulle träda i kraft tidigast på 2030-talet.

Uppgiften var begränsad i förhållande till dess omfattande föremål. Detta underlättade givetvis i flera avseenden arbetet när många tidigare utarbetade lösningar jämte motiv kunde omfattas och intas i propositionsutkastet som sådana. Det visade sig emellertid att begränsningarna också ledde till situationer där man av olika orsaker var tvungen att avstå från en mera omfattande lagberedning och höranden. Man såg sig bland annat tvungen att nöja sig med förslag till temporära lösningar på frågor som man visste att strax skulle bli föremål för mera ingående beredning eller för diskussioner på det politiska planet.

Stödfunktioner för arbetet hade skapats redan då arbetsgruppen tillsattes. I arbetsgruppens samtliga möten deltog de utsedda permanenta sakkunniga, vilka också gjorde avgörande insatser i de under arbetets gång tillsatta sektionerna.

Ett viktigt stöd när det gällde frågor om avgränsningen av propositionen gav referensgruppen på hög nivå. Referensgruppen bestod för Åland av medlemmar för Ålands lagting och Ålands landskapsregering, medan statsrådet var representerat på statssekreterarnivå. De enskilda frågorna som arbetsgruppen föredrog för referensgruppen var sådana där det förutsågs meningsskiljaktigheter efter arbetsgruppsskedet. Arbetsgruppens betänkande innefattande ett utkast till proposition förelades inte som en helhet referensgruppen för vägledning. För gruppen presenterades däremot arbetsgruppens lösningar på de mest centrala frågorna för att utreda huruvida

förslagen hade möjlighet till framgång i den fortsatta beredningen på politisk nivå av propositionen. Alla presenterade lösningar ledde inte till inträde i propositionen.

Av de parametrar som ovan angetts följde att arbetsgruppen, förutom att bereda ett utkast till proposition, blev med ett antal viktiga frågeställningar på hand. Det gällde sakfrågor som anknöt till pågående övergripande reformer inom riket eller på Åland, men också redan tidigare framförda initiativ. Initiativen kunde inte inom given tidsram behandlas tillräckligt för att kunna intas i ett förslag till proposition. I vissa frågor avstod arbetsgruppen från att vidareutveckla förslagen då det föreföll klart att det för tillfället inte förekom politiskt samförstånd om dem. Dessa frågor behandlades såväl inom arbetsgruppen som inom referensgruppen. Arbetsgruppen anser att frågorna är värda att presenteras i betänkandet något vidare än som alternativa handlingssätt i propositionen. Frågorna förutsätter om möjligt en fortsatt diskussion och i vissa fall direkta fortsatta utredningsåtgärder. Då propositionsutkastet sänds för utlåtanden finns det möjlighet att ge kommentarer över dessa öppna frågor och den framtida handläggningen av dem. I nedanstående avsnitt beskrivs frågorna i kronologisk ordning i förhållande till utkastet till ny självstyrelselag för Åland.

Förslaget till ny självstyrelselag motsvarar till sin uppbyggnad gällande lag. Det är närmast fråga om en uppdaterad version av den; en självstyrelselag av fjärde generationen som är avsedd att i kända banor möta dagens krav och samtidigt utgöra en grund för förhållandet mellan Åland och riket under en lång tid framåt. En reform som bygger på existerande reglering och praxis kräver mindre åtgärder i övergångsskedet än en reform som medför nya främmande element. Möjlighet ges att smidigt utveckla såväl självstyrelsen som samarbetet med utgångspunkt i den praxis som utvecklats under tillämpningen av tidigare självstyrelselagar. Utgångspunkten är att där ingen uttrycklig förändring görs i regleringen ska vedertagna mönster utgöra grund för hur samarbetet sköts även i fortsättningen. Där man undantagsvis strävat till att genom lagstiftning inverka även på tolkningar enligt vedertagen praxis har detta tydligt angetts i motiven. Genom detta kan man utgå ifrån att såväl den argumentation som tagit sig uttryck i lagstiftningskontrollen av landskapslagar som de sedvänjor som genom tiden uppkommit mellan riket och Åland vid skötseln av förvaltningsuppgifter ska ha relevans även under den nya lagen.

Det moderna samhället är i ständig utveckling i en takt som varit främmande när tidigare självstyrelselagar beretts. Tidigare har man haft fog för att utgå ifrån att en lag av grundlagskaraktär som självstyrelselagen skulle reglera det i och för sig mångfacetterade förhållandet mellan riket och Åland på ett rätt uttömmande och statiskt sätt. I dag är man tvungen att inse att vissa bestämmelser i den kommande självstyrelselagen kräver uppdatering eller preciseringar redan innan de blivit verksamma. En reform av självstyrelselagen måste vara heltäckande. Rättsområden kan inte lämnas oreglerade eller bestämmelser utformas tomma på innehåll i väntan på bättre förutsättningar för reglering. Inte heller kan en sådan reform skjutas upp i väntan på bättre tider, om reformen trots ofullständighet på ett väsentligt sätt bidrar till ett klarare och säkrare rättsläge. Sådana tider som på alla sätt skulle vara perfekta för en omfattande reform finns dessvärre inte. Arbetsgruppen anser att den nya självstyrelselag som föreslås gott kunde utgöra en avsevärt förbättrad bas för relationerna mellan riket och Åland och samtidigt erbjuda det ramverk som är nödvändigt för vidareutveckling av normeringen av desamma.

Betänkandet av självstyrelselagsarbetsgruppen 2025 kommer, enligt uppgift av justitieministeriet i arbetsgruppen, att, efter att det publicerats på svenska och finska, i sedvanlig ordning att sändas på utlåtande. Den fortsatta beredningen av ett förslag till proposition avses i normal ordning ske i samarbete och dialog såväl på tjänstemanna- som den politiska nivån efter att betänkandet offentliggjorts och med beaktande av remissvaren.

Åländsk behörighet inom den ekonomiska zonen

Enligt 2 § 1 mom. i gällande självstyrelselag omfattar landskapet det område som när lagen trädde i kraft hörde till landskapet samt det territorialvatten som enligt gällande stadganden om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till detta område. Av 2 mom. framgår att om rikets överhöghet utvidgas utöver territorialvattengränsen, kan även landskapets behörighet utvidgas till de delar som bestäms efter överenskommelse mellan riket och landskapet.

Finlands ekonomiska zon har inrättats i enlighet med bestämmelserna i FN:s havsrättskonvention. Lagen om Finlands ekonomiska zon (1058/2004) trädde

i kraft den 1 februari 2005. Arbetsgruppen för utredande av behovet av inrättande av en ekonomisk zon lämnade andra delen av sitt betänkande den 30 september 1998. Den ekonomiska zonen utgör inte en del av statens territorium, men kuststaten har suveräna rättigheter inom sin ekonomiska zon för att utnyttja och utforska den ekonomiskt samt jurisdiktion i vissa frågor.

I arbetsgruppen för utredande av behovet av inrättande av en ekonomisk zon tog landskapsregeringen upp ett förslag om att Ålands lagstiftning skulle tillämpas i de delar av den ekonomiska zonen som gränsar till åländskt område då frågorna omfattas av lagtingets lagstiftningsbehörighet. Dessutom skulle Ålands regering vara tillstånds- och övervakningsmyndighet i dessa frågor. Enighet kunde emellertid inte uppnås i denna fråga och landskapsregeringens representant anmälde avvikande mening i betänkandet. Betänkandet innehåller också ett kompletterande ställningstagande av jord- och skogsbruksministeriets representant. Eftersom arbetsgruppen inte lämnade något förslag om förfarandet i fråga om behörigheten, förhandlade rikets och Ålands myndigheter separat om detta under ledning av statsministern. Förhandlingarna avslutades med att statsministern genom ett brev den 18 januari 2001 meddelade de åländska representanterna att beredningen av den ekonomiska zonen kommer att fortsätta i enlighet med majoritetens ståndpunkt med arbetsgruppens betänkande som underlag. I brevet påpekades också att regeringen är beredd att återkomma till frågan om erfarenheterna av den ekonomiska zonen ger anledning därtill. I samband med inrättandet av den ekonomiska zonen föreslogs det sålunda inte någon uppdelning av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet i den ekonomiska zonen.

Efter detta har ny lagstiftning trätt i kraft, särskilt i och med lagen om havsbaserad vindkraft i den ekonomiska zonen (937/2024) samt det omfattande intresset för havsbaserad vindkraft i zonen. När lagen om Finlands ekonomiska zon bereddes och stiftades hade den ekonomiska zonen en användning som främst hänförde sig till fiskerinäringen, läggande av undervattenskablar och rörledningar, marinvetenskaplig forskning, skydd och bevarande av den marina miljön samt utforskning och utvinning av mineraltillgångar. I och med den förändrade situationen och de nya sätt som den ekonomiska zonen avses att utnyttjas på anser landskapsregeringen att det finns anledning att återkomma till frågan om lagtingets

lagstiftningsbehörighet i de delar av den ekonomiska zonen som gränsar till Ålands territorialvatten.

Historiskt har frågan om åländsk behörighet inom den ekonomiska zonen diskuterats vid ett flertal tillfällen, Åland ser det som viktigt att frågan avgörs. Eftersom Åland har eget territorialvatten samt lagstiftningsbehörighet inom detta område, är Ålands ställning enligt vissa tolkningar jämförbar med den ställning kuststater har enligt havsrättskonventionen. Då behörigheten över den ekonomiska zonen enligt havsrättskonventionen tillkommer den stat vars territorialvatten gränsar till den ekonomiska zonen, samt med beaktande av grundprinciperna för den åländska självstyrelsen, uppstår frågan om Åland bör tillerkännas lagstiftningsbehörighet inom den del av den ekonomiska zonen som gränsar till Ålands territorialvatten. Åland anser att så bör vara fallet och att Åland ges möjlighet att agera inom den ekonomiska zonen i direkt anslutning till Ålands territorialvatten i enlighet med de ramar som havsrättskonventionen ger.

Eftersom frågorna om genomförandet av FN:s havsrättskonvention hör till utrikesministeriets behörighet är det utrikesministeriet som har lämnat propositionen om lagen om Finlands ekonomiska zon. Frågan om den regionala utvidgningen av Ålands lagstiftningsbehörighet gäller dock statsrådet i större omfattning än endast de frågor som faller inom utrikesministeriets behörighet. Statsrådets representanter har inom ramen för arbetsgruppens arbete ansett att Ålands förslag skulle få konsekvenser för många förvaltningsområden och förutsätta mer detaljerad granskning och lagberedning för varje sektor. Bland annat har statsrådets representanter ansett att förslaget kan få konsekvenser för övervakningen av havsområdet, målet i fråga om bestämmelser om havsbaserad vindkraft i rikets gällande regeringsprogram, tillstånden för kablar och ledningar, territorialövervakningen, sjöfarten, jakt och fiske, beskattningen, ansvaret för havsområdesplaneringen samt ansvaret för de internationella förpliktelserna.

Arbetsgruppen förde frågan för vägledning till referensgruppen på hög nivå. Referensgruppen behandlade ett kompromissförslag om en övergångsbestämmelse för den ekonomiska zonen vid sina möten den 15 och 27 januari samt 11 februari 2026. De åländska representanterna i referensgruppen gav sitt understöd till förslaget medan rikets representanter inte förordade det, varför samsyn i frågan inte kunde uppnås.

Åländsk behörighet rörande arbetsavtal inom offentlig sektor

Inom ramen för arbetsgruppens arbete har Åland framfört ett förslag om att Åland skulle överta behörigheten när det gäller arbetsavtal för anställda inom offentlig sektor. I och med den nuvarande självstyrelselagen, som trädde i kraft den 1 januari 1993, skedde en överföring av lagstiftningsbehörighet från Åland till riket endast i ett fall, beträffande arbetsavtal. Enligt den tidigare självstyrelselagen hade landskapet behörighet i frågor som gällde arbetsavtal, arbetsreglemente och läroavtal samt kollektivavtal för landskapets och kommunernas tjänstemän. Behörigheten i övriga frågor inom arbetsrätten hörde till riket.

Överföringen av behörighet i frågor som gäller arbetsavtal motiverades med att det i lagstiftningen om arbetsavtal efter självstyrelselagens tillkomst i allt större utsträckning tagits in stadganden som hör samman med arbetarskyddet. Samtidigt konstaterade man att det med beaktande av det rådande rättsläget och med tanke på att lagstiftningen på området till innehåll och struktur i framtiden kan förändras så, att vissa delar av området borde hänföras till landskapet, var motiverat att området arbetsavtal togs in i 29 § som reglerade områden som kan överföras till landskapet genom vanlig lag, det vill säga utan grundlagsstiftningsordning och ändring av självstyrelselagen.

Överföringen av behörigheten vad gäller arbetsavtal innebar att Åland i dag endast kan lagstifta om tjänsteförhållanden, inte arbetsavtalsförhållanden. I den åländska lagstiftningen om tjänsteförhållanden har man beaktat gränsdragningen mellan Ålands behörighet att lagstifta om tjänstemännen och rikets behörighet kring frågor som gäller arbetarskydd. Arbetarskyddet regleras i rikets arbetarskyddslag (738/2002). Åland har framfört att gränsdragningen mellan arbetarskydd och bestämmelser om tjänsteförhållanden har fungerat bra i den praktiska tillämpningen och att det inte råder någon som helst rättslig osäkerhet idag. Enligt Ålands uppfattning finns det inte någon grund för rikets invändningar. När behörig tillsynsmyndighet i riket vidtagit tillsynsåtgärder inom arbetarskyddet har åländsk exklusiv lagstiftning vad gäller t.ex. tjänstemäns arbetstid enligt landskapslagen (1998:44) om tillämpning i landskapet Åland av arbetstidslagen, rätt till semester enligt landskapslagen (2013:43) om

tillämpning av semesterlagen på landskapets och kommunernas tjänstemän, vad gäller kollektivavtal landskapslagen (1978:22) om tjänstekollektivavtal samt generellt en tjänstemans rättigheter och skyldigheter enligt tjänstemannalagen (1987:61) för landskapet Åland och landskapslagen (2004:24) om tillämpning i landskapet Åland av lagstiftning om kommunala tjänstemän tillämpats fullt ut. Ålands ombudsmannamyndighet har även redan genom landskapslagen (2014:33) om Ålands ombudsmannamyndighet och genom tillämpningen av lagen ansetts ha tillsynsbehörigheten rörande likabehandling och diskriminering av alla anställda vid åländska myndigheter oavsett ifall dessa är anställda i tjänsteförhållande eller arbetsavtalsförhållande. Att Åland, likt föreslagits, skulle återfå en begränsad lagstiftningsbehörighet rörande arbetsavtal, arbetstid och semester samt kollektivavtal för personer anställda i arbetsavtalsförhållande vid självstyrelsemyndigheterna och kommunerna samt till dem underlydande inrättningar medför därför inte några nya gränsdragningsproblem eller en oklar behörighetssituation gentemot rikets lagstiftningsbehörighet och förvaltningsbehörighet inom arbetarskyddet.

Som en indirekt följd av att lagstiftningsbehörigheten vad gäller arbetsavtal övergick från Åland till riket då den nuvarande självstyrelselagen trädde i kraft, är en stor del (ca 84 procent) av självstyrelsemyndigheternas personal idag anställd i tjänsteförhållande. Detta innebär att även personal som inte sköter uppgifter som innebär utövande av offentlig makt är anställd i tjänsteförhållande. På detta sätt har landskapet kunnat bibehålla möjligheten att anta lagstiftning som omfattar en stor del av den egna personalen. För tillfället pågår en reform på Åland av tjänstemannalagstiftningen. I förslaget till ny lagstiftning konstaterar landskapsregeringen att det för de anställda som inte utövar offentlig makt inte finns något motiv för en tjänsteplikt och att de bör anställas i arbetsavtalsförhållanden, vilka omfattar varken en tjänsteplikt eller ett tjänsteansvar. Ålands regering har därför föreslagit en renodling av anställningsförhållandena vid självstyrelsemyndigheterna med en långsiktig målsättning att offentlig makt endast ska utövas av tjänsteinnehavare och att anställda som inte utövar offentlig makt ska stå i arbetsavtalsförhållande. Följden av en renodling av anställningsförhållandena är att andelen personal som är anställd i arbetsavtal kommer att öka markant, så att uppskattningsvis 80–85 procent är anställda i arbetsavtalsförhållande.

Åland anser att det ur ett självstyrelseperspektiv är otillfredsställande att Åland saknar lagstiftningsbehörighet för en del av personalen inom offentlig sektor, de som är anställda i arbetsavtalsförhållande. I och med att denna del av personalen kommer att öka markant inom självstyrelseförvaltningen inom de närmaste åren blir denna situation alltmer påtaglig. Även ur ett arbetsgivarperspektiv är situationen otillfredsställande då personalen inom den offentliga sektorn omfattas av olika regelverk. Det är även otillfredsställande att behörigheten kring kollektivavtal omfattar endast tjänstekollektivavtal. Idag har situationen lösts så att förhandlings- och avtalsparterna kommit överens om att tjänstekollektivavtalet för landskapet även ska omfatta de anställda i arbetsavtalsförhållande.

En förändring av lagstiftningsbehörigheten vad gäller de privaträttsligt anställda utanför offentlig sektor på Åland skulle inte beröras av förslaget om överföring av behörigheten till Åland. Detta innebär att det inte skulle uppstå olika former av anställningar i arbetsavtalsförhållande. Konsekvensen skulle i stället vara att de privaträttsligt anställda på Åland omfattas av olika regelverk beroende på om arbetstagaren arbetar inom den privata eller den offentliga sektorn. Detta kan jämställas med det som redan gäller i dagsläget, d.v.s. att de som är anställda i ett tjänsteförhållande till staten respektive till självstyrelsemyndigheterna samt kommunerna på Åland redan omfattas av olika regelverk, statstjänstemannalagen respektive tjänstemannalagen för landskapet Åland och landskapslagstiftning för kommunala tjänsteinnehavare. I och med Ålands förslag om överföring av denna behörighet skulle den befogade grundtanken med regleringen i 18 § 1, 2 och 4 punkterna i nuvarande självstyrelselag uppfyllas, d.v.s. att Åland ska kunna reglera anställningsförhållandena för alla anställda inom åländska myndigheter och fritt kunna forma den offentliga förvaltningen och myndigheterna på Åland utgående från det åländska samhällets behov och förutsättningar.

Arbets- och näringsministeriet och social- och hälsovårdsministeriet har motsatt sig en överföring av den aktuella behörigheten till Åland. Arbets- och näringsministeriet anser att förslaget skulle innebära att det uppstår en mellanform mellan arbete i arbetsavtalsförhållande (enligt arbetsavtalslagen) och arbete i tjänsteförhållande eller därmed jämförbar offentligrättslig anställning. Ministeriet anser vidare att en ändring av lagstiftningen på det föreslagna sättet skulle medföra rättslig osäkerhet för intressenterna för de relevanta bestämmelserna. De särskilda intressen som hänför sig till

arbetsrätten som lagstiftningsområde – likabehandling, säkerställande av trepartsaspekten, bestämmelsernas tvingande natur till fördel för den svagaste parten, dvs. arbetstagaren – talar för ett förbehållsamt förhållningssätt till fragmentering av lagstiftningsansvaret och därigenom till möjliggörande av diversifiering av bestämmelserna.

Social- och hälsovårdsministeriet anser att det är oklart vad ”frågor som rör arbetsavtal” innefattar och hur lagstiftningsbehörigheten skulle avgränsas. En överföring av lagstiftningsbehörighet i fråga om arbetsavtal för offentligt anställda kunde innebära att det på Åland uppstår kriterier för anställningsförhållande som avviker från arbetsavtalslagen. Detta kan i sin tur påverka tillämpningen av arbetarskyddslagen och de förordningar som utfärdats med stöd av lagen. Oklarheter i tillämpningen av arbetarskyddslagen skulle vidare medföra osäkerhet i tillämpningen av annan lagstiftning, exempelvis lagen om företagshälsovård, vars tillämpningsområde är kopplat till arbete där arbetsgivaren är skyldig att iaktta arbetarskyddslagen. En överföring av lagstiftningsbehörigheten för arbetsavtal skulle dessutom kunna skapa oklarheter i tillämpningen av socialförsäkringslagstiftningen, då tillämpningsområdet för arbetspensionslagarna och arbetsolycksfallslagstiftningen också definieras utifrån begreppet anställningsförhållande i arbetsavtalslagen.

Ur tillsynssynvinkel skulle en överföring av lagstiftningsbehörighet i frågor som rör arbetsavtal enligt social- och hälsovårdsministeriet ha kopplingar till tillsynen av övrig arbetsrättslig lagstiftning som arbetarskyddsmyndigheten fortsättningsvis skulle övervaka på Åland, exempelvis arbetarskyddslagstiftningen, arbetstidslagen och semesterlagen. Eftersom tillämpningen av dessa lagar är knuten till arbetsavtalslagens definition av anställningsförhållande, skulle en överföring av lagstiftningsbehörighet innebära att tillämpningen av dessa lagar kopplas till en lagtingslag som arbetarskyddsmyndigheten inte har tillsynsbefogenhet över. Detta skulle vara problematiskt eftersom arbetarskyddsmyndigheten i praktiken i varje enskilt tillsynsärende, som en förfråga avgör om ett anställningsförhållande föreligger och arbetslagstiftningen tillämpas. Dessutom kunde det uppstå konflikter mellan tillsynen av den åländska regleringen och arbetarskyddsmyndighetens tillsyn av övrig arbetsrättslig lagstiftning. En uppdelning av tillsynsansvaret för arbetsavtalsfrågor skulle också kunna begränsa tillsynens omfattning och effektivitet i enskilda fall, eftersom tillsynen över arbetsavtalsfrågor i praktiken

är nära sammanflätad med tillsynen av arbetarskyddsfrågor och övrig arbetsrättslig lagstiftning.

Berörda arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer har inte hörts om den behörighetsöverföring som Åland föreslagit i självstyrelsearbetsgruppen.

Arbetsgruppen förde ärendet för vägledning till referensgruppen på hög nivå som behandlade ärendet vid sina möten den 12 december 2025 och 11 februari 2026. De åländska representanterna stödde förslaget om överföring till Åland av lagstiftningsbehörigheten rörande arbetsavtal för anställda inom offentlig sektor. Rikets representanter ansåg dock att ingen ändring bör göras i den gällande behörighetsfördelningen inom området, varför samsyn inte kunde uppnås.

Behörighetsfördelningen för gränssnittet mellan socialförsäkring och socialvård

Arbetsgruppen har behandlat en frågeställning som handlar om begreppen ”socialvård” och ”socialförsäkring”. Enligt gällande självstyrelselag samt enligt förslaget till ny självstyrelselag hör socialvård till Ålands lagstiftningsbehörighet och socialförsäkring till rikets lagstiftningsbehörighet. Frågan handlar i korthet om huruvida det är korrekt, eller ens möjligt, att använda dessa begrepp i självstyrelselagen även i framtiden, bland annat med tanke på de förändringar som gjorts i rikets socialskyddssystem under de gångna årtiondena.

Statsrådet har tillsatt en parlamentarisk kommitté för att bereda en reform av den sociala tryggheten. Kommitténs mandattid är 23.3.2020–31.3.2027.

Enligt regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering ska regeringen genomföra en reform av grundskyddet som bättre ska uppmuntra till arbete, göra den sociala tryggheten smidigare och förenkla förmånerna med beaktande av rekommendationerna och utredningarna i mellanrapporten från kommittén för social trygghet.

Vid social- och hälsovårdsministeriet bereds ett lagstiftningsprojekt som gäller allmänt stöd. Syftet med projektet är att det i framtiden ska finnas ett allmänt stöd som omfattar 1) en grunddel för levnadskostnader, 2) en del för boendet och 3) en behovsprövad del som ett sistahandsskydd. Projektet genomförs i flera faser, och avsikten är att i den första fasen slå samman grunddagpenningen för arbetslösa och arbetsmarknadsstödet till en enda grundskyddsförmån som kallas allmänt stöd.

Det är framför allt begreppet ”annan socialförsäkring” som förlorat sin innebörd och inte längre har det innehåll det hade, eller den innebörd man avsåg det ha, då gällande självstyrelselag stiftades.

Utgångspunkten i arbetsgruppen har varit att hitta begrepp som är gångbara och som beskriver det verkliga innehållet i Ålands respektive rikets lagstiftningsbehörighet enligt gällande behörighetsfördelning. Utgångspunkten har inte varit att ändra den gällande behörighetsfördelningen men en ändring av behörighetsfördelningen ses inte som ett uteslutet alternativ.

En undersektion till arbetsgruppen utredde frågeställningen och hörde muntligen och skriftligen Toomas Kotkas, professor i offentlig rätt. Undersektionens utredningar har visat att det inte utan en mer grundlig utredning går att fastslå ett ersättande begrepp för ”socialförsäkring”. Eventuella alternativa förslag som analyserats är bland annat begreppet ”utkomstskydd” eller att använda de begrepp som framgår av grundlagens 19 § 3 mom. Dessa och andra förslag behöver dock utredas vidare. En eventuell förändring av begreppen eller nuvarande behörighetsfördelning inom området kräver även en noggrann analys av konsekvenserna för de ekonomiska överföringarna inom socialskyddssystemet.

Med beaktande av ovanstående föreslog arbetsgruppen inför referensgruppen på hög nivå att frågan behöver utredas vidare i en särskild arbetsgrupp där åtminstone Ålands regering, social- och hälsovårdsministeriet, justitieministeriet och finansministeriet ingår. Vid sitt möte den 12 december 2025 beslöt referensgruppen att förorda förslaget om att beredningen behöver fortsätta i en separat arbetsgrupp som inleder sitt arbete under hösten 2026.

Beredskap inför undantagsförhållanden

Covid-19-pandemin och det förändrade världsläget har medfört ett utökat fokus på frågor rörande beredskap inför undantagsförhållanden, undantagsförhållanden och försörjningsberedskap. I samband med covid-19-pandemin identifierade landskapsregeringen ett antal utmaningar rörande Åland kopplade till beredskapen och beredskapslagstiftningen. Även statsrådet konstaterade i sin utvärderingsrapport rörande pandemin (statsrådets utredningar 2021:1) att Åland borde ha beaktats mer. Justitieministeriet tillsatte år 2022 en arbetsgrupp för att se över beredskapslagstiftningen. Under år 2024 fördes intensiva diskussioner mellan Åland och riket i anslutning till översynen av beredskapslagen, vilken ännu är anhängig. Beredskapsfrågorna berördes även i Ålandsarbetsgruppens betänkande 2023 (justitieministeriets publikationer 2024:37, kap. 5).

Problembilden inom området uppfattas variera. Frågeställningar som har diskuterats i arbetsgruppen är bland annat självstyrelselagens otydlighet rörande lagstiftningsbehörigheten, beredskapsplanering inför undantagsförhållanden, förhållandet mellan störningssituationer och undantagsförhållanden, ibruktagandeförordningar och deras ikraftträdande på Åland. Också finansieringen av beredskapsåtgärder har nämnts.

Rörande beredskap inför undantagsförhållanden och undantagsförhållanden har det inför det här betänkandets publicering speciellt på grund av tidsbrist, inte gått att hitta lösningar som har understöd både på Åland och i riket. Av den orsaken är det nödvändigt att arbetet med frågorna fortsätter. Arbetsgruppen konstaterar även att arbetet försvårats av att rikets beredskapslagstiftning är föremål för pågående reform, vars framskridande behövde inväntas i arbetsgruppen.

När det gäller själva grundfrågan om lagstiftningsbehörigheten och förvaltningsbehörigheten inom området konstaterar arbetsgruppen att även om grundlag och beredskapen inför undantagsförhållanden hör till rikets lagstiftningsbehörighet har behörigheten formulerats under annorlunda samhälleliga förhållanden än de som råder idag. Omfattningen av rikets behörighet och särskilt dess förhållande till områdena för lagtingets lagstiftningsbehörighet har inte grundligt redogjorts för i tidigare förarbeten, och som ett resultat är behörighetsfördelningen till vissa delar föremål för

tolkningsskiljaktigheter. Arbetsgruppen har likväl gjort bedömningen att det saknas tidsmässiga förutsättningar för att grundligt modernisera regleringen på denna punkt.

Arbetsgruppen rekommenderar därför att man återkommer till regleringen av undantagsförhållanden och därtill hörande lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet. Att särskilja ett sådant arbete från denna reform ter sig även i övrigt ändamålsenligt med hänsyn till tematikens särdrag och behovet av sakkunskap. I det fortsatta arbetet behöver både självstyrelsesystemet i sig och beredskapslagstiftningen beaktas.

Hälso- och sjukvård samt socialvård

Befogenheter för självstyrelsemyndigheterna att sköta riksuppgifter inom smittskydd och övrig hälso- och sjukvård samt socialvård

I mars 2023 tillsatte justitieministeriet tillsammans med Ålands landskapsregering en arbetsgrupp (Ålandsarbetsgruppen 2023), vars uppgift bland annat var att i skyndsam ordning utarbeta ett förslag till en ändring av 30 § i gällande självstyrelselag. I paragrafen anges det som ska beaktas vid utövningen av förvaltning på Åland på områden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet.

Mot bakgrund av grundlagsutskottets utlåtanden (GrUU 18/2022 rd och GrUU 72/2022 rd) finns det ett behov av att i självstyrelselagen föreskriva tillräckligt tydliga befogenheter för självstyrelsemyndigheterna att sköta sådana uppgifter inom bekämpningen av smittsamma sjukdomar och hälso- och sjukvården enligt rikslagstiftning, som gäller på Åland. I riket är motsvarande uppgifter föreskrivna välfärdsområdena (Självstyrelselagen för Åland - utrednings- och ändringsprojekt –arbetsgrupp (RP med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland) - Justitieministeriet). Även kemikalieförvaltningen sådan den anges i 30 § i självstyrelselagen, behöver en översyn.

Arbetsgruppen lämnade sitt betänkande i januari 2024 (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2024:1, Ålandsarbetsgruppens betänkande med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland). Betänkandet innehöll förslag till ändring och komplettering av självstyrelselagens bestämmelser i fråga om riksuppgifter för smittosamma sjukdomar hos människor och husdjur och inom hälso- och sjukvården på Åland. Det föreslogs att i självstyrelselagen intas bestämmelser som anger att myndighetsbefogenheterna för landskapet preciseras i överenskommelseförordning. Social- och hälsovårdsministeriet understödde inte förslaget. Även kemikalier inom rikets lagstiftningsbehörighet, vars förvaltning är föreskriven självstyrelsemyndigheterna, behandlades. Arbetsgruppen föreslog också enligt åländskt önskemål att administrativa ingrepp i den personliga friheten kunde överföras från riket till landskapets lagstiftningsbehörighet. Social- och hälsovårdsministeriet förhöll sig i sitt remissvar reserverat till förslaget då det saknades en grundlig konsekvensbedömning av detta i förhållande till de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna (se nedan 6.2).

Arbetsgruppsbetänkandet fick i remissvaren våren 2024 kritik i fråga om möjligheten att genom överenskommelseförordning reglera nämnda myndighetsbefogenheter för självstyrelsemyndigheterna. Konsekvenserna av en överföring av behörighet till landskapet för begränsningsåtgärder hos individen inom hälso- och sjukvården och socialvården bedömdes i remissvaren vara otillräckligt utredda.

Efter fortsatta överläggningar år 2024–25 mellan berörda ministerier och Ålands landskapsregering utarbetades vårvintern 2025 som ett tjänsteuppdrag vid justitieministeriet och i samarbete med Åland och behöriga ministerier ett nytt propositionsutkast, som utgick i från att landskapets befogenheter ingår i självstyrelselagen. Propositionsutkastet sändes på remiss i juni 2025. Före remissen anförde landskapsregeringen att parterna behöver återkomma till några detaljförslag i propositionsutkastet som landskapet inte kunde omfatta.

Remissvaren i augusti var i huvudsak positiva. Landskapet hade fortsättningsvis reservationer i fråga om vissa lösningsförslag. De fortsatta förhandlingarna mellan riket och Åland har skett återkommande och på olika nivåer. Parterna har inte ännu kunnat nå enighet om de rättsliga randvillkoren för de öppna frågorna i ändringspropositionen.

Avsikten hos självstyrelselagsarbetsgruppen har varit att i sitt förslag till proposition för reformen av självstyrelselagen, inkludera motsvarande bestämmelser som ingår i den ovan nämnda ändringspropositionen under samtidig beredning. Eftersom enighet inte har nåtts om sistnämnda proposition, har självstyrelselagsarbetsgruppen haft motsvarande utmaning att i sitt lagförslag formulera samma bestämmelser. I självstyrelselagsarbetsgruppen förde landskapsregeringen fram önskemål om att i arbetsgruppens lagförslag beakta att välfärdsområdenas uppgifter kunde överföras till myndigheten Ålands hälso- och sjukvård genom överenskommelseförordning.

Riksdagens grundlagsutskott sade i sitt utlåtande GrUU 72/2022 att enligt till utskottet given utredning kan det vid ändring av självstyrelselagen vara motiverat att granska inte bara 30 § utan också till exempel 32 § om överenskommelseförordningar. Utskottet uttalade sig om en ändring av lagen om smittsamma sjukdomar, som var en följdändring p.g.a. välfärdsområdesreformen.

Arbetsgruppen har därför i sin proposition inkluderat ett förslag till ändring av nuvarande bestämmelse om överenskommelseförordningar (se 43 § i lagförslaget, nuläget 32 § i självstyrelselagen).

I arbetsgruppen framförde vissa medlemmar från varandra skiljande synpunkter på behovet och möjligheterna att föreslå paragrafen om överenskommelseförordningar ändrad på det sätt som framgår av propositionsutkastet. Social- och hälsovårdsministeriet motsätter sig ändringsförslaget. Det föreslagna förfarandet med överenskommelseförordning i synnerhet utan de bestämmelser om myndigheternas befogenheter som tas in i självstyrelselagen, innebär att uppgifterna först på konstgjord väg ska åläggas någon riksmyndighet i landskapet, varefter uppgifterna kan överföras till myndigheten Ålands hälso- och sjukvård. Det är fråga om uppgifter som i praktiken inte kan särskiljas från den övriga hälso- och sjukvården och som en riksmyndighet således i praktiken inte kan sköta i landskapet. Regleringssättet medför en kontinuerlig risk för att det inte finns heltäckande bestämmelser om myndigheternas befogenheter, utan det finns luckor i bestämmelserna. Detta är inte förenligt med grundlagsutskottets ståndpunkt (GrUU 18/2022 rd, GrUU 31/2024 rd, GrUU 17/2025 rd). En särskilt utmanande situation är om det inte finns någon

överenskommelseförordning, för att den har sagts upp ensidigt eller inte har kunnat utfärdas. Då ska en riksmyndighet, till exempel ett välfärdsområde, i praktiken sköta uppgifter i landskapet. Det är också fråga om en ny infallsvinkeljämfört med den gällande självstyrelselagen, som det inte råder enighet om och som således inte bör tas in i arbetsgruppens lagförslag. Social- och hälsovårdsministeriet anser i alla fall att det i självstyrelselagen bör föreskrivas om de åländska myndigheternas befogenheter att sköta hälso- och sjukvårdsuppgifter i landskapet.

Justitieministeriet delar social- och hälsovårdsministeriets uppfattning att välfärdsområdenas uppgifter i riket ska anförtros Ålands självstyrelsemyndigheter i självstyrelselagen (jfr. ändringspropositionen av gällande självstyrelselag under beredning). Den självstyrelsemyndighet som ansvarar för hälso- och sjukvård har handhaft motsvarande uppgifter sedan 1 januari 1994, men på delvis otydlig grund. Justitieministeriet ser en eventuell framtida tillämpning av den föreslagna bestämmelsen i 43 § i lagförslaget om överenskommelseförordningar som en säkerhetsventil för att så långt som det är möjligt för en begränsad tid kunna tillgodose grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter i en vårdsituation, där en uppgift hos ett välfärdsområde inte för Ålands områdes del ännu har i lag anvisats en myndighet.

Ålands landskapsregering anser, i enlighet med de grundläggande principerna i självstyrelsesystemet, att den som har lagstiftningsbehörigheten är ansvarig för att i lag anvisa en myndighet att sköta nödvändiga myndighetsuppgifter. Inom Ålands lagstiftningsbehörighet kan inte detta ansvar åläggas riket och inom rikets lagstiftningsbehörighet kan inte detta ansvar åläggas Åland. Det finns flera exempel inom den gällande landskapslagstiftningen där landskapet i lag har utpekat en myndighet att sköta myndighetsuppgifter som är tilltänkta att överföras till en statlig myndighet genom en överenskommelseförordning, om Åland och riket kommer överens om det. Landskapsregeringen delar justitieministeriets bedömning om att den föreslagna lydelsen i 43 § kan fungera som en säkerhetsventil under en övergångsperiod, om en behörig myndighet inte utpekats i lag.

I arbetsgruppens lagförslag föreslås det att åländska kommuner i ärenden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet genom riksdagslag kan åläggas uppgifter endast, om motsvarande uppgifter föreskrivs för kommunerna i riket

(se 6 § 2 mom. i lagförslaget). Detta innebär att det inte genom riksdagslag under några som helst omständigheter kan föreskrivas om sådana uppgifter inom socialvården för kommunerna på Åland som i riket åläggs välfärdsområdena. Justitieministeriet och social- och hälsovårdsministeriet motsätter sig förslaget. Förslaget tillsammans med den föreslagna 43 § leder till samma utmaningar som beskrivs ovan i fråga om hälso- och sjukvårdsmyndigheternas befogenheter.

Social- och hälsovårdsministeriet anser att man på det föreslagna sättet inte i tillräcklig utsträckning kan trygga de åländska kommunernas befogenheter inom socialvården. Det är också fråga om ny infallsvinkel jämfört med den gällande självstyrelselagen, som det inte råder enighet om och som således inte bör tas in i arbetsgruppens lagförslag. Social- och hälsovårdsministeriet anser i alla fall att bestämmelser om socialvårdsmyndigheternas befogenheter bör i enlighet med grundlagsutskottets ståndpunkt (GrUU 18/2022 rd) tas in i självstyrelselagen.

Justitieministeriet bedömer att ovan nämnda tilläggsvillkor i 6 § 2 mom. i lagförslaget begränsar riksdagens lagstiftningsbehörighet i fråga om de åländska kommunernas riksuppgifter i högre grad än vad som följer av tolkningspraxis för 6 och 121 § i grundlagen. Grundlagsutskottet konstaterade att det inte fanns hinder att i riksdagslagar kvarhålla de åländska kommunernas riksuppgifter inom socialvården på de åländska kommunerna, då motsvarande uppgifter i riket överfördes från kommunerna till välfärdsområdena (GrUU 18/2022 rd). Grundlagsutskottet har bedömt frågeställningar i anslutning till jämlikheten och anfört att denna gäller människor (GrUU 14/2015 rd, GrUU 9/2015 rd, GrUU 40/2014 rd och GrUU 11/2012 rd, s. 2.).

Ålands landskapsregering anser att det inte skulle vara rimligt att riket kan ålägga åländska kommuner att sköta motsvarande uppgifter som välfärdsområdena har ålagts i riket. Riket har tilldelat välfärdsområdena uppgifter av en anledning, därför att man anser att det är mer ändamålsenligt att uppgifterna sköts av ett förvaltningsområde som är större än en kommun. Det skulle skapa stor osäkerhet för de åländska kommunerna, vilka i regel dessutom är mindre än kommunerna i riket, om riket hade rätt att i lag ålägga de åländska kommunerna motsvarande uppgifter som i riket tilldelas välfärdsområdena.

Under den kommande remissen för detta betänkande och den fortsatta beredningen vid justitieministeriet av propositionen med förslag till en ny självstyrelselag, får man invänta en lösning av innehållet för den ovan nämnda ändringspropositionen med förslag till de befogenheter som är nödvändiga för självstyrelsemyndigheterna.

Behörighetsöverföring av administrativa ingrepp i personlig frihet

En konsekvensbedömning av förslaget om överföring av behörighet till Åland i fråga om administrativa ingrepp i den personliga friheten är föremål för en bedömning av en utredningsperson, ett projekt som social- och hälsovårdsministeriet tillsatte hösten 2025. Utredningen färdigställs i april 2026 och översätts därefter till svenska. Arbetsgruppen har av denna orsak inte närmare behandlat detta önskemål om behörighetsöverföring av berört rättsområde till Åland.

Högsta domstolens har efter att mandattiden för arbetsgruppen utgått, gett ett avgörande i en behörighetstvist (HD: 2026: 22) som gällde förvaltningsbehörighet kopplad till rättspsykiatrisk vård som en del av administrativa ingrepp i den personliga friheten. I avgörandet konstaterar Högsta domstolen att rättspsykiatrisk vård som helhet bör bedömas som en separat förvaltningsuppgift beträffande vilken riket har behörighet i enlighet med 27 § 24 punkten självstyrelselagen, eftersom uppgiften avser administrativa ingrepp i den personliga friheten. Ifall behörigheten enligt självstyrelselagen hör till riket, kan den inte påföras landskapsmyndigheter genom rikslagstiftning och hur ansvaret i riket fördelats mellan statliga och lokala myndigheter saknar omedelbar betydelse för bedömningen av behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet i enlighet med självstyrelselagen.

Ekonomifrågor

Ekonomifrågor har diskuterats i olika sammanhang i arbetsgruppen och det finns enighet om vissa frågor och olika syn om andra frågor. I en särskild

sektion har ekonomifrågor i självstyrelselagen diskuterats med representanter från finansministeriet och landskapsregeringen. Sektionen har inte kunnat lämna ett enigt förslag. Nedan redogörs för de två parternas syn.

Finansministeriet

Representanterna från finansministeriet har presenterat utkast till ändringar i gällande 46 § Avräkningen, 50 § Extra anslag och 51 § Tillskott under exceptionella förhållanden.

Finansministeriet föreslår att beräkningsgrunden i 46 § tydliggörs genom att utöka vilka inkomster som undantas från avräkningsbasen: apoteksskatt, återtagande av överförda anslag och de EU-gemensamma resurser som Åland redan tilldelas enligt 59 b §. Syftet är att avräkningen ska spegla faktiska statsinkomster och undvika dubbelkompensation. Apoteksskatten tillämpas inte på Åland (Åland har en egen apoteksavgift) och bör därför inte ingå i den gemensamma basen. Återtagande av överförda anslag är en bokföringsteknisk motpost – ingen verklig intäkt – och ska därför inte påverka avräkningen. EU-gemensamma resurser hanteras genom 59 b § och ska inte samtidigt räknas in i avräkningen; om avräkningen annars hade gett ett högre belopp säkerställs neutraliteten genom en kompletterande utjämningsmekanism inom ramen för utbetalningen enligt 59 b §.

Befolkningsjusteringen och ordningen med årlig efterskottsavräkning samt månadsvisa förskott kvarstår oförändrade. Förslagen ligger i linje med systematiken i det ekonomiska systemet och förtydligar avgränsningen av avräkningsbasen. Sammantaget stärks transparensen, förutsebarheten och kopplingen till verkliga intäkter, samtidigt som incitamenten för skattekraftsutveckling på Åland bevaras. Vid behov kan finansiell neutralitet säkras genom en måttlig justering av avräkningsgrunden.

I 50 § vill finansministeriet vidga möjligheten till extra anslag. Bestämmelsen utvidgas så att extra anslag även kan beviljas för nya uppgifter som i rikslagstiftningen föreskrivs för kommunerna. Extra anslag ska kunna beviljas för en begränsad tid som brofinansiering, tills kostnaderna kan beaktas vid den treåriga översynen enligt 48 § 2 mom. Samtidigt förtydligas att extra anslag kan avse uppgifter inom både landskapets och kommunens

behörighet. Tillämpningen ska fortsatt vara restriktiv och förutsätter att utgifterna är av väsentlig betydelse för landskapets eller kommunens ekonomi samt att de inte härrör från frivilliga åtaganden. Ålandsdelegationens uppgifter kvarstår oförändrade; delegationen prövar, beviljar och förenar även fortsättningsvis anslagen med villkor. Denna ordning ger ett administrativt enkelt instrument, som fungerar likvärdigt på rikssidan och i landskapet, minimerar riskerna för överlappande kompensation och möjliggör en obruten finansiering av nya kommunala uppgifter. Ordningen främjar förutsättningarna för utövandet av landskapets kommunala förvaltningsbehörighet utan att ändra behörighetsfördelningen i sak.

Till 51 § föreslås en ny punkt utöver de två nuvarande. Den nya punkten möjliggör tillskott för att trygga landskapets finansiering när exceptionella förhållanden medför betydande verkningar för Ålands ekonomiska ställning och tillgången till lånefinansiering på finansmarknaden väsentligen har försämrats, och finansieringen inte annars skäligen kan tryggas. Tillämpningen är subsidiär och tidsbunden samt avser uppgifter inom landskapets behörighet. Processen sker genom en framställning av Ålands landskapsregering till statsrådet, gemensam beredning mellan finansministeriet och landskapsregeringen, samt riksdagens beslut inom budgetprocessen. Ålandsdelegationen hanterar fortsatt tillskott enligt punkterna 1–2. Behovet av bestämmelsen har uppmärksammats i andra processer än beredningen av självstyrelselagen. På grund av tidsbrist har förslaget inte behandlats i sektionen.

Landskapsregeringen

Landskapsregeringen delar inte beskrivningen av det ekonomiska systemet eller överföringarna till Åland under punkt 2.7.2 i den allmänna motiveringen i utkastet till proposition. Landskapsregeringen anser bland annat att den inte är neutral eller att den inte beaktar de senaste årens inflation till följd av covid-19-pandemin eller Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Landskapsregeringen framför en annan beskrivning av nuläget under avsnitt 5.1.7 i utkastet till proposition.

Landskapsregeringen föreslår att de åländska kommunernas nya och utökande riksuppgifter finansieras genom rikets statsandelssystem eller på

något annat sätt genom riksdagslag som riket anser lämpligt. Det handlar här om både utökade och nya uppgifter som riket enligt 121 § grundlagen och finansieringsprincipen har ansvar att finansiera då det handlar om uppgifter som påförts av riket. Landskapsregeringen är emot att man i ekonomikapitlet tar in bestämmelser om hur de åländska kommunernas riksuppgifter ska finansieras, eftersom kapitlet handlar om självstyrelsens finansiering. Det är fortsatt viktigt att ekonomikapitlet uteslutande handlar om självstyrelsens finansiering. Därmed finns det även grund att konstatera att det inte hör till självstyrelsens uppgifter att kompensera de åländska kommunerna för de uppgifter riket påför dem.

Bland annat mot bakgrund av den korta erfarenhet vi har av det nuvarande ekonomiska systemet anser landskapsregeringen att det är för tidigt att gå in och utvärdera samt modifiera avräkningsbasen i det nuvarande systemet för självstyrelsens finansiering.

Däremot anser landskapsregeringen att den oavsiktliga justering som gjordes vid senaste revision som innebar att ordet behörighet byttes till lagstiftningsbehörighet i fråga om extra anslag (50 §) rättas till då denna ändring i sak inte var avsedd och omöjliggör exempelvis extra anslag inom områden där självstyrelsemyndigheterna enligt självstyrelselagen enbart har förvaltningsbehörighet. Under Covid-19 pandemin resulterade detta exempelvis i att extra anslag för de isoleringsrum som riket krävde att skulle byggas inte kunde erhållas. Bestämmelsen skulle enligt motiven motsvara den tidigare bestämmelsen om extra anslag (se detaljmotivering 48 § i RP 320/2018).

Vidare borde avräkningsgrunden höjas för att kompensera för de stora kostnader som digitaliseringen och nya krav inom EU-rätten på området speciellt rörande krav på digitala system, datasäkerhet, informationssäkerhet, cybersäkerhet, artificiiell intelligens med mera förorsakar självstyrelsen.

I det fall man ändå skulle gå in och justera avräkningsbasen så väcker detta i så fall även frågan om utökad lagstiftningsbehörighet i fråga om beskattningen. Frågan om utökad lagstiftningsbehörighet för lagtinget inom beskattningen har varit aktuell under många decennier och något som igen upprepats under denna självstyrelselagsändringsprocess. Åland anser att frågan om utökad behörighet i fråga om beskattningen även hänger samman

med att Åland bör ha bättre möjligheter att utforma regelverk anpassade till Ålands geografiska läge samt att skattesystemen börjar bli så hopkopplade att utnyttjandet av lagtingets befintliga lagstiftningsbehörighet försvåras.

I sammanhanget kan nämnas att många firmor med huvudkontor/moderbolag i riket genom koncernbidrag kan flytta vinster från Åland så att företaget enbart beskattas på ett ställe i Finland. Därmed finns det även behov av att införa regler för koncernbidrag mellan landskapet och riket.

Landskapsregeringen stöder inte heller förändringar på det sätt som finansministeriet föreslår gällande 50 och 51 §. Elementen i 51 § har överhuvudtaget inte diskuterats och landskapsregeringen kan inte acceptera en modell där Ålandsdelegationens roll förminskas.

Referensgruppens vägledning

Arbetsgruppen förde sektionens sammanfattning där både finansministeriets och landskapsregeringens syn framgick till referensgruppen på hög nivå. Referensgruppen behandlade frågan på mötet 27 januari och 11 februari 2026. Referensgruppen framförde att ekonomikapitlet i självstyrelselagen inte ändras och att de förslag som förts fram kan presenteras i betänkandet för arbetsgruppen.

Åland som en egen valkrets i val till Europaparlamentet

Åland har alltsedan EU-anslutningen återkommande i olika sammanhang ställt krav på att Åland ska utgöra en egen valkrets vid val till Europaparlamentet. Likaledes har riket vid ett flertal tillfällen framfört att riket ska arbeta för att säkerställa en sådan representation, bland annat i RP 297/1194 rd, RP 351/1994, statsrådets principbeslut om Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden (23.4.2009), brev av statsminister Vanhanen till landskapsregeringen (28.10.2009) samt justitieministeriets brev till landskapsregeringen (26.3.2013). Frågan har även behandlats i riksdagen vid ett flertal tillfällen

efter lagstiftningsinitiativ från lagtinget (se Ö 3/2006 rd, Ö 3/2018 rd samt Ö 3/2003) samt Ålands riksdagsledamot (LM 5/2004 rd).

Från åländsk sida har det framförts att då Åland tillsammans med resten av Finland godkände anslutningen till EU överfördes även en betydande del av Ålands lagstiftningskompetens till unionen (proportionellt sett än större andel än Finlands). Finlands folk har kompenserats för denna kompetensöverföring, i likhet med övriga medlemsstater, genom att tilldelas en stadigvarande representation i unionens beslutsfattande organ. Den åländska befolkningen har dock inte kompenserats för kompetensöverföringen på motsvarande sätt. Åland har vidare framfört att inom EU tillämpas principen om s.k. ”degressiv proportionalitet” (eller nedåtgående proportionalitet). Stater med en liten befolkning får fler mandat i relation till sin befolkning än större länder. Exempelvis Finland har idag fler platser i Europaparlamentet än vad befolkningsantalet skulle räcka till i ett val med direkt proportionalitet. I ett direkt proportionellt system skulle Finland endast ha nio platser (i dagsläget har Finland 15 mandat).

Det finns även flera exempel inom EU där specifika områden garanterats en representation. Exempelvis den tysktalande minoriteten i Belgien, som utgör mindre än 0,7 procent av landets befolkning, utgör en egen valkrets i val till Europaparlamentet. Mandatfördelningen på europeisk nivå skapar också skillnader mellan hur många som representeras per mandat i Europaparlamentet. Malta med en befolkning på 542 000 invånare har sex mandat i Europaparlamentet medan Tyskland med en befolkning på ca. 84 miljoner invånare har 96 mandat. Det här gör att varje tyskt mandat representerar cirka 879 000 tyskar, alltså mer än hela Maltas totala befolkning. En ledamot från Malta representerar i sin tur i Europaparlamentet i genomsnitt 90 000 malteser. Med andra ord representerar en tysk medlem av Europaparlamentet nästan tio gånger fler medborgare än en maltesisk medlem, utan att det skulle göra valet odemokratiskt eller frångå principen om lika rösträtt.

I och med de åländska lagstiftningsinitiativen har frågan behandlats ett flertal gånger i riksdagens grundlagsutskott. Utskottet har vid ett flertal tillfällen konstaterat att initiativen från lagtinget är fullt begripliga med hänsyn till Ålands särställning. Grundlagsutskottet har dock ansett att även om det finns anledning att beakta att Åland delvis har sin egen rättsordning rimmar

förslaget enligt grundlagsutskottets uppfattning illa med kravet på ett proportionellt valsätt och principen om lika rösträtt (GrUB 13/2006 rd, s. 2/II, GrUU 10/2018 rd, s. 2, GrUU 10/2023 rd), och de konstitutionella aspekterna stöder således inte i detta avseende en indelning av Finland i två valkretsar i valet till Europaparlamentet. Vidare har utskottet vid flera tillfällen även konstaterat att lösningen på frågan om Ålands representation i Europaparlamentet i sista hand måste vara politisk (GrUB 13/2006 rd, s. 2/II, GrUU 10/2018 rd, s. 3, GrUU 10/2023 rd).

Inom ramen för detta arbete förde arbetsgruppen frågan för vägledning till referensgruppen på hög nivå. Vid referensgruppens möte den 24 oktober 2025 stöddes förslaget om att Åland ska utgöra en egen valkrets vid val till Europaparlamentet av de åländska representanterna medan rikets representanter inte förordade det, varför samsyn i frågan inte kunde uppnås.

Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering

Enligt gällande självstyrelselags 60b § åtalas lantrådet och ledamöter av landskapsregeringen för tjänstefel vid Åbo hovrätt, det finns alltså inget särskilt system för ministeråtal. Specialbestämmelser om åtal mot en minister i statsrådet finns i 114 – 116 §§ i grundlagen. I 114 § bestäms bland annat att beslut om åtal mot en minister fattas av riksdagen sedan grundlagsutskottet tagit ställning till lagligheten av en ministers ämbetsåtgärd. Enligt 115 § kan en undersökning av frågan om en ministers ämbetsåtgärd är laglig i riksdagens grundlagsutskott inledas genom 1) en anmälan till utskottet av Justitiekanslern eller Justitieombudsmannen, 2) en anmärkning som undertecknats av minst tio riksdagsledamöter, samt genom 3) en begäran om undersökning som framställts till grundlagsutskottet av något annat riksdagsutskott. Grundlagsutskottet kan även på eget initiativ börja undersöka lagligheten av en ministers ämbetsåtgärder. Motsvarande bestämmelser om beslut i parlamentet om åtal mot en minister för tjänstebrott finns exempelvis även i Sverige, Danmark och flera andra länder.

I den parlamentariska Ålandskommitténs, ledd av president Tarja Halonen 2013–2017, slutbetänkande med förslag till en ny Ålands självstyrelselag fanns ett förslag till en bestämmelse om tjänsteåtal mot en minister i Ålands regering (JM publikation 33/2017, Utveckling av Ålands självstyrelse).

Bestämmelsen avsåg införa ett eget ministeransvarssystem för självstyrelsens ministrar. Bestämmelsen mötte kritik under remissen av betänkandet. Förslaget omarbetades av Ålandsarbetsgruppen 2018, ledd av dåvarande justitierådet Niilo Jääskinen. Efter remissen år 2021 av ett nytt utkast till ny självstyrelselag, bearbetades förslaget vid justitieministeriet i syfte att beakta den kritik som ingick i särskilt Justitieombudsmannens kanslis, Justitiekanslersämbetets och statsrådets kanslis utlåtanden.

Inom ramen för arbetsgruppens arbete har Åland fortsatt lyft fram att det finns en diskrepans mellan förfarandena för åtal mot ministrar i Ålands regering och åtal mot ministrar i Finlands regering. Ålands ståndpunkt har under lång tid varit att lantrådet och ministrarna i Ålands regering samt lagtingsledamöterna ska jämställas med ministrarna i Finlands regering samt riksdagsledamöterna, vilket även bör gälla tjänsteåtal mot ministrarna. I sammanhanget kan det även noteras att denna utveckling också har skett på Åland, inom Ålands lagstiftningsbehörighet. Sedan 1980-talet har det skett en omfattande utveckling av det politiska systemet på Åland, vilket bland annat inneburit införandet av ett renodlat parlamentariskt system.

Inom ramen för arbetsgruppens arbete har rikets representanter motsatt sig de åländska förslagen att överföra åtalsrätt inom området för lagskipning rörande ministrar i Ålands regering till lagtingets behörighet. Den övergripande kritiken hör till området för Finlands anseende internationellt. I uppföljningsrapporten om Finland 2020 från Europarådets organ för övervakning av korruption (GRECO) (se rekommendation vi och punkterna 37–41 i ärenden som gäller ministeransvar) klandras ånyo Finlands grundlagsenliga ministeransvarighetssystem. Tillsynsorganet hade i sin femte uppföljningsrapport för 2018 framfört rekommendationen ”vi”, enligt vilken Finland ska vidta målmedvetna åtgärder för att säkerställa att de nuvarande förfarandena för åtalsskydd och avveckling av det inte försvårar eller förhindrar förundersökning av ministrar som misstänks för korruptionsbrott. Tillsynsorganet beklagar i sitt uppföljningsalternativ, som det hänvisas till i motiveringen, att det inte har skett någon utveckling i ärendet och att rekommendationen inte har genomförts. Justitieministeriet anser att ett bifallsinstrument för lagtinget avseende åtalsprövningen för väckande av åtal mot en medlem av Ålands regering kan jämföras med nämnda situation.

Arbetsgruppen förde ärendet för vägledning till referensgruppen på hög nivå, som behandlade det vid sina möten den 12 december 2025 och 11 februari 2026. De åländska representanterna gav sitt understöd till ett förslag om särskilda bestämmelser om tjänsteåtal för ministrar i Ålands regering. Rikets representanter ansåg att mot bakgrund av den övergripande kritiken, kan en sådan bestämmelse inte förordas. Samsyn i frågan kunde inte uppnås. Rikets representanter framförde att man kan återkomma till frågan, om systemet för ministeransvarighet i grundlagen ses över.

Social- och hälsovårdsministeriets avvikande mening och uttalande om utkastet till regeringens proposition till riksdagen om självstyrelselagen för Åland

Social- och hälsovårdsministeriet har avvikande mening i fråga om 6 § 2 mom., 26 § 43 punkten, 28 § 10, 16 och 23 punkten, 43 §, 46 § samt 46 § 9, 10 och 21 punkten. Social- och hälsovårdsministeriet yttrar sig dessutom om 25 § 11 och 21 punkten, 26 §, 28 § och 28 § 6, 12 och 14 punkten samt 95 §.

Avvikande mening om utkastet till regeringens proposition till riksdagen om självstyrelselagen för Åland

Social- och hälsovårdsministeriet framför följande motivering till den avvikande meningen:

26 § 43 punkten och 28 § 23 punkten i anslutning till mänskliga organ, vävnader, celler och blod. Social- och hälsovårdsministeriet är av annan åsikt om arbetsgruppens förslag och ser att arbetsgruppens förslag inte kan godkännas i sin nuvarande form. Ministeriet anser att lagstiftningsbehörigheten i fråga om mänskliga organ, vävnader och celler bör kvarstå hos riksdagen, det vill säga att rättsläget bör förbli oförändrat. De föreslagna ändringarna kan inte anses vara ändamålsenliga i och med att det rättsläge som eftersträvas genom dem förblir oklart. Likaså talar avsaknaden av motiveringar för att förslaget inte kan godkännas. En noggrannare bedömning av förslaget kräver att behövliga motiveringar presenteras som stöd för det.

28 § 10 och 16 punkten. Social- och hälsovårdsministeriet avser att punkterna har formulerats för brett. I 10 punkten bör de bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar som anges i 26 § lämnas utanför om de inte har uttrycklig hänvisning till 28 §. I 16 punkten borde beaktas att det i 28 § är fråga om ett undantag som ska tolkas snävt och bokstavligt. Därför ser social- och hälsovårdsministeriet att 16 punkten bör strykas.

28 § 23 punkten. Enligt förslaget kan lagstiftningsbehörigheten i fråga om smittsamma sjukdomar överföras till landskapet Åland. Eventuellt avses i paragrafen att man i landskapet Åland ska få utfärda bestämmelser om yrkesrättigheterna i anknytning till smittsamma sjukdomar. Landskapet och social- och hälsovårdsministeriet har inte diskuterat överföringen av lagstiftningsbehörigheten från riket till landskapet Åland. Eftersom lagstiftningen om smittsamma sjukdomar innehåller sådana bestämmelser som har ett nära samband med de grundläggande fri- och rättigheterna kan lagstiftningsbehörigheten gällande detta inte delas upp i mindre delar alls. Det skulle inte heller vara ändamålsenligt att ha andra utbildningskrav i landskapet än det övriga Finland för uppgifter som anknyter till smittsamma sjukdomar. Smittsamma sjukdomar är inte beroende av geografiska gränser eller självstyrelsegränser. Därför kan man inte ha olika bestämmelser eller kompetenskrav i lagen om smittsamma sjukdomar för olika delar av Finland.

46 § 9 och 10 punkten. Smittskyddet gällande människor är en central del av den dagliga social-och hälsovården som också i enlighet med grundlagen tryggar rätten till liv och hälsa och rätten till tillräckliga social- och hälsovårdstjänster, och därför kan detta arbete inte lämnas öppet vid reformen av självstyrelselagen så som det föreslås. Med denna lag säkerställs också att det allmänna har tillräckliga behörigheter för att kunna trygga tillgodoseendet av bl.a. ovannämnda grundläggande fri- och rättigheter i enlighet med 22 § i grundlagen.

Förslaget i utkastet till lagen om att lämna bekämpningen av människors smittsamma sjukdomar i landskapet Åland öppet är enligt utlåtandena av grundlagsutskottet inte möjligt. Att förtydliga bestämmelserna i självstyrelselagen om bekämpningen av smittsamma sjukdomar är en av de viktigaste orsakerna till att självstyrelselagen bör ändras snabbt, och därför skulle det vara överraskande om ändringen nu inte skulle göras. Förslaget är inte heller enhälligt. Ålands landskapsregering, social- och

hälsovårdsministeriet och justitieministeriet har de facto i flera år diskuterat hur 9 punkten i 30 § i självstyrelselagen (9 punkten i 46 § i den föreslagna lagen) kan ändras så att den beaktar hur de uppgifter som hör till välfärdsområdena enligt gällande rikslagstiftning ska skötas i landskapet Åland. Man har även önskat att rättsläget ska klargöras så att det stämmer överens med det rådande rättsläget gällande de personer eller den instans i välfärdsområdet som i verkligheten ansvarar för de olika uppgifterna med bekämpningen av smittsamma sjukdomar.

Social- och hälsovårdsministeriet har framfört många olika kompromissförslag. Den senaste diskussionen mellan landskapsregeringen, social- och hälsovårdsministeriet och justitieministeriet fördes den 24 februari 2026. Vid detta möte betonade Ålands landskapsregering att den vill bevara status quo vid reformerandet – dvs. det rådande rättsläget. Social- och hälsovårdsministeriet är klart av annan åsikt om hurdan status quo är i nuläget när det gäller 7 § i lagen om smittsamma sjukdomar och 30 § 9 punkten i självstyrelselagen. För att bevara status quo föreslog social- och hälsovårdsministeriet vid mötet att 30 § 9 punkten i självstyrelselagen ska ändras så att man lägger till bara välfärdsområdena till listan. Då skulle bestämmelsen lyda så här: ”9) de uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur ankommer på en riksmyndighet eller på välfärdsområdena eller kommunerna, ska i landskapet skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag”. Det är faktum och ostridigt att sådana uppgifter som hör till välfärdsområdena sköts av landskapsregeringen eller någon annan myndighet som anges i landskapslag på Åland redan nu med stöd av den övergångsbestämmelse som togs in i lagen om smittsamma sjukdomar i samband med välfärdsområdesreformen. För tydlighetens skull kan det konstateras att välfärdsområdena i och med välfärdsområdesreformen tog över kommunernas uppgifter med bekämpningen av smittsamma sjukdomar – det kom alltså i detta sammanhang inga nya smittskyddsuppgifter i lagen om smittsamma sjukdomar.

Att lägga till välfärdsområdena i självstyrelselagen på det sätt som anges ovan uppfyller grundlagsutskottets krav, förtydligar rättsläget i landskapet Åland, säkerställer jämlikheten på riksnivå i bekämpningen av smittsamma sjukdomar, tryggar jämlikheten i hela Finland vad gäller de grundläggande fri- och rättigheter som anknyter till smittskyddslagstiftningen och bevarar status

quo på det sätt som landskapet Åland förutsätter. Social- och hälsovårdsministeriet har inte hört någon motivering till varför landskapet Åland inte godkänner att välfärdsområdena fogas till punkten i fråga eller varför smittskyddet gällande människor borde lämnas öppet i självstyrelselagen. Hur har man tänkt lösa detta i framtiden om den här ärendepunkten nu lämnas öppen vid reformen av självstyrelselagen? Att välfärdsområdena inte kan tas med i 9 punkten i 46 § i självstyrelselagen väcker frågan om vad landskapet Ålands mål egentligen är, eftersom det på basis av detta inte verkar vara att bevara status quo så som landskapsregeringen har låtit förstå.

Social- och hälsovårdsministeriet har redan i flera år fört fram att överenskommelseförordningar inte kan användas i detta syfte. Arbetsgruppen för arbetet med självstyrelselagen lyfter i sitt betänkande fram att överenskommelseförordningarna kan fungera som en slags säkerhetsventil tills man kommer överens om ändringarna i självstyrelselagen. Social- och hälsovårdsministeriet anser fortfarande att överenskommelseförordningar inte lämpar sig för de befogenheter som gäller smittsamma sjukdomar, och ministeriet anser också att förslaget är problematiskt i konstitutionellt hänseende. Lagen om smittsamma sjukdomar innehåller befogenheter som begränsar de grundläggande fri- och rättigheterna, och social- och hälsovårdsministeriet anser att det i konstitutionellt hänseende kan vara problematiskt att bevilja befogenheter till en instans med stöd av en överenskommelseförordning som är möjlig att säga upp. De överenskommelseförordningar som kan sägas upp kan dessutom äventyra smittskyddsarbetet i svåra situationer om någondera parten säger upp överenskommelseförordningen och man inte kan nå en ny överenskommelse om saken. Detta skulle äventyra tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna i landskapet Åland. Om överenskommelseförordningen sägs upp är det inte säkert att riksmyndigheterna kan säkerställa på behörigt sätt att de grundläggande fri- och rättigheterna tillgodoses i landskapet Åland till exempel under allvarliga epidemier eller pandemier.

6 § 2 mom. och 43 § och 46 §. Enligt social- och hälsovårdsministeriet bör det föreskrivas i självstyrelselagen om myndigheternas befogenheter att sköta sådana hälso- och sjukvårdsuppgifter i landskapet Åland som hör till rikets lagstiftningsbehörighet, och det naturliga stället för detta är 46 § i lagen. Det förfarande med överenskommelseförordningar i fråga om befogenheter inom

hälso- och sjukvård som föreslås i 43 § i lagen (med andra ord att föreskriva om myndigheters befogenheter genom överenskommelseförordning och inte genom självstyrelselagen) skulle betyda att man på ett konstlat sätt först skulle ålägga en riksmyndighet uppgifterna i landskapet för att sedan kunna överföra uppgifterna till Ålands hälso- och sjukvård, ÅHS. Eftersom det är fråga om uppgifter som i praktiken inte kan åtskiljas från den övriga hälso-och sjukvården, kan en riksmyndighet inte i praktiken sköta uppgifterna i landskapet. Ett sådant förfarande skulle medföra en ständig risk för att det finns luckor i bestämmelserna om myndigheternas befogenheter. Detta skulle inte stå i samklang med grundlagsutskottets ståndpunkt (GrUU 18/2022 rd, GrUU 31/2024 rd, GrUU 17/2025 rd). Ålandsarbetsgruppens förslag från 2024 gällande ändringar i självstyrelselagen innehöll ett förslag om att det ska föreskrivas om myndigheternas befogenheter genom en överenskommelseförordning. Justitiekanslern var under remissbehandlingen inte övertygad om att det föreslagna lagstiftningssättet skulle fungera i de aktuella fall som är känsliga med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna. Särskilt svårt skulle det vara i en situation där det inte skulle finnas någon överenskommelseförordning på grund av att den ena parten sagt upp överenskommelsen eller förordningen inte kunnat utfärdas. Då skulle riksmyndigheten, dvs. till exempel något välfärdsområde, bli tvungen att sköta uppgifterna i praktiken i landskapet.

I arbetsgruppens förslag om 6 § 2 mom. föreslås det att de åländska kommunerna ska kunna påföras nya uppgifter av rikslagstiftningsnatur endast om motsvarande uppgifter åläggs kommunerna i riket. Detta skulle betyda att det inte skulle vara möjligt att genom en riksdagslag ålägga kommunerna på Åland sådana socialserviceuppgifter som i riket åläggs välfärdsområden. Detta förslag tillsammans med den föreslagna 43 § skulle leda till samma utmaningar som beskrivs ovan när det gäller myndigheters befogenheter inom hälso- och sjukvård. Enligt social- och hälsovårdsministeriet tryggar det föreslagna förfarandet inte tillräckligt bra befogenheterna för landskapets myndigheter och därför inte heller de grundläggande fri- och rättigheter inom socialvården som ska tillgodoses enligt 19 § i grundlagen. Enligt grundlagsutskottets ståndpunkt ska det föreskrivas i självstyrelselagen om socialvårdsmyndigheternas befogenheter (GrUU 18/2022 rd).

Social- och hälsovårdsministeriet betonar att tydliga myndighetsbefogenheter tryggar i enlighet med grundlagen människans rätt till liv och oundgänglig

omsorg och tillräckliga social- och hälsovårdstjänster. Att förtydliga befogenheterna är en av de viktigaste orsakerna bakom arbetet med att revidera självstyrelselagen. Förtydligandet av befogenheterna i självstyrelselagen uppfyller grundlagsutskottets krav, förtydligar rättsläget i landskapet Åland och säkerställer tillgodoseendet av individers grundläggande fri- och rättigheter. Enligt social- och hälsovårdsministeriet är ett förfarande där befogenheter ges en instans med stöd av en överenskommelseförordning som kan sägas upp problematiskt i konstitutionellt hänseende på grund av de känsliga frågorna om de grundläggande fri- och rättigheterna.

46 § 21 punkten. Social- och hälsovårdsministeriet är av annan åsikt om arbetsgruppens förslag och ser att arbetsgruppens förslag inte kan godkännas i sin nuvarande form. Följande tre ändringar bör göras: För det första bör Ålands regerings rättigheter ändras så att de i praktiken stämmer överens med de rättigheter som kommunerna har enligt 41 och 52 § i den gällande läkemedelslagen (395/1987). Beslutanderätten i beslut som gäller apotek bör dock kvarstå hos Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet (Fimea) och besluten bör grunda sig på enhetliga kriterier enligt läkemedelslagen i hela landet. Arbetsgruppens förslag att Ålands regerings utlåtande ska läggas till grund för prövningen kan inte godkännas, eftersom det överför beslutanderätten till Ålands regering och leder till en ojämlik tillämpning av läkemedelslagen. För det andra bör man i stället för att hänvisa till beslut om antalet apotek och apotekens lokalisering hänvisa till beslut enligt 41 och 52 § i läkemedelslagen. Antalet apotek och apotekens lokalisering avgörs i samband med beslut som omfattas av dessa paragrafer. För det tredje, om avsikten är att den föreslagna paragrafen ska omfatta filialapotek, bör de nämnas i paragrafen utöver apoteken.

Uttalande om utkastet till regeringens proposition till riksdagen om självstyrelselagen för Åland

25 § 11 punkten. I motiveringarna till behörighetsområdet anges att Ålands ombudsmannamyndighet, utgående från landskapslagen (2022:43) om tillämpning av diskrimineringslagen, är behörig tillsynsmyndighet vad gäller

alla anställda vid Ålands lagtings förvaltning, Ålands landskapsregerings förvaltning och kommunernas förvaltning med underlydande organ. Social- och hälsovårdsministeriet anser att denna skrivning ger en felaktig bild av den gällande behörighetsfördelningen. Ålandsdelegationen (13.4.2022, nr 18/22) har bedömt att de uppgifter som ankommer på arbetarskyddsmyndigheten i anslutning till diskrimineringslagstiftningen utgör riksbehörighet också till den del de gäller landskapets och kommunernas förvaltning. Frågor som rör misstänkt diskriminering i arbetslivet samt tillsyn av arbetsgivares skyldighet att främja likabehandling på arbetsplatsen, oberoende av anställningsform, faller inom arbetarskyddsmyndighetens behörighetsområde för personer anställda av en landskapsmyndighet eller åländsk kommun.

25 § 21 punkten. När det gäller tobaks- och nikotinprodukter och med dem relaterade produkter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet enligt 25 § 21 punkten i självstyrelselagen bör man observera att det också existerar nikotinprodukter som klassificeras som läkemedel. Motiveringen till 25 § 21 punkten bör kompletteras så att det i den konstateras att nikotinprodukter som är klassificerade som läkemedel inte avses i punkten.

26 §. I anslutning till medicinsk forskning och biobanksverksamhet föreslår social- och hälsovårdsministeriet att medicinsk forskning och biobanksverksamhet bör tas upp i 26 § som frågor som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Den gällande självstyrelselagen tar inte ställning till lagstiftningsbehörigheten i fråga om dessa ärendegrupper, vilket ibland har orsakat oklarheter vid tillämpningen av lagarna. Frågor som gäller medicinsk forskning och biobanksverksamhet bör höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet, eftersom de hänger nära samman med bestämmelserna om läkemedel och medicintekniska produkter och bestämmelserna om mänskliga organ, vävnader och celler, vilka i förslaget räknas upp som ärendegrupper som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

28 §. I motiveringen nämns att den föreslagna paragrafen är betydligt mer omfattande än motsvarande bestämmelse i den gällande självstyrelselagen. I motiveringen konstateras följande: *”I fråga om merparten av de behörighetsområden som föreslås höra under tillämpningsområdet för bestämmelsen, har det under beredningen av propositionen från åländsk sida framförts synpunkter på vikten av att förvaltningen finns placerad fysiskt på*

Åland och att tjänsterna kan tillhandahållas på svenska (…) Behörighetsområdena i bestämmelsen föreslås kunna bli föremål för överföring till lagtinget efter att det i varje enskilt fall har klarlagts att exempelvis europarätten eller andra internationella förpliktelser som binder Finland eller ändamålsenlighetsskäl inte ställer hinder för en överföring." Motiveringen lämnar det oklart vilka ändamålsenlighetsskäl som potentiellt kan utgöra hinder för en överföring och hur dessa har bedömts på förhand specifikt i fråga om vävnader, celler och organ när de uttryckligen har tagits in i den föreslagna bestämmelsen.

28 § 6, 12 och 14 punkten. I anslutning till medicintekniska produkter anser social- och hälsovårdsminister att det bör preciseras vilka anordningar (6 punkten) och mätredskap (12 punkten) förslaget gäller. Också i fråga om 14 punkten bör det preciseras till vilka delar konsumentskyddet omfattas av paragrafens tillämpningsområde. De föreslagna ordalydelserna i punkterna är omfattande och kan tolkas så att de även gäller medicintekniska produkter. Social-och hälsovårdsministeriet anser att lagstiftningsbehörigheten i fråga om medicintekniska produkter bör kvarstå hos riksdagen och att medicintekniska produkter inte bör omfattas av bestämmelserna i 28 §. På denna grund bör till exempel hänvisningarna till 28 § i 26 § 49 punkten strykas, eller så bör man i fråga om mätredskap precisera vilka redskap som avses med termen. Bestämmelserna om medicintekniska produkter har harmoniserats inom EU och bestämmelser om dem finns i EU-förordningarna (EU) 2017/745 och (EU) 2017/746. I Finland är Fimea den nationella behöriga myndighet som utsetts i enlighet med förordningarna.

95 §. I motiveringarna till paragrafen om föreskrifter och information på svenska ingår ett stycke om allmänt bindande kollektivavtal. Att dessa omnämns i motiveringarna skapar oklarhet kring huruvida de allmänt bindande kollektivavtalen omfattas av bestämmelsen. Social- och hälsovårdsministeriet anser att det i motiveringarna bör tydliggöras att kollektivavtalen inte är myndighetsföreskrifter eller anvisningar. Bestämmelsen om att en översättning gäller i original kan inte tillämpas på kollektivavtalen, eftersom endast originalversionen av ett kollektivavtal mellan avtalsparterna kan användas som rättskälla.

Mia Mäkinen Specialsakkunnig
Enheten för internationella frågor
VN/35482/2024-STM-33

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti / Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt / This document has been signed electronically by the following persons:

Mäkinen Mia 912729601
2026-04-02

Bilaga: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till ny självstyrelselag för Åland

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att det stiftas en helt ny självstyrelselag för Åland. Den ska ersätta 1991 års självstyrelselag och blir den i ordningen fjärde självstyrelselagen. Målet med reformen är att modernisera och utveckla självstyrelsesystemet.

Propositionen innebär ingen förändring av självstyrelsens nuvarande ställning i statsförfattningen, men den avser att förtydliga självstyrelselagens nuvarande förhållande till grundlagen. Det föreslås att i lagen införs vissa bestämmelser från grundlagen, vars formuleringar anpassas till de motsvarande skyldigheter som gäller för självstyrelsen. I propositionen föreslås en systematik för fördelningen av lagstiftningsmakten på Åland mellan riksdagen och Ålands lagting som bygger på principerna enligt nuvarande självstyrelag. Förslaget innebär vissa förändringar av den nuvarande fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket.

Lagspråket i behörighetsbestämmelserna föreslås i någon mån moderniserat enligt den allmänna rättsutvecklingen och den tolkningspraxis av självstyrelselagen, som skett särskilt vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar sedan den nuvarande lagen stiftades.

Lagförslaget innehåller två förteckningar över lagstiftningsbehörighet: 1) en förteckning över behörighetsområden som hör till lagtinget och 2) en förteckning över riksdagens behörighetsområden på Åland.

Behörighetsfördelningen föreslås också fortsättningsvis omfatta en bestämmelse genom vilken riksdagens behörighet på Åland i framtiden genom ett förenklat förfarande kan ändras för vissa behörighetsområden. Det förenklade förfarandet avser liksom i nuläget en överföring av ny behörighet till Åland genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifall, men förteckningen över behörighetsområden som kan bli föremål för den förenklade överföringen, föreslås bli utökad. En överföring av sådan ny behörighet förutsätter att konsekvenserna av de initiativ till utökad behörighet som tas över av självstyrelsen i framtiden, först bedöms i samarbete mellan självstyrelsen och statsrådet. Bedömningen sker efter det att självstyrelsen tagit ett konkret initiativ till ändring av behörighetsfördelningen och med beaktande av de förhållanden som råder vid den tidpunkten.

På området för rättskipningen föreslås vissa nya avgränsade befogenheter för lagtinget. Lagtinget föreslås i några fall få lagstifta om besvär över beslut som fattats av självstyrelsemyndigheterna eller av kommunala myndigheter.

Lagförslaget innehåller flera nya bestämmelser som syftar till ett utvecklat och smidigare samarbete mellan de statliga och de åländska myndigheterna.

Det föreslås att när det självstyrda Åland behandlas avstår man från att använda terminologi som hör till landskapsförvaltningen. I propositionen föreslås i stället att exempelvis ”Åland” och lagtingslag använt.

Ålandsdelegationen, vars namn ändras till Delegationen för Ålandsärenden, får en förstärkt roll som expertorgan i frågor som gäller tolkningen och tillämpningen av självstyrelselagstiftningen. En nyhet är att Delegationen föreslås som första instans avgöra vissa fall av oenighet mellan riket och Åland.

I propositionen föreslås det att bestämmelserna om lagstiftningskontrollen av lagtingslagar utvecklas. Grunderna för presidentens rätt att lägga in veto mot lagtingslagar kvarstår, men innehållet i lagstiftningskontrollen och förfarandet för den föreslås ändrad. Det föreslås också en ny sammansättning vid högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen för avgivande av utlåtande på begäran till republikens president eller justitieministeriet över en lagtingslag. Möjligheten för lagtinget att förordna en lagtingslag att träda i kraft innan Delegationen för Ålandsärenden gett utlåtande utökas från budgetlagar till att gälla även lagtingslagar där genomförande av EU-rätten är brådskande och där lagstiftning är nödvändig på grund av en exceptionell situation inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Bestämmelserna om Ålands språkliga status och om myndigheternas språk och individens språkliga rättigheter motsvarar i huvudsak gällande självstyrelselag, men flera väsentliga förändringar föreslås i syfte att säkerställa att de internationella garantierna om bevarandet av befolkningens på Åland svenska språk efterlevs i modern tid.

Propositionen innehåller även utökad behörighet för Åland att förhandla och sätta i kraft internationella förpliktelser samt större möjligheter att påverka beredningen av ärenden som avgörs av Europeiska unionens institutioner.

Lagförslaget innehåller också flera nyheter, förtydliganden eller preciseringar av den nu gällande lagens bestämmelser, om bland annat ställningen för medlemmar av lagtinget och Ålands regering.

Lagförslaget ska behandlas i grundlagsordning och för att träda i kraft godkännas av Ålands lagting med kvalificerad majoritet. Avsikten är att lagen ska träda i kraft den 1 januari 2028.

———————

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning

1.1 Bakgrund

1.1.1 Självstyrelsens historiska och juridiska bakgrund

Genom fredsfördraget i Fredrikshamn den 17 september 1809 förlorade Sveriges rike sin östra del, dvs. Finland inklusive Åland, till det ryska riket. Redan innan Finland genom fredsfördraget avskildes från Sverige och införlivades med det ryska riket, hade befolkningen på Ålandsöarna år 1808 gjort stora ansträngningar för att driva de ryska trupperna från öarna. Ålänningarna accepterade förändringen av suveränitet och nationalitet först efter att Sverige hade avstått från Ålandsöarna enligt fredsfördraget. Detta noterades mer än etthundra år senare av den juristkommission som utredde Ålandsfrågan inför Nationernas Förbunds beslut om huruvida Åland i fortsättningen skulle ha statstillhörighet under Finland eller Sveriges rike.

Ålands självstyrelse bygger historiskt på de händelser som följde i kölvattnet av första världskriget och revolutionen i Ryssland. Osäkerheten om framtiden hade lett till att en rörelse på Åland, den så kallade Ålandsrörelsen, vände sig till Sveriges regering med en önskan om att öarna skulle återförenas med Sverige. Detta inträffade redan innan Finlands självständighetsförklaring.

Vid tiden för Finlands självständighetsförklaring förberedde ålänningarna en folkomröstning till förmån för Ålands återförening med Sverige. Omröstningen ägde rum den 31 december 1917. På Åland oroade man sig för Finlands öde men även för befolkningens möjligheter at bevara sitt språk, sin kultur och sina lokala traditioner i den nya staten. En överväldigande majoritet stödde i omröstningen tanken på återförening med Sverige.

Situationen gjorde att Finlands regering beredde en proposition med förslag till en lag om självstyrelse för Åland. I propositionen konstaterades bland annat: ”För att utan dröjsmål avlägsna alla även i någon mån berättigade anledningar till missnöje har det befunnits nödigt att, utan att avvakta den allmänna organisationen av självförvaltning av högre grad, uppgöra ett särskilt lagförslag om mycket vidsträckt självstyrelse för Åland. Sålunda skulle ålänningarna tillförsäkras möjlighet att själva ordna sin tillvaro så fritt det överhuvud är möjligt för ett landskap, som icke utgör en egen stat”. Lagen godkändes i grundlagsordning, men företrädarna för befolkningen i landskapet meddelade att ålänningarna inte avsåg att tillämpa lagen.

Sverige gav sitt stöd till Ålandsrörelsens strävanden och frågan fördes slutligen till Nationernas Förbund för avgörande. Nationernas Förbunds råd beslutade 1921 att tillerkänna Finland suveräniteten över Åland men krävde att starka garantier för ålänningarnas nationalitetsskydd införs i självstyrelselagen. Garantierna skulle införas i lagen och ögruppen neutraliseras och demilitariseras, för att man på så sätt skulle trygga ”freden, det framtida goda förhållandet mellan Finland och Sverige samt öarnas egen välgång och lycka”. Garantierna formulerades i en särskild konvention mellan Finland och Sverige, den så kallade Ålandsöverenskommelsen, som togs in som en del i Nationernas Förbunds beslut.

I Ålandsöverenskommelsen förklarade Finland sig beslutet att ”säkerställa och garantera Ålandsöarnas befolkning bevarandet av dess språk, dess kultur och dess lokala svenska traditioner” samt i lag införa garantier för Ålands självstyrelse bland annat i fråga om att

1. undervisningsspråket i de åländska skolorna ska vara svenska,

2. landskapet, kommunerna i landskapet eller privatperson som är bosatt i landskapet ska ha rätt lösa in fastighet som överlåtits till person som bor utanför landskapet,

3. finska medborgare som flyttat till landskapet får rösträtt i kommunalval och landstingsval först när de har bott stadigvarande i landskapet i fem år,

4. republikens president ska utnämna landshövding efter överenskommelse med landstingets talman,

5. landskapet ska ha rätt att för sina behov använda en viss del av de skatter som härrör från landskapet och

6. Ålands landsting ska ha klagorätt hos Nationernas Förbund över tillämpningen av garantierna.

Enligt Ålandsöverenskommelsen ska frågor om inlösen av överlåtna fastigheter regleras i en särskild lag som ska kunna ändras, tolkas eller upphävas bara på samma sätt som självstyrelselagen för Åland.

De överenskomna garantierna fastställdes i lagen innehållande särskilda stadganden rörande landskapet Ålands befolkning (189/1922, den så kallade garantilagen).

Efter att riksdagen i december 1921 hade godkänt garantilagen, och lagen angående bringande i verkställighet av lagen om självstyrelse för Åland (125/1920), genom vilken Ålandsöverenskommelsens bestämmelser omvandlades till finländsk lag, beslöt återföreningsrörelsens inofficiella landsting i februari 1922 att förorda att självstyrelselagen för Åland (124/1920), skulle tillämpas. Efter detta fanns det inte hinder för tillämpningen av den första självstyrelselagen, garantilagen och lagen angående bringande i verkställighet av lagen om självstyrelse för Åland (125/1920). Val hölls i maj och det första officiella landstinget sammanträdde den 9 juni, som sedan år 1976 firas som Ålands självstyrelsedag.

Det uppstod dock meningsskiljaktigheter mellan landstinget och den finländska statsmakten om huruvida garantilagen gjorde rättvisa åt Ålandsöverenskommelsens anda och mening. Återföreningsrörelsens ledare hade uppfattat att de innan och vid beslutet i Genève blivit lovade dels en särskild åländsk medborgarrätt, dels krav på fem års bosättning för jordförvärv. Landstinget petitionerade presidenten och riksdagen flera gånger om detta under 1920- och 1930-talen, vilket år 1939 ledde till att femårskravet fogades till självstyrelselagen och år 1952 till att bestämmelser om hembygdsrätt infördes i den andra självstyrelselagen.

Historiskt sett bygger Ålands självstyrelse således dels på internationell rätt, vilken även har fått betydelse som internationell sedvanerätt, dels på att självstyrelselagen blev en del av Finlands konstitution. Även om självstyrelselagen inte togs in som en del av Finlands regeringsform, fick den redan från början en ställning av grundlagsnatur, eftersom det inte var möjligt att ändra eller upphäva den eller att göra undantag från den på annat sätt än i grundlagstiftningsordning och med landstingets godkännande.

1.1.2 Bakgrunden till föreliggande proposition

Den nu över etthundra år gamla självstyrelsen för Åland har småningom utvecklats som en följd av samhällsutvecklingen. Redan när den första självstyrelselagen stiftades var målet att göra det möjligt för landskapet Ålands befolkning att själv ordna sin tillvaro inom gränserna för landskapets statsrättsliga ställning.

I folkrättsligt avseende är Åland en autonomi och inbyggt i systemet har varit en mellan riket och landskapet ömsesidig vilja att utveckla självstyrelsen i takt med förändringar i omgivningen och landskapets förmåga att överta uppgifter. De åländska önskemålen har dock i några avseenden inte väckt gehör, framför allt önskemålet om egen beskattningsrätt och en plats i Europaparlamentet.

Från åländsk sida har redan länge framställts önskemål om fortsatt utveckling av självstyrelsen. En åländsk kommitté lade år 2010 fram förslag till ny självstyrelselag och utifrån detta förslag har ett beredningsarbete utförts av en parlamentarisk kommitté och av flera arbetsgrupper.

Beredningsarbetet har präglats av svårigheter att nå samförstånd i vissa frågor inte bara mellan riket och Åland utan även mellan olika ministerier. Arbetet har också präglats av att det juridiska självstyrelsesystemet är komplicerat och lagtekniskt krävande.

Enligt regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering ska Ålands självstyrelse utvecklas och värnas om i gott samarbete och i dialog med landskapet Åland och arbetet med reformen av Ålands självstyrelse ska fortsätta.

Föreliggande regeringsproposition bygger på det arbete med en reform av Ålands självstyrelse som avses i regeringsprogrammet och som har pågått i många år.

1.2 Beredning

Efter den ovan nämnda åländska kommitténs förslag (Åländsk utredningsserie 2010:2; https://www.lagtinget.ax/sites/www.lagtinget.ax/files/gunnar_jansson_kommitten_2_2010_betankande.pdf) tillsatte justitieministeriet en parlamentarisk arbetsgrupp (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 4/2013; https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-270-5). Utifrån detta beredningsarbete tillsatte statsrådet år 2013 en parlamentariskt sammansatt kommitté med representanter för samtliga riksdagsgrupper samt lagtingsgrupperna i Ålands lagting. Kommittén antog namnet Ålandskommittén 2013.

Uppdraget för Ålandskommittén 2013 var att:

1) föreslå sådana ändringar av självstyrelsesystemet och självstyrelselagen som motiveras av samhällsutvecklingen och utarbeta förslag till en modern lagstiftning om självstyrelsen,

2) föreslå åtgärder för att utveckla den ekonomiska självstyrelsen,

3) göra en översyn av behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket och föreslå ändringar av sådana behörighetsbestämmelser som i praktiken har vållat tolkningssvårigheter och

4) bedöma om kravet på finskt medborgarskap för erhållande av hembygdsrätt och för vissa tjänster kan slopas.

Ålandskommittén 2013 gav ett delbetänkande 2015 (”Ålands självstyrelse i utveckling”. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 6/2015; https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-414-3) samt sitt slutbetänkande 2017 (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 33/2017; https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-600-0).

Ålandskommitténs 2013 betänkande sändes på omfattande remiss. Remissutfallet var i många avseenden positivt, men frågor som gällde beskattningsrätten och de ekonomiska relationerna mellan landskapet och riket samt fördelningen av lagstiftningsbehörighet mötte motstånd. Särskild kritik fick kommitténs förslag om att ändra systematiken för

fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket. Förslaget innebar införande av ett så kallat residualsystem, enligt vilket rikets lagstiftningsbehörighet skulle räknas upp i självstyrelselagen, medan återstående behörighet skulle höra till landskapet (Utlåtande - Utlåtande.fi).

I december 2017 tillsatte justitieministeriet en tjänstemannagrupp på hög nivå för den fortsatta beredningen av en proposition om ny självstyrelselag. Tjänstemannagruppen gav sitt betänkande i april 2018 (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 14/2018; https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-690-1). Arbetsgruppen var inte enig på alla punkter.

Efter detta fortsatte beredningen som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet. Politisk enighet om att fortsätta beredningen av en totalrevision av självstyrelselagen nåddes och i september 2018 kom man överens om att föreslå en ny reglering i fråga om Ålands ekonomi, vilket ledde till en delreform, dvs. en lag (98/2020) om ändring av självstyrelselagen samt en lag (911/2020) om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland. Lagarna trädde i kraft den 1 januari 2021.

Justitieministeriet publicerade i juli 2021 ett utkast till regeringsproposition, som sändes på remiss (Förslag till ny självstyrelselag i tjänsten utlåtande.fi) samt i april 2022 för granskning av Rådet för bedömning av lagstiftning (Utlåtande 29.4.2022; Rådet för bedömning av lagstiftningen - Statsrådet) (OM016:00/2013). Även om behoven att ändra och utveckla självstyrelselagen erkändes, kom flera remissinstanser med allvarlig kritik framför allt när det gällde förslagen om fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan riket och landskapet samt förhållandet mellan självstyrelselagen och grundlagen.

I mars 2023 tillsatte justitieministeriet tillsammans med Ålands landskapsregering en arbetsgrupp för den fortsatta beredningen med syfte att modernisera och utveckla självstyrelsesystemet. Arbetsgruppens uppgift var att utreda vissa öppna frågeställningar som utgjorde ett hinder för framskridandet av reformprocessen. I arbetsgruppens uppdrag ingick även att i skyndsam ordning utarbeta ett förslag till en skyndsam ändring av den nuvarande självstyrelselagen. Mot bakgrund av grundlagsutskottets utlåtanden (GrUU 18/2022 rd och GrUU 72/2022 rd) finns det ett behov av att i självstyrelselagen föreskriva tillräckligt tydliga befogenheter för självstyrelsemyndigheterna att sköta sådana uppgifter inom hälso- och sjukvården och bekämpningen av smittsamma sjukdomar enligt rikslagstiftning, som gäller på Åland. I riket är motsvarande uppgifter föreskrivna välfärdsområdena (Självstyrelselagen för Åland - utrednings- och ändringsprojekt –arbetsgrupp (RP med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland - Justitieministeriet).

Arbetsgruppen lämnade sitt första betänkande i januari 2024 (Ålandsarbetsgruppens betänkande med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland). Betänkandet innehöll ett förslag till ändring av självstyrelselagens bestämmelser om hälso- och sjukvården på Åland samt om smittosamma sjukdomar hos människor och husdjur. Arbetsgruppsbetänkandet fick våren 2024 kritik i fråga om möjligheten att genom överenskommelseförordning reglera nämnda myndighetsbefogenheter för självstyrelsemyndigheterna. Efter överläggningar mellan berörda ministerier och Ålands landskapsregering utarbetades ett nytt propositionsutkast, som utgick i från att landskapets befogenheter ingår i självstyrelselagen. Propositionsutkastet sändes på remiss i juni 2025. Remissvaren i augusti var i huvudsak positiva. Landskapet har dock reservationer i fråga om lösningsförslagen. Lagstiftningsprojektet är fortsättningsvis anhängigt.

Arbetsgruppen lämnade sitt andra betänkande i oktober 2024 (https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-033-8). Arbetsgruppen utarbetade några alternativa lösningar på vissa av de frågeställningar som varit svåra att lösa under den lång-

variga beredningen. De gällde framför allt förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen, överföringen av riksuppgifter på myndigheter på Åland, utnämningen av landshövdingen på Åland, vissa bestämmelser om språk samt behörighetsfördelningen under undantagsförhållanden.

I januari 2025 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp med uppgift att tillsammans med Ålands landskapsregering färdigställa ett förslag till regeringsproposition med förslag till ny självstyrelselag för Åland. För arbetet tillsattes även en referensgrupp på hög nivå. Utgångspunkt för det fortsatta reformarbetet var det propositionsutkast till en ny Ålands självstyrelselag som var på remiss under åren 2021–22 och utlåtandena om utkastet samt betänkandena från justitieministeriets Ålandsarbetsgrupp 2023 och utlåtandena över dessa (Reformen av självstyrelselagen för Åland - Justitieministeriet. Tillsättandebeslut: 20250130130156.PDF).

2 Nuläge och bedömning av nuläget

2.1 Självstyrelselagens utveckling

Självstyrelselagen har totalreviderats två gånger. Regeringens proposition RP 38/1948 rd låg till grund för 1951 års självstyrelselag (670/1951). I 1951 års självstyrelselag infördes systemet med en förteckning över landskapets lagstiftningsbehörighet och en över rikets.

Nyheter i 1951 års självstyrelselag var bestämmelserna om den åländska hembygdsrätten och näringsrätten. Genom lagen förnyades bestämmelserna om finansiell utjämning och landskapets lagstiftningsbehörighet utvidgades i många avseenden. Ålandsdelegationen fick i uppgift att ge utlåtanden om de landskapslagar som stiftats av landstinget. En viktig reform var också att landstingets godkännande krävs för att internationella fördrag ska träda i kraft i landskapet, om fördraget innehåller bestämmelser som medför att bestämmelser i självstyrelselagen upphävs eller ändras eller som avviker från självstyrelselagen. Enligt den första självstyrelselagen hade riket uteslutande rätt till lagstiftning ”då ärendet rör område som är reglerat genom internationella fördrag”.

Till grund för den nuvarande självstyrelselagen (1144/1991) ligger regeringens proposition RP 73/1990 rd. Enligt propositionen var i synnerhet fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet utsatt för ett stort förändringstryck. Fördelningen ansågs inte i alla avseenden vara ändamålsenlig. Det fanns många ärendegrupper, bl.a. användning av landskapets flagga, arkivväsendet, fornminnen, hyra och hyresreglering, postväsendet, rundradio- och televisionsverksamhet, socialvård, straffbestämmelser och utskänkning av alkoholdrycker, för vars del det ansågs vara motiverat att överlåta den lagstiftande makten till landskapet.

En annan viktig sak i reformen 1991 var utformningen av ett nytt finansiellt system, som innebar att de i landskapet uppburna statliga skatterna skulle återföras genom ett avräkningssystem. På det sättet fick landskapet möjlighet att fritt disponera avräkningsbeloppet i sin egen budget.

2.2 Självstyrelselagens ställning i författningen

Landskapet Åland intar en särställning i Finlands statsskick.

Vid sidan av de ovan nämnda internationella utfästelserna, främst Ålandsöverenskommelsen, är Ålands självstyrelse förankrad i Finlands grundlag och i självstyrelselagen för Åland. Självstyrelselagen har tillkommit och reviderats genom samstämmiga beslut av Finlands riksdag och Ålands lagting. Den utgör därför en organisk del av Finlands konstitution.

I grundlagens 120 § konstateras att Åland har självstyrelse ”enligt vad som särskilt bestäms i självstyrelselagen för Åland” och i 75 § konstateras att angående Ålands lagtings initiativrätt samt stiftande av landskapslagar gäller det som bestäms i självstyrelselagen. Själva innehållet i självstyrelsen regleras dock i självstyrelselagen och inte i grundlagen.

I författningshierarkin har självstyrelselagen en särställning, eftersom lagen inte kan ändras eller upphävas annat än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. Inte heller kan avvikelse från den göras på något annat sätt. Besluten ska i riksdagen fattas i den ordning som gäller vid ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. Redan den första självstyrelselagen från år 1920 innehöll en bestämmelse om att ändringar av lagen kan göras enbart ”med landstingets bifall och i den ordning som om grundlag är stadgat”.

En följd av den särskilda lagstiftningsordningen är att självstyrelselagen är en lag av grundlagsnatur. Att lagen hierarkiskt är en lag på grundlagsnivå, betyder också att den innehåller vissa avvikelser från grundlagen och att den i vissa avseenden är en speciallag i förhållande till grundlagen. Att självstyrelselagen inte kan ändras utan lagtingets godkännande ger Ålands självstyrelse en synnerligen stark garanti.

I de frågor som enligt behörighetsförteckningen i självstyrelselagen hör till lagtingets kompetens är riksdagens lagstiftningsmakt i motsvarande mån territoriellt begränsad och sträcker sig inte till Åland. Det är inte ens i grundlagsordning möjligt för riksdagen att ensidigt införa bestämmelser som strider mot självstyrelselagen eller som innebär avvikelser från den.

Den mer utförliga reglering av de grundläggande fri- och rättigheterna som infördes 1995 i den dåvarande regeringsformen och senare togs in i grundlagen medförde att inte bara riksdagen utan även Ålands lagting i sin lagstiftning måste beakta grundlagens bestämmelser på ett sätt som i många avseenden då var nytt. Det visade sig såväl i rikslagstiftningen som i landskapslagstiftningen vara en utmaning att på ett korrekt sätt tillämpa de nya grundlagsbestämmelserna. Det hände ofta att grundlagsutskottet anmärkte på brister i lagförslagen till exempel när det gällde delegering av lagstiftningsbehörighet, förordningsbemyndiganden och bestämmelser om överförande av offentliga förvaltningsuppgifter på enskilda. På motsvarande sätt anmärkte Högsta domstolen på brister i landskapslagarna, och ansåg i flera fall av motsvarande skäl att lagtinget hade överskridit sin lagstiftningsbehörighet.

När man bedömer nuläget kan man sluta sig till att förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen i princip är klart och att lagstiftningspraxis småningom har funnit etablerade former. Det har dock förekommit vissa fall där man särskilt från åländsk sida har uttryckt oro för att grundlagen ges företräde framom självstyrelselagen i strid med de bestämmelser som gäller ändring av eller avvikelser från självstyrelselagen.

Frågan gäller vilken rörelsefrihet lagtinget har när det gäller att genomföra och iaktta bestämmelser i grundlagen och hur man kan förtydliga självstyrelselagen så, att det finns garantier för att de lagar som lagtinget stiftar är förenliga med grundlagen utan att riksdagens kompetens att ändra grundlagen eller ändra tolkningspraxis för den skull leder till att lagtingets materiella lagstiftningsbehörighet beskärs på ett sätt som inte har varit avsett när självstyrelselagen stiftades.

Lagstiftningsordningen för självstyrelselagen måste även beaktas i riksdagens lagstiftningsarbete, eftersom de lagar som riksdagen stiftar inte kan gälla sådant som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Endast lagförslag som står i samklang med både grundlagen och självstyrelselagen för Åland kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning (GrUU 36/2001 rd, GrUU 26/2017 rd, s. 74–76 och GrUB 12/2018 rd, s. 3). Lagstiftningsordningen enligt självstyrelselagen innebär också att inte ens så kallade begränsade

undantag kan göras från självstyrelselagen på annat sätt än genom grundlagsordning och med lagtingets bifall.

2.3 Självstyrelsens internationella och EU-rättsliga dimension

2.3.1 Internationella garantier för självstyrelsen

De internationella garantierna för självstyrelsen består främst av Nationernas Förbunds råds beslut 1921, den s.k. Ålandsöverenskommelsen och de fredsfördrag i vilka Ålandsöarnas demilitariserade och neutraliserade status har bekräftats.

De garantier som ingick i Nationernas Förbunds råds beslut har inte formellt övertagits av Förenta nationerna.

I den juridiska doktrinen har frågan om de internationella garantiernas sedvanerättsliga status diskuterats ingående, men åsikterna har varit delade. I praktiken har Finland i de tidigare självstyrelselagarna och i tillämpningen av dem erkänt och iakttagit de internationella garantierna och även i förarbetena ansett sig förpliktat att iaktta dem. Ålands självstyrelse är allmänt erkänd och fast förankrad i Finlands konstitution. Riket har således ansett att konstitutionen ska innehålla garantier för självstyrelsens fortbestånd. Åtminstone i det avseendet är garantierna sedvanerättsligt bindande för Finland. Av den orsaken är det en naturlig och orubblig princip att man upprätthåller Ålands självstyrelse och utvecklar denna.

Från åländsk sida har bl.a. i samband med förnyelserna av självstyrelselagen begärts att klagorätten återinförs och att någon internationell organisation ges den roll som Nationernas förbund tidigare hade enligt Ålandsöverenskommelsen. Den parlamentariska Ålandskommittén utredde frågan i sitt slutbetänkande (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 33/2017). För närvarande finns det inte någon internationell organisation som, utgående från sin nuvarande roll och sina nuvarande uppgifter, direkt kunde ta emot uppgifter i anslutning till en klagorätt. Kommittén konstaterade att, om förhållandena ändras i framtiden, kan man återkomma till frågan.

I sitt betänkande över grundlagspropositionen (GrUB 10/1998 rd, s. 32 och 33) konstaterade grundlagsutskottet att varken utskottets ändringar i lagförslaget eller propositionen avsåg att rubba landskapets nuvarande ställning.

2.3.2 Demilitariserad och neutraliserad status

När den så kallade Ålandsfrågan avgjordes av Nationernas Förbund 1921 ingicks även en konvention om Ålandsöarnas icke befästande och neutralisering, nedan *Ålandskonventionen* (FördrS 1/1992). Genom denna konvention förnyades och kompletterades den konvention mellan Ryssland och ena sidan samt Frankrike och England å andra sidan som hade ingåtts i Paris 1856 efter Krimkriget.

Efter krigsslutet 1940 förband sig Finland i ett fördrag med Sovjetunionen att demilitarisera Ålandsöarna (FördrS 24/1940). Fördraget sattes i kraft på nytt efter krigsslutet med en separat överenskommelse. I utrikesministeriets meddelande FördrS 102/1992 uppräknas de fördrag som ingåtts med Sovjetunionen och vars upphörande man överenskommit med Ryssland. I förteckningen ingår inte demilitariseringsavtalet från år 1940.

Ålands demilitariserade och neutraliserade status är en del av folkrätten. Demilitariseringen och neutraliseringen har ansetts ha en regional, europeisk sedvanerättslig status. Demilitariseringen och neutraliseringen är som en del av gällande sedvanerätt bindande även för stater som inte är parter i konventionerna. Finland har till fullo förbundit sig att iaktta denna status.

Ålands folkrättsliga särställning beaktades i protokoll Nr 2 till Finlands anslutningsfördrag, nedan *Ålandsprotokollet*, till EU den 1 januari 1995 (FördS 103/1994). Utrikesutskottet har senare (UtUB 4/2003 rd) konstaterat att det ska säkerställas att Åland får bibehålla sin folkrättsliga specialstatus, som också ingår i Ålandsprotokollet, särskilt när det gäller Ålands demilitariserade och neutraliserade status.

Utrikesutskottet konstaterade i sitt betänkande (UtUB 5/2022 rd-SRR 1/2022, SRR 3/2022 rd, s. 12 punkt 49) att Finlands anslutning till Nato inte inverkar på Ålands ställning som grundar sig på internationella avtal. Ålands ställning utgjorde inte heller något hinder för anslutning. Demilitariseringen respekteras och Åland behåller sin folkrättsliga ställning. Finland har berett sig på att försvara Ålands alliansfrihet genom behövliga åtgärder i enlighet med de ovannämnda fördragsbestämmelserna.

Närmare uppgifter om Ålands demilitariserade och neutraliserade ställning finns i utrikesministeriets folkrättsliga utredning om Ålands internationella särställning och rättsliga frågor som gäller Rysslands konsultat i Mariehamn som utrikesministeriet publicerade den 14 november 2023 (Utrikesministeriets publikationer 2023:19; https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-389-3).

2.3.3 Ålandsexemplet

Sedan början av 1980-talet har Ålands befolkning och dess beslutsfattare ägnat demilitariseringen och neutraliseringen allt större intresse och självstyrelsemyndigheterna för kontinuerligt en dialog med riket i dessa frågor. Från åländsk sida strävar man efter att stärka landskapets ställning som subjekt, dvs. en aktör som kan föra talan i frågor som berör Ålands ställning. Ålandslösningen är ett exempel på fredlig konfliktlösning som innehåller olika element i form av självstyrelse, garantier om kulturella och språkliga rättigheter för ögruppens befolkning samt demilitarisering och neutralisering. Ålandsexemplet har intresserat många konfliktområden under årens lopp.

År 1998 tillsatte utrikesministeriet en kontaktgrupp mellan utrikesministeriet och Ålands landskapsregering. Syftet med kontaktgruppen är att utveckla och öka Ålandsexemplets användning i internationella sammanhang samt att även på annat sätt öka informationen om och kontakterna till Åland. Informationsarbetet bidrar till att förmedla bilden av Finland som en viktig och trovärdig aktör i det internationella samarbetet för konfliktlösning.

2.3.4 Ålands ställning i Europeiska unionen

Till Finlands anslutningsakt för inträde i Europeiska unionen (lag 1540/1994; FördrS 102/1994 och förordning 1541/1994; FördrS 103/1994) fogades ett protokoll nr 2 om Åland. I ingressen till protokollet, som också är en del av EU:s primärrätt, hänvisas till Ålands särställning enligt folkrätten som grund för de undantag från EU-rätten som gäller Åland och som närmare anges i protokollet.

Enligt artikel 1 i protokollet ska Europeiska unionens regelverk inte hindra att de bestämmelser om Åland tillämpas som är i kraft den 1 januari 1994 och som gäller inskränkningar, på icke diskriminerande grund, i rätten för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland samt för juridiska personer att förvärva och inneha fast egendom utan tillstånd av Ålands behöriga myndigheter, dels i etableringsrätten och i rätten att tillhandahålla tjänster för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland eller för juridiska personer utan tillstånd av de behöriga myndigheterna på Åland. Av artikel 2 i protokollet följer att Ålands territorium är ett tredje land i fråga om EU:s indirekta skatter. Enligt artikel 3 ska Finland se till att alla fysiska och juridiska personer i medlemsstaterna likabehandlas på Åland.

När Finland blev medlem i Europeiska unionen och när Ålands lagting, efter en separat folkomröstning på Åland, gav sitt samtycke till att unionens grundfördrag ska tillämpas på Åland också i den mån dessa gäller frågor som enligt självstyrelselagen hör till landskapets lagstiftningsbehörighet, innebar det en övergång till ett i vissa avseenden överstatligt beslutsfattande bland annat genom att vissa delar av lagstiftningsbehörigheten överfördes till EU-organ.

Åland saknar representation i EU:s beslutande organ på de områden där Åland har lagstiftningsbehörighet. Landskapsmyndigheterna har därför återkommande begärt att Finlands regering skulle verka för att självstyrelsen får ett eget säte i Europaparlamentet. Statsrådet avser fortsättningsvis medverka till att utveckla landskapets inflytande på arbetet i Europaparlamentet och att i kommande förhandlingar på unionsnivå om fördelning av parlamentsplatser hävda Ålands internationella särställning och självstyrande status (se statsrådets principbeslut från 2009 om landskapet Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden).

2.3.5 Åländskt deltagande i internationellt samarbete

Enligt 27 § 4 punkten och 30 § i nuvarande självstyrelselag har riket behörigheten i ärenden som gäller förhållandet till utländska makter med beaktande av bestämmelserna i 9 och 9 a kap. Åland har inte utrikespolitisk behörighet.

Ålands lagtings representanter och Ålands landskapsregering deltar med stöd av den nordiska samarbetsöverenskommelsen, det s.k. Helsingforsavtalet (FördrS 28/1962), i det nordiska samarbetet inom ramen för Nordiska rådets och Nordiska ministerrådets arbete.

Ålands ställning vid ingående av internationella förpliktelser framgår av avsnitt 2.7.3 nedan. I avsnittet redogörs även för landskapets ställning i beredningen av EU-ärenden. Med stöd av 59 e § i gällande självstyrelselag utser landskapsregeringen en av Finlands kandidater till Europeiska unionens regionkommitté, vilken har en rådgivande roll.

Utöver detta deltar Åland i en mängd andra former av internationellt samarbete inom ramen för sin behörighet.

2.4 Ålands område

Självstyrelsen har sedan dess tillkomst varit knuten till ett territoriellt avgränsat område. I den första självstyrelselagen angavs gränserna såsom ett område som omfattade det dåvarande Ålands län.

Gränsen i väster bestämdes ursprungligen i 1809 års fredstraktat i Fredrikshamn och gränsregleringstraktaten från år 1810 om riksgränsen i Ålands hav. Den senare justerades år 1888 genom en gränsreglering om demarkationslinjen i Ålands hav. I samband med en översyn av riksgränsen mellan Finland och Sverige gjordes en gränsjustering i en överenskommelse år 1982.Enligt nuvarande självstyrelselag omfattar Åland det område som när lagen trädde i kraft hörde till landskapet samt det territorialvatten som enligt gällande stadganden om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till detta område.

2.4.1 Finlands ekonomiska zon

FN:s havsrättskonvention som hade förhandlats fram på 1970- och 1980-talet trädde i kraft år 1994 och för Finlands del år 1996. Konventionen ersatte fyra så kallade Genèvekonventioner om havsrätten som ingicks i år 1958. Genom havsrättskonventionen infördes bland annat ett helt nytt jurisdiktionsområde, den ekonomiska zonen. Över denna

zon som sträcker sig högst 200 nautiska mil från de baslinjer från vilka territorialhavets bredd beräknas, åtnjuter kuststaten inte suveränitet men denna har suverän rätt i fråga om andra verksamheter för ekonomisk exploatering och utforskning av zonen, samt jurisdiktion i de frågor som definieras i havsrättskonventionen.

Utrikesministeriet tillsatte år 1993 en arbetsgrupp som fick till uppgift att utreda Finlands behov av att inrätta en ekonomisk zon. Arbetet inleddes med att i samma sammanhang bedöma frågan om att utvidga Finlands territorialhav. Som en följd av utredningen utvidgade Finland sitt territorialhav som huvudregel till 12 nautiska mil år 1995. Detta innebar att Ålands territorialområde samtidigt utvidgades i motsvarande grad med stöd av självstyrelselagen till 12 nautiska mil. Vid självstyrelselagsrevisionen år 1991 hade havsrättskonventionens bestämmelser om territorialhav beaktats så att en eventuell nära förestående utvidgning även skulle gälla för landskapet utan att självstyrelselagen behövde ändras. Även när det gäller den ekonomiska zonen fick 1991 års självstyrelselag en bestämmelse i 2 § 2 mom. för det fall att Finland skulle göra anspråk på en ekonomisk zon. Till skillnad från det föregående förutsätter en utvidgning för landskapets del en särskild överenskommelse med riket om detta. Enligt detaljmotiveringarna till nuvarande självstyrelselag var det frågan om en ny situation som oftast regleras internationellt och som kräver en noggrannare nationell reglering. Det kan vara fråga om förändrade fiskekvoter eller utvinnande av nya naturtillgångar m.m. Vidare anges i motiveringen att det inte finns skäl eller möjlighet att noggrant reglera hur en utvidgning av behörighet av detta slag skulle utfalla för landskapets del.

Lagen om Finlands ekonomiska zon (1058/2004) trädde i kraft den 1 februari 2005. Genom lagen utvidgades Finlands behörighet utanför territorialvattengränsen i enlighet med vad som FN:s havsrättskonvention föreskriver om den ekonomiska zonen och lagen om kontinentalsockeln och lagen om fiskezonen upphävdes. I samband med beredningen av propositionen framförde landskapsregeringen önskemål om att landskapslagstiftning ska tillämpas i de delar av den ekonomiska zonen som gränsar till åländskt område då frågorna omfattas av landskapets lagstiftningsbehörighet. Dessutom föreslogs att landskapsstyrelsen skulle vara tillstånds- och övervakningsmyndighet i dessa frågor. Enighet kunde inte nås i den arbetsgrupp som beredde ärendet, varför arbetsgruppen inte lämnade något förslag om hur behörighetsfrågan ska lösas. Under statsministerns ledning förhandlades därför separat om detta. Någon överenskommelse kunde inte nås. Den 18 januari 2001 skrev statsminister Lipponen ett brev till lantrådet i vilket han meddelade att landskapsstyrelsens argument och åsikter hade noterats och att regeringen var beredd att återkomma till frågan i sinom tid om erfarenheterna om utnyttjandet av den ekonomiska zonen ger anledning därtill.

2.4.2 Gränserna för den neutraliserade och demilitariserade zonen

Gränserna för det geografiska området som är demilitariserat och neutraliserat fastställs i artikel 2 i Ålandskonventionen med hjälp av ett antal koordinater. Artikel 4 i konventionen innehåller även ett förbud för luftstyrkor att inträngа i eller uppehålla sig i zonen. Gränsdragningen enligt moment II i artikeln avviker i någon mån från det område som hör till det självstyrda Åland och som fastställs i självstyrelselagen.

Gränserna för den demilitariserade och neutraliserade zonen runt Åland utreddes av en arbetsgrupp år 2006 (Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2006:18 En utredning om gränserna för Ålands demilitarisering). Arbetsgruppen föreslog i sitt betänkande att koordinaterna skulle moderniseras och att tillämpningen av demilitariseringsgränsen i samband med detta justeras så att den överensstämmer med självstyrelsegränsen. Efter vidare utredning av saken vid statsrådet beslöts att Ålandskonventionens koordinater endast skulle moderniseras, det vill säga omvandlas till koordinatsystemet EUREF-FIN.

Utrikesministeriet notifierade signatärmakterna och övriga Östersjöstater om moderniseringen av koordinaterna den 26 februari 2013. Finland mottog inte några invändningar med anledning av notifieringen.

2.4.3 Handräckning av riksmyndigheter i landskapet Åland

Ålands folkrättsliga särställning ska beaktas i den handräckning som av riksmyndigheterna ges på Åland. När myndigheterna tillämpar handräckningslagstiftningen ska de i sin verksamhet beakta de internationella fördrag som gäller Ålands demilitarisering och neutralisering. Tillämpningen av bestämmelserna om handräckning på Åland bör alltid bedömas från fall till fall.

Enligt 31 § i självstyrelselagen är riksmyndigheterna inom ramen för sin allmänna behörighet skyldiga att på begäran av landskapsregeringen bistå landskapsmyndigheterna vid skötseln av de uppgifter som hör till självstyrelsen. Därtill finns bestämmelser om polisens handräckning i 6 § i republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (56/2020) och i 9 kap. 1 § i polislagen (872/2011). Enligt 6 § i republikens presidents förordning om gränsbevakningsväsendets uppgifter på Åland (255/2024) föreskrivs det om Gränsbevakningsväsendets skyldighet att ge landskapsmyndigheterna handräckning i 31 § i självstyrelselagen för Åland och i 77 § i gränsbevakningslagen.

Till försvarsmaktens uppgifter hör enligt 2 § i lagen om försvarsmakten (551/2007) att stödja andra myndigheter. Bestämmelser om försvarsmaktens handräckning till polisen finns i lagen om försvarsmaktens handräckning till polisen (342/2022). Lagen om försvarsmaktens handräckning till polisen innehåller dock inga bestämmelser som gäller försvarsmaktens eller Gränsbevakningsväsendets handräckning direkt till självstyrelsemyndigheterna. I ovannämnda regeringsproposition redogörs närmare för försvarsmaktens och Gränsbevakningsväsendets handräckning till polisen på Åland (s. 14–16 och 25–26).

Grundlagsutskottet har fäst uppmärksamhet vid behovet att utreda vilka konsekvenser Ålands särställning har för myndigheternas handräckning (GrUU 19/2005 rd och GrUU 9/2014 rd). Försvarsministeriet utarbetade tillsammans med justitieministeriet en utredning om genomförandet på Åland av de uppgifter som föreskrivits för försvarsmakten och som anknyter till stödjandet av andra myndigheter (HAREPLM001:00/2014, 17.4.2015). Försvarsmakten har gett handräckning på Åland t.ex. för identifiering och röjning av misstänkta militära sprängämnen under första världskriget samt för bekämpning av oljeskador.

Även Ålands landskapsregering har granskat den handräckning som begärs av riksmyndigheterna i sin handräckningsanvisning (ÅLR 2017/7701, 8.11.2017). På grund av Ålands särställning kan Försvarsmaktens handräckning enligt anvisningen begäras först i en situation där det inte är möjligt att få behövlig motsvarande hjälp av någon annan myndighet eller organisation. I uppgifter som gäller allmän ordning och säkerhet kommer försvarsmaktens handräckning enligt landskapsregeringens handräckningsanvisning i regel inte i fråga, utan bistånd torde i första hand begäras av Gränsbevakningsväsendet eller rikspolismyndigheten, som är varaktigt närvarande på Åland.

2.5 Samhällsutvecklingen

2.5.1 Förändringar globalt och i Europa

Under de mer än 30 år som den nu gällande självstyrelselagen har varit i kraft har stora samhälleliga förändringar skett med betydelse för självstyrelsen. EES-avtalet 1994 och

anslutningen till Europeiska unionen 1995 har orsakat tre betydande ändringar av självstyrelselagen som blev nödvändiga när Finland inklusive Åland blev en del av den europeiska rättsordningen.

På 2000-talet har den internationella utvecklingen kännetecknats av flera trender som varit betydelsefulla för Finlands och Ålands samhällsutveckling. Dels har det varit fråga om en växande internationell konkurrens lika väl i den globala ekonomin som i politiken. Detta har påverkat Finlands eget rörelseutrymme och ökat landets ekonomiska beroende av den globala och europeiska ekonomin. Även den politiska konkurrensen har vuxit i Europa närmast på grund av Rysslands aktivare stormaktspolitik som på senaste tid bidragit till en kraftig motsättning mellan Ryssland och EU på grund av Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Kriget har ökat spänningen även i Östersjöområdet. Den normala växelverkan med Ryssland har minskat eller helt stannat av såväl i europeiskt sammanhang som bilateralt mellan Finland och Ryssland på grund av Rysslands krigföring och EU:s sanktioner mot Ryssland.

Den globala konkurrensen å ena sidan och stormaktspolitiken å andra sidan har ökat Finlands ekonomiska och politiska sårbarhet. Finland har haft svårt att balansera den offentliga ekonomin samtidigt som exporten lider ytterligare av anfallskriget mot Ukraina och svårigheterna i den ryska ekonomin. Den säkerhetspolitiska spänningen skapar i sin tur tryck på Finlands försvarspolitiska kapacitet och trovärdighet. Östersjöområdets växande strategiska betydelse har konsekvenser också för Åland trots att demilitariseringen och neutraliseringen på inget sätt står hotad. Samtidigt innebär det ändrade geopolitiska läget att ett fungerande och ömsesidigt förtroendefullt förhållande mellan Åland och riket får en allt större betydelse.

En annan stor trend är utvidgningen och fördjupningen av europaintegrationen, trots Förenade kungarikets utträde. Inträdet i den europeiska rättsordningen har fört med sig ett helt nytt och omfattande regelverk för Finland inklusive Åland.

Även inträdet i Europarådet har genom Europakonventionen om mänskliga rättigheter medfört en utveckling på området för förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Förväntningarna på ett brett kunnande hos förvaltningen och beslutsfattarna har ökat och mängden lagstiftning har vuxit. Den rättsliga internationaliseringen ställer stora krav på kunskap om den nationella lagstiftningen, europarätten och den internationella rätten.

Även de politiska strömningar på senare tid som ifrågasätter liberala värderingar, välfärdsstaten och en regelbaserad internationell ordning kan få betydelse för självstyrelsens utveckling. Dessa tendenser visar hur viktigt det är att självstyrelsen har en stark förankring i Finlands konstitution så att självstyrelsen inte kan äventyras av växlande politiska konjunkturer.

2.5.2 Nationella förändringar

Även på det nationella planet har det hänt mycket. Stats- och kommunalförvaltningen har genomgått och genomgår stora förändringar. Den gamla länsförvaltningen ersattes år 2010 av andra strukturer på regionalförvaltningsnivå och i vissa fall har regional förvaltning ersatts med allt större enheter eller riksomfattande statsförvaltning. Regionförvaltningen har ytterligare varit föremål för en reform som trädde i kraft den 1 januari 2026. Även kommunalförvaltningen har präglats av sammanslagningar till allt större kommuner. Reformen av social- och hälsovårdsväsendet och överflyttningen av kommunala uppgifter till välfärdsområdena har inneburit förändringar av den statliga och/eller kommunala förvaltningen. Samtidigt har hela den offentliga sektorns roll och sätt att arbeta förändrats. Stora delar av tidigare statliga eller kommunala uppgifter sköts numera av affärsverk eller bolag i offentlig eller privat regi. De offentliga institutionerna och

enheterna har resultatansvar och en stor del av de offentliga tjänsterna är avgiftsbelagda. Det har även skett förvaltningsreformer på Åland inom landskapets lagstiftningsbehörighet.

2.5.3 Ålands inflytande i beredningen av EU-ärenden

Landskapets deltagande och inflytande i den nationella beredningen av EU-ärenden har under årens lopp utvecklats. Finlands medlemskap i EU har medfört en stor arbetsbörda även för Ålands landskapsregering. Beredningen av Finlands ståndpunkter i ärenden inom rättsområden som hör till landskapet lagstiftningsbehörighet sker vid de olika ministerierna, vilket medför att samtliga ministerier måste ha god kunskap om självstyrelsen.

Landskapet deltar i beredningen av ståndpunkter genom systemet för samordning av EU-ärenden i statsrådet. En svårighet har varit att landskapsregeringen inte alltid får tillräckligt god tid för att ta del av och vid behov kommentera de nationellt framtagna skriftliga underlagen, eftersom dessa inte på grund av stränga tidtabeller eller tillgången till översättningsresurser har översatts till svenska. I ärenden som Åland prioriterar försöker man tillmötesgå landskapsregeringens önskemål om översättning. EU-medlemskapet har understrukit behovet av en kontinuerligt fungerande samverkan mellan landskapet och statsrådet i frågor som gäller beredningen av EU-ärenden och den senare verkställigheten av EU-rättsakter (se närmare 2.7.4).

2.5.4 Befolkningen på Åland

Befolkningsmängden på Åland har långsamt men stadigt ökat under en längre period. År 2020 hade Ålands andel av Finlands befolkning stigit till 0,54 procent, motsvarande gällde vid utgången av 2024. Under 2000-talet har inflyttningen från Sverige och övriga Norden varit betydligt större än från riket. Under det senaste decenniet har dessutom inflyttningen från länder utanför Norden ökat. Inflyttningen är mycket viktig för den åländska samhällsutvecklingen bl.a. för att inflyttningen av yngre påverkar åldersstrukturen positivt. Den ökade inflyttningen från utomnordiska länder har på Åland föranlett ny integrationslagstiftning, stödåtgärder för att lära de inflyttade svenska och särskilda kurser för att introducera de inflyttade i det åländska samhället. Statistiska uppgifter visar att sysselsättningsgraden bland inflyttade med annat modersmål än svenska och finska är hög (69,5 procent år 2018).

Vid utgången av år 2024 var 26 867 personer med hemkommun på Åland finska medborgare av sammanlagt 30 654 invånare, det vill säga 87,6 procent av den åländska befolkningen. Bland dem som saknar finskt medborgarskap är 1 629 svenska medborgare och 57 av dem är medborgare i ett annat nordiskt land. Sammanlagt närmare 10 procent av befolkningen är EU-medborgare utan finskt medborgarskap. Av invånarna hade 24 381 personer hembygdsrätt. Av personer som bor utanför Åland innehade 1 699 personer hembygdsrätt. Under 2024 prövades 193 ansökningar om hembygdsrätt. Ingen ansökan avslogs. Antalet personer i befolkningen som saknade hembygdsrätt uppgick till 6 273. Det finns en relativt sett stor andel invånare som har bott stadigvarande på Åland i mer än fem år och som inte har ansökt om finskt medborgarskap. Sedan år 2003 är det möjligt att inneha ett annat medborgarskap vid sidan om finskt medborgarskap, men eftersom vissa länder inte godkänner dubbelt medborgarskap måste en del sökande av hembygdsrätt samtidigt avstå från sitt tidigare medborgarskap.

2.5.5 Språkförhållandena

Det officiella språket på Åland är svenska. En minoritet på 4,5 procent (31.12.2024) har finska som modersmål. Inflyttningen till Åland är betydande i relation till befolkningstalet. Man räknar med att det talas 76 olika språk bland dem som bor på Åland. De största

språkgrupperna med annat modersmål än svenska är de finska, rumänska, lettiska och estniska. Något större missnöje med språkförhållandena på Åland föreligger inte bland den inflyttade befolkningen. De som flyttar till Åland vill som regel lära sig svenska.

Den årskurs i vilken undervisning i finska erbjuds som ett frivilligt andra språk kan variera mellan kommunerna. På lågstadiet ska eleverna erbjudas möjlighet att frivilligt läsa något av ämnena finska, tyska eller franska. Finska finns som valfritt språk åtminstone från årskurs fem. För Ålands lyceum antogs en läroplan år 2016 enligt vilken undervisning i finska erbjuds på tre nivåer. Finska kan läsas som A-språk, som A2-språk (en fortsättningskurs baserad på grundskolans lärokurs i finska), och som B3-språk där undervisningen inleds på nybörjarnivå. Enligt en tidigare läroplan för Ålands lyceum fanns det möjlighet att avlägga antingen studentexamen eller en för Åland speciell gymnasieexamen för den som inte studerat finska, men efter det att valfrihet infördes i studentexamen avskaffades gymnasieexamen.

Språkproblem finns inom den privata handeln när det gäller svenskspråkig service i samband med inköp av varor och tjänster, exempelvis i fråga om bruksanvisningar och produktinformation. Genom Ålands statstillhörighet ingår Åland i det finska handelsområdet. Huvuddelen av varor och tjänster som levereras till Åland kommer från finska producenter eller via finska företag och importörer som har svårt att ge fullvärdig svenskspråkig kund- och produktservice. Språkproblem förekommer även inom den tredje sektorn. Föreningslivet har en stark lokal förankring men ofta har de åländska föreningarna finskspråkiga systerorgan och ”takorganisationer” som ska ge olika former av service. När det brustit i den svenskspråkiga servicen har vissa föreningar, t.ex. inom idrottsverksamheten, sökt kontakt med systerorganisationer eller takorganisationer i Sverige. Det kan t.ex. gälla behovet att få utbildning och tävlingsregler på svenska. I mitten på 90-talet började åländska idrottsföreningar inom vissa grenar att tillåtas tävla på jämlika grunder med svenska föreningar i Sverige.

2.5.6 Utbildningen på Åland

Sedan 1990-talet har antalet elever som efter grundskolan fortsätter utbilda sig på gymnasienivå ökat kraftigt. Det har i sin tur lett till att allt fler ungdomar fortsätter studierna utanför Åland efter gymnasieexamen. Drygt 1099, eller 81 procent, av de studerande utanför Åland gick år 2024 på högskola eller yrkeshögskola. Av dessa studerade 60 procent i Sverige, 36 procent i Finland och 4 procent i övriga länder. Under de fem senaste åren och efter Covid-pandemin har antalet ungdomar som söker sig till studier i riket ökat märkbart.

En konsekvens av att så många studerande väljer att utbilda sig i Sverige är att en stor andel av den åländska arbetskraften har en svensk utbildning. Ett exempel är att majoriteten av grundskollärarna i landskapet har svensk utbildning.

2.5.7 Näringsliv och arbetsmarknad på Åland

Den åländska näringslivsstrukturen präglas av en förhållandevis stor tjänstesektor inklusive sjötransporter och liten andel tillverkningsindustri jämfört med kringliggande länder. Det finns företagsverksamhet inom de flesta näringsgrenarna vilket visar på ett mångsidigt näringsliv. Den ekonomiska tillväxten har kommit inom exportrelaterade verksamheter som sjötransporter, finans och försäkring, företagstjänster och industri. Det finns fler än 2 700 företag på Åland där 89 procent har färre än 5 anställda och ett fåtal företag räknas som stora.

Sjöfartens verksamhetsförutsättningar har mycket stor betydelse för den åländska ekonomin – för transporterna, sysselsättningen, landturismen samt för inkomsterna och den generella efterfrågan. Under 2000-talet har konkurrensen inom passagerarsjöfarten

skärpts. Den åländska sjöfarten och resten av det privata näringslivet är starkt beroende även av andra externa faktorer som exempelvis förändringar i den svenska kronans växelkurs och oljepriserna. Ålands BNP-tillväxt har varit relativt svag sedan år 2000 i jämförelse med de omgivande nationella ekonomierna. Utflaggningar och sammantaget mindre volym av sjötransporter är den främsta förklaringen till avmattningen.

Det kanske starkaste beroendet är emellertid av den finländska marknaden och av grundläggande institutionella förhållanden som det finländska skattesystemet och lönenivåerna i landet. Förändringar i den finländska ekonomin påverkar den åländska exporten, eftersom en betydande del av utförseln av såväl varor som tjänster går till riket.

Sysselsättningsgraden är ca 78 procent och den relativa arbetslösheten ligger på drygt 5 procent. Utmärkande för sysselsättningen är att den avviker från näringslivsstrukturen genom att huvuddelen av sjöarbetsplatserna sysselsätter personer bosatta i närområdena i Finland och Sverige medan den åländska sysselsättningen inom sjöfarten är lägre än förädlingsvärdeandelen i ekonomin. Till följd av näringslivsstrukturen på Åland med en stor tjänstesektor, där turismen, passagerarsjöfarten och resandet över landsgränsen är betydande näringar, drabbade pandemin den åländska arbetsmarknaden hårt. Under ett längre tidsperspektiv karaktäriseras den åländska arbetsmarknaden av en låg arbetslöshet jämfört med omkringliggande regioner och brist på arbetskraft inom vissa yrkesgrupper och under högsäsong. Befolkningstillväxten har tack vare inflyttning varit god och legat över Finlands som helhet. Sedan år 2000 har befolkningen ökat med i genomsnitt ca 200 personer per år eller knappt 0,8 procent och når snart 31 000 invånare.

2.5.8 Miljön

Ålands läge i Östersjön, den speciella skärgårdsmiljön med glesbygd, småskaligt jordbruk, sjötrafik samt ett näringsliv som domineras av småföretagande innebär helt andra miljöfrågor än i tätbebyggda samhällen med större industrier. Å ena sidan innebär det speciella utmaningar exempelvis när det gäller utsläpp från sjö- och landtrafik men å andra sidan öppnar det för innovativa lösningar och nya utvägar. Östersjöns tillstånd är av avgörande betydelse för befolkningens överlevnad.

2.5.9 Kommunalförvaltningen på Åland

Kommunindelning och kommunernas förvaltning hör till landskapets behörighet. Som en följd av behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet har de strukturella förändringar som genomförts eller genomförs inom stats-, landskaps-, välfärdsområdes- och kommunalförvaltning i riket inte berört området för Ålands självstyrelse. På Åland finns 16 kommuner varav den minsta, skärgårdskommunen Sottunga, har 101 invånare medan Mariehamn har 11 866 (31.12.2024). Kommunstrukturen och invånarnas fördelning mellan kommunerna ställer krav på anpassade lösningar t.ex. när det gäller samhällsservice och infrastruktur.

Det är viktigt att lägga märke till att fördelningen av de offentliga uppgifterna mellan kommuner och självstyrelsen ser annorlunda ut än i riket. De flesta kommunerna på Åland är mycket små. Därför är det landskapsregeringen med underlydande myndigheter och inte kommunerna, som ansvarar för exempelvis hälso- och sjukvården, skolorna på gymnasialstadiet samt högskolan på Åland.

2.6 Internationell jämförelse

Ålands ställning som ett självstyrande område med egen lagstiftningsmakt motsvaras av liknande autonomiarrangemang på andra håll i världen. Det som skiljer Åland från övriga autonomier eller självstyrelseområden är att särställningen grundar sig på sedvanerätten inom folkrätten och att lagtingets lagstiftningsmakt är exklusiv och inte delegerad.

Globalt kan man räkna upp till mellan 60 och 70 olika autonomiarrangemang. De förhåller sig på olika sätt till den stat, antingen enhetsstat eller federation, som är så kallat moderland. Även i Europa finns flera självstyrande områden, av vilka i detta sammanhang kan nämnas Färöarna och Grönland i Danmark, Sydtyrolen i Italien samt Skottland och Nordirland i Förenade konungariket, liksom även några autonoma områden i Spanien.

Av autonomierna i Europa är några officiellt tvåspråkiga: Sydtyrolen (tyska – italienska), Baskien (baskiska – spanska) och Katalonien (katalanska – spanska). Färöarna och Grönland har i praktiken varit tvåspråkiga med ett dominerande lokalspråk och danska som andra språk, men engelskan tränger allt mer undan danskan.

Dessa självstyrande områden är på olika sätt förankrade i jämförelseländernas författningar. Positivrättsliga bestämmelser om autonomier av samma karaktär som de om Åland i den finska grundlagen finns i Italiens och Spaniens grundlagar, medan positivrättsliga bestämmelser som grundar autonomier saknas i Danmarks och Förenade konungarikets statsförfattningar, i den senare av den orsaken att hela staten saknar en skriven grundlag.

Artikel 2 i Spaniens grundlag är den enda av dessa grundlagar som formulerar en rätt till autonomi (eller självstyrelse). I Danmarks fall nämns både Färöarna och Grönland som valdistrikt i grundlagens 28 §, enligt vilken två folketingsmedlemmar väljs från vartdera området, och i grundlagens 86 § om rösträttsålderns bestämmande genom lag eller med stöd av lag i dessa två områden, men de självstyrande områdenas existens baserar sig inte på någon bestämmelse i grundlagen, utan på vanlig lag stiftad av folketinget. I Danmark uppstår ett visst konstitutionellt skydd för de självstyrande områdena i de respektive självstyrelseförfattningarnas ingresser, vilka hänvisar till att självstyrelseförfattningarna tillkommit mot bakgrunden av överenskommelser mellan Danmarks regering och regeringarna i vartdera självstyrande området.

Kännetecknande för autonomierna är att de i regel strävar efter en utveckling mot ett allt starkare självstyre. Ofta har utvecklingen kunnat ske utan större konflikter, men det är typiskt att autonomierna eftersträvar en snabbare utvecklingstakt än den stat som de tillhör. Danmark har år 2005 och 2009 möjliggjort omfattande överföring av lagstiftningsmakt till både Färöarna och Grönland genom dessa områdens egna beslut, i Italien har en överenskommelse nåtts 2014 om det finansiella systemet beträffande Sydtyrolen och Förenade konungariket har 2016 fördjupat Skottlands självstyrelse efter en rådgivande folkomröstning där självständighet inte vann majoritetens understöd. Grönland har även tillerkänts möjligheten att bli självständigt.

Regleringen av lagstiftningsmakt och ekonomiska relationer mellan autonomi och moderland skiljer sig i flera avseenden mellan de olika autonomierna i Europa. Även kontrollen av autonomiernas utövning av lagstiftningsmakt samt bestämmelserna om invånarnas rättigheter, så som den åländska hembygdsrätten, är olika. I de olika autonomierna finns också olika lösningar för samarbete mellan autonomi och moderland samt olika lösningar för autonomins befogenheter i internationella förhållanden. I beredningen av föreliggande proposition gjordes en jämförelse angående dessa förhållanden, vilken finns tillgänglig i remissutkastet år 2021 till motsvarande proposition.

Eftersom de historiska och samhälleliga skillnaderna ofta är stora mellan autonomierna, är det sällan möjligt att direkt kopiera lösningar i andra länders lagstiftning. Däremot är det alltid nyttigt att följa utvecklingen och dra nytta av andra länders erfarenheter.

2.7 Det gällande rättsläget och bedömning av det

2.7.1 Fördelningen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet mellan landskapet och riket

Behörighetsfördelningens utveckling

I den första självstyrelselagen för Åland (1920) fanns en förteckning över rikets lagstiftningsbehörighet i 13 punkter. Landskapet var i princip behörigt att lagstifta i frågor som inte förbehållits riket. Landskapets behörighet begränsades dock av en bestämmelse om att rikets behörighet även omfattade nya områden som lagstiftningen i framtiden kom att gälla. Detta innebar på sikt i takt med samhällsutvecklingen en urholkning av självstyrelsen.

Riket hade uteslutande rätt till lagstiftning i grundlagsfrågor. Det fanns rätt detaljerat angivet vilka områden som hörde till rikets lagstiftningsbehörighet. Frågor som var reglerade genom internationella fördrag hänfördes till rikets behörighet. Landskapets behörighet kunde således begränsas genom att Finland tillträdde fördrag. Systemet innebar att landskapets behörighet omfattade bl.a. kommunallagstiftningen inklusive grunderna för kommunalbeskattningen, allmän ordning och säkerhet, brandväsendet, största delen av hälsovårdsväsendet, skolväsendet, jordbruk, jakt, fiske och näringslagstiftningen.

I den andra självstyrelselagen år 1951 gick man in för en annan teknik för att slå fast fördelningen av lagstiftningsbehörigheten, så att även de områden som hörde till landskapets lagstiftningsbehörighet räknades upp i en separat förteckning. En kommitté som berett förslaget motiverade detta med att kompetensfördelningen i 1920-års självstyrelselag inte hade blivit utstakad med nödvändig skärpa. Genom att göra en förteckning över såväl rikets som landskapets behörighet tänkte man sig att det skulle gå att eliminera tolkningssvårigheter som förorsakats av att de gällande bestämmelserna var generellt avfattade. Den synpunkten delades inte av grundlagsutskottet som förutsåg ökade tolkningssvårigheter men trots det avhöll sig från att föreslå en ändring.

I 1951 års självstyrelselag fanns 20 punkter där de områden som hörde till rikets lagstiftningsbehörighet räknades upp och 21 punkter där de områden som hörde till landskapets lagstiftningsbehörighet förtecknades. Behörighetsförteckningarna avslutades med en bestämmelse enligt vilken frågor som dittills inte förutsatts av lagstiftningen skulle höra till riket respektive landskapet med tillämpning av principerna för fördelningen i förteckningarna. I 1951 års självstyrelselag utvidgades landskapets behörighet till att bl.a. också gälla hembygdsrätt, landskapets flagga, expropriation och begränsningar i rätten att idka näring. Landskapet fick dessutom behörighet att lagstifta om tilläggsskatt på inkomst samt tillfällig extra inkomstskatt. Beträffande internationella förhållanden infördes en bestämmelse, enligt vilken godkännande av landstinget skulle utverkas för lagar, genom vilka fördrag med främmande stater bringades i kraft i landskapet. Detta gällde om fördragen innehöll bestämmelser som innebar ändring eller upphävande av bestämmelser i självstyrelselagen.

Vid beredningen av 1991 års självstyrelselag behöll man metoden att räkna upp rikets och landskapets behörighetsområden. I inget skede redovisas att andra alternativ skulle ha övervägts. Vardera förteckningen förlängdes betydligt. Landskapets behörighet (18 §) förtecknas först i 27 punkter. Därefter förtecknas rikets behörighet (27 §) i 42 punkter. Utöver detta finns en separat förteckning (29 §), där rikets behörighet räknas upp i sex punkter. Behörighetsområdena i sistnämnda förteckning, den så kallade B-listan, kan överföras till landskapet genom vanlig lag och med lagtingets samtycke.

Genom 1991 års lag utvidgades landskapets behörighet att lagstifta bl.a. när det gällde rätten att använda landskapets flagga på fartyg, hyreslagstiftning och hyresreglementering, fornminnen, socialvård, tillstånd till utskänkning av alkoholdrycker, moderskapsunderstöd, undervisningsväsendet, postväsendet samt telefon-, telegraf- och radioväsendet och vissa frågor rörande straff. Arbetslagstiftningen överfördes i sin helhet till riket. I fråga om skatter och avgifter gjordes inga ändringar.

Beträffande internationella förhållanden innebar 1991 års lag att landskapet fick rätt att göra framställningar om förhandlingar om fördrag och att landskapet skulle underrättas om fördragsförhandlingar i frågor som föll inom landskapets behörighet eller som annars kunde ha särskild betydelse för landskapet. Bestämmelserna kompletterades senare med att landskapsregeringen ska ges tillfälle att delta i förhandlingarna om det finns särskilda skäl till det.

I samband med Finlands anslutning till EU ändrades lagen så att landskapsregeringen bland annat fick rätt att i vissa fall delta i beredningen vid statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut inom EU. Dessutom skulle skyldigheten att inhämta lagtingets bifall till fördrag inte gälla enbart sådana internationella förpliktelser inom landskapets behörighet som sätts i kraft av riksdagen genom lag, utan även när en förpliktelse sätts i kraft genom förordning.

Av betydelse för behörighetsfördelningen är även bestämmelsen i 22 § i självstyrelselagen som gäller lagtingets rätt att väcka initiativ i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet, bestämmelsen i 28 § 1 mom. om att en ändring av grundlag eller annan lag inte träder i kraft i landskapet utan lagtingets bifall, såvitt det är fråga om principerna för enskildas rätt att i landskapet äga fast egendom eller tillgångar som hör till näringsverksamhet samt bestämmelsen i 28 § 2 mom. om att utlåtande av landskapet ska inhämtas innan riksdagen stiftar en lag som har särskild betydelse för landskapet.

Gränsdragningen mellan landskapets och rikets lagstiftningsbehörighet, dvs. tolkningen av bestämmelserna om behörighetsfördelningen enligt självstyrelselagen, avgörs 1) genom den lagstiftningskontroll av landskapslagar som republikens president utövar, 2) i ett domstolsärende i vilket man måste bedöma om det är landskapslagstiftning eller rikslagstiftning som är tillämplig i saken samt 3) genom att högsta domstolen på framställning av en part avgör en behörighetstvist. Ålandsdelegationens utlåtanden om tolkningen av självstyrelselagens behörighetsbestämmelser exempelvis till ministerierna på deras begäran under lagberedningen vid statsrådet samt i grundlagsutskottets betänkanden eller utlåtanden framförda tolkningar av självstyrelselagen, är av vägledande karaktär.

Ändring av fördelningen av lagstiftningsbehörighet

Lagstiftningsbehörighet kan i regel överföras från riket till landskapet och vice versa enbart genom att självstyrelselagen ändras. För en överföring krävs således enligt 69 § 1 mom. i självstyrelselagen grundlagsordning i riksdagen och kvalificerad majoritet (2/3) i lagtinget. I 29 § i den nuvarande självstyrelselagen finns dock som nämnt en förteckning över sådana rättsområden där lagstiftningsbehörigheten kan överföras på landskapet genom (vanlig) lag och med samtycke av lagtinget (i vanlig lagstiftningsordning). Den sistnämna möjligheten har inte i praktiken tillämpats.

Den nuvarande självstyrelselagen har ändrats flera gånger, främst beroende på de förändringar som EU-medlemskapet har krävt. Det har dock inte så ofta hänt att lagstiftningsbehörighet överförs i andra sammanhang än när självstyrelselagen har ändrats helt och hållet.

Det nuvarande systemet för att ändra fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket är stelt och tungrott, eftersom en ändring i regel kräver att självstyrelselagen ändras. Från åländsk sida har det framhållits att det har visat sig svårt att hitta smidiga lösningar i ärenden där behörigheten är delad mellan Åland och riket. I synnerhet har det uppfattats som svårt att i lagberedningen vid statsrådet få gehör för att särförhållanden på Åland måste beaktas. Exempel på detta är sjöfartsfrågor, hälso- och sjukvårdsfrågor, utbyggnad av vindkraft samt delad behörighet inom beskattning, lantbruk, straffrätt samt socialvård- och socialförsäkringslagstiftning.

Det nuvarande tungrodda systemet för att ändra behörighetsfördelningen uppfattas särskilt på Åland som ett hinder för en dynamisk samhällsutveckling i takt med att självstyrelsens förmåga att ta över behörighet växer. I grunden finns det en förståelse för att grundlagsordningen för självstyrelselagen utgör ett nödvändigt skydd för självstyrelsen.

Lagtingets initiativrätt

I grundlagens 75 § finns en hänvisning till bestämmelsen i självstyrelselagens 22 § om lagtingets rätt att väcka initiativ i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativet föreläggs riksdagen genom regeringens försorg. Motiveringarna till bestämmelsen ger för handen en snävare initiativrätt än vad dess ordalydelse anger (RP 73/1990 s. 71—72). Bestämmelsen var avsedd att motsvara tidigare bestämmelse i 1951-års självstyrelselag, som dock hade en annan lydelse. Enligt detaljmotiveringarna till paragrafen gäller initiativrätten frågor som har särskild betydelse för landskapet. Initiativrätten innebär en möjlighet att komma in med förslag till rikslagstiftning med territoriellt begränsad giltighet. Initiativet behöver inte nödvändigtvis utmynna i en fristående lagstiftningsakt, utan de särskilda bestämmelserna för Åland kan även inarbetas i ett större lagkomplex. Initiativrätten gäller såväl lagmotioner som hemställnings- och finansmotioner.

Lagtinget har utövat sin initiativrätt fyra gånger under 2000-talet. Första, tredje och fjärde gången gällde initiativet en ändring av vallagen så att Åland skulle bli en egen valkrets i val till EU-parlamentet (GrUB 13/2006 rd — Ö 3/2006, RD 9/2018 rd och GrUB 2/2023 rd ─ Ö 3/2023 rd). Med anledning av det andra initiativet, som gällde straff för vissa brott, uppstod under riksdagsbehandlingen frågan om hur omfattande initiativrätten är (GrUU 3/2011 rd—Ö 1/2011 rd) – begränsar sig denna till särbestämmelser som blir gällande enbart på Åland eller är det fråga om en initiativrätt som möjliggör en allmän ändring av rikslagstiftningen? Oklarheten har visat att det finns ett behov av att förtydliga den nuvarande regleringen.

Fördelningen av förvaltningsbehörighet

Förvaltningsbehörigheten följer i regel lagstiftningsbehörigheten. Huvudregeln är således att Ålands myndigheter svarar för förvaltningen och kostnaderna för den inom de områden som hör till Ålands lagstiftningsbehörighet, medan rikets myndigheter på motsvarande sätt svarar för förvaltningen och kostnaderna inom sina behörighetsområden. Självstyrelselagen innehåller dock en förteckning över flera undantag från huvudregeln. I lagen finns dessutom flera bestämmelser om att det krävs samråd eller samtycke innan en förvaltningsåtgärd kan vidtas av en riksmyndighet eller av en landskapsmyndighet.

Förvaltningsbehörighet kan överföras från landskapet till riket och vice versa genom en så kallad överenskommelseförordning som ges med stöd av 32 § i självstyrelselagen. Genom en sådan förordning kan landskapet åta sig att sköta en förvaltningsuppgift som ankommer på riket, eller så kan riket åta sig att sköta en uppgift som ankommer på landskapet. Exempel på det sistnämnda är att riket sköter administrationen av barnbidrag, bostadsbidrag och utkomststöd trots att lagstiftningsbehörigheten är landskapets. En överenskommelseförordning kan också handla om samverkan mellan myndigheterna.

Sådana bestämmelser finns t.ex. i förordningen om polisförvaltningen i landskapet Åland.

Överenskommelseförordningar utfärdas av republikens president med landskapsregeringens samtycke. En överenskommelseförordning kan gälla för viss tid eller tills vidare. Den kan sägas upp ensidigt. Eftersom kostnadsansvaret för skötseln av förvaltningsuppgifter i regel ankommer på den som har lagstiftningsbehörighet, brukar man i samband med överenskommelseförordningar även föreskriva om att särskilt avtal ska ingås om ersättning för skötseln av de uppgifter som överförs. Överenskommelseförordningar har i praktiken visat sig vara ett smidigt sätt att avtala om skötseln av förvaltningsuppgifter.

2.7.2 Ekonomin

Finansieringen av självstyrelsens utgifter

Landskapet har enligt 18 § 5 punkten i självstyrelselagen lagstiftningsbehörighet i fråga om landskapet tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt, landskapet tillkommande närings- och nöjesskatter, grunderna för avgifter till landskapet och kommunerna tillkommande skatter. Statsbeskattningen hör enligt 27 § 36 punkten till rikets lagstiftningsbehörighet.

Lagstiftningen om Ålands ekonomi har förnyats i 98/2020 och 911/2020. Föreliggande lagförslag har samma innehåll som lagarna 98/2020 och 911/2020 som trädde i kraft den 1 januari 2021. Tekniska ändringar har gjorts för att anpassa de gällande lagarna till totalrevisionen av självstyrelselagen.

Det ekonomiska systemet för Åland, avräkningssystemet, är uppbyggt så att de skattskyldiga på Åland betalar skatt till staten enligt i stort sett samma grunder som de skattskyldiga i övriga delar i landet. Via statsbudgeten överförs medel till Åland för att finansiera självstyrelsens uppgifter. Detta sker enligt självstyrelselagen huvudsakligen genom avräkning och skatteavräkning. Därtill finns det möjlighet för Åland att få extra anslag och tillskott under exceptionella förhållanden. Landskapet har fri budgeteringsrätt, dvs. de återförda medlen kan användas på det sätt Ålands lagting beslutar.

I 1991 års självstyrelselag föreskrevs det om ett nytt finansiellt system där utgifterna för självstyrelsen täcks med ett årligt avräkningsbelopp som betalas av statens medel. Avräkningsbeloppet fastställs i förhållande till statsbokslutet. Det avräkningsbelopp som landskapet årligen får genom avräkningssystemet beräknas så att inkomsterna av statens bokslut, med undantag av förvärvs - och kapitalinkomstskatt, rundradioskatt, källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatt, tonnageskatt och lotteriskatt samt nya statslån multipliceras med ett visst relationstal (*avräkningsgrunden*). När nuvarande självstyrelselag trädde i kraft var avräkningsgrunden 0,45 procent. Denna procentenhet motsvarade medeltalet av de belopp som överfördes till landskapet under åren 1975–1988 och av inkomsterna i statsbokslutet för ovan nämnda år.

Enligt 47 § i nuvarande självstyrelselag är avräkningsgrunden 0,45 procent. Riksdagen godkände den 13 december 2019 den proposition som lämnats vilande (VLF 2/2019 rd) för ändring av den nuvarande självstyrelselagens bestämmelser om landskapet Ålands ekonomi. Riksdagen godkände samtidigt följande uttalande enligt grundlagsutskottets förslag (RSk 26/2019 rd, GrUB 5/2019 rd, s. 2): ”Riksdagen förutsätter att regeringen utan dröjsmål lämnar en proposition om ändring av avräkningsgrunden enligt 47 § 1 mom. i självstyrelselagen för Åland till 0,47 procent från ingången av 2021.” Genom lagen om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland har avräkningsgrunden därefter ändrats till 0,47 procent från och med ingången av år 2021.

Vid beräkningen av avräkningsbeloppet ska dessutom hälften av förändringen i Ålands befolkningstal i förhållande till hela Finlands befolkningstal beaktas. Syftet med att beakta värdet av hälften av förändringen i Ålands befolkningsandel är att säkerställa att det ekonomiska systemet beaktar volymberoende finansieringsbehov. När antalet invånare på Åland ökar stiger också kostnaderna, exempelvis för hälso- och sjukvård och för utbildningssektorn. Kostnaderna ökar dock inte i direkt proportion till befolkningsökningen, eftersom fasta och gemensamma kostnader kan fördelas på fler individer. På motsvarande sätt minskar inte heller självstyrelsens kostnader i proportion till en befolkningsminskning, eftersom de fasta kostnaderna ska bäras av färre invånare.

Avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår, och på avräkningsbeloppet betalas ett förskott som beaktas vid betalningen av det slutliga avräkningsbeloppet. I statsbokslutet avviker vanligen inkomsternas totalbelopp efter avdrag för ovanstående poster från beloppet i budgetpropositionen inklusive tilläggsbudgetpropositionerna. Detta betyder att det slutliga avräkningsbeloppet kan vara större eller mindre än förskottsbeloppet.

I 47 § 2—4 mom. anges grunderna för ändring av avräkningsgrunden. Enligt det nuvarande systemet ska avräkningsgrunden ändras (höjas eller sänkas från 0,47 procent) efter att det prövats, om det gjorts sådana ändringar av statsbokslutet som enligt bestämmelserna i självstyrelselagen ska anses påverka storleken på avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden kan enligt 3 och 4 mom. även höjas eller sänkas av andra särskilt i nämnda moment angivna orsaker än sådana som följer av 2 mom. Avräkningsgrunden kan enligt 48 § 1 momentet i självstyrelselagen ändras genom riksdagslag med lagtingets samtycke.

Av finansieringen för landskapets uppgifter[1] kommer cirka 55,3 % via avräkningen. Avräkningsbeloppet beräknas ha åren 2021–2024 i genomsnitt uppgått till ca. 211 miljoner euro per år.

Enligt självstyrelselagens 49 § överförs årligen av statsmedel till landskapet Åland de på Åland debiterade statliga förvärvs- och kapitalinkomstskatternas och källskattens som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskattens, tonnageskattens samt därtill den på Åland betalda lotteriskattens belopp (skatteavräkningen). Av finansieringen för landskapets uppgifter[1] kommer cirka 25,3 % via skatteavräkningen. Skatteavräkningsbeloppet beräknas ha åren 2021–2024 i genomsnitt uppgått till ca. 101 miljoner euro per år På skatteavräkningen utbetalas förskott månadsvis.

Sammanfattning av överföringar till Åland

Överföringar till landskapet Åland ur statsbudgeten dvs. huvudsakligen avräkningen, skattegottgörelsen, återföring av lotteriskatten, skatteavräkningen, extra anslag, tillskott under exceptionella förhållanden samt övriga överföringar har åren 2012 – 2026 utfallit enligt tabellen nedan.

I tabellen nedan presenteras den årliga utvecklingen av statens överföringar till landskapet Åland under perioden 2012–2026. Redovisningen omfattar de huvudkomponenter som enligt självstyrelselagens ekonomikapitel och kompletterande specialbestämmelser ingår i landskapets finansiering. För varje år anges avräkningsbeloppet, skattegottgörelsen, återbäringen av lotteriskattens intäkter samt övrig skatteavräkning. Dessa poster utgör tillsammans de ordinarie överföringar som har följt och följer av systemet i

[1] Källa: Årsredovisningar 2021–2024. Med ”finansieringen för landskapets uppgifter” avses resultatpåverkande inkomster enligt i respektive års årsredovisning. Avräkning och skatteavräkning avser här belopp betalda under kalenderåret (förskott ± slutregleringar) årsredovisningarna.

självstyrelselagen. Tabellen innehåller därutöver uppgifter om tillfälliga överföringar som tillförts landskapet såsom extra anslag, covid-relaterade stödåtgärder i form av tillskott under exceptionella förhållanden. Under ”övrigt” redovisas dessutom överföringar från EU-resurser som, inom ramen för tillämpningen av 59 b § i nuvarande självstyrelselag, överförs till landskapet i form av medel ur Europeiska unionens facilitet för återhämtning och resiliens, europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling samt intäkter från auktioner av utsläppsrätter.

År	**Avräkning**	**Skattegottgörelse**	**Återbäring av intäkterna av lotteriskatten till landskapet Åland**	**Skatteavräkning**	**Ordinarie överföringar totalt**	**Extra anslag, Tillskott under exceptionella förhållanden**	**Övrigt** (**Faciliteten för återhämtning och resiliens, Jordbruksfonden för landsbygdsutveckling, Intäkter från auktioner av utsläppsrätter**)**
2012	205 799 832	5 278 521	8 650 751		**219 729 104**	50 000 000	2 364 894
2013	207 772 393	6 987 664	10 311 180		**225 071 237**		2 320 618
2014	214 518 638	9 508 580	11 458 227		**235 485 445**		2 336 541
2015	220 370 594	23 945 287	9 995 531		**254 311 412**		2 352 958
2016	222 920 482	15 196 476	11 104 686		**249 221 644**		2 341 050
2017	231 034 347	11 745 093	11 433 278		**254 212 718**		2 354 660
2018	246 979 505	7 293 092	12 413 124		**266 685 721**		2 442 661
2019	239 698 012	13 602 918	12 583 018		**265 883 948**		2 424 240
2020	223 326 537	7 791 184	12 014 761		**243 132 482**	5 000 000	2 424 729
2021	194 791 589	13 602 918	10 207 241	90 850 421	**309 452 169**		8 336 247
2022	197 240 139			85 694 401	**282 934 540**	12 537 120	15 478 092
2023[x]	247 112 224			97 675 145	**344 787 369**		3 408 609
2024	203 737 753			130 416 631	**334 154 384**		4 016 479
2025*	206 919 000			110 715 000	**317 634 000**		3 306 633
2026*[x]	231 426 000			114 290 000	**345 716 000**		3 084 585

* Uppskattade belopp för avräkning och skatteavräkning som förskottsutbetalningarna baserar sig på.

** Årsvisa uppgifter över överföringar från Europeiska havs-, fiskeri- och vattenbruksfonden saknas.

[x] Avräkningen uppvisar högre belopp än genomsnittet för 2023 till följd av ett exceptionellt[2] stort återtagande av överförda anslag samt år 2026 till följd av att Statens bostadsfond har införlivats i statsbudgeten.

Överföringarna till landskapet Åland uppvisar under perioden 2012–2025 en överlag stabil utveckling fram till 2020, med variationer som främst följer ändringar i statens

[2] Anslaget på 10 miljarder euro under momentet Lån och garantier till bolag inom derivatmarknaden för elektricitet som reserverats för elbolag blev i sin helhet oanvänt, vilket i statsbokslutet för 2023 ökade inflödet under moment 12.39.04 Återtagande av överförda anslag med 10 miljarder euro, även om detta inte var någon egentlig inkomst för staten.

skatteinkomster och de ordinarie mekanismerna enligt självstyrelselagstiftningen. Tabellen ska läsas i ljuset av att statens inkomster har ökat under perioden och att inflationen varit stor vissa år.

Från och med 2021 förändras emellertid nivåstrukturen i överföringarna till följd av ikraftträdandet av det nya ekonomiska systemet enligt FFS 98/2020 samt höjningen av avräkningsgrunden från 0,45 % till 0,47 % i enlighet med FFS 911/2020. Förutom de ändrade ordinarie inkomsterna inkluderar 2021 utfallet även skattegottgörelsen för 2019 samt återbäringen av lotteriskatten för 2020, vilka utgår enligt övergångsbestämmelserna i lag 98/2020. Dessa komponenter uppgår sammanlagt till 23,8 miljoner euro och bidrar till att förklara den exceptionella ökningen i överföringarna år 2021.

Efter 2021 fortsätter överföringarna att utvecklas inom ramen för det nya systemet, med variationer som främst speglar de årliga förändringarna i statens skattebas och de tillfälliga stödmekanismer som tillförts under perioden, såsom pandemirelaterade och EU-finansierade återhämtningsinstrument. Sammantaget innebär reformerna att landskapets finansieringsgrund förstärkts strukturellt från och med år 2021.

På framställning av lagtinget kan enligt 50 § i självstyrelselagen extra anslag beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras med landskapets budget. Extra anslag har beviljats tre gånger sedan 1993 och i samtliga fall för att trygga elkraftsförsörjningen på Åland. Extra anslag motsvarar det som tidigare utgjorde extra ordinarie anslag enligt 1951 års självstyrelselag (se GrUB 15/1990 rd, s. 5).

Tillskott under exceptionella förhållanden, ända till slutet av år 2020 särskilda bidrag, kan enligt 51 § i självstyrelselagen utgå vid exceptionella situationer, såsom naturkatastrofer och allvarliga störningar i samhällsekonomin. Ålands landskapsregering lämnade i december 2021 sin ansökan om särskilt bidrag enligt då tillämplig 51 § för Covid-19-pandemins effekter år 2020; Ålandsdelegationen beviljade i juli 2022 17 537 120 euro, vilket noterades och stadfästes i den fortsatta beredningen. För år 2021 lämnade landskapsregeringen i december 2022 en ansökan om tillskott under exceptionella förhållanden om 6 110 177 euro. Ålandsdelegationen förkastade landskapsregeringens anhållan om tillskott under exceptionella förhållande med anledning av Covid-19-pandemins inverkan år 2021.

Enligt 56 § i självstyrelselagen verkställer Ålandsdelegationen avräkningen och skatteavräkningen. Därtill beviljar Ålandsdelegationen extra anslag och tillskott under exceptionella förhållanden och beslutar om de villkor som möjligen förenas med dem. De två första uppgifterna är tekniska till sin natur medan uppgiften beträffande de extra anslagen och tillskott under exceptionella förhållanden är att avgöra om de ska beviljas eller inte. I samtliga ekonomiska frågor ska Delegationens beslut stadfästas av republikens president.

2.7.3 Internationella relationer

Deltagandet för Ålands landskapsregering i förhandlingar om internationella förpliktelser

I 58 § i självstyrelselagen finns bestämmelser om förhandlingar om ingående av internationella fördrag och om hur Ålands ställning i detta sammanhang ska beaktas. Av paragrafen följer att landskapsregeringen kan göra framställning om förhandlingar om fördrag och andra internationella förpliktelser. Vidare ska landskapsregeringen underrättas om förhandlingar angående fördrag och andra internationella förpliktelser i fråga om angelägenheter som faller inom landskapets behörighet. Gäller sådana förhandlingar angelägenheter som annars kan ha särskild betydelse för landskapet, ska landskapsregeringen underrättas, om detta lämpligen kan ske. Dessutom ska landskapsregeringen, om

särskilda skäl finns, ges tillfälle att delta i sådana förhandlingar om internationella förpliktelser.

I 59 § i självstyrelselagen anges ramarna för när lagtingets bifall ska inhämtas för att ett internationellt fördrag ska bli gällande även på Åland till den del det hör till Ålands behörighet. Bestämmelsen i 1 mom. föreskriver att om ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse som Finland ingår eller förbinder sig till innehåller en bestämmelse i en fråga som faller inom landskapets behörighet, träder bestämmelsen i kraft i landskapet endast om lagtinget ger sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelsen sätts i kraft. Enligt paragrafens 2 mom. träder en bestämmelse som står i strid med självstyrelselagen i kraft i landskapet endast, om lagtinget ger sitt bifall med ett beslut som fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och lagen om sättande i kraft av förpliktelsen antas av riksdagen i den ordning 95 § 2 mom. grundlagen anger för lagförslag om sättande i kraft av en internationell förpliktelse som gäller grundlagen (s.k. inskränkt grundlagsordning). Lagförslag som gäller sättande i kraft av ett internationellt fördrag behöver dock inte behandlas av riksdagen i grundlagsordning, om det endast är fråga om det språk på vilket landskapsmyndigheterna ska stå i förbindelse med utlänningar eller utländska myndigheter. Lagtingets beslut om bifall ska dock fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

Bestämmelsen i 59 § 3 mom. självstyrelselagen möjliggör för lagtinget att bemyndiga landskapsregeringen att ge bifallet. Bestämmelsen, som kan anses möjliggöra flexibilitet, har hittills inte tillämpats.

En förutsättning för att bestämmelserna om internationella förpliktelser i 9 kap. i självstyrelselagen ska fungera är att landskapsregeringen underrättas om förhandlingar om fördrag i så god tid att landskapet har en realistisk möjlighet att påverka förhandlingarna och att behovet av eventuella särlösningar för Åland eller regionala reservationer kan föras fram i ett så tidigt skede som möjligt. Likaså bör landskapsregeringen ges tillfälle att yttra sig innan fördrag som innehåller bestämmelser inom landskapets behörighet undertecknas. Ett sådant utlåtande ska begäras i tillräckligt god tid. Detta är viktigt för att systemet för inhämtande av lagtingets bifall ska fungera.

Eftersom landskapets rätt att delta i förhandlingar är kopplad till ”särskilda skäl”, är det i praktiken sällsynt att landskapsregeringen bereds tillfälle att delta eller deltar i förhandlingar. Bestämmelserna i 58 § 2 mom. i självstyrelselagen om landskapsregeringens rätt att delta vid fördragsförhandlingar, bör därför utvecklas så att landskapsregeringen på begäran och när det är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas ges tillfälle att delta i förhandlingar som avser frågor inom landskapets behörighet.

Om landskapsregeringen deltar i en förhandlingsdelegation representerar den även Finland. Förhandlingsdelegationen presenterar Finlands samordnade ståndpunkt. Eftersom det kan finnas omständigheter som omöjliggör ett åländskt deltagande, t.ex. en begränsad storlek på förhandlingsdelegationen vid multilaterala förhandlingar eller behov av att inkludera specialkunnande i delegationen, bör det dock finnas ett visst utrymme för prövning på rikets sida.

En utökad rätt för landskapet att delta vid förhandlingar om internationella förpliktelser skulle innebära en utvidgning av landskapets nuvarande befogenheter. I fråga om förhandlingar om internationella förpliktelser som uteslutande hör till rikets behörighet finns det däremot inte motsvarande orsak att frånta ministerierna den prövningsrätt som i nuläget är kopplad till en bedömning av om särskilda skäl finns för landskapsregeringens deltagande i förhandlingarna. När det gäller områden som hör till rikets behörighet men där samarbetet är av stor betydelse för Åland har deltagande möjliggjorts i vissa fall

genom överenskommelse med det behöriga ministeriet om åländsk representation i möten, förberedande arbetsgrupper och liknande. Landskapsregeringen har bland annat deltagit i förberedande arbete och möten i International Maritime Organization (IMO).

Traktatkompetensen hör enligt grundlagens 93 § till den utrikespolitiska ledningen, dvs. till republikens president i samverkan med statsrådet. Denna kompetens begränsas dock dels av riksdagens behörighet att godkänna och säga upp internationella förpliktelser enligt 94 § 1 mom. i grundlagen samt dels av den behörighet som riksdagen och statsrådet enligt 93 § 2 mom. och 96 § i grundlagen har i Europeiska unionen.

Den behörighet att ta initiativ till att inleda förhandlingar om ett traktat eller någon annan internationell förpliktelse som ingår i traktatkompetensen omfattas av de befogenheter att leda utrikespolitiken som avses i 93 § i grundlagen. För traktatförhandlingar tillsätts i regel en förhandlingsdelegation. Då ges bemyndigande för förhandlingarna med stöd av 93 § i grundlagen (beslut av republikens president i statsrådet utifrån statsrådets förslag till avgörande), 3 § 7 punkten i reglementet för statsrådet (beslut av statsrådets allmänna sammanträde) eller ministeriets arbetsordning. Republikens president utser en förhandlingsdelegation, om det är fråga om ett utrikes- och säkerhetspolitiskt betydande avtal. Statsrådets allmänna sammanträde gör det, om det är fråga om ett avtal som hör till flera ministeriers ansvarsområden. I övrigt utser ministerierna själva förhandlingsdelegationerna.

Ålands regering kan bemyndigas att för Finlands regering förhandla fram ett traktat som gäller eller berör enbart Åland. På godkännande och sättande ikraft av ett sådant traktat tillämpas förfaranden enligt 93—95 § i grundlagen. För ikraftträdandelagen för avtalet krävs då också bifall av Ålands lagting i enlighet med 59 § i självstyrelselagen.

Bemyndigandena för landskapet att föra avtalsförhandlingar bör också utvecklas på områden som hör till Ålands behörighet på ett sätt som samtidigt minskar statsmaktens börda när det gäller åtgärder för att godkänna förpliktelsen och sätta den i kraft. Vägledning för hurdana avtalsrelaterade befogenheter Åland skulle kunna tilldelas kan sökas i delegeringen av traktatkompetens till ministerierna. Med beaktande av grundlagsutskottets utlåtandepraxis (GrUU 14/2010 rd och GrUU 14/2014 rd) i fråga om delegerade avtal och 27 § 4 punkten i självstyrelselagen om Finlands förhållande till utländska makter kan man anta att man genom lag redan nu kunde bemyndiga landskapsregeringen att i ett specifikt fall ingå ett delegerat avtal i frågor som hör till landskapets behörighet och gäller förhållandena mellan Åland och en annan stat. Bemyndigandet skulle begränsas på motsvarande sätt som när det gäller ett bemyndigande åt ett ministerium.

Det är möjligt för landskapsregeringen att i likhet med ministerierna och riksmyndigheterna ingå internationella förvaltningsavtal inom ramen för sin behörighet. Sådana avtal kan ingås av en myndighet inom ramen för den existerande behörigheten. Avtalen får inte innehålla bestämmelser som hör till riksdagens kompetens. Avtalet binder endast myndigheten på dess egna förvaltningsområde. Det blir direkt gällande genom undertecknande och behöver inte sättas i kraft genom det förfarande som tillämpas för fördrag. Avtalen kan publiceras t.ex. på myndighetens externa nätsidor. Internationella förvaltningsavtal gäller oftast praktiskt samarbete, direkta kontakter, främjande av samarbete, samarbetsorgan och motsvarande frågor. Eventuella frågeställningar och gränsdragningsproblematik som uppstår i enskilda fall i samband med landskapets kompetens att sluta internationella förvaltningsavtal kan redan i dagsläget lösas genom samarbete mellan statsrådet och landskapsregeringen och förutsätter inte ändring av självstyrelselagen.

Det har sällan uppkommit behov av att göra en regional reservation för Åland i samband med fördrag som Finland ratificerar. För att undvika reservationer är det viktigt att redan under fördragsförhandlingarna ta upp behovet av eventuella särlösningar för landskapet. Den frågan är särskilt viktig i samband med ändringar av EU:s grundfördrag, till vilka

sådana reservationer inte är möjliga. Riksdagens grundlagsutskott konstaterade i samband med behandlingen av EU:s grundfördrag och Lissabonfördraget att om lagtinget inte ger sitt bifall till ikraftträdandeförordningen för fördraget, leder det till en rättsligt oklar situation (GrUU 36/2006 rd, GrUU 10/1998 rd). Problematiken kan dock inte lösas genom en ändring av självstyrelselagen.

2.7.4 Ålands ställning i EU-ärenden

Medverkan i beredning och beslutsfattande

Självstyrelselagen har ändrats tre gånger med anledning av EU-medlemskapet. Den första ändringen gjordes när Finland inklusive Åland anslöt sig till unionen. Till lagen fogades då ett nytt 9 a kap. (1556/1994) om EU-ärendena. Detta kapitel reviderades helt genom lag 68/2004, då landskapets påverkningsmöjligheter i beredningen och verkställigheten av EU-ärenden stärktes. Till lagen fogades också en bestämmelse om landskapets ansvar för genomförandet av EU-rätten.

Självstyrelsemyndigheterna har alltsedan EU-anslutningen ställt krav på att Åland ska utgöra en egen valkrets för att säkerställa att Åland får en representant i Europaparlamentet. Frågan har återkommande lyfts fram i olika sammanhang och från åländsk sida upprepats bl.a. i samband med ändringarna av grundfördragen. Ett lagstiftningsinitiativ från lagtinget i ärendet lämnades till riksdagen i april 2006 (Ö 3/2006). Det förkastades av riksdagen. Vid behandlingen av initiativet konstaterade grundlagsutskottet (GrUB 13/2006 rd): ”Initiativet är fullt begripligt med hänsyn till Ålands särställning. Men enligt den föreslagna lagstiftningen skulle Ålands representation i Europaparlamentet vara 1 ledamot per 27 000 invånare mot 1 ledamot per 408 000 invånare i riket. Även om det finns anledning att beakta att Åland delvis har sin egen rättsordning rimmar förslaget enligt grundlagsutskottets uppfattning illa med kravet på ett proportionellt valsätt och principen om lika rösträtt. På det hela taget kan frågan om Ålands representation i Europaparlamentet inte lösas med folkrättsliga principer eller bestämmelser i grundlagen, utan lösningen måste i sista hand vara politisk. Om vi dessutom beaktar att antalet ledamöter från Finland med Bulgariens och Rumäniens tillträde minskar med en till 13 utifrån Nicefördraget, föreslår grundlagsutskottet att lagförslaget förkastas. Utskottet anser ändå att det är viktigt med fortsatt diskussion på europeisk nivå om landskapets medinflytande i Europaparlamentet (GrUU 1/2004 rd, s. 2/II). Det är motiverat också för att landskapet Ålands särställning är unik i Europa.” År 2007 fastslog statsrådet att Finland eftersträvar att påverka Europaparlamentet så, att Finland vid en ny platsfördelning skulle få en tilläggsplats mot bakgrund av Ålands särställning och principen om nedåtgående proportionalitet (se även GrUU 6/2007 rd). Ställningstagandet återfinns likaså i statsrådets principbeslut från år 2009 om Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden (se även statsminister Vanhanens brev 28.10.2009 till landskapsregeringen). Saken behandlades ytterligare år 2013 av Ålandsaftonskolan med statsminister Katainens regering. Enligt riktlinjerna från aftonskolan: ”Regeringen fortsätter att i kommande förhandlingar på unionsnivå om fördelning av parlamentsplatser hävda Ålands internationella särställning och självstyrande status. Däremot finns det fortsättningsvis inte förutsättningar för en ändring av vallagen så att Åland skulle bli en egen valkrets i val till Europaparlamentet.” Saken omtalades i justitieministeriets brev 26.3.2013 till landskapsregeringen. Saken behandlades i den parlamentariska Ålandskommitténs 2013 slutbetänkande (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 33/2017, s. 112 och 113). Landskapsregeringen lyfte fram frågan om landskapets EP-plats vid bl.a. förhandlingarna om fördelningen av platserna under Europaparlamentets valperiod 2019 – 2024. Statsrådet ansåg att Storbritanniens platser eller en del av dem inte bör fördelas mellan medlemsstaterna när Brexit genomförs. Landskapsregeringen ansåg att statsrådet bör eftersträva 14 platser för Finland och anvisa den extra platsen till landskapet. Europeiska rådet beslöt i juni 2018 om att godkänna EU-parlamentets beslut om fördelningen av platser så att Finland får en 14:e plats. Efter att lantrådet hörts i EU-ministerutskottet beslöts

17.10.2017 som riktlinje att det inte finns skäl att ändra den nationella valkretsindelningen för Europaparlamentsvalet år 2019. Lagtinget lade i juli 2018 fram ett nytt lagstiftningsinitiativ (Ö 3/2018 rd) till riksdagen för ändring av vallagen så att landskapet vid Europaparlamentsvalet skulle bilda en egen valkrets enligt ovan. Initiativet förföll i riksdagen våren 2019. I samband med att för Finland år 2023 föreslogs en femtonde plats i Europaparlamentet genom en ändring av EU:s valordning, lämnade Ålands lagting ett motsvarande initiativ till ändring av vallagen, vilket förkastades av riksdagen (GrUB 2/2023 rd─ Ö 3/2023 rd). I denna proposition ingår inte motsvarande förslag. Det åländska kravet fördes fram under den fortsatta beredningen under denna valperiod av propositionen och kvarstår.

Statsrådet fattade den 23 april 2009 ett principbeslut om landskapet Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden. Beslutet, som har gällt tills vidare med stöd av att varje regering separat har bekräftat detta, ger Åland i ett avseende vidare rättigheter i EU-ärenden än nuvarande bestämmelser i 9 a kap. i självstyrelselagen. Genom punkt 2 i statsrådets principbeslut har skyldigheten att föra fram landskapets ståndpunkt vid EU:s institutioner utvidgats för det fall att ståndpunkterna inte kan samordnas. Då ska landskapets ståndpunkt föras fram inte bara i ärenden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet, utan även i ärenden ”som annars har synnerligen stor betydelse för landskapet”. Denna punkt i principbeslutet har åberopats t.ex. vid förhandlingarna om platsfördelningen i Europaparlamentet som intogs i Lissabonfördraget, genom att Finland på EU-nivån lyfte upp frågan om Ålands representation i EU-parlamentet. Det är skäl att uppdatera självstyrelselagen till den del som gäller denna utvidgning.

Landskapsregeringen har enligt 9 a kap. i nuvarande självstyrelselag rätt att delta vid beredningen i statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom EU, om beslutanderätten annars enligt självstyrelselagen skulle höra till landskapets behörighet eller om saken på något annat sätt kan ha särskild betydelse för landskapet. Landskapet har således rätt att delta i arbetet i statsrådets beredningssektioner och i EU-kommittén. Ålands lantråd har rätt att bli hörd av EU-ministerutskottet när ärendet hör till landskapet Ålands behörighet eller annars är särskilt viktigt för landskapet. Detta innebär att riket och landskapet ska försöka nå ett gemensamt ställningstagande i de EU-ärenden som enligt självstyrelselagen hör till landskapets behörighet eller som på något annat sätt kan ha särskild betydelse för landskapet.

Landskapsregeringen ska på begäran ges tillfälle att delta i Finlands delegations arbete när frågor som enligt självstyrelselagen hör till landskapets behörighet behandlas inom EU. Om landskapets och rikets ståndpunkter inte kan samordnas, ska landskapets ståndpunkt på begäran av landskapsregeringen delges när Finlands ställningstaganden presenteras i EU:s institutioner. Enligt det ovan nämnda principbeslutet ska landskapets ställningstagande även föras fram i ärenden ”som annars har synnerligen stor betydelse för landskapet”.

Det finns orsak att se över dels bestämmelsen om Ålands deltagande i möten vid EU:s institutioner, dels framförandet av Ålands från Finlands avvikande ståndpunkt, om rikets och Ålands ståndpunkt inte kunnat sammanjämkas. Fråga vore om en utvidgning av Ålands påverkningsmöjligheter inom den egna lagstiftningsbehörigheten till att avse också sådana ärenden som kan vara av särskild betydelse för Åland. Det skulle motsvara den senaste utvecklingen i praktiken i vissa ärenden som rört rikets lagstiftningsbehörighet och som går längre än ovan nämnda principbeslut av statsrådet.

När 9 a kap. i självstyrelselagen infördes i samband EU-medlemskapet träffades en överenskommelse om att landskapsregeringen har rätt att föreslå en lämplig person till specialrådgivare med ansvar för Ålandsfrågor vid Finlands ständiga representation i Europeiska unionen i Bryssel. Utrikesministeriet utser representanten för viss tid och landskapsregeringen står för kostnaderna. Allt sedan dess har en specialsakkunnig för

Ålandsfrågor haft sitt säte vid representationen och man har goda erfarenheter av arrangemanget. Enligt 6 § i statsrådsförordningen om utrikesförvaltningen (273/2024) är den specialsakkunniga från landskapet Åland befriad från krav på förmåga att använda finska.

Det nationella genomförandet av EU:s beslut

I det nationella genomförandet av EU:s beslut är både lagstiftningsbehörigheten och förvaltningsbehörigheten fördelad mellan landskapet och riket i enlighet med självstyrelselagen. I lagen finns bestämmelser om landskapets och rikets skyldighet att samråda i situationer där deras åtgärder för genomförandet är beroende av varandra. Landskapsregeringen har rätt att stå i kontakt med EU kommissionen i ärenden som hör till landskapets behörighet och som gäller verkställighet i landskapet av beslut som har fattats inom EU. Landskapsregeringen och statsrådet kommer närmare överens om hur statsrådet ska informeras om sådana kontakter.

Frågan om i vilken utsträckning lagstiftningskontrollen av landskapslagar omfattar förhållandet till EU-rätten regleras inte i självstyrelselagen, men har i högsta domstolens praxis avgjorts så att lagtinget har ansetts ha överskridit sin behörighet, om en landskapslag uppenbart strider mot unionsrätten. Frågan behandlas nedan i avsnittet om lagstiftningskontrollen av landskapslagar (2.8.6).

I fråga om genomförande av beslut som fattats inom Europeiska unionen gäller enligt 59 b § 2 mom. i självstyrelselagen att landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna ska samråda, om de åtgärder de kommer att vidta är beroende av varandra. Om endast en åtgärd kan vidtas i medlemsstaten i ett förvaltningsärende där både landskapet och riket har behörighet enligt självstyrelselagen, fattas beslutet om åtgärden av riksmyndigheten. Beslutet ska fattas efter samråd med landskapsmyndigheten så att samförstånd eftersträvas och landskapsmyndighetens ståndpunkter så långt som möjligt blir beaktade. Är landskapsmyndigheten och riksmyndigheten inte överens om vilka åtgärder som bör vidtas i en fråga som avses, kan en rekommendation till avgörande begäras av Ålandsdelegationen.

I Ålandskommitténs 2013 betänkande fanns en bestämmelse som motsvarade den nuvarande 59 b § 2 mom. om en enda förvaltningsmyndighet. Högsta domstolen anförde i sitt utlåtande (OH2017/126, Nr 1952) allvarlig kritik mot bestämmelsen och påpekade att rättsläget är oklart och att ett centralt problem med så stark politisk anslutning bör lösas med tillräckligt klara bestämmelser. Enligt utlåtandet bör dessa frågor inte lämnas till domstolarna för avgörande utan man bör tillsammans på ett politiskt plan komma överens hur de ska lösas.

Ansvar för genomförandet

I 59 c § finns bestämmelser om landskapets ställning i ärenden som gäller fördragsbrott och mål som behandlas i EU-domstolen. Landskapets ståndpunkt ska på begäran av landskapet framgå av Finlands svar till kommissionen och i behandlingen i EU-domstolen när talan beror på en åtgärd eller försummelse av landskapet. En representant för landskapet ska ges rätt att delta i den muntliga förhandlingen i domstolen. Dessutom kan landskapsregeringen göra en motiverad framställning hos statsrådet om att Finland ska delta i en anhängig rättegång vid EU-domstolen eller väcka talan vid domstolen när det gäller frågor som hör till landskapets behörighet eller som annars kan ha särskild betydelse för landskapet.

Landskapets nationella ansvar regleras i 59 d § i självstyrelselagen. Enligt den är landskapet ansvarigt till den del en åtgärd eller försummelse från landskapets sida är orsak till att finska staten har dömts av EU-domstolen att betala ett standardbelopp, ett vite

eller något annat motsvarande penningbelopp. Landskapet är också skyldigt att betala ersättning till enskilda som orsakats av bristfälligt eller oriktigt genomförande av unionsrättsliga förpliktelser inom landskapets behörighet. Riket och landskapet kan jämka ansvarsbelopp som avses i paragrafen. En tvist om ansvaret behandlas som ett förvaltningstvistemål vid Ålands förvaltningsdomstol Några erfarenheter av att tillämpa den nuvarande paragrafen finns inte.

En eventuell oenighet i frågan om jämkning mellan staten och Åland av ersättningsansvaret innebär att det är statsrådet och Ålands regering som är varandras motparter i saken. Jämkningen kunde lämpligen göras till föremål för Delegationens för Ålandsärenden ställningstagande, som har rollen som ett oavhängigt expertorgan i ärenden som gäller tolkningen av självstyrelselagen. Jämkningsärenden kunde sedan i sista hand på anhållan av part avgöras av högsta förvaltningsdomstolen.

Övrigt

Till övriga delar har det inte framkommit behov av att ändra bestämmelserna i 9 a kap. i självstyrelselagen. Praktiska råd om hur de ska följas finns i justitieministeriets anvisningar till ministeriernas handläggare (”Ålands ställning i lagberedningen och i EU-ärenden”, Justitieministeriets utredningar och anvisningar 8/2012). I statsrådets principbeslut om landskapet Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden från år 2009 konstateras att en viktig del av genomförandet av Finlands EU-politik är att se till att Åland deltar i beredningen av EU-ärenden och att beakta landskapets möjligheter att påverka.

En stor utmaning i samarbetet mellan ministerierna, deras beredningssektioner och landskapsregeringen vid beredningen av EU-ärenden är översättningen till svenska av handlingar som uppgörs inom statsrådet. För att systemet ska fungera krävs inte enbart att resurserna för översättning är tillräckliga utan även att tjänstemännen har tillräckliga kunskaper i svenska.

2.7.5 Språkbestämmelser

Syftet med självstyrelsen har varit och är fortfarande att bevara Ålands befolknings svenska språk, kultur och lokala traditioner. Nationernas förbunds råds beslut om statstillhörighet var direkt kopplat till det svenska språkets bevarande. Bestämmelserna om språk i 1991 års självstyrelselag är utformade utifrån de tidigare beskrivna internationella garantierna.

Språkskyddet är utformat så att landskapet är enspråkigt svenskt. Självstyrelselagen innebär i det avseendet ett undantag från grundlagen, enligt vilken landets nationalspråk är finska och svenska. Utan uttryckliga hänvisningar i självstyrelselagen gäller språklagen (423/2003) inte på Åland.

Självstyrelselagen tryggar även det finska språkets ställning vid domstolar och statliga myndigheter på Åland. Självstyrelselagens 37 § innehåller bestämmelser om finska medborgares rätt att i egen sak få använda finska inför domstolar och andra statsmyndigheter i landskapet. Lagrummet är av betydelse både för de finskspråkiga som är bosatta på Åland och för finskspråkiga utanför landskapet. Bestämmelsen kompletteras av 39 § i självstyrelselagen, enligt vilken domstolarna och Statens ämbetsverk på Åland på begäran av part till sina expeditioner ska foga en översättning till finska, och om en handling tillställs en domstol eller någon annan riksmyndighet på Åland på finska, ska myndigheten vid behov se till att handlingen översätts till svenska.

I praktiken har tillämpningen av självstyrelselagens bestämmelser vid Ålands tingsrätt och Ålands förvaltningsdomstol inneburit en generös och positiv inställning till en finsk-

språkig parts möjligheter att i egen sak använda finska. I avsaknad av uttryckliga bestämmelser i 1991-års självstyrelselag i fråga om rätten till översättning av andra domstolshandlingar än expeditioner, har Ålands tingsrätt och Ålands förvaltningsdomstol i sin praxis gått till väga enligt språklagen.

I det stora hela motsvarar rättsläget på Åland i fråga om domstolar och statliga myndigheter som inte har verksamhetsställen på Åland, i hög grad situationen enligt språklagen inom sådana statliga ämbetsdistrikt som är enspråkigt finskspråkiga. Således har en enskild part i landskapet enligt 39 § 3 mom. i självstyrelselagen rätt att i ärenden som handläggs av statsrådet, de centrala statsmyndigheterna samt sådana överdomstolar och andra statsmyndigheter vilkas ämbetsdistrikt innefattar Åland eller en del av landskapet, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska.

I praktiken har det förekommit ytterst få fall då en finskspråkig part skulle ha begärt att få en översättning av en expedition som Statens ämbetsverk på Åland utgivit. I något enstaka fall har andra statliga myndigheter på Åland fått förfrågningar om översättning av expeditioner till finska, vilka med stöd av nuvarande självstyrelselag har besvarats nekande.

Ämbetsspråket hos landskapets och kommunernas myndigheter är svenska, men också de statliga myndigheter som är verksamma på Åland har svenska som ämbetsspråk. Även ämbetsspråket för Ålandsdelegationen är svenska och högsta domstolen ska använda svenska i ärenden som den handlägger med stöd av självstyrelselagen. Självstyrelselagens 38 § innehåller bestämmelser om skriftväxlingsspråket mellan landskapets och statens myndigheter som innebär att statliga myndigheter ska kommunicera på svenska med landskapet. Lagen innehåller inte några uttryckliga bestämmelser om landskapstjänstemäns rätt att använda svenska i kontakt med riksmyndigheterna, men det har ansetts självklart att även den muntliga kommunikationen ska ske på svenska.

I nuvarande självstyrelselag saknas det dock bestämmelser om den skyldighet för självstyrelsemyndigheterna och kommunala myndigheter på Åland som följer av Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna om att få använda ett språk som kan förstås av den som saken gäller i ärenden som avser tvångsåtgärder samt ingrepp i personlig frihet och integritet. Enligt artikel 5.2 i Europakonventionen ska var och en som arresteras utan dröjsmål och på ett språk som han förstår, underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse för honom. I artikel 6 i konventionen anges minimikraven för rätten till en rättvis rättegång, vilka bland annat inkluderar rätten att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Artikel 6 omfattar enligt Europadomstolens praxis även annat frihetsberövande än sådant som sker på straffrättslig grund, dvs. även vid psykiatrisk tvångsvård och omhändertagande av barn, vilka sker på offentligrättslig grund.

I nuvarande självstyrelselag saknas likaså bestämmelser om statsägda tjänsteproducerande bolags, som har ett serviceställe på Åland, språkliga service på svenska vid skötseln av offentliga förvaltningsuppgifter och i näringsverksamheten på Åland, liksom om användningen av svenska när enskilda sköter offentliga förvaltningsuppgifter för staten på Åland. Eftersom språklagen inte gäller på Åland är det i sistnämnda avseenden skäl att i självstyrelselagen inta i huvudsak motsvarande bestämmelser som ingår i 24 och 25 § i språklagen.

En speciell problematik uppstod i samband med Finlands anslutning till EU. Landskapet fick då rätt att delta inom statsrådet i beredningen och beslutsfattandet i EU-ärenden. Eftersom arbetsspråket i praktiken nästan alltid är finska, har det varit oklart i vilken mån det finns en skyldighet för riksmyndigheterna att tolka och översätta till svenska. Dessa frågor har man försökt lösa med praktiska arrangemang och instruktioner för

tjänstemännen. Eftersom beredningsprocesserna är mycket snabba och dokumenten kommer med kort varsel, har det inte ansetts möjligt att införa lagbestämmelser om detta.

Enligt 42 § i nuvarande lag gäller angående språkkunskaperna för de statsanställda på Åland vad som närmare bestäms i förordning av statsrådet, vilken utfärdas med samtycke av Ålands landskapsregering. Med stöd av denna paragraf utfärdades 2007 en förordning om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007).

I de internationella garantierna för Åland ingår en klausul om att undervisningsspråket på Åland är svenska. En motsvarande bestämmelse finns i 40 § i självstyrelselagen. Undervisningsväsendet hör även till landskapets lagstiftningskompetens. Det är således landskapet som bestämmer om undervisningen på och i andra språk än svenska. I praktiken erbjuds undervisning i finska som andra språk från årskurs fem. Undervisning i finska som modersmål erbjuds inte och har inte efterfrågats under 2000-talet.

I 7 § 2 mom. 3 punkten i nuvarande självstyrelselag uppställs krav på tillfredsställande kunskaper i svenska som villkor för att erhålla hembygdsrätt.

Skyddet av det svenska språket har alltid varit en utgångspunkt för näringsrätten. Åland har genom landskapslag och tillståndsbeslut ställt krav på tillhandahållande av information och service på svenska vid utövande av näring. Syftet med detta har varit att säkerställa att det går att bo och verka på Åland på svenska. Förutom när det gäller näringsrättens koppling till hembygdsrätten, vilket medför språkkrav, saknas det i självstyrelselagen bestämmelser om Ålands möjlighet att lagstifta om rätt till information på svenska om varor och tjänster som tillhandahålls i näringsutövning.

Såväl enligt nuvarande lag som enligt den föreslagna lagen hör arbetsavtal till rikets lagstiftningsbehörighet. I dagsläget är det vanligt att nationella koncerner och företag etablerar verksamhet på Åland. I samband med det har det varit svårt för åländska arbetstagare att erhålla arbetsavtal på svenska. I förhållande till de internationella garantierna om att bevara den åländska befolkningens svenska språk kan det anses vara en brist att det inte är möjligt att på begäran få sitt arbetsavtal på svenska.

2.7.6 Lagstiftningskontrollen av landskapslagar

Bestämmelserna om lagstiftningskontrollen av landskapslagar ingår i 19 § i självstyrelselagen. När lagtinget har antagit en landskapslag ska den sändas till justitieministeriet och Ålandsdelegationen. Ålandsdelegationen ger ett utlåtande till justitieministeriet i frågan om landskapslagen faller inom landskapets lagstiftningsbehörighet. Förfarandet gäller såväl nya landskapslagar som ändringslagar. Antalet landskapslag som inkommer har varierat. Enligt tillgängliga uppgifter gav Delegationen under åren 1980-2023 1624 utlåtanden över 2246 landskapslagar. År 2024 gavs 32 utlåtanden över landskapslagar.

Efter att ha fått Ålandsdelegationens utlåtande ska justitieministeriet föredra landskapslagen för republikens president, som kan utöva vetorätt, om lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet eller om landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet. Vetorätten kan gälla hela landskapslagen eller endast en del av den. Beslut om utövande av vetorätt ska fattas inom fyra månader från den dag då lagtingets beslut delgavs justitieministeriet. Presidenten stadfäster alltså inte landskapslagarna, utan fattar endast beslut om att utöva eller inte utöva vetorätt. Har presidenten inte fattat något beslut inom fyramånaderstiden, får landskapslagen träda i kraft.

Ett villkor för utövande av vetorätt är att presidenten har inhämtat utlåtande av högsta domstolen. Praxis är att det är justitieministeriet som i första hand bedömer om utlåtande kommer att behövas. I regel begär ministeriet utlåtande i samtliga fall där Ålandsdelegationen eller en skiljaktig ledamot i Ålandsdelegationen har ansett att lagtinget har

överskridit sin behörighet. Utlåtande begärs i regel också när det är fråga om ett nytt rättsområde eller någon särskilt viktig lag eller där behörighetsfrågan enligt Ålandsdelegationens eller justitieministeriets egen bedömning inte tidigare har prövats. Utlåtande av högsta domstolen begärdes under åren 1980–2023 i 313 fall. Antalet har varierat mycket och det förekommer år, då inget utlåtande begärts. Under åren 2021 – 2025 gav högsta domstolen utlåtande i 29 fall, tre till tio utlåtanden per år.

Det är rätt sällsynt att presidenten utövar vetorätt, men det brukar hända några gånger per år. Oftast är det fråga om att lagtinget av misstag i någon paragraf har överskridit sin lagstiftningsbehörighet, men någon gång kan det hända att landskapslagen handlar om ett nytt rättsområde, där behörighetsfördelningen inte är självklar. Under den tid 1991 års självstyrelselag har varit i kraft har det inte en enda gång hänt att presidenten skulle ha utövat vetorätt på den grunden att landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet.

Lagstiftningskontrollen är en utpräglat rättslig kontroll, där politiska överväganden inte får förekomma.

Detaljerad EU-lagstiftning förekommer på många av de rättsområden som hör till Ålands behörighet, vilket medför att det är lagtinget som för Ålands vidkommande ska genomföra unionslagstiftningen. Dessutom ska lagtingslagarna uppfylla kraven i EU:s grundfördrag. Självstyrelselagen har inga specifika bestämmelser om huruvida det ingår i lagstiftningskontrollen att kontrollera att landskapslagarna är förenliga med unionsrätten.

Allt sedan EES-avtalet trädde i kraft och Finland strax därefter blivit medlem i EU har högsta domstolen i lagstiftningskontrollen granskat landskapslagarnas förenlighet med unionsrätten och förordat att republikens president ska utöva vetorätt då det varit uppenbart att en lagtingslag stått i strid med tillämplig unionslagstiftning. Besluten har baserat sig på bestämmelsen i självstyrelselagen enligt vilken riket har lagstiftningsbehörighet i fråga om förhållandet till utländska makter med beaktande av bestämmelserna i 9 och 9 a kap i lagen. Det har således i sådana fall bedömts vara en behörighetsöverskridning. Denna lösning har många svagheter. Principiellt innebär den att Ålands lagstiftning på unionsrättens område underkastas materiell kontroll och försätts i en annan position än rikslagstiftning. Uppenbarhetskriteriet är i likhet med tillämpligheten av behörighetsbestämmelsen en juridisk konstruktion som kan anses passa illa in i systemet.

Motsvarande tolkning har i lagstiftningskontrollen av landskapslagar med stöd av 27 § 4 punkten i gällande självstyrelselag också i något fall gjorts i förhållande till internationella fördrag som binder Åland.

Det har ofta framförts att det ankommer på kommissionen och i sista hand på EU-domstolen att avgöra frågan huruvida ett brott mot medlemsförpliktelserna föreligger och att det är mindre lämpligt att frågor av detta slag behandlas nationellt i ett brådskande skriftligt och förenklat utlåtandeförfarande som skapats för gränsdragningen mellan rikets och Ålands lagstiftningsbehörighet. Vidare har det hänvisats till de gällande bestämmelserna om Ålands ekonomiska ansvar för överträdelser, vilka är ägnade att minska faran för och följderna av oriktig lagstiftning. Dessa bestämmelser fanns inte när de första avgörandena togs i lagstiftningskontrollen som sedan följts i en numera vedertagen praxis. Kontrollen av att unionsrätten genomförs riktigt på Åland kan i lagstiftningskontrollen dessutom endast gälla genomförd lagstiftning men inte underlåtenhet eller brister i genomförandet. Även om de ärenden i vilka bristande överensstämmelse med unionsrätten utgjort grunden för ett veto är få och med tiden minskat i antal, är det befogat att i en totalreform även klargöra innehållet i lagstiftningskontrollen till denna del. Under de senaste fem åren har EU-rätten bidragit till att bestämmelser i lagtingslagar förordnats att förfalla i endast fem av de 21 fall där presidenten använt sin vetorätt.

En central del av lagstiftningskontrollen utgörs idag av högsta domstolens utlåtande till republikens president. Merparten av de landskapslagar över vilka domstolen ger utlåtande gäller rättsområden som inte ligger i centrum för domstolens dömande verksamhet, såsom förvaltningsrätt och statsförfattningsrätt. Det är uppenbart att en sammansättning med bredare sakkunskap skulle underlätta beredningen av utlåtandena, särskilt med hänsyn till den strama tidtabell som lagstiftningskontrollen har att hålla sig till.

Mot bakgrund av den allmänna samhällsutvecklingen har lagstiftningsarbetet över tid blivit mera resurskrävande vid såväl justitieministeriet som berörda remissinstanser. För detta arbete krävs juridisk kunskap på hög och horisontell nivå, som behöver säkerställas även i framtiden.

2.7.7 Den dömande makten

Enligt 27 § 23 punkten i nuvarande självstyrelselag har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om rättskipning med beaktande av vad som stadgas i 25 och 26 §. Enligt 26 § kan genom rikslag inrättas en domstol för förvaltningsrättskipningen i landskapet. Denna domstol kan i landskapslag anförtros rättskipningsuppgifter i de förvaltningsangelägenheter som hör till landskapets behörighet. Genom en senare lagändring (68/2004) infördes i självstyrelselagen benämningen ”Ålands förvaltningsdomstol”.

Ålands förvaltningsdomstol är numera, med undantag för beslut som enligt rikslag ska överklagas hos någon annan myndighet, instans för överklagande av beslut som har fattats av myndigheter under landskapsregeringen eller av kommunala myndigheter.

I landskapslag kan dock bestämmas att beslut i förvaltningsangelägenheter som har fattats av myndigheter under landskapsregeringen och som inte gäller skatt eller avgift samt beslut av en kommunal myndighet i ärenden som hör till landskapets behörighet överklagas hos landskapsregeringen i stället för hos Ålands förvaltningsdomstol. Lagligheten av landskapsregeringens beslut får överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen. Undantagna är landskapsregeringens beslut i pensionsärenden, som överklagas till försäkringsdomstolen och landskapsmyndigheternas beslut som fattas med stöd av en överenskommelseförordning, vilka överklagas till Ålands förvaltningsdomstol. I landskapsregeringens beslut i utnämningsärenden får ändring inte sökas genom besvär.

Enligt 25 § i gällande självstyrelselag behandlar högsta förvaltningsdomstolen, som första och enda instans, besvär över landskapsregeringens beslut i allehanda ärenden. Högsta förvaltningsdomstolen är instans för överklagande oavsett om beslutet fattats av landskapsregeringens ledamöter vid sammanträde eller av en enskild medlem av landskapsregeringen eller av en tjänsteman. Det finns dock inte orsak att på Åland avvika från huvudregeln att förvaltningsrättskipningen i första instans sköts av regionala förvaltningsdomstolar och i andra instans av högsta förvaltningsdomstolen. Enligt 8 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden överklagas ministeriernas beslut hos förvaltningsdomstolen och statsrådets beslut hos högsta förvaltningsdomstolen.

Bestämmelserna om sökande av ändring i vissa förvaltningsärenden har ändrats så att ett omprövningsförfarande numera i större utsträckning används i ett första skede innan det egentliga ändringssökandet inleds. Genom lagen om rättegång i förvaltningsärenden har högsta förvaltningsdomstolens roll utvecklats så att besvärstillstånd i regel behövs.

Det finns därför behov av att ändra självstyrelselagens bestämmelser om ändringssökande så att landskapsregeringens beslut i regel i första instans ska överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol. Endast beslut som fattats av landskapsregeringens ledamöter i sammanträde ska fortsättningsvis kunna överklagas direkt i högsta förvaltningsdomstolen. Förvaltningsbeslut som lagtinget underlydande myndigheter fattar ska kunna överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol. Besvärsordningen på Åland kunde också

som huvudregel vara densamma som i riket i ärenden där besluten överklagas hos någon annan besvärsmyndighet än förvaltningsdomstolen. Bestämmelserna bör även kompletteras så att det framgår vilken instans som är behörig att behandla överklagande av beslut som riksmyndigheterna fattar med stöd av en överenskommelseförordning.

2.7.8 Aktörerna i självstyrelsesystemet

Ålands lagting och Ålands landskapsregering

Allmänna bestämmelser om landskapets organ finns i 3 § i gällande självstyrelselag. Landskapet Ålands befolkning företräds i fråga om självstyrelsen av Ålands lagting. Landskapets allmänna styrelse och förvaltning ankommer på Ålands landskapsregering och de myndigheter som lyder under den.

I 13—16 § finns bestämmelser om val av lagtingets ledamöter, öppnande och avslutande av lagtinget och upplösning av lagtinget. Det finns ett behov av att komplettera bestämmelserna i fråga om lagtingsledamöternas ställning.

Enligt 60 b § åtalas lantrådet och ledamöter av landskapsregeringen för tjänstefel vid Åbo hovrätt. I paragrafen ingår ingen motsvarande åtalströskel som enligt 116 § i grundlagen föreskrivs för medlem i statsrådet. I nuläget fattar inte lagtinget beslut om väckande av åtal, medan riksdagen enligt 114 § 2 mom. i grundlagen gör detta i fråga om en ministers förfarande.

Republikens president

Republikens president har en viktig roll i självstyrelsesystemet som inte har undergått några större förändringar under tidigare självstyrelselagsrevisoner. På Åland uppfattas presidentämbetet som en garant för självstyrelsen.

Till presidentens uppgifter hör enligt självstyrelselagen att öppna och avsluta lagtinget, om inte landshövdingen gör detta på presidentens vägnar. Presidenten brukar i regel närvara vid öppnandet efter lagtingsval eller om det finns någon annan särskild orsak.

Republikens president kan efter samråd med lagtingets talman upplösa lagtinget och förordna om nya val. Om lagtingets rätt att upplösa sig och förordna om nya val stadgas i landskapslag.

Presidenten har en viktig uppgift i anslutning till lagstiftningskontrollen av landskapslagar och till uppgifterna hör även att utfärda överenskommelseförordningar. Presidentens maktbefogenheter avses bestå, även om presidentens roll i viss mån förändras genom förslaget om att det inte längre ska ingå i kontrollen av lagtingslagar att undersöka deras förhållande till Europeiska unionens lagstiftning.

Presidenten utnämner landshövdingen efter överenskommelse med lagtingets talman.

Presidenten har enligt självstyrelselagen uppgifter som gäller finansieringen av självstyrelsens utgifter, det så kallade avräkningssystemet. Till landskapet överförs över statens budget årligen ett avräkningsbelopp, som fastställs i en särskild avräkning. Ålandsdelegationen bestämmer avräkningen. Ålandsdelegationens beslut föredras av finansministeriet för stadfästelse av presidenten. Beslutet ska stadfästas utan ändring eller lämnas utan stadfästelse. Om beslutet inte stadfäst, ska det återförvisas till Ålandsdelegationen för ny behandling. På motsvarande sätt stadfäster presidenten Ålandsdelegationens beslut om skatteavräkning och beviljande av tillskott under exceptionella förhållanden.

Av 59 § i självstyrelselagen följer att om ett fördrag eller internationell förpliktelse, som Finland förbinder sig till, innehåller en bestämmelse inom landskapets lagstiftningsbehörighet, ska lagtinget godkänna den författning genom vilken bestämmelsen sätts i kraft, för att denna ska bli gällande även på Åland. Presidenten begär lagtingets bifall genom att på justitieministeriets försorg till lagtinget sända en skrivelse och den författningen genom vilken fördraget sätts i kraft. Landshövdingen överlämnar enligt 14 § presidentens framställning till lagtinget.

Bestämmelserna om presidentens befogenheter i självstyrelsesystemet har fungerat väl. Endast bestämmelsen om upplösning av lagtinget bedöms vara i behov av en översyn.

Högsta domstolen

En förutsättning för att republikens president ska kunna utöva vetorätt mot en landskapslag är att utlåtande har inhämtats av högsta domstolen. Om ministeriet bedömer att ett utlåtande behövs, begär ministeriet i praktiken utlåtande på förhand innan landskapslagen föredras för presidenten. Presidenten kan dock även själv vid behov begära utlåtande.

Högsta domstolen har enligt 60 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag även i uppgift att på framställning av landskapet eller en riksmyndighet avgöra meningsskiljaktigheter angående en landskaps- eller riksmyndighets behörighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd. Myndigheten ska innan saken ska utlåtande inhämtas av myndigheten i fråga och av Ålandsdelegationen. Under tillämpningen av 1991 års självstyrelselag har sammanlagt sju sådana behörighetstvister förts till högsta domstolens prövning (HD:2026:22, HD:2021:83, HD:2017:48, HD:2017:47, HD:2001:38, HD:1998:8, HD:1993:90).

Enligt grundlagen kan republikens president begära utlåtande av högsta domstolen innan presidenten beslutar om stadfästelse av en (riksdags)lag. Under den tid gällandesjälvstyrelselag har varit i kraft har presidenten en gång begärt utlåtande av högsta domstolen angående en av riksdagen antagen lags förhållande till självstyrelselagen.

Ålandsdelegationen

Ålandsdelegationen är ett för riket och landskapet gemensamt organ. Ålandsdelegationens huvudsakliga uppgift är att ge utlåtanden till justitieministeriet över lagtingets beslut över antagna landskapslagar. Utlåtandena utgör ett viktigt led i den lagstiftningskontroll av landskapslagarna som utövas av republikens president.

Enligt 32 § i självstyrelselagen ska utlåtande med anledning av ett förslag till en överenskommelseförordning alltid begäras av Ålandsdelegationen.

Enligt 56 § 1 mom. i självstyrelselagen ger Ålandsdelegationen dessutom på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till landskapsregeringen och domstolar om tolkningen av självstyrelselagen. Enligt vedertagen praxis görs en begäran om utlåtande exempelvis under lagberedningen inom statsrådet, om det efter utredning ännu råder oklarhet om ett lagförslag kommer att träda i kraft också på Åland eller inte eller om landskapsregeringen och statsrådet inte är eniga om tolkningen av bestämmelserna om fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket enligt självstyrelselagen. Det förekommer sällan att sådana utlåtanden begärs. I praktiken har det varit fråga om i genomsnitt färre än en eller några begäran per kalenderår.

Inom ramen för landskapets finansiella system ska Ålandsdelegationen enligt 56 § 3 mom. i självstyrelselagen årligen i efterhand verkställa den avräkning och den skatteavräkning som avses i 46 och 49 §, ge förslag enligt 48 § 3 mom. till statsrådet om ändring

av avräkningsgrunden samt bevilja extra anslag enligt 50 § och tillskott under exceptionella förhållanden enligt 51 § och fatta beslut om de villkor som möjligen förenas med dem. Beslut av Delegationen i sistnämnda frågor föredras av finansministeriet för stadfästelse av republikens president. Beslutet ska inom tre månader stadfästas oförändrat eller lämnas utan stadfästelse. Om ett beslut lämnas utan stadfästelse, ska ärendet hänskjutas till Delegationen för ny behandling. Dessutom fattar Delegationen enligt 56 § 4 mom. i självstyrelselagen beslut om storleken på de förskott på avräkningsbeloppet som avses i 46 § 3 mom. och på skatteavräkningen som avses i 49 § 1 mom.

Av 60 § 2 mom. följer som ovan nämndes att Ålandsdelegationen på begäran ger utlåtande till högsta domstolen i vissa behörighetstvister.

Ålandsdelegationen avgör ärenden som avses i 62 § och som gäller meningsskiljaktigheter mellan landskapets och statens myndigheter i fråga om nya farleder i åländska vatten för handelssjöfarten och statens mark och byggnader på Åland. Under nuvarande självstyrelselag har Ålandsdelegationen gett utlåtande en gång i vartdera avseendet.

De nuvarande bestämmelserna har fungerat väl, men det finns ett behov av att förtydliga dem till den del de gäller den sammantagna kompetens som kan förutsättas av Ålandsdelegationen som opartiskt expertorgan och till den del delegationens uppgifter berörs. Dessutom bör det övervägas om Ålandsdelegationens roll i något avseende kunde utvecklas.

Ålands landshövding

Ålands landshövdings ställning vilar på de garantier som fastställts i Nationernas förbunds beslut från juni 1921. I beslutet och den därtill fogade Ålandsöverenskommelsen angavs att lagstiftningen ska säkerställa att till landshövding utnämns en person som åtnjuter befolkningens förtroende. Enligt överenskommelsen ska Republikens president utnämna Ålands landshövding i samråd med lagtingets talman. Om samförstånd inte uppnås ska presidenten utse landshövdingen bland fem kandidater som lagtinget föreslår och som uppfyller förutsättningar för god förvaltning av öarna och för statens säkerhet. Dessa internationella åtaganden har införlivats i den nationella rätten genom Ålands självstyrelselag.

Enligt 4 § i självstyrelselagen företräder landshövdingen rikets regering på Åland. Enligt 14 § öppnas och avslutas lagtingets riksmöte av republikens president eller, på dennes vägnar, av landshövdingen. Landshövdingen överlämnar också presidentens framställningar och meddelanden till lagtinget. Dessa avser i praktiken främst framställningar om lagtingets bifall till ändringar i självstyrelselagen samt ikraftträdandelagar till internationella överenskommelser som innehåller bestämmelser inom landskapets lagstiftningsbehörighet.

Med stöd av 55 § i självstyrelselagen är ordföranden i Ålandsdelegationen antingen landshövdingen eller en annan person som republikens president förordnat efter överenskommelse med lagtingets talman. Landshövdingen är dessutom chef för statens regionala förvaltning på Åland, dvs. Statens ämbetsverk på Åland.

Bestämmelser om utnämning finns i 52 § i självstyrelselagen. Till landshövding utnämns en person som har de nödvändiga förutsättningarna att utöva ämbetet så att landskapet förvaltas väl och statens säkerhet tillvaratas. Utnämningen sker av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Om överenskommelse inte nås ska presidenten utse landshövdingen bland fem personer som lagtinget föreslagit.

Enligt 30 § 1 punkten i självstyrelselagen ska det, när statstjänster besätts i landskapet, fästas särskild vikt vid att den som anställs känner till landskapets förhållanden eller är

bosatt i landskapet. De allmänna behörighetsvillkoren i 125 § i grundlagen tillämpas även vid utnämning av landshövding.

Självstyrelselagen innehåller inte några särskilda bestämmelser om utannonsering av landshövdingstjänsten, om möjlighet att tillsätta tjänsten utan utlysning eller om landshövdingens särskilda behörighetskrav som statstjänsteman. Följaktligen tillämpas statens tjänstemannalagstiftning på landshövdingen i den mån inte annat föreskrivs i självstyrelselagen eller i bestämmelser givna med stöd av den.

När statstjänstemannalagen (750/1994) ändrades år 2015 konstaterade riksdagens förvaltningsutskott (FvUB 50/2015 rd) att det enligt Ålandskommitténs mandat finns utrymme att bedöma behovet av och möjligheterna att reglera landshövdingens ställning närmare i självstyrelselagen. Detta uttalande bekräftar att den nuvarande ordningen, där grunderna för utnämningen återfinns i självstyrelselagen medan tjänstemannarättsliga frågor i övrigt följer allmän tjänstemannalagstiftning, är rättsligt möjlig men i princip kan preciseras genom ändringar i självstyrelselagen.

Beredningen och samordningen i statsrådet av ärenden som gäller Åland

Bestämmelser om beredningen av ärenden vid statsrådet finns i 65—68 § i grundlagen samt i lagen om statsrådet (175/2003) och reglementet för statsrådet (262/2003). Bestämmelserna gäller även för beredningen av och beslutsordningen inom statsrådet i ärenden som gäller Åland.

De ärenden i ministerierna som gäller Åland består i huvudsak av beredning av lagstiftning i situationer där den föreslagna lagstiftningen är avsedd att träda i kraft också på Åland. Det kan även vara fråga om beredningen av EU-ärenden i angelägenheter som hör till Ålands behörighet eller som annars är särskilt viktiga för landskapet och i vissa fall om genomförandet inom rikets behörighet av EU-rättsakter även på Åland. Dessutom kan det var fråga om överföring av förvaltningsuppgifter med stöd av överenskommelseförordning.

De ärenden som gäller Åland bereds av det behöriga ministeriet inom respektive sektor. Justitieministeriet och finansministeriet har dock särskilda uppgifter i Ålandsärenden. Utrikesministeriet, försvarsministeriet, inrikesministeriet, social- och hälsovårdsministeriet och finansministeriet har inrättat särskilda kontaktgrupper för sitt samarbete med landskapsregeringen.

I 26 § 3 mom. i reglementet för statsrådet anges att ”ordföranden för Ålands landskapsstyrelse”, dvs. Ålands lantråd, har rätt att bli hörd i EU-ministerutskottet när ärendet hör till landskapet Ålands behörighet eller annars är särskilt viktigt för landskapet.

Enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen fattar republikens president beslut i självstyrelselagen för Åland avsedda andra ärenden än sådana som gäller landskapets ekonomi, utan att statsrådet lägger fram ett förslag till avgörande. Enligt 34 § 2 och 3 mom. i självstyrelselagen föredras ärenden som gäller självstyrelsen i statsrådet från justitieministeriet. Ärenden som gäller landskapets ekonomi föredras dock från finansministeriet. Till föredragande i ärendena förordnar statsrådet personer som är förtrogna med landskapets självstyrelse.

Justitieministeriets roll

Enligt 14 § 6 punkten i reglementet för statsrådet hör landskapet Ålands självstyrelse till justitieministeriets ansvarsområde. Till ansvarsområdet hör sådana Ålandsärenden som enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen avgörs av republikens president utan statsrådets beslutsförslag. Det betyder att ärendena föredras från justitieministeriet direkt för

presidenten utan att ministrarna som kollegium har behandlat saken. Dessa Ålandsärenden gäller lagstiftningskontrollen av landskapslagar enligt 19 § i nuvarande självstyrelselag, det bifall som enligt 59 § ska begäras av Ålands lagting angående internationella förpliktelser som innehåller bestämmelser inom landskapets lagstiftningsbehörighet samt utfärdande av överenskommelseförordningar enligt 32 §. Till justitieministeriets ansvarsområde hör dessutom beredningen av lagstiftning om Ålands självstyrelse och samordningen av Ålandsfrågor inom statsrådet. Förslag till ändring av självstyrelselagen föredrar justitieministeriet för statsrådet.

Samordningen av Ålandsfrågor blev genom regeringsprogrammet för statsminister Vanhanens II regering år 2007 ett permanent inslag i arbetet med Ålandsärenden vid justitieministeriet, efter att ett smärre anslag överflyttats för ändamålet från statsrådets kansli till justitieministeriet. Före det fanns det under statsministrarna Lipponens och Vanhanens I regeringar motsvarande resurser för samordningen anslagna vid statsrådets kansli. I Vanhanens II regering ingick för första gången en minister med särskilt ansvar för samtliga Ålandsfrågor vid justitieministeriet, tidigare hade Ålandsärendena alltid ingått i justitieministerportföljen.

Justitieministeriets ansvar för samordningen av Ålandsfrågor i statsrådet innefattar i huvudsak att ge utlåtanden och råd till ministerierna i lagstiftningsärenden och EU-ärenden som rör Åland och att ordna utbildning för handläggarna vid ministerierna i dessa frågor. För samordningen deltar ministerierna i det nätverk som leds av justitieministeriet för deras Ålandsansvariga kontaktpersoner.

Såväl den sedvanliga beredningen av lagstiftningsärenden, genomförandet av internationella förpliktelser som beredningen av överenskommelseförordningar vid statsrådet förutsätter beredning av ärendet vid det behöriga ministeriet. I fråga om internationella förpliktelser som också gäller landskapets behörighet, kopplas lagtinget in för bifall enligt beslut av presidenten på föredragning av justitieministeriet. Presidenten utfärdar också överenskommelseförordningarna på justitieministeriets föredragning.

Finansministeriets roll

Finansministeriet handlägger med stöd av 17 § 15 punkten i reglementet för statsrådet ärenden som gäller landskapet Ålands ekonomi. De ärenden som bereds för beslut vid presidentföredragning enligt beslutsförslag från statsrådet och för att verkställa presidentens beslut avser att fastställa det årliga avräkningsbeloppet, skatteavräkningen och eventuella extra anslag till Åland. Dessutom bereder ministeriet utbetalningsbesluten för förskotten och tilläggsförskotten för avräkningsbeloppet, gör kassaprognoserna för de kommande överföringarna för Åland till Statskontoret och bereder kapitlet 28.80 (överföringar till Åland) i statens budgetproposition. Finansministeriets roll i finansieringssystemet motsvarar rollen i avräkningssystemet enligt lagförslaget.

Republikens president utnämner landshövdingen enligt 52 § i självstyrelselagen efter överenskommelse med lagtingets talman. I bestämmelsen anges också det förfarande som ska iakttas i förhållande till lagtinget, om överenskommelse inte nås. Ärendet föredras från finansministeriet. Grundlagens 58 § 3 mom. tillämpas inte på utnämningen, utan ärendet föredras för republikens president enligt beslutsförslag från statsrådet.

Utrikesministeriets roll

Utrikesministeriet deltar kontinuerligt i det samarbete som gäller internationella förpliktelser. Utrikesministeriet har utarbetat en fördragshandbok, som innehåller anvisningar om beredning och sättande i kraft av internationella fördrag och EU-avtal. Handboken innehåller anvisningar om hur Ålands särställning ska beaktas vid beredningen och sättandet i kraft av internationella förpliktelser. Därtill ansvarar utrikesministeriet för att

representera Finland och därmed även Åland i EU-domstolsärenden och i överträdelseförfaranden som kommissionen har inlett.

3 Målsättning

Viktiga målsättningar med de två tidigare självstyrelselagsrevisionerna år 1951 och 1991 har varit att fortsättningsvis tillförsäkra befolkningen på Åland de starka garantier för nationalitetsskyddet som ingick i Ålandsöverenskommelsen samt att modernisera lagen och lösa tolkningsproblem som uppstått i fråga om behörighetsfördelningen. Självstyrelsens kompetensområden har båda gångerna utvidgats i takt med samhällsutvecklingen och Ålands förmåga att ta över uppgifter.

Det har förflutit över 100 år sedan den första självstyrelselagen antogs. Sedan dess har i Finland år 1995 genomförts en reform av de grundläggande fri- och rättigheterna och år 2000 trädde en ny grundlag i kraft. Många betydande samhällsförändringar har också skett och nya strukturella reformer genomförts. Från åländsk sida har man särskilt aktivt lyft fram oro för att det finns risk att självstyrelselagen kan försvagas genom framtida ändringar eller tolkning av grundlagen.

Nuvarande självstyrelselag stiftades för trettiofem år sedan. Ett av de långsiktiga underförstådda målen med reformen är därför en översyn och uppdatering av bestämmelserna i självstyrelselagen. Målet är att lagen ska kunna gälla för en lång tid framöver. Självstyrelselagen är dock i flera avseenden mycket detaljerad. Det medför att det också måste finnas beredskap för delvisa reformer.

Propositionen innebär ingen förändring av självstyrelsens nuvarande ställning i statsförfattningen, men den avser att förtydliga självstyrelselagens förhållande till grundlagen. Detta är viktigt för att stävja eventuella framtida tolkningar i strid med det ursprungliga syftet med självstyrelsen.

Den europeiska integrationen har gjort att kontakterna mellan självstyrelsemyndigheterna och särskilt statsrådet har ökat, eftersom Åland, som inte har egen representation vid EU:s institutioner, är beroende av riksmyndigheterna i många ärenden som gäller EU-frågor. Detta har inneburit ett större behov av en fungerande samverkan mellan myndigheterna. Samtidigt upplever man på Åland att språkkunskaperna i svenska vid de statliga myndigheterna i vissa fall är otillräckliga.

Europeiseringen har skapat ett komplext regelverk, där även Europadomstolens och EU-domstolens rättspraxis spelar en stor roll. Detta kräver alltmer specialistkompetens hos domstolar och andra myndigheter.

Integrationen och globaliseringen förutsätter i flera avseenden harmonisering av lagstiftningen — även inom Norden ställs krav på att olikheter i lagstiftningen inte ska försvåra rörligheten för arbetstagare och företag. I takt med att politiken internationaliseras och även till följd av växande europeisk integration ökar den mellanfolkliga normeringen i omfattning. Invandrings- och flyktingpolitiken blir allt viktigare till följd av det oroliga världsläget. Många av miljöfrågorna är gränsöverskridande och kräver samarbete mellan länderna när det gäller såväl lagstiftning som övervakning. Undantagsförhållandena åren 2020 och 2021 samt även de samtidiga smittskyddsåtgärderna p.g.a. Covid-19 pandemin har ytterligare understrukit betydelsen av en god dialog i förhållande till Ålands självstyrelsemyndigheter samt förtydligad och moderniserad lagstiftning om beredskap inför undantagsförhållanden.

Bolagisering och privatisering av offentliga uppgifter gör att möjligheterna att kommunicera på svenska i praktiken försämras i många fall. Sämre kunskaper i svenska bland

finska politiker och tjänstemän har redan blivit ett problem när det gäller kontakterna mellan självstyrelsen och riket. Samma tendens gäller för civilsamhället.

Samhällsutvecklingen på Åland påverkas av läget i och kring Östersjön, utvecklingen inom närliggande marknader, befolkningsutvecklingen, utbildningsutbyte på eftergymnasial nivå, sjöfartsnäringen och mycket annat som är beroende av särskilda villkor och förutsättningar på Åland.

För att självstyrelsen ska fungera dynamiskt krävs ett kontinuerligt förändringsarbete. Självstyrelselagarna har varit anpassade till den vilja, det kunnande och de resurser som funnits på Åland att sköta offentliga uppgifter samt av vad som i riket har uppfattats vara politiskt möjligt.

Ett bakomliggande syfte med den nu aktuella revisionen är att åstadkomma ett självstyrelsesystem för Åland som över tid och vid behov i högre grad än enligt nuläget möjliggör en smidig överföring av behörighetsområden till Ålands lagting. Genom att ge självstyrelsemyndigheterna ett större utrymme att själva initiera nya befogenheter, tar det åländska samhället självt ett större ansvar för att genomföra de samhällsförändringar som behövs för att anpassa Åland till en ständigt pågående utveckling inom olika samhällssektorer.

Ett av målen med reformen är att säkra samspelet mellan de åländska myndigheterna och statsrådet. För skötseln i riket av angelägenheter som rör Åland förutsätts tillräckliga kontaktytor och behövlig lyhördhet och dialog för att man vid behov utan dröjsmål gemensamt ska kunna komma till rätta med eventuella olika uppfattningar mellan Åland och riket i svårlösta frågor och hur dessa vid statliga myndigheter kunde hanteras på ett sätt som är förenligt med självstyrelselagen och till gagn för båda parter. Ett iakttagande av de förfaranden som anges i självstyrelselagen för samspelet mellan berörda myndigheter är i regel ägnat att vidmakthålla förtroendet hos Åland för de statliga myndigheterna. I vissa frågor är de åländska myndigheterna, till följd av sin litenhet, även beroende av den sakkunskap och de resurser som finns vid statliga myndigheter. Internationaliseringen har ökat behovet av att samarbete mellan Åland och riket på områden som hör till självstyrelsen.

Ett huvudsakligt mål över tid med reformen har också varit att utveckla det finansiella systemet för Åland, det s.k. avräkningssystemet. Målsättningen har nåtts genom ändringslagen (98/2020) av den nuvarande självstyrelselagens ekonomikapitel och lagen om ändring av avräkningsgrunden (911/2020), vilka trädde i kraft 1.1.2021. Med beaktande av Ålands långtida önskan om en utökad beskattningsbehörighet, inte kunnat tillmötesgås, bland annat med hänvisning till att beskattningen hör till den offentliga maktutövningens kärnområden (se t.ex. RP 1/1998 rd s. 75), har man genom den ovan nämnda partiella reformen av självstyrelselagen byggt in bättre incentiv i finansieringssystemet för att bidra till upprätthållandet av en god skattebetalningsförmåga på Åland och detta då på ett sätt som kommer Ålands självstyrelse till godo (skatteavräkningen). Den partiella reformen har infogats i lagförslaget.

4 Förslagen och deras konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

4.1.1 Lagstiftningsteknik och terminologi

Enligt förslaget ska den nya självstyrelselagen på samma sätt som för närvarande innehålla bestämmelserna om självstyrelsen förutom de som ingår i jordförvärvslagen för Åland (3/1975). Detta innebär att självstyrelselagen även framdeles skulle bestå dels av

bestämmelser av konstitutionell karaktär, dels av mer praktiska och detaljerade bestämmelser om förvaltning och myndigheternas verksamhet. Jordförvärvslagen förblir oförändrad, liksom även de särskilda bestämmelserna om Ålands ställning och självstyrelse i grundlagens 75 och 120 §.

Lagens rubrik ”Självstyrelselag för Åland” bibehålls enligt förslaget enligt rekommendation från laggranskningen, trots att Ålandskommittén 2013 föreslog ”Ålands självstyrelselag”.

De landskap som avses i rikets lagstiftning har en annan offentligrättslig bakgrund och ställning än den självstyrelse som tillkommer landskapet Åland. Eftersom landskapsindelningen inte längre i terminologiskt eller sakligt avseende har någon betydelse för Ålands självstyrelse eller dess territorium, föreslås det att benämningen ”landskapet Åland” inte används i självstyrelselagen. I lagförslaget används därför kort och gott ”Åland”, vilket avser dels det åländska territoriet, dels det offentligrättsliga självstyrelsesamfundet. I något enstaka fall används ”landskapet” fortsättningsvis, om det behövs av historiska skäl. Benämningen ”riket” som är ett inarbetat begrepp har behållits i de situationer där det är svårt att ersätta det med något annat.

I stället för ”landskapslag”, som används i grundlagen och den nuvarande självstyrelselagen, föreslås benämningen ”lagtingslag”, i stället för ”rikslag” ”riksdagslag” och i stället för ”landskapets och rikets lagstiftningsbehörighet” föreslås ”lagtingets och riksdagens lagstiftningsbehörighet”. I stället för benämningarna ”Ålands landskapsregering” eller ”landskapsregeringen” föreslås ”Ålands regering”.

Med uttrycket ”självstyrelsemyndigheter” avses Ålands regering och myndigheterna under den.

För rikets myndigheter används ”staten”, ”statliga myndigheter” eller vid behov fortsättningsvis ”riksmyndigheter”. Det nya begreppet ”myndighet i riket” är övergripande och täcker in såväl statliga myndigheter, kommunerna, förvaltningsområden som är större än kommunerna (välfärdsområden) och landskapen i riket.

Ålandsdelegationens namn föreslås ändrat till Delegationen för Ålandsärenden. På det sättet framgår det tydligare att det inte är fråga om en åländsk delegation utan om ett expertorgan som ger utlåtanden och avgör vissa frågor enligt självstyrelselagen.

I det följande används den nya föreslagna terminologin.

4.1.2 Självstyrelselagens förhållande till grundlagen

Enligt självstyrelselagens nuvarande behörighetsförteckning (27 § 1 punkten) hör stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag till rikets behörighet. Om en landskapslag i något avseende har ansetts strida mot grundlagen, har detta i praxis konstaterats innebära en behörighetsöverskridning, och högsta domstolen har till den delen förordat att presidenten utövar vetorätt.

Som exempel kan nämnas att det har hänt att bemyndiganden i landskapslagar att utfärda förordning inte har ansetts vara förenliga med grundlagens bestämmelser om delegering av lagstiftningsbehörighet eller att en bestämmelse om utövande av näring har ansetts stå i strid med principen om näringsfrihet.

En särskilt viktig fråga är hur grundlagens bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna genomförs på Åland.

För att bemöta den oro som från åländsk sida har framförts om att kommande grundlagsändringar de facto skulle kunna begränsa lagtingets materiella lagstiftningskompetens, föreslås en förtydligande hänvisning till att riksdagens grundlagstiftningsbehörighet inte ger utrymme för riksdagen att avvika från de förutsättningar som gäller ändring av eller avvikelse från självstyrelselagen. Förslaget är ett förtydligande av vad som gäller enligt nuvarande lag och innebär inte någon ändring i sak. Syftet är att framhålla att lagtinget har behörighet och även skyldighet att inom ramen för sin lagstiftningskompetens genomföra grundlagens bestämmelser, särskilt när det gäller de grundläggande fri- och rättigheterna. I förslaget betonas att det kan vara möjligt att genomföra dessa rättigheter på ett annat sätt i lagtingslagstiftningen än vad som har gjorts i riksdagslag, givet att lagtingslagen i fråga uppfyller grundlagens krav och de internationella fördrag om mänskliga rättigheter som binder lagtinget.

Syftet är således att tydliggöra att det finns en så kallad skönsmarginal, dvs. prövningsrätt, när grundlagen ska iakttas vid stiftandet av vanlig lag – i detta fall lagtingslag. I förslaget betonas att lagtingets skönsmarginal bör beaktas i kontrollen av lagtingslagar, så att man särskilt bedömer de lösningar som lagtinget har valt för att genomföra aktuella grundlagsnormer.

Förslaget kan sammanfattas så, att avsikten inte är att ändra på riksdagens grundlagstiftningsbehörighet eller att ge lagtinget lagstiftningsbehörighet när det gäller grundlagen. Syftet är att framhålla att det finns en flexibilitet i lagstiftningskontrollen som ger möjlighet för lagtinget att inom ramen för grundlagen och de internationella fördrag som binder lagtinget genomföra lösningar som anses passa bättre för självstyrelsen, utan att detta behöver anses innebära att lagtinget har gått in på riksdagens behörighet att stifta grundlag. Förslaget får med andra ord betydelse för förhållandet mellan lagtinget och de högsta domstolarna respektive republikens president, som denna kontroll i självstyrelsesystemet i sista hand ankommer på.

I avsnittet 12 om propositionens förhållande till grundlagen och lagstiftningsordningen redogörs närmare för frågan om självstyrelselagens förhållande till grundlagen och de paragrafförslag som ansluter sig till saken.

4.1.3 Behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen

De behörighetsområden som hör till dels riksdagens, dels lagtingets lagstiftningsbehörighet förtecknas i lagförslaget enligt motsvarande systematik som i nuvarande självstyrelselag.

Lagförslaget innehåller på samma sätt som nuvarande lag tre förteckningar över lagstiftningsbehörigheten, 1) en förteckning över behörighetsområden som hör till lagtinget, 2) en förteckning över riksdagens behörighetsområden på Åland och 3) en förteckning över sådana områden inom riksdagens behörighet som kan överföras till lagtinget i enkel lagstiftningsordning.

Lagspråket i behörighetsförteckningarna föreslås i någon mån moderniserat enligt den rättsutveckling som skett sedan nuvarande självstyrelselag stiftades. Det föreslås också att vissa sådana behörighetsområden förtecknas som vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar genom tolkning av självstyrelselagen konstaterats i huvudsak höra till lagtingets eller riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Lagstiftningsordningen för självstyrelselagen medför liksom för närvarande att behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen kan ändras endast genom samstämmiga beslut av riksdagen och lagtinget.

För att göra en utveckling av självstyrelsen smidigare föreslås att förteckningen över rättsområden som kan överföras till lagtingets behörighet i vanlig lagstiftningsordning utökas jämfört med vad som nu gäller. Denna form för överföring av lagstiftningsbehörighet är beroende av att Åland och riket har gemensam vilja att utveckla självstyrelsen.

4.1.4 Behörighet eller befogenheter som enligt lagförslaget överförs till lagtinget eller som preciseras

Enligt lagförslaget utökas eller preciseras lagtingets lagstiftningsbehörighet eller befogenheter på följande sätt:

– Näringsrätten. Lagtingets rätt att lagstifta om information på svenska om varor och tjänster som tillhandahålls i näringsutövning kan utfärdas genom lagtingslag (16 § 2 mom. i lagförslaget).

– Språkliga rättigheter och skyldigheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Det föreslås en uttrycklig bestämmelse om lagtingets möjlighet att lagstifta om språkliga rättigheter och skyldigheter inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. En sådan rätt behöver därmed inte härledas ur andra rättsområden (25 § 2 punkten i lagförslaget).

– Rösträtt i kommunalval. Lagtinget har enligt förslaget uttryckligen behörighet att lagstifta om rösträtt och valbarhet i kommunala val. Rösträttsåldern får avvika från grundlagens bestämmelse om rösträtt i kommunala val. Rösträttsåldern hörde till lagtingets lagstiftningsbehörighet innan grundlagen ändrades (25 § 7 punkten i lagförslaget).

– Standardisering. Standardisering och förfarandet för CE-märkning ingår i förslaget i en egen punkt under riksdagens lagstiftningsbehörighet. Från riksdagens behörighet undantas standarder som hör till rättsområden inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Standarder på områden som hör till lagtingets behörighet, föreslås överförda till lagtingets behörighet när lagen träder i kraft (25 § 42 punkten och 26 § 52 punkten i lagförslaget).

– Lagtinget ska kunna lagstifta om Ålands toppdomän ax (25 § 33 punkten i lagförslaget) punkt. I fråga om domännamn har redan tidigare överförts förvaltningsbehörighet med stöd av överenskommelseförordning.

– Lagtinget föreslås få behörighet att lagstifta om uppgifter som i rikslagstiftning ålagts de åländska kommunerna. Sådana kommunala uppgifter ska genom lagtingslag kunna överföras på självstyrelsemyndigheterna (6 § 3 mom. i lagförslaget).

– I 39 § 2 och 3 mom. i lagförslaget föreslås vissa undantag från det att i fråga om överklagande av förvaltningsbeslut som har fattats av myndigheterna på Åland gäller vad som föreskrivs i rikslagstiftningen. I lagtingslag får föreskrivas om bland annat ändringssökande i utnämningsärenden vid Ålands regering, andra självstyrelsemyndigheter eller de åländska kommunerna. 41 § finns särskilda bestämmelser om att Ålands förvaltningsdomstol under vissa avgränsade förutsättningar genom lagtingslag kan utpekas som besvärsinstans.

– i 67 § i lagförslaget föreslås att republikens president kan i statsrådet utifrån statsrådets förslag till avgörande bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om fördrag eller andra internationella förpliktelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och som gäller ett ärende mellan Åland och den andra parten. Till den del det handlar om rätt för Ålands regering att förhandla om förpliktelser som avses i

paragrafen, överförs behörighet som gäller Finlands yttre förbindelser till självstyrelsen. Enligt 68 § i lagförslaget överförs också ny lagstiftningsbehörighet till lagtinget. Lagtinget fattar beslut om godkännande av en internationell förpliktelse som avses här efter det att beslutet om undertecknande av förpliktelsen har fattats i enlighet med 93 § i grundlagen. Skyldigheten ska sättas i kraft på Åland genom en lagtingslag. Åland ska enligt 71 § i lagförslaget nationellt svara för de internationella förpliktelser som Ålands regering har förhandlat fram.

– Den nuvarande rätten för Ålands regering att på begäran enligt 72 § i lagförslaget få ingå i Finlands delegation vid möten vid kommissionen och rådet, föreslås utvidgad från att gälla i EU-ärenden som rör landskapets lagstiftningsbehörighet, till att också omfatta sådana ärenden som kan vara av särskild betydelse för landskapet.

– Ålands avvikande ståndpunkt ska enligt i 73 § lagförslaget delges när Finlands ställningstaganden presenteras i Europeiska unionens institutioner. Skyldigheten att delge Ålands ståndpunkt avser ärenden som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet och föreslås utvidgad att gälla också i ärenden som kan ha särskild betydelse för Åland.

– I överträdelseförfaranden vid kommissionen eller i mål i EU-domstolen som rör Ålands genomförande av EU-rätten, ska Finland utan ändringar föra fram Ålands grunder, så att dessa kan prövas i EU (80 §).

– Lagtinget ges i 90 § i lagförslaget behörighet att i lagtingslag anta närmare bestämmelser om enskildas språkliga rättigheter i ärenden som avgörs av Ålands regering eller en myndighet under den eller av en kommunal myndighet på Åland och som gäller tvångsåtgärder eller ingrepp i personlig frihet eller integritet. Enligt den föreslagna paragrafen ska myndigheten använda ett språk som kan förstås av den som saken gäller eller vid behov använda tolkning eller översättning.

Bestämmelserna om förvaltningsbehörighet enligt 46 § i lagförslaget föreslås ändrade huvudsakligen i lagtekniskt hänseende och kompletterade med en bestämmelse i 45 § i lagförslaget om tillämpliga förvaltningslagar i vissa förvaltningssituationer. Tillämpningsområdet för överenskommelseförordningar enligt 43 § i lagförslaget föreslås på grund av förvaltningsreformer utvecklat.

4.1.5 Återföring av Ålands lagstiftningsbehörighet till riksdagen

Till riket föreslås kemikalier inom lagtingets behörighet och även de explosiva ämnena till den del rikets säkerhet inte berörs, återförda till rikets lagstiftningsbehörighet.

Framställningen av gifter och fastställande av deras användningsändamål hör enligt 27 § 30 punkten i självstyrelselagen till rikets lagstiftningsbehörighet. Kemikalielagstiftningen inklusive förvaringen och försäljningen av gifter har i anslutning till lagstiftningskontrollen av landskapslagar däremot bedömts höra till landskapets lagstiftningsbehörighet. I samband med att landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om kemikalier (Ålands författningssamling 1990:32), ändrades i syfte att göra kemikalielagen (599/2013) tillämplig inom landskapets lagstiftningsbehörighet, hänvisades i lagstiftningskontrollen till att kemikalielagstiftningen berörde 18 § 1, 4, 6, 7, 10, 12, 14 och 22 punkterna i självstyrelselagen (Ålandsdelegationens utlåtande Nr 7/14). Med stöd av huvudregeln i 23 § i självstyrelselagen hör området därmed också till landskapets förvaltningsbehörighet.

Explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Den åländska lagstiftningen om explosiva ämnen regleras i landskapslagen (2007:98) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om säkerhet vid hantering av

farliga kemikalier och explosiva varor, landskapslagen (2017:43) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om pyrotekniska artiklars överensstämmelse med kraven, landskapslagen (2017:45) om tillämpning på Åland av lagen om överensstämmelse med kraven för utrustning och säkerhetssystem som är avsedda för användning i explosionsfarliga omgivningar, landskapslagen (2017:46) om tillämpning på Åland av lagen om explosiva varors överensstämmelse med kraven och landskapslagen (2019:64) om tillämpning på Åland av gasanordningslagen. Kemikalier reglers i landskapslagen (1990:32) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om kemikalier.

Kemikalier och explosiva ämnen är mycket tekniska områden och kräver särskild kompetens. De har en omfattande internationell reglering, varför det inte finns så stort handlingsutrymme för den nationella lagstiftningen. Av dessa orsaker föreslås områdena återföras till rikets lagstiftningsbehörighet. Undantaget från återföringsförslaget är dock den nuvarande lagstiftningsbehörigheten hos lagtinget för växtskyddsmedel. Nämnda behörighet avses kvarstå hos lagtinget.

4.1.6 Ålands ekonomiska självstyrelse

Det föreslagna ekonomiska systemet motsvarar i sin helhet det som trätt i kraft från ingången av år 2021 genom en ändring av den gällande självstyrelselagen. Det ekonomiska systemet för Åland bygger på att de skattskyldiga på Åland betalar skatt till staten enligt samma grunder som de skattskyldiga i övriga delar i landet. Via statsbudgeten överförs medel till Åland för att finansiera självstyrelsens uppgifter. Detta sker enligt lagförslaget huvudsakligen genom avräkning, skatteavräkning och extra anslag.

Det belopp som Åland årligen får genom avräkningen, avräkningsbeloppet, beräknas så att de i statsbokslutet för respektive år redovisade inkomsterna med undantag för förvärvsinkomstskatt och källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga samt rundradioskatt, kapitalinkomstskatt, samfundsskatt och tonnageskatt, lotteriskatt samt nya statslån (avräkningsbasen) multipliceras med ett visst relationstal (avräkningsgrunden). Enligt 57 § i lagförslaget är avräkningsgrunden 0,47 %. I 56 § i lagförslaget ingår en bestämmelse där förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal beaktas vid verkställandet av avräkningsbeloppet. Avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår, men på avräkningsbeloppet betalas ett månatligt förskott som beaktas vid betalningen av det slutliga avräkningsbeloppet. I statsbokslutet har inkomsternas belopp vanligen avvikit från beloppen i budgetpropositionen inklusive tilläggsbudgetpropositionerna. Detta betyder att det slutliga avräkningsbeloppet kan vara större eller mindre än förskottsbeloppet.

I lagförslagets 58 § 1—3 mom. anges grunderna för ändring av avräkningsgrunden. Enligt systemet ska avräkningsgrunden ändras (höjas eller sänkas från 0,47 %) efter att det prövats, om det gjorts sådana ändringar av statsbokslutet som enligt bestämmelserna i självstyrelselagen ska anses påverka storleken på avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden ska enligt 58 § 2 och 3 mom. även höjas eller sänkas av andra särskilt i nämnda moment angivna orsaker än sådana som följer av 1 mom.

Enligt 59 § i lagförslaget gör statsrådet och Ålands regering minst vart tredje år en bedömning av om det enligt 58 § finns orsak att ändra avräkningsgrunden. I Delegationens för Ålandsärendens roll ingår uppgifter i denna process där den både mottar regeringarnas förslag och därefter ger sitt förslag till statsrådet. Om ändring av avräkningsgrunden bestäms fortsättningsvis genom riksdagslag med samtycke av lagtinget.

I 60 § i lagförslaget ingår en bestämmelse om en så kallad skatteavräkning som från och med år 2021 har ersatt bestämmelsen om skattegottgörelse i nuvarande självstyrelselag från 1991. Skatteavräkningen bygger på att de på Åland debiterade beloppen för de stat-

liga förvärvs- och kapitalinkomstskatterna, den källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatten och tonnageskatten samt för den på Åland betalda lotteriskatten som årligen återförs till Åland. Skatteavräkningen liksom avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår. Månatliga förskott betalas ut beräknat med utfallet av tidigare beskattning som grund samt i övrigt utgående från finansministeriets prognoser.

Eftersom några av de skatter som ingår i skatteavräkningen kan fluktuera kraftigt har det i systemet byggts in en säkerhetsmekanism. I 60 § 2 mom. föreslås att om utfallet av samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp, med mer än 10 procent, understiger det respektive belopp som Åland skulle ha erhållit på basis av motsvarande skatt genom avräkningen erhåller Åland mellanskillnaden.

Avräkningen och skatteavräkningen ska i normalförhållanden täcka självstyrelsens finansieringsbehov.

På framställning av lagtinget kan enligt 61 § i lagförslaget extra anslag beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras med Ålands budget.

Tillskott under exceptionella förhållanden kan enligt 62 § i lagförslaget utgå vid exceptionella situationer, såsom naturkatastrofer och allvarliga störningar i samhällsekonomin.

4.1.7 Aktörerna i självstyrelsesystemet

Lagtinget

De nuvarande bestämmelserna om lagtinget föreslås i mån av möjlighet närma sig den reglering som för riksdagens del ingår i grundlagen. Dessutom ses bestämmelserna över språkligt.

I 8 § i lagförslaget föreslås en bestämmelse om ställningen för lagtingets ledamöter. I gällande lagtingsordning för Åland (Ålands författningssamling 2011:97) har bestämmelser om detta delvis inskrivits.

Vid sidan av lagtingets rätt att upplösa lagtinget föreslås i 10 § i lagförslaget att republikens president liksom enligt tidigare självstyrelselagar ska ha rätt att besluta om upplösning av lagtinget och ordnandet av nya val. Eftersom i lagtingsordningen med stöd av nuvarande självstyrelselag intagits bestämmelser om upplösning av lagtinget och ordnande av nya lagtingsval, kommer presidentens självständiga rätt att efter samråd med talmannen upplösa lagtinget, i praktiken inte längre i fråga. Jämförelsevis gäller enligt 26 § i grundlagen för förtida riksdagsval att presidenten när riksdagen är sammankallad, kan på initiativ av statsministern och efter att ha hört riksdagsgrupperna bestämma att förtida riksdagsval ska förrättas. Med beaktande av nämnda omständigheter föreslås det att presidentens nuvarande rätt att upplösa lagtinget ändras så att denna kunde utövas uteslutande på framställning av lantrådet och efter att lagtingets talman hörts. Förslaget innebär att presidenten inte längre har några instrument att utan Ålands (dvs. lantrådets) medverkan komma till rätta med en situation där positionerna är låsta i lagtinget.

Delegationen för Ålandsärenden

I 21–23 § i lagförslaget ingår bestämmelser om Delegationen för Ålandsärenden samt dess uppgifter, sammansättning och beslutsförhet. För att främja Delegationens roll som ett opartiskt expertorgan i självstyrelsesystemet föreslås att det nuvarande namnet Ålandsdelegationen ändras till Delegationen för Ålandsärenden. Av namnet framgår det tydligare att det inte är fråga om en åländsk delegation, utan ett organ med företrädare

från både Åland och riket som kommer med utlåtanden och avgör vissa ärenden i enlighet med självstyrelselagen.

Delegationens huvudsakliga uppgift att fungera som ett expertorgan i frågor som anknyter till Ålands självstyrelse föreslås explicit framgå av 21 § i lagförslaget. Enligt 31 § i propositionen innehar Delegationen fortfarande en viktig roll i lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. Enligt propositionen ger Delegationen såsom i dag på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt Ålands regering och domstolarna i ärenden som gäller lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Det föreslås i 52 § i lagförslaget att Delegationen även ska kunna avgöra meningsskiljaktigheter huruvida en administrativ åtgärd omfattas av Ålands eller rikets behörighet. Enligt den nuvarande självstyrelselagen hör uppgiften till högsta domstolen efter att ha hört Delegationen. Om en part inte nöjer sig med avgörandet, kan parten föra ärendet till högsta domstolen för avgörande.

Nya uppgifter föreslås för Delegationen i samband med överföring av behörighet samt vid oenighet om Ålands ekonomiska ansvar i förhållande till staten för en internationell förpliktelse och för jämkning av ersättningsbelopp som EU-domstolen utdömt till följd av att Finland på grund av Åland har gjort sig skyldig till överträdelse av unionsrätten (30, 62, 72 och 84 §). Dessutom föreslås Delegationen enligt 78 § i lagförslaget vid oenighet mellan statens och Ålands myndigheter ifråga om Ålands andel av en resurs, rättighet eller förpliktelse som EU tilldelat eller ålagt Finland på begäran avskilja Ålands andel. Besvär över beslutet kunde anföras till högsta förvaltningsdomstolen.

Liksom enligt nuvarande självstyrelselag skulle Delegationen dessutom ha uppgifter i avräkningssystemet för finansiering av Ålands utgifter för självstyrelsen, vilka genom en lagändring (98/2020) har utökats i förhållande till det som gällde tidigare (62 §).

Ny är även bestämmelsen i 22 § 2 mom. 3 meningen i lagförslaget om att Delegationens sammansättning ska vara sådan att särskilt självstyrelserättslig, statsrättslig och europarättslig expertis samt kunnande i offentlig ekonomi är företrädd. Vid tillsättande av Delegationen och komplettering av dess sammansättning i enskilda fall, har man i praxis eftersträvat en så bred sammanlagd kompetens för Delegationen som det varit möjligt. Ny är även bestämmelsen om skiljande av ledamot eller ersättare i Delegationen.

Enligt 3 § 4 mom. i lagen om Statens ämbetsverk på Åland (532/2025) är Statens ämbetsverk sekretariat för Ålandsdelegationen. Justitieministeriet står fortsättningsvis för kostnaderna för arvodet till den sekreterare som Delegationen utser och också för arvode och kostnadsersättningar till de ledamöter i Delegationen som statsrådets allmänna sammanträde utser.

Högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen

Det föreslås i 52 § i lagförslaget att högsta domstolen skulle, om en part inte nöjer sig med Delegationen för Ålandsärendens beslut, kunna slutligt avgöra meningsskiljaktigheter om en administrativ åtgärd omfattas av Ålands eller rikets behörighet.

Enligt 84 § i lagförslaget har högsta förvaltningsdomstolen i uppgift att på någondera partens begäran slutligt avgöra jämkningsyrkanden som gäller ersättningsbelopp som EU-domstolen har ådömt Finland att betala på grund av att Åland har gjort sig skyldig till överträdelse av unionsrätten.

Högsta domstolens och högsta förvaltningsdomstolens roll vid lagstiftningskontrollen av lagtingslagar som givare av ett gemensamt utlåtande på begäran av republikens president, anges i 2.7.6.

Landshövdingen

I 18 § i lagförslaget anges att landshövdingen är statens företrädare på Åland samt de särskilda behörighetsvillkoren och tjänsteperiodens längd. De föreslagna särskilda behörighetskraven baserar sig på motsvarande krav i självstyrelselagen från 1991 och följer av Ålandsöverenskommelsen. Ur ordalydelsen framgår det fortsättningsvis uttryckligen att den som utnämns till landshövding ska ha nödvändiga förutsättningar att utöva ämbetet så att Åland förvaltas väl och statens säkerhet tillvaratas. Den som utnämns ska alltid uppfylla kraven i 125 § i grundlagen, det vill säga ha den skicklighet, förmåga och beprövade medborgerliga dygd som uppdraget kräver, vilket förutsätter lämplig, mångsidig och tillräcklig erfarenhet samt i praktiken visad ledningsförmåga och integritet.

Eftersom landshövdingen representerar eller kan representera republikens president i lagtinget föreslås att tjänsteperioden är sex år, vilket avviker från fem år enligt statstjänstemannalagen och i stället motsvarar presidentens mandatperiod. Denna ordning syftar till att främja kontinuitet, stabilitet och oberoende i utövandet av ämbetet samt att underlätta samordningen mellan riksmyndigheterna och Ålands självstyrelseorgan.

Vidare föreskrivs ett särskilt utnämningsförfarande som återspeglar balansen mellan rikets och Ålands institutioner. Republikens president utnämner landshövdingen bland de sökande efter överenskommelse med lagtingets talman. Som sökande till tjänsten beaktas även en person som talmannen fört fram under ansökningstiden, under förutsättning att personen samtyckt till att beaktas och lämnat nödvändiga utredningar. Om samförstånd inte uppnås ska presidenten utse landshövdingen bland fem personer som lagtinget föreslagit och som uppfyller behörighetsvillkoren för tjänsten. Detta säkerställer ett förutsebart och legitimt urval även vid oenighet. I utnämningsbeslutet får ändring inte sökas genom besvär. Besvärsförbudet motiveras av utnämningens konstitutionella karaktär och det i övrigt reglerade, meritbaserade förfarandet. Utöver vad som föreskrivs om landshövdingen och statstjänstemän i denna lag tillämpas rikslagstiftningen om statstjänstemän, vilket innebär att allmänna bestämmelser om bland annat behörighet, tjänsteansvar, jäv, tystnadsplikt och tjänsteutövning gäller i tillämpliga delar.

Ålandsärenden i statsrådet

I allmänhet löper samarbetet mellan Ålands regering och statsrådet väl. Den rådande regleringen föreslås dock i 48 och 50 § i lagförslaget utvecklad med tanke på vissa för samordningen och samarbetet särskilt krävande situationer.

För det första föreslås det att myndigheterna när de planerar åtgärder som är särskilt betydande för Åland och de åländska myndigheterna när de planerar åtgärder som särskilt betydande för riket, ska informera den andra parten om detta och vid behov förhandla om det. Vilka åtgärder det kunde vara fråga om, har öppnats upp i detaljmotiveringen till 48 §.

För det andra föreslås ett arrangemang för en samordnad dialog i Ålandsärenden i statsrådet. Det är fråga om att säkerställa möjligheten till dialog på politisk nivå i ärenden för beredning vid statsrådet som har principiell eller vittomfattande betydelse för Åland utan att skapa ett formellt behandlingsorgan. Sådana mycket betydande ärenden förekommer sällan, men i dessa situationer har det visat sig vara allt viktigare att möjliggöra en smidig dialog mellan landskapsregeringen och statsrådet. I statsrådet ska ärendet vid behov kunna beredas av en sammansättning bestående av den behöriga ministern, justitieministern/Ålandsministern och Ålands lantråd under statsministerns ledning. Initiativ till behandling som utförs i en sådan sammansättning för att nå samförstånd kan tas av Ålands regering eller ett behörigt ministerium, vilket inte påverkar statsministerns kompetens att leda statsrådets verksamhet eller att besluta hur eller när ärendet handläggs.

Denna förberedande dialog skulle inte heller ingripa i statsrådets eller det behöriga ministeriets beredning av eller beslutsfattande i ärendet eller i beredningen av ärenden i ministerutskotten.

4.1.8 Lagstiftningskontrollen av lagstingslagar

Presidentens och justitieministeriets roll i lagstiftningskontrollen skulle förbli i stort sett oförändrad vad gäller förfarandet. Förslaget innebär att samtliga lagtingslagar fortsättningsvis alltid föredras för presidenten för prövning. När en lagtingslag föredras för presidenten sker det med iakttagande av förfarandet enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen, dvs. utan att saken behandlas vid statsrådets allmänna sammanträde. Närvarande vid föredragningen är den tjänsteman vid justitieministeriet som statsrådets allmänna sammanträde har utsett till föredragande i ärenden som gäller Ålands självstyrelse.

Detta innebär i ett längre tidsperspektiv att den sakkunskap i ärenden som gäller Ålands självstyrelse som utvecklats vid statsförvaltningen inom ramen för lagstiftningskontrollen av lagtingslagar upprätthålls och att kontakterna till de åländska myndigheterna förblir fortlöpande och på nuvarande nivå.

Grunderna för presidentens vetorätt är oförändrade i lagförslaget och hänför sig till behörighetsöverträdelser samt rikets yttre och inre säkerhet.

Innehållsligt föreslås emellertid två viktiga förändringar av bestämmelserna om lagstiftningskontrollen. Den första gäller kontrollen av lagtingslagars förhållande till grundlagen och den andra gäller kontrollen av genomförandet av skyldigheter som följer av EU-rätten.

Frågan om kontrollen av lagtingslagars förhållande till grundlagen har utmynnat i ett förslag till förtydligande av förhållandet mellan självstyrelselagen för Åland och Finlands grundlag. Bakgrunden är dels att självstyrelselagens innehåll inte kan ändras på annat sätt än i grundlagsordning och med samtycke av Ålands lagting, dels att det hör till rikets behörighet att lagstifta om grundlagen.

Från åländsk sida har det förekommit oro för att ensidiga ändringar av grundlagen i praktiken kan få effekter som innebär att lagtingets lagstiftningsbehörighet begränsas på ett sätt som inte har avsetts när självstyrelselagen stiftades. Förslaget är därför att förtydliga självstyrelselagen så att det tydligare framgår att grundlagen inte kan ändras på ett sätt som leder till ändring av självstyrelselagen.

Förslaget är för det första att den nuvarande bestämmelsen om rikets behörighet att stifta grundlag kompletteras med en hänvisning till den paragraf som gäller sättet på vilket självstyrelselagen kan ändras. Denna bestämmelse utgör grunden för bedömning om lagtingslagen står i strid med rikets lagstiftningsbehörighet.

För det andra skulle i den paragraf som gäller kontrollen av lagtingslagar införas en bestämmelse som tydligare än för närvarande klargör att lagtinget har ett rörelseutrymme när grundlagsbestämmelser genomförs i lagtingslag. Det är med andra ord fråga om att förtydliga att t.ex. bestämmelser om genomförande av någon grundläggande rättighet kan se annorlunda ut på Åland än i riket, förutsatt att bestämmelserna uppfyller grundlagens krav och de krav som ställs i fördrag som binder den åländska lagstiftaren.

I fråga om lagtingslagars förhållande till unionsrätten har det ofta framförts att det ankommer på kommissionen och i sista hand på EU-domstolen att avgöra frågan huruvida ett brott mot medlemsförpliktelserna föreligger och att det är mindre lämpligt att frågor av detta slag behandlas nationellt i ett brådskande skriftligt och förenklat utlåtandeförfa-

rande som skapats för gränsdragningen mellan rikets och Ålands lagstiftningsbehörighet. Vidare har det hänvisats till de gällande bestämmelserna om Ålands ekonomiska ansvar för överträdelser, vilka är ägnade att minska faran för och följderna av oriktig lagstiftning. Dessa bestämmelser fanns inte när de första avgörandena togs i lagstiftningskontrollen som sedan följts i en numera vedertagen praxis. Kontrollen av att unionsrätten genomförs riktigt på Åland kan i lagstiftningskontrollen dessutom endast gälla genomförd lagstiftning men inte underlåtenhet eller brister i genomförandet.

Även om de ärenden i vilka bristande överensstämmelse med unionsrätten utgjort grunden för ett veto är få och med tiden minskat i antal, är det befogat att i en totalreform även klargöra innehållet i lagstiftningskontrollen till denna del. Under de senaste fem åren har EU-rätten bidragit till att bestämmelser i lagtingslagar förordnats att förfalla i endast fem av de 21 fall där presidenten använt sin vetorätt. Nu föreslås att kriterierna för nuvarande lagstiftningskontroll ändras så att kontrollen inte längre omfattar en granskning av att genomförandet av unionsrätten är riktigt i lagtingslagarna.

Den praxis som i lagstiftningskontrollen etablerats föreslås inte längre i framtiden vara vägledande för en lagtingslags förhållande till unionsrätten. I förslaget ingår en bestämmelse enligt vilken det i lagstiftningskontrollen ska beaktas att det hör till lagtinget att fullgöra de skyldigheter som följer av Europeiska unionens fördrag till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Detta ska förstås så att lagstiftningskontrollen inte omfattar lagtingslagens förhållande till unionsrätten och att presidentens vetorätt inte längre ska omfatta en kontroll av att genomförandet av unionsrätten är korrekt i lagtingslagarna. Detta skall emellertid inte utgöra hinder för vetorätt om presidenten prövar att en lagtingslag som förefaller att stå i strid med unionsrätten faktiskt inverkar på relationerna till främmande makter. Praxisen förblir dock gällande i fråga om en lagtingslags förhållande till internationella fördrag.

I nuläget förutsätter presidentens användning av vetorätten att utlåtande inhämtats av högsta domstolen. Lagförslaget utgår ifrån att högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen på begäran ska utarbeta ett gemensamt utlåtande över en antagen lagtingslag. Det föreslås att utlåtandet utarbetas av en sammansättning med tre ledamöter från högsta domstolen och två från högsta förvaltningsdomstolen jämte en föredragande, som står i tjänsteförhållande till högsta domstolen. Den föreslagna utökade sammansättningen motiveras av att det nuvarande kunnandet hos högsta domstolen mot bakgrund av dess egna specialkompetens, vinner av att utökas med kunnande i förvaltningsrättsliga frågor.

Den nuvarande bestämmelsen om skyndsamt ikraftträdande av en lagtingslag föreslås i lagförslagets 35 § utvidgad så att den ska gälla även om det finns ett behov av att lagen skyndsamt träder i kraft för genomförande av Europeiska unionens lagstiftning eller någon annan internationell förpliktelse som är bindande för Åland eller på grund av en exceptionell situation. Även i det förstnämnda fallet föreslås ett ikraftträdande innan lagstiftningen genomgått lagstiftningskontroll vara kopplat till särskilda skäl. Sådana särskilda skäl kan i regel föreligga om lagtinget genomför en EU-förpliktelse genom s.k. blankettlag, genom vilken rikets lagstiftning med några få undantag sätts i kraft på Åland. Med en exceptionell situation avses att en situation som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet till följd av en pandemi, omfattande smittspridning på Åland av en allmänfarlig sjukdom, en naturkatastrof, en kärnkraftsolycka, ett omfattande oljeutsläpp eller någon annan därmed jämförbar händelse och som förutsätter att en lagtingslag skyndsamt träder i kraft.

4.1.9 Den dömande makten

Rättskipningen och domstolsväsendet ska enligt förslaget liksom för närvarande höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. På Åland finns en tingsrätt och en förvaltningsdomstol. Dessa domstolar är organisatoriskt nära kopplade till varandra. Av språkliga och

förvaltningsmässiga skäl till följd av självstyrelsen är det viktigt att det finns en underrätt och en förvaltningsdomstol i första instans på Åland. Därför föreslås en bestämmelse om att det på Åland ska finnas en tingsrätt och en förvaltningsdomstol. En eventuell framtida förändring av denna domstolsorganisation på Åland kräver således ändring av självstyrelselagen.

I självstyrelselagen finns vissa särbestämmelser om överklagande i förvaltningsärenden när det är fråga om landskapsregeringens beslut. Dessa bestämmelser föreslås ändrade så att huvudregeln är att besluten överklagas hos förvaltningsdomstolen. Endast beslut som fattas av Ålands regering i sammanträde ska överklagas direkt hos högsta förvaltningsdomstolen. Förslaget motsvarar det som gäller överklagande av ministeriernas och statsrådets beslut.

I förslaget föreslås även förtydliganden av bestämmelserna om besvärsvägen i situationer där beslut fattas med stöd av en överenskommelseförordning. Sådana beslut ska enligt huvudregeln överklagas hos den domstol som normalt är besvärsinstans när det gäller beslut som fattas av denna myndighet.

Även om lagstiftningsbehörigheten angående rättskipningen och domstolsväsendet hör till riksdagen, ska lagtinget ha behörighet att på vissa villkor lagstifta om överklagande i situationer där rikslagstiftningen inte är direkt tillämplig. Likaså ska lagtinget ha en viss lagstiftningsbehörighet när det gäller förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol. Syftet är att lagtinget ska kunna införa bestämmelser som behövs på grund av att lagstiftningen på Åland är annorlunda än i riket. Likaså föreslås det att det får föreskrivas i lagtingslag om ändringssökande över Ålands regerings och kommunernas tjänsteutnämningar.

I de föreslagna bestämmelserna om språkliga rättigheter föreslås förtydliganden när det gäller rätten att använda andra språk än svenska vid domstolarna. Rätten att använda finska motsvarar enligt förslaget rätten att i riket använda svenska vid enspråkigt finska domstolar.

4.1.10 Utökade befogenheter i internationella förhållanden

De föreslagna bestämmelserna om förhandlingar om och ikraftträdande av internationella överenskommelser motsvarar i huvudsak de nu gällande. Önskemålen från åländsk sida om utökade möjligheter att påverka internationella överenskommelser har beaktats så att i propositionen ingår ett förslag om att Ålands regering på begäran ska ges tillfälle att delta i förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, om detta är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas. Denna rätt ska inte vara beroende av några särskilda skäl.

Åland ska enligt förslaget även ha möjlighet att i fall som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och som gäller enbart Åland och avtalsparten efter särskilt bemyndigande förhandla om fördrag och att godkänna och sätta i kraft dem. Bemyndigandet prövas i varje enskilt fall och beslutet fattas av republikens president i statsrådet på förslag av statsrådet.

I 69 § i lagförslaget föreslås en ny bestämmelse om Ålands nationella ansvar för internationella förpliktelser. Det föreslås att Ålands regering svarar för att internationella förpliktelser inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, eller som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram, genomförs på Åland. Enligt den nya paragrafen bär Åland det ekonomiska ansvaret för ett otillräckligt genomförande av en sådan förpliktelse. I paragrafen föreslås också beaktat att om ett internationellt tvistlösningsorgan eller motsvarande har förelagt eller dömt finska staten att betala ett schablonbelopp, vite eller något motsvarande belopp, är Åland ansvarigt för detta belopp gentemot staten till den del

Ålands åtgärd eller försummelse är orsaken till föreläggandet eller domen. Dessutom är Åland skyldigt att verkställa ordern eller domen till de delar som faller inom Ålands behörighet. I 70 § föreslås en bestämmelse om Ålands rätt till genmäle och i 71 § om bedömningen av ansvaret och möjlighet till jämkning. De föreslagna paragraferna har sedan tidigare motsvarighet i gällande 9 a kap. i självstyrelselagen i fråga om genomförandet av EU-rätten.

I samband med Finlands inträde i EU infördes nya bestämmelser i självstyrelselagen om rätten för Ålands landskapsregering att medverka i beredningen av EU-ärenden. Dessa bestämmelser i 9 a kap. har reviderats genom en lagändring 2004. Bestämmelserna har i det stora hela fungerat väl, men från åländsk sida har framförts önskemål om utökade möjligheter att påverka EU-lagstiftningen i ärenden som inte hör till Ålands lagstiftningsbehörighet men som av någon orsak har särskild betydelse för Åland.

I lagförslaget förtydligas bestämmelserna om behandlingen av EU-ärenden utifrån de erfarenheter som har erhållits. Syftet med bestämmelserna är att Ålands regering ska ha möjlighet att i ett så tidigt skede som möjligt av EU:s rättsaktsberedningsprocess kunna påverka Finlands ställningstaganden i frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som annars är viktiga för Åland. I lagförslaget ingår också bestämmelser om spelregler för de fall att genomförandet av EU-rätten kan ske på endast ett sätt i hela medlemsstaten eller riksdagens och lagtingets åtgärder på något annat sätt är beroende av varandra. De utökande befogenheter som följer av statsrådets EU-principbeslut från år 2009 gällande Ålands deltagandemöjligheter i EU inskrivs på paragrafnivå.

Förfarandet med att landskapsregeringen föreslår en lämplig person till och står för utgifterna för det ministerråd med ansvar för Ålandsfrågor vid Finlands Ständiga Representation vid Europeiska unionen i Bryssel som utrikesministeriet utser på viss tid, har fungerat väl. Det är skäl att betona att regeringens avsikt är att tills vidare upprätthålla en sådan ordning för ministerrådet för Ålandsärenden som hittills gällt enligt utrikesministeriets praxis och som beträffande dennes språkkunskaper dessutom ingår i statsrådets förordning om utrikesförvaltningen (256/2000).

Bestämmelserna i 59 c § och 59 d § i nuvarande självstyrelselag om Ålands ställning vid fördragsbrott i förhållande till unionsrätten samt Ålands nationella ansvar, bedömningen av det och jämkningsmöjligheten föreslås ingå i lagförslagets 80–84 § något ändrade i fråga om framförandet av Ålands ståndpunkt i ett överträdelseförfarande eller inför EU-domstolen samt tvistlösningsmekanismen (Delegationen för Ålandsärenden).

4.1.11 Språkbestämmelser

Bestämmelserna om Ålands språkliga status och om myndigheternas språk och individens språkliga rättigheter motsvarar i huvudsak gällande självstyrelselag, men flera väsentliga förändringar föreslås i syfte att säkerställa att de internationella garantierna om bevarandet av befolkningen på Ålands svenska språk efterlevs i modern tid.

Till de viktigaste förslagen hör att den nuvarande självstyrelselagens skrivning om att Åland är ”enspråkigt svenskt” ändras till att ”det samhällsbärande språket på Åland är svenska”. Med detta eftersträvas en mer tidsenlig reglering som tar hänsyn till att Åland är ett samhälle där det även talas en mängd andra språk vid sidan av det samhällsbärande språket svenska. Förändringen innebär dock inget avsteg från den grundläggande principen om att svenska är det åländska samhällets bärande, gemensamma och officiella språk som ska kunna användas inom alla samhällsområden. Svenska ska även fortsättningsvis vara det officiella språket mellan myndigheterna i riket och myndigheterna på Åland.

En nyhet är att det allmänna, dvs. både de åländska myndigheterna och riksmyndigheterna, föreslås ha ett gemensamt ansvar för att det svenska språket bevaras och är livskraftigt på Åland. För Ålands del kan detta exempelvis ta sig uttryck genom de nya föreslagna bestämmelserna om möjligheten att anta lagstiftning om rätt till information på svenska om varor och tjänster som tillhandahålls i näringsutövning samt en generell rätt att anta lagstiftning om språkliga rättigheter och skyldigheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

I propositionen föreslås en uttrycklig bestämmelse om Ålands lagtings möjlighet att lagstifta om språkliga rättigheter och skyldigheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. En sådan rätt behöver därmed inte härledas ur andra rättsområden.

För individen stärks genom förslaget det språkliga skydd som följer direkt av självstyrelselagen på flera olika sätt. Till följd av den digitala utvecklingen föreslås i den nya lagen bestämmelser om användningen av svenska i statliga digitala tjänster på Åland. Det föreslås också en bestämmelse om att när ett avtal ingås eller ändras för arbete som ska utföras på Åland, har den som anställs rätt att av arbetsgivaren på begäran få information på svenska om de centrala villkoren i arbetet. Vidare föreslås det att statliga myndigheter ska säkerställa att uppdragstagare som anförtros offentliga förvaltningsuppgifter på Åland förbinder sig att i uppdraget ge service på svenska. Även tjänsteproducerande bolag i vilka staten har bestämmanderätt ska i sin verksamhet på Åland betjäna och informera allmänheten på svenska.

Bestämmelserna om individens möjligheter att få service på finska vid statliga myndigheter på Åland förtydligas genom flera förslag som motsvarar det som enligt språklagen gäller angående språkliga rättigheter vid enspråkiga myndigheter i riket. En ytterligare nyhet i lagförslaget är bestämmelser om individens rätt att i ärenden som gäller tvångsåtgärder eller andra ingrepp i personlig frihet och integritet bli bemött av självstyrelsemyndigheterna och de kommunala myndigheterna på Åland på ett språk som han eller hon kan förstå eller att få tolkning eller översättning.

4.1.12 Kommunalförvaltningen på Åland

Ålands lagting har gett sitt bifall till att den Europeiska stadgan om lokal självstyrelse gäller i landskapet till den del den hör till landskapets behörighet. Stadgan gäller nationellt från den 1 oktober 1991 (lag 1180/1991 och förordning 1181/1991). I propositionen till riksdagen om godkännande av stadgan (RP 235/1990) sägs uttryckligen att det i Finland är kommunerna och den kommunala självstyrelsen som stadgan avser. Det finns i artikel 2 i stadgan en stark rekommendation om att principen om lokal självstyrelse ska slås fast på grundlagsnivå. Även i denna belysning är det lämpligt att frågan om kommunalt självstyre på Åland slås fast i självstyrelselagen. Finlands notifiering av den Europeiska stadgan om lokal självstyrelse kompletterades som en följd av social- och hälsovårdsreformen i riket. Med anledning av kompletteringen hördes Ålands landskapsregering. Enligt den Europeiska stadgan om lokal självstyrelse omfattar lokal självstyrelse i Finland både kommunernas självstyrelse och - enligt Finlands anmälan - välfärdsområdenas självstyrelse (med undantag för artiklarna 4.2, 9.3 och 9.8). Välfärdsområdena är förvaltningsområden större än en kommun; deras självstyrelse vilar konstitutionellt på 121 § 4 mom. och regleras i lagen om välfärdsområden (611/2021), som uttryckligen fastslår att ett välfärdsområde är ett offentligrättsligt samfund med självstyre.

I artikel 22 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt finns det bestämmelser om rösträtt och valbarhet för unionsmedborgare som är bosatta i en annan stat än den där de är medborgare. Fördraget kompletteras med ett direktiv (94/80/EG), som när det gjordes tillämpligt på Finland anpassades med en ändring (96/30/EG) där det sägs att i Finland och på Åland är kommunen den grundläggande lokala förvaltningsenhet som avses i

direktivet. När det gäller rösträtten för unionsmedborgare, vilket stadgas om i direktiv (94/80/EG), ska det nämnas att Åland i samband med EU-anslutning erhöll ett undantag vad gäller rösträtten i kommunala val. Undantaget innebär att Åland, med beaktande av självstyrelsens särställning, kan ha ett avvikande regelverk för kommunal rösträtt under förutsättning att bestämmelserna inte innebär någon skillnad mellan finska medborgare och andra unionsmedborgare.

4.2 De huvudsakliga konsekvenserna

4.2.1 Konsekvenser för tillgodoseendet av grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter

Propositionen uppskattas inte ha konsekvenser i fråga om tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Undantag utgör den förbättring av rättsläget på Åland som språkbestämmelsen i 89 § i lagförslaget innebär, se närmare nedan.

Konsekvensen av de ändrade lydelserna för dels 26 § 1 punkten i lagförslaget om riksdagens lagstiftningsbehörighet för stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag *med beaktande av vad som föreskrivs i 98 §*, vilken avser självstyrelselagens lagstiftningsordning, dels 30 § 3 mom. om hur en lagtingslags förhållande till grundlagen ska bedömas under lagstiftningskontrollen av den, är vardera förtydliganden av nuläget utan att ändra detta. Genom förslaget förtydligas självstyrelselagen så att det framgår att grundlagen inte kan ändras på ett sätt som leder till ändring av självstyrelselagen. Likaså avses självstyrelselagen tydligare än för närvarande klargöra det rörelseutrymme lagtinget har med stöd av grundlagens och självstyrelselagens uttryckliga bestämmelser när grundlagsbestämmelser genomförs i lagtingslag. Det är med andra ord fråga om att förtydliga att bestämmelser om exempelvis tillgodoseendet av någon grundläggande fri- och rättighet eller mänsklig rättighet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet till sitt handlings- eller lösningssätt får se annorlunda ut på Åland än i riket, förutsatt att lagtingslagen uppfyller kraven i grundlagen och fördrag som binder den åländska lagstiftaren.

I 25 § 7 punkten i lagförslaget föreslås till lagtingets lagstiftningsbehörighet fortsättningsvis höra ”kommunala val,” dock med tillägget ”inklusive rösträtt, rösträttsålder och valbarhet i sådana val”. Konsekvensen av att ”rösträttsålder” anges i behörighetsbestämmelsen är att den utgör en uttrycklig bestämmelse som med ett samtidigt iakttagande av internationella förpliktelser som binder Åland, över tid kunde möjliggöra ett undantag genom lagtingslag till den rösträttsålder i kommunala val som föreskrivs i 14 § 3 mom. i grundlagen.

I 89 § i lagförslaget föreslås föreskrivet en skyldighet för självstyrelsemyndigheterna och kommunala myndigheter på Åland som följer av den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen, FördrS 63/1999, ändrad FördrS 85–86/1998) Konsekvensen av förslaget är att artikel 5.2. 6 i konventionen genomförs avseende Ålands myndigheter. Den avser rätten att få använda ett språk som kan förstås av den som saken gäller i ärenden som avser tvångsåtgärder samt ingrepp i personlig frihet och integritet. Enligt artikel 5.2 i Europakonventionen ska var och en som arresteras utan dröjsmål och på ett språk som han förstår, underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse för honom. I artikel 6 i konventionen anges minimikraven för rätten till en rättvis rättegång, vilka bland annat inkluderar rätten att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Artikel 6 omfattar enligt Europadomstolens praxis även annat frihetsberövande än sådant som sker på straffrättslig grund dvs. även vid psykiatrisk tvångsvård och omhändertagande av barn, vilka sker på offentligrättslig grund.

4.2.2 Konsekvenser av bestämmelserna om språk

Genomförandet av artikel 5.2 och 6 i Europakonventionen har behandlats under 4.2.1. De statsekonomiska konsekvenserna av bestämmelserna om språk behandlas under 4.2.6.

I lagförslagets 2 § 1 mom. föreslås att den gällande självstyrelselagens skrivning om att Åland är ”enspråkigt svenskt” ändras till att ”det samhällsbärande språket på Åland är svenska”. Med förslaget eftersträvas en mer tidsenlig reglering som beaktar att Åland är ett samhälle där det talas en mängd olika språk men detta innebär ingen förändring i sak. Svenska ska liksom för närvarande vara det officiella språket mellan myndigheterna i riket och myndigheterna på Åland. Detta innebär att myndigheterna på Åland använder svenska i sina kontakter med myndigheterna i riket och att myndigheterna i riket ska använda svenska i sina kontakter med myndigheterna på Åland. I förhållande till den gällande självstyrelselagens 38 §, som gäller skriftväxlingsspråket, är ordalydelsen i den föreslagna paragrafen bredare genom att den även avser den muntliga kommunikationen tjänstemännen emellan i tjänsteärenden. Tolkningen av den nuvarande självstyrelselagen har dock varit att även muntlig kommunikation bör ske på svenska.

Bestämmelsen i lagförslagets 2 § 2 mom. är ny men ansvaret följer redan för rikets del av Ålandsöverenskommelsen. Genom bestämmelsen betonas dock även självstyrelsemyndigheternas roll i detta hänseende, vilket redan i praktiken dock är det gällande läget på Åland.

I lagförslaget 87 § föreslås en ny bestämmelse om språket i statliga digitala tjänster. Den föreslagna regleringen preciserar endast den gällande skyldigheten att trygga tillgången till statliga tjänster på svenska på Åland och ändrar således inte nuläget eller medför nya kostnader. Eventuella kostnader hänför sig endast till situationer där myndigheternas interna användargränssnitt eller översättningar av dem inte redan uppfyller kraven. Då inriktas tilläggsarbetet på översättningar av gränssnittstexter, genomförande av språkhantering och tvåspråkig testning som en del av det sedvanliga utvecklingsarbetet. Mer omfattande kostnader uppstår endast om de tekniska färdigheterna för flerspråkighet saknas helt och hållet. Som helhet fungerar ändringen närmast som en precisering som förtydligar fullgörandet av de nuvarande skyldigheterna. Bestämmelsen föreslås endast omfatta nya digitala tjänster eller digitala tjänster som omarbetas i grunden. Om en sådan statlig digital tjänst som avses i 2 mom. endast finns på ett annat språk än svenska och finska, kan den även på Åland göras tillgänglig på det språket.

I lagförslagets 93 § föreslås en bestämmelse om rätten till inträde för fortsatta studier, vilken har sin motsvarighet i 41 § i gällande självstyrelselag. Enligt paragrafen ska det genom förordning införas undantag från kraven på finska vid inträde och för att avlägga examen vid svensk- eller tvåspråkiga universitet samt de yrkeshögskolor som har svenska eller både finska och svenska som undervisningsspråk i riket. Enligt lagförslagets 93 § ska Ålands regering ge sitt samtycke till den förordning som avses i bestämmelsen, vilket är nytt. Samtycket ska ges på samma sätt som enligt den gällande självstyrelselagens 42 §, som gäller statsanställdas språkkunskap. Samtycket ska dock ges endast om statsrådet utfärdar en ny förordning och det går inte att återta ett samtycke.

I förslagets 95 § föreslås en bestämmelse om föreskrifter och information på svenska. Bestämmelsen har delvis sin motsvarighet i 43 § i gällande självstyrelselag. I förhållande till gällande lag föreslås det dock nya bestämmelser om att en myndighetsföreskrift inte blir gällande på Åland om den inte finns tillgänglig på svenska, att statsrådet ska verka för att anvisningar som ges av andra än myndigheter finns på svenska samt att föreskrifter och anvisningar gäller som original när de har utfärdats av en myndighet eller på uppdrag av en myndighet översatts av en auktoriserad translator. Förslagen beaktar att Ålands enda officiella språk är svenska och att det därför är motiverat att detta regleras

i självstyrelselagen även om det i praktiken ändå är sådant som redan följer av rikets allmänna språklagstiftning. Till den del ovannämnda föreskrifter och information saknas kan förslagen dock medföra vissa kostnader för riket, det går dock inte att bortse från det faktum att invånarna på Åland har rätt att få ta del av myndighetsinformation och föreskrifter på svenska.

En ny bestämmelse föreslås även om språklig service vid statliga bolag med verksamhet på Åland. Tjänsteproducerande bolag som staten har bestämmanderätt i och som bedriver näringsverksamhet på Åland föreslås ha en skyldighet att på Åland betjäna och informera allmänheten på svenska. Den föreslagna bestämmelsen hindrar inte att ett sådant bolag betjänar även på andra språk än svenska. De bolag som staten har bestämmanderätt i och som bedriver verksamhet på Åland bedöms redan i dagsläget uppfylla den föreslagna skyldigheten.

Genom lagförslaget tryggas även de åländska arbetstagarnas språkliga rättigheter på ett bättre sätt än i dagsläget. Detta genom att det i lagförslagets 97 § föreslås en bestämmelse om att när ett avtal ingås eller ändras för arbete som ska utföras på Åland har den som anställs rätt att på begäran få information av arbetsgivaren om de centrala villkoren i arbetet på svenska. Bakgrunden till bestämmelsen är att det har funnits problem på Åland med företag som etablerar sig och endast erbjuder sina anställda att få information om de centrala villkoren på andra språk än svenska, huvudsakligen på finska. Genom förslaget tryggas möjligheten att på svenska erhålla information om anställningsvillkor som avser arbete som ska utföras på Åland. Förslaget kan innebära vissa merkostnader för arbetsgivarna, dock behöver det beaktas att problemen rörande detta huvudsakligen har funnits inom stora koncerner, vilka bedöms ha möjlighet att översätta informationen. Även med beaktande av den tekniska utvecklingen som förväntas underlätta översättningen framöver. Tillsynen av bestämmelsen föreslås ankomma på arbetarskyddet. I dagsläget är det dessvärre omöjligt att bedöma hur omfattande tillsynsuppgiften för arbetarskyddet kunde vara, men bedömningen är att det kan vara fråga om en mindre ökning av arbetsuppgifterna.

4.2.3 Konsekvenser för internationella förpliktelser

Propositionen har inte konsekvenser på nuvarande internationella förpliktelser.

Finlands utrikesförhållanden hör till rikets behörighet också på Åland. Att ett visst behörighetsområde hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet innebär att Åland enligt gällande självstyrelselag har rätt att blir hört och att i vissa fall delta i internationella förhandlingar på det berörda området i Finlands förhandlingsdelegation. På de områden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet träder internationella överenskommelser inte i kraft på Åland utan lagtingets godkännande.

Internationella förpliktelser som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och som Finland ingått och ratificerat före ny lagstiftningsbehörighet överförts till lagtinget, är gällande på Åland utan att lagtingets samtycke behöver inhämtas i efterhand efter att rättsområdet övergått till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Över ändringar av gällande internationella förpliktelser som sker efter att behörigheten övergått till lagtinget, ska samtycke däremot inhämtas enligt förfarandet i 66 § i lagförslaget.

I förslaget till ny självstyrelselag föreslås Ålands regering få utökad rätt att på begäran delta i sådana förhandlingar om internationella förpliktelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Dessutom föreslås Åland få utökade befogenheter i fråga om fördrag som Ålands regering på begäran i vissa fall i statsrådet enligt statsrådets förslag till avgörande kan befullmäktigas av republikens president att förhandla fram och ingå. Befogenheterna skulle gälla såväl lagtingets nuvarande behörighetsområden när den nya

lagen träder i kraft som sådana nya behörigheter som lagtinget senare övertar av riksdagen.

Behovet av smidiga och fungerande kontakter mellan statsrådet och Ålands regering i frågor som gäller internationella förpliktelser kan bedömas öka redan till följd av att Ålands regering föreslås få nya befogenheter inom ramen för lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Det går dock inte att slutligt ange de administrativa eller ekonomiska konsekvenserna av de föreslagna utökade befogenheterna. Orsaken är att det ännu är oklart i vilken utsträckning Ålands regering kommer att använda sig av de nya befogenheterna. Konsekvenserna av detta förväntas dock bli hanterbara inom ramen för nuvarande resurser och behov av att hålla kontakt med Åland i aktuella frågor.

4.2.4 Konsekvenser för efterlevnaden av EU:s grundfördrag eller unionsrätten

Propositionen har inte konsekvenser för efterlevnaden av EU:s grundfördrag eller unionsrätten.

Åland svarar för genomförandet av EU-rätten till den del saken enligt självstyrelselagen hör till dess behörighet. Ålands landskapsregering har också rätt att delta i den nationella beredningen av ärenden som besluts på EU-nivå. Också i de frågor som hör till EU:s exklusiva behörighet är självstyrelselagens behörighetsfördelning mellan lagtinget och riksdagen av betydelse, eftersom Ålands inflytande och ansvar för det nationella genomförandet av EU-rätten bestäms enligt den.

De föreslagna förändringarna i lagstiftningskontrollen har föga inverkan på de resurser som ansvarar för att kontrollen genomförs på ett betryggande sätt. Handhavandet av ärendena vid justitieministeriet och utlåtandeförfarandet i Delegationen för Ålandsärenden kommer att fortgå i stort sett oförändrade. Den omständigheten att i kontrollen inte längre skulle bedömas huruvida bestämmelserna i en lagtingslag möjligen uppenbart skulle stå i strid med unionslagstiftning minskar inte arbetsinsatsen i märkbar mån. Vetorätten föreslås även i fortsättningen omfatta sådana fall där en förmodad överträdelse av unionsrätten skulle inverka menligt på rikets relationer till främmande makter. Detta innebär att Delegationen för Ålandsärenden och de högsta domstolarna sina utlåtanden fortsättningsvis kan göra presidenten uppmärksam på eventuella brister i en lagtingslag beträffande dess förhållande till unionsrätten.

Den föreslagna förändringen att utlåtandet till republikens president inte längre skulle ges av högsta domstolen utan av en sammansättning med ledamöter från såväl högsta domstolen som högsta förvaltningsdomstolen inverkar inte heller på resursbehoven. Då hittills fem ledamöter från högsta domstolen engagerats i beredningen av ett utlåtande, kommer i fortsättningen bördan att delas så att endas tre ledamöter från högsta domstolen deltar medan en ny uppgift läggs på två justitieråd från högsta förvaltningsdomstolen. Det är givetvis domstolarna själva som internt avgör hur de domare som deltar i avgivandet av utlåtanden utses. Rutinerna kring beredningen och föredragningen av utlåtandeärendena i högsta domstolen förväntas förblir desamma som i nuläget. Också antalet utlåtanden kan förväntas förbli vid det nuvarande och alltså understiga tio per år. En indirekt konsekvens av att högsta förvaltningsdomstolen nu deltar i lagstiftningskontrollen är att ledamöter från domstolen knappast längre kan engageras i Delegationens för Ålandsärenden utlåtandearbete.

De något utökade möjligheterna att förordna lagtingslagar att i vissa fall träda i kraft innan lagstiftningskontrollen genomförts har under normala förhållanden endast en marginell praktisk betydelse, men kan vid exceptionella förhållanden visa sig vara av stor betydelse för att trygga åtgärder som behövs för befolkningens bästa.

I 73 och 74 § föreslås det en utökning av området för Ålands inflytande vid beredningen av EU-ärenden vid EU:s institutioner till sådana ärenden inom rikets lagstiftningsbehörighet som kan ha särskild betydelse för Åland. De föreslagna ändringarna bygger på nuvarande praxis och ökar Ålands inflytande i beredningen. Tiden får utvisa i vilken omfattning Åland har möjlighet att också engagera sig i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. I enstaka fall har Åland begärt att dess avvikande ståndpunkt ska framföras i rådet, om det inte gått att koordinera rikets och självstyrelsens ståndpunkter i ett för Åland mycket angeläget ärende av rikslagstiftningsnatur. Ålands ministrar deltar från tid till annan i rådsmöten. Vad gäller den nuvarande möjligheten för landskapsregeringen att på begäran delta inom Finlands delegation vid beredningen av EU-ärenden i rådet eller vid kommissionen har man överenskommit om att landskapsregeringen står för sina egna kostnader.

Till den del på lagtinget enligt lagförslagets 28 § kan överföras ny lagstiftningsbehörighet, kan antalet EU-ärenden i vilka Ålands regering ska hållas underrättad av statsrådet och i vilka Ålands synpunkter ska inhämtas vid beredningen av Finlands ståndpunkter, öka. Samtidigt inträder det för Åland ett ansvar för att i fortsättningen genomföra EU-rätten även på de egna nya behörighetsområdena.

I vissa fall förutsätter EU-rätten en lösning som gäller hela medlemsstaten och då måste Ålands regering och statsrådet nå samförstånd om hur saken ska skötas nationellt. Det kan t.ex. vara fråga om att gemensamt bidra till att en resurs, rättighet eller förpliktelse enligt Europeiska unionens beslut kan förvaltas med iakttagande av unionsrätten. Den nationella rörelsefriheten är begränsad t.ex. i fall där medlemsstaten enligt EU-rätten kan ha endast en förvaltningsmyndighet. Med avseende på sådana situationer finns i självstyrelselagen en bestämmelse enligt vilken det ankommer på riket att utse myndigheten. Denna myndighet ska dock fatta sina beslut utifrån Ålands regerings ståndpunkt, om saken annars skulle höra till Ålands behörighet. Det går dock inte att i detta skede bedöma i vilken grad ny behörighet hos lagtinget skulle beröras av nämnda specialbestämmelse. I samband med att man bedömer de administrativa konsekvenserna av att riksdagens behörighet på Åland ändras, finns det dock behov av att beakta även sådana omständigheter i relationerna mellan Ålands regering och statsrådet som nämnda bestämmelse avser.

Mekanismer i självstyrelselagen som främjar samarbete och genomförandet av EU:s beslut, är ägnade att säkra efterlevnaden av medlemsskapsförpliktelserna i EU:s grundfördrag. Till den del lagförslagets 77 § avser tydliggöra när samråd är nödvändigt mellan Ålands myndigheter och riksmyndigheterna för genomförande av EU:s beslut, kan det antas att den omformulerade bestämmelsen kommer att underlätta och öka förståelsen för behovet av samråd. En förtydligad bestämmelse om samråd kan bedömas i högre grad än nuläget främja möjligheten att lösa oklara frågeställningar på ett enigt sätt, ytterst på politisk nivå mellan statsrådet och självstyrelsen.

Under Finlands och Ålands EU-medlemskap har ett enda stridigt ärende, där parterna var oeniga efter samråd om Ålands andel av Finlands fiskerikvot, avgjorts av en riksmyndighet som en enda förvaltningsåtgärd med stöd av 59 b § 2 mom. i gällande självstyrelselag (HFD 2021:14). Uppgiften hos en riksmyndighet att avskilja Ålands andel av en resurs, förpliktelse eller rättighet föreslås i lagförslagets 78 § överflyttad på Delegationen för Ålandsärenden. Delegationen föreslås avgöra ärendet, om parterna är oeniga. Förslaget bedöms varken avlasta riksmyndigheterna eller öka Delegationens ärendemängd. Förslaget att vid oenighet mellan Åland och riket om avskiljande av Ålands andel av en resurs, förpliktelse eller rättighet, överföra avgörandet av oenigheten från statsrådet till Delegationen till den del oenigheten handlar om EU-stöd, innebär å ena sidan en inskränkning av statens budgetmakt. Å andra sidan utgör nuvarande 59 b § i självstyrelselagen en inskränkning i Ålands lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet enligt självstyrelselagen (se lagförslagets 77 § 3 och 4 mom.) i sådana frågor där endast en

enda förvaltningsåtgärd kan vidtas i medlemsstaten. Genom att föreslå att Delegationen för Ålandsärenden avgör en sådan ekonomisk oenighet, bör inskränkningarna i varderas befogenheter anses uppväga varandra.

I praktiken har samarbetet mellan landskapsregeringen och statsrådet i EU-ärenden fungerat smidigt och i de flesta fall har Ålands och övriga Finlands intressen i stor utsträckning sammanfallit.

4.2.5 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Konsekvensen av den föreslagna bestämmelsen i 6 § 1 mom. om kommunal självstyrelse för de åländska kommunerna är att det uppstår en parallellbestämmelse till 121 § i grundlagen med motsvarande innehåll. Paragrafen i självstyrelselagen föreslås bli tillämplig framom grundlagens bestämmelse i ärenden som gäller bland annat kommunförvaltningen och som enligt 25 § 7 punkten i lagförslaget hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen i 121 § i grundlagen är fortsättningsvis tillämplig på ärenden som gäller sådana riksuppgifter som anförtrotts kommunerna i riksdagslag. Till den kommunala självstyrelsen ansluter sig finansieringsprincipen och den gäller för de åländska kommunernas uppgifter enligt lagtings- och riksdagslagstiftning.

I lagförslagets 6 § 2 mom. föreslås dels en klargörande bestämmelse om att de åländska kommunerna anförtros uppgifter i lagtingslag eller riksdagslag. Dels föreslås en bestämmelse som anger att kommunerna får påföras riksuppgifter endast, om motsvarande uppgifter föreskrivs kommunerna i riket. Effekten av lydelsen för momentet är att sådana uppgifter som grundar sig på rikslagstiftning också på Åland och som i riket anförtros välfärdsområdena, inte kan påföras de åländska kommunerna. Sådana uppgifter hos entiteter angivna i 121 § i grundlagen ska således i enlighet med 2 § 3 mom. i grundlagen i lag anförtros en annan myndighet på Åland, i praktiken en statlig myndighet. I de åländska kommunernas skötsel av socialvården är i nuläget genom riksdagslag sådana riksuppgifter integrerade som avser exempelvis barns rättsliga ställning och begränsningsåtgärder i barnskyddet. I riket sköts motsvarande uppgifter inom socialvården sedan ingången av år 2023 av välfärdsområdena.

Bestämmelsen i 6 § 3 mom. i lagförslaget om att uppgifter som har ålagts de åländska kommunerna genom riksdagslag kan genom lagtingslag överföras på Ålands regering eller någon annan myndighet som anges i lagtingslag, har konsekvenser för riksdagens lagstiftningsbehörighet för kommunerna och sådan rikslagstiftning som är avsedd gälla på Åland. Genom bestämmelsen är det emellertid möjligt att tillgodose grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter utan att ändra självstyrelselagen vid en eventuell förvaltningsreform på Åland. En sådan förvaltningsreform kunde innebära att kommunförvaltningen genom lagtigslag avlyfts ansvaret för en sektor inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Inom ett sådant behörighetsområde kan också riksuppgifter vara integrerade. Sådana riksuppgifter kan i praktiken inte skötas av kommunförvaltningen, om denna inte längre ansvarar för förvaltningen av sektorn inom lagtingets behörighet i fråga. Effekten av förslaget är också att beredningen av en lagtingslag som också överför riksuppgifterna till självstyrelsens nivå, bör ske i samarbete med behörigt ministerium så att motsvarande rikslagstiftning innefattande de åländska kommunernas riksuppgifter också kunde uppdateras.

4.2.6 Konsekvenser av bestämmelsen om överenskommelseförordning

I 43 § i lagförslaget föreslås nuvarande reglering för överenskommelseförordningar något utvidgad och förtydligad. Dels föreslås begreppen uppgifter hos riks- och landskapsförvaltningen ersatta med ”uppgifter som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet” och ”uppgifter i lagtingslag” (1 mom.). Det här medför att en överenskommelseförordning i

framtiden kunde gälla uppgifter hos ett enskilt välfärdsområde som i riksdagslag föreskrivit uppgifter också på Åland. Avsikten är däremot inte att utvidga bestämmelsens tillämpningsområde till kommunala uppgifter.

Det föreslås klart framgå av paragrafen att förutsättning för att utfärda en överenskommelseförordning är att i fråga om den myndighet vars förvaltningsuppgifter föreslås överförda, föreskrivs i lag. Kravet på lag följer av 2 § 3 mom. i grundlagen. Beroende på behörighetsfördelningen enligt självstyrelselagen mellan lagtinget och riksdagen, ska således i lagtingslag eller riksdagslag föreskrivas om den behöriga myndigheten på Åland. Självstyrelsemyndigheterna kan dock föreskrivas riksuppgifter endast i självstyrelselagen eller genom överenskommelseförordning.

För det fall att det dock inte ännu i lag har föreskrivits om en behörig myndighet för utförandet av förvaltningsuppgifterna på Åland, föreslås det i paragrafen att en överenskommelseförordning ändå kan ingås, men för en period om högst två år. Syftet med den föreslagna regleringen är att förvaltningsuppgifterna ska kunna skötas på Åland under den tid som ny lagstiftning om den i första hand behöriga myndigheten bereds i lagtingslag, riksdagslag eller genom en ändring av självstyrelselagen.

Den föreslagna bestämmelsen i 43 § 3 mom. är ett undantag från 2 § 3 mom. i grundlagen. Genom ändringsförslaget kunde man i en framtida exceptionell situation trygga att nödvändiga förvaltningsuppgifter kan skötas på Åland under den tid som ny lagstiftning bereds om tillräckliga myndighetsbefogenheter för en behörig myndighet på Åland. Ett sådant förfarande är ägnat att så långt som det är möjligt i avsaknad av tillräckliga myndighetsbefogenheter på Åland i lag, trygga tillgodoseendet av grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Detta innebär i sin tur att en överenskommelseförordning kan ingås, om parterna anser att det är ändamålsenligt. I den situation som momentet avser, är förvaltningsuppgifterna exempelvis föreskrivna en eller flera myndigheter i riket, men det finns en lucka i lagstiftningen till den del det handlar om skötseln av motsvarande riksuppgifter på Åland.

För att förbättra parternas möjlighet att vid behov organisera eller omorganisera en verksamhet för att hantera en förvaltningsbehörighet, förlängs även uppsägningstiden för en överenskommelseförordning till högst två år.

4.2.7 Statsekonomiska konsekvenser

Statsekonomiska konsekvenser av den föreslagna behörighetsfördelningen

Lagförslaget bedöms till den del det avser behörighetsfördelningen mellan riksdagen och lagtinget inte ha några direkta statsekonomiska konsekvenser. Nuvarande behörighetsområden hålls vid lagens ikraftträdande i huvudsak intakta för såväl riksdag som lagting. Till lagtingets lagstiftningsbehörighet förslås överfört standardisering på rättsområden som redan hör till dess behörighet samt Ålands toppdomän ax.

Utgångspunkten är liksom i nuläget att den myndighetspart som har lagstiftningsbehörighet på Åland för en viss angelägenhet, även sköter de förvaltningsuppgifter som hör till denna och står för kostnaderna för förvaltningen. I 116 § i lagförslaget föreslås en motsvarande bestämmelse som i 75 § i nuvarande självstyrelselag. Personal i tjänsteförhållande till staten som överflyttas till självstyrelsemyndigheterna vid en framtida ändring av behörighetsfördelningen enligt 28 §, föreslås bibehålla sina förmåner. Den skäliga kostnadsnivån ska sedan inverka höjande på det årliga avräkningsbeloppet och om förutsättningarna för ändring av avräkningsgrunden uppfylls, genom en ändring av denna. Vid en behörighetsöverföring bör utredas exempelvis till vilken kostnad den nuvarande statliga administrationen på behörighetsområdet uppgår till för Ålands del och

vilken den skäliga nivån är för de kostnader för ny förvaltning på Åland, som den nya behörigheten kommer att förutsätta.

De verkliga kostnaderna av att behörighetsfördelningen i framtiden föreslås ändrad enligt 28 § i lagförslaget, kan bedömas konkret först i det skedet när Ålands regering eller i sista hand lagtinget tagit ett initiativ till att få utökad lagstiftningsbehörighet. Självstyrelsemyndigheternas aktivitet i framtiden i fråga om överföring av ny behörighet till lagtinget kan föranleda behov även av att utöka de resurser justitieministeriet för närvarande har för ärenden som gäller Ålands självstyrelse. Grundlagsutskottet har ansett det vara viktigt att man i justitieministeriets omkostnader på tillbörligt sätt beaktar säkerställandet av skötseln av Ålands ärenden (GrUU 11/2007 rd).

Lagförslaget innehåller några överföringar av ny lagstiftningsbehörighet till Åland. Detta gäller standardisering som föreslås regleras som ett eget behörighetsområde (26 § 51 punkten) och utgå ur ”måttenheter, mätredskap, mätmetoder och standardisering”, som i dagsläget hör till rikets lagstiftningsbehörighet enligt 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag (jfr lagförslagets 26 § 49 punkt). Standardisering föreslås fortsättningsvis höra till rikets behörighet med undantag för standarder som hör till rättsområden inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Sistnämnda behörighetsområde föreslås överfört till lagtingets behörighet när självstyrelselagen träder i kraft. Effekten av förslaget är att standardisering hädanefter ingår i sådana lagstiftningsområden där självstyrelsen sedan tidigare har lagstiftningsbehörighet och som kan beröras av standardiseringskrav, vilket gäller exempelvis byggande.

Enligt förslaget till 25 § 33 punkt ska lagtinget kunna lagstifta om Ålands toppdomän (toppdomänen ax). Till Åland har redan tidigare överförts förvaltningsbehörigheten med stöd av överenskommelseförordning. Enligt denna svarar landskapsregeringen för förvaltningen av registret över domännamn under toppdomänen ax samt för förvaltningen av toppdomänen ax. Förslaget innebär att lagtinget ansvarar för att anta den landskapslagstiftning som ligger till grund för domännamn ax.

Enligt 6 § 3 mom. i lagförslaget får lagtinget genom lagtingslag lagstifta om uppgifter som i rikslagstiftning anförtrotts kommunerna eller offentligrättsliga enheter inom den lokala självstyrelsen. I lagförslaget ingår också andra bestämmelser med laghänvisningar till lagtingslag för utfärdandet av närmare bestämmelser i någon fråga.

Ovan nämnda behörighetsöverföringar har inga omedelbara statsekonomiska konsekvenser utan är beroende av närmare utredning av konsekvenserna av dem när lagtinget vidtar lagstiftningsåtgärder. Det kan antas att Ålands regering bereder sina lagförslag i samråd med statsrådet.

Då det är fråga om en överföring till lagtinget av ett behörighetsområde som anges i 28 § i lagförslaget, kan det antas att bland annat de ekonomiska konsekvenserna av en överföring utreds med iakttagande av de principer som gäller för beredningen av regeringens propositioner. Om behörighetsändringen innebär behov av utökad förvaltning på Åland, ska i första hand Ålands regering och statsrådet komma överens om kostnaderna. Som en sistahandsutväg vid oenighet om överföringen eller frågor i anslutning till denna, föreslås att lagtinget självt kan ta initiativ till en överföring av behörighetsområdet. Regeringen är då enligt 28 § 3 mom. skyldig att förelägga riksdagen initiativet som en regeringens skrivelse till riksdagen. Statsrådet föreslås före skrivelsen ges kunna ge en redogörelse till riksdagen.

An efter som behörighetsöverföringar aktualiseras kommer ett behov å ena sidan att uppstå på en ökning av det årliga avräkningsbeloppet. Å andra sidan kommer statens kostnader för statsförvaltning som utövas på Åland i de förvaltningsuppgifter som Åland övertar genom behörighetsöverföringen, om inte i motsvarande så åtminstone i någon

mån, samtidigt att minska. Det kan gälla såväl statliga myndigheter i riket i vars verksamhetsområde Åland ingår, som statliga myndigheter på Åland.

I 40 § 2 mom. föreslås att Ålands förvaltningsdomstol under vissa avgränsade förutsättningar kan utpekas som besvärsinstans. Detta och andra orsaker utanför reformen kan senare föranleda behov av resursförstärkning vid förvaltningsdomstolen med en heltidsanställd förvaltningsdomare. I detta skede går det dock inte att uppskatta någon statsekonomisk effekt av förslaget, eftersom denna är beroende av i vilken omfattning det finns behov för lagtinget att lagstifta på det sätt som den föreslagna bestämmelsen gör det möjligt. Till den del nya behörighetsområden över tid kommer att omfattas av lagtingets lagstiftningsmakt, kommer detta att innebära att de personella resurserna vid självstyrelsemyndigheterna och statens motsvarande myndigheter ska ses över, att man ska överväga hurudana datasystem som behöver skapas för självstyrelsens skötsel av uppgifterna och om man med rikets myndigheter behöver komma överens om särskilda former för samarbete. Sådana arrangemang kan komma att innebära nya kostnader för Åland som i så fall ska beaktas i det årliga avräkningsbeloppet. Särskilt uppbyggnaden av nya datasystem är kostsamt.

De föreslagna bestämmelserna om Ålands ekonomi i 9 kap. i lagförslaget motsvarar de gällande bestämmelserna och ändrar således inte beloppet för överföringar av medel mellan staten och Åland. Av 58 § i lagförslaget framgår förutsättningarna för ändring av avräkningsgrunden bl.a. på grund av en ändring av behörighetsfördelningen mellan Åland och staten och bestämmelser om ändringsförfarandet. Exempelvis en kostnadsförskjutning på 1—2 miljoner euro inverkar inte ännu på avräkningsgrunden, men den tas senare i beaktande på det sätt som föreslås i 59 §.

Delegationens för Ålandsärendens roll har utökats genom självstyrelselagens ändringslag 98/2020. Ändringen har på motsvarande sätt beaktats i 62 § i lagförslaget. I paragrafen är det fråga om en process, som återkommer med minst tre års intervall, för bedömning av om ändringar dels i ansvarsfördelningen mellan Åland och staten, dels av grunderna för statsbokslutet ska beaktas i avräkningsgrunden. Om återverkningarna på avräkningsbeloppet av ekonomiska händelser som är föremål för bedömning, är tillräckligt stort, medför de en ändring av avräkningsgrunden genom riksdagens beslut i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall. Påkallas en översyn av kostnadsbilden p.g.a. till exempel en ändring av lagstiftningsbehörigheten, kan Ålands regering eller statsrådet begära att Delegationen för Ålandsärenden bedömer kostnaderna vid en tidigare tidpunkt.

I 89 och 90 § i lagförslaget föreslås bestämmelser om individens språkliga rättigheter vid domstolar och statliga myndigheter på Åland samt vid åländska myndigheter. I fråga om kostnader för domstolar och statliga myndigheter på Åland motsvarar förslagen gällande bestämmelser och den praxis som utvecklats inom domstolsväsendet. Till den delen innebär förslagen inte merkostnader. Förslaget i 90 § 1 mom. kan däremot bedömas i någon mån öka de åländska myndigheternas kostnader i fråga om tillgodoseendet enskildas språkliga rättigheter vid användningen av tvångsmedel eller administrativa ingrepp i den personliga friheten och integriteten inom hälso- och sjukvården och socialvården. Bestämmelsen i 90 § 1 mom. har enligt sin lydelse en direkt effekt vad gäller individens rätt att använda ett språk som hen förstår eller få tillgång till tolkning eller översättning. Detta följer redan av gällande förfaranden och bedöms inte föranleda mer än ringa merkostnader. Ekonomiska effekter har självstyrelsemyndigheterna för avsikt att bedöma i samband med antagandet av den lagtingslag som avses i lagförslagets 90 §.

Statsekonomiska konsekvenser av att Delegationens för Ålandsärenden uppgifter föreslås utökade

Huruvida Delegationens för Ålandsärenden uppgifter ökar i praktiken är i huvudsak beroende av om lagtinget, tillsammans med riksdagen, går in för en utökning av lagtingets lagstiftningsbehörighet. Faktiska förändringar i behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen påkallar i sin tur ett behov av att se över avräkningsgrunden enligt bestämmelserna i 58 och 59 i lagförslaget. Man kan ta ställning till ett eventuellt utökat resursbehov för Delegationen i anslutning till dessa nya uppgifter först när man känner till om och hur behörighetsfördelningen ändras.

Delegationens tidsmässigt mest krävande uppgifter utgörs för närvarande av lagstiftningskontrollen av lagtingslagar och av att på begäran ge utlåtanden om självstyrelselagens tolkning till andra myndigheter. Dessa uppgifter bedöms förbli på nuvarande nivå och föranleder därför inte merkostnader.

Delegationens nya uppgifter inom ramen för avgörande av behörighetstvister och nya befogenheter vid en eventuell oenighet om Ålands ekonomiska ansvar för genomförandet av en internationell förpliktelse som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram eller till följd av ett jämkningsyrkande av EU-ansvarsbelopp, torde inte innebära något merarbete. Under de drygt 25 år nuvarande självstyrelselagen varit i kraft har högsta domstolen avgjort sex behörighetstvister. Ålands nationella ansvar i förhållande till nationen Finlands ställning som medlemsstat i EU har hittills aldrig aktualiserats.

Delegationen kan höra myndigheter och inhämta andra sakkunnigutlåtanden. Hörandet av myndigheter är avgiftsfritt.

Justitieministeriet har ett kostnadsansvar för utgifter för Delegationens för Ålandsärenden möten och de ledamöter och ersättare för dem i Delegationen som statsrådet utser. Lagtinget står för kostnaderna för de ledamöter och ersättare det utser. Landshövdingen är i tjänsteförhållande till staten och verkar som ämbetsverkschef vid Statens ämbetsverk på Åland som hör till finansministeriets förvaltningsområde. Förvaltningschefen vid Statens ämbetsverk fungerar för närvarande också som sekreterare för Ålandsdelegationen och uppbär ett arvode för uppgiften av justitieministeriet. Om sekreteraruppgiften frikopplas från Statens ämbetsverk, förutsätter funktionen med nuvarande arbetsmängd en sakkunnigjurist i deltidsanställning, 0,5 person/arbetstidsår. Visar det sig att Delegationens nya uppgifter blir betungande, behöver det budgeteras medel så att resurser motsvarande en heltidsanställd sekreterare tryggas för Delegationens arbete. En situation där landshövdingen på Åland inte är ordförande för Delegationen för Ålandsärenden, utan en annan person med högre högskoleexamen i juridik utses till ordförande, skulle innebära merkostnader för justitieministeriet. Detta vore dock inte en statsekonomisk följd av reformen utan av en tillämpning av självstyrelselagens bestämmelse om val av ordförande för Delegationen.

Statsekonomiska konsekvenser för Ålands ekonomiska system

Innehållet i det föreslagna 9 kap. (Ålands ekonomi) motsvarar den gällande regleringen. Storleken på de penningöverföringar som görs till Åland ändras inte på grund av denna proposition, utan är i förgrunden beroende av statens inkomster och de statsskatter som debiteras Åland samt förändringen i Ålands befolkningsandel.

4.2.8 Konsekvenser av 28 § i lagförslaget om överföring av ny behörighet i enkel lagstiftningsordning

Samtliga konsekvenser av en överföring i framtiden av ett i 28 § förtecknat rättsområde ska bedömas när överförandelagstiftningen bereds vid statsrådet. Konsekvensbedömningen förutsätts i det skedet vara utförlig och bygga på de anvisningar som tagits fram för lagberedningen. Eftersom det vid stiftandet av den nya självstyrelselagen enligt propositionen är oklart med vilken tidtabell Ålands självstyrelsemyndigheter önskar på något område ta initiativ till en överföring av ett i paragrafen förtecknat område, är det inte i denna konsekvensbedömning ändamålsenligt eller ens möjligt att redogöra för samtliga konsekvenser av paragrafförslaget i ett längre perspektiv. Vilka konsekvenserna är exempelvis statsekonomiskt sett eller på den lagstiftning och myndighetsstruktur som gäller i framtiden vid tidpunkten för ett överföringsinitiativ, saknas det förutsättningar att i nuläget utreda. Om ett överföringsinitiativ görs efter en längre tid, är en nu gjord konsekvensbedömning i det skedet sannolikt inaktuell.

En allmän och gemensam konsekvens för samtliga behörighetsområden under 28 § ansluter sig till det innehåll lagtinget väljer att ge den lagstiftning det stiftar för det behörighetsområde som avses bli överfört. Intill dess att lagtinget har antagit egen lagstiftning på det överförda behörighetsområdet, gäller rikets lagstiftning med stöd av 111 § i lagförslaget fortsättningsvis på Åland. Konsekvenserna för enskilda och företag samt uppkomsten av eventuella gränshinder blir beroende av hur lagtinget väljer att lagstifta inom ramen för sin prövningsrätt i förhållande till unionsrätten och internationella fördrag och om Ålands lagstiftning antas utan avvikelser från motsvarande rikslagstiftning eller med avvikelser från det som gäller i riket på samma behörighetsområde. Även mindre än nämnvärda avvikelser kan få betydelse för relationerna mellan enskilda på Åland och i riket. Nya kostnader kan antas uppkomma när ny självstyrelseförvaltning aktualiseras. Likaså förutsätter ett från riksdagens behörighet överfört behörighetsområde sannolikt ett utökat samarbete mellan statsrådet och självstyrelsemyndigheterna under beredningen av såväl överförandelagstiftningen som Ålands lagtingslagstiftning. Ett samarbete i en aktuell överföringssituation är nödvändigt för en heltäckande bedömning av konsekvenserna av de lagförslag som avses överlämnas till lagting och riksdag.

4.2.9. Konsekvenser av viss återföring av behörighet till riksdagens lagstiftningsbehörighet

Det föreslås att till riket återförs sådana kemikalier som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet samt även de explosiva ämnena till den del rikets säkerhet berörs. Riket har sedan tidigare lagstiftningsbehörigheten för viss hantering av kemikalier till den del farliga ämnen och blandningar, med undantag för biocider och växtskydd (”gifter”) berörs. Rikets behörighet omfattar också explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs.

Den åländska lagstiftningen om kemikalier och explosiva ämnen är alla blankettlagar. Landskapslagstiftningen avser säkerhet vid hantering av farliga kemikalier och explosiva varor, pyrotekniska artiklar, för utrustning och säkerhetssystem som är avsedda för användning i explosionsfarliga omgivningar, explosiva varor och gasanordningar.

Genom förslaget återgår myndighetsuppgifterna för kemikalier och explosiva ämnen hos självstyrelsemyndigheterna till riksmyndigheterna. De myndighetsuppgifter som överförs till riket är relativt begränsade och ett samarbete mellan den ansvariga riksmyndigheten, Säkerhets- och kemikalieverket, och landskapsregeringen finns.

Överföringen kommer att innebära smärre merkostnader för staten vid skötseln av myndighetsuppgifterna på Åland. Nämnda kostnader, som i nuläget hör till landskapets finansieringsansvar, ingår i avräkningsgrunden.

4.2.10 Konsekvenser i myndigheternas verksamhet och för samverkan mellan statens myndigheter och Ålands självstyrelsemyndigheter.

Överföring av ny lagstiftningsbehörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets bifall

Om lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagens behörighet på Åland ska överföras enligt 28 § i lagförslaget, hör ärendet till justitieministeriet på den grunden att ministeriet inom statsrådet ansvarar för ärenden som gäller Ålands självstyrelse. Till dessa ärenden hör bl.a. att bereda och föredra självstyrelselagen och ändringar av den samt överenskommelseförordningar. Den här ansvarsfördelningen gäller oavsett av att den reglering som bereds gäller frågor som i andra sammanhang hör till ett annat ministeriums förvaltningsområde. Justitieministeriet, det ministerium till vars förvaltningsområde själva behörighetsområdet hör och eventuella myndigheter som lyder under detta samt finansministeriet ska då tillsammans med Ålands regering ta del i och medverka till att behovet, möjligheterna och konsekvenserna av att överföra behörighetsområdet till lagtinget blir utredda. Utredningsarbetet kan vid behov ske inom ramen för en arbetsgrupp som justitieministeriet tillsätter. Utredningsarbetet vid justitieministeriet förutsätter att det att det behöriga ministeriets sakkunniga assisterar justitieministeriet Ålandsansvariga tjänsteman vid utredningsarbetet.

De statliga myndigheternas dialog med de självstyrande myndigheterna ska med stöd av självstyrelselagen ske på svenska. I nuläget finns det inte uppgifter om tidtabellen för självstyrelsemyndigheternas initiativ enligt 28 § eller om innehållet i den landskapslagstiftning som avses bli föreslagen i samband med respektive överföring av behörighet. Därför blir konsekvensbedömningen i denna proposition öppen i fråga om personalresursbehovet för det beredningsarbete som är avsett att utföras vid de behöriga ministerierna. I detta skede är det således för tidigt att bedöma om behandlingen vid statsrådet av Ålands initiativ för överföring av nya behörighetsområden kommer att kräva tilläggsresurser inom statsrådet och i så fall, hurdana. I förhållande till nuläget uppstår det ett merarbete inom statsrådet.

Enligt 28 § i lagförslaget ska i en lag om överföring av lagstiftningsbehörighet intas bestämmelser om de åtgärder som föranleds av överföringen. Statsrådet kan före det ge en redogörelse i saken till riksdagen (jfr 44 § i grundlagen). För det fall att utredningsarbetet av behörighetsöverföringen leder till ett mellan förvaltningarna oenigt resultat, kan frågan om en överföring till lagtingets behörighet av ett behörighetsområde som förtecknats i 28 § i lagen, ändå genom lagtingets lagstiftningsinitiativ bli föremål för prövning av riksdagen. I anslutning till att lagändringen träder i kraft iakttar finansministeriet förfarandet i 59 § innan åtgärder för ändring av avräkningsgrunden vidtas.

Inom statsrådet ska det finnas en beredskap för att på svenska och enligt principerna för god förvaltning hantera Ålands regerings initiativ till utökad behörighet för lagtinget. Genom förslaget att förenkla överföringen av behörighet till Åland kan uppgifterna och därmed kontaktytorna i olika ärenden mellan självstyrelsemyndigheterna och statsrådet på medellång sikt bedömas öka. Beredskapen vid såväl justitieministeriet som substansministerierna att hantera Ålands initiativ till utökad behörighet, kan därmed behöva stärkas i förhållande till nuläget.

Till den del lagtinget får ny lagstiftningsbehörighet föreslås en mekanism inom ramen för Ålands ekonomiska system som beaktar den kostnadsökning ny lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet innebär för självstyrelsens utgifter. De statsekonomiska konsekvenserna av förslaget till system för finansiering av självstyrelsens utgifter bedöms separat. Utredningen av dessa utgifter kräver, så som ovan nämnts, en samverkan mellan självstyrelsemyndigheterna och berörda statliga myndigheter.

Ålands regering och statsrådet kan antingen redan i samband med överföringen av ny behörighet till lagtinget eller senare komma överens om att statens myndigheter sköter förvaltningsuppgifterna eller en del av dessa även för självstyrelsemyndigheternas del. Detta sker efter att behövlig lagstiftning om behörighetsändringen antagits genom att en överenskommelseförordning utfärdas av republikens president. Statsrådet och Ålands regering ska normalt alltid överenskomma om överföringen av förvaltningen ska ske mot ersättning eller inte. De flesta överenskommelseförordningar rör förvaltningsuppgifter enligt en enskild landskapslag eller en riksdagslag.

För närvarande gäller ca 45 överenskommelseförordningar som utfärdats av republikens president med stöd av 1991 års självstyrelselag. Det har vanligen varit fråga om att förvaltningsuppgifter för Ålands landskapsregering har överförts på en statlig myndighet. Överenskommelseförordningarna ger en allmän bild av att det vid landskapsförvaltningen finns ett behov att överföra uppgifter på riket, fastän detta inte i sig innebär ett behov att överföra lagstiftningsbehörighet till riksdagen. Överföringarna av uppgifter har vanligen motiverats med allmänna ändamålsenlighetsskäl eller med behovet att säkerställa något visst kunnande.

Föremål för överföring av förvaltningsuppgifter på riksmyndigheterna med överenskommelseförordning har varit antingen landskapets förvaltningsuppgifter i sin helhet (t.ex. verkställighet av kommunalbeskattningen i landskapet; administrationen i landskapet av bostadsstöd, barnbidrag, utkomststöd och tolkningstjänst för handikappade; pensioner för arbetstagare i landskapets eller kommunernas tjänst i landskapet) eller något delområde (t.ex. de uppgifter som hör till det utbetalande organet för Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling; bestämmande av oljeutsläppsavgift; upprätthållande av ett nationellt register för utsläppshandel samt övervakning och kontroll av utsläpp; uppgifter som gäller kontroll av identifiering och registrering av djur; bestämmande av överträdelseavgifter samt påföljdsavgifter vid överträdelser och allvarliga överträdelser av EU:s gemensamma fiskeripolitik).

I de flesta fall kan man utgå ifrån att det är mest ändamålsenligt att såväl lagstiftnings- som förvaltningsbehörigheten innefattas i en överföring av behörighet till lagtinget. En överenskommelseförordning som innebär att självstyrelsen tillkommande förvaltningsuppgifter inom ett nytt behörighetsområde för lagtinget, återförs till de statliga myndigheterna, kan eventuellt vara en lösning under en övergångsperiod eller för en begränsad del av ett rättsområde. Likaså kan genom en överenskommelseförordning anges sådana former för samarbete mellan självstyrelsemyndigheterna och staten som är nödvändiga för en god förvaltning. Ett sådant samarbetsbehov kan uppstå exempelvis om den till lagtinget överförda behörigheten innefattar tillståndsgivning eller upprätthållandet av olika register på Åland som tidigare sköts av en statlig myndighet.

4.2.11 Konsekvenser för det åländska samhället

De föreslagna nya språkbestämmelserna hör till den del av lagförslaget som förväntas medföra mest konsekvenser för det åländska samhället. Syftet med de föreslagna bestämmelserna är att säkerställa att de internationella garantierna om bevarandet av befolkningen på Ålands svenska språk efterlevs i modern tid. I 2 § 2 mom. föreslås att det ska vara det allmännas gemensamma ansvar att det svenska språket på Åland bevaras och är livskraftigt. I lagförslaget 16 § 2 mom. och 25 § 2 punkt föreslås uttryckliga bestämmelser om lagtingets möjligheter att lagstifta om språkliga rättigheter och skyldigheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. En sådan rätt behöver därmed inte härledas ur andra rättsområden.

I förslagets 87 § säkerställs den åländska befolkningens möjligheter att på svenska ta del av statliga myndigheters digitala tjänster. Individers grundläggande språkliga rättigheter rörande service på svenska, finska och andra språk vid kontakt med myndigheter och

domstolar förtydligas genom förslagets 89–91 §. Statliga myndigheters skyldighet att tillhandahålla föreskrifter och anvisningar på svenska på Åland förtydligas i förslagets 95 §. Lagförslagets 96 § medför att tjänsteproducerande bolag i vilka staten har bestämmanderätt ska i sin verksamhet på Åland kunna betjäna och informera allmänheten på svenska. Enligt förslagets 97 § föreslås en person som ingår ett avtal för arbete som utförs på Åland ha rätt att få information om de centrala villkoren på svenska, vilket vanligtvis förväntas uppfyllas genom att arbetsgivaren tillhandahåller ett skriftligt arbetsavtal på svenska.

Sammantaget förväntas de föreslagna språkbestämmelserna medföra ett förstärkt skydd för allmänheten på Åland att ha möjlighet att bo och verka på Åland på svenska, vilket hör till grundsyftena med den åländska självstyrelsen. Utöver detta förtydligas även möjligheten att få service på andra språk än svenska. I praktiken har det redan i dagsläget vid åländska myndigheter och statliga myndigheter funnits sådana möjligheter men detta föreslås förtydligat genom förslaget, vilket även stärker andra språkgruppers rättigheter.

Förslaget i 1 § 2 och 3 mom. i lagförslaget om de uttryckliga utgångspunkterna för den åländska självstyrelsen genom demokratins princip och iakttagandet av rättsstatens grunder i vissa fall, är nytt. Det ändrar inte på den nuvarande situationen vad avser efterlevnaden av grundlagen också inom självstyrelsen. Bestämmelsen i 2 mom. avser för Ålands lagtings del ange inom dess lagstiftningsbehörighet det som för riksdagens del är föreskrivet i 2 § 1 mom. i grundlagen. Att lagtinget har bland annat lagstiftande befogenheter framgår av självstyrelselagen och det hänvisas till detta i 75 och 120 § i grundlagen. Till den del den föreslagna bestämmelsen i 1 § 2 mom. sista meningen i lagförslaget återger 2 § 3 mom. i grundlagen för utövandet av den lagstiftande makten inom lagtingets lagstiftningsbehörighet och myndighetsutövningen inom självstyrelsen, blir den en parallellbestämmelse till motsvarande bestämmelse i grundlagen.

Förslaget innebär endast några justeringar och förtydliganden av förteckningarna av den gällande lagstiftningsbehörigheten. Ikraftträdandet kommer därför inte att medföra några omedelbara och märkbara förändringar i det åländska samhället på kort sikt. De moderniserade och förtydligade behörighetsförteckningarna i lagförslagets 25 och 26 § förväntas dock vara underlättande för det åländska samhället eftersom det blir tydligare än i dagsläget vilken behörighet som hör till Åland respektive riket och därmed vilken lagstiftning som ska tillämpas.

Lagstiftningsåtgärden för överföringen av ny behörighet till lagtinget i normal lagstiftningsordning, vilket följer av 28 § i lagförslaget, medför inte omedelbara konsekvenser för enskilda, förvaltningen eller näringslivet. Efter att lagtinget fått ny lagstiftningsbehörighet tillämpas rikslagstiftningen på Åland fram till dess att denna upphävts genom lagtingslag. Detta framgår av övergångsbestämmelsen i 111 § i lagförslaget. Förslaget i 28 § medför att det är möjlighet för Åland att på ett enklare sätt än genom en ändring av självstyrelselagen överta lagstiftningsbehörighet inom områden där det är ändamålsenligt med ett övertagande med hänsyn till samhällsutvecklingen på Åland. Detta med beaktande av att Åland och riket är överens om att det är ändamålsenligt.

För att trygga kontinuiteten av exempelvis Finlands internationella förpliktelser och med tanke på rättssäkerheten för de enskilda måste de möjliga konsekvenserna av behörighetsändringen emellertid vara klarlagda innan en behörighetsändring kan ske. De egentliga konsekvenserna av behörighetsändringen följer av den substanslagstiftning lagtinget väljer att anta på sitt nya behörighetsområde. All lagstiftning som antas av lagtinget genomgår lagstiftningskontroll enligt 31–36 § i lagförslaget. Det kan antas att övergångsskedet vid vilket rikslagstiftning fortsättningsvis tillämpas, är kortvarigt och att det i lagtingets intresse ligger att så fort som möjligt anta egen lagstiftning för Åland. Mot bakgrund av den lagstiftningstradition lagtinget iakttagit i snart ett sekel, kan det antas att

den lagstiftning lagtinget antar på sina nya behörighetsområden, inte i något större avseende kommer att innehålla väsentliga avvikelser från motsvarande rikslagstiftning. Även om ambitionerna är goda, kan det inte helt uteslutas att konsekvenserna av att lagtinget på nya behörighetsområden lagstiftade från riket avvikande materiell lagstiftning för Åland, kunde leda till gränshinder och administrativ börda för enskilda och företag på Åland och i riket. Sådana effekter i förhållandet Åland-riket kan på en del behörighetsområden följa av t.o.m. små avvikelser mellan varderas substanslagstiftning. Det är därför vid valet av sådana behörighetsområden som kunde övertas av lagtinget eller överföras till dess behörighet, nödvändigt att minimera risken för eventuella oönskade effekter också på Åland, vilka inte senare kunde undanröjas genom lagstiftningskontrollen av lagtingslagar.

Liksom i nuläget har lagtinget en skyldighet att följa unionsrätten och internationella fördrag. Genom lagstiftningskontrollen kontrolleras lagarnas förenlighet med självstyrelselagen och grundlagen och att de inte uppenbart strider mot internationella förpliktelser som binder Åland. Någon kontroll av statsmakten av det övriga innehållet i den materiella lagstiftning lagtinget antar, sker däremot inte.

Instrumentet för överenskommelseförordningar föreslås utvecklat i förslagets 43 §. Detta förväntas medföra att självstyrelsemyndigheterna och riksmyndigheterna framöver har bättre möjligheter än i dagsläget att hitta ändamålsenliga lösningar rörande förvaltningsbehörigheten vilket förväntas vara till gagn för samhällsutvecklingen både på Åland och riket.

Enligt 67 § föreslås republikens president ha möjlighet att bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar med en stat om ett statsfördrag eller en internationell förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland och den andra fördragsslutande parten. Förslaget medför att det är möjligt att förhandla fram specifika internationella avtal som rör endast Åland samt en annan stat. Ett sådant avtal kan då anpassas enligt förhållandena på Åland och vara till gagn för det åländska samhället och den andra parten.

I förslagets 108 § säkerställs Ålands representation i riksdagen genom att det förtydligas att det genom Ålands valkrets väljs ”en riksdagsledamot”, vilket redan i dagsläget framgår av 25 § 2 mom. i grundlagen.

4.2.12 Konsekvenser av förslag om Ålands rätt till arv

Förslaget bedöms sammantaget få begränsade konsekvenser. I sak innebär det en symmetrisk reglering i förhållande till gällande ordning, där nuvarande 63 § i självstyrelselagen ålägger Åland att överlåta fast egendom eller därmed jämförbar egendom som erhållits i arv och som är belägen utanför landskapet till staten, under förutsättning att egendomen inte behövs för att täcka boets skulder. Den föreslagna bestämmelsen kompletterar detta med en motsvarande skyldighet för staten när egendomen är belägen på Åland, samtidigt som Åland uttryckligen ges rätt att klandra testamente på sätt som i riksrätt gäller staten. Sammantaget medför detta en mer symmetrisk ordning utan att den grundläggande systematiken i ärvdabalkens regler om statens arvsrätt rubbas.

De ekonomiska effekterna bedöms vara små. Fall där arv tillfaller det allmänna utan arvingar är förhållandevis sällsynta, och även nationellt varierar det årliga värdet. Som exempel kan nämnas att statliga beslut om hanteringen av sådana tillgångar under 2025 omfattade cirka 50,5 miljoner euro, varav en betydande del överläts vidare till kommuner eller kvarstod hos staten. Mot bakgrund av Ålands befolkningsstorlek och ärendemängd finns det inte stöd för att anta annat än att förslaget har mycket begränsad fiskal effekt för såväl Åland som staten; effekten är främst fördelningsmässig i de enstaka fall

där egendom belägen på Åland i stället för att hanteras inom den statliga ordningen ska överlåtas till Åland.

Administrativt förutsätter förslaget att rutiner säkerställs för att identifiera när egendom som tillfallit staten är belägen på Åland, att pröva om egendomen behövs för att täcka boets skulder samt att samordna beslut om överlåtelse mellan statliga och åländska myndigheter. Dessa kan inordnas i redan etablerade processer: Åland handlägger i dag danaarv enligt 63 § i självstyrelselagen, medan staten centraliserat handlägger statliga arv och överlåtelser inom ramen för ärvdabalken och gällande myndighetsrutiner. Den tillkommande administrativa belastningen bedöms därför som marginell och hanterlig inom befintliga resurser.

Att Åland ges en uttrycklig rätt att klandra testamente bedöms främst ha klargörande betydelse och innebär att Ålands ställning motsvarar statens. Sådana processer förväntas vara mycket sällsynta och bedöms inte motivera några särskilda resursförstärkningar. Den föreslagna ordningen påverkar inte ärvdabalkens allmänna regler om statens hantering av arv, inklusive möjligheten att i vissa fall överlåta egendom till närstående eller till kommuner, utan innebär en precisering av ansvarsfördelningen när egendomen är lokaliserad till Åland.

Sammantaget skapar förslaget tydligare beslutsvägar och en symmetrisk lokalisering av egendom som tillfaller det allmänna, utan påvisbara samhällsekonomiska effekter och med endast begränsade administrativa följder. Det bedöms därmed vara proportionerligt och ändamålsenligt i förhållande till det angivna syftet.

Ett ikraftträdande av den föreslagna paragrafen medför att hänvisningsbestämmelser till 63 § i nuvarande självstyrelselag i 5 kap. 2 § i ärvdabalken (40/1965), 6 § i lagen om införande av ärvdabalken (41/1965) och 1 § i statsrådets förordning om överlåtelse av egendom som tillfallit staten genom arv (1257/2007) blir inaktuella. I 110 § 3 mom. i lagförslaget ingår en övergångsbestämmelse som möjliggör att om det i någon annan lag finns en hänvisning till gällande självstyrelselag, ska hänvisningen efter ikraftträdandet av den nya självstyrelselagen avse sistnämnda lagen.

5 Alternativa handlingsvägar

5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser

Handlingsalternativen beskrivs i kronologisk ordning i förhållande till paragrafernas numrering i lagförslaget.

5.1.1 Ålands område – åländsk behörighet inom den ekonomiska zonen

Handlingsalternativet har utarbetats av Ålands landskapsregering, samsyn med riket har inte uppnåtts.

Finlands ekonomiska zon har inrättats i enlighet med bestämmelserna i FN:s havsrättskonvention. Lagen om Finlands ekonomiska zon (1058/2004) trädde i kraft den 1 februari 2005. Den ekonomiska zonen utgör inte en del av en stats territorium, men kuststaten har suveräna rättigheter inom sin ekonomiska zon för att utnyttja och utforska den ekonomiskt samt jurisdiktion i vissa frågor.

Historiskt har frågan om åländsk behörighet inom den ekonomiska zonen diskuterats vid ett flertal tillfällen. Eftersom Åland har eget territorialvatten samt lagstiftningsbehörighet inom detta område, är Ålands ställning enligt vissa tolkningar jämförbar med den

ställning kuststater har enligt havsrättskonventionen. Då behörigheten över den ekonomiska zonen enligt havsrättskonventionen tillkommer den stat vars territorialvatten gränsar till den ekonomiska zonen, samt med beaktande av grundprinciperna för den åländska självstyrelsen, anser Ålands landskapsregering att Åland bör tillerkännas lagstiftningsbehörighet inom den del av den ekonomiska zonen som gränsar till Ålands territorialvatten.

Ålands landskapsregering anser att den här bristen behöver åtgärdas. I syfte att uppnå en kompromiss har dock Ålands landskapsregering inom ramen för detta arbete föreslagit att lagen kompletteras med en särskild övergångsbestämmelse om nyttjande av den ekonomiska zonen. Paragrafen föreslås innebära att till dess att en överenskommelse mellan Åland och riket har uppnåtts på ett område av Finlands ekonomiska zon som sträcker sig tolv sjömil från Ålands område och är avgränsat av en fortsatt rak linje som fortsätter gränsen mellan Ålands och rikets territorialvatten till den ekonomiska zonens yttre gräns utan att ändra riktning ska: 1) riket avhålla sig från att tillåta utnyttjandet av den ekonomiska zonen för energiproduktion, med undantag av kabel- och rördragning, utan att Ålands landskapsregering samtyckt till åtgärderna, och 2) i fråga om projekt för annan verksamhet än energiproduktion ska motsvarande förpliktelser i förhållande till Åland iakttas som det som gäller för bedömningen av gränsöverskridande miljökonsekvenser.

5.1.2 Riksuppgifter hos åländska kommuner och självstyrelsemyndigheterna

Handlingsalternativet har utarbetats av justitieministeriet, samsyn med Åland har inte uppnåtts om vissa bestämmelser i lagförslaget.

De åländska kommunernas riksuppgifter

I gällande självstyrelselag ingår inga bestämmelser om sådana uppgifter i rikslagstiftning som de åländska kommunerna sköter. I nuläget ingår det riksuppgifter för kommunerna bland annat i rikslagstiftningen om befolkningsskyddet, beredskap inför undantagsförhållanden och barns rättsliga ställning. Riksuppgifterna hos de åländska kommunerna är sedan årtionden integrerade i brand- och räddningsväsendet och socialvården, som båda är behörighetsområden som enligt gällande självstyrelselag hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Uppgifterna som hör till rikets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen har över tid i riksdagslag föreskrivits också kommunerna på Åland. I samband med välfärdsområdesreformen fanns det inte hinder att hos de åländska kommunerna kvarhålla sådana riksuppgifter integrerade i socialvården och som i riket från den 1 januari 2023 överfördes på välfärdsområdena (GrUU 18/2022 rd).

Handlingsalternativet utgår ifrån att lagförslagets 6 § 2 mom. formuleras utan den bisats *(kursiv)* som föreslås i det: ”Bestämmelser om uppgifter som åläggs kommunerna utfärdas genom lagtingslag. I frågor som enligt denna lag hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet kan de åländska kommunerna åläggas uppgifter genom riksdagslag*, om motsvarande uppgifter åläggs kommunerna i riket.*”

För handlingsalternativet har det inte nåtts samsyn. Om de åländska kommunerna i riksdagslag föreslås bli ålagda riksuppgifter inom socialvården, är det ett förslag som lagstiftaren enligt grundlagsutskottets nuvarande tolkningspraxis tar ställning till med beaktande av 6 och 121 § i grundlagen om jämlikhet och kommunernas självstyrelse. Det att uppgifter inom socialvården inte längre i riket sköts av kommunerna utan av välfärdsområdena, är inte en omständighet som sådan som per automatik medför att de åländska kommunerna skulle komma i en ojämlik ställning, om de ålades en sådan ny riksuppgift, som i riket på grund av välfärdsområdesreformen ska åläggas välfärdsområdena, i stället för kommunerna.

Den uppbyggnad av förvaltningsstrukturen som gäller dels på Åland enligt landskapslagstiftning, dels i riket och på Åland enligt rikslagstiftning, ska begränsa varken lagtingets eller riksdagens möjligheter att utöva sin lagstiftningsbehörighet på Åland. Den föreslagna formuleringen av 6 § 2 mom. i lagförslaget begränsar dock riksdagens nuvarande lagstiftningsbehörighet för vissa riksuppgifter på Åland på ett oändamålsenligt sätt och kan därför inte i grunden förordas. Tilläggskravet medför en begränsning av gällande prövningsrätt för riksdagen som går längre än vad som följer av tolkningspraxis för 6 och 121 § i självstyrelselagen. Grundlagsutskottet har konstaterat att det inte fanns hinder att i riksdagslagar kvarhålla de åländska kommunernas riksuppgifter inom socialvården på dessa, då motsvarande uppgifter i riket överfördes från kommunerna till välfärdsområdena (GrUU 18/2022 rd). Grundlagsutskottet har bedömt jämförbara frågeställningar i anslutning till jämlikheten och anfört att denna gäller människor (GrUU 14/2015 rd, GrUU 9/2015 rd, GrUU 40/2014 rd och GrUU 11/2012 rd, s. 2.). Konsekvensen av förslaget är att en ny uppgift inom socialvården enligt rikslagstiftning som gäller också på Åland, inte kan åläggas de åländska kommunerna, som ansvarar för socialvården, ens i en situation där detta vore förenligt med grundlagen. Om det uppstår behov av att föreskriva om nya riksuppgifter inom socialvården för välfärdsområdena, ska riket på Åland i stället alltid föreskriva om att en statlig myndighet på Åland sköter den nya riksuppgiften inom socialvården.

Konsekvensen av handlingsalternativet är däremot att riksdagens lagstiftningsbehörighet för uppgifter som på Åland hör till där tillämplig rikslagstiftning och som stiftas med beaktande av 6 och 121 § i grundlagen, inte inskränks på ett oändamålsenligt sätt. En ny uppgift i rikslagstiftning om exempelvis barns rättsliga ställning kunde då enligt riksdagens prövning från fall till fall och förutsatt att en så lydande regeringsproposition i nu avsett avseende får behandlas i enkel lagstiftningsordning, åläggas de åländska kommunerna. En sådan lagstiftning inkräktade inte på de åländska kommunernas självstyrelse. Av finansieringsprincipen, som bygger på 121 § i grundlagen, skulle följa en rätt för de åländska kommunerna till ersättning för den nya riksuppgiften.

Självstyrelsemyndigheternas riksuppgifter inom hälso- och sjukvården

Som en följd av behörighetsfördelningen mellan landskapet och enligt riket får självstyrelsemyndigheterna påföras uppgifter i rikslagstiftningen endast genom självstyrelselagen eller i överenskommelseförordning. Till överenskommelseförordningar ansluter sig den utmaningen att en sådan förordning i nuläget får utfärdas endast, om det i riksdagslag föreskrivits om behörig myndighet på Åland för de förvaltningsuppgifter som föreslås överförda till självstyrelsemyndigheterna.

Riksuppgifterna integrerade i hälso- och sjukvården är till sin karaktär sådana att de inte kan särskiljas och avgränsas kliniskt från den hälso- och sjukvård som individerna får och som på Åland hör till Ålands lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet. Nuvarande riksuppgifter har i årtionden skötts av självstyrelsemyndigheterna. Välfärdsområdesreformen medförde emellertid att nuvarande bestämmelser i självstyrelselagen behöver kompletteras med tillräckliga befogenheter för självstyrelsemyndigheterna.

Av nämnda orsaker är handlingsalternativet att om bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor och övriga uppgifter enligt rikslagstiftning som gäller på Åland, ska det föreslås tillräckliga befogenheter föreskrivna för självstyrelsemyndigheterna i 46 § i lagförslaget. Om förslaget har inte nåtts samsyn. Samtidigt pågår en beredning av motsvarande bestämmelser genom en ändring av gällande självstyrelselag (Självstyrelselagen för Åland - utrednings- och ändringsprojekt –arbetsgrupp (RP med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland) - Justitieministeriet). Till den del Ålands landskapsregering vid beredningen av denna proposition lyft upp en kostnadsproblema-

tik som avser kostnader för eventuella nya riksuppgifter som i riket framöver inom smittskyddet och hälso- och sjukvården anförtros riksmyndigheter och välfärdsområdena, behöver frågan uppmärksammas och få en lösning.

Ett handlingsalternativ från social- och hälsovårdsministeriet utgår ifrån att den nya bestämmelsen i 43 § i lagförslaget om överenskommelseförordningar inte ingår i propositionen, Det föreslagna förfarandet med överenskommelseförordning i synnerhet utan de bestämmelser om myndigheternas befogenheter som tas in i självstyrelselagen, innebär att uppgifterna först på konstgjord väg ska åläggas någon riksmyndighet i landskapet, varefter uppgifterna kan överföras till Ålands hälso- och sjukvård. Det är fråga om uppgifter som i praktiken inte på ovan nämnt sätt kan särskiljas från den övriga hälso- och sjukvården och som en riksmyndighet således i praktiken inte kan sköta i landskapet. Regleringssättet medför en kontinuerlig risk för att det inte finns heltäckande bestämmelser om myndigheternas befogenheter, utan det finns luckor i bestämmelserna. Detta är inte förenligt med grundlagsutskottets ståndpunkt (GrUU 18/2022 rd, GrUU 31/2024 rd, GrUU 17/2025 rd). En särskilt utmanande situation är om det inte finns någon överenskommelseförordning, för att den har sagts upp ensidigt eller inte har kunnat utfärdas. Då ska en riksmyndighet, till exempel ett välfärdsområde, i praktiken sköta uppgifter på Åland. Det är också fråga om en ny infallsvinkel jämfört med den gällande självstyrelselagen. Eftersom det inte råder enighet om den föreslagna ändringen av paragrafen, ska den inte ingå i propositionen. Social- och hälsovårdsministeriet anser att det i självstyrelselagen oavsett bör föreskrivas om de åländska myndigheternas befogenheter att sköta hälso- och sjukvårdsuppgifter i landskapet.

5.1.3 Lagtingets lagstiftningsbehörighet rörande viss arbetsrätt

Handlingsalternativet har utarbetats av Ålands landskapsregering, samsyn med riket har inte uppnåtts.

I gällande självstyrelselag, som trädde i kraft den 1 januari 1993, skedde en överföring av lagstiftningsbehörighet från Åland till riket för arbetsavtal. Enligt 1951-års självstyrelselag hade landskapet behörighet i frågor som gällde arbetsavtal, arbetsreglemente och läroavtal samt kollektivavtal för landskapets och kommunernas tjänstemän. Behörigheten i övriga frågor inom arbetsrätten hörde till riket. Överföringen av behörigheten vad gäller arbetsavtal innebar att Åland i dag endast kan lagstifta om tjänsteförhållanden, inte arbetsavtalsförhållanden. Som en indirekt följd av att lagstiftningsbehörigheten vad gäller arbetsavtal övergick från Åland till riket då den nuvarande självstyrelselagen trädde i kraft, är en stor del (ca 84 procent) av självstyrelsemyndigheternas personal idag anställd i tjänsteförhållande. Detta innebär att även personal som inte sköter uppgifter som innebär utövande av offentlig makt är anställd i tjänsteförhållande. På detta sätt har landskapet kunnat bibehålla möjligheten att anta lagstiftning som omfattar en stor del av den egna personalen.

Ålands landskapsregering anser att det ur ett självstyrelseperspektiv är otillfredsställande att Åland saknar lagstiftningsbehörighet för en del av personalen inom offentlig sektor, de som är anställda i arbetsavtalsförhållande. Även ur ett arbetsgivarperspektiv är situationen otillfredsställande då personalen inom den offentliga sektorn omfattas av olika regelverk. Det är även otillfredsställande att behörigheten kring kollektivavtal omfattar endast tjänstekollektivavtal.

Med beaktande av ovanstående föreslår Ålands landskapsregering att 25 § kompletteras med en bestämmelse om att lagtinget har lagstiftningsbehörighet i fråga om arbetsavtal, arbetstid och semester samt kollektivavtal för personer som är anställda i arbetsavtalsförhållande vid självstyrelsemyndigheterna och kommunerna samt till dem underlydande inrättningar. I och med detta uppfylls den befogade grundtanken med regleringen

i 25 § 1, 4 samt 7 punkterna i förslaget till ny självstyrelselag och som har sin motsvarighet i gällande lag, att Åland ska kunna reglera anställningsförhållandena för alla anställda inom åländska myndigheter och fritt kunna forma den offentliga förvaltningen och myndigheterna på Åland utgående från det åländska samhällets behov och förutsättningar.

Överföringen innebär att lagstiftningsbehörigheten förskjuts från riket till Åland men behörigheten är fortfarande tydlig och förutsebar. En förändring av lagstiftningsbehörigheten vad gäller de privaträttsligt anställda utanför offentlig sektor på Åland berörs inte enligt förslag. Detta innebär inte att det skulle uppstå olika former av anställningar i arbetsavtalsförhållande. Det innebär endast att de privaträttsligt anställda på Åland omfattas av olika regelverk beroende på om arbetstagaren arbetar inom den privata eller den offentliga sektorn. Detta kan jämställas med att de som är anställda i ett tjänsteförhållande till staten respektive självstyrelsemyndigheterna samt kommunerna på Åland redan i dagsläget omfattas av olika regelverk, statstjänstemannalagen respektive tjänstemannalagen för landskapet Åland och landskapslagstiftningen om kommunala tjänsteinnehavare. Precis som inom alla övriga områden där Åland har lagstiftningsbehörighet ansvarar Åland för att lagstiftningen uppfyller de krav som ställs och är förenlig med EU-lagstiftningen och internationella avtal.

5.1.4 Beredskap inför undantagsförhållanden, undantagsförhållanden och försörjningsberedskap

Till riksdagens lagstiftningsbehörighet hör enligt 27 § 34 i gällande självstyrelselag landets försvar samt försvarstillstånd med beaktande av vad som föreskrivs i 17 § om fullgörande av värnplikt, beredskap inför undantagsförhållanden.

Det tillägg för försörjningsberedskapen som föreslås i 26 § 17 punkten i lagförslaget är oomtvistat. Till övriga delar har det under beredningen av propositionen väckts tankegångar om vissa ytterligare ändringsbehov av gällande bestämmelse. Med hänsyn till den tillbudsstående tiden, har det dock inte funnits möjlighet att slutligt utreda eller bedöma samtliga konsekvenser av sådana tankegångar.

Fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket har i gällande självstyrelselag på denna punkt formulerats under annorlunda samhälleliga förhållanden än de som råder i dag. Omfattningen av rikets behörighet och särskilt dess förhållande till centrala rättsområden för lagtingets lagstiftningsbehörighet, har inte grundligt redogjorts för i tidigare förarbeten.

Som ett resultat kan behörighetsfördelningen till vissa delar anses vara oklar och samtidigt föremål för tolkningsskiljaktigheter. Bedömningen är att det utan ett tillräckligt helhetsgrepp av behoven, möjligheterna och konsekvensbedömningar av olika förslag, för närvarande saknas förutsättningar för att grundligt modernisera regleringen på denna punkt. Arbetet försvåras ytterligare något av att rikets beredskapslagstiftning fortsättningsvis är föremål för pågående reform, vars framskridande inledningsvis inväntats under beredningen av denna proposition.

Regleringen av beredskapen inför undantagsförhållanden och undantagsförhållanden samt därtill hörande lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet bör därför bli föremål för ett separat ändringsprojekt av självstyrelselagen. I ett sådant läge har man större förutsättningar att grundligt beakta innebörden av samhällsutvecklingen såväl nationellt i fråga bland annat om förvaltningsstrukturer, som globalt med beaktande av det säkerhetspolitiska läget och andra hotbilder. Att särskilja ett sådant arbete från denna proposition ter sig även i övrigt ändamålsenligt med hänsyn till tematikens särdrag och behovet av sakkunskap.

5.1.5 Grundlagens och självstyrelselagens förhållande

Enligt 27 § 1 punkten i gällande självstyrelselag har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag.

I 26 § 1 punkten i lagförslaget föreslås ett tillägg med lydelsen (*kursiv*): ”Riksdagens lagstiftningsbehörighet omfattar Åland i fråga om 1) stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag, *med beaktande av 98 §*. I 98 § i lagförslaget förslås det att det föreskrivs om lagstiftningsordningen för självstyrelselagen. Den sistnämnda paragrafen motsvarar 69 § 1 mom. i gällande lag.

På justitieministeriets initiativ var alternativa formuleringar till den föreslagna 26 § 1 punkten i lagförslaget uppe för diskussion under självstyrelselagsarbetsgruppens arbete. De alternativa formuleringarna tog sikte på en situation där den enligt ovan föreslagna formuleringen stöter på motstånd, trots att helheten vad gäller självstyrelselagens förhållande till grundlagen ser annorlunda ut än i tidigare, under reformen av självstyrelselagen kritiserade förslag för formulering av punkten.

5.1.6 ”Åland” i identitetshandlingar

Handlingsalternativet har utarbetats av justitieministeriet, samsyn med Åland har inte uppnåtts.

Enligt 30 § 2 punkten i gällande självstyrelselag ska i pass som i landskapet utfärdas för den som har hembygdsrätt också ingå ordet "Åland".

Det åländska önskemålet är att ”Åland” också ska framgå av andra identitetshandlingar. Önskemålet är beaktat under 46 § 4 punkten i lagförslaget. Förslaget innebär endast att ordet ”Åland” fogas till identitetskorten eller andra identitetsbevis som är jämförbara med detta, exempelvis sådana digitala identitetsbevis som ersätter dessa. Hur identitetskorten i övrigt ska utformas hör till rikets lagstiftningsbehörighet i enlighet med förslagets 26 § 6 punkt och regleras i riksdagslag. År 2024 utfärdades omkring 500 000 identitetskort i hela landet medan ca 3 500 utfärdades på Åland. Ålands landskapsregering har föreslagit att tillägget om Åland kan göras på det sätt som riksmyndigheterna anser enklast och mest kostnadseffektivt varför konsekvenserna kan begränsas, även med beaktande av det ringa antalet. I självstyrelselagen kunde intas en övergångsbestämmelse, som beaktar att den föreslagna bestämmelsen kan implementeras under en tillräckligt lång tid. Det gör det möjligt att exempelvis i god tid beakta förslaget inför framtida upphandlingar

Handlingsalternativet är att i 46 § 4 punkten i lagförslaget inte intas ett omnämnande av identitetshandlingar. Med hänsyn till den tillgängliga tiden för utredning har det inte varit möjligt att utreda förslaget slutligt. Särskilt de statsekonomiska konsekvenserna av och tidtabellen för ett konkret förverkligande av förslaget, har inte kunnat bedömas eller uppskattas tillförlitligt. En tillförlitlig konsekvensbedömning och uppskattning av ikraftträdelsetidpunkten för förslaget förefaller i enlighet med de rutiner som tillämpas i motsvarande ärenden, förutsätta en upphandling. Inrikesministeriet har meddelat att man inte förordar förslaget.

5.1.7 Ekonomikapitlet

Finansministeriets förslag

I detta avsnitt redovisas finansministeriets förslag i förhållande till nuläget för 46 § (Avräkningen), 50 § (Extra anslag) och 51 § (Tillskott under exceptionella förhållanden).

Framställningen följer sedvanlig ordning i motsvarande propositionstexter: först presenteras nuläge och förslag, därefter bedöms de huvudsakliga konsekvenserna av förslagen.

Förslagen har utarbetats av finansministeriet. Samsyn med landskapet i de ekonomiska frågorna har inte uppnåtts. Finansministeriet bedömer att ändringarna är motiverade och nödvändiga att ta in i förslaget till ny självstyrelselag.

Handlingsalternativen och deras konsekvenser

46 § Avräkningen

Avräkningsbeloppet beräknas utifrån statens redovisade inkomster med undantag för vissa skatteposter (bl.a. skatt på förvärvs- och kapitalinkomster, rundradioskatt, källskatt för begränsat skatt-skyldiga, samfundsskatt, tonnageskatt, lotteriskatt) samt nya statslån; dessutom beaktas hälften av förändringen i Ålands befolkningsandel (fr.o.m. 31.12.2020). Avräkningen verkställs årligen i efterskott och förskott betalas månadsvis.

Ordningen upprätthåller kopplingen till statsekonomins inkomstutveckling men lämnar kvar två centrala systembrister. Återtagande av överförda anslag är en bokföringsteknisk motpost i stats-bokslutet (dvs. ingen faktisk inkomst) som uppkommer när tidigare budgeterade, inte längre disponibla anslag återtas. Om posten ingår i avräkningsbasen höjer den artificiellt avräkningsbeloppet utan att staten erhåller nya medel. EU-resurser som Åland redan tilldelas enligt 59 b § riskerar medföra dubbelkompensation ur samma medel om de samtidigt räknas in i avräkningsbasen.

Finansministeriets förslag

Avräkningsbasen renodlas genom att uttryckligen undanta apoteksskatt, återtagande av överförda anslag (teknisk motpost/icke-inkomst) samt gemensamma EU-resurser i statsbudgeten som Åland tilldelats andel av enligt 59 b §. Befolkningskomponenten och verkställighetsordningen (efter-skott/förskott) bibehålls. För att undvika underkompensation införs en kompletterande utjämningsmekanism: om avräkningen, vid beräkning, skulle ge ett högre belopp än faktisk tilldelning enligt 59 b §, täcks mellanskillnaden i samband med utbetalningen enligt 59 b §. Syftet är att undanröja dubbelkompensation, effekten av tekniska icke-inkomster i avräkningsbasen och säker-ställa neutralitet och förutsebarhet.

50 § Extra anslag

Extra anslag kan – efter lagtingets framställning – beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras inom landskapets budget. Medlen kan beviljas endast för uppgifter inom landskapets lagstiftningsbehörighet; framställning görs hos Ålandsdelegationen; tillämpningen är restriktiv.

Ordningen saknar dock ett uttryckligt, rättssäkert finansieringsverktyg när nya kommunala uppgifter åläggs genom rikslagstiftning.

Finansministeriets förslag

Extra anslag kan – utöver nuvarande ändamål – även beviljas för utgifter för nya uppgifter som föreskrivs för kommunerna i rikslagstiftningen, under begränsad tid och senast till dess att änd-ringen beaktas i den treåriga översynen enligt 48 § 2 mom. Extra anslag kan därmed beviljas inom landskapets hela behörighet. Krav på åtgärdsplan kvarstår och tillämpningen förblir restriktiv; Ålandsdelegationen prövar och beslutar. Detta möjliggör en administrativt lätt tidsbunden bro mellan nya kommunala uppgifter och

ordinarie finansiering samt minskar risken för överlappningar i överföringarna till landskapet.

51 § Tillskott under exceptionella förhållanden

Tillskott ska beviljas (1) för att förhindra eller undanröja väsentliga rubbningar i samhällsekono-min som särskilt drabbar landskapet, samt (2) för att täcka kostnader vid naturkatastrof, kärn-kraftsolycka, oljeutsläpp eller annan jämförbar händelse, när kostnaderna inte skäligen bör bäras av landskapet.

Nuvarande paragraf fångar inte uttryckligen finansieringschocker, som till exempel kraftigt försämrad tillgång till marknadsfinansiering eller allvarliga störningar i betalningssystemen och som kan hota likviditet och fullgörandet av lagstadgade uppgifter.

Finansministeriets förslag

Det föreslås att en ny punkt 3 införs i paragrafen: tillskott kan beviljas för att trygga landskapets finansiering om exceptionella förhållanden hotar Ålands ekonomiska ställning och möjligheterna att erhålla lånefinansiering väsentligen har försämrats, och finansieringen inte annars skäligen kan tryggas. Åtgärden är subsidiär och förutsätter en framställning av Ålands landskapsregering, gemensam beredning mellan finansministeriet och landskapsregeringen samt riksdagens beslut inom budgetprocessen. En följdändring i 56 § 3 mom. klargör och bibehåller Ålandsdelegationens nuvarande uppgifter (punkterna 1–2). Förslaget etablerar ett snävt, demokratiskt förankrat backstop för exceptionella finansieringsstörningar.

Konsekvenser för Åland och finansieringsneutralitet

Det samlade förslaget bedöms av finansministeriet stärka neutralitet och transparens i avräkningssystemet, särskilt genom att ta bort tekniska icke-inkomster (återtagande av överförda anslag) ur avräkningsbasen och därmed minska risken för artificiella höjningar av avräkningsbeloppet och stärka kopplingen till statens verkliga inkomster. Vidare minskas risken för dubbelkompensation av EU-flöden genom ett uttryckligt undantag och en kompletterande utjämningsmekanism vid situationer enligt 77 och 78 § i lagförslaget (gällande 59 b §), medan möjligheten till tidsbegränsat extra anslag och bryggfinansiering för nya kommunala uppgifter och ett subsidiärt tillskott vid exceptionella finansieringsförhållanden reducerar risken för tillfälliga obalanser i verksamhet och kassaflöde. Sammantaget förbättras förutsebarheten och den faktiska träffsäkerheten i finansieringen jämfört med nuläget.

Finansministeriet utgår från att eventuella negativa fiskala konsekvenser för landskapet – som kan uppstå när avräkningsbasen renodlas och icke-inkomstposter utesluts – kan neutraliseras genom en moderat höjning av avräkningsgrunden (enligt förslagets 57 § Avräkningsgrunden) från nuvarande 0,47 procent till 0,48 procent. Denna eventuella justering avser att återställa intäktsbalansen på aggregerad nivå i övergången till en mer rättvis och teknikneutral avräkningsbas.

Sammantagen slutsats

I jämförelsen mellan nuläget och finansministeriets förslag framstår enligt ministeriet lösningarna som nödvändiga och proportionerliga justeringar som: (i) korrigerar identifierade brister i avräkningsbasen genom att utesluta tekniska icke-inkomster (återtagande av överförda anslag) och mot-verka dubbelkompensation av EU-flöden, (ii) tillför ett administrativt enkelt och väl avgränsat verktyg för finansiering av nya kommunala uppgifter, och (iii) etablerar ett subsidiärt stöd vid exceptionella finansieringsstörningar, allt inom ramen för självstyrelselagens systematik och med restriktiv tillämpning. Mot

denna bakgrund bedömer finansministeriet att en höjning av avräkningsgrunden kan vara skälig under förutsättning att de föreslagna ändringarna faktiskt träder i kraft och får avsett genomslag. Den av finansministeriet förordade höjningen till 0,48 procent bedöms därmed skapa tillräcklig finansiell neutralitet för landskapet vid ikraftträdandet av förändringarna. Samtidigt är varje justering av avräkningsgrunden ytterst en politisk fråga som ankommer på lagstiftaren att pröva i ljuset av helheten och andra pågående reformer.

Ålands landskapsregerings förslag

Nuläge

Landskapsregeringen delar inte beskrivningen av det ekonomiska systemet eller överföringarna till Åland under punkt 2.7.2 i den allmänna motiveringen.

Mot bakgrund av den korta tid (sedan 2021) som det nuvarande ekonomiska systemet har varit i kraft är det för tidigt att utvärdera systemet eller att överväga modifieringar av delar av detsamma. Det gäller såväl avräkningssystemet som systemet för extra anslag och tillskott under exceptionella förhållanden.

I tabellen nedan visas överföringarna till Åland enligt självstyrelselagens ekonomikapitel d.v.s. avräkningen, skattegottgörelsen, återföring av lotteriskatten, skatteavräkningen, extra anslag samt särskilda bidrag/tillskott under exceptionella förhållanden för åren 2007 – 2025. Tabellen utvisar beloppen å ena sidan såsom löpande priser för respektive år och å andra sidan såsom fasta priser efter inflationsjustering. För att få en uppfattning om överföringarna i proportion till befolkningen visas även överföringarna i förhållande till Ålands befolkningsstorlek.

(miljoner euro)	**Löpande priser**							**Fasta 2025 års priser *)**	
År	**Avräkning**	**Skattegottgörelse**	**Skatteavräkning**	**Återbäring av lotteriskatt**	**Extra anslag**	**Särskilda bidrag**	**Överföringar totalt**	**Överföringar totalt**	**Euro per invånare **)**
Överföringar enligt ekonomiskt system till och med 31.12.2020									
År 2007	194,5	24,0		8,0			226,5	318,7	11 737
År 2008	199,3	3,2		8,3			210,8	285,0	10 382
År 2009	168,9	19,8		6,7			195,4	264,2	9 527
År 2010	175,7	17,4		6,6			199,7	266,8	9 527
År 2011	194,6	9,8		8,7			213,0	275,0	9 700
År 2012	205,8	5,3		10,3	50,0		271,4	340,9	11 959

År 2013	207,8	7,0		11,5			226,2	280,0	9 767
År 2014	214,5	9,5		10,0			234,0	264,6	9 151
År 2015	220,4	23,9		11,1			255,4	289,4	9 986
År 2016	222,9	15,2		11,4			249,6	305,2	10 448
År 2017	231,0	11,7		12,4			255,2	309,8	10 506
År 2018	247,0	7,3		12,6			266,9	320,5	10 759
År 2019	239,7	13,6		12,0			265,3	315,4	10 554
År 2020	223,3	7,8		10,2		17,5	258,9	306,8	10 184
Överföringar enligt ekonomiskt system från och med 1.1.2021									
År 2021	194,8		90,9				285,6	331,3	10 919
År 2022	197,2		85,7				282,9	306,4	10 091
År 2023	247,1		97,7				344,8	351,4	11 504
År 2024	203,7		130,4				334,2	335,3	10 937
År 2025	206,9		110,7				317,6	317,6	10 292

*) Beloppen är indexjusterade till 2025 års penningvärde med konsumentprisindex för Finland (2005=100). 2026 är i 2026 års penningvärde

**) Euro per invånare är beräknat utgående från Ålands befolkning den 31 december respektive år. Uppgifterna för år 2025 är preliminära.

Euro per invånare för år 2025 är kalkylerat med 2025 års preliminära befolkningsantal.

Källa för befolkningsdata är Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB)

Överföringarna till Åland uppvisar under perioden 2007–2025 en stabil nivå, med variationer som följer ändringar i statens skatteinkomster såväl på Åland som i riket samt nivån på övriga inkomster i statsbudgeten.

Från och med år 2021 ändrades det ekonomiska systemet så att den tidigare skattegottgörelsen ersattes med en skatteavräkning. Även basen för avräkningen förändrades. Avsikten med systemändringen var att självstyrelsens finansiering skulle öka, vilket framgick av RP 320/2018 rd med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland samt RP 19/2020 rd med förslag till lag om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland. För år 2023 uppvisar avräkningen högre belopp än medeltalet till följd av höga temporära inkomstposter i statsbudgeten. Även om de bestämmelser om självstyrelsens finansiering som gällde före år 2021 hade fortsatt att vara i kraft hade avräkningen varit högre för dessa år.

På framställning av lagtinget kan enligt 50 § i självstyrelselagen extra anslag beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras med landskapets budget. Extra anslag har beviljats tre gånger sedan 1993 och i samtliga fall för att trygga elkraftsförsörjningen på Åland. Extra anslag motsvarar det som tidigare utgjorde extraordinarie anslag enligt 1951 års självstyrelselag (se GrUB 15/1990 rd, s. 5). I samband med ändringen av det ekonomiska systemet år 2021 förändrades bestämmelsen om extra anslag, på ett sådant sätt att det inte är möjligt att söka extra anslag för utgifter som tillkommit i samband med att förvaltningsuppgifter har påförts självstyrelsemyndigheterna, vilket föreslås åtgärdas. Av RP 320/2018 rd framgår följande: ”Bestämmelsen motsvarar nuvarande 48 §. Den ingick redan i 1951 års själv styrelselag, men då var benämningen extraordinarie anslag.”. Detta innebär att förändringen inte var avsiktlig då självstyrelselagen ändrades.

Landskapsregeringens förslag

Mot bakgrund till det ovan angivna är det för tidigt att överväga systemändringar gällande det ekonomiska systemet för självstyrelsens finansiering. Landskapsregeringens anser att det ekonomiska systemet i det här skedet behöver vara oförändrat men att det på sikt behöver utvärderas. När det ekonomiska systemet ska utvärderas kan detta förslagsvis göras genom att en särskild arbetsgrupp tillsätts för att gemensamt utvärdera systemet och föreslå ändamålsenliga ändringar.

Lagstiftningsbehörighet i fråga om beskattning

I samband med 2021 års reform diskuterades frågan om överföring av lagstiftningsbehörighet på beskattningens område till lagtinget. Parterna lyckades dock inte nå enighet. Införandet av en gemensam skattebas för kommunal- och statsbeskattning har lett till en sammanbundenhet mellan rikets och Ålands skattesystem som försvårar utövandet av den lagstiftningsbehörighet som tillhör lagtinget. Vidare innebär avsaknaden av reglering av koncernbidrag mellan Åland och riket särskilda problem.

Vid framtida utvärdering av det nuvarande ekonomiska systemet är det viktigt att frågan om utökad lagstiftningsbehörighet rörande beskattningen utreds. Utredningen bör omfatta i första hand de skatter som idag återfinns i skatteavräkningen, men även andra skatteslag. Frågan om utökad behörighet i fråga om beskattningen är viktig för Ålands möjligheter att utforma regelverk som är anpassade till Ålands geografiska läge. Därtill leder tidigare nämnd sammanbundenhet mellan rikets och Ålands skattesystem redan i dagsläget till att lagtingets utövande av befintlig lagstiftningsbehörighet på beskattningens område försvåras. Utöver detta föreligger en problematik i fråga om situationer där företag som har sitt huvudkontor eller moderbolag i riket, men som har verksamhet på Åland, genom koncernbidrag överför vinster från Åland till riket, och endast beskattas i riket. När utländska koncerner etablerar sig på Åland uppstår inte samma problematik

då koncernbidragen i dessa fall regleras i internationella dubbelbeskattningsavtal. Således bör om koncernbidrag förtydligas på ett sätt som möjliggör att skatteintäkter fördelas mellan riket och Åland på ett rimligt sätt.

Behov av ökning av avräkningen

Digitaliseringen kräver särskilda ekonomiska insatser. Ålands litenhet innebär att skalfördelar och besparingar till följd av minskad bemanning inte realiseras på samma sätt på Åland. Kostnaderna för Åland, vilka inte står i proportion till rikets motsvarande kostnader, kan inte täckas enbart med nuvarande avräkning eller skatteavräkning. Frågeställningen kommer att aktualiseras i kommande så kallade treårsöversyner enligt 59 § 2 mom. i lagförslaget men kan även komma att behöva behandlas vid en genomgång av det ekonomiska systemet.

Landskapsregeringen önskar på detta sätt framhålla behovet av att höja avräkningsgrunden för att säkerställa att Åland klarar av att hantera de ökade kostnader som Åland står inför då EU-direktiv kopplade till bland annat digitalisering ska implementeras. Implementeringen föranleder både en initial puckel av kostnader och därefter löpande driftskostnader. Det handlar här om täckande av kostnader som åsamkas Åland i samband med digitaliseringen till följd av nya EU-rättsliga krav särskilt rörande digitala system, datasäkerhet, informationssäkerhet, cybersäkerhet, artificiell intelligens, och så vidare.

Finansieringen av kommunerna för deras skötsel av riksuppgifter

Riksuppgifter som handhas av åländska kommuner ska finansieras genom rikets lagstiftning. Då befintliga riksuppgifter utökas eller nya uppgifter påförs de åländska kommunerna genom rikslag, har riket ansvar för finansiering av genomförandet. Den så kallade finansieringsprincipen ska iakttas för att säkerställa att kommunernas självstyrelse skyddas i överensstämmelse med 121 § i grundlagen. Principen gäller då kommuner påförs uppgifter av Åland såväl som av riket. Beaktande självstyrelselagens behörighetsfördelning är merparten av de uppgifter som åläggs kommunerna på Åland sådana som påförts inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet. Därmed deltar självstyrelsen i finansieringen genom landskapsandelssystemet på Åland. De uppgifter som påförts av riket har däremot inte hittills finansierats, och för detta bär riket ansvar. Reglering beträffande rikets ansvar för uppgifter som påförs åländska kommuner genom rikslag bör tydligt framgå av lagförslaget.

De åländska kommunerna erhåller idag i allmänhet inte någon ersättning för sådana riksuppgifter som påförs åländska kommuner av riket, vilket strider mot 121 § i grundlagen och den så kallade finansieringsprincipen. I ekonomikapitlet ska såsom en grundläggande princip endast regleras utgifterna för självstyrelsen. Övriga ekonomiska angelägenheter regleras i respektive delar av självstyrelselagen.

Justering av bestämmelsen om extra anslag

Landskapsregeringen föreslår att den ändring som gjordes i samband med senaste revision, varvid ordet ”behörighet” ändrades till ”lagstiftningsbehörighet” i 50 § om extra anslag, korrigeras. En ändring av bestämmelsens materiella innehåll var inte avsiktlig, och den nuvarande lydelsen förhindrar ansökan om extra anslag inom områden där Åland enligt självstyrelselagen enbart har förvaltningsbehörighet. I praktiken har felformuleringen exempelvis lett till att extra anslag inte kunde erhållas för isoleringsrum, vars byggande riket ställde krav på i samband med Covid-19-pandemin. Bestämmelsen skulle enligt dess motivering motsvara den tidigare bestämmelsen om extra anslag (se detaljmotivering 48 § i RP 320/2018). Landskapsregeringen föreslår därför att begreppet ”lagstiftningsbehörighet” korrigeras till ”behörighet” i bestämmelsen om extra anslag i lagförslagets 61 §.

Konsekvenser för Åland och staten

En ändring som innebär överföring av lagstiftningsbehörighet till Åland beträffande de skatter som idag återfinns i skatteavräkningen medför ingen finansiell belastning för staten, eftersom dessa skatter redan återförs till Åland för respektive skatteår utgående från debiteringen.

Föreslagen ändring av bestämmelsen om extra anslag anses få marginell verkan för staten, men stor betydelse för Åland. Den reglering som föreslås beträffande rikets ansvar för finansiering av uppgifter som påförs kommunerna ger uttryck för principer som gäller redan i dagsläget, men som inte tillämpas på behörigt sätt.

En välmotiverad höjning av avräkningsgrunden i enlighet med landskapsregeringens förslag medför en mindre kostnadsökning för staten. Frågeställningen bör utredas i den kommande treårsuppföljningen, alternativt i tidigare föreslagen arbetsgrupp. Även frågan om Ålands kostnader för skatteuppbörden föreslås diskuteras i samma arbetsgrupp.

5.1.8 108 § Valkrets samt införande av kommunal rösträtt i vissa fall

Handlingsalternativet har utarbetats av Ålands landskapsregering, samsyn med riket har inte uppnåtts.

När Åland och Finland godkände anslutningen till Europeiska unionen överförde både Finland och Åland betydande lagstiftningskompetens till unionen. Åland överförde proportionellt sätt än större andel av sin lagstiftningskompetens till unionen eftersom Ålands lagstiftningsbehörighet till stora delar sammanfaller med unionens behörighetsområden. Finland har kompenserats för den här kompetensöverföringen, genom en stadigvarande representation i unionens beslutsfattande organ. Åland har inte kompenserats på motsvarande sätt trots upprepade utfästelser i den riktningen från rikets sida (se RP 297/1994 rd, RP 351/1994, statsrådets principbeslut om Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden (23.4.2009), brev av statsminister Vanhanen till landskapsregeringen (28.10.2009) samt justitieministeriets brev till landskapsregeringen (26.3.2013).

Handlingsalternativet av Ålands landskapsregering är att 108 § i lagförslaget kompletteras med en skrivning om att Åland bildar en egen valkrets vid val till Europarlamentet för val av en ledamot av Europaparlamentet. Detta skulle åtgärda det bristfälliga faktum att Åland i dagsläget saknar egen representation i Europaparlamentet. Förslaget är i linje med principen om ”degressiv proportionalitet” (nedåtgående proportionalitet) som EU tillämpar vid val till Europaparlamentet. Principen innebär att stater med en liten befolkning får fler mandat i relation till sin befolkning än stater med än större befolkning. Exempelvis Finland gynnas av detta och får i nuläget fler mandat än vad Finland skulle ha, om strikt proportionalitet tillämpades. För samma val borde samma princip tillämpas även i förhållande till Åland.

Förslaget kräver en följdändring av 7 § i vallagen (714/1998) där motsvarande skrivningar om Åland som finns i lagens 6 § föreslås framgå.

5.1.9 109 § Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering

Handlingsalternativet har utarbetats av Ålands landskapsregering, samsyn med riket har inte uppnåtts.

Liksom enligt nuvarande självstyrelselag föreslås en medlem av Ålands regering åtalas för tjänstebrott vid behörig hovrätt. Det här innebär att det inte föreslås något särskilt system för ministeråtal. Bestämmelser om ministeråtal för medlemmar av statsrådet finns i 114 – 116 §§ i grundlagen. I 114 § bestäms bland annat att beslut om åtal mot en

minister fattas av riksdagen sedan grundlagsutskottet tagit ställning till lagligheten av en ministers ämbetsåtgärd. Enligt 115 § kan en undersökning av frågan om en ministers ämbetsåtgärd är laglig i riksdagens grundlagsutskott inledas genom 1) en anmälan till utskottet av justitiekanslern eller justitieombudsmannen, 2) en anmärkning som undertecknats av minst tio riksdagsledamöter, samt genom 3) en begäran om undersökning som framställts till grundlagsutskottet av något annat riksdagsutskott. Grundlagsutskottet kan även på eget initiativ inleda en undersökning av lagligheten av en ministers ämbetsåtgärder. Motsvarande bestämmelser om beslut i parlamentet om åtal mot en minister för tjänstebrott finns exempelvis även i Sverige, Danmark och flera andra länder.

Den föreslagna lydelsen i 109 § innebär att diskrepansen mellan vad som gäller för åtal för tjänstebrott mot en medlem av Ålands regering och en medlem av statsrådet upprätthålls. Utgångspunkten i den pågående självstyrelselagsrevisionen har under lång tid varit att åtgärda detta med en bestämmelse i självstyrelselagen som jämställer Ålands ministrar med Finlands ministrar avseende tjänsteåtal, vilket även avser justitiekanslerns och justitieombudsmannens roll (se JM publikation 33/2017, JM publikation 14/2018 samt utkastet till en regeringsproposition med förslag till Ålands självstyrelselag (VN/846/2018)).

Med beaktande av ovanstående föreslår Ålands landskapsregering att 109 § kompletteras med skrivelser om att beslut om att väcka åtal mot en medlem av Ålands regering som misstänks för tjänstebrott fattas av ett organ inom Ålands lagting som behandlar rättsliga ärenden, när åtalet gäller regeringsmedlemmens förfarande i ett ärende som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Liksom enligt grundlagen föreslås justitiekanslern och justitieombudsmannen ha möjlighet att inleda ett sådant åtalsärende i lagtinget. Ålands landskapsregering föreslår inte att medlemmarna av Ålands regering ska åtnjuta någon motsvarande åtalsimmunitet som medlemmarna av statsrådet åtnjuter enligt 116 § i grundlagen.

5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet

En grundlig utredning av andra självstyrelsemodeller har under beredningen av reformen över tid gjorts i anslutning till det utkast till proposition som år 2021 sändes på remiss (Förslag till ny självstyrelselag i tjänsten utlåtande.fi).

6 Remissvar

7 Specialmotivering

1 kap. **Ålands självstyrelse**

1 §. *Självstyrelsen och dess syfte.* Paragrafens *1 mom.* motsvaras av 1 § i gällande självstyrelselag, vilken i sin tur bygger på de tidigare självstyrelselagarna. Genom självstyrelselagstiftningen har Åland bildats till ett självstyrt område, en autonomi. Användningen av uttrycket autonomi innebär inte någon förändring av Ålands status.

Den folkrättsliga bakgrunden till självstyrelsen liksom självstyrelsens ställning i folkrätten i dag har beskrivits i avsnitt 1.1 och 2.4 i motiveringarna. Landskapsindelningen i riket har inte längre någon betydelse för Ålands juridiska status. För att betona den åländska självstyrelsens statsrättsliga nivå, föreslås att användningen av begreppet landskap i anslutning till Åland eller i sammansatta ord, utgår och ersätts av begreppet ”Åland”.

Begreppet Åland används genomgående i lagförslaget för att beteckna inte bara det åländska territoriet utan även Ålands självstyrelse som ett offentligrättsligt samfund.

Termen ”riket”, som sedan länge är etablerad i självstyrelselagen behålls av praktiska skäl i situationer där det behövs ett mer allmänt uttryck än t.ex. ”staten”. Denna term används även i sammansättningar så som ”rikslag” eller rikslagstiftning. I lagförslaget används dock även uttrycket ”riksdagslag” där det i sitt sammanhang är tydligare.

Bestämmelsen i *2 mom.* om att självstyrelsen ska bygga på demokratisk grund och tillkomma den åländska befolkningen, som företräds av Ålands lagting, är en principiellt viktig markering, som är motiverad på grund av Ålands självstyrelse, även om den inte innebär någon förändring i sak av det rådande rättsläget.

Bestämmelsen i andra meningen om den enskildes rätt att ta del i och påverka det åländska samhällets och den åländska livsmiljöns utveckling har sin motsvarighet i grundlagens 2 § 2 mom. Bestämmelsen i den tredje meningen motsvarar rättsstatsprincipen enligt 2 § 3 mom. i grundlagen. Grundlagens bestämmelse gäller också i förhållande till den offentliga makt som självstyrelsen utövar (RP 1/1998 rd, s. 75). Rättsstatsprincipen har också förts in i 2 § 3 mom. i lagtingsordningen (2011:97) för Åland. Eftersom principen är så central för den offentliga maktutövning som sker inom självstyrelsen föreslås att den uttryckligen framgår ur den föreslagna självstyrelselagens inledande bestämmelse. I avsnitt 12 om propositionens förhållande till grundlagen och lagstiftningsordningen för lagförslagen redogörs närmare för sådana förslag till paragrafer i självstyrelselagen som har sin förebild i motsvarande bestämmelser i grundlagen.

I *3 mom.* första meningen konstateras att lagstiftningsrätt och beskattningsrätt samt ekonomiskt självbestämmande hör till självstyrelsen inom de ramar som självstyrelselagstiftningen anger. Ett sådant konstaterande har inte tidigare funnits i självstyrelselagen, men är en principiellt viktig introduktion till lagens närmare bestämmelser om motsvarande frågor.

I andra meningen finns också en ny bestämmelse enligt vilken målet för lagstiftningen är att eftersträva en ordning där det åländska självbestämmandet kan stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen. Bestämmelsen är ett uttryck för att självstyrelselagen ska vara ett instrument för utveckling av självstyrelsen. Detta förverkligas så att Åland, liksom för närvarande, har möjlighet att ta initiativ till att lagtingets behörighet i framtiden utvidgas på de rättsområden som nämns i 28 § i lagförslaget. En överföring av ny behörighet till lagtinget sker i dessa fall i vanlig lagstiftningsordning genom riksdagslag och med lagtingets bifall. Bestämmelserna i 3 mom. utgör dessutom en allmän grund för hur övriga paragrafer i lagen ska tolkas om tvekan uppstår. I föreliggande lagförslag ingår också bestämmelser genom vilka den nuvarande självstyrelsen utvecklas.

2 §. *Språklig status.* Finland har i Ålandsöverenskommelsen förbundit sig till att ”garantera Ålandsöarnas befolkning bevarandet av dess språk, dess kultur och dess lokala svenska traditioner”. Det svenska språket utgör en av grundpelarna i det åländska självstyret.

Enligt 36 § i gällande självstyrelselag är Åland ”enspråkigt svenskt”. Föreliggande lagförslag innebär inte någon förändring i det avseendet, men här eftersträvas en mer tidsenlig reglering och föreslås förtydligande bestämmelser som preciserar individens språkliga rättigheter och klarlägger lagtingets lagstiftningsbehörighet när det gäller språkliga rättigheter och skyldigheter.

Lagförslagets 12 kap. innehåller grundläggande bestämmelser om språk. I lagtingslag eller riksdagslag kan det finnas mer detaljerade bestämmelser som utökar de språkliga rättigheterna för enskilda eller ställer strängare krav rörande myndigheternas skyldighet att tillhandahålla språklig service. Det är alltid möjligt att ge bättre språklig service än vad som föreskrivs i lag.

Enligt *1 mom.* är det samhällsbärande språket svenska. Med samhällsbärande språk avses att svenska är samhällets gemensamma språk som ska kunna användas inom alla samhällsområden på Åland. Det ska vara tillräckligt för den som verkar och bor på Åland att behärska svenska för att kunna delta i samhällslivet och tillvarata sina rättigheter och fullgöra sina skyldigheter. All offentlig verksamhet ska bygga på det svenska språket och svenska ska fortsättningsvis vara det enda språket med officiell status på Åland. Termen samhällsbärande språk tar dock hänsyn till att Åland är ett samhälle där det även talas en mängd andra språk vid sidan av det samhällsbärande språket svenska.

Svenska ska liksom för närvarande vara det officiella språket mellan myndigheterna i riket[3] och myndigheterna på Åland[4]. Detta innebär att myndigheterna på Åland använder svenska i sina kontakter med myndigheterna i riket och att myndigheterna i riket ska använda svenska i sina kontakter med myndigheterna på Åland. I rikets språklag finns en liknande reglering, enligt vilken statliga myndigheter ska använda svenska i skriftväxling med enspråkigt svenska statliga och kommunala myndigheter.

I förhållande till den gällande självstyrelselagens 38 §, som gäller skriftväxlingsspråket mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter, är ordalydelsen i den föreslagna paragrafen bredare genom att den även avser den muntliga kommunikationen tjänstemännen emellan i tjänsteärenden. Tolkningen av den nuvarande självstyrelselagen har dock varit att även muntlig kommunikation bör ske på svenska.

Paragrafen innebär, så som för närvarande, att skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan rikets myndigheter och de åländska myndigheterna eller kommunerna på Åland ska avfattas på svenska. Detta gäller även skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan nämnda myndigheter och Delegationen för Ålandsärenden.

Svenska utgör skriftväxlingsspråk även i den interna skriftväxlingen mellan en statsmyndighet på Åland och en statsmyndighet i riket, t.ex. mellan Ålands tingsrätt och justitieministeriet eller Statens ämbetsverk på Åland och finansministeriet. Bestämmelserna om ämbetsspråket gäller även om skrivelsen avser andra omständigheter än självstyrelseärenden och oberoende av om ärendet föranleder en expedition eller inte. Svenska ska således användas vid utbytet av exempelvis officiella skrivelser och när rikets myndigheter begär utlåtanden av myndigheter som finns på Åland.

Språket i lagförslag eller betänkanden av ministerier, statliga kommittéer, kommissioner, arbetsgrupper eller liknande organ som sänds på remiss regleras i språklagen. Lagförslag eller betänkanden som gäller enbart Åland eller som har särskilt stor betydelse för Åland ska enligt i språklagen alltid publiceras i sin helhet på svenska.

För den muntliga kommunikationen i tjänsteärenden mellan domstolar och andra myndigheter på Åland å ena sidan och rikets myndigheter å andra sidan, gäller med stöd av den föreslagna bestämmelsen att ämbetsspråket likaså är svenska. I exempelvis sådana lagberedningsärenden inom rikets behörighet som är av särskild betydelse för Åland används svenska vid möten eller sammanträffanden mellan företrädarna för det behöriga ministeriet och Ålands regering.

[3] Statliga myndigheter oavsett verksamhetsställe, välfärdsområdenas och välfärdsammanslutningarnas myndigheter, kommunala myndigheter och självständiga inrättningar i riket, riksdagens ämbetsverk och republikens presidents kansli.

[4] Självstyrelsemyndigheterna (Ålands regering och myndigheterna under den samt till Ålands lagting ansluten förvaltning) samt kommunala myndigheter på Åland.

I *2 mom.* föreskrivs att det allmänna har ett särskilt ansvar för att det svenska språket bevaras och är livskraftigt på Åland. En motsvarande uttrycklig bestämmelse finns inte i den nu gällande lagen, även om detta ansvar följer av Ålandsöverenskommelsen. Det är inte bara riket som har ett särskilt ansvar för att bevara och främja det svenska språket på Åland, utan även självstyrelsemyndigheterna har en stor roll i detta hänseende. Genom självstyrelsen och dess myndigheter säkerställs att det även i praktiken är möjligt att bo och verka på Åland på svenska. Riket och självstyrelsen har därmed ett gemensamt ansvar för att det svenska språket bevaras och är livskraftigt på Åland.

3 §. *Demilitariserad och neutraliserad status.* Paragrafen, som inte har någon motsvarighet i tidigare självstyrelselagar, innehåller ett konstaterande av Ålands folkrättsliga status som demilitariserat och neutraliserat område. Konstaterandet i paragrafen är inte avsett att ändra på det rådande läget utan är endast deklaratoriskt till sin natur — själva demilitariseringen och neutraliseringen är en följd av de internationella fördragen till vilka Finland har förbundit sig. Ålands demilitarisering och neutralisering har ansetts ha en etablerad regional europeisk sedvanerättslig status.

De fördrag som demilitariseringen och neutraliseringen bygger på är som en följd av Nationernas Förbunds Råds beslut den 24 juni 1921 konventionen om Ålandsöarnas icke-befästande och neutralisering av den 20 oktober 1921 (FördrS 1/1922), som byggde på det s.k. Ålandsservitutet, dvs. ett fördrag mellan Ryssland å ena sidan och Frankrike och England å andra sidan, vilket ingicks 1856 i samband med fredsförhandlingarna i Paris efter Krimkriget. Finland förband sig i fördraget av den 11 oktober 1940 mellan Finland och de Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund angående Ålandsöarna (FördrS 24/1940), att demilitarisera Ålandsöarna. Fördraget sattes på nytt i kraft genom fördraget FördrS 9/1948. I fredsfördraget i Paris år 1947 konstaterades att Ålandsöarna förblir demilitariserade enligt det rådande läget. Finland och Ryssland har år 1992 kommit överens om vilka avtal ingångna mellan Finland och Sovjetunionen som ska fortsätta att gälla. Demilitariseringsavtalet från 1940 är inte omnämnt bland de upphävda avtalen (FördrS 102/1992).

4 §. *Ålands område.* Paragrafen motsvarar 2 § i gällande självstyrelselag och medför ingen ändring av nuläget.

Åland omfattar enligt *1 mom.* det område som när denna lag träder i kraft hör till landskapet Åland, dvs. det område som utgjorde Ålands län när den första självstyrelselagen trädde i kraft. Dessutom beaktas den gränsjustering på skäret Märket i Ålands hav som genomfördes år 1981.

Förutom landområdet hör till Åland det territorialvatten som enligt bestämmelserna om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till Ålands område. Enligt lagen om rätt till allmänt vattenområde inom landskapet Åland (205/1966) utgör Finlands territorialvatten inom landskapet allmänt vattenområde till den del det är beläget utom byarågång och tillhör jämte bottnen landskapet. Förslaget innebär således inte ändringar i förhållandet till nuläget. Eventuella förändringar av de allmänna gränserna för Finlands territorialhav gäller även för Ålands del utan att självstyrelselagen behöver ändras. År 1995 utvidgade Finland sitt territorialvatten så att dess yttre gräns i stället för fyra nautiska mil huvudsakligen är tolv nautiska mil från den yttre gränsen för det inre territorialvattnet. Motsvarande tolv nautiska mil gäller också Åland. Enligt lagen om gränserna för Finlands territorialvatten (463/1956) justeras den brutna linjen för det inre territorialvattnets yttre gräns, dvs. baspunkterna med trettio års mellanrum.

Det vattenområde på tre sjömil kring Åland som genom internationella avtal är demilitariserat påverkas inte av självstyrelselagen.

Formuleringen i 2 § 2 mom. i gällande självstyrelselag och bestämmelsens detaljmotivering tog sikte på möjligheten att utöver den jurisdiktion som Finland då hade på sin fiskezon och kontinentalsockel utvidga Finlands behörighet utanför territorialvattengränsen. Enligt motiveringarna till bestämmelsen i gällande självstyrelselag utgör stadgandet en skyldighet för riksmyndigheterna och landskapsmyndigheterna att samråda om verkningarna för landskapet av ett sådant beslut.

Det föreslagna *2 mom.* avser en sådan situation, då förhandlingar inleds och fortgår i fråga om utvidgandet av åländsk behörighet till Finlands ekonomiska zon som en följd av att erfarenheterna av utnyttjandet av den ekonomiska zonen ger anledning till att återkomma till frågan (jfr propositionens 2.4 Ålands område).

Det föreslagna 2 mom. avser också, i motsvarighet till 2 § 2 mom. i den nuvarande lagen, det fall att rikets behörighet utvidgas utan att territorialvattnen gör det så att man tar i bruk möjligheter som folkrätten ger kuststaten på områden som nu ingår i den ekonomiska zonen och på vilken Finland använder sina rättigheter enligt de internationella bestämmelserna om den ekonomiska zonen. En utvidgning av behörigheten för Ålands vidkommande ska bedömas särskilt i varje förekommande situation och regleras efter överenskommelse mellan riket och Åland. Genom bestämmelsen eftersträvas flexibilitet. Överenskommelsen kan ske i olika former beroende på olika situationer. Är det fråga enbart om att utvidga Ålands förvaltningsbehörighet inom ett sakområde, kan en överenskommelseförordning användas. I något fall kan ett offentligrättsligt avtal mellan riket och Åland vara tillräckligt. Vid en betydande utvidgning kan i den lagstiftning som Finlands utvidgade behörighet förutsätter efter överenskommelse tas in bestämmelser som reglerar Ålands utvidgade rättigheter.

I fråga om samråd föreskrivs i 48 § i lagförslaget.

5 §. *Lagstiftande och verkställande organ.* Paragrafen motsvaras närmast av 3 § i gällande självstyrelselag.

Paragrafens *1 mom.* innehåller en bestämmelse om den representativa demokratin, enligt vilken det är lagtinget som uttrycker befolkningens vilja i frågor som gäller självstyrelsen. Den representativa demokratin utövar lagtinget med stöd av självstyrelselagen. Den innefattar lagstiftande makt, budgetmakt, en rätt att väcka initiativ i riksdagen samt rätt att ingå avtal. Lagtingets bifall behövs även till exempelvis internationella fördrag som innehåller bestämmelser inom Ålands lagstiftningsbehörighet.

Den lagstiftande makten inom Ålands behörighetsområden utövas av lagtinget. Enligt förslaget ska de lagar som lagtinget stiftar kallas lagtingslagar i stället för landskapslagar. Ålands regerings behörighet att utfärda förordningar regleras i 37 §.

Till de delar lagtinget har lagstiftande makt gäller rikslagstiftningen inte på Åland. Inte heller presidentens, statsrådets och ministeriernas förordningar eller myndigheternas föreskrifter gäller på Åland till de delar lagstiftningsbehörigheten hör till lagtinget. Omfattningen av lagtingets lagstiftningsbehörighet framgår av 25 § i lagförslaget.

I paragrafens *2 mom.* konstateras att den allmänna styrelsen och förvaltningen ankommer på Ålands regering och myndigheterna under den. Enligt 11 § utses Ålands regering på det sätt som anges i lagtingslag. Liksom tidigare ska Åland ha förvaltningsbehörighet på alla de om-råden där lagtinget har lagstiftningsbehörighet. Det ska likaså enligt lagförslaget vara möjligt att efter överenskommelse mellan statsrådet och Ålands regering överföra förvaltningsbehörighet till eller från Åland. Detta sker genom s.k. överenskommelseförordningar, vilka utfärdas av republikens president. Bestämmelser om dem finns i 43 § i lagförslaget.

6 §. *Kommunal självstyrelse.* Paragrafen är ny. Den innehåller grundläggande bestämmelser om den kommunala självstyrelsen på Åland. Den föreslagna bestämmelsen har sin motsvarighet i 121 § i grundlagen. Förslaget bekräftar kommuninvånarnas rätt att bestämma om sin kommuns förvaltning och ekonomi inbegripet bl.a. kommunernas beskattningsrätt och kommuninvånarnas rätt till förvaltningsorgan som de själva valt. Finland och Åland har förbundit sig att följa Europeiska stadgan om lokal självstyrelse (FördrS 65 och 66/1991). På grund av det åländska samhällsbyggets särdrag, är det motiverat att i självstyrelselagen införa bestämmelser om den kommunala självstyrelsen. Också stadgan, vars ikraftträdande på Åland lagtinget gett sitt bifall till, förutsätter att det ska finnas kommunförvaltning på Åland och lagtinget är som lagstiftande organ bundet av konventionens bestämmelser.

Enligt 18 § 4 punkten i nuvarande självstyrelselag har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om ”kommunindelning, kommunala val, kommunernas förvaltning, kommunernas tjänsteinnehavare, tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda, disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare”. En motsvarande bestämmelse finns i 25 § 7 punkten i lagförslaget.

Genom *1 mom.* i paragrafen förtydligas det att bestämmelser om de allmänna grunderna för de åländska kommunernas förvaltning utfärdas genom lagtingslag. Även detta utgör en väsentlig del av kommuninvånarnas skydd för den lokala självstyrelsen. Dit hör också bestämmelserna om rätten att rösta i kommunalval och kommunala folkomröstningar samt att i övrigt ta del i kommunernas förvaltning.

Enligt 121 § 3 mom. i grundlagen har kommunerna beskattningsrätt. En liknade bestämmelse föreslås ingå i självstyrelselagen. Bestämmelser om grunderna för skattskyldigheten och för hur skatten bestäms samt om de skattskyldigas rättsskydd utfärdas genom lag. Eftersom Åland har behörighet att lagstifta om skatt som tillkommer kommunerna, utfärdas bestämmelserna om kommunalskatt i lagtingslag, frånsett de bestämmelser om rättsskydd som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Lagtinget kan inom ramen för sin lagstiftningsbehörighet godkänna från riket avvikande lösningsmodeller för lokalförvaltningens administration på Åland både i fråga om kommunindelningen och den kommunala förvaltningens innehåll och organisation. Den kommunala självstyrelsen på Åland kan genom lagtingslag regleras administrativt på ett avvikande sätt jämfört med det som gäller för kommunerna i riket. Åland har en annorlunda förvaltningsstruktur i och med att många uppgifter, som i riket hör till kommunerna eller välfärdsområdena, sköts av Ålands regering och förvaltningen under den. Som exempel kan nämnas att hälso- och sjukvården på Åland eller veterinära frågor inte är kommunala angelägenheter utan uppgifter för Ålands landskapsregering och myndigheterna under den. Även de bestämmelser som lagtinget antar om hur kommuninvånarnas inflytande över och medverkan i det kommunala beslutfattandet på Åland är utformat, kan avvika från motsvarande bestämmelser i rikslagstiftningen.

I *2 mom.* föreslås det att bestämmelser om uppgifter som åläggs kommunerna utfärdas genom lagtingslag eller, om saken hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, genom riksdagslag. Bestämmelsen, som är formulerad på en allmän nivå, är ny och bekräftar nuläget.

För riksdagens lagstiftningsbehörighet för uppgifter hos åländska kommuner föreslås det dock ett tilläggsvillkor. Momentet föreslås ange att riksdagen kan föreskriva de åländska kommunerna riksuppgifter endast om motsvarande uppgifter påförs kommunerna i riket. Detta innebär att riksdagen inte enligt lydelsen för momentet kan ålägga de åländska kommunerna sådana nya riksuppgifter inom exempelvis socialvården och som i riket i framtiden föreslås bli anförtrodda sådana förvaltningsområden som är större än kommunerna (välfärdsområdena).

Påförs kommunerna i riket eller välfärdsområdena uppgifter i rikslagstiftning som också gäller på Åland, bör motsvarande riksuppgifter för Åland föreskrivas självstyrelsemyndigheterna i självstyrelselagen eller en statlig myndighet i riksdagslag, om de inte kan föreskrivas de åländska kommunerna. I överenskommelseförordning kan riksuppgifterna hos den behöriga statliga myndigheten vid behov överföras på en självstyrelsemyndighet, om Ålands regering samtycker till detta.

I 2 mom. föreslås också beaktat en särskild mekanism för att involvera de åländska kommunerna och självstyrelsen i beredningen av sådan rikslagstiftning som avses i momentet. Förslaget är viktigt avseende de åländska kommunernas ställning vid beredningen av sådan rikslagstiftning som avser nya riksuppgifter för dem. De åländska kommunerna ska i god tid få information om beredningen av det behöriga ministeriet och de ska möjliggöras samråd och höras under beredningen av lagförslaget. Om hörande av, information till och samråd med Ålands regering över lagförslag som är av särskild betydelse för Åland föreslås bestämmelser i 49 § i lagförslaget. I det avseendet är den föreslagna bestämmelsen endast ett förtydligande av hur självstyrelsen ska involveras i lagberedningen tillsammans med de åländska kommunerna, om saken gäller beredning av uppgifter enligt riksdagslag för de åländska kommunerna.

Kommunerna på Åland kan verka inom ett smalare eller ett bredare ansvarsområde än kommunerna i riket. I praktiken är det genom lagtings- eller rikslagstiftning som kommunerna fått sina uppgifter. Det är med andra ord genom lagtingets lagstiftning inom ramen för dess behörighet som det bestämts vilket innehåll den kommunala självstyrelsen ska ha, utöver det som kommunen själv åtagit sig med stöd av sin rätt till självstyre. Därtill har riket inom rikets lagstiftningsbehörighet föreskrivit uppgifter för de åländska kommunerna.

I nuläget sköter de åländska kommunerna också sådana uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet på Åland som genom rikslagstiftning föreskrivits kommunerna. När välfärdsområdena inom social- och hälsovården övertog kommunernas i rikets uppgifter enligt också på Åland gällande rikslagstiftning, föreskrevs de åländska kommunerna att fortsättningsvis ansvara för de riksuppgifter inom socialvården de skött farm till utgången av år 2022.

De nuvarande uppgifterna enligt rikslagstiftning för de åländska kommunerna har sin grund i gällande bestämmelser i självstyrelselagen om rikets lagstiftningsbehörighet. Uppgifterna utgörs bland annat av administrativa ingrepp i den personliga friheten inom socialvården samt de sociala myndigheternas roll vid adoptioner, erkännande av faderskap och som företrädare för minderåriga i brottmål mm. I de flesta fall gäller regleringen tillgodoseendet av grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter hos de enskilda på Åland på motsvarande sätt som i riket. Ålandsdelegationen konstaterade i ett utlåtande (Nr 18/21) till social- och hälsovårdsministeriet i samband med reformen för social- och hälsovården (RP 56/2021 rd, se även GrUU 17/2021 rd - RP 241/2020 punkt 196, se GrUU 18/2022 rd) att det av nuvarande självstyrelselag inte följde hinder för att genom rikslag förskriva att de uppgifter som överflyttades från rikets kommuner till de välfärdsområden som bildas, på Åland fortsättningsvis sköts av de åländska kommunerna. Kostnaderna för Ålands kommuner för dessa nuvarande uppgifter är enligt utlåtandet beaktade i avräkningsgrunden. Här var det alltså fråga om uppgifter som i riksdagslagar var föreskrivna kommunerna fram till den 1 januari 2023 vid ikraftträdandet av lagstiftningen om välfärdsreformen.

Enligt 121 § i grundlagen följer att staten har ett finansieringsansvar för uppgifter som påförs kommunerna genom riksdagslag. För finansieringsprincipen rörande statens ansvar för ersättning till kommunerna för nya uppgifter som de påförs redogörs i grundlagsavsnittet (se 12.8) för denna proposition.

Bestämmelsen i *3 mom.* möjliggör att lagtinget genom lagstingslag kan besluta att sådana uppgifter av rikslagstiftningsnatur som kommunerna sköter, vid behov kan överflyttas till att handhas av självstyrelsemyndigheterna eller någon annan myndighet inom lagtingets behörighet. Bestämmelsen är ny. Den harmonierar med bestämmelsen i 2 § 3 mom. i grundlagen om att all utövning av offentlig makt ska bygga på lag.

Momentet motiveras av att lagstiftningsbehörigheten i angelägenheter som rör självstyrelsemyndigheterna och kommunernas förvaltning på Åland enligt självstyrelselagen hör till lagtinget. Kommunerna på Åland sköter med stöd av rikslagstiftning uppgifter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet och som är integrerade i kommunernas förvaltning på områden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Kommunerna på Åland tillhandahåller emellertid inte alltid samma tjänster eller är inte organiserade som kommunerna i riket.

Kommunerna kan ha organiserats så att de genom landskapslagstiftning avlyfts vissa uppgifter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet som flyttats till självstyrelsens nivå, så som fallet varit exempelvis med förvaltningsuppgifter som tidigare hörde till kommunalläkaren eller livsmedelsinspektören som även skötte uppgifter av rikslagstiftningsnatur inom områdena för förhindrande av smittosamma sjukdomar och djursjukdomar. I sådana motsvarande situationer finns det ingen myndighet i den åländska kommunen som kan sköta de uppgifter som anges i rikslagstiftningen. Det är därför ändamålsenligt att också sådana uppgifter genom lagtingslag kunde anförtros Ålands regering eller någon annan självstyrelsemyndighet. Förslaget innebär en ökning av förvaltningsbehörigheten för åländska myndigheter och för rätten att i detta avseende ge lagstiftning, medan beslutanderätten för det materiella innehållet för behörighetsområdet förblir hos riksdagen. Det är dock inte möjligt att genom en riksdagslag som stiftas i vanlig lagstiftningsordning, påföra självstyrelsemyndigheterna uppgifter (se till exempel HD:2026:22). Bedömningen av om det är rimligt att i riksdagslag påföra åländska kommuner riksuppgifter, ska därför inte påverkas av möjligheten för lagtinget att i ett senare skede överföra dessa till självstyrelsemyndigheterna.

Förslaget möjliggör flexibilitet vid utvecklingen av lokalförvaltningen på Åland genom ett samspel mellan självstyrelsen och den kommunala självstyrelsen. Genom förslaget kan luckor i myndighetsbefogenheterna undvikas för sådana riksuppgifter som är integrerade i myndighetsverksamhet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet.

2 kap. **Lagtinget och Ålands regering**

7 §. *Val av lagtingets ledamöter.* Paragrafens *1 mom.* motsvarar 13 § 1 mom. i gällande självstyrelselag, förutom en mindre språklig ändring så att uttrycket omedelbara val ersätts med direkta val. Även de tidigare självstyrelselagarna har innehållit bestämmelser med grundläggande regler om val av lagtingets ledamöter.

Lagtinget har enligt såväl den gällande självstyrelselagen som förslaget, behörighet att lagstifta om rösträttsåldern. Lagtingsval uppräknas inte i förarbetena till 14 § 1 mom. i grundlagen som ett sådant statligt val för vilket 18 års ålder för rösträtt och valbarhet gäller (RP 309/1993 rd, s. 65 och RP 1/1998 rd, s. 80). Tillämpningen av proportionalitetsprincipen eller någon annan princip vid lagtingsval är en intern åländsk fråga som kan regleras i lagtingslag.

Enligt *2 mom.* ska hembygdsrätt, liksom enligt gällande lag, vara en förutsättning för deltagande och valbarhet i lagtingsval behållas. Närmare bestämmelser om rätten att ställa upp kandidater i val till lagtinget, om rösträtt i och om förrättande av sådant val ska fortsättningsvis utfärdas genom lagtingslag.

8 §. *Lagtingsledamöternas ställning.* Syftet med paragrafen är att förtydliga lagtingets lagstiftningsbehörighet i fråga om lagtingsledamöternas ställning. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i gällande lag. Bestämmelser om lagtingsledamöternas särskilda ställning finns huvudsakligen i lagtingsordningen för Åland.

I likhet med riksdagsledamöterna innehar lagtingsledamöterna en särskild ställning på grund av sitt uppdrag.

För riksdagsledamöterna gäller att de enligt 29 § grundlagen ska följa grundlagen och att de inte är bundna av andra bestämmelser. De här principerna och övriga grundlagsbestämmelser om riksdagsledamöternas särskilda ställning omfattar inte lagtingsledamöterna.

För lagtingsledamöterna gäller på motsvarande sätt enligt lagtingsordningen att de är skyldiga att följa grundlagen, men därutöver är fria och obundna från väljares och stödgruppers direktiv att utföra sitt uppdrag. Ledamöternas yttrandefrihet ska dessutom vara garanterad och de ska inte kunna hindras att utföra sitt uppdrag.

Lagtinget har enligt de två föregående självstyrelselagarna haft behörighet att lagstifta om lagtingets organisation och uppgifter och enligt lagstiftningspraxis har lagtinget ansetts ha behörighet att lagstifta om lagtingsledamöternas ställning. Avsikten med föreliggande proposition är att rättsläget ska bestå till denna del.

När 1991 års självstyrelselag trädde i kraft utvidgades lagtingets behörighet att lagstifta om beläggande med straff på områden där lagtinget har behörighet. Eftersom lagtinget inte har utnyttjat sin behörighet att lagstifta om straff för brott som en lagtingsledamot begått så gäller fortfarande strafflagens bestämmelser så som de såg ut den 1 januari 1993 med stöd av 71 § i 1991 års självstyrelselag.

9 §. *Öppnande och avslutande av lagtinget*. Paragrafen motsvarar 14 § första meningen i gällande självstyrelselag. Lagtinget öppnas och avslutas av republikens president eller på presidentens vägnar av landshövdingen.

Den föreslagna bestämmelsen har sin motsvarighet i grundlagen, enligt vilken republikens president öppnar och avslutar riksdagens arbete. I likhet med riksmötets öppnade och avslutande är presidentens roll i lagtingets högtidlighet av ceremoniell natur. Lagtinget beslutar själv om sina arbetstider. Sedan självstyrelsens tillkomst har det endast vid ett tillfälle inträffat att varken republikens president eller landshövdingen kunnat delta i ceremonin. I en sådan händelse kan presidenten förordna någon annan att på presidentens vägnar delta i högtidligheten.

10 §. *Upplösning av lagtinget och nyval.* Enligt 15 § i gällande självstyrelselag kan presidenten efter samråd med lagtingets talman upplösa lagtinget och förordna om nya val. Enligt den gällande lagen har lagtinget dessutom möjlighet att lagstifta om en egen rätt att upplösa sig. Lagtinget har i lagtingsordningen antagit bestämmelser om upplösning samt om nyval till lagtinget.

Enligt *1 mom.* ska lagtinget fortsättningsvis kunna lagstifta om upplösning av lagtinget och om nyval. En upplösning av lagtinget anses som huvudregel vara en intern fråga för lagtinget. Frågan om upplösning kan aktualiseras av politiska skäl. I första hand ordnas upplösningen med hjälp av de procedurer som lagtinget själv har beslutat om.

I *2 mom.* föreslås republikens president, vid sidan om lagtingets egen rätt att upplösa sig, fortsättningsvis ha rätt att besluta att lagtinget ska upplösas och att ett nytt lagting ska utses. Ett sådant beslut ska dock till skillnad från nuläget föregås av en framställning från lantrådet. Eftersom en upplösning av lagtinget föreslås ske på framställning, innebär

paragrafen en inskränkning av presidentens nuvarande befogenheter. Förslaget har sin motsvarighet i grundlagens 26 §, enligt vilken republikens president på motiverad framställning av statsministern och efter att ha hört riksdagsgrupperna kan bestämma om förtida riksdagsval.

I förslaget används begreppet nyval medan begreppet förtida val används i grundlagens 26 §. Den annorlunda terminologin beror på att förhållandena i viss mån är annorlunda när en ny riksdag respektive ett nytt lagting väljs efter att ha upplösts. På Åland hålls lagtingsval och kommunalval samtidigt och det bör vara möjligt att återkomma till samtidiga val utan onödigt dröjsmål efter ett val som blivit nödvändigt på grund av ett upplösningsbeslut.

För en situation där lagtinget upplöser sig och beslutar om nyval finns det i dag bestämmelser på lagnivå (lagtingsordningen) om mandattiden för ett lagting som valts genom nyval. I dessa bestämmelser har hänsyn tagits till att ordinarie lagtings- och kommunalval ska hållas samtidigt. Det finns inte någon orsak att ha olika bestämmelser om mandattiden för ett lagting som utsetts genom nyval efter en upplösning beroende på vem som fattat upplösningsbeslutet, lagtinget eller presidenten. I paragrafens *3 mom.* föreslås därför att det i lagtingslag föreskrivs om mandattiden för ett lagting som utsetts genom nyval och om när ett sådant lagting första gången ska sammankomma.

Innan presidenten fattar beslut om upplösning av lagtinget ska lagtingets talman beredas till-fälle att framföra sin uppfattning i frågan. Presidentens beslut är ett ingrepp i självstyrelsen och kan endast komma i fråga vid en svår politisk situation då positionerna är så låsta att lagtinget inte självt lyckas få till stånd ett beslut om upplösning. Presidentens beslut ska delges lagtinget. Lagtinget bestämmer därefter när det avgående lagtinget ska avsluta sitt arbete innan valet förrättas.

11 §. *Ålands regering.* Paragrafen motsvarar 16 § i gällande självstyrelselag. Benämningen Ålands landskapsregering föreslås ersatt med Ålands regering. Sättet att utse Ålands regering regleras i lagtingslag.

3 kap. Åländsk hembygdsrätt

12 §. *Hembygdsrätt med stöd av lag.* Paragrafen motsvarar i sak 6 § i gällande självstyrelselag. En mindre språklig ändring föreslås så att lagtexten blir mer neutral till olika former av familjer.

Enligt *1 punkten* har en person som har hembygdsrätt enligt tidigare självstyrelselag också hembygdsrätt när den nya lagen träder ikraft. Den nya lagens bestämmelser tillämpas på en sådan person.

Enligt *2 punkten* har ett barn under 18 år med finskt medborgarskap och som är bosatt på Åland hembygdsrätt direkt med stöd av lag, om en förälder till barnet har hembygdsrätt. I förarbetena till gällande självstyrelselag sägs: ”För att ett barn som föds i äktenskap ska få hembygdsrätt är det tillräckligt att antingen fadern eller modern har en sådan rätt. Ett barn som föds utom äktenskap följer modern och, om faderskapet har fastställts, även fadern. Stadgandet gäller utan särskilt omnämnande även adoptivbarn, som följer adoptivföräldrarna eller -föräldern men inte sina biologiska föräldrar. Barnets hembygdsrätt enligt denna punkt är självständig. Ett villkor är dock att barnet är bosatt i landskapet”.

Ett barn som föds på Åland av föräldrar som saknar hembygdsrätt eller som flyttar till Åland tillsammans med dem, kommer i likhet med föräldrarna att sakna hembygdsrätt till dess att någon av föräldrarna på ansökan beviljas hembygdsrätt med stöd av 13 § i

lagförslaget. Om föräldrarna väljer att låta bli att ansöka om hembygdsrätt för egen del, kan barnet fortfarande beviljas hembygdsrätt på ansökan med stöd av 13 §.

Av barn under 18 år förutsätts inte kunskaper i svenska. Det är en följd av att barnet med stöd av 13 § i lagförslaget automatiskt får hembygdsrätt på grund av föräldrarnas hembygdsrätt. När föräldrarna söker hembygdsrätt, behövs det därför inte någon särskild ansökan om hembygdsrätt för barnets del.

13 §. *Förvärv av hembygdsrätt på ansökan.* Den föreslagna paragrafen motsvarar i huvudsak 7 § i gällande självstyrelselag men är, eftersom den reglerar grunderna för individens rättigheter och skyldigheter, mer detaljerad.

Enligt *1 mom.* beviljas hembygdsrätt av Ålands regering på ansökan. Hembygdsrätt ska beviljas när kriterierna enligt 2 mom. är uppfyllda, om inte vägande skäl som anges i lagtingslag föranleder avslag.

I *2 mom.* anges de kriterier som ska vara uppfyllda för att hembygdsrätt ska beviljas. För att erhålla hembygdsrätt ska sökanden

1) vara finsk medborgare,

2) sedan minst fem år utan avbrott ha haft sitt egentliga bo och hemvist på Åland och

3) ha tillfredsställande kunskaper i svenska.

Utöver detta kan Ålands regering enligt 3 mom. bevilja hembygdsrätt på grunder som föreskrivs i lagtingslag.

De föreslagna bestämmelserna om förvärv av hembygdsrätt på ansökan motsvarar sakligt sett bestämmelserna i nuvarande självstyrelselag, dock så att det uttryckliga kravet på inflyttning till Åland föreslås slopat så som överflödigt. Kravet på fast bosättning i minst fem år på Åland är tillräckligt för att få hembygdsrätt på ansökan. Förslaget innebär inte någon förändring av rättsläget, eftersom kravet på inflyttning inte i praktiken har tillämpats på barn som fötts av föräldrar utan hembygdsrätt.

I fråga om bosättningskravet ska sökanden i ovissa fall kunna visa att han eller hon sedan minst fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist på Åland. Sökanden ska enligt språkkunskapskravet ha tillfredsställande, dvs, tillräckliga kunskaper i svenska för att klara sig i arbetslivet och i andra vardagliga situationer i ett samhälle där svenska är det samhällsbärande språket. Kunskapskravet i bestämmelsen är, liksom i den gällande lagen, uttömmande.

Vad som är vägande skäl för avslag ska, liksom enligt gällande lag, regleras genom lagtingslag. Avslag ska således bygga på en rättslig prövning grundad på lag.

Enligt *3 mom.* kan Ålands regering av särskilda skäl bifalla en ansökan om hembygdsrätt även om den sökande inte uppfyller alla krav i 2 mom. Grunderna för beviljande av hembygdsrätt av särskilda skäl ska fastställas i lagtingslag. Exempel på särskilda skäl är att den sökande har haft hembygdsrätt tidigare. Om särskilda skäl föreligger kan den sökande få hembygdsrätt efter en kortare tids bosättning än fem år. Det kan finnas särskilda skäl att bevilja hembygdsrätt också i de fall då det är omöjligt att uppfylla språkkravet till exempel på grund av talfel eller avsaknad av talförmåga.

4 mom. Behörigheten att utfärda närmare bestämmelser om språkkunskaper och boendetid har ansetts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Det föreslås därför att självstyrelselagen kompletteras så att behörigheten uttryckligen framgår av lagtexten.

14 §. *Förlust av hembygdsrätt.* Paragrafen överensstämmer i sak med 8 § i gällande självstyrelselag. Den som av någon anledning förlorar sitt finska medborgarskap förlorar direkt på grund av lag även sin hembygdsrätt. Hembygdsrätt kan också förloras av den som annat än tillfälligt flyttar från Åland. Bestämmelsen reglerar uttömmande de kriterier som leder till förlust av hembygdsrätt. Enligt *2 mom.* utfärdas närmare bestämmelser om förlust av hembygdsrätt på grund av utflyttning i lagtingslag.

15 §. *Rätt att förvärva fast egendom.* Paragrafen motsvarar 10 § i gällande lag och innehåller en hänvisning om att bestämmelser om inskränkningar i rätten att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom på Åland finns i jordförvärvslagen för Åland. Jordförvärvslagen innehåller bestämmelser om de inskränkningar som gäller enskilda personer som saknar hembygdsrätt samt inskränkningar för bolag och andra sammanslutningar. Inskränkningarna gäller inte den som har hembygdsrätt.

Förutom bestämmelser om inskränkningar samt undantag från jordförvärvsrätten innehåller jordförvärvslagen bestämmelser om tillståndsförfarandet.

16 §. *Näringsrätt.* Bestämmelsen i *1 mom.* motsvarar 11 § i gällande självstyrelselag med ett tillägg till lagtexten så att sambo jämställs med make. Bestämmelsen om att näringsrätten kan ”inskränkas” formuleras så att rätten kan ”begränsas” och uttrycket ”begagnande” ändras till ”användande”. Ändringarna är endast stilistiska och innebär ingen förändring i sak.

Genom lagtingslag kan rätten att idka näring begränsas för den som inte har hembygdsrätt. Inskränkningar i rätten att inom landskapet idka näring infördes genom 1951 års självstyrelselag, samtidigt som särskilda bestämmelser om åländsk hembygdsrätt infördes. Avsikten var att ”skänka Ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område” (RP 100/1946, s. 3.). I bestämmelsen används uttrycket ”utöva rörelse eller yrke som näring”, vilket syftar till att i sak överensstämma med definitionen av näringsverksamhet i lagstiftningen om beskattning av inkomst av näringsverksamhet. Formuleringen omfattar även yrkesutövning som självständig företagare, men inte yrkesutövning av den som är anställd genom ett arbetsavtal.

Med stöd av bestämmelsen är det möjligt att i lagtingslag utfärda bestämmelser om begränsningar i rätten att idka näring. Begränsningarna kan innebära direkta förbud eller begränsande villkor. Av självstyrelselagen följer inte omedelbart några begränsningar, utan de blir beroende av det som bestäms i lagtingslag.

Behörigheten att begränsa näringsrätten är inte avsedd att göra det omöjligt för en person som är bosatt på Åland att försörja sig och sin familj som näringsidkare. I gällande självstyrelselag intogs en uttrycklig bestämmelse enligt vilken en landskapslag inte får inskränka rätten för den som är bosatt i landskapet att idka näring för självförsörjning utan annat biträde än make eller egna omyndiga barn samt utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe. I detaljmotiveringarna till den gällande självstyrelselagen anges: ”Det har ansetts vara skäl att i självstyrelselagen införa en uttömmande definition av näring till självförsörjning, som är oberoende av eventuella ändringar i gällande näringslagstiftning.” Vidare sägs att med make avses även maka och med omyndiga barn avses också omyndiga adoptivbarn. Kretsen av familjemedlemmar som kan delta i näringsverksamheten utvidgades således jämfört med 1951 års självstyrelselag, som definierade omyndiga barn som ”omyndiga efterkommande i rätt nedstigande led.”

I föreliggande lagförslag föreslås att bestämmelsen utvidgas ytterligare så att även en sambo kan biträda i näringen. Med sambor avses i denna lag, parterna i ett parförhållande som lever i ett gemensamt hushåll, definitionen motsvarar inte den som gäller enligt exempelvis lagen om upplösning av sambors gemensamma hushåll. På motsvarande sätt föreslås att begreppet make även ska inkludera parter som lever i ett registrerat partnerskap vilket inte har omvandlats till äktenskap. Dessutom föreslås att bestämmelsen i fråga om familjens minderåriga barn ges en vidare tolkning än vad som framgår av detaljmotiveringen till gällande självstyrelselag. Avsikten är att lagstiftningen ska förhålla sig mer neutral till olika former av familjebildningar. Omyndiga barn som hör till familjen ska omfattas, vilket till exempel kan innebära att fosterbarn, sambons barn, barnbarn och barnbarnsbarn kan biträda i näringsverksamheten.

En näringsidkares verksamhet kan samtidigt omfattas av annan näringslagstiftning, såväl åländsk som rikslagstiftning, som exempelvis förutsätter anmälan eller tillståndsplikt eller något annat prövningsförfarande. Det kan vara fråga om reglementerade näringar eller verksamhet som förutsätter miljötillstånd eller liknande. Sådan lagstiftning gäller oberoende av lagstiftningen om näringsrätt på Åland. En förutsättning för att bedriva näring på Åland, oavsett annan lagstiftning, är att man har näringsrätt.

Enligt *2 mom.*, som inte har en direkt motsvarighet i den nu gällande lagen, är det möjligt att genom lagtingslag utfärda bestämmelser om rätt till information på svenska om varor och tjänster som tillhandahålls i näringsutövning. Näringsrätten är i grunden ett språkskydd som syftar till att säkerställa att det är möjligt att bo och verka på Åland på svenska.

Enligt den föreslagna bestämmelsen är det möjligt att genom lagtingslag föreskriva om krav på information på svenska till exempel när det gäller bruksanvisningar, garantier, kvitton, fakturor, etiketter, prospekt, hemsidor, kataloger och broschyrer. Denna möjlighet ska finnas även i situationer där det kan vara frågor som hänförs till riksbehörighet, så som konsumenträtten. Syftet är att säkerställa användningen av det svenska språket. En sådan lagtingslag kan inte begränsa rätten att använda andra språk i näringsverksamheten. Enligt EU-domstolens rättspraxis får skyddet av ett särskilt språk inte utesluta rätten att använda andra språk. Även enligt 6 § i grundlagen finns det förbud mot diskriminering på grund av språk.

17 §. *Fullgörande av värnplikt.* Paragrafen motsvarar 12 § i gällande självstyrelselag. Bestämmelsen om att ålänningar med hembygdsrätt är befriade från värnplikt tills ersättande tjänstgöring har ordnats, har ingått i självstyrelselagen som trädde i kraft 1922. Bestämmelsen gäller endast de ålänningar som har hembygdsrätt. Också de är befriade från värnplikt endast tills det har ordnats en möjlighet att utföra sådan tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen eller i någon annan civilförvaltning som motsvarar värnplikten. Någon sådan lagstiftning om tjänstgöring i civilförvaltningen har aldrig utfärdats. Paragrafen utgår fortsättningsvis ifrån att bestämmelser om ersättande tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen utfärdas genom riksdagslag efter att lagtinget har beretts tillfälle att ge utlåtande i saken. Bestämmelser om tjänstgöring som ordnas i någon annan civilförvaltning ska fortsättningsvis kunna utfärdas genom riksdagslag med lagtingets bifall. Befrielsen från värnplikt ska fortsättningsvis inte gälla den som har flyttat till Åland efter att ha fyllt 12 år.

4 kap. Ålands landshövding och Delegationen för Ålandsärenden

18 §. *Landshövdingen.* I paragrafen föreslås bestämmelser om Ålands landshövding. Gällande bestämmelser finns i 4 och 52 § i den nuvarande självstyrelselagen.

Enligt *1 mom.* är landshövdingen statens företrädare på Åland. Momentet motsvarar 4 § i nuvarande självstyrelselag.

Grundtanken om en landshövding på Åland ingick i Nationernas Förbunds beslut från 1921. Beslutet angav att garantier som säkerställer ”att till landshövding utnämnes en person som åtnjuter befolkningens förtroende” ska införas i självstyrelselagen. Enligt den s.k. Ålandsöverenskommelsen, som fogades till Nationernas Förbunds beslut 1921, ska ”Ålandsöarnas landshövding (...) utnämnas av Finska republikens president i samråd med Ålandsöarnas Landstings ordförande. I händelse en överenskommelse dem emellan icke kan nås, skall Republikens President till landshövding utse en person inom en förteckning på fem kandidater, vilka föreslås av Landstinget och har de förutsättningar som krävs för en god förvaltning av öarna och för statens säkerhet”.

Landshövdingen är enligt 22 § ordförande i Delegationen för Ålandsärenden, om inte någon annan har utsetts till ordförande. Bestämmelserna motsvarar de uppgifter landshövdingen har enligt gällande lag.

I den föreslagna paragrafens *2 mom. första meningen* föreslås en ny bestämmelse om landshövdingens tjänstgöringstid. Eftersom landshövdingen företräder eller kan företräda republikens president i förhållande till lagtinget, föreslås det i paragrafen att längden för landshövdingens tjänstgöringstid ska vara sex år. Förslaget avser en lika lång tjänstgöringstid som presidentens mandatperiod. Den nya tjänstgöringstiden för landshövdingen är såtillvida symbolisk att den inte förutsätts löpa samtidigt med presidentens mandatperiod. I 110 § i lagförslaget föreslås övergångsbestämmelser för utnämning av landshövdingen för första gången för en sexårig tjänstgöringstid efter att den nya självstyrelselagen trätt i kraft. Förslaget skiljer sig från statstjänstemannalagen som anger en femårig tjänstgöringstid för statens högsta tjänstemän.

I *2 mom. andra meningen* föreslås att en del av de särskilda behörighetsvillkor som gäller för landshövdingen fortsättningsvis anges uttryckligen. Dessa särskilda behörighetsvillkor bygger på motsvarande behörighetsvillkor i gällande självstyrelselag och följer av Ålandsöverenskommelsen.

I paragrafens *3 mom.* anges det sätt på vilket landshövdingen utnämns. Bestämmelsen motsvarar 52 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag med tre tillägg.

I den första meningen i 3 mom. föreslås att republikens president utnämner landshövdingen bland de sökande efter överenskommelse med lagtingets talman. Den som utnämns ska uppfylla de särskilda behörighetsvillkor som föreskrivs för landshövdingen i 2 mom. samt de som följer av 4 mom. Förslaget motsvarar gällande utnämningspraxis.

I den andra meningen i 3 mom. beaktas det att till landshövding även kan utnämnas en person som inte på eget initiativ har sökt tjänsten. Det föreslås att som sökande till tjänsten ska beaktas också en person som av lagtingets talman förts fram under ansökningstiden, som samtyckt till att beaktas och som lämnat de utredningar som behövs. Förslaget är nytt, men motsvarar i viss mån den praxis som uppstått vid tillämpningen av gällande självstyrelselag. Man kan anse att den förslagsrätt som lagtingets talman har enligt självstyrelselagen och som följer av Ålandsöverenskommelsen och annan internationell sedvanerätt inte får kringskäras och att talmannen därför ska kunna föreslå en person som inte har sökt tjänsten, men som uppfyller behörighetskraven för den och som har givit sitt samtycke samt lämnat de utredningar som behövs. Syftet är att prioritera den första omgången i utnämningsförfarandet för att säkerställa att processens tidtabell och kraven på formella ansökningshandlingar uppfylls av samtliga sökande. Detta säkerställande medför ett behov av en tidig dialog mellan myndighetsparterna i utnämningsprocessen. Genom förslaget kan eventuella personer som talmannen fört fram beaktas redan i ett tidigt skede av processen. Syftet är dels att trygga en jämlik behandling av sökandena, dels att främja det första steget i processen i enlighet med god förvaltning och förebygga uppkomsten av eventuell oenighet i beslutsfattandet. Bestämmelsen motsvarar till övriga

delar det som nu gäller enligt nuvarande självstyrelselag och bygger på Ålandsöverenskommelsen. Republikens president utnämner landshövdingen efter överenskommelse med lagtingets talman. Om överenskommelse inte nås, ska lagtinget föreslå fem personer och presidenten utse en av dem. Också dessa personer ska uppfylla de behörighetsvillkor som gäller för sökanden till tjänsten.

Med hänsyn till landshövdingens särskilda status enligt Ålandsöverenskommelsen och lagtingets talmans särskilda förslagsrätt vid utnämningen av landshövding, likaså som en del av den internationella sedvanerätten, förslås det i 3 mom. fjärde meningen att ett särskilt besvärsförbud över utnämningen av landshövding införs i självstyrelselagen. Motsvarande besvärsförbud beträffande utnämningsbeslut av republikens president gäller enligt statstjänstemannalagen även andra utnämningsbeslut som fattas av republikens president.

I *4 mom.* föreslås det att utöver vad som föreskrivs i denna lag om landshövdingen eller statstjänstemän tillämpas vad som föreskrivs i rikslagstiftningen om statstjänstemän. Förslaget är nytt men skiljer sig inte från nuläget såtillvida att de senaste årtiondena har statstjänstemannalagen, med de undantag som framgår av självstyrelselagen, gällt i fråga om landshövdingen. Syftet med hänvisningen till statstjänstemannalagen är att klargöra vilka bestämmelser som kompletterar de särskilda reglerna om landshövdingen och som är nödvändiga för att säkerställa en rättssäker och enhetlig tillämpning av statliga tjänsteförhållanden. Dessa bestämmelser reglerar centrala frågor såsom behörighet, utnämningsförfarande, tjänsteutövning, disciplinära åtgärder, upphörande av tjänsteförhållandet samt avtalsvillkor.

Bestämmelser om de språkkunskaper som krävs av statstjänstemän som arbetar på Åland finns i 94 § i lagförslaget samt i en förordning av som utfärdas med stöd av den paragrafen med Ålands regerings samtycke. Enligt den nu gällande förordningen krävs att landshövdingen har utmärkt förmåga att använda svenska i tal och skrift samt nöjaktig förmåga att förstå finska.

Landshövdingen har sedan begynnelsen av självstyrelsen varit en statlig tjänsteman. Tjänsten har karaktären av chef för ett ämbetsverk och hänför sig till den högsta statsledningen. Av 125 § 1 mom. i grundlagen och bestämmelser i statstjänstemannalagen följer att landshövdingen enligt nuläget ska vara finsk medborgare. Kravet uppfylls även om personen har dubbelt medborgarskap. Vid utnämning av landshövding gäller dessutom de allmänna utnämningsgrunderna i grundlagen – skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd – som bedöms i förhållande till tjänstens behörighetsvillkor och uppgifter.

Statstjänstemannalagen innehåller bestämmelser om särskilda behörighetskrav för statens högsta ledning, skyldighet att anmäla bindningar samt att oklanderlighet, oberoende och tillförlitlighet ska beaktas vid utnämningsprövningen. Dessutom regleras anställningstryggheten för statens högsta ledning. Lagen omfattar även tjänstemannens allmänna skyldigheter, såsom att sköta tjänsteutövningen och uppträda korrekt, iaktta tystnadsplikt, följa regler om bisysslor samt uppfylla krav på hälsotillstånd under anställningen.

Vidare regleras frågor om tjänstledighet, disciplinära åtgärder och upphörande av tjänsteförhållandet. Bestämmelserna omfattar bland annat rätt till tjänstledighet, inklusive sjukfrånvaro, möjligheten att meddela varning, grunder för individuell uppsägning, avgångsålder och skyldighet att avgå. Även om det är ovanligt kan permittering i teorin bli aktuell, och avstängning från tjänsteutövning kan ske exempelvis vid brottsutredning.

Statstjänstemannalagen innehåller också bestämmelser om avtal om anställningsvillkor, vilket redan tillämpas vid upprättande av tjänsteavtal för landshövdingen. Dessutom kan

karensavtal bli aktuellt om uppdraget innefattar uppgifter som kräver karens. Det finns även bestämmelser om att bakgrundstjänsten upphör när en person på nytt utnämns till en tjänst inom statens högsta ledning. Slutligen regleras ändringssökande och övriga bestämmelser, såsom återkrav av lön som betalats utan grund, preskriptionstider och dröjsmålsränta, samt skyldigheten att höra den berörda tjänstemannen innan vissa beslut fattas.

Bestämmelsen i *5 mom.* överensstämmer med den andra meningen i 14 § i gällande självstyrelselag. Den har samma lydelse som i de tidigare självstyrelselagarna och hör samman med att lagtingets bifall eller samtycke förutsätts i vissa fall.

Republikens presidents framställningar och meddelanden till lagtinget överlämnas av lands-hövdingen. I likhet med nuvarande självstyrelselag ska bestämmelsen tillämpas då landshövdingen överlämnar republikens presidents framställningar om internationella förpliktelser, som förutsätter lagtingets bifall för att de ska träda i kraft på Åland (68 §). Den är också tillämplig då lagtingets bifall krävs för stiftande av riksdagslag, t.ex. när presidenten överlämnar lagförslag om ändring av självstyrelselagen samt ändring av jordförvärvslagen som lagtinget ska godkänna innan lagarna träder i kraft. Paragrafen är dessutom tillämplig när lagförslag om ändring i lagtingets lagstiftningsbehörighet görs i enlighet med bestämmelserna 28 § i lagförslaget samt när lagtingets bifall till ändring av riksdagslag begärs enligt 27 §

19 §. *Tillförordnad landshövding.* Möjligheterna att utse en person att sköta landshövdings-tjänsten tillsvidare, om tjänsten är obesatt eller landshövdingen är förhindrad, som nämns i 53 § i nuvarande självstyrelselag kvarstår. Enligt förslaget ska även den som utses till tillförordnad landshövding uppfylla de allmänna och särskilda behörighetsvillkoren för tjänsten. I Delegationen för Ålandsärenden har landshövdingen i egenskap av ordförande en ersättare som vid behov träder i ordförandens ställe.

20 §. *Hörande vid uppsägning av landshövdingen.* Skyldigheten att höra lagtingets talman, om frågan om uppsägning av landshövdingen uppkommer, är enligt förslaget oförändrad i förhållande till 54 § i nuvarande självstyrelselag. I stället för det nuvarande begreppet entledigande används i förslaget uttrycket uppsägning. Statstjänstemannalagens bestämmelser tillämpas i fråga om uppsägning av landshövdingen.

21 §. *Delegationen för Ålandsärenden.* I paragrafen ingår bestämmelser om Delegationen för Ålandsärenden och om dess uppgifter och beslutsförhet. Bestämmelserna motsvarar 55 § 2 och 3 mom. i nuvarande självstyrelselag. För att främja förståelsen för Delegationens roll som opartiskt expertorgan i självstyrelsesystemet föreslås att den nuvarande Ålandsdelegationens namn ändras till Delegationen för Ålandsärenden. På det sättet framgår det tydligare att det inte är fråga om en åländsk delegation, utan om ett expertorgan som ger utlåtanden och avgör vissa frågor enligt självstyrelselagen.

I paragrafens *1 mom.* föreslås en bestämmelse som klargör att Delegationens primära uppgift är att fungera som expertorgan i de frågor med anknytning till Åland som anges i bestämmelsen. Den i momentet avsedda självstyrelselagstiftningen utgörs av självstyrelselagen och jordförvärvslagen för Åland.

Bestämmelsen i 56 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag om att Delegationen på begäran ger utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till Ålands regering och till domstolarna, föreslås ingå i 1 mom. andra meningen. Bestämmelsen föreslås kompletterad så att det av den uttryckligen framgår att föremål för utlåtande är lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Bestämmelsen möjliggör för statsrådet och ministerierna, Ålands regering och domstolarna att exempelvis i anhängiga förvaltnings- eller lagstiftningsärenden eller vid verkställighet av EU-rättsakter på Åland vid behov begära utlåtanden av

Delegationen för Ålandsärenden i situationer då tolkningen av självstyrelselagstiftningen är oklar. Det kan handla om att behörighetsfördelningen mellan riksdagen och lagtinget att lagstifta i en viss fråga är oklar eller att det inte är klart om rikets eller Ålands myndigheter är behöriga att vidta en viss förvaltningsåtgärd. I enstaka fall har utlåtandebegäran gällt någon annan infallsvinkel än behörighetsfördelningen, exempelvis huruvida ett internationellt fördrag som före år 1993 under 1951-års självstyrelselag satts i kraft med förordning, blivit gällande även på Åland till den del det berör frågor inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Likaså har bestämmelserna i 61 § i nuvarande självstyrelselag om statens fastighetsinnehav på Åland varit föremål för utlåtande.

Delegationen har också till uppgift att avgöra vissa frågor som den föreskrivits särskilt. I *2 mom.* 1–10 punkten föreslås en hänvisningsbestämmelse som anger sådana bestämmelser i lagförslaget som föreskriver andra uppgifter för Delegationen än de som avses i 1 mom. Med beaktande av Delegationens centrala roll i självstyrelsesystemet är det ändamålsenligt med en samlingsbestämmelse som klargör de många befogenheter som föreslås för Delegationen. Inom ramen för det ekonomiska systemet för självstyrelsen behöver befogenheterna likväl i förhållande till nuläget förtydligas i lagförslaget. Delegationen har enligt 32 § i lagförslaget fortsättningsvis en viktig roll i kontrollen av lagtingslagarna där den ger utlåtanden över dem till justitieministeriet.

Delegationen föreslås också få vissa nya uppgifter:

- Delegationen kan enligt en ny bestämmelse i 52 § i lagförslaget, i stället för högsta domstolen enligt nuläget, avgöra meningsskiljaktigheter angående en självstyrelse- eller riksmyndighets behörighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd. Delegationens beslut kan i sådana fall överklagas till högsta domstolen. Under gällande självstyrelselag har högsta domstolen avgjort en handfull behörighetstvister.

- Nya uppgifter föreslås för Delegationen i 78 § i lagförslaget när det gäller oenighet mellan den statliga myndigheten och de självstyrande myndigheterna om avskiljandet av Ålands andel av en EU-resurs, rättighet eller förpliktelse som följer av Europeiska unionens beslut. Delegationens ställningstagande får som ett annat förvaltningsprocessuellt ärende föras till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande. I nuläget avgörs en sådan oenighet som en enda förvaltningsåtgärd av behörig riksmyndighet med stöd av 59 b § 2 mom. i gällande självstyrelselag, över vilket beslut besvär får anföras. Sedan bestämmelsen trädde i kraft år 2004 har en enda sådan oenighet avgjorts.

- Nya uppgifter är även förfarandet i lagförslagets 69 och 83 § vid regressyrkande av staten som ett internationellt tvistlösningsorgan eller motsvarande eller EU-domstolen utdömt till följd av att Finland på grund av Åland försummat att iaktta en internationell förpliktelse eller unionsrätten. I nuläget avgörs ett sådant regressyrkande som förvaltningstvistemål med stöd av 59 d § i gällande självstyrelselag. Inget sådant fall har förekommit.

- Enligt 71 § och 84 § i lagförslaget ska Delegationen på begäran av part också ta ställning till ett yrkande om jämkning av ersättningsbeloppet. Ytterst avgörs sådana saker vid parts missnöje av högsta förvaltningsdomstolen enligt 4 kap. i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019). Fråga är här om helt nya bestämmelser.

- I 10 punkten i förteckningen i 2 mom. föreslås ingå nuvarande 62 § i självstyrelselagen. Delegationen ska således fortsättningsvis avgöra meningsskiljaktigheter som gäller inrättandet av nya farleder för handelssjöfarten (46 § 12 punkten) och statens mark och byggnader på Åland (103 §). Bestämmelserna motsvarar nuläget.

I *2 mom.* föreslås också angivna de uppgifter Delegationen har i fråga om finansieringen av självstyrelsens utgifter enligt 9 kap. i lagförslaget. Uppgifterna motsvarar de som gäller enligt 3 och 4 mom. i 56 § i nuvarande självstyrelselag, sådan den lyder enligt lag 98/2020. Delegationen har fortsättningsvis enligt 59 § i lagförslaget uppgiften att på framställning av statsrådet och Ålands regering vart tredje år bedöma om det framkommit behov för att ändra avräkningsgrunden. Delegationen avgör också en meningsskiljaktighet som enligt 103 § gäller statens mark och byggnader på Åland.

Det föreslås att Delegationens för Ålandsärenden nuvarande uppgifter som följer av avräkningssystemet fogas till 2 mom., så som de framgår av 59 § i fråga om ändring av avräkningsgrunden (5 punkten), samt att uppgiften att besluta om skatteavräkningen och storleken på förskott på skatteavräkningen i enlighet med 60 § fogas till momentets 6 punkt. Delegationens uppgifter i fråga om extra anslag och tillskott enligt exceptionella förhållanden enligt 61 och 62 § föreslås endast i förtydligande syfte omnämnda i 5 punkten till momentet. Skötseln av Delegationens uppgifter i avräkningssystemet förutsätter fortsättningsvis att finansiella grundunderlag som är korrekta görs tillgängliga för Delegationen. Nödvändiga uppgifter ska fortlöpande tillställas Delegationen i form av tillförlitliga siffer- och därmed jämförbara basfakta. Framför allt handlar det om uppgifter som finansministeriet och Skatteförvaltningen innehar. För att exempelvis kunna fastställa det årliga avräkningsbeloppet behöver Delegationen förutom såväl preliminära som slutliga uppgifter från statsbokslutet om de aktuella inkomsterna, även uppgifter om förändringarna i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finland. Avräkningsbeloppet uträknas sedan i enlighet med den ekvation som framgår av detaljmotiveringen till 56 § 2 mom.

I *3 mom.* föreslås en ny bestämmelse om att Delegationen för Ålandsärenden kan höra sakkunniga och begära utlåtanden av statsrådet och ministerierna samt Ålands regering. Enligt de förfaranden Delegationen tillämpar för närvarande i syfte att utreda ett ärende som den anförtrotts genom självstyrelselagen ingår att den vid behov hör berörda myndigheter och sakkunniga i saken. Till den del förslaget gäller hörande av sakkunniga motsvarar den bestämmelsen i 55 § 3 mom. i gällande självstyrelselag.

Av *4 mom*. följer att Delegationen för Ålandsärenden är beslutför endast som fulltalig. En motsvarande bestämmelse finns i 55 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag. Avsikten är att Ålands regering fortsättningsvis svarar för kostnaderna för Delegationen för Ålandsärenden till den del de hänför sig till de ledamöter och ersättare som lagtinget har utsett, medan övriga kostnader, så som hyra för kontor i Helsingfors, lön och utrustning för kontorets administrativa personal samt resekostnader för ordföranden för och föredraganden i Delegationen och de medlemmar som statsrådet utsett, betalas med statens medel. Någon med 57 § i gällande självstyrelselag jämförbar bestämmelse om kostnadsfördelningen, anses inte nödvändig att ta in i självstyrelselagen.

I *5 mom.* föreslås en motsvarande bestämmelse som i 56 § 5 mom. i nuvarande självstyrelselag i fråga om stadfästelsen av republikens president av de beslut Delegationen för Ålandsärenden fattat i fråga om överföringar mm. till självstyrelsen.

22 §. *Delegationens sammansättning.* Paragrafens *1 mom.* gäller Delegationens ordförande och valet av ordförande. Huvudregeln är att landshövdingen är ordförande. Det föreslås dock att presidenten, liksom för närvarande, efter överenskommelse med lagtingets talman ska kunna förordna någon annan än landshövdingen till ordförande. Likaså föreslås det att presidenten fortsättningsvis, efter överenskommelse med lagtingets talman, förordnar en ersättare för ordföranden för Delegationen. I praktiken finns det inte hinder för att till ersättare för ordföranden utses en person som inte är ledamot eller ersättare i Delegationen. Med tanke på den sakkunskap som krävs har till ersättare dock

i regel utsetts en person som tidigare har varit ledamot. Enligt förslaget leder ordförandens ersättare ordet om ordföranden är förhindrad. Motsvarande bestämmelser ingår i 55 § i gällande självstyrelselag.

Av *2 mom.* framgår att antalet ledamöter och ersättare i Delegationen förblir oförändrat i förhållande till nuläget. Likaså ska statsrådet och lagtinget vartdera utse två ledamöter till Delegationen och för var och en av dem två ersättare. Därtill föreslås ett minimikrav på den sakkunskap som ska vara företrädd i delegationens sammansättning. Syftet är att klargöra de höga krav på behövlig expertis som ställs på Delegationen som helhet. När ledamöterna och deras ersättare utses ska det beaktas att särskilt självstyrelserättslig, statsrättslig och europarättslig expertis samt kunnande i offentlig ekonomi blir företrädd.

”Självstyrelserättslig” expertis är ett omfattande begrepp som främst innefattar god kännedom om självstyrelselagstiftningens bakgrund och tillämpning, men även om närliggande rättsområden, såsom statsrätt och förvaltningsrätt. Sådant kunnande, liksom även god kännedom om offentlig ekonomi behövs med hänsyn till de utlåtanden som Delegationen ger och de beslut som den fattar.

Genom dialog och samarbete under tillsättandeprocessen mellan lagtinget och justitieministeriet, som bereder statsrådets beslut, kan Delegationens sammansättning utformas på ett sätt som garanterar tillräcklig expertis, vilket är en förutsättning för att uppgifterna ska kunna skötas framgångsrikt och för att Delegationen ska åtnjuta respekt.

Ledamöterna och ersättarna utses på obestämd tid utan att någon ålder anges för när de måste avgå.

Av *3 mom.* framgår att en ny ledamot eller ersättare genast ska utses när en ledamot eller ersättare avgår. Eftersom ersättarna är personliga ska nya ersättare utses när en ledamot avgår. Inget hindrar att de som varit ersättare för den avgående ledamoten utses till ersättare även för den nya ledamoten.

23 §. *Skiljande av ledamot och ersättare från uppdraget.* Av paragrafens *1 mom.* framgår att ledamöterna och ersättarna är oberoende. En ledamot eller en ersättare som har förlorat sin förmåga att fullgöra sitt uppdrag är skyldig att lämna uppdraget, men kan skiljas från uppdraget endast genom laga kraft vunnet beslut av domstol. I fråga om de skäl som kan vara orsak till ett skiljande från uppdraget nämns i momentet enligt förebild från tjänstemannalagstiftningen och domstolslagen (673/2016) uttryckligen sjukdom, lyte och kroppsskada. Några motsvarande bestämmelser finns inte i gällande självstyrelselag, men 80 § i grundlagen förutsätter att bestämmelser om detta intas i lag.

Av 1 mom. föreslås också att i fråga om utredning och bedömning av hälsotillståndet hos ledamöter och ersättare tillämpas det som i motsvarande fall gäller för domare. Motsvarande bestämmelser för domare ingår i domstolslagen.

Eftersom Delegationen är den som under sitt arbete har möjlighet att notera eventuella i para-grafen avsedda begränsningar i förmågan hos en ledamot eller ersättare, föreslås det i *2 mom*. att en enhällig Delegation själv ska kunna ansöka om att ledamoten eller ersättaren skiljs från uppdraget. Motsvarande förfarande gäller för domare och sakkunnigledamöter vid domstolarna. Förfarandet föreslås uttryckligen vara sådant att när Delegationen avgör ärendet ska alla ordinarie ledamöter förutom den ledamot eller ersättare som berörs delta. Eftersom Delegationen närmast är ett förvaltningsorgan, föreslås det att ärendet hänförs till förvaltningsdomstolslinjen. Eftersom Delegationens sekretariat finns i Mariehamn, föreslås det att ansökan om skiljande från ett delegationsuppdrag ska väckas vid Ålands förvaltningsdomstol. Förvaltningsdomstolen handlägger ändringssökande i ärenden som gäller kommunala och statliga tjänsteinnehavare och har därmed

behövlig sakkunskap. Av momentet framgår att ärendet ska behandlas i brådskande ordning vid förvaltningsdomstolen. Liksom för domare och sakkunnigledamöter vid domstol avses härvid att ärendet ska behandlas som ett brådskande rättskipningsärende. Delegationens enhälliga beslut om att ansöka om skiljande av en medlem eller en ersättare från uppdraget är till sin natur sådant att det bör kunna verkställas genast. Därför föreslås en uttrycklig bestämmelse om att ledamoten eller ersättaren är avstängd från uppdraget för den tid som ärendet behandlas i förvaltningsdomstolen, om inte domstolen beslutar något annat.

5 kap. **Lagstiftningen**

24 §. *Fördelning av den lagstiftande makten.* Tidigare självstyrelselagar har innehållit en för-teckning med uppräkning av landskapets lagstiftningsbehörighet och en annan med uppräkning av rikets lagstiftningsbehörighet. Att den lagstiftande makten på Åland är delad mellan riksdagen och lagtinget har framgått endast indirekt. I paragrafen föreslås en uttrycklig bestämmelse om den grundläggande principen att den lagstiftande makten på Åland är delad mellan riksdagen och lagtinget.

Att den lagstiftande makten är delad på Åland innebär att lagtingets lagstiftningsbehörighet är exklusiv. Lagar stiftade av riksdagen är således inte tillämpliga på Åland i de fall där Ålands lagting har lagstiftningsbehörighet. Riksdagslagarna träder inte heller i kraft i stället, om det skulle vara så att lagtinget har låtit bli att lagstifta i någon fråga som hör till dess behörighet. Till lagstiftningsbehörigheten hör förvaltningsbehörigheten och finansieringsansvaret, om det inte med stöd av denna lag bestäms på annat sätt.

Fördelningen av lagstiftningsbehörighet är enligt förslaget uppbyggd enligt samma systematik som i nuvarande självstyrelselag. Lagförslaget innehåller två behörighetsförteckningar: 1) en förteckning över behörighetsområden som hör till lagtinget och 2) en förteckning över riksdagens behörighetsområden på Åland. Förslaget utgör i grunden inte en ändring av den nuvarande fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan Åland och riket.

Lagtingets lagstiftningsbehörighet räknas upp i 25 § i lagförslaget och riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland i 26 §. Dessa förteckningar kompletteras av 28 § som innehåller en förteckning över de angelägenheter som hör till riksdagens behörighet och som med lagtingets bifall kan överföras till Åland i enkel lagstiftningsordning. Ett motsvarande förfarande har varit möjligt enligt 29 § i nuvarande självstyrelselag.

Lagstiftningstekningen för bestämmelserna om fördelningen av lagstiftningsbehörighet är densamma som i gällande självstyrelselag. I förslaget har förteckningarna dock delvis preciserats och moderniserats utifrån tidigare rättsutveckling. Några behörighetsöverföringar föreslås även.

Frånsett den nämnda möjligheten enligt 28 § att överföra lagstiftningsbehörighet till riksdagen i vanlig lagstiftningsordning med lagtingets bifall, kan lagtingets lagstiftningsbehörighet liksom för närvarande ändras enbart genom ändring av självstyrelselagen. Detta framgår av lagförslagets 98 §.

Erfarenheten från de tidigare självstyrelselagarna är att det i lagstiftningsarbetet är förhållandevis vanligt att det uppstår oklarhet om gränsdragningen mellan riksdagens och lagtingets lagstiftningsbehörighet. I lagstiftningsprocessen avgörs sådana oklarheter i samband med den så kallade lagstiftningskontrollen, i vilken republikens president kan utöva vetorätt om lagtinget anses ha överskridit sin lagstiftningsbehörighet.

Liksom i nuläget utgår man vid bedömningen av behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen från en analys av båda behörighetsförteckningarna i självstyrelselagen samt i förekommande fall av ny behörighet som överförts till lagtinget i enkel lagstiftningsordning. Finlands, inklusive Ålands, medlemskap i Europeiska unionen påverkar i sig inte behörighetsfördelningen mellan Åland och riket, men får flera praktiska konsekvenser. Till den del lagtinget har lagstiftningsbehörighet är det Ålands lagting och självstyrelsemyndigheterna som svarar för genomförandet av unionsrätten på Åland. På alla de områden där lagstiftningsmakten hör till Europeiska unionen får behörighetsfördelningen mellan riksdag och lagting således betydelse för frågan om hur Åland medverkar i EU:s lagstiftningsprocess och hur EU:s lagstiftning genomförs nationellt.

25 §. *Lagtingets lagstiftningsbehörighet.* Av paragrafens *1 mom.* framgår den lagstiftningsbehörighet som tillkommer Ålands lagting. De angelägenheter i vilka riksdagen har lagstiftningsbehörighet på Åland räknas upp i 26 §. Avsikten är att kodifiera den rättsutveckling som skett i fråga om fördelningen av lagstiftningsbehörighet efter det att 1991 års självstyrelselag trädde i kraft.

Även om något rättsområde inte uttryckligen anges i nedanstående punkter så hör det fortsatt till lagtingets lagstiftningsbehörighet, om det hörde till lagtingets lagstiftningsbehörighet genom tolkning av bestämmelserna i den tidigare självstyrelselagen och om det inte uttryckligen anges i denna proposition att avsikten är att förändra lagstiftningsbehörigheten.

Punkt 1. Lagtingets organisation och uppgifter, val av lagtingets ledamöter inklusive rösträtt och valbarhet i sådana val samt Ålands regering och myndigheter och inrättningar som lyder under den. Den närmare regleringen av lagtingets organisation och uppgifter sker genom lagtingslag. Lagrummet motsvarar i sak 18 § 1 punkten i nuvarande självstyrelselag. Punkten föreslås kompletterad med ett uttryckligt omnämnande av lagtingets behörighet i fråga om rösträtt och valbarhet i val till lagtinget (se motiveringen till 7 §). I lagtingslag kan även föreskrivas om Ålands regering samt om de myndigheter och inrättningar som lyder under den.

Punkt 2. Språkliga rättigheter och skyldigheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet med beaktande av vad som föreskrivs i 12 kap. Lagtinget bör redan i dagsläget anses ha möjlighet att lagstifta om språkliga rättigheter och skyldigheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, med beaktande av de allmänna språkbestämmelserna i självstyrelselagen. Det föreslås nu att detta uttryckligen regleras i självstyrelselagen. Bestämmelsen rör inte endast det svenska språket, inklusive teckenspråk, utan kan även innebära att Åland antar lagstiftning om främjande av andra språk än svenska. Exempelvis kan det finnas situationer där Åland, inom sina behörigheter, önskar säkerställa att viss information ges även på andra språk än svenska.

Syftet med lagtingets lagstiftningsbehörighet i fråga om språkliga rättigheter är att säkerställa användningen av det svenska språket. En lagtingslag kan inte förbjuda, men nog främja användningen av andra språk. Skyddet av svenska språket får inte utesluta möjligheterna att använda andra språk. Vid beredningen av lagstiftning om språk ska det även beaktas att omotiverat stränga språkkrav kan vara diskriminerande.

Punkt 3. Rådgivande folkomröstning i angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Lagrummet är nytt. Högsta domstolen har i ett utlåtande (OH 94/104) över landskapslagen om en rådgivande folkomröstning ansett att rådgivande folkomröstning är att hänföra till landskapets lagstiftningsbehörighet mot bakgrund av att landskapet har behörighet i fråga om lagtingets organisation och också i övrigt rätt att i stor utsträckning själv bestämma om handhavandet av landskapets angelägenheter.

Punkt 4. Lagtingets och självstyrelsemyndigheternas tjänstemän samt tjänstekollektivavtal för och disciplinär bestraffning av dem. Behörigheten att lagstifta om lagtingets och självstyrelsemyndigheternas tjänstemän tillkommer lagtinget liksom enligt 18 § 2 punkten i gällande självstyrelselag. Likaså hör lagstiftningen om tjänstekollektivavtal för nämnda anställda och disciplinär bestraffning av dem till lagtingets behörighetsområde enligt nämnda lagrum.

Punkt 5. Arbetspensionsskydd för lagtingets och självstyrelsemyndigheternas anställda och förtroendevalda samt för rektorer, lärare och timlärare vid grundskolorna på Åland. Bestämmelsen motsvarar 18 § 2 a punkten i nuvarande lag som infördes år 1996. Det föreslås att begreppet ”landskapsförvaltningen” frångås. Med arbetspensionsskydd för lagtingets och självstyrelsemyndigheternas förtroendevalda ska förstås lagtingets ledamöter och medlemmarna i Ålands regering samt andra som utövar förtroendeuppdrag vid dessa myndigheter eller sådana som lyder under dem.

Punkt 6. Ålands flagga och vapen och deras användning på Åland samt användningen av Ålands flagga på självstyrelsemyndigheternas fartyg och på sådana handelsfartyg och fiskefartyg, fritidsbåtar och därmed jämförbara farkoster som har hemort på Åland, med beaktande av att statliga ämbetsverks och inrättningars samt enskildas rätt att använda rikets flagga inte får inskränkas. Bestämmelsen motsvarar 18 § 3 punkten i nuvarande lag. Lagtinget har lagstiftningsbehörighet i frågor som rör Ålands flagga och vapen. Med beaktande av grundsatserna i den föreslagna 38 punkten är det en åländsk angelägenhet att lagstifta också om andra eventuella symboler för självstyrelsen än de som nämns särskilt i 5 punkten. I en lagtingslag som reglerar användningen av Ålands flagga får dock inte tas in bestämmelser som begränsar rätten för statens ämbetsverk och inrättningar att använda riksflaggan på Åland. Inte heller enskildas rätt att använda riksflaggan på Åland får begränsas genom lagtingslag. Användningen av riksflaggan regleras genom den allmänna flagglagstiftningen, som enligt 26 § 3 punkten i förslaget är en riksangelägenhet.

Lagtinget har fortsättningsvis rätt att lagstifta om användningen av Ålands flagga som sjöfarts-och handelsflagga. I den nu gällande landskapslagen om Ålands flagga föreskrivs att landskapets flagga ska föras som handelsflagga på handelsfartyg som har i sjölagen nämnd hemort på Åland. Enligt landskapslagen används landskapets flagga även på fartyg som drivs av landskapet samt på fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster med hemort på Åland. Huruvida en sådan farkost har hemort på Åland ska beträffande registrerade fartyg bedömas på grundval av registreringsorten och beträffande andra farkoster främst med ledning av var farkosten huvudsakligen hålls och används. Lagtingets lagstiftningsbehörighet gäller inte den flagga som ska föras på statsfartyg.

Enligt 26 § 8 punkten i lagförslaget har riksdagen lagstiftningsbehörighet i frågor som gäller förhållandet till utländska makter med vissa undantag. Även lagstiftningen om handelssjöfart är fortsättningsvis en riksangelägenhet. Av detta följer att Ålands flagga som sjöfartsflagga i internationella sammanhang är att betrakta såsom en med Finlands flagga jämförbar flagga. Riksmyndigheterna ska underrätta övriga nationer om detta i enlighet med internationellt bruk. Fartygsregister ska enligt 26 § 27 punkten fortsättningsvis höra till rikets behörighet. Behörigheten kan överföras till lagtinget med stöd av 28 §.

Punkt 7. Kommunindelning, kommunala val inklusive rösträtt, rösträttsålder och valbarhet i sådana val, kommunernas förvaltning, kommunernas tjänsteinnehavare, tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda och disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare. Enligt 18 § 4 punkten i nuvarande i självstyrelselag har till landskapets behörighet i princip hänförts hela kommunallagstiftningen. Punkten föreslås kompletterad med ett uttryckligt omnämnande på paragrafnivå om lagtingets behörighet

i fråga om rösträtt, rösträttsålder och valbarhet i kommunala val. Det föreslagna tillägget avser utgöra en möjlighet till avvikelse från bestämmelsen om rösträttsåldern i kommunala val i 14 § 3 mom. i grundlagen. Lagtinget har enligt nuvarande självstyrelselag rätt att lagstifta om kommunindelning, kommunernas förvaltning, kommunala val med iakttagande av vad som föreskrivs i 67 § i nuvarande självstyrelselag och kommunernas tjänsteinnehavare. Lagtinget har också behörighet att lagstifta om tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda på Åland och om disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare. Kommunalbeskattningen hör till lagtingets behörighet med stöd av 9 punkten. I 6 § i lagförslaget ingår en särbestämmelse om den kommunala självstyrelsen på Åland.

Punkt 8. Offentlighet och sekretess, informationshantering, förvaltningsförfarande och andra förvaltningsrättsliga angelägenheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Punkten är ny. Offentlighet och sekretess samt förvaltningsförfarandet har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar med stöd dels av 1951 år självstyrelag, dels nuvarande lag härletts ur landskapets lagstiftningsbehörighet i fråga om lagtinget och självstyrelsemyndigheterna samt de kommunala myndigheterna på Åland. Ytterligare har det i lagstiftningskontrollen konstaterats att enbart det att en handling har upprättats av en riksmyndighet eller innehåller uppgifter som är sekretessbelagda i riket medför inte att handlingen eller uppgifterna ska anses höra till rikets lagstiftningsbehörighet när den kommer in till en myndighet inom landskaps- eller kommunalförvaltningen (HD utlåtande 1.6.2021, HD/98/2021). Ovanstående ska fortsättningsvis gälla. I lagstiftningskontrollen har motsvarande tolkningar framförts i anslutning till annan förvaltningsrättslig reglering (se t.ex. HD utlåtande 31.1.2003, OH 2002/107).

Liksom rörande ovan nämnda rättsområden har det i samband med lagstiftningskontrollen ansetts att det hör till landskapets lagstiftningsbehörighet att reglera de åländska myndigheternas informationshantering (HD utlåtande 7.4.2025, KKO-HD/258/2025). Begreppet informationshantering avser myndigheternas hantering av information, vilket inbegriper exempelvis informationssäkerhetsåtgärder samt behandling av informationen i olika skeden oberoende av på vilket sätt informationen lagras eller behandlas i övrigt.

Den föreslagna bestämmelsen gäller självstyrelsemyndigheterna, kommunerna och offentligrättsliga organ. Till lagtingets lagstiftningsbehörighet hör också att utsträcka förvaltningsrättsliga bestämmelser till juridiska och fysiska personer utanför den egentliga förvaltningsorganisationen, då dessa genom lagtingslag eller med stöd av lagtingslag sköter offentliga förvaltningsuppgifter.

Den föreslagna punkten förtydligar enbart den gällande fördelningen av lagstiftningsbehörighet i förvaltningsrättsliga angelägenheter. Enligt bestämmelsen ska såväl offentlighet, sekretess, informationshantering samt förvaltningsförfarandet för de åländska myndigheterna fortsättningsvis höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Med stöd av den gällande lagstiftningsbehörigheten har på Åland antagits allmänna förvaltningsrättsliga lagtingslagar. Den föreslagna punkten ger också uttryck för en mera allmän princip om att det hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet att anta lagstiftning som ansluter till andra förvaltningsrättsliga angelägenheter inom de åländska myndigheterna. Förvaltningsorganisationerna och förvaltningsförfarandet har varit föremål för stora förändringar de senaste årtiondena, bl.a. till följd av digitaliseringen av myndigheterna och förvaltningsförfarandet. De tekniska och organisatoriska förhållandena och lösningarna inom de åländska myndigheterna kan avvika från de inom riksförvaltningen. Det ingår i lagtingets lagstiftningsbehörighet att anta sådan förvaltningsrättslig lagstiftning som på ett ändamålsenligt sätt förverkligar garantierna för god förvaltning inom den åländska förvaltningsstrukturen.

Eftersom lagtingets lagstiftningsbehörighet är knuten till ärenden inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet blir rikets förvaltningsrättsliga lagstiftning

tillämplig i förhållande till de åländska myndigheterna när dessa utför uppgifter inom riksdagens lagstiftningsbehörighet. På ett motsvarande sätt blir den åländska förvaltningsrättsliga lagstiftningen gällande om en riksmyndighet med stöd av en överenskommelseförordning sköter ett förvaltningsärende inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. I praktiken kan konsekvenserna av detta vara oändamålsenliga om en myndighet sköter både förvaltningsuppgifter inom lagtingets och rikets lagstiftningsbehörighet. I förslaget till 45 § ingår särskilda bestämmelser om tillämpningen i dessa situationer. I 101 § finns särskilda bestämmelser om tillämpningen av rikslagstiftningen gällande offentlighet och sekretess.

Punkt 9. Dataskydd, cybersäkerhet och artificiell intelligens inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Punkten är ny. I lagstiftningskontrollen har ansetts att behörighetsfördelningen gällande personregister och datasekretess ska bedömas utgående från vilka behörighetsområden landskapslagen kan beröra (HD utlåtanden 27.6.1991, OH 91/118 och 5.3.2019, OH 2019/11). Den åländska dataskyddslagstiftningen har också utsträckts till privat sektor inom de rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet (HD utlåtande 1.8.2019, OH 2019/130). Därmed begränsas lagtingets lagstiftningsbehörighet inte enbart till skyddet av personuppgifter vid lagtinget, självstyrelsemyndigheterna och kommunerna på Åland. Den föreslagna punkten ändrar inte det rådande rättsläget gällande behörighetsfördelningen. Lagtingets lagstiftningsbehörighet avgränsas till de rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Inom Europeiska unionen har antagits dataskyddsbestämmelser som har kompletterats eller genomförts med lagstiftning inom medlemsstaterna. Både EU-lagstiftningen och lagstiftningen i riket och på Åland hänvisar numera till begreppet dataskydd. Begreppet hänvisar till bestämmelser om skydd för fysiska personer med avseende på behandlingen av personuppgifter och om det fria flödet av personuppgifter.

Cybersäkerhet har i samband med lagstiftningskontrollen ansetts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet till den del regleringen rör verksamhet inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet i övrigt, vilket kan avse verksamhet både inom den offentliga förvaltningen och den privata sektorn (HD utlåtande 13.6.2025, KKO-HD/442/2025). Detta ska fortsättningsvis gälla. Cybersäkerhet har inom EU-lagstiftningen definierats som all verksamhet som är nödvändig för att skydda nätverks- och informationssystem, användare av dessa system och andra berörda personer mot cyberhot.

Artificiell intelligens föreslås på motsvarande sätt som dataskydd och cybersäkerhet höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet, d.v.s. till den del regleringen rör rättsområden inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet. Exempelvis föreslås det höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet att reglera verksamhet som rör användningen av AI-system inom den offentliga förvaltningen men regleringen kan även avse verksamhet som rör användningen av AI-system inom den privata sektorn.

Europeiska unionen har antagit en förordning om artificiell intelligens (EU 2024/1689). Enligt förordningen definieras ett AI-system som ett maskinbaserat system som är utformat för att fungera med varierande grad av autonomi och som kan uppvisa anpassningsförmåga efter införande och som, för uttryckliga eller underförstådda mål, drar slutsatser härledda från den indata det tar emot, om hur utdata såsom förutsägelser, innehåll, rekommendationer eller beslut som kan påverka fysiska eller virtuella miljöer ska genereras. I samband med den nationella implementeringen av förordningen begärde arbets- och näringsministeriet ett utlåtande av Ålandsdelegationen över utkastet till regeringsproposition om det nationella genomförandet. Ålandsdelegationen framförde i sitt utlåtande att den föreslagna rikslagstiftningen blir tillämplig på Åland till den del den reglerar rättsområden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet (ÅD utlåtande 14.2.2025, ÅD 10/25). I den regeringsproposition om det nationella genomförandet som sedan överlämnades till riksdagen i maj 2025 framhöll statsrådet att ”av de förslag som ingår i propo-

sitionen blir de delar som hör till rikets lagstiftningsbehörighet tillämpliga också i landskapet Åland. I de delar av propositionen som med stöd av självstyrelselagen för Åland hör till landskapets lagstiftningsbehörighet har landskapet lagstiftningsbehörighet" (RP 46/2025, s. 188).

Punkt 10. Offentlig upphandling inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Punkten är ny. Offentlig upphandling inom EU-rätten hänförs enligt ett utlåtande från högsta domstolen (OH 2007/75) till konkurrensrätten i vid bemärkelse. Konkurrensrätten hör såväl enligt gällande självstyrelselag som den föreslagna nya lagen till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Enligt lagförslaget ska trots detta det rådande rättsläget bestå, enligt vilket upphandling som görs av lagtinget, självstyrelsemyndigheterna, kommunerna och offentligrättsliga organ som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet (OH 2017/134 och HFD 2018/3832).

Punkt 11. Jämställdhet och jämlikhet inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Behörighetsområdet har inte tidigare nämnts i självstyrelselagen under en egen punkt. Jämställdheten mellan könen är ett behörighetsområde som vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar år 1986 ansågs höra till lagtingets behörighet på områden som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, t.ex. inom självstyrelseförvaltningen och kommunernas förvaltning, i utbildningen och inom vissa näringar. Jämlikhet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet är likaså ett behörighetsområde som på motsvarande sätt härletts ur landskapets nuvarande behörigheter enligt gällande självstyrelselag. Fogandet av punkten till lagen avser att åskådliggöra den gällande behörighetsfördelningen sådan den utvecklats över tid på berörda rättsområden. Jämförelsevis räknas jämställdhet och jämlikhet inom arbetslivet till arbetsrätten och är riksbehörighet. Utgående från landskapslagen (2022:43) om tillämpning av diskrimineringslagen är Ålands ombudsmannamyndighet behörig tillsynsmyndighet vad gäller alla anställda vid Ålands lagtings förvaltning, Ålands landskapsregerings förvaltning och kommunernas förvaltning med underlydande organ.

Punkt 12. Åland tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt, Åland tillkommande närings- och nöjesskatter, grunderna för avgifter till Åland och kommunerna samt kommunerna tillkommande skatter. Det framgår av de allmänna motiveringarna till 9 kap., som gäller Ålands ekonomi, att förslaget inte medför någon ändring i förhållande till nuvarande självstyrelselag i fråga om beskattningsrätten för lagtinget. Bestämmelsen avser därmed motsvara rådande rättsläge och tolkningspraxis. Exempelvis har högsta domstolen bedömt att landskapslagen om tillfällig skatt på vinster inom elbranschen och sektorn för fossila bränslen hör till området för näringsskatt (HD utlåtanden 05.09.2023, KKO-HD/877/2023). Lagtinget har rätt att lagstifta om tilläggsskatt på inkomst och om tillfällig extra inkomstskatt utöver de inkomstskatter som uppbärs med stöd av rikslagstiftningen. Likaså kan lagtinget stifta lagar om närings- och nöjesskatter. Till denna del föreslås det att den nuvarande terminologin i självstyrelselagen kvarstår trots de ändringar som har skett och kan komma att ske i rikslagstiftningen.

Enligt förslaget har lagtinget rätt att lagstifta om kommunalbeskattningen samt avgifter på Åland såsom hittills. Lagtinget har också lagstiftningsbehörighet beträffande grunderna för avgifter till Åland, dvs. avgifter för lagtingets, Ålands regerings och dem underlydande myndigheters tjänsteförrättningar och expeditioner samt för anlitande av självstyrelsens inrättningar. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 18 § 5 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Punkt 13. Allmän ordning och säkerhet med de undantag som anges i 26 § 15 och 17—20 punkten samt brand- och räddningsväsendet. Punkten om allmän ordning och säkerhet avser att direkt motsvara 18 § 6 punkten i nuvarande självstyrelselag. Förvaltningsuppgifterna på området ankommer på Ålands polismyndighet medan Ålands regering

utövar tillsynen av polismyndigheten till de delar myndigheten utför uppgifter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet och till övriga delar utövas tillsyn av behöriga riksmyndigheter (HD 2021 nr. 1731). Exempelvis utlänningslagstiftning, pass, förundersökning, tvångsmedel och ordningsmaktens verksamhet som avser att trygga statens säkerhet hör enligt 26 § 5, 6,12 och 15 punkten liksom hittills till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. I nuläget finns det en överenskommelseförordning på området som reglerar vilka uppgifter som Ålands polismyndighet sköter inom rikets lagstiftningsbehörighet.

Från behörigheten enligt den föreslagna punkten har i 26 § 17—20 punkten undantagits frågor som gäller landets försvar samt försvarstillstånd, beredskap inför undantagsförhållanden och gränsbevakningen med beaktande av 17 § i denna lag om fullgörande av värnplikt, sjöräddning samt skjutvapen, ammunition och explosiva ämnen. Till lagtingets behörighet ingår fortsättningsvis rätten att lagstifta om eldfarliga oljor.

Lagstiftningen om brand- och räddningsväsendet hör enligt 18 § 6 punkten i nuvarande själv-styrelselag till lagtingets behörighet. Det föreslås att brand- och räddningsväsendet fortsättningsvis ska framgå av samma punkt som den allmänna ordningen och säkerheten.

Punkt 14. Lotterier och penninginsamling. Behörighetsområdet omnämns, som en del av uppdateringen och moderniseringen av behörighetskatalogerna, för första gången i självstyrelselagen. Omnämnandet görs i förtydligande syfte, avsikten är att lagstiftningsbehörigheten inom området kvarstår oförändrad i förhållande till gällande självstyrelselag.

Lotterier har i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar härletts under 1951 års självstyrelselag ur den dåvarande punkten om allmän ordning och säkerhet att höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Motsvarande gäller enligt nuvarande självstyrelselag. Lotterier är ett överordnat begrepp, som kan verkställas på flera olika sätt, såväl i fysisk form som online eller via mobilappar eller motsvarande. Penningspel är en form av lotterier. Andra former är t.ex. varulotterier. På Åland finns för närvarande landskapslagstiftning om lotterier, inklusive penningspelsverksamhet. Den åländska lagstiftningen är tillämplig lag för lotteriverksamhet ombord på sådana passagerarfartyg som i det fartygsregister som staten upprätthåller är registrerade med Mariehamn som hemort. Detta gäller även då de trafikerar utanför Ålands territorium.

Behörigheten rörande penninginsamling har i samband med lagstiftningskontrollen härletts ur 1920 års självstyrelselag. I lagens 9 § förtecknas de områden inom vilka riket har lagstiftningsbehörighet. Resterande områden ansågs höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet, vilket framgår av 12 §. I 1951 och 1991 års självstyrelselagar har behörigheten härletts ur rättsområdet allmän ordning och säkerhet. Med penninginsamling avses verksamhet där pengar samlas in genom vädjan till allmänheten och utan krav på motprestation. Penninginsamling och lotterier är således olika till sin karaktär. Penninginsamling på Åland regleras i dagsläget i landskapslagen angående penninginsamlingar i landskapet Åland (Ålands författningssamling 1950:25).

Punkt 15. Byggnads- och planväsendet, grannelagsförhållanden och bostadsproduktion. Bestämmelsen motsvarar 18 § 7 punkten i nuvarande självstyrelselag. Behörighetsområdet för byggnads- och planväsendet har hört till lagtingets behörighet även i föregående självstyrelselagar. Lagstiftningen om grannelagsförhållanden överfördes till landskapets behörighet när den nuvarande självstyrelselagen stiftades. Inom dessa områden ingår även att lagtinget har lagstiftningsbehörighet om förvaltning av samt möjligheten att definiera olika samnyttjoområden, dock med beaktande av att fastighetsbildning hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Området bostadsproduktion infördes också i gällande självstyrelselag, efter att det vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar ansetts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Punkt 16. Inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, med undantag av vad som föreskrivs i 103 §. Bestämmelsen motsvarar 18 § 8 punkten i gällande lag. Det är primärt lagtingets angelägenhet att tvångsinlösa fast egendom då allmänna behov kräver det. Bestämmelsen ger lagtinget behörighet att lagstifta om vissa undantag från grundlagens bestämmelser om egendomsskydd. Förslaget sammanhänger med 103 §, enligt vilken rikets behov av mark för egentlig statsförvaltning på Åland i första hand ska tillgodoses genom självstyrelsens försorg. I den sistnämnda paragrafen ingår likväl en möjlighet för staten att själv inlösa behövlig mark, om behovet inte tillgodoses enligt huvudregeln. Aktualiseras ett sådant inlösenförfarande för statens behov, tillämpas rikslagstiftning. I 27 § föreskrivs om lagtingets bifall för att en riksdagslag ska träda i kraft på Åland till den del det är fråga om principerna för enskildas rätt att där äga fast egendom.

Punkt 17. Hyra och hyresreglering samt lega av jord. Bestämmelsen motsvarar 18 § 9 punkten i gällande lag. Områdena hyra och hyresreglering överfördes till lagtinget genom gällande självstyrelselag. Med hyra avses hyra av byggnad eller en del därav. Hyra av lös egendom ska enligt 26 § 33 punkten som hittills höra till rikets lagstiftningsområde. Begreppet lega av jord innefattar även tomtlegorätt. Sistnämnda behörighetsområde har under flera självstyrelselagar hört till lagtingets behörighet.

Punkt 18. Naturvård och miljöskydd, friluftsliv samt vattenrätt. Bestämmelsen motsvarar 18 § 10 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Vattenrätten hör till lagtingets behörighet med undantag för sådana bestämmelser som hör till rättskipningen och som enligt 26 § 10 punkten hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Lagstiftningen om handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten ska likaså enligt 26 § 41 punkten höra till rikets lagstiftningsområde. Inrättandet av nya farleder för handelssjöfarten på Åland förutsätter enligt 46 § 11 punkten att överenskommelse nås med Ålands regering.

Punkt 19. Fornminnen samt skydd av byggnadsarvet och kulturföremål på Åland. Bestämmelsen motsvarar 18 § 11 punkten i nuvarande självstyrelselag och har hört till lagtingets behörighet sedan den första självstyrelselagen. Skyddet av kyrkliga byggnader har ansetts höra till kyrkolagstiftningen och avsikten är inte att ändra på detta förhållande. Lagtingets lagstiftningsbehörighet angående byggnadsskydd omfattar därför inte heller enligt lagförslaget kyrkobyggnaderna på Åland. I kyrkolagen finns bestämmelser om skyldighet att höra landskapsregeringen angående vissa åtgärder som gäller kyrkobyggnader på Åland.

Skyddet av kulturhistoriskt värdefulla föremål på Åland avser behörighet att lagstifta om förbud mot utförsel av sådana föremål till utlandet och mot att föra dem till riket.

Punkt 20. Hälso- och sjukvård, med de undantag som anges i 26 § 42—46 punkten samt eldbegängelse. Bestämmelsen motsvarar 18 § 12 punkten i nuvarande självstyrelselag. Förslaget utgår från att lagstiftningsbehörigheten i fråga om hälso- och sjukvården ankommer på lagtinget, vilket inkluderar även privat hälso- och sjukvård. Detta motsvarar principen i nuvarande självstyrelselag. I likhet med nuläget föreslås det att vissa områden förbehålls riket. Dessa områden har uppräknats i 26 § 42—46 punkten. Området för eldbegängelse överfördes till landskapets behörighet genom gällande självstyrelselag. Det gäller tillstånd för eldbegängelse och för inrättande av krematorium jämte därtill anslutna frågor.

Punkt 21. Tobaks- och nikotinprodukter och med dem relaterade produkter. En motsvarande punkt har inte tidigare funnits i självstyrelselagen. Lagtingets lagstiftningsbehörighet angående tobaksprodukter härleddes under 1951 års självstyrelselag ur dåvarande

lagtingets dåvarande behörighet angående hälso- och sjukvården på Åland. Med tobaksprodukter relaterade produkter avses exempelvis elektroniska cigaretter och påfyllnadsbehållare. Behörighetsområdet motsvarar landskapets nuvarande lagstiftningsbehörighet enligt praxis i lagstiftningskontrollen.

Den åländska lagstiftningen är tillämplig lag för tillhandahållande av tobaksprodukter och med dem relaterade produkter ombord på sådana passagerarfartyg som är registrerade med Mariehamn som hemort i det fartygsregister som staten upprätthåller. Detta gäller även då dessa fartyg trafikerar utanför Ålands territorium.

Punkt 22. Livsmedelssäkerhet och konsumentsäkerhet. Livsmedelssäkerhet och konsumentsäkerhet har inte tidigare nämnts uttryckligen i självstyrelselagen. Till livsmedelssäkerhet hör även köttbesiktning. Lagtingets lagstiftningsbehörighet för dessa behörighetsområden har vid lagstiftningskontrollen härletts redan under 1951 års självstyrelselag från dåvarande bestämmelser om landskapets behörighet angående hälso- och sjukvården och vissa näringar.

Punkt 23. Socialvård. Bestämmelsen motsvarar 18 § 13 punkten i nuvarande självstyrelselag. Begreppet socialvård enligt självstyrelselagen innefattar fortsättningsvis förutom den egentliga socialvården även bland annat barnskydd, specialomsorger för intellektuellt funktionsnedsatta, förebyggande rusmedelsarbete, moderskapsunderstöd, barnbidrag, bostadsbidrag, bosättningslån, stöd för vård av barn i hemmet, service samt bidrag och stöd på grund av funktionsnedsättning. Barnomsorg hänförs dels till socialvård, dels till utbildning. Även socialvård i privat regi har ansetts höra till landskapets nuvarande behörighet.

Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har det härletts att det grundläggande utkomststödet och den arbetslöshetsersättning som inte är inkomstbaserad ingår i landskapets behörighetsområde för socialvården.

Socialförsäkringslagstiftningen ska som hittills enligt 26 § 35 punkten i lagförslaget höra till riksdagens behörighet på Åland.

Punkt 24. Tillstånd till servering av produkter som innehåller alkoholhaltiga ämnen. En motsvarande bestämmelse finns i 18 § 13 punkten i nuvarande självstyrelselag om tillstånd till utskänkning av alkoholdrycker. Språket i lagrummet föreslås moderniserat för att även omfatta nya alkoholprodukter och alkoholhaltiga ämnen som är avsedda för servering såsom t.ex. frusna drinkar.

Som en följd av lagstiftningsbehörigheten tillämpas åländsk lagstiftning på servering av produkter som innehåller alkoholhaltiga ämnen och på tillståndsförvaltningen för passagerarfartyg som är registrerade i Mariehamn i det fartygsregister som staten upprätthåller. Detta gäller även då dessa fartyg trafikerar utanför Ålands territorium. Alkohollagstiftningen hör i övrigt enligt lagförslagets 26 § 42 punkten till riksdagens behörighet.

Punkt 25. Utbildning, läroavtal, kultur, idrott och ungdomsarbete, arkivväsendet med de undantag för statliga myndigheters arkiv som anges i 26 § 2 punkten och för kyrkans arkivalier som anges i 26 § 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 46 § 16—18 punkten samt biblioteks- och museiväsendet. I punkten föreslås begreppet utbildning ersätta det nuvarande om undervisning, utan att ändra omfattningen av lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Enligt propositionen till gällande självstyrelselag hänförs undervisningsväsendet som helhet till landskapets behörighetsområde med den begränsningen som följer av 27 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag (RP 73/1990 s. 43). Den föreslagna bestämmelsen motsvarar 18 § 14 punkten i nuvarande självstyrelse-

lag med några nya tillägg. Genom dem preciseras att läroplikten hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och vad som är avgiftsfri grundläggande utbildning på Åland. Barnomsorg hänförs dels till socialvård, dels till utbildning.

Enligt förarbetena till nuvarande självstyrelselag hör även läroplikten till landskapets behörighet, eftersom undervisningen i sin helhet blev underställt landskapets lagstiftning. Nuvarande självstyrelselag innebar en ändring så att det hör till lagtinget att bestämma om den allmänna läroplikten. Härmed avsågs frågan om vilka barn som är underkastade läroplikt och vilken ålder läroplikten gäller (jfr.1951-års självstyrelselag 11 § 2 mom. 6 punkten). Ändringen var motiverad med tanke på den utveckling som har skett i det åländska samhället. Även strävan att undvika delade rättsområden talade för förslaget (RP 73/1990 s. 43). Läroplikten regleras bland annat genom bestämmelser som berör läropliktens innehåll och omfattning, ansvaret för fullgörandet samt de olika metoderna för fullgörandet av läroplikten. Enligt gällande landskapslag om barnomsorg och grundskola har barn med förlängd läroplikt och barn vars hemundervisning avbrutits en skyldighet att fullgöra sin läroplikt i en skola. Därmed har det i lagstiftningskontrollen klargjorts att även åläggande med så kallad skolplikt ingår i behörighetsområdet (se Ålandsdelegationens utlåtande 45/19 och Högsta domstolens utlåtande OH2019/268).

I propositionen till nuvarande självstyrelselag (RP 73/1990 rd s. 43) angavs att lagtinget har behörighet att föreskriva bl.a. om gymnasiets mål och innehåll. Till rikets behörighet hör där-emot att bestämma vilka fordringar en läroinrättning ska fylla för att ha dimissionsrätt till sta-tens universitet, vilket härleds från bestämmelsen i 27 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag om rikets behörighet för statsmyndigheternas organisation och verksamhet. Behörighetsfördelningen ställer inte hinder för att man genom en landskapslag utformar gymnasieundervisningen och dess tillhörande examen så att den till innehållet avviker från vad som gäller i riket, även till andra delar än vad som gäller finska språket. Följden kunde dock bli den, att ett dimissionsbetyg på Åland inte berättigar till inträde vid rikets universitet och högskolor om inte särskilda avtal träffas med dem. Motsvarande gäller även för universitet och högskolor i andra länder. I 93 § i lagförslaget ingår en bestämmelse om rätt bl.a. till inträde i statens eller av staten understödda läroinrättningar för den som har avlagt examen på Åland.

Till lagtingets behörighetsområde hänförs fortsättningsvis enligt denna punkt även lagstiftningen om allmänna kulturella frågor, idrott och ungdomsarbete. Utan särskilt omnämnande omfattar denna punkt även yrkesvägledning som enligt 1951 års självstyrelselag ansetts höra till lagtingets behörighet.

I denna punkt ingår arkivväsendet som genom gällande självstyrelselag överfördes till åländsk behörighet med hänvisning till områdets kulturpolitiska betydelse. Bestämmelsen om lagtingets lagstiftningsbehörighet för arkivväsendet anses också omfatta frågor som gäller byggande av arkiv och tidsfrister som ska iakttas vid arkivering. Det föreslås att statens och kyrkans arkivalier på Åland fortsättningsvis är undantagna från lagtingets lagstiftningsbehörighet och att detta i sin helhet framgår av punktens rubrik. Dessa arkivalier hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 26 § 2 och 23 punkten. I 46 § i lagförslaget ingår bestämmelser om förvaltningsuppgifter i anslutning till arkivväsendet på Åland, som sköts av självstyrelsemyndigheterna.

Punkt 26. Jord- och skogsbruk och de ersättnings- och stödsystem som anknyter till utvecklingen av jordbruket, skogsbruket och landsbygden, samfällda skogar, växtskyddsmedel, produktion av genetiskt modifierade växter och infrastruktur för geografisk information. Bestämmelsen har sitt ursprung i 18 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag om landskapets behörighet angående jord- och skogsbruket. Ordalydelsen för punkten har emellertid uppdaterats att motsvara den tolkningspraxis som utvecklats i fråga om lagtingets befogenheter i förhållande till riksdagens på området för EU:s jordbrukspolitik, för vilket unionen har exklusiv kompetens.

Den styrning av lantbruksproduktionen som avses i nuvarande lagrum för landskapets behörighet förekommer inte längre till följd av EU-medlemskapet. Vad gäller det lagstiftningsområde som beskrivits med termen ”priset på lantbruks- och fiskeriprodukter” under rikets behörighet enligt 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag, har situationen sedan stiftandet av självstyrelselagen förändrats i grunden: Lantbruksinkomstlagstiftningen har upphävts, några lantbruksinkomstförhandlingar förs inte längre och inte heller fastställs några riktpriser för produkterna. Riksdagens lagstiftningsbehörighet på jordbruksområdet framgår enligt förslaget av 26 § 38 punkten och omfattar direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter. Växtskyddsmedel har ansetts ingå i Ålands lagstiftningsbehörighet, i huvudsak som en del av jord- och skogsbruk. Det föreslås fortsatt och då kemikalier övergår till rikets lagstiftningsbehörighet föreslås att växtskyddsmedel uttryckligen nämns i punkten. Till jord- och skogsbruk anses även användning inom jordbruket av rodenticider, exempelvis råttgifter, ingå.

I behörigheten i denna punkt ingår lagstiftning om samfällda skogar, vilket Ålandsdelegationen har konstaterat i ett utlåtande. Även produktionen av genetiskt modifierade växter och infrastruktur för geografisk information har i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar bedömts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Dessa behörighetsområden föreslås därför omnämnda i lagrummet.

Punkt 27. Jakt och fiske, registrering av fiskefartyg samt styrning av fiskerinäringen. Bestämmelsen motsvarar 18 § 16 punkten i nuvarande självstyrelselag. Fisket hör i sin helhet till Europeiska unionens exklusiva kompetens. I lagförslagets 26 § 38 punkt om riksdagens behörighet på jordbruksområdet föreslås samtidigt ”priset för fiskeriprodukter” utgå ur rikets behörighet sådan denna föreskrivs i 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag. Sistnämnda prisfråga hänför sig därmed till lagtingets behörighet när lagen träder i kraft. Det är dock numera marknaden som sätter priserna på fiskeriprodukter och de regleras inte inom Europeiska unionen. Vissa områden inom fiskeripolitiken kan höra till riksdagens behörighet genom annan reglering t.ex. inom konsumentskydd och utrikeshandel. Det område som idag har en referens till priser är den lagringsmekanism med eventuella stöd som möjliggörs genom den gemensamma marknadsordningen för fiskeri- och vattenbruksprodukter.

Punkt 28. Djurskydd och veterinärväsendet med de undantag som anges i 26 § 39 punkten. Bestämmelsen motsvarar 18 § 17 punkten i nuvarande självstyrelselag. De områden som nämns i 26 § 39 punkten och kvarstår som riksdagens behörighet gäller förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittsamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet. Dessa frågor kan dock överföras till lagtinget i enkel lagstiftningsordning enligt 28 §.

Punkt 29. Tillvaratagande av jordbruksmarks, skogsmarks och fiskevattens produktionsförmåga samt skyldighet att i sådant syfte mot full ersättning i någon annans besittning för viss tid upplåta jordbruksmark och fiskevatten som är outnyttjade eller endast delvis utnyttjade. Bestämmelsen motsvarar 18 § 18 punkten i nuvarande självstyrelselag. Den motiverades med att jordbruks- och fiskerilagstiftningen i huvudsak ankommer på landskapet och att den stora utflyttningen från vissa delar av landskapet har lett till att relativt stora arealer åkermark ligger obrukade medan de kvarvarande jordbrukarna lider brist på odlingsmark. Bestämmelsen i gällande lag utgör enligt propositionen till gällande självstyrelselag ett undantag från 6 § regeringsformen (RP 73/1990 rd, s. 44, under avsnitt 4.3.2). Den föreslagna bestämmelsen i denna punkt ger på motsvarande sätt lagtinget behörighet att lagstifta om undantag från grundlagens bestämmelser om egendomsskydd.

Punkt 30. Rätt att kartlägga, leta efter, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter. Bestämmelsen motsvarar 18 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag. Införandet av rätten att kartlägga en mineralfyndighet är nytt. Den i punkten avsedda delen av gruvlagstiftningen

överfördes till lagtingets lagstiftningsbehörighet genom nuvarande självstyrelselag på grund av de näringsrättsliga principerna som utgör en grund för självstyrelsen samt av miljöhänsyn. I lagtingslag föreskrivs således om vem som har rätt att kartlägga, leta efter, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter samt om på vilka områden sådan verksamhet får bedrivas. Den övriga gruvlagstiftningen, dvs. lagstiftningen om mineralfyndigheter och gruvdrift, ska enligt 26 § 50 punkten kvarstå som riksdagens behörighet. Denna behörighet kan dock överföras till lagtinget i vanlig lagstiftningsordning i enlighet med 28 §.

Punkt 31. Postväsendet. Bestämmelsen motsvarar 18 § 20 punkten i nuvarande självstyrelselag. Till lagtingets behörighet hör att lagstifta om ett eget postväsende med egen postförvaltning och utgivningsrätt av åländska frimärken. Bestämmelsen avser de lokala postfunktionerna på Åland. Det följer av 26 § 8 punkten att frågor som gäller posttrafiken mellan Finland och främmande stat och andra internationella frågor är rikets behörighet och enligt huvudregeln sköts av statliga myndigheter.

Punkt 32. Utövandet av televisions- och radioverksamhet på Åland med de begränsningar som följer av 26 § 40 punkten. Bestämmelsen motsvarar 18 § 20 punkten i nuvarande självstyrelselag. Lagstiftningen som gäller radio- och televisionsverksamhet på Åland hör enligt nuvarande självstyrelselag till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Paragrafens formulering omfattar televisions- och radioverksamhet som stöds med både kommersiella och offentliga medel.

Televisions - och radioverksamhet som stöds med offentliga medel inbegriper området public service-verksamhet eller media i allmänhetens tjänst. I dagsläget finansieras televisions- och radioverksamhet på Åland genom en medieavgift. Regleringen av medieavgiften har ansetts höra till lagtingets behörighet att föreskriva om Åland tillkommande tilläggsskatt på inkomst och detta ska fortsättningsvis gälla. Lagtingets behörighet att föreskriva om public service-verksamhet ska även avse reglering om public service-mediers uppdrag och organisation. Exempelvis har Europeiska unionen antagit en mediefrihetsförordning som ställer krav på oberoende för public service-medier, deras styrelser och verksamhetsledning. Det hör till lagtingets behörighet att föreskriva om detta och motsvarande.

Lagtingets lagstiftningsbehörighet omfattar även de audiovisuella innehållstjänster som hör till tillämpningsområdet för Europeiska unionens reviderade AVMS-direktiv (televisions- och beställningsprogramtjänster och även plattformtjänster för videodelning).

Frekvenser för tele- samt televisions- och radioverksamhet hör enligt lagförslagets 26 § 40 punkten till riksdagens lagstiftningsbehörighet med beaktande av vad som föreskrivs i denna punkt samt 28 och 46 §. Frågor som gäller frekvenser samt sändareffekter och andra frågor som regleras internationellt föreslås fortsättningsvis falla under behörigheten för statliga myndigheter med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Regleringen ska fungera så, att när internationella avtal har slutits om frekvenser ska riksmyndigheterna anvisa Åland behövliga frekvenser för sändningar inom Ålands gränser för vidare intern fördelning lokalt. Detta beaktas i 46 § 5 punkten i lagförslaget.

Punkt 33. Ålands toppdomän (toppdomänen ax). Behörighetsområdet är nytt men har med stöd av den nuvarande självstyrelselagen ansetts höra till rättsområdet televerksamhet. Ålands toppdomän föreslås utgöra ett avgränsat delområde, som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Domännamnet är en kortversion av en dators individuella kod, IP-adressen, som behövs för att datorer ska kunna kommunicera med varandra. De uppgifter som behöver skötas för att kommunikationerna ska fungera med användning av domännamn sköts till största delen av andra än myndigheter och utanför den nationella lagstiftningen i Finland. Toppdomänerna fi och ax, dvs. landskoderna för Finland respektive Åland enligt standarden ISO 3166, administreras dock fortfarande delvis av myndigheter och är också i dagsläget underkastade en viss kontroll av Transport- och

kommunikationsverket enligt lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation. Genom en överenskommelseförordning sköter landskapsregeringen i dagsläget uppgifterna som annars skulle ankomma på Transport- och kommunikationsverket till den del de avser toppdomänen ax. Enligt lagförslaget ska den lagstiftningsbehörighet som ligger till grund för förvaltningsuppgifterna gällande toppdomänen ax övergå till lagtinget.

Punkt 34. Vägar och kanaler, vägtrafik, spårbunden trafik, båttrafik samt farleder för den lokala sjötrafiken inklusive kollektivtrafik. Bestämmelsen motsvarar 18 § 21 punkten i gällande självstyrelselag. Med vägar avses både allmänna och enskilda vägar. Farleder för handelssjöfarten hör fortsättningsvis till riksdagens behörighet enligt lagförslagets 26 § 41 punkt. Med farleder för den lokala sjötrafiken avses sådana som har ett farledsdjup grundare än 4,1 meter. Kollektivtrafik kan tillhandahållas både på land och till sjöss.

Punkt 35. Näringsverksamhet med beaktande av vad som anges i 16 § samt i 26 § i fråga om näringsrättsliga och näringsrätten närliggande angelägenheter, dock så att även lagtinget har behörighet att vidta åtgärder för att främja sådan näringsverksamhet som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Huvudregeln enligt denna punkt är att behörigheten att reglera olika näringar på Åland inom lagtingets lagstiftningsbehörighet tillkommer lagtinget. Punkten är omformulerad men motsvarar i sak 18 § 22 punkten i gällande lag och avsikten är inte att åstadkomma någon förändring. Således ska lagtingets lagstiftningsbehörighet så som enligt den gällande lagen omfatta rätten att ekonomiskt stödja näringsverksamhet liksom rätten att, inom ramarna för näringsfriheten, införa krav på tillstånd eller anmälan för att få bedriva en viss näring samt rätten att uppställa andra krav och villkor för näringen. Ett sådant krav på tillstånd eller anmälan gäller då också personer med hembygdsrätt. För dem som saknar hembygdsrätt behövs utöver detta näringsrättstillstånd enligt lagförslagets 16 §.

I lagtingets rätt att lagstifta om näringsverksamhet ska också liksom tidigare ingå rätten att införa bestämmelser om krav på varor och tjänster som tas fram inom näringsverksamheten, till den del det inte är fråga om varor och tjänster som faller under någon annan punkt. Krav på varor och tjänster som ska hållas till salu kan intas i en lagstiftning där den aktuella näringen reglementeras. Andra alternativ är också möjliga, t.ex. kan de tas in i en separat lagstiftning utan att någon viss näring görs anmälnings- eller tillståndspliktig. Den åländska allmänna produktsäkerhetslagstiftningen, som numera benämns konsumentsäkerhetslagstiftning, och ekodesign är exempel på sådan lagstiftning.

Från huvudregeln som säger att behörigheten att reglera näringsverksamhet tillkommer lag-tinget anges i punkten ett undantag. Detta undantag gäller för de näringar som nämns i 26 § bland de rättsområden som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Dessa nämns i 26 § på olika sätt, vissa anges direkt som näringar medan andra anges indirekt. Som exempel på en näringsform som anges direkt kan nämnas televerksamhet (26 § 40 punkten) och som exempel på en näring som framkommer indirekt kan nämnas handel med skjutvapen (26 § 20 punkten). Däremellan finns bank- och kreditväsendet (26 § 30 punkten).

En statlig myndighet får främja en sådan näring som på Åland hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Liksom i nuläget har en självstyrelsemyndighet enligt punkten samma rätt. Bestämmelsen ingår redan i 18 § 22 punkten i nuvarande självstyrelselag. Möjligheten att främja näringsverksamhet kan även i dessa fall vara begränsad enligt internationella förpliktelser.

Ålandsdelegationen har trots att det inte finns uttryckligt stöd i den gällande lagen ansett att det inte finns hinder för riket att stöda företag som är verksamma på Åland (D 10 00 05 1, Nr. 19/10). Ålandsdelegationen ansåg vidare att det med beaktande speciellt av självstyrelselagens 18 § 22 punkt är viktigt att statsmakten samråder med eller åtminstone håller landskapsregeringen underrättad om statliga stöd som beviljas åländska

företag, eftersom vissa statliga stöd kan vara förenade med villkor eller på annat sätt innefatta en styrning av en näringsverksamhet. Enligt Delegationens utlåtande ska bifall begäras av lagtinget till en sådan styrning av näringsverksamheten som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet (jfr självstyrelselagens lagstiftningsordning och 98 § i lagförslaget).

Punkt 36. Energiproduktion och energiförsörjning med de undantag som nämns i 26 § 37 punkten. Behörigheten har i lagstiftningskontrollen bedömts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Punkt 37. Främjande av sysselsättningen. Bestämmelsen motsvarar 18 § 23 punkten i nuvarande självstyrelselag. Till området för främjande av sysselsättningen hör även arbetsförmedling. Arbetsrätten som helhet med undantag för läroavtal hör med beaktande av 28 § till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Punkt 38. Statistik om förhållandena på Åland. Bestämmelsen motsvarar 18 § 24 punkten i nuvarande självstyrelselag. Lagtinget har lagstiftningsbehörighet i fråga om insamling av uppgifter för officiell statistik om förhållandena på Åland samt att föreskriva om sanktioner ifall uppgifter inte lämnas. Riksdagens behörighet omfattar enligt 26 § 47 punkten i lagförslaget statistik för statens behov. Enligt 46 § i lagförslaget ska Ålands och statens myndigheter bland annat samarbeta med varandra när de inhämtar statistiska uppgifter och ge varandra tillgång till de statistiska uppgifter de har.

Punkt 39. Beläggande med straff och storleken av straff inom rättsområden som hör till lag-tingets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen motsvarar 18 § 25 punkten i nuvarande själv-styrelselag. Lagtinget kan således förskriva om beläggande med allmänna och särskilda straff samt om straffets storlek i fråga om angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Punkt 40. Med straff jämförbara administrativa påföljder, utsättande och utdömande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen motsvarar 18 § 26 punkten i nuvarande lag, dock så att dess lydelse föreslås utökad med straff jämförbara förvaltningsrättsliga sanktioner, vilka vid kontrollen av landskapslagar bl.a. i fråga om oljeutsläppsavgift samt inom ramen för fiskeriövervakning enligt EU-bestämmelser har ansetts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Med tvångsmedel enligt punkten avses andra förvaltningsrättsliga tvångsmedel än sådana som hänförs till förundersökning p.g.a. brott och som gäller bland annat gripande och häktning, reseförbud, kvarstad, beslag, genomsökning, såsom husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, samt teleavlyssning, teleövervakning, avlyssning, täckoperationer och dylikt.

Punkt 41. Standarder inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Den föreslagna punkten om standarder är ny och den utgör ett undantag från 26 § 51 punkten i fråga om att standardisering i övrigt hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Behörigheten att avgöra vilka standarder som en viss produkt, konstruktion eller verksamhet ska uppfylla blir därigenom en del av behörigheten att lagstifta om produkten, konstruktionen eller verksamheten. Krav på vilka standarder som ska uppfyllas kommer således i framtiden att vara beroende av i vilket sammanhang kravet ställs. När det handlar om en produkt, konstruktion eller verksamhet som faller under riksdagens behörighet, t.ex. skjutvapen, är det riksdagen som bestämmer vilka standarder som ska uppfyllas, medan det när det handlar om produkter, konstruktioner och verksamheter som faller under lagtingets behörighet, t.ex. byggnader och elprodukter, är lagtinget som avgör om byggnaden eller elprodukten ska uppfylla några standarder och i så fall vilka.

Högsta domstolen har i ett utlåtande från år 1996 (OH 96/54) ansett att i begreppet standardisering, sådant det enligt 27 § 19 punkten i den nuvarande självstyrelselagen hör till rikets lagstiftningsbehörighet, ingår också CE-märkningen, dvs. den märkning som görs för att visa förenlighet med unionslagstiftningen. CE-märkningen har därmed hittills hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet. Rättsystematiskt sett är CE-märkning emellertid inte en del av standardiseringen. Därmed är enligt självstyrelselagen CE-märkningen att anse som ett område som är delat mellan riksdagen och lagtinget. Vardera ansvarar för den CE-märkning som hör till dem enligt deras lagstiftningsbehörighet på Åland. Däremot föreslås förfarandet för CE-märkning vara riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Punkt 42. Övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska hänföras till lag-tingets lagstiftningsbehörighet. Denna punkt motsvarar 18 § 27 punkten i nuvarande självstyrelselag. Om det uppstår en fråga om fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan Åland och riket som inte finns nämnd i förteckningarna i 25 eller 26 §, ska behörighetsfrågan bedömas utgående från de grundsatser som har följts i lagen som helhet. Med andra ord ska frågan bedömas utifrån båda behörighetsförteckningarna. En motsvarande bestämmelse angående rikets lagstiftningsbehörighet finns i 26 § 52 punkten.

26 §. *Riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland.* Paragrafen innehåller en förteckning över de angelägenheter som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet även på Åland. Riksdagslagar, förordningar av presidenten eller statsrådet och andra riksförfattningar och myndighetsföreskrifter inom dessa områden ska således gälla också på Åland.

En utökning av lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet föreslås fortsättningsvis och i huvudsak ske i grundlagsordning och med ett beslut av lagtinget som har fattats med kvalificerad majoritet, dvs. i den ordning som anges i lagförslagets 98 § och som allmänt gäller ändring av självstyrelselagen. Med avvikelse från vad som gäller angående ändring av självstyrelselagen, föreslås att riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland i vissa fall kan ändras med avvikelse från grundlagsordningen i enlighet med det förenklade förfarandet som anges i 28 §.

De angelägenheter som vid lagens ikraftträdande fortsättningsvis hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland är följande:

Punkt 1. Stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag med beaktande av vad som föreskrivs i 98 §. I punkten föreslås en förtydligande hänvisning till paragrafen om lagstiftningsordningen för självstyrelselagen. Vid sidan av de internationella utfästelserna, främst Ålandsöverenskommelsen, är Ålands självstyrelse förankrad i Finlands grundlag och i självstyrelselagen för Åland. Självstyrelselagen har tillkommit genom samstämmiga beslut av Finlands riksdag och Ålands lagting. Den utgör därför en organisk del av Finlands konstitution.

I grundlagens 120 § konstateras att Åland har självstyrelse ”enligt vad som särskilt bestäms i självstyrelselagen för Åland” och i 75 § konstateras att angående Ålands lagtings initiativrätt samt stiftande av landskapslagar gäller det som bestäms i självstyrelselagen. Själva innehållet i självstyrelsen regleras dock i självstyrelselagen och inte i grundlagen.

I författningshierarkin har självstyrelselagen en särställning, eftersom lagen inte kan ändras eller upphävas annat än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. Inte heller kan avvikelse från den göras på något annat sätt. Besluten ska i riksdagen fattas i den ordning som gäller vid ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. Redan den första självstyrelselagen från år 1920 innehöll en bestämmelse om att ändringar av lagen kan göras enbart ”med landstingets bifall och i den ordning som om grundlag är stadgat”.

En följd av den särskilda lagstiftningsordningen är att självstyrelselagen är en lag av grundlagsnatur. Att lagen hierarkiskt är en lag på grundlagsnivå, betyder också att den innehåller vissa avvikelser från grundlagen och att den i vissa avseenden är en speciallag i förhållande till grundlagen. Att självstyrelselagen inte kan ändras utan lagtingets godkännande ger Ålands självstyrelse en synnerligen stark garanti.

I de frågor som enligt behörighetsförteckningen i självstyrelselagen hör till lagtingets kompetens är riksdagens lagstiftningsmakt i motsvarande mån territoriellt begränsad och sträcker sig inte till Åland.

Den mer utförliga reglering av de grundläggande fri- och rättigheterna som infördes 1995 i den dåvarande regeringsformen och senare togs in i grundlagen medförde att inte bara riksdagen utan även Ålands lagting i sin lagstiftning måste beakta grundlagens bestämmelser på ett sätt som i många avseenden då var nytt. Det visade sig såväl i rikslagstiftningen som i landskapslagstiftningen vara en utmaning att på ett korrekt sätt tillämpa de nya grundlagsbestämmelserna. Det hände ofta att grundlagsutskottet anmärkte på brister i lagförslagen till exempel när det gällde delegering av lagstiftningsbehörighet, förordningsbemyndiganden och bestämmelser om överförande av offentliga förvaltningsuppgifter på enskilda. På motsvarande sätt anmärkte Högsta domstolen på brister i landskapslagarna, och ansåg i flera fall att lagtinget hade överskridit sin lagstiftningsbehörighet.

När man bedömer nuläget kan man sluta sig till att förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen i princip är klart och att lagstiftningspraxis småningom har funnit etablerade former. Det har dock förekommit vissa fall där man särskilt från åländsk sida har uttryckt oro för att grundlagen ges företräde framom självstyrelselagen i strid med de bestämmelser som gäller ändring av eller avvikelser från självstyrelselagen.

Syftet med den föreslagna hänvisningen till lagstiftningsordningen för självstyrelselagen är att det inte i framtiden ska finnas en risk för att ändringar av grundlagen eller praxis vid tolkningen av grundlagen leder till att området för lagtingets materiella lagstiftningsbehörighet beskärs på ett sätt som står i strid med de förutsättningar enligt vilka det är möjligt att ändra självstyrelselagen eller göra avvikelser från den.

Punkt 2. Statsmyndigheternas organisation och verksamhet samt statliga myndigheters arkiv med beaktande av vad som föreskrivs i 46 § 16—18 punkten. Denna punkt reglerar en stor del av statsförvaltningen och motsvarar 27 § 3 punkten i nuvarande lag. Bestämmelsen anses omfatta bl.a. lagstiftningen om riksdagsval och val av republikens president, instiftande av titlar, ordnar med mera som förlänas av republikens president, frågor i samband med allmän behörighet för högskolestudier i riket och kunskapskrav för viss av staten godkänd kompetens, dock med beaktande av i 93 § i förslaget. Bestämmelsen omfattar även den allmänna statstjänstemannalagstiftningen och regleringen av den administrativa organisationen och verksamheten inom statens ämbetsverk och inrättningar, vården om statens egendom samt den judiciella, kamerala och administrativa indelningen till den del den gäller statens förvaltningsverksamhet.

I 46 § om särbestämmelser inom statens behörighet ingår vissa begränsningar för staten att iaktta i förhållande till de åländska myndigheterna för de rättsområden som nämns här.

Punkt 3. Rikets flagga och vapen samt deras användning med de undantag som nämns i 25 § 6 punkten. Bestämmelsen motsvarar 27 § 5 punkten i gällande lag. I rikslagstiftningen föreskrivs om rikets flagga och vapen och om användningen av dem även på Åland. Bestämmelsen i 25 § 6 punkten i förslaget, som möjliggör att det i lagtingslag föreskrivs om att den åländska flaggan kan användas som sjöfarts- och handelsflagga,

inskränker denna behörighet. Med beaktande av 51 punkten har riksdagen lagstiftningsbehörighet också i fråga om andra symboler för riket än flaggan och vapnet.

Punkt 4. Medborgarskap. Bestämmelserna om medborgarskap innefattar bestämmelserna om förutsättningarna för att få finskt medborgarskap och om förlust av finskt medborgarskap. Bestämmelsen motsvarar 27 § 26 punkten i gällande självstyrelselag.

Punkt 5. Utlänningslagstiftning. Utlänningslagstiftningen innefattar bestämmelser om bl.a. rätten till inresa, arbetstillstånd, uppehållstillstånd och asyl. Bestämmelsen motsvarar 27 § 26 punkten i gällande självstyrelselag.

Punkt 6. Pass och med pass jämförbara identitetsbevis. Bestämmelsen motsvarar 27 § 26 punkten i gällande självstyrelselag med ett tillägg. I pass som utfärdas på Åland för den som har hembygdsrätt ska som i nuläget också ingå ordet "Åland". Samma föreslås gälla för identitetsbevis. Detta framgår av 46 § 4 punkten i lagförslaget. Personbeteckningen används som grund för folkbokföringen under 7 punkten.

Punkt 7. Folkbokföring, med beaktande av vad som föreskrivs i 28 § samt tilldelande av personbeteckning. Folkbokföring är ett riket tillhörigt behörighetsområde som ingår i 29 § 1 mom. 1 punkten i nuvarande självstyrelselag. Det kan således överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet genom vanlig riksdagslag och lagtingets bifall. Någon ändring föreslås inte i detta avseende. Behörighetsområdet föreslås enligt 28 § i lagförslaget kunna överföras förenklat till lagtinget i den ordning som anges i sistnämnda paragraf.

En väsentlig begränsning föreslås dock gälla. Begränsningen består egentligen av två delar, dels i att individualiseringen av enskilda genom att tilldela dem en personbeteckning faller utanför folkbokföringen som ett behörighetsområde enligt självstyrelselagen, dels i att den personbeteckning som getts en viss person ska användas i folkbokföringen. De individuella personbeteckningar som tilldelas enskilda, hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Begränsningarna hör samman med att de uppgifter som registrerats i folkbokföringen behöver kunna användas av både åländska och statliga myndigheter. Detta gäller också efter att behörigheten på området överförts till lagtinget. Genom de föreslagna begränsningarna kan onödigt merarbete undvikas både för den som upprätthåller registret och för den som använder det.

Punkt 8. Förhållandet till utländska makter, med beaktande av bestämmelserna i 10 och 11 kap. om internationella förpliktelser och om ärenden i Europeiska unionen. Bestämmelsen i punkten motsvarar 27 § 4 punkten i gällande självstyrelselag. Till riksdagens lagstiftningsbehörighet under denna punkt hör således bestämmelserna i 8 kap. i grundlagen om internationella förhållanden samt Finlands officiella relationer till andra stater och internationella organisationer och samarbetsorgan, om inte Åland särskilt har getts befogenheter i dessa avseenden.

De viktigaste begränsningarna av riksdagens behörighet består i att fördragsbestämmelser som gäller angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som innebär avvikelser från självstyrelselagen, inte träder i kraft på Åland, om inte lagtinget ger sitt samtycke till den författning genom vilken förpliktelsen sätts i kraft. Bestämmelser om detta finns i kap. 10 i lagförslaget. I lagförslaget utökas Ålands möjligheter att på begäran delta i förhandlingar om internationella förpliktelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och att godkänna och sätta i kraft sådana fördrag som Ålands regering har bemyndigats att förhandla fram och underteckna.

En annan viktig begränsning av riksdagens behörighet på Åland är självstyrelsemyndigheternas behörighet i frågor som gäller Europeiska unionen. Bestämmelserna om det finns i 11 kap. i den föreslagna lagen. Där regleras hur i huvudsak Ålands regering deltar i beslutsfattandet i EU-frågor och i genomförandet av unionsrätten på Åland.

Genom separata arrangemang kan Åland även ges behörighet i internationella organisationer eller samarbetsorgan. Således har Åland plats t.ex. i Nordiska rådet och deltar inom ramen för samarbetet inom Nordiska ministerrådet.

Punkt 9. Utrikeshandeln. Enligt förslaget ska utrikeshandeln fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet, se 27 § 12 punkten i nuvarande självstyrelselag och ingen ändring görs i sak. Detta omfattar även lagstiftningen om tullar och tullväsendet. Handelspolitiska begränsningar av införsel och utförsel av varor ska också i framtiden enligt förslaget regleras av riksorganen. Företas begränsningar av andra orsaker, t.ex. tekniska säkerhetskrav eller av kultur- eller miljöpolitiska skäl, ska behörigheten bedömas utgående från det rättsområde som åtgärden i sakligt hänseende närmast hänför sig till. Tullväsendet är enligt denna punkt och 3 punkten en riksangelägenhet. Tullarna regleras med stöd av 36 punkten i rikslagstiftningen. Under denna punkt faller även lagstiftningen om ursprungsbeteckning samt upplags- och warrantrörelse till den del den gäller utrikeshandeln.

Rörande utrikeshandeln ska det även beaktas att Åland står utanför EU:s skatteunion och att frågor rörande detta har stor betydelse för Åland.

Punkt 10. Domstolsväsendet och rättskipning med beaktande av bestämmelserna i 6 kap. Domstolsväsendet och rättskipning ska som i nuvarande självstyrelselag höra till riksdagens behörighet på Åland. Detta innebär bland annat att frågor som gäller domstolar, rättsmedel, instansordningen och domstolsprocessen även i fortsättningen regleras i rikets lagstiftning och att rikets lagstiftning tillämpas vid utövning av den dömande makten på Åland, om inte annat följer av självstyrelselagen. I 6 kap. i lagförslaget finns bestämmelser om tingsrätten och förvaltningsdomstolen på Åland och om hur förvaltningsbeslut överklagas. I 39 § 2 mom. i propositionen föreslås att lagtinget ska ha en begränsad behörighet att i vissa fall lagstifta om överklagande i förvaltningsärenden. I 3 mom. i den sistnämnda paragrafen föreslås också en specialbestämmelse om sökande av ändring i självstyrelsemyndigheternas och Ålands kommuners beslut om utnämning till tjänster.

I 41 § i propositionen föreslås en ny bestämmelse om att särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol ska kunna utfärdas genom lagtingslag, om motsvarande bestämmelser i riksdagslag inte går att sammanjämka med den lagstiftning som ska tillämpas på Åland.

Punkt 11. Straffrätt, med de undantag som framgår av 25 § 39 punkten. Denna punkt motsvarar 27 § 22 punkten och 18 § 25 punkten i gällande självstyrelselag.

Till rättsområdet straffrätt räknas bland annat straffrättens allmänna och särskilda del, dock så att lagtinget inom ramen för sin lagstiftningsbehörighet har behörighet att lagstifta om brott som regleras i straffrättens särskilda del. I den allmänna delen ingår straffrättens allmänna läror såsom ansvarslära (t.ex. de allmänna förutsättningarna för straffrättsligt ansvar, ansvarsfrihetsgrunder, försök och medverkan), de rättsstatliga kriminaliseringsprinciperna som stöder sig på de allmänna kriterierna för begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna och det straffrättsliga påföljdssystemet (straffarter och deras användningsområden samt bestämmande av straff). Bestämmelser om dessa finns t.ex. i 1–10 kap. i strafflagen och i lagstiftning som gäller brottspåföljder. Straffrättens särskilda del innehåller bestämmelser om enskilda brott, dvs. brottsarter, som ingår i strafflagen och andra lagar, såsom brottsrekvisit för enskilda brott, brottsrubriceringar och straffskalor. Till straffrätten räknas även såsom tidigare benådning.

Till straffrätten räknas inte sådana former av disciplinär bestraffning som inte är straffrättsliga straff utan administrativa påföljder. T.ex. disciplinstraff inom skolväsendet hänförs till lagstiftningen om undervisningsväsendet och hör således till lagtingets behörighet.

Lagtingets behörighet inskränker sig till att belägga gärningar med straff, dvs. att inom de behörighetsområden som hör till lagtinget kriminalisera gärningar och bestämma straffskalan för sådana gärningar. I detta avseende har lagtinget således behörighet att lagstifta om sådana enskilda brott som hör till straffrättens särskilda del. Det betyder t.ex. att lagtinget kan bestämma andra promillegränser för trafiken än vad som gäller i övriga delar av landet. Lagtinget är dock bundet t.ex. av bestämmelserna i strafflagens allmänna del liksom av kravet på proportionalitet som ingår i de allmänna kriterierna för begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna. Kravet på proportionalitet ska vara uppfyllt både i de fall då lagtinget straffbelägger gärningar som är straffbara också enligt rikslagstiftningen och i de fall då lagtinget straffbelägger gärningar som inte är straffbelagda i rikslagstiftningen. De straffbestämmelser som lagtinget föreskriver kan normalt inte ses fristående från de materiella bestämmelserna i det regelverk som de utgör en del av. De materiella bestämmelserna, vars efterlevnad straffbestämmelserna avser trygga, måste sålunda ges en framträdande roll när frågan om kravet på proportionalitet är uppfyllt i det enskilda fallet. Lagtinget förutsätts även i sina bedömningar i lagstiftningen ta hänsyn till rättssystemet i stort så att straffskalorna och straffen kan bedömas fylla kravet på proportionalitet.

Punkt 12. Förundersökning och tvångsmedel för utredning av brott. Med förundersökning avses utredning av brott. Den materiella lagstiftningen om detta ska liksom för närvarande höra till riksdagens behörighet. Inom området finns för närvarande en överenskommelseförordning som medför att Ålands polismyndighet hanterar uppgifter inom förundersökning och tvångsmedel för utredning av brott. Bestämmelser om Gränsbevakningsväsendets polisuppgifter på Åland finns också i en överenskommelseförordning.

Till rättsområdet tvångsmedel vid utredning av brott hänförs enligt tvångsmedelslagen (806/2011) bl.a. gripande och häktning, reseförbud, kvarstad, beslag, genomsökning, såsom husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, samt teleavlyssning, teleövervakning, avlyssning, täckoperationer och dylikt.

Även rättsmedicinska obduktioner och undersökningar hänförs till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Enligt 18 § 26 punkten i gällande självstyrelselag har lagtinget lagstiftningsbehörighet när det gäller utsättande och utdömande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Lagförslaget innebär inte någon förändring i det avseendet, vilket framgår av 25 § 40 punkten.

Punkt 13. Administrativt ingrepp i den personliga friheten. Motsvarande bestämmelse ingår i 27 § 24 punkten i nuvarande självstyrelselag. Med bestämmelser om administrativt ingrepp i den personliga friheten avses exempelvis vård oberoende av patientens vilja enligt mentalvårdslagen (1116/1990), vård oberoende av missbrukarens vilja på grund av hälsorisk enligt lagen om missbrukarvård (41/1986) samt karantän och isolering enligt lagen om smittsamma sjukdomar (1227/2016). Även klienter inom socialvården blir ibland föremål för åtgärder oberoende av sin vilja, såsom specialomsorg om utvecklingsstörda (lag 519/1977). I barnskyddslagen (417/2007) föreskrivs det om brådskande placering (8 kap.), omhändertagande och vård utom hemmet (9 och 10 kap.) samt om begränsningar i vård utom hemmet (11 kap.). Lagtinget har lagstiftningsbehörighet för hälso- och sjukvård samt socialvård men i fråga om administrativa ingrepp i den personliga friheten gäller rikslagstiftningen också på Åland. Utöver direkta administrativa ingrepp i den personliga friheten hör det också till rikets behörighet att man vid verksamhetsenheter inom barnskyddet kan rikta åtgärder mot barn och unga genom

vilka man ingriper i deras personliga integritet. Det kan vara fråga om sådan kroppsbesiktning som avses i 66 a § i barnskyddslagen och som kan omfatta utförande av utandningsprov eller tagande av blod, hår-, urin- eller salivprov. Beslut om kroppsbesiktning fattas enligt lagrummet av anläggningens föreståndare eller av en av denne förordnad person som hör till anläggningens vård- och fostringspersonal. Bestämmelser om begränsningsåtgärder finns också i mentalvårdslagen, lagen om missbrukarvård och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

Enligt republikens presidents förordning om skötseln på Åland av förvaltningsuppgifter som gäller administrativa ingrepp i den personliga friheten enligt mentalvårdslagen (506/2025) sköter självstyrelsemyndigheten Ålands hälso- och sjukvård vissa av statens uppgifter enligt mentalvårdslagen. Förordningen är enligt sina förarbeten avsedd att gälla kortvarigt tills nuvarande självstyrelselag ändras med lagtingets bifall.

Enligt högsta domstolens avgörande i en behörighetstvist som gällde rättspsykiatrisk vård bör sådan vård som helhet bedömas som en separat förvaltningsuppgift beträffande vilken riket har behörighet, eftersom uppgiften avser administrativa ingrepp i den personliga friheten. Eftersom behörigheten enligt självstyrelselagen hör till riket, kan sådan vård inte påföras självstyrelsemyndigheter genom rikslagstiftning. Hur ansvaret i riket fördelats mellan statliga och lokala myndigheter saknar omedelbar betydelse för bedömningen av behörighetsfördelningen mellan riket och Åland i enlighet med självstyrelselagen (se HD:2026:22).

Med administrativt ingrepp enligt punkten avses inte sådana kortvariga disciplinstraff som kan tillämpas till exempel med stöd av utbildningslagstiftningen och som till den delen hör till lagtingets behörighet.

Punkt 14. Verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott. Motsvarande bestämmelse ingår i 27 § 23 punkten i gällande självstyrelselag. Lagstiftningsbehörigheten om verkställighet av domar och straff ska även framdeles höra till riksdagens behörighet. Detta gäller såväl privaträttsliga domar som brottmål och avgöranden av förvaltningsdomstolar och andra rättskipningsorgan. Utlämning för brott ska liksom tidigare höra till riksdagens behörighet.

Punkt 15. Ordningsmaktens verksamhet som avser att trygga statens säkerhet. Behörighetsområdet för ordningsmaktens verksamhet för att trygga statens säkerhet är det samma som i 27 § 34 punkten i nuvarande självstyrelselag. Statens säkerhet omfattar således i praktiken sådan civil myndighetsverksamhet för att trygga statens säkerhet som ingår i Centralkriminalpolisens verksamhet, Skyddspolisens verksamhet, bekämpning av terrorism och säkerhetsarrangemangen vid statsbesök. Med statens säkerhet hänvisas i sista hand till den kollektiva säkerhet som de människor som omfattas av statens jurisdiktion har mot ett omedelbart eller indirekt yttre hot. Betydelseinnehållet i självstyrelselagens begrepp hänför sig även till statens självbestämmanderätt. Med statens självbestämmanderätt avses statens suveränitet i förhållande till andra stater och rätt att oberoende av andra stater utöva den högsta makten inom sina gränser (jfr också RP 63/2022 rd, s. 44). Enligt a) punkten i artikel 4 i Ålandskonventionen från år 1921 får Finland, om utomordentliga förhållanden så kräver, till Åland införa och där hålla andra väpnade styrkor som är strängt nödvändiga för ordningens upprätthållande. Annan polisverksamhet som gäller allmän ordning och säkerhet ska liksom för närvarande höra till lagtingets behörighet enligt 25 § 13 punkten.

Punkt 16. Befolkningsskydd, dock så att beslut om förflyttning av personer som är bosatta på Åland till en ort utanför Åland kan fattas enbart med Ålands regerings samtycke. Denna punkt motsvaras av 27 § 28 punkten i gällande självstyrelselag, vilken likaså förutsätter samtycke till förflyttningen av Ålands landskapsregering.

Begreppet befolkningsskydd föreslås i huvudsak vara det samma som i artikel 61 i tilläggs-protokoll I till Genèvekonventionen (FördrS 82/1980). Artikeln definierar befolkningsskydd (civilförsvar) som fullgörandet av humanitära uppgifter i syfte att skydda civilbefolkningen mot faror i samband med fientligheter eller katastrofer, att hjälpa den att övervinna de direkta följderna härav samt att tillgodose de nödvändiga förutsättningarna för dess överlevnad. I tilläggsprotokollet avses med katastrofer sådana katastrofer som inträffar under väpnade konflikter. Begreppsmässigt förpliktar tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionen emellertid inte till att bygga befolkningsskydd. I fråga om befolkningsskydd föreskrivs i räddningslagen (379/2011). Skyldigheten att bygga befolkningsskydd hör som en del av befolkningsskyddet också till rikets lagstiftningsbehörighet.

De behörighetsområden som under väpnade konflikter motsvarar befolkningsskyddsuppgifter enligt tilläggsprotokollet till Genèvekonventionen, såsom räddningsväsendet, socialväsendet och hälsovården, hör enligt förslaget – liksom enligt den gällande självstyrelselagen – allmänt till lagtingets lagstiftningsbehörighet inom brand och räddningsväsendet, socialvården samt hälso- och sjukvården. Rikets myndigheter har dock huvudsakligen lagstiftningsbehörighet och därmed styrningsrätten rörande beredskapen för befolkningsskydd och under ett väpnat angrepp som avses i beredskapslagen (1552/2011). För att befolkningsskyddet ska vara effektivt och fungera väl också på de behörighetsområden som enligt självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, krävs samverkan mellan riksmyndigheterna och myndigheterna på Åland i fråga om befolkningsskyddet. Detta avses även i framtiden regleras genom en överenskommelseförordning.

Punkt 17. Landets försvar samt försvarstillstånd med beaktande av vad som föreskrivs i 17 § om fullgörande av värnplikt, beredskap inför undantagsförhållanden samt försörjningsberedskap. Att landets försvar hör till riksdagens behörighet motsvaras av 27 § 34 punkten i gällande självstyrelselag. Försvaret av Åland hör endast och uteslutande till staten Finland. Uppgifterna sköts av Försvarsmakten. Även Gränsbevakningsväsendet deltar i det militära försvaret under försvarstillstånd. Innehållet i hänvisningen till 17 § i lagförslaget innebär inte någon materiell ändring i förhållande till nuläget. Till följd av Ålands demilitariserade och neutraliserade status har Åland enligt fördragen om detta en särställning när det gäller försvaret. I fördragen finns bestämmelser som begränsar den militära närvaron på Åland.

Med försvarstillstånd avses ett tillstånd som kan införas under krig som riktar sig mot Finland samt under sådana med krig jämställbara interna störningar som inbegriper våld och allvarligt påverkar upprätthållandet av allmän ordning och som syftar till att upphäva eller ändra det grundlagsenliga statsskicket. De åtgärder som staten kan vidta under försvarstillstånd ska även framdeles höra till riksdagens behörighet.

Den lagstiftning som gäller beredskap inför undantagsförhållanden ankommer enligt förslaget såsom enligt den gällande lagen på rikets organ. Punkten avser dock att gälla endast egentlig undantagslagstiftning som på grund av undantagsförhållanden kräver ingrepp i medborgarnas allmänna rättigheter eller en genomgripande reglering av näringslivet. Punkten omfattar t.ex. inte reglering av näringslivet vid produktionsstörningar under normala förhållanden. Liksom enligt gällande lag hör beredskap inför störningssituationer under normala förhållanden till Ålands lagstiftningsbehörighet inom de rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Lagstiftningsbehörigheten rörande försörjningsberedskap hör huvudsakligen till riket och är nära förknippad med befolkningsskydd. En uttrycklig bestämmelse om detta saknas dock i den gällande självstyrelselagen. Omnämnandet av försörjningsberedskap i punkten är därmed nytt. Med försörjningsberedskap avses tryggande av befolkningens försörjning och skydd, landets näringsliv och landets försvar och säkerhet, nödvändiga

ekonomiska funktioner och nödvändig produktion av och tillgång till varor, material och tjänster samt tryggande av kritisk infrastruktur inför och under allvarliga störningssituationer under normala förhållanden och inför och under undantagsförhållanden.

Punkt 18. Gränsbevakning med beaktande av vad som föreskrivs i 17 § om fullgörande av värnplikt. Denna punkt motsvaras närmast av 27 § 34 punkten i gällande självstyrelselag. Förslaget innebär inga ändringar av rollen eller uppgifterna på Åland för den myndighet som enligt gällande rikslagstiftning sköter gränsbevakningen, Gränsbevakningsväsendet. Fråga är exempelvis om att upprätthålla gränssäkerheten och säkerheten i luftrummet samt fungera som territorialövervakningsmyndighet. Gränsbevakningsväsendet har bl.a. polis- och tulluppgifter, uppgifter inom fiskeriövervakning, oljebekämpning och prehospital akutsjukvård, samt efterspanings- och räddningsuppgifter. Till den del sådana uppgifter på Åland hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet härledda ur allmän ordning och säkerhet, hälso- och sjukvård, miljö samt fiskeriövervakning, regleras den behöriga myndighetens, Gränsbevakningsväsendet, befogenheter på Åland för närvarande genom en överenskommelseförordning.

Gränsbevakningsuppgifter i det militära försvaret hänför sig till behörighetsområdet under punkt 17 i denna paragraf som gäller landets försvar.

Sjöräddning ingår inte i det föreslagna begreppet gränsbevakning. Bestämmelser om detta område som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet föreslås föreskrivas separat i punkt 19.

Punkt 19. Sjöräddning. Begreppet sjöräddning är nytt som behörighetsområde. Sjöräddningen har ansetts utgöra ett behörighetsområde som enligt 27 § 34 och 42 punkten i gällande självstyrelselag hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Sjöräddningen är organiserad inom ramen för Gränsbevakningsväsendets uppgifter också på Åland. Behörigheten på området har av Ålandsdelegationen i ett utlåtande till inrikesministeriet bedömts vara riksdagens. Bedömningen gjordes i anslutning till tillkomsten av sjöräddningslagen år 2001. I behörigheten att lagstifta om sjöräddning ingår inte bara att organisera upp den egentliga räddningsverksamheten utan också att, enligt grunder liknande dem som tillämpas vid den landbaserade räddningsverksamheten, ålägga andra att ta del i ett enskilt räddningsuppdrag med personella och materiella resurser. Brand- och räddningsväsendet på Åland hör enligt 25 § 13 punkten i lagförslaget till lagtingets behörighet.

I Hamburg ingicks den 27 april 1979 inom ramen för Internationella sjöfartsorganisationen (IMO) en internationell konvention om efterspanings- och räddningstjänst till havs (Internat-ional Convention on Maritime Search and Rescue, nedan Hamburgkonventionen). Finland anslöt sig till konventionen den 6 december 1986. Bestämmelser om organiseringen av efterspanings- och räddningsinsatserna finns i den bilaga till Hamburgkonventionen som ingår i konventionen. Genom konventionen och dess bilaga skapas en internationell grund och anges prestationskrav för kuststaternas sjöräddningssystem. Enligt punkterna 2.1.1 och 2.1.2 i Hamburgkonventionen ska en konventionsstat ha en angiven myndighet som ansvarar för sjöräddning. I punkt 2.1.11 anges att parterna ska informera IMO:s generalsekreterare om sin efterspanings- och räddningstjänst och bl.a. om vilken nationell myndighet som ansvarar för efterspanings- och räddningstjänsten till havs. Singularformen används både i den ursprungliga engelska konventionstexten och i den finska och svenska översättningen. Enligt punkt 2.1.3 i Hamburgkonventionen måste konventionsstaten se till att tillräckliga efterspanings- och räddningsregioner (Search and Rescue Regions SRR) enligt punkterna 2.1.4 och 2.1.5 upprättas för varje havsområde. Regionerna bör ligga intill varandra och inte överlappa varandra.

Punkt 20. Skjutvapen och ammunition samt explosiva ämnen. Denna punkt motsvaras av 27 § 27 punkten om skjutvapen och skjutförnödenheter och 35 punkten om explosiva

ämnen i gällande självstyrelselag. Riksdagens behörighet enligt denna punkt gäller såväl militärt bruk som annat bruk av skjutvapen och skjutförnödenheter. Det föreslås att all lagstiftning om explosiva ämnen ska höra till riksdagens behörighet då området till stor del regleras av EU-bestämmelser och den gällande åländska lagstiftningen är blankettlagstiftning.

Punkt 21. Sedelutgivning och valuta. Bestämmelsen motsvarar 27 § 37 punkten i gällande självstyrelselag. Även om sedelutgivning och valuta numera hör till EU:s kompetens föreslås att bestämmelsen kvarstår i självstyrelselagen. Detta har betydelse för beslutsfattandet i EU och för genomförandet av EU-rätten.

Punkt 22. Hela riket gällande allmänna villkor för utlänningar och utländska sammanslutningars rätt att äga och besitta fast egendom och aktier samt att idka näring. Rättsområdet i denna punkt motsvarar 27 § 9 punkten i den nuvarande lagen. Tillämpningsområdet är detsamma, men det är numera i praktiken inskränkt genom EU-medlemskapet. På samma sätt som enligt den nuvarande lagen ska Ålands regering pröva en ansökan som en utlänning eller utländsk sammanslutning gör om att få äga och besitta en fastighet på Åland eller att där bedriva näring (46 § 7 punkten i lagförslaget).

Punkt 23. Kyrkolagen. Bestämmelserna i denna punkt motsvarar 27 § 25 punkten i den nuvarande lagen till den del denna gäller kyrkolagen. Kyrkolagen anges i 76 § i grundlagen. Andra religionssamfund föreslås angivna separat i paragrafens 24 punkt. Här nämns dock inte såsom i den nuvarande lagen behörigheten att lagstifta om rätt till anställning i offentlig tjänst utan avseende på trosbekännelse. Religionsfriheten är en av grundrättigheterna i grundlagen (11 §) och det är också rätten att inte utan godtagbart skäl bli särbehandlad på grund av religion eller övertygelse (6 §). Grundrättigheterna faller under 26 § 1 punkten i detta lagförslag. En lagstiftning om att uppställa ett krav om att en sökande måste bekänna en viss tro är möjlig endast om den är förenlig med grundrättigheterna. Ska sådana krav ges en större vidd än grundlagen medger, ska det ske i den ordning som gäller för ändring av grundlagen.

Punkt 24. Lagstiftning som gäller religiösa samfund med det undantag som anges i 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Bestämmelserna i denna punkt motsvarar 27 § 25 punkten i den nuvarande lagen till den del denna gäller andra religiösa samfund än den evangelisk luterska kyrkan. Kyrkolagen anges i paragrafens 23 punkt.

Punkt 25. Skatter och avgifter med de undantag som föreskrivs i 25 § 12 punkten. Bestämmelserna i denna punkt avser de skatter och avgifter som riksdagen enligt den nuvarande lagen (27 § 36 punkten) har behörigheten över. De skatter som lagtinget har behörigheten över är enligt 25 § 12 punkten i lagförslaget skatter till kommunerna, tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extraskatt till landskapet samt närings- och nöjesskatter. Avgifter för prestationer på områden som hör till lagtinget faller inom lagtingets behörighet enlig samma punkt i lagförslaget.

Punkt 26. Efternamn och förnamn och fastställelse av juridiskt kön med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §, samt äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap, adoption, arv och dödförklaring. Rättsområdet inryms i 27 § 6 och 7 punkten i nuvarande självstyrelselag. I lagstiftningen om efternamn och förnamn ingår liksom enligt den nuvarande lagen att föreskriva om sådana namn ska vara obligatoriska, om namnskydd och namnbyte och om namnskicket i övrigt, där krav kan ställas för vilka namn som kan godtas. I behörigheten enligt denna punkt ingår också att föreskriva om i vilken omfattning namn som hör samman med beslut som fattats av myndigheter under andra jurisdiktioner, ska erkännas separat eller äga tillämplighet.

Omnämnandet av fastställelse av juridiskt kön är nytt i punkten och det ersätter könskorrigerande ingrepp som ingår i nuvarande självstyrelselag. Fastställelse av juridiskt

kön avser transsexuella personers könstillhörighet till det motsatta könet. I det administrativa förfarandet är fråga om en ändring av den del av personbeteckningen som hänvisar till könet. Personbeteckningen används som grund för folkbokföringen (se 26 § 7 punkten).

Punkten gäller även familjerätten och kvarlåtenskapsrätten. I behörighetsområdet innefattas även att avgöra rättsförhållandet mellan barn och föräldrar när barnet tillkommit genom assisterad befruktning eller genom surrogatmoderskap. Frågan om i vilken omfattning det ska vara tillåtet med konstgjord befruktning och jämförbara åtgärder ingår däremot inte i denna punkt utan i 43 punkten i denna paragraf.

I äktenskap och familjeförhållanden enligt denna punkt ingår även lagstiftningen om konsekvenserna av samboförhållanden och andra former av partnerskap. I fråga dödförklaring, vilken sker på administrativ grund, tillämpas lagen om dödförklaring (127/2005). Utredning av dödsorsak regleras i paragrafens 43 punkt.

Punkt 27. Föreningar, bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar jämte fartygs- och handelsregister med beaktande av vad som föreskrivs i 28 § samt stiftelser. Behörigheten på området anges i 27 § 8 punkten i den nuvarande lagen. Gemensamt för föreningar är att de har ett annat ändamål än att bedriva affärsverksamhet, och där skiljer de sig från de andra associationsrättsliga konstruktionerna. Även stiftelser har ett annat ändamål än att bedriva affärsverksamhet. Utmärkande för stiftelser är emellertid att de saknar medlemmar och ägare. Till behörigheten att lagstifta om föreningar och stiftelser hör bland annat att uppställa krav på vilka ändamål de får grundas för och vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda för att de ska betraktas som en fristående juridisk person. Till behörigheten under denna punkt hör också rätten att lagstifta om hur föreningarna och stiftelserna ska förvaltas, häri inbegripet bokföring och revision, samt registrering och tillsyn.

Bolag och andra sammanslutningar grundas i allmänhet för att bedriva affärsverksamhet. Be-greppet bokföring nämns inte längre särskilt men bör anses falla under denna punkt till den del det handlar om bokföringen i bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar. På samma sätt bör rätten att lagstifta om bokföring inom andra typer av sammanslutningar och samfund anses vara en del av rätten att lagstifta om sammanslutningen eller samfundet.

Behörigheten att lagstifta om handelsregister avser, liksom enligt 29 § 1 mom. 2 punkten i nuvarande självstyrelselag både sådana näringar som riksdagen har rätt att lagstifta om och sådana som lagtinget har rätt att lagstifta om. Begreppet handelsregister i lagförslaget innefattar däremot inte systemet med företagsinteckningar och upprätthållandet av andra register över näringsidkare. Lagstiftningen om förenings-, fartygs- och handelsregister föreslås fortsättningsvis utgöra en sådan riksfråga som kan överföras till lagtinget genom riksdagslag och med lagtingets samtycke, dvs. enligt förfarandet i 28 §. Föreningsregistret föreslås dock ingå i behörighetsområdet för föreningar. Till följd av de speciella förhållandena på Åland med särskilda språkkrav med mera samt bestämmelserna om hembygdsrätt, kan det i framtiden uppstå behov av att föra någon form av särskilda åländska register, dubbelregister, eller att handha vissa delar av administrationen inom registreringen. Behov av att i riksregister ta in vissa tilläggsuppgifter beträffande till exempel åländska bolag och föreningar kan uppstå.

Punkt 28. Konsumentskydd med beaktande av vad som föreskrivs 28 och 46 §. Konsument-skyddet är ett rättsområde som enligt 30 § 10 och 11 punkten i nuvarande självstyrelselag till vissa delar ska skötas av åländska myndigheter, trots att det faller under området för riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 27 § 10 punkten i samma lag. Konsumentskyddet gäller både sådana näringar som faller under riksdagens behörighet och sådana som faller under lagtingets behörighet.

Med konsumentskydd avses allmänt tryggande av konsumenternas ställning och rättigheter. Bestämmelser om konsumentens ställning och rättigheter finns t.ex. i konsumentskyddslagen (38/1978). Olika myndigheter främjar att konsumentskyddet förverkligas. Konkurrens- och konsumentverket/konsumentombudsmannen övervakar efterlevnaden av konsumentskydds-lagstiftningen. I problemsituationer kan konsumenten vända sig till konsumentrådgivningen eller föra tvistemål till konsumenttvistenämnden. Konsumentrådgivningen är en tjänst där konsumenten får information om sina rättigheter och medlingshjälp i en tvist mellan en konsument och en näringsidkare. Konsumenttvistenämnden ger rekommendationer till avgörande i rättsliga tvister mellan konsumenter och näringsidkare. Utöver den avtalsrättsliga lagstiftningen finns det lagstiftning som tryggar konsumenternas ställning också t.ex. inom området för konsumtionssäkerhet. Konsumentsäkerhetslagstiftningen hör dock inte till den behörighet för konsumentskyddet som avses i bestämmelsen. Konsumentskyddet anses i princip höra till den lagstiftning som gäller den näringsverksamhet där varan eller produkten säljs. Enligt artikel 4 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt har Europeiska unionen delad behörighet i fråga om konsumentskyddet med medlemsstaterna. Europeiska unionen antar lagstiftning för att skydda konsumenternas intressen och säkerställa en hög konsumentskyddsnivå. Konsumentskyddslagstiftningen har i många avseenden, dock inte i sin helhet, harmoniserats inom unionen.

Förvaltningen ska även fortsättningsvis delvis skötas av Ålands myndigheter enligt 46 § 23 och 24 punkten i lagförslaget. Detta innebär att de uppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på konsumenttvistenämnden sköts av en särskild nämnd som tillsätts av Ålands regering och de uppgifter som enligt lagen om Konkurrens- och konsumentverket (611/2012) ankommer på Konkurrens- och konsumentverket sköts av de åländska myndigheterna i enlighet med ett avtal mellan Ålands regering och statsrådet.

Punkt 29. Otillbörligt förfarande i näringsverksamhet med beaktande av vad som föreskrivs i 28 § samt konkurrensrätt. I denna punkt ingår konkurrensrätten, som i gällande lag finns i 27 § 10 punkten tillsammans med immaterialrätten och konsumentskyddet. Rätten att på Åland lagstifta om offentlig upphandling faller inte under denna punkt. Rätten att lagstifta om de upphandlingar som Ålands regering och underlydande myndigheter samt kommunala myndigheter på Åland gör har enligt den nuvarande självstyrelselagen ansetts falla under lagtingets behörighet och avsikten är inte att genom detta lagförslag åstadkomma någon ändring i det avseendet. Lagtingets behörighet för offentlig upphandling ingår i 25 § 10 punkten i lagförslaget. Konkurrensrätten är EU-reglerad.

Punkt 30. Bank- och kreditväsendet med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §, samt för-säkringsavtal. Bank- och kreditväsendet respektive försäkringsavtal skiljdes i gällande själv-styrelselag från varandra så att behörigheten över bank- och kreditväsendet hänfördes till den separata förteckning i 29 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag för områden som redan nu kan överföras till lagtinget med enkel majoritet i riksdagen och lagtingets bifall. Här sammanförs de åter i förteckningen över rikets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelserna i punkten avser både lagstiftning om rätten att bedriva dessa näringar, övervakningen av dem och också rätten att uppställa olika villkor i verksamheten. Sådana villkor är nödvändiga för att skydda dem som tar del av deras tjänster, med tanke på den stora ekonomiska betydelsen villkoren har för både enskilda och företag. Bank- och kreditväsendet föreslås fortsättningsvis ingå bland sådana rättsområden som förenklat enligt 28 § kan överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Finansmarknaden är EU-reglerad.

Utöver traditionell bankverksamhet genom in- och utlåning och utgivning av obligationer ska under denna punkt anses falla även kreditkortsverksamhet, valutahandel och handel med värdepapper och tillhandahållande av andra investeringstjänster.

När man inom bank- och kreditväsendet tillhandahåller enskilda kunder tjänster kan det uppstå situationer där ett förfarande kan anses falla både under denna punkt och under punkten konsumentskydd i 26 § 28 punkten. De krav som uppställs inom bank- och kreditväsendet respektive försäkringsväsendet bör i sådana fall i allmänhet anses falla under rättsområdet i denna punkt och inte under rättsområdet konsumentskydd.

Behörighetsområdet för de försäkringsavtal som avses i lagrummet omfattar fortsättningsvis annan försäkringsverksamhet än sådan som hänför sig till arbetspensionsskyddet eller annan socialförsäkring (se 26 § 35 punkten i lagförslaget).

Punkt 31. Upphovsrätt, patent, mönsterrätt, varumärke och andra immateriella rättigheter. Denna punkt motsvarar en del av 27 § 10 punkten i den nuvarande lagen, dvs. de immateriella rättigheterna. Konsumentskyddet och konkurrensrätten, som i nuläget återfinns i 27 § 10 punkten, föreslås ingå i andra punkter. I rätten att lagstifta om patent ska liksom enligt den nuvarande självstyrelselagen anses ingå också rätten att lagstifta om sådana med egentligt patent jämförbara andra immateriella rättigheter, t.ex. om rättigheter för den som förädlat arter av växter och raser av djur samt rättigheter för den som skapat kretsmönster och nyttighetsmodeller. Ensamrätterna för patent, mönsterrätt och varumärken är till stor del harmoniserade enligt internationell rätt och EU-lagstiftning.

Punkt 32. Fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Bestämmelserna i punkten motsvarar 27 § 16 punkten i nuvarande lag och omfattar en stor del av det rättsområde som brukar beskrivas som fastighetsrätt. Utanför tillämpningsområdet för denna punkt faller lagstiftning om förvärv av fastigheter, eller med andra ord de angelägenheter som regleras i jordabalkens avdelning I.

Till detta rättsområde hör att lagstifta om vad som ska betraktas som en fastighet och hur nya sådana kan komma till och hur fastigheter genom servitut kan betjäna varandra. Till registreringen av fastigheter hör inte bara att registrera fastigheterna och systematisera registret utan också att registrera de belastningar som kan finnas i förfoganderätten till dem och förutsättningarna för att inskrivningar ska göras, dvs. lagfarts- och inteckningsförfarandet och övriga inskrivningar jämte rättsverkan av dem.

Behörighetsområdet omfattar också skyldigheten att uppgöra kartmaterial och att hålla detta tillgängligt för allmänheten.

Punkt 33. Andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet, och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Denna punkt motsvarar 27 § 41 punkten i den nuvarande lagen och formuleringen är densamma, förutom den terminologiska skillnaden som består i att lagtingets behörighet används i stället för landskapets lagstiftningsbehörighet. Under rättsområdet i punkten har ansetts falla bl.a. lagstiftning om skadestånd samt lagstiftning om handelsagenter och de övriga delar av handelsrätten som hör till den allmänna privaträtten.

När en del av ett rättsområde som faller under denna punkt direkt hänför sig till ett rättsområde som hör till lagtingets behörighet, ska det liksom enligt den nuvarande självstyrelselagen vara möjligt för lagtinget att lagstifta självständigt på området. Om grunden för bestämmelser av privaträttslig natur i en lagtingslag är dels denna punkt, dels någon annan punkt som anger att lagtingslagen i huvudsaken faller under lagtingets behörighet, är situationen följaktligen en annan än vid den osjälvständiga rätten enligt denna punkt att i en lagtingslag införa bestämmelser som egentligen faller under riksdagens behörighet.

Punkt 34. Arbetsrätt med det undantag som avses i 25 § 25 punkten om läroavtal och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Punkten motsvarar 27 § 21 punkten i nuvarande självstyrelselag, även om det i den inte längre hänvisas till lagtingets behörighet i fråga om tjänstekollektivavtal som gäller tjänstemän vid självstyrelsemyndigheterna. Arbetsrätten tryggar de sociala rättigheterna. Bakom den nationella arbetsrättsliga regleringen finns EU-lagstiftning och flertalet internationella fördrag. Frågor som hör till arbetsrätten gäller arbetarskydd, medling i arbetstvister, samarbete inom företag, annan lagstiftning om anställdas rättigheter och villkor i anställningsförhållanden, kollektivavtal samt arbetsavtal.

Till arbetarskyddet bör räknas inte bara säkerheten på arbetsplatsen utan också den fysiska och psykosociala arbetsmiljön som rör arbetstagarnas hälsa, antingen allmänt eller för en viss kategori av anställda. Andra frågor som anses vara en del av arbetarskyddet är samarbete inom arbetarskyddet, företagshälsovård samt tekniska anordningar avsedda för användning i arbetet. Den särskilda lagstiftningen om unga arbetare är en lagstiftning som till största delen bör anses falla under begreppet arbetarskydd. Arbetarskyddsmyndigheternas behörighet omfattar med stöd av arbetsavtalslagen och lagen om sjöarbetsavtal också tillsynen över att de kollektivavtal som fastställts som allmänt bindande iakttas. Bestämmelser om tillsynen finns i 13 kap. 12 § i arbetsavtalslagen. Med stöd av Internationella arbetsorganisationen ILO:s konvention 81 ordnas arbetarskyddstillsynen under en central myndighet, dvs. i Finland under social - och hälso-vårdsministeriet. Genom avtalet eftersträvas en enda nationell arbetarskyddspolitik, ett enhetligt verkställande av arbetarskyddstillsynen och en ändamålsenlig användning av resurserna.

Regleringen som gäller produkter som används i arbetet, dvs. maskiner, personlig skyddsutrustning, arbetsredskap grundar sig i hög grad på EU-lagstiftningen och är av mycket teknisk natur. Sådana produkter som används i arbetet anses vara en del av arbetarskyddet och omfattas således också av rikets behörighet.

Medlingen i arbetstvister kan, utgående från dagens lagstiftning ses som en form av obligatorisk rättsvård utanför domstolsväsendet som syftar till att medverka till att lösa konflikter som annars kan leda till arbetsinställelse eller andra stridsåtgärder. Medlingsverksamheten har band till kollektivavtalen och därmed till rätten att lagstifta om kollektivavtal.

Arbetsdomstolen är en del av domstolsväsendet och bestämmelser om domstolen och dess verksamhet faller 10 punkten under riksdagens behörighet.

Enligt 29 § 1 mom. 6 punkten och 2 mom. i nuvarande självstyrelag, kan arbetsavtal med undantag för läroavtal som redan hör till lagtingets behörighet, och samarbete inom företag överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet med vanlig riksdagslag och lagtingets samtycke. Motsvarande bestämmelse föreslås ingå i 28 § 5 punkten i lagförslaget. Bestämmelser om arbetsavtal finns i arbetsavtalslagen (55/2001).

Rättsområdet samarbete inom företag infördes genom 1991 års självstyrelselag. Med begreppet samarbete inom företag avses sådan lagstiftning som ger de anställda rätt till information och möjlighet att ta del i beslutsfattandet i ett företag och strukturerna för hur detta samarbete ska äga rum. Lagstiftningen håller på att revideras. Utöver lagen om samarbete inom företag (334/2007) ingår i samarbetslagarna flera andra lagar. Viktiga ILO-konventioner som Finland ratificerat med tanke på samarbetslagen är bland annat konvention nr 87 (FördrS 45/1949, RP 58/1949), som gäller facklig organisationsfrihet och skydd av facklig organisationsrätt, samt konvention nr 98 (FördrS 32/1951, RP 19/1951), som gäller tillämpning av principerna om organisationsrätt och kollektiv förhandlingsrätt. Konvention nr 135 om skydd för arbetstagarrepresentanter i företag och underlättande av deras verksamhet (FördrS 84/1976, RP 117/1973). Också konvention nr 144 (FördrS 52/1979; RP 245/1977), som gäller trepartsförhandlingar i syfte att

främja iakttagandet av internationella arbetsnormer, kan anses vara av betydelse med tanke på samarbetslagen. Samarbetsförfarandet baserar sig också på andra internationella förpliktelser. Sådana ingår också i flera av Europeiska unionens direktiv.

Punkt 35. Arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna samt för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen med de undantag som anges s i 25 § 5 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 § samt för annan socialförsäkring med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Till landskapets behörighet hör enligt 18 § 2 a punkten i nuvarande självstyrelselag att lagstifta om pensionsskyddet för landskapets anställda och förtroendevalda samt för rektorer och undervisningspersonalen vid de kommunala grundskolorna. Den föreslagna punkten som gäller andra kommunalt anställda på Åland än de som redan ingår i lagtingets behörighet, motsvarar 29 § 1 mom. 3 punkten i nuvarande lag. Nuvarande bestämmelse möjliggör att behörighetsområdet överförs till lagtingets lagstiftningsbehörighet genom vanlig riksdagslag och lagtingets samtycke.

I 28 § i denna lag föreslås fortsättningsvis att till lagtinget ska kunna överföras behörigheten att lagstifta om pensionsskyddet också för övriga anställda hos kommunerna på Åland och för de förtroendevalda i kommunerna. Behörigheten i punkten gäller både kommunernas tjänstemän och de privaträttsligt anställda. Den innefattar inte bara rätten att bestämma vilka pensionsförmåner som ska gälla utan också frågan om hur de ska finansieras.

Arbetspensionsskyddet för anställda vid bolag som för närvarande ägs av kommunerna på Åland faller således också under denna punkt. Här avses andra än anställda hos självstyrelsemyndigheterna och kommunerna eller förtroendevalda. Det är alltså fråga om de anställda inom det privata näringslivet, oavsett anställningen är till lands eller till sjöss, samt företagare. Statens anställda och de som kan jämföras med statligt anställda — på Åland i praktiken anställda vid Folkpensionsanstalten som kan jämställas med de statsanställda ska inte anses falla under denna punkt liksom inte heller personalen vid den evangelisk-lutherska kyrkan. Det har inte ansett nödvändigt att ta in uttryckliga bestämmelser om detta, eftersom det följer av andra bestämmelser.

Också behörigheten att lagstifta om annan socialförsäkring kvarstår som ett sådant område som förenklat kan överföras till lagtingets behörighet enligt 28 § i lagförslaget. Detta ingår likaså i 29 § 1 mom. 3 punkten i nuvarande självstyrelselag. I begreppet socialförsäkring ska i detta sammanhang anses ingå de förmåner som enligt etablerad praxis ansetts ingå. Framförallt gäller det förmåner som finansieras genom särskilda avgifter. De kanske mest betydande förmåner som hör samman med socialförsäkringen är den allmänna folkpensionen, den allmänna sjukförsäkringen och ersättningarna vid föräldraledighet. Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har det härletts ur 18 § 13 punkten i nuvarande självstyrelselag som gäller socialvård och som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet att det grundläggande utkomststödet ingår i socialvården.

Rättsområdet socialförsäkring är oberoende av rätten att bära upp avgifter av skattenatur för att helt eller delvis finansiera verksamheten samtidigt överförs. Dessa avgifter tillhör riksdagens behörighet enligt 25 punkten i denna paragraf.

Punkt 36. Arbetspensionsskydd för andra än dem som anges i 35 punkten med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. I punkten avses andra än anställda hos lagtinget, självstyrelsemyndigheterna och kommunerna eller förtroendevalda som verkar vid dessa myndigheter. Det är fråga om anställda inom det privata näringslivet, oavsett anställningen är till lands eller sjöss, samt företagare. Statens anställda och de som kan jämföras med statligt anställda - på Åland i praktiken anställda vid Folkpensionsanstalten - ska inte anses falla under denna punkt liksom inte heller personalen vid den evangelisk-lutherska kyrkan. Detta följer av andra bestämmelser. Behörighetsområdet ingår i 29 § 1 mom. 3

punkten i nuvarande självstyrelselag och det kan således överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet med vanlig riksdagslag och lagtingets samtycke.

Punkt 37. Kärnkraft, dock så att byggande, innehav och användning av anläggningar för utvinnande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning härtill får ske på Åland bara med Ålands regerings samtycke. Denna punkt motsvaras av 27 § 18 punkten i gällande självstyrelselag.

Punkt 38. Direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Bestämmelsen föreslås moderniserad och området för rikets behörighet på jordbruksområdet omformulerat mot bakgrund av att EU:s gemensamma jordbrukspolitik är harmoniserad och hör till unionens uteslutande kompetens. Lagtingets nuvarande behörighet på området föreslås på motsvarande sätt angiven i moderniserad form i 25 § 26 punkten i denna lag.

Samtidigt utgår ”priset för fiskeriprodukter” ur rikets behörighet sådan denna föreskrivs i 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag. Sistnämnda prisfråga hänför sig därmed till lagtingets behörighet när lagen träder i kraft. Det är dock numera marknaden som sätter priserna på fiskeriprodukter och de regleras inte inom Europeiska unionen. Det område som idag har en referens till priser är den lagringsmekanism med eventuella stöd som möjliggörs genom den gemensamma marknadsordningen för fiskeri- och vattenbruksprodukter.

Lagstiftningsbehörigheten över lantbruket är i nuläget delad mellan riksdagen och lagtinget. Den del som ankommer på lagtinget är sådan som faller under begreppen jordbruk och styrningen av jordbruket enligt 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag. Utgående från den delade behörigheten har praxis utvecklats över vilka stödformer som är åländsk respektive statlig behörighet. Den nuvarande delade behörigheten skapades när jordbrukspolitiken jämte fiskeripolitiken var en nationell angelägenhet. Efter att Finland blivit en del av den europeiska gemensamma marknaden är dessa politikområden inte längre en nationell fråga utan Finland är liksom andra medlemmar av EU bundna av unionens gemensamma jordbruks- och fiskeripolitik. Man avtalar således inte längre nationellt om priserna på lantbruks- eller fiskeriprodukterna så som nuvarande självstyrelselag anger. Bestämmelserna i den gällande självstyrelselagen har med avseende på priserna på lantbruksprodukter av hävd tolkats så att rikets behörighet omfattar de stödsystem som används för att kompensera lantbruksproducenterna för prissänkningar. Dessa stödformer inbegriper inte till exempel element för stöd för kostnader vid specifika åtgärder, så som till exempel för miljöstöd.

Under medlemskapet i EU har rikets behörighet av hävd ansetts omfatta de direktstöd som finansierats helt av Europeiska unionen, med andra ord genom Europeiska garantifonden för jordbruket (EGFJ), samt de nationellt ur budgeten finansierade stöden till jordbruket och trädgårdsodlingen såsom grundläggande inkomststöd, miljösystemstöd, produktionskopplade stöd, stöd för växthusproduktion och lagring av trädgårdsprodukter. Marknadsordningen för jordbruksprodukter har även ansetts höra till rikets behörighet och där ingår bland annat klassificering av slaktkroppar, program för frukt, grönsaker, mjölk och mjölkprodukter i skolan, producentorganisationer, handelsnormer, EU:s namnskydd, import- och exportlicenser och stöd som beviljas vid störningar på marknaden. Landskapets behörighet har ansetts omfatta de stödformer som finansieras delvis av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU) såsom miljöstöd, kompensationsersättning, investeringar, startstöd, stöd för ekologisk produktion och stöd för djurens välbefinnande.

Punkten föreslås ändrad så att den motsvarar gällande tolkningspraxis av den nuvarande behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet på området för EU:s gemensamma jordbrukspolitik. Riksdagens lagstiftningsbehörighet föreslås således omfatta både de

nuvarande direktstöden från Europeiska unionen och de nationella stöden till jordbruket och trädgårdsodlingen med formuleringen ”direkta stöd till jordbruket”. Dessutom ersätts den nuvarande termen ”främjande av exporten” med ”marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter”.

Inför den nuvarande programperioden, CAP 2023–2027, reformerades Europeiska unionens gemensamma jordbrukspolitik så att varje medlemsstat kunde ha en enda strategisk plan inom den gemensamma jordbrukspolitiken. Centraliseringen av beslutsfattandet inom EU som inte beaktar medlemsstaternas konstitutionella förhållanden försvårar det nationella genomförandet av unionspolitiken. I Finland innebar detta att det i den strategiska planen för Finland även inkluderades delar som gäller Åland samt bland annat beskrivningar av de stöd- och ersättningssystem som hör till Ålands lagstiftningsbehörighet. EGFJ och EJFLU har förblivit separata fonder på samma sätt som de stödsystem som båda fonderna kan finansiera. Den strukturella ändringen av EU-lagstiftningen (en förordning om strategiska planer för CAP) inverkade således inte på fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan staten och Åland i fråga om olika stödsystem. Den nationella strategiplanen för den gemensamma jordbrukspolitiken bereddes i samarbete mellan statsrådet och Ålands landskapsregering i enlighet med fördelningen av lagstiftningsbehörigheten enligt självstyrelselagen. Samarbetet samordnades av en arbetsgrupp som tillsatts av jord- och skogsbruksministeriet och som bestod av tjänstemän från landskapsregeringen och ministeriet.

Det är inte problemfritt att lagstiftningsbehörigheten över jordbrukspolitiken är delad mellan riksdagen och lagtinget samtidigt som vare sig jordbrukspolitiken eller dess uppbyggnad är under nationell kontroll. I praktiken har det dessutom visat sig att EU-kommissionen haft synpunkter på hur stödsystem ska förvaltas så att systemen kan betraktas som enhetliga. Sett mot den bakgrunden är det ändamålsenligt att den nuvarande lagstiftningsbehörigheten för riket föreslås kunna överföras till Åland i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall enligt 28 § i lagförslaget. Eftersom EU:s jordbrukspolitik är harmonierad, är det nödvändigt att ett nära samarbete fortsättningsvis bedrivs mellan staten och Åland om hur politikområdet ska genomföras på Åland.

Punkt 39. Förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittsamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Denna punkt motsvarar 27 § 31—33 punkten, och punkten utgör undantag från lagtingets behörighetsområden jord- och skogsbruk, hälso- och sjukvård samt djurskydd och veterinärväsendet (18 § 12, 15 och 17 punkten gällande lag). Också ordalydelsen är densamma, med undantag för att ”växtförstörare” på svenska ersatts med begreppet ”växtskadegörare”, och avsikten är att rättsområdet ska ha samma innebörd som tidigare. Rätten att lagstifta om sjukdomar hos vilda djur har enligt förarbetena till gällande självstyrelselag ansetts hänförliga till lagtingets behörighet med motiveringen att behörighetsområdet sammanhänger dels med lagstiftningen om jakt, dels med allmänna hälso- och sjukvårdsfrågor.

Behörighetsområdet föreslås kunna överföras till Åland genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifall enligt 28 § i lagförslaget. Förvaltningsuppgifterna på området har i årtionden handhafts av åländska myndigheter med stöd av 30 § 8 och 9 punkten i nuvarande självstyrelselag och före denna genom överenskommelseförordning.

Punkt 40. Televerksamhet med de undantag som anges i 25 § 32 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 46 §. Under denna punkt faller behörigheten över huvuddelen av televäsendet. Om det är fråga om kommunikation via radiovågor eller via ett markbundet nät ska inte ha betydelse. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 27 § 40 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Enligt definitionen i lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation (917/2014) avses med teleföretag en aktör som tillhandahåller nättjänster eller kommunikationstjänster för en grupp av användare som inte har avgränsats på förhand, dvs. som bedriver allmän televerksamhet. Televerksamhet är ett överordnat begrepp som innefattar telenätföretag och teletjänstföretag. På verksamheter och tjänster tillämpas reglering av televerksamhet, om de uppfyller kännetecknen i lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation för definitioner av televerksamhet. När man bedömer om lagstiftningen är tillämplig på en viss tjänst är det i allmänhet viktigast att avgöra om gruppen av användare har avgränsats på förhand eller inte och i vilka situationer serviceleverantören anses delta i överföringen av meddelanden.

Med nättjänst avses en tjänst som tillhandahålls av ett teleföretag (nätföretag) för att ett kommunikationsnät som det äger eller på någon annan grund förfogar över ska kunna användas för överföring och distribution av meddelanden. Med kommunikationstjänst avses en tjänst som helt eller huvudsakligen utgörs av överföring av meddelanden i kommunikationsnät samt överförings- och sändningstjänster i masskommunikationsnät. Till regleringen av televerksamheten hör bl.a. reglering av användningen av radiofrekvenser, såsom nätkoncessioner, teknisk funktion och informationssäkerhet, säkerställande av användares grundläggande tjänster med hjälp av skyldigheter för samhällsomfattande tjänster, reglering av användares rättigheter av konsumentskyddskaraktär samt främjande av konkurrens bl.a. genom reglering av betydande marknadsinflytande.

Rikets nuvarande lagstiftningsbehörighet för televäsendet avgränsas av att nätkoncessioner för televerksamhet på Åland får beviljas av riksmyndighet endast med landskapsregeringens samtycke. Nämnda bestämmelse föreslås kvarstå införd i 46 § 6 punkten i lagförslaget. Dessutom har lagtinget lagstiftningsbehörighet i fråga om utövandet av televisions- och radioverksamhet på Åland med de begränsningar som följer av 26 § 8 punkten om Finlands utrikesrelationer. Med stöd av 18 § 5 punkten i nuvarande självstyrelselag om grunderna för avgifter till landskapet, har lagtinget vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar ansetts ha behörighet att lagstifta om uppbörd av medieavgift (tidigare televisionsavgift) av enskilda på Åland. Rundradioskatten uppbärs inte på Åland. Lagtingets behörighet på teleområdet föreslås framgå av lagens 25 § 32 punkt. Enligt förslaget till den punkten ska också Ålands domännamn .ax ingå i lagtingets lagstiftningsbehörighet.

I Finland utfärdas frekvensplaner med stöd av statsrådets förordningar om användningen av radiofrekvenser (statsrådets förordning om användningen av radiofrekvenser och om en frekvensplan i landskapet Åland 1244/2014 och statsrådets förordning om användningen av radiofrekvenser och om en frekvensplan 1246/2014) och Transport- och kommunikationsverkets radiofrekvensföreskrift. I förordningarna i fråga fastställs för vilka ändamål och inom vilka geografiska områden frekvenser kan beviljas. Frekvenser anvisas teleföretag verksamma på Åland genom statsrådets nätkoncessioner. Förordningen möjliggör således användningen av vissa frekvenser på Åland, men frekvenserna anvisas vissa företag först med stöd av koncessionsbesluten.

Utifrån frekvensplanen beviljar statsrådet nätkoncessioner och på basis av nätkoncessionerna beviljar Transport- och kommunikationsverket radiotillstånd. Radiotillstånden innehåller krav av teknisk natur, såsom frekvensband och största tillåtna strålningseffekt för radiosändare, med beaktande av bland annat bestämmelserna i ITU:s radioreglemente som förpliktar Finland och de avtal om användning av frekvenser i gränsområdet mellan länder som ingåtts med grannländerna. Radiotillståndsförfarandet tillämpas på många radioanläggningar som används inom sjöfarten, luftfarten, näringslivet och industrin samt inom motsvarande verksamhet. Det är med beaktande av televerksamhetsområdets internationella karaktär fortsättningsvis skäl att beviljande av radiotillstånden koncentreras till Transport- och kommunikationsverket, som, när det gäller radiotillstån-

dens tekniska krav, beaktar de internationella förpliktelserna och avtalen och de allmänna principerna för användningen av frekvenser samt ser till att användarna av radioanläggningar har tillgång till lämpliga och tillräckligt störningsfria frekvenser.

Enligt nuläget får en statlig myndighet bevilja nätkoncessioner för allmän televerksamhet till teleföretag på Åland endast med Ålands regerings samtycke. En motsvarande bestämmelse föreslås ingå i 46 § 6 punkten i lagförslaget.

Nuvarande 30 § 6 punkten i självstyrelselag föreskriver att riksmyndigheterna ska se till att landskapet erhåller frekvenser som behövs för radio- och televisionssändningar i landskapet. Denna bestämmelse föreslås kvarstå införd i 46 § 5 punkten i lagförslaget.

Punkt 41. Luftfart, handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten med undantag av fartygsregister som anges i 27 punkten. Denna punkt motsvarar 27 § 13 och 14 punkten i den nuvarande lagen.

Begreppet luftfart avses ha samma innebörd som tidigare, i praktiken allt som hör samman med flygtrafiken förutom i ett näringsrättsligt perspektiv. Denna punkt kompletteras av bestämmelser i 46 § om beslutsfattandet i vissa ärenden som gäller lufttrafik.

Punkten om handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten motsvarar 27 § 13 punkten i den nuvarande lagen och också ordalydelsen är oförändrad. Kompletterande bestämmelser om hur vissa typer av ärenden inom området ska hanteras finns i 46 §. Rätten att lagstifta om farleder för den lokala sjötrafiken är sedan tidigare åländsk behörighet och ingår i lagförslagets 25 § 34 punkten.

Med handelssjöfart avses i princip fartygstrafik i kommersiellt syfte och exempelvis fartygskonstruktion. Trafik med mindre båtar, det vill säga båtar för färre än 12 passagerare och som är kortare än 24 meter, är dock att betrakta som båttrafik enligt 25 § även om de används kommersiellt. Små båtar som t.ex. ingår vid uthyrning av stugor faller på så sätt under lagtingets behörighet.

Punkt 42. Alkohollagstiftning med det undantag som anges i 25 § 24 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. I behörigheten enligt denna punkt ingår all annan alkohollagstiftning än den som hör samman med att ange förutsättningarna för att få servera produkter som innehåller alkoholhaltiga ämnen. Utskänkningen hör enligt den nuvarande lagen till lagtingets behörighet enligt dess 18 § 13 punkt.

I denna del av alkohollagstiftningen ingår lagstiftning om vilka alkoholprodukter som är tillåtna att tillverka för olika ändamål samt om parti- och detaljhandeln och transporter av alkoholprodukter. Således ingår här bland annat rätten att bestämma om alkoholbolagets monopol och all alkoholpolitik, förutom den som hör samman med utskänkning eller utgör en del av socialpolitiken.

Punkt 43. Yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården och veterinärvården, samt förhindrande av smittsamma sjukdomar hos människor, medicinsk könsbekräftande behandling, sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, mänskliga organ, vävnader och celler, rättsmedicinska undersökningar, utredning av dödsorsak och konstaterande av dödsfall med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Denna punkt motsvarar 27 § 29 punkten och en del av 27 § 30 punkten i den nuvarande lagen.

Bestämmelserna i denna punkt utgör undantag från huvudregeln att hälso- och sjukvården faller under lagtingets behörighet (18 § 12 punkten gällande lag). Rätten att lagstifta om krav på viss behörighet, s.k. yrkesrättigheter, hos den som ska verka inom hälso- och sjukvården har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna ansetts gälla även den

som verkar inom veterinär- och apoteksväsendet. Även dessa behörighetskrav föreslås därför för tydlighetens skull inskrivna i punkten. Nämnda yrkesrättigheter innefattar utöver beviljande av yrkesrättigheter även en helhet som omfattar registrering, tillsyn och påföljdssystem för yrkesutbildade personer inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården och veterinärväsendet. Beviljandet, registreringen och tillsynen över yrkesrättigheterna bildar en oskiljaktig helhet i syfte att t.ex. inom hälso- och sjukvården säkerställa patientsäkerheten. Med yrkesrättigheter inom apoteksväsendet avses inte systemet med apotekstillstånd, tillsyn av apotekarna enligt läkemedelslagstiftningen eller annan reglering gällande apotek. Apoteken, apotekstillstånden och tillsynen av apotekarna enligt läkemedelslagstiftningen ingår i apoteksväsendet under punkt 46 och lagstiftningsbehörigheten för dem hör enligt punkt 46 till riksdagen.

I lagrummet föreslås vissa språkliga ändringar så att vissa nuvarande begrepp ersätts med nya termer som fertilitetsbehandling och medicinsk könsbekräftande behandling Punkten föreslås för tydlighetens skull också utökad med mänskliga organ, vävnader och celler, utredning av dödsorsak samt konstaterande av dödsorsak. Konstaterande av dödsorsak är en medicinsk åtgärd som utförs enligt medicinska kriterier, men som samtidigt har administrativa konsekvenser för den lagstiftning som tillämpas efter dödsfall, t.ex. arvsrätten. Om dödförklaring, vilken sker på administrativ grund, föreskrivs i 26 § 26 punkten. De rättsmedicinska undersökningar som punkten gäller, görs på annan grund än de som avses i 26 § 12 punkten om förundersökning och tvångsmedel.

Också blodtjänstverksamhet har bedömts höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet också om den inte uttryckligen föreslås omnämnd i punkten.

Punkt 44. Genteknik. Begreppet genteknik är nytt som rättsområde. Gentekniken har av högsta domstolen i ett utlåtande från år 1996 (OH 96/38), över ett lagtingsbeslut om att anta en gentekniklag, bedömts höra till riksdagens behörighet enligt den nuvarande lagen. Med genteknik avses i denna punkt, användningen och utvecklingen av den teknik som kan brukas för att på konstgjord väg åstadkomma en genmodifierad organism (en GMO). Behörigheten i punkten gäller själva tekniken och kraven på den och produkten. Bestämmelsen i denna punkt ska därför avse modifiering av alla slag av organismer.

Efter att genetiskt modifierade produkter släppts ut på marknaden och gjorts tillgängliga kan det finnas ett intresse av ytterligare försiktighetsåtgärder, trots att det gentekniska arbetet bedrivits med iakttagande av en försiktighetsprincip. Risk kan finnas för att GMO-organismer sprider sig på ett sätt som inte är önskvärt. I synnerhet när det gäller växtmaterial kan det finnas risk för oönskad spridning på ett naturligt sätt. Lagstiftning om att förhindra sådan oönskad spridning, inom de ramar som uppställs i EU-lagstiftningen, ska dock inte anses falla under begreppet genteknik, utan under andra rättsområden i självstyrelsesystemet. Det eller de rättsområden som ett sådant regelverk faller under kan då vara antingen riksdagens eller lagtingets. Detta har beräftats av Högsta domstolen i ett utlåtande år 2012 (OH 2012/111) över ett lagtingsbeslut om produktion av genetiskt modifierade växter.

Trots att genteknik enligt denna punkt nu skulle bli ett särskilt rättsområde, är avsikten inte att ändra den nuvarande gränsdragningen mellan riksdagens och lagtingets behörighet, fastslagen av högsta domstolen i de ovan nämnda utlåtandena. Genetiskt modifierade organismer skulle således fortsättningsvis enligt 25 § 26 punkten höra till lagtingets behörighet.

Punkt 45. Begravning med det undantag som anges i 25 § 20 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Den föreslagna punkten omnämns inte uttryckligen i förteckningen över rikets behörighet enligt nuvarande självstyrelselag. Förteckningen över landskapets behörighet (18 § 12 punkten) upptar däremot ”eldbegängelse”, vilket bety-

der kremering och motsvarande. Med undantag för i huvudsak kremering hör begravningsverksamhet, som regleras i begravningslagen (457/2003), till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Punkt 46. Apoteksväsendet, läkemedel och medicintekniska produkter, narkotika och för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen, samt kemikalier. Bestämmelsen motsvarar 27 § 30 punkten i den nuvarande självstyrelselagen. Innehållet är också detsamma som enligt nuvarande bestämmelse med det undantaget att rätten att lagstifta om behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården nu föreslås ingå i en annan punkt, i 43 punkten.

EU-rättens begränsningar av etableringsfriheten och statsstödsregler kan utgöra hinder för sådana lagstiftningsändringar som nationellt skapar två separata apotekssystem, i vilka apoteken för det ena systemet kunde få konkurrensfördelar på grund av en mer gynnsam reglering i förhållande till andra apotek. Konsekvenserna av sådana lagstiftningsändringar för apotekens verksamhet är större än de hade varit för t.ex. produkter i detaljhandeln, eftersom apotekarnas näringsfrihet har begränsats. I artikel 49 i FEUF förbjuds inskränkningar av etableringsfriheten. Enligt EU-domstolens praxis utgör artikel 49 i FEUF hinder för nationella åtgärder som, kan göra det svårare eller mindre attraktivt för unionens medborgare att utöva den etableringsfrihet som garanteras genom fördraget även om den tillämpas utan diskriminering på grund av nationalitet. Inskränkningar av etableringsfriheten som tillämpas utan diskriminering på grund av nationalitet, kan dock motiveras av tvingande hänsyn till allmänintresset, om det med inskränkningarna kan säkerställas att ett eftersträvat mål uppnås och om de inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå målet i fråga. Enligt artikel 52.1 i FEUF anges dessutom allmän ordning, säkerhet och folkhälsa som tillåtande grunder. I EU-domstolens praxis har man granskat även inskränkningar av etableringsfriheten i lagstiftningen för självstyrande områden (Målen C-84/11, C-385/12, samt C-171/07 och C-172/07, i lagstiftningen för självstyrande områden målen C-212/06 och C-400/08). Enligt artikel 107 i FEUF, om inte annat bestäms i grundfördraget lämpar sig inte ett stöd, som beviljats av en medlemsstat eller ur statliga medel i en eller annan form och som förvränger eller hotar förvränga konkurrensen genom att favorisera något företag eller produktionsområde för den inre marknaden till den del som det påverkar medlemsstaternas handel.

I 46 § 21 punkten i lagförslaget föreslås att när en behörig riksmyndighet enligt lagstiftningen om apotek, beslutar om antalet apotek och lokalisering av dem på Åland, ska Ålands regerings utlåtande läggas till grund för prövningen. Ålands regering kan även för riksmyndigheten föreslå att ett nytt apotek ska inrättas på Åland eller om förändring av sådana.

Det är likaså motiverat att den nationella läkemedelsförsörjningen är organiserad som en helhet. Regleringen av apoteksåtgärderna har många beröringspunkter med helheten för läkemedelslagstiftningen och ersättningssystemet för läkemedel bl.a. via framställning av läkemedel, utbyte av läkemedel, distributionsförpliktelser och prisbildning. Apoteken är viktiga aktörer inom hälsovården och speciellt i läkemedelsdistributionskedjans kundgränssnitt. Detta har betydelse för säkerhetsåtgärderna för läkemedel som baserar sig på EU-reglering, förfaranden som säkerställer läkemedelspreparatens kvalitet och förhindrandet av läkemedelsförfalskningar samt läkemedlens säkerhetsegenskaper.

Begreppet narkotiska ämnen i nuvarande självstyrelselag föreslås ändrat till narkotika och för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen. Bestämmelser om narkotika finns i narkotikalagen (373/2008). I statsrådets förordning om ämnen, preparat och växter som betraktas som narkotika (543/2008) och i statsrådets förordning om för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen (1130/2014) förtecknas de ämnen som hör till dessa kategorier.

Finlands narkotikalagstiftning grundar sig i regel på internationella konventioner: Förenta nationernas (FN) narkotikakonvention från 1961 och konventionen om psykotropa ämnen (1971) samt Wienkonventionen mot olaglig handel med narkotika och psykotropa ämnen från den 20 december 1988. Dessutom övervakas med stöd av narkotikalagen som narkotika också nya psykoaktiva ämnen samt nationellt klassificerade ämnen som narkotika med stöd av Europeiska unionens råds rambeslut 2004/757/RIF. Kontroll av narkotikaprekursorer regleras genom Europaparlamentets och rådets förordningar, som i sin tur baserar sig på 1988 års konvention.

Hela området för kemikalier föreslås vara riksdagen behörighet. I 27 § 30 punkten i gällande självstyrelselag anges ”framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål”. Bestämmelser om farliga kemikalier finns t.ex. i EU:s Reach-förordning (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (EG) N:o 1907/2006). I begreppet kemikalier ingår inte växtskyddsmedel.

Punkt 47. Statistik för statens behov. Behörigheten att lagstifta om statistik är delad mellan riksdagen och lagtinget på samma grunder som enligt den nuvarande lagen, där den lagstiftningsbehörighet som ankommer på riksdagen anges i 27 § 38 punkten och den som ankommer på lagtinget i 18 § 24 punkten. I lagförslagets 46 § har bestämmelser intagits om grunden för samarbete mellan de statliga och de åländska statistikmyndigheterna i statistikarbetet.

Punkt 48. Tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Bestämmelserna i punkten motsvarar 27 § 20 punkten i nuvarande lag och avsikten är inte att ändra dess innebörd. Rättsområdet avser lagstiftning för att upprätthålla kvalitetskrav på produkter av ädla metaller särskilt vad gäller halterna av de ädla metallerna och märkningen av dem.

Rättsområdet för varor av ädel metall omfattar lagen om ädelmetallarbeten (1029/2000) och statsrådets förordning om ädelmetallarbeten (1148/2000), vilka innehåller bestämmelser om de krav som i praktiken ställs på ädelmetallarbeten, såsom obligatoriska stämplar. Dessutom har i den finska lagstiftningen införts den i Wien 15 november 1972 undertecknade konventionen om kontroll och märkning av ädelmetallarbeten (FördrS 17/1975), och produkter som är stämplade med CCM-stämpeln (Common Control Mark) i enlighet med konventionen får släppas ut i oförändrad form på marknaden i samtliga konventionsländer. I varje konventionsland finns ett behörigt kontrollorgan som stämplar produkterna. Bestämmelser om kontrollorganet och dess uppgifter finns också i den nationella lagstiftningen. Enligt 2 § i lagen om ädelmetallarbeten är kontrollorganet Säkerhets- och kemikalieverket som också godkänner namnstämplarna och upprätthåller ett register över dem.

Punkt 49. Måttenheter, mätredskap och mätmetoder med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. Grunden för bestämmelserna i denna punkt är 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag, där det nämns måttenheter, mätredskap och mätmetoder samt standardisering. I 1951-års självstyrelselag användes begreppen mått, mål och vikt och praxis utvecklades så att också mätmetoder ansågs ingå. Standardiseringen föreslås reglerad i en egen punkt (51 punkten).

Genom lagen om måttenheter och mätnormalsystem (1156/1993) fastställs att det internationella måttenhetssystemet ska iakttas, preciseras verksamhetsförutsättningarna för det nationella mätnormalsystemet och organiseras den nationella kalibreringsservicen. Teknologiska forskningscentralen VTT Ab (VTT) tillser att de nationella mätnormalerna upprätthålls och kan spåras samt att det finns tillgång till kalibreringsservice.

Med stöd av lag har det även getts reglering på lägre nivå, genom vilken bl.a. EU:s s.k. mätenhetsdirektiv (89/181/EG) med ändringar har genomförts.

I lagen om mätinstrument (707/2011) finns bestämmelser om mätinstrumentens och mätmetodernas tillförlitlighet. Europeiska unionens produktlagstiftning om mätinstrument finns i direktivet om mätinstrument (2014/32/EU), direktivet om icke-automatiska vågar (2014/31/EU), direktivet om mätbehållare (75/107/EEG), direktivet om färdigförpackningar (76/211/EEG) och dess ändring (2007/45/EG) samt i det s.k. ramdirektivet. Direktiven har genomförts genom lagen om mätinstrument och lagen om marknadskontroll av vissa produkter (1137/2016), lagen om anmälda organ för vissa produktgrupper (278/2016), (2009/34/EG), statsrådets förordningar (1431/2016 och 1432/2016) samt vissa beslut på ministerienivå. lagen om marknadskontrollen av vissa produkter (1137/2016) och lagen om anmälda organ för vissa produktgrupper (278/2016). Nationell reglering finns också i statsrådets förordning om mätinstrument (471/2014). I lagen om mätinstrument föreskrivs om kraven på de mätinstrument som inte har tagits in i direktiven. Enligt direktivet ska det nationella besiktningsorganet verifiera mätinstrumentens tillförlitlighet under användningstiden.

Den riksdagslagstiftning som gäller virkesmätning, som är en speciallag, har ansetts tillämplig också på Åland medan förvaltningen har skötts lokalt enligt överenskommelseförordningar.

Punkt 50. Mineralfyndigheter och gruvdrift med de undantag som nämns i 25 § 30 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §. När den nuvarande självstyrelselagen antogs delades behörigheten att lagstifta om gruvor mellan riksdagen och lagtinget. Den delen som bedömdes ha starka kopplingar till regleringen av näringslivet respektive skyddet av miljön lades då på lagtinget (18 § 19 punkten). Den del av gruvrätten som gjordes till lagtingets behörighet beskrevs då som ”rätt att leta efter, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter”, utgående från den terminologi som då användes i gruvlagstiftningen. Resten blev kvar hos riksdagen och är det som nu återfinns i denna punkt.

Till det område som avses i denna punkt ansågs vid uppdelningen höra framför allt säkerhetsfrågorna i anslutning till gruvverksamheten, vilket bör uppfattas gälla säkerheten både i själva gruvan och inom det område som kan påverkas av verksamheten. Det ska dock inte anses gälla miljösäkerheten, eftersom ansvaret för miljön vid uppdelningen bedömdes ingå i det som i dag faller under lagtingets behörighet.

Punkt 51. Standardisering med det undantag som anges i 25 § 41 punkten och förfarande för CE-märkning. Enligt 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om standardisering. Under samma punkt räknas även måttenheter, mätredskap och mätmetoder upp, vilka inte materiellt har något samband med standardisering. Standardiseringen föreslås därför framgå av en egen punkt. Det föreslås dessutom att standardiseringen ska höra till riksdagens behörighet med det undantag som gäller standarder inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Lagtingets behörighet föreslås framgå av 25 § 41 punkten.

De som tar fram standarder är inte myndigheter utan organisationer som står utanför den egentliga myndighetsstrukturen. Vissa standardiseringsorgan är dock officiellt erkända och som exempel kan nämnas på internationell nivå Internationella standardiseringsorganisationen (ISO), på EU-nivå Europeiska standardiseringskommittén (ECE) och på nationell nivå Finlands standardiseringsförbund (SFS). Normalt är en standard ett sätt att visa förenlighet med kraven och dessa krav kan då uppfyllas också på annat sätt.

Standardiseringsområdet omfattar utöver enskilda standarder även policy- och samordningsfrågor. Standardisering behandlas exempelvis inom EU också på ett mer allmänt

plan. Arbets- och näringsministeriet svarar i Finland för den allmänna standardiseringspolitiken, som omfattar bland annat att företräda Finland i kommittén som inrättats genom EU:s standardiseringsförordning (EU) nr 1025/2012 samt att samordna standardiseringsärenden med ministerierna och styra Suomen Standardisoimisliitto SFS ry (Finlands Standardiseringsförbund SFS). Förslaget innebär att riket fortsättningsvis ansvarar för den nämnda standardiseringspolitiken och de horisontella ärenden som följer av bl.a. EU:s standardiseringsförordning.

I och med att lagstiftningsbehörigheten mellan riket och Åland ändras så att lagtinget får behörighet för standarder som hör till rättsområden under lagtingets behörighet, sker det inom sistnämnda områden en behörighetsförändring redan när den nya självstyrelselagen träder i kraft.

Behörigheten att avgöra vilka standarder som en viss produkt, konstruktion eller verksamhet ska uppfylla blir därigenom en del av behörigheten att lagstifta om produkten, konstruktionen eller verksamheten. Krav på vilka standarder som ska uppfyllas kommer således i framtiden att vara beroende av i vilket sammanhang kravet ställs. När det handlar om en produkt, konstruktion eller verksamhet som faller under riksdagens behörighet, t.ex. skjutvapen, är det riksdagen som bestämmer vilka standarder som ska uppfyllas, medan det när det handlar om produkter, konstruktioner och verksamheter som faller under lagtingets behörighet, t.ex. byggnader och elprodukter, är lagtinget som avgör om byggnaden eller elprodukten ska uppfylla några standarder och så fall vilka. Den förändring som här görs i förhållande till den nuvarande självstyrelselagen är följdriktig med tanke på att alternativet i det enskilda fallet till att hänvisa till att en viss harmoniserad standard ska uppfyllas, är att i stället inta uttryckliga bestämmelser där motsvarande krav och villkor ställs.

Högsta domstolen har i ett utlåtande från år 1996 (OH 96/54) ansett att i begreppet och behörighetsområdet standardisering enligt 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag ingår också CE-märkningen, dvs. den märkning som görs för att visa förenlighet med unionslagstiftningen. Rättsystematiskt sett är CE-märkning emellertid inte en del av standardiseringen. Därmed är CE-märkningen ett område som är delat mellan riksdagen och lagtinget. Vardera ansvarar för den CE-märkning som hör till varderas lagstiftningsbehörighet på Åland. Däremot föreslås förfarandet för CE-märkning vara riksdagens lagstiftningsbehörighet. Det sker på flera områden genom bedömning av ett oberoende organ.

Punkt 52. Övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska anses höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Rättsområden som inte uttryckligen nämns i denna paragraf ska i behörighetshänseende bedömas utifrån de grundsatser som har följts i lagen som helhet. När ett nytt rättsområde uppstår och det är klart att området hör till riksdagens eller lagtingets behörighet ska saken bedömas utifrån grundsatserna enligt denna paragraf samt 25 §.

27 §. *Lagtingets bifall till särskilda ändringar av grundlag eller riksdagslag.* Bestämmelsen motsvarar 28 § 1 mom. i gällande självstyrelselag. Utan lagtingets bifall träder en ändring av grundlag eller annan lag inte i kraft på Åland till den del det är fråga om principerna för enskildas rätt att där äga fast egendom eller tillgångar som hör till näringsverksamhet. De principer som avses förverkligas genom hembygdsrättsinstitutet enligt självstyrelselagen och jordförvärvslagen på Åland.

28 §. *Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan överföras till Åland i vanlig lagstiftningsordning.* I paragrafen finns uppräknade sådana rättsområden som efter att lagen träder i kraft fortfarande enligt 26 § i lagen hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, men som kan överföras på lagtinget i ett förenklat förfarande, dvs. i vanlig lagstiftningsordning i riksdagen och med lagtingets bifall. Den ordning i vilken lagtinget

fattar sitt beslut bestäms i lagtingsordningen. Den överföring av lagstiftningsbehörighet till lagtinget som paragrafen avser möjliggöra, är i fråga om varje behörighetsområde som föreslås i den, en åtgärd som är avsedd att vara av varaktig natur, om inte något annat följer av tillämpningen av 29 § i ett enskilt fall.

De behörighetsområden eller delar av dem som enligt denna paragraf föreslås kunna överföras från riksdagens behörighet på Åland till lagtinget i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall, gäller sådana behörighetsområden där riksdagens deltagande i beslutet om överföring av behörighet fortsättningsvis anses nödvändigt, eftersom skötseln på Åland av de angelägenheter som saken gäller, har ett övervägande nationellt intresse och inte enbart motiveras av ett mer lokalt betingat intresse. Målsättningen med det förenklade överföringsförfarandet, vilket redan ingår i 29 § i nuvarande självstyrelselag, är att möjliggöra att Ålands självstyrelse vid behov kan utvecklas på ett dynamiskt sätt och i takt med folkviljan. Den föreslagna paragrafen är därför betydligt mer omfattande än den motsvarande bestämmelsen i nuvarande självstyrelselag. I fråga om merparten av de behörighetsområden som föreslås höra under tillämpningsområdet för bestämmelsen, har det under beredningen av propositionen från åländsk sida framförts synpunkter på vikten av att förvaltningen finns placerad fysiskt på Åland och att tjänsterna kan tillhandahållas på svenska.

Många av de föreslagna behörighetsområdena är omfattande. I praktiken är det därför sannolikt att Ålands initiativ om överföring kommer att avse delar av de föreslagna behörighetsområdena.

Behörighetsområdena i bestämmelsen föreslås kunna bli föremål för överföring till lagtinget efter att det i varje enskilt fall har klarlagts att exempelvis europarätten eller andra internationella förpliktelser som binder Finland eller ändamålsenlighetsskäl inte ställer hinder för en överföring. De behörighetsområden som föreslås ingå i paragrafen och som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet har med några få undantag kopplingar till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet.

I paragrafen uppräknas 24 behörighetsområden som föreslås senare genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifall kunna överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. De behörighetsområden som för närvarande ingår i 29 § i nuvarande självstyrelselag föreslås fortsättningsvis vara överförbara i enkel lagstiftningsordning. Dessa områden är 1) folkbokföring, 2) handels-, förenings- och fartygsregister, 3) arbetspensionsskydd för kommunernas anställda och för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen samt arbetspensionsskydd för andra, med de undantag som följer av 18 § 2 a punkten i nuvarande självstyrelselag, och annan socialförsäkring, 4) annan än i 18 § 13 punkten i nuvarande lag nämnd alkohollagstiftning, 5) bank- och kreditväsendet, samt 6) arbetsavtal, med de undantag som beträffande läroavtal följer av 18 § 14 punkten i nuvarande självstyrelselag, och samarbete inom företag.

Följande behörighetsområden enligt 1—24 punkten föreslås ingå i tillämpningsområdet för paragrafen:

Punkt 1. Folkbokföring med beaktande av att den enligt 26 § 7 punkten ska grunda sig på personbeteckningar. Folkbokföringen föreslås enligt 26 § 7 punkten fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Punkten är enligt 29 § 1 mom. 1 punkten i nuvarande självstyrelselag överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall, dock så att kravet i den på personbeteckningar är nytt. Uppgifterna i folkbokföringen är en grundläggande förutsättning för många rättsområden som Åland har behörighet över enligt nuvarande självstyrelselag. De utgör grunden för lagstiftning och myndighetsutövning för lagtinget och Ålands regering. De behövs exempelvis för kommunalbeskattning på Åland, lagtings- och kommunalval, socialvård, statistik, utbildning och hälso- och sjukvård och många fler.

Punkt 2. Efternamn och förnamn, fastställelse av juridiskt kön. Efternamn och förnamn föreslås enligt 26 § 26 punkten i lagförslaget höra till riksdagens behörighet. Namnfrågor är nära förknippade med språk, kultur och historia. Språkliga och kulturella olikheter syns bland annat i namnkulturen. Behörighetsområdet är nära förknippat med Ålands språkliga status och lokala sedvänjor. Av den gällande självstyrelselagen följer att lagtinget i samband med överföringen av efternamn och förnamn får lagstiftningsbehörighet också i sådana privaträttsliga ärenden som närmast hör till detta rättsområde. Detta gäller t.ex. sådana på nationell nivå privaträttsliga konsekvenser som hänför sig till erkännande på Åland av beslut om efternamn eller förnamn som fattats någon annanstans. Erkännandet av namn som beviljats på Åland med stöd av lagstiftning som godkänts av lagtinget torde inte leda till problem i riket. Också utländska namn erkänns så att de vid behov antecknas i befolkningsregistret.

Det föreslås också att fastställelse av juridiskt kön ingår i förteckningen över sådana områden som vid en överenskommelse mellan riket och Åland kunde vara föremål för överföring till lagtingets lagstiftningsbehörighet i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall.

Punkt 3. Religiösa samfund, med undantag för kyrkolagen och lagstiftning som gäller den grekisk-ortodoxa kyrkan och den katolska kyrkan. Religiösa samfund som inte regleras genom bland annat kyrkolagen hör för närvarande till rikets lagstiftningsbehörighet och så föreslås det fortsättningsvis vara enligt 26 § 24 punkten i lagförslaget. Till lagtingets behörighet enligt nuvarande självstyrelselag hör bl.a. undervisning, kultur samt museiväsendet. Med hänvisning till dessa behörigheter föreslås det att lagstiftning som gäller religiösa samfund med verksamhet på Åland, med undantag för ovan nämnda begränsningar, upptas som ett behörighetsområde som kan göras till föremål för överföring till lagtinget.

Punkt 4. Konfessionslös begravning. Då nuvarande självstyrelselag stiftades var rättsområdet under kyrkolagens tillämpningsområde. Med beaktande av att eldbegängelse, dvs. kremering och motsvarande, hör till landskapets nuvarande lagstiftningsbehörighet, finns det inte särskilt vägande skäl för att hålla kvar lagstiftningen om begravning i riksdagens behörighet på Åland, sådan saken numera till övriga delar regleras på Åland genom begravningslagen (457/2003). Begravningsverksamheten på de begravningsplatser som upprätthålls av evangelisk-lutherska kyrkan omfattas utöver begravningslagen (457/2003) också av bestämmelserna i kyrkolagen. På de begravningsplatser som upprätthålls av ortodoxa kyrkan tillämpas även bestämmelserna i lagen om ortodoxa kyrkan (985/2006). Enligt 3 § i begravningslagen ska församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna inom evangelisk-lutherska kyrkan hålla allmänna begravningsplatser. Dessutom är en församling eller en kyrklig samfällighet inom evangelisk-lutherska kyrkan skyldig att på begäran tillhandahålla gravplats för en avliden som vid tidpunkten för dödsfallet hade sin i lagen om hemkommun (201/1994) avsedda hemkommun inom församlingens eller den kyrkliga samfällighetens område (4 § i begravningslagen). Upprätthållandet av begravningsplatser är en oundgänglig samhällelig uppgift, och därför ankommer det i sista hand på samhället att svara för den. Enligt 22 § i begravningslagen har staten förbundit sig att sörja för att församlingarna har ekonomiska förutsättningar att sköta uppdraget. Bestämmelser om detta finns i lagen om statlig finansiering till evangelisk-lutherska kyrkan för skötseln av vissa samhällsuppgifter (430/2015). Även den sistnämnda finansieringslagen gäller för närvarande på Åland.

Punkt 5. Arbetsavtal, med de undantag som beträffande läroavtal följer av 25 § 25 punkten och samarbete i företag. Behörigheten att lagstifta i frågor som gäller den åländska arbetsmarknaden är enligt gällande självstyrelselag uppdelad mellan riksdagen och lagtinget. Riksdagen lagstiftar för de privaträttsligt anställda och lagtinget för de som står i offentligrättsligt anställningsförhållande till lagtinget, Ålands regering och dess underlydande myndigheter samt kommunerna. För tjänstemän som är anställda vid statliga

myndigheter på Åland gäller rikslagstiftning. Lagstiftningsbehörigheten är således delad i fråga om grupper av arbetstagare som är anställda av en och samma arbetsgivare. Myndigheter underställda Ålands regering samt kommunerna har både arbetstagare och tjänstemän och för dessa gäller rikslagstiftning respektive landskapslagstiftning. Den arbetsrättsliga lagstiftningen har ett samband med lagstiftning om främjande av sysselsättningen, läroavtal och socialvård, vilka redan hör till Ålands behörighet.

Arbetsavtal, med undantag för läroavtal som hör till lagtingets nuvarande behörighet, ingår redan som ett överförbart område enligt 29 § 1 mom. 6 punkten i nuvarande självstyrelselag.

På området för arbetsrätten har Finland inom ramen för arbetet inom den Internationella Arbetsorganisationen (ILO) förbundit sig till ett stort antal internationella förpliktelser, som bör tas i beaktande vid en eventuell överföring av lagstiftningsbehörighet.

Samarbete i företag ingår redan som ett överförbart område i 29 § 1 mom. 6 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Punkt 6. Tekniska anordningar som är avsedda för att användas i arbetet. Bestämmelserna om tekniska anordningar som är avsedda för användning i arbetet, dvs. maskiner, personlig skyddsutrustning och arbetsredskap, baserar sig till stor del på EU-lagstiftningen och är till sin natur mycket tekniska. Tekniska anordningar avsedda för arbetsbruk anses utgöra en del av arbetarskyddet och är riksbehörighet. Den föreslagna punktens rättsområde gäller bestämmelser om hälso- och säkerhetskrav i anslutning till planeringen och konstruktionen av tekniska anordningar avsedda för arbetsbruk samt bestämmelser om utsläppande av dessa tekniska anordningar på marknaden eller överlåtande av sådana för användning.

Lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet omfattar bl.a. produktsäkerhet för konsumentprodukter som i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har härletts från hälso- och sjukvården samt näringsverksamheten, vilka också är EU-bundna rättsområden.

Punkt 7. Annan socialförsäkring. Punkten föreslås ingå som ett delområde i 26 § 35 punkten i lagförslaget och fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Den är enligt 29 § 1 mom. 3 punkten i nuvarande självstyrelselag redan överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. Av den orsaken föreslås området kvarhållet i paragrafen. Åland har ansetts ha ett avsevärt intresse av att kapitalbildning som sker inom bl.a. socialförsäkringen skulle komma Åland och dess näringsliv till godo (RP 73/1990 rd, s. 79). Lagtingets nuvarande behörighet omfattar socialvården på Åland. Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har det härletts att det grundläggande utkomststödet ingår i landskapets nuvarande behörighet för socialvården. Det har under beredningen av propositionen från rikets sida hävdats att det är av ett nationellt intresse att socialförsäkringen regleras enhetligt inom landet. Det är också viktigt att socialförsäkringssystemet är enhetligt i hela landet med tanke på jämlikheten mellan individer. Åtskiljandet av regleringen kan ha oförutsedda konsekvenser för individernas intressen och utkomst. Sådana oförutsedda effekter kan också förekomma i förhållande till samordningen av EU:s sociala trygghet. Om självstyrelsemyndigheterna i framtiden initierar ett förslag om överföring av behörigheten, kan omständigheterna dock ha ändrats och andra möjligheter öppnat sig.

Punkt 8. Arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna på Åland jämte för förtroendevalda vid kommunförvaltningen med de undantag som anges i 25 § 5 punkten samt arbetspensionsskydd för andra. Punkten föreslås ingå som ett delområde i 26 § 35 punkten samt i 26 § 36 punkten i lagförslaget och fortsättningsvis höra till riksdagens lagstift-

ningsbehörighet. Den är enligt 29 § 1 mom. 3 punkten i nuvarande självstyrelselag överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. Av den orsaken föreslås området kvarstå i paragrafen. Åland har ansetts ha ett avsevärt intresse av att kapitalbildning som sker inom bl.a. arbetspensionsskyddet skulle komma Åland och dess näringsliv till godo (RP 73/1990 rd s. 79). Arbetspensionsskyddet för självstyrelsens samtliga anställda och förtroendevalda hör redan till lagtingets behörighet. Arbetspensionsskyddet inom kommunerna på Åland hör för andra anställda hos dem än rektorer, lärare och timlärare vid grundskolorna samt för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Privaträttsligt anställdas pensionsskydd hör också till riksdagens behörighet.

I Finland finns det för närvarande ett fungerande och enhetligt arbetspensionssystem som tryggar de försäkrades och förmånstagarnas intressen och gör det möjligt för arbetstagare och företagare att röra sig fritt inom riket och på Åland. Arbetspensionssystemet har utvecklats och det utvecklas kontinuerligt så att det blir enhetligare. De rättsliga ramarna för en eventuell tillämpning av den föreslagna bestämmelsen kan således i framtiden vara mer begränsade än för närvarande.

Arbetspensionssystemet för den privata sektorn innehåller nuförtiden det konkurssolidariska ansvar som tillämpas på privaträttsliga arbetspensionsanstalter, vilket innebär att de försäkrade och förmånstagarna inte lider förlust även om en enskild arbetspensionsanstalt går i konkurs. Genomförandet av konkursansvaret i dess nuvarande omfattning förutsätter ett enhetligt arbetspensionssystem. Vid en överföring bör behovet av ett tillräckligt pensionsskydd för den privata sektorns pensioner tryggas på Åland.

Den föreslagna punktens rättsområde har också beröringspunkter med Europeiska unionens reglering av försäkringsbranschen. När Finland anslöt sig till Europeiska unionen togs det in en bestämmelse om att försäkringsdirektiv enligt EU:s bestämmelser om den inre marknaden inte ska tillämpas på privaträttsliga försäkringsanstalter som sköter lagstadgade arbetspensioner inom den privata sektorn. Bevarandet av denna särställning, som i väsentlig grad påverkar arbetspensionssystemets funktion, får inte äventyras.

Ett enhetligt arbetspensionssystem för den privata sektorn är en förutsättning för att en fungerande kostnadsfördelning ska kunna genomföras i arbetspensionssystemet. Arbetspensionssystemet är också en del av det övriga socialförsäkringssystemet, vilket ska beaktas vid den konsekvensbedömning som görs vid en eventuell överföring.

Punkt 9. För ett gemensamt fullföljande av ett för ett ideellt syfte grundade och registrerade föreningar, med beaktande av bestämmelserna om förbjudna och tillståndspliktiga föreningar i rikets föreningslagstiftning. Enligt 26 § 27 punkten ska bl.a. föreningar fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. I punkten ingår också ett föreningsregister, som enligt 29 § 1 mom. 2 punkten i den gällande självstyrelselagen kan överföras till lagtingets behörighet i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets samtycke. Grunden för föreningsfriheten är tanken att staten ska ha så få befogenheter som möjligt i fråga om föreningslivet. Lagstiftningen skapar en grund för medborgarnas möjligheter att fritt organisera sig inom kultur och idrott, som hör till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Det behörighetsområde som föreslås bli överfört genom lagtingslag hänger således samman med de lokala förhållandena. I rikets nuvarande föreningsregister finns c. 700 föreningar som har hemort på Åland.

Den ideella grunden för sådan föreningsverksamhet som är övertagbar enligt den föreslagna punkten, betyder att utanför behörighetsområdet faller sammanslutningar vilkas syfte är att ge deltagarna vinst eller annan omedelbar ekonomisk förmån eller vilkas syfte eller verksamhetsinriktning annars i huvudsak är av ekonomisk natur. På Åland ska man fortsättningsvis beakta bestämmelserna om förbjudna och tillståndspliktiga föreningar i rikets lagstiftning (föreningslagen 503/1989). Dessutom ska den juridiska ställningen för

föreningar som grundas, liksom för närvarande, grunda sig på registrering av föreningen. Av denna anledning ska det fortsättningsvis också på Åland föras ett föreningsregister över grundade och registrerade föreningar. Det är ändamålsenligt att den myndighet som ansvarar för registret och inspektionsärendena är nära medborgarna. När det gäller föreningarnas ekonomiförvaltning bör det noteras att lagtingets, landskapsregeringens och de underlydande myndigheternas samt kommunernas ekonomiförvaltning hör till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Genom överenskommelseförordning kan man vid behov säkerställa exempelvis ett tillräckligt samarbete mellan rikets och självstyrelsens föreningsregistermyndigheter.

Punkt 10. Bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar. Regleringen av bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar föreslås enligt 26 § 27 punkten fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Lagtingets nuvarande behörighet omfattar med vissa undantag näringsverksamhet som bedrivs på Åland samt även främjande av sådana näringar på Åland som hör till rikets behörighet.

Punkt 11. Fartygs- och handelsregister. Bland annat regleringen om fartygs- och handelsregister hör enligt 26 § 27 punkten fortsättningsvis till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Punkten är enligt 29 § 1 mom. 2 punkten i nuvarande självstyrelag redan överförbar i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. Till följd av de speciella förhållandena på Åland med särskilda språkkrav mm. samt bestämmelserna om hembygdsrätt har det ansetts att det i framtiden kan uppstå behov av att föra någon form av särskilda åländska register, dubbelregister, eller att sköta vissa delar av administrationen inom registreringen. Det har även ansetts kunna uppstå behov av att ta in vissa tilläggsuppgifter beträffande t.ex. åländska bolag (RP 73/1990 rd s. 79).

Punkt 12. Måttenheter, mätredskap och mätmetoder. Området ingår enligt 26 § 49 punkten i lagförslaget till riksdagens behörighet och det är till sin karaktär internationellt och tekniskt. Av den orsaken förutsätter en överföring av behörighetsområdet att de bestämmelser som antas på Åland överensstämmer med den internationella regleringen och det som allmänt tillämpas i närregionerna.

Punkt 13. Bank- och kreditväsendet. Bank- och kreditväsendet hör enligt 26 § 30 punkten i lagförslaget till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Punkten är enligt 29 § 1 mom. 5 punkten i nuvarande självstyrelselag överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. I nuläget är finansmarknaderna föremål för omfattande reglering inom den Europeiska unionen. Området är till sin natur sådant att det också på Åland kräver en enhetlig reglering i förhållande till omvärlden.

Punkt 14. Konsumentskydd. Konsumentskyddet hör enligt 26 § 28 punkten i lagförslaget till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Konsumentrådgivningen och konsumenttvistenämndens uppgifter sköts med stöd av 30 § 10 och 11 punkten i nuvarande självstyrelag av åländska myndigheter. Det föreslås att det i fråga om sistnämnda frågor föreskrivs i 46 § 23 och 4 punkten i lagförslaget. Eftersom konsumenträtten hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, tillämpas rikets konsumentskyddslagstiftning på Åland. Produktsäkerhet som är ett nära anslutet rättsområde hör redan till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Med utgångspunkt från bland annat en enhetlig konsumentskyddsrätt och fungerande konsumentköp, är det inte oproblematiskt att med stöd av 28 § överföra behörigheten för konsumentskyddet.

Punkt 15. Otillbörligt förfarande i näringsverksamhet. Området hör enligt 26 § 29 punkten till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Lagtingets nuvarande behörighet omfattar med vissa undantag näringsverksamhet som bedrivs på Åland samt även främjande av sådana näringar på Åland som hör till rikets behörighet.

Punkt 16. Andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet. Behörighetsområdet föreslås enligt 26 § 33 punkten i lagförslaget fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Sådana privaträttsliga angelägenheter som hänför sig till ett rättsområde som enligt den nuvarande självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, hör redan i nuläget till lagtingets behörighet. Behörighetsområdet omfattar sådana privaträttsliga angelägenheter som inte uttryckligen i självstyrelselagen förtecknats att höra till riksdagens behörighet. Således omfattas exempelvis äktenskap, familjeförhållanden och arv mm. inte av den föreslagna punkten, eftersom dessa förtecknats särskilt i lagförslaget som riksdagens behörigheter på Åland.

Punkt 17. Tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller. Området föreslås enligt 26 § 48 punkten i lagförslaget höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet och är till sin karaktär internationellt reglerat och tekniskt. Av den orsaken förutsätter en överföring av behörighetsområdet att lagtinget avser att anta bestämmelser för Åland som överensstämmer med den internationella regleringen och som allmänt tillämpas i närregionerna.

Punkt 18. Fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter. Behörighetsområdet föreslås enligt 26 § 32 punkten i lagförslaget höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Det anknyter till ett flertal rättsområden som redan hör till åländsk behörighet i fråga om planering och kontrollen av markanvändningen. Exempel på sådana områden är plan- och byggnadsväsendet, grannelagsförhållande, fornminnen, kulturhistoriskt värdefulla byggnader, jord- och skogsbruk m.fl. Förvaltningsuppgiften, att skapa och bevara och förmedla riktiga uppgifter om fastighetsbildning och registrering, är av avgörande betydelse för verksamheten vid flera åländska myndigheter. För Åland är det viktigt att myndigheten som sköter fastighetsbildning och fastighetsregistrering finns fysiskt på Åland, att tjänstemännen har god kunskap om jordförvärvslagstiftningen på Åland, att de har lokalkännedom samt att service kan ges på svenska.

Punkt 19. Direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter. Till riksdagens behörighet på Åland föreslås enligt 26 § 38 punkten i lagförslaget ingå direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter. Rikets behörighet föreslås omformulerad inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken inom EU. Till lagtingets nuvarande behörighet inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar ansetts höra bl.a. utveckling av jordbruket och landsbygden och de ersättnings- och stödsystem som anknyter till det.

Punkt 20. Förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittsamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet. Området föreslås höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 26 § 39 punkten i lagförslaget. Med stöd av en bestämmelse i nuvarande självstyrelselag sköter Ålands självstyrelsemyndigheter sedan årtionden tillbaka redan om sådana förvaltningsuppgifter som gäller förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittosamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet. Vid skötseln av uppgifterna tillämpas rikslagstiftning.

Punkt 21. Alkohollagstiftning med beaktande av att servering av produkter som innehåller alkoholhaltiga ämnen enligt 25 § 24 punkten hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Behörighetsområdet föreslås fortsättningsvis enligt 26 § 42 punkten i lagförslaget höra i huvudsak till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Punkten ingår i 29 § 1 mom. 4 punkten i nuvarande självstyrelselag. Enligt nuvarande självstyrelselag har lagtinget redan lagstiftningsbehörighet för angelägenheter som gäller servering av alkohol. Åland har behörighet på bl.a. hälso- och sjukvård, socialvård samt allmän ordning och säkerhet,

vilka berörs av alkoholpolitiska frågor. Ålands näringsstruktur och stora ekonomiska beroende av turismen har ansetts understryka alkoholpolitikens betydelse för Åland (RP 73/1990 rd s. 79).

Behörighetsområdet berörs numera av EU-rättslig reglering. Det nuvarande detaljhandelsmonopolet på alkoholdrycker och undantagen från det, som det nuvarande kravet på att alkoholdrycker endast kan säljas på godkända försäljningsställen – och inte till exempel genom hemkörning – har godkänts i Europeiska unionens domstols förhandsavgörande C-198/14 Visnapuu samt högsta domstolens prejudikat HD 2018:48. På grund av alkoholmonopolet är det nödvändigt att innehållet i alkohollagstiftningen till denna del är konsekvent och i enlighet med unionsrätten. En ändring av nämnda huvudprinciper för alkohollagstiftningen kan bedömas leda till att betydelsen av nämnda rättsfall som prejudikat försvagas, och efter det kan ändringarna underkastas prövning på nytt vid en nationell domstol, Europeiska kommissionen och Europeiska unionens domstol. Eftersom unionsrätten förbjuder diskriminering på grundval av nationalitet, uppstår det en skyldighet att tillåta även andra medlemsstaters producenter till exempel en motsvarande rätt till hemkörning av alkoholdrycker. På nämnda grunder det inte för närvarande aktuellt att överföra resterande behörighet på alkohollagstiftningens område till lagtinget. Omständigheterna kan dock ändra och möjligheter öppna sig i framtiden.

Punkt 22. Administrativa ingrepp i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården och socialvården. Det föreslås att administrativa ingrepp i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården och socialvården ska ingå i förteckningen över rättsområden som kan överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet i den förenklade lagstiftningsordning som föreskrivs i paragrafen. Fråga är om begränsningsåtgärder mot individen i mentalvården, missbrukarvården och barnskyddet. Bakgrunden är att lagtinget har behörigheten på områdena för hälso- och sjukvård och socialvård inom vilka nämnda riksuppgifter är integrerade. Uppgifterna är till sin karaktär sådana att de inte kan avskiljas att skötas av någon annan än den myndighet som sköter hälso- och sjukvården och socialvården som en helhet, dvs. självstyrelsemyndigheterna och de åländska kommunerna. Begränsningsåtgärderna hör till kärnan för tillgodoseende av grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter i vården.

För närvarande pågår en konsekvensbedömning av förslaget om överföring av behörighet till Åland i fråga om administrativa ingrepp i den personliga friheten. Konsekvenserna är föremål för en bedömning av en utredningsperson, ett projekt som social- och hälsovårdsministeriet tillsatte hösten 2025. Utredningen färdigställs i april detta år och översätts därefter till svenska. Arbetsgruppen har av denna orsak inte närmare behandlat detta önskemål om behörighetsöverföring av berört rättsområde till Åland. Punkten är preliminärt insatt i lagförslaget. Efter att självstyrelselagsarbetsgruppens 2025 mandatperiod utgått gav högsta domstolen sitt avgörande i en behörighetstvist som gällde rättspsykiatrisk vård som en del av administrativa ingrepp i den personliga friheten (HD: 2026:22).

Punkt 23. Yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården och veterinärvården samt förhindrande av smittsamma sjukdomar hos människor, medicinsk könsbekräftande behandling, sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, mänskliga organ, vävnader och celler, utredning av dödsorsak och konstaterande av dödsfall. Området föreslås enligt 26 § 43 punkten fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet omfattar hälso- och sjukvård, medan övriga frågor på området hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Lagtinget har även behörighet att lagstifta om godkännandet av yrkeskvalifikationer för yrken inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, så som exempelvis för personalen inom socialvården.

Punkt 24. Mineralfyndigheter och gruvdrift. Enligt 26 § 50 punkten hör området till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Behörigheten i fråga om mineralfyndigheter och gruvdrift har i nuläget fördelats mellan Åland och riket. De centrala rättsområdena i anslutning till gruvdrift hör redan till Åland. Dessa är bl.a. rätten att söka, erövra och utnyttja mineralfyndigheter (jfr 25 § 30 punkten i lagförslaget), markanvändnings- och miljöskyddslagstiftningen samt näringsverksamhet med vissa undantag. Gruvlagstiftningen hör däremot till övriga delar till rikets behörighet. På Åland tillämpas den riksomfattande gruvlagsregleringen, som stöds av den s.k. blankettlagen till den del ärendet hör till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. För närvarande bedrivs ingen gruvdrift på Åland.

Enligt det föreslagna *2 mom.* ska i en lag om överföring av lagstiftningsbehörighet intas bestämmelser om de åtgärder som föranleds av överföringen. Sådana åtgärder kan vara av olika slag och gälla exempelvis fortsatt giltighet av avtal och rättigheter samt beviljade tillstånd eller överföring av register och andra handlingar. I synnerhet i de fall när lagstiftningsbehörigheten inom ett rättsområde överförs enbart delvis, bör man vid beredningen av överföringen fästa särskild uppmärksamhet vid att den sker på ett tydligt avgränsat och exakt sätt och i samband med överföringen bör man noggrant granska dess förhållande till den rikslagstiftning som fortsättningsvis förblir gällande på Åland.

Har Ålands lagting tagit initiativ till att en lag om överföring av behörighet ska stiftas, ska initiativet enligt 3 mom. föreläggas riksdagen i form av en regeringens skrivelse till riksdagen till vilken lagtingets initiativ biläggs. Lagtingets initiativ ska ses som ett i självstyrelselagen för Åland avsett annat ärende än sådana som gäller landskapets ekonomi och som det föreskrivs om i grundlagens 58 § 3 moment 4 punkt. Därför föredras initiativet utan statsrådets beslutsförslag för republikens president som ger regeringens skrivelse till riksdagen. Statsrådet kan före det ge en redogörelse i saken till riksdagen. Det förslagna momentet innebär att Ålands regering bör förhandla med statsrådet innan ett initiativ föreläggs, men efter att lagtingsinitiativet har överlämnats kan statsrådet inte låta bli att överlämna det till riksdagen. En allmän bestämmelse om lagtingets nuvarande initiativrätt ingår i 47 § i lagförslaget.

När inledningsvis Ålands regering tagit initiativ till en diskussion med statsrådet om överföring till lagtinget av ett behörighetsområde som avses i 28 §, hör ärendet till justitieministeriets förvaltningsområde. Justitieministeriet och det ministerium till vars förvaltningsområde behörighetsområdet hör ska då tillsammans med Ålands regering ta del i och medverka till att behovet, möjligheterna och konsekvenserna av att överföra behörighetsområdet till lagtinget blir utredda. Utredningsarbetet kan vid behov ske inom ramen för en arbetsgrupp som justitieministeriet tillsätter. Resulterar det gemensamma utredningsarbetet mellan berörda förvaltningar i en ömsesidig förståelse på politisk nivå för den tänkta behörighetsöverföringen, är det följdriktigt att justitieministeriet kan inleda beredningen av regeringspropositionen utan att lagtinget formellt tagit initiativ i saken.

Bestämmelsen i *3 mom.* om att statsrådet ska föra lagtingets initiativ till en behörighetsöverföring i form av en regeringens skrivelse till riksdagen, är således ett förfaringssätt som är avsett att komma i fråga i sista hand. Syftet med den föreslagna bestämmelsen är att säkerställa att lagtinget oberoende av exempelvis statsrådets uppfattning i saken, av riksdagen kan få ett entydigt och slutligt svar på initiativet till en behörighetsöverföring. Lagtingsinitiativet kan antas antingen vara uppgjort i form av en regeringsproposition eller innehålla de uppgifter som normalt ska ingå i en sådan. Regeringens skrivelse med initiativet föredras från justitieministeriet som ett ärende som gäller Ålands självstyrelse och det föredragningstillstånd från ett annat ministerium som avses i 32 § i reglementet för statsrådet, behöver i denna situation inte föreligga. Har lagtinget tagit ett initiativ till överföring av ett behörighetsområde, inskränker sig justitieministeriets uppgift till att sammanställa regeringens skrivelse och bilägga initiativet inklusive en översättning av

detta till finska. Ministeriet har således inte befogenhet att i sak ändra eller göra tillägg i lagtingsinitiativet. Förfaringssättet motsvarar det som gäller för lagtingets initiativ till rikslagstiftning enligt 47 § i lagförslaget.

Ålands regering eller lagtinget kan vid behov hos statsrådet återta eller komplettera sitt initiativ till att ett behörighetsområde ska överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. För återtagande av ett lagtingsinitiativ föreslås ingen särskild bestämmelse i självstyrelselagen. Yttersta tidsgräns för regeringen att återta eller att komplettera en proposition är de tidpunkter som framgår av grundlagen för komplettering och återtagande av regeringens propositioner. Ett återtagande av regeringen kan ske fram tills riksdagen avser fatta beslut om antagande av lagen i andra behandling, medan en kompletterande proposition enligt 71 § i grundlagen inte kan överlämnas sedan det utskott som bereder saken har gett sitt betänkande.

Av sista meningen i paragrafens 3 mom. följer att statsrådet före det fattar beslut om att avge ett lagförslag om överföring av behörighet till lagtinget, kan ge en redogörelse i saken till riksdagen. Bestämmelser om förfarandet finns i grundlagens 44 §. Efter en redogörelse kan riksdagen inte rösta om regeringens förtroende, men riksdagen får en möjlighet att uttala sin ståndpunkt i saken.

En lag om överföring av behörighet till lagtinget publiceras i normal ordning i Finlands författningssamling. Självstyrelselagens förteckningar över lagtingets och riksdagens lagstiftningsbehörigheter i 25 och 26 § ändras inte genom överföringen av ny behörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning. De ifrågavarande behörighetsparagraferna kvarstår intakta i självstyrelselagen och den till lagtinget överförda behörigheten, och på motsvarande sätt riksdagens minskade behörighet på Åland, måste utläsas från Finlands författningssamling. Eventuella ändringar av behörighetsförteckningarna kan ske senare som en teknisk ändring i samband med en ändring av självstyrelselagen i grundlagsordning.

29 §. *Återföring av lagstiftningsbehörighet.* Enligt förslaget ska det också vara möjligt att i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets samtycke återföra behörighet till riksdagen i sådana angelägenheter som avses i 28 §. Lagtingets beslut fattas i den ordning som bestäms i lagtingsordningen.

30 §. *Riksbestämmelser i lagtingslag.* Bestämmelsen motsvarande bestämmelse 19 § 3 mom. i gällande självstyrelselag. Ett intagande i lagtingslag av motsvarande bestämmelser i riskdagslag innebär ingen ändring av fördelningen av lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen.

I lagförslaget ingår laghänvisningar som utgår ifrån att lagtinget genom lagtingslag kan anta bestämmelser som för närvarande är av rikslagstiftningsnatur. Sådana framtida bestämmelser i en lagtingslag som ges med stöd av hänvisningar i den nya självstyrelselagen till lagtingslag, utgör inte sådana riksbestämmelser som avses i denna paragraf. Ett exempel på en sådan hänvisning till lagtingslag är 39 § 2 mom. i lagförslaget. I momentet föreslås en behörighetsöverföring till lagtinget i fråga om införandet i lagtingslag av begränsade preciserade bestämmelser om överklagande.

31 §. *Lagstiftningskontroll. 1 – 2 mom.* Varje lagtingslag som lagtinget har antagit ska liksom för närvarande föredras för republikens president. Lagtingslagarna stadfästs inte av presidenten på samma sätt som riksdagslagarna, men presidenten har rätt att på de grunder som nämns i 33 § utöva vetorätt, dvs. förordna att lagtingslagen ska förfalla helt eller delvis.

Innan en lagtingslag föredras för presidenten ska den kontrolleras i ett förfarande som till de yttre formerna bygger på det nuvarande. Syftet är att kontrollera att lagtinget inte har överskridit sin lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen.

Systemet i lagförslaget bygger på det nuvarande, men förfarandet ändras såtillvida att de utlåtanden om lagtingslagar som tidigare har getts av högsta domstolen framdeles ska ges i en gemensam sammansättning med ledamöter från både högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen. Det är alltså inte fråga om att båda domstolarna ger utlåtanden separat för sig, utan om att just dessa utlåtanden med stöd av detta lagrum ges i vardera domstolarnas namn av en sammansättning av de domare som de högsta domstolarna utser för att utarbeta ett utlåtande.

Förfarandet ska liksom för närvarande vara sådant att alla lagtingslagar kontrolleras av Delegationen för Ålandsärenden, medan de högsta domstolarna ger utlåtande endast om justitieministeriet har begärt detta innan lagen föredras för presidenten eller presidenten själv begär utlåtande. Delegationens och de högsta domstolarnas kontroll av lagtingslagarna är rättslig och innefattar inte ändamålsenlighetsprövning. Detta hindrar dock inte att i utlåtandena anförs sådana lagtekniska synpunkter som inte är avsedda som grund för utövande av vetorätt.

Innehållsligt föreslås i *3 mom.* två viktiga förändringar av bestämmelserna om lagstiftningskontrollen. Den första gäller kontrollen av lagtingslagars förhållande till grundlagen och den andra gäller kontrollen av genomförandet av skyldigheter som följer av EU-rätten.

Kontrollen av förhållandet till grundlagen. Av de skäl som anförs i den allmänna motiveringen föreslås för det första en förtydligande bestämmelse om att det hör till lagtinget att inom området för dess lagstiftningsbehörighet utfärda närmare bestämmelser som behövs för att iaktta grundlagen samt för att se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Här avses dels situationer där grundlagen förutsätter att närmare bestämmelser utfärdas genom lag eller, där lagbestämmelser i praktiken behövs för att efterleva grundlagen, dels situationer där grundlagen ställer de generella ramarna för utformandet av vanlig lag.

Den föreslagna bestämmelsen förändrar inte det faktum att stiftande och ändring av grundlag hör till rikets exklusiva behörighet. Bestämmelsen understryker dock att den rörelsefrihet som grundlagen lämnar för stiftande av vanlig parlamentarisk lag ankommer på lagtinget inom de områden som enligt självstyrelselagen hör till dess behörighetsområden. Av detta följer att lagtinget har frihet att anpassa den egna lagstiftningen till de åländska förhållandena i enlighet med självstyrelsens syfte. Det är således möjligt att i lagstiftningspraxis gå in för annorlunda lösningar i lagtingslag än i riksdagslag i frågor som har anknytning till grundläggande fri- och rättigheter, vilket även bör beaktas i lagstiftningskontrollen.

Lagstiftningskontrollen omfattar en kontroll av att lagtingslagen inte i något avseende står i konflikt med grundlagen. Avsikten med den föreslagna bestämmelsen är att betona att de innehållsliga val som riket har stannat för i sin lagstiftning, i syfte att iaktta de grundläggande rättigheterna eller utfärda närmare bestämmelser om dem, inte nödvändigtvis behöver vara likadana i lagtingslagstiftningen. Med andra ord får det sätt på vilket riksdagen har tillämpat eller tolkat grundlagens bestämmelser inte rubba fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan riksdagen och lagtinget.

Ett centralt syfte med de grundläggande fri- och rättigheterna är att säkerställa att lagstiftaren, dvs. riksdagen och lagtinget, tillgodoser dessa rättigheter när de stiftar lagar. Lagtinget är således på samma sätt som riksdagen bundet av grundlagen. Även om så är

fallet syftar den föreslagna bestämmelsen till att betona att det är möjligt att i lagstiftningskontrollen godkänna att lagtingslagarna ges ett annorlunda materiellt innehåll än riksdagslagarna – givetvis under förutsättning att de håller sig inom de ramar som följer av grundlagens och självstyrelselagens krav. Detta kontrolleras i sista hand av de högsta domstolarna och av republikens president.

Genom att det i lagstiftningskontrollen beaktas att lagtinget har rörelseutrymme vid iakttagandet av grundlagen undviker man samtidigt situationer där kontrollinstanserna tvingas föregripa grundlagsutskottet i abstrakta grundlagstolkningsfrågor på ett sätt som avviker från den generella fördelningen av statliga uppgifter. Härmed förebyggs uppkomst av potentiellt konkurrerande abstrakt grundlagstolkningspraxis.

Kontrollen av förhållandet till EU-rätten. Enligt nuvarande praxis har Ålandsdelegationen och högsta domstolen i sina utlåtanden om antagna landskapslagar påpekat om de i lagstiftningskontrollen observerar att det förefaller att lagtinget inte har genomfört unionsrättsliga förpliktelser på ett korrekt sätt. Om Ålandsdelegationen och högsta domstolen har ansett att det är uppenbart att lagtingslagen innehåller bestämmelser som strider mot unionsrätten har högsta domstolen förordat att presidenten utövar vetorätt. Presidenten har då i dessa fall använt sig av sin vetorätt och förordnat att lagtingslagen ska förfalla helt eller delvis. Grunden för vetorätten har varit att lagtinget i ett sådant fall har överskridit sin behörighet, eftersom riket har lagstiftningsbehörighet i fråga om förhållandet till utländska makter.

Av de skäl som anförs i den allmänna motiveringen ska kriterierna för nuvarande lagstiftningskontroll ändras så att kontrollen inte längre omfattar en granskning av att genomförandet av unionsrätten är riktigt i lagtingslagarna.

Eftersom praxis i lagstiftningskontrollen är etablerad, kan den inte ändras enbart genom motiveringar i föreliggande proposition. Å andra sidan vore det lagtekniskt olämpligt att införa en bestämmelse om vad som inte ingår i kontrollen. Därför föreslås i 3 mom. en bestämmelse enligt vilken det i lagstiftningskontrollen ska beaktas att det hör till lagtinget att fullgöra de skyldigheter som följer av Europeiska unionens fördrag till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Detta ska förstås så att lagstiftningskontrollen inte omfattar lagtingslagens förhållande till unionsrätten och att presidentens vetorätt inte längre ska omfatta en kontroll av att genomförandet av unionsrätten är korrekt i lagtingslagarna.

Den föreslagna bestämmelsen avser lagtingslagar som gäller genomförandet av EU:s olika rättsakter, men det kan även vara fråga om mer allmänna krav som följer av EU:s grundfördrag.

Finlands inklusive Ålands medlemskap i Europeiska unionen innehåller en dimension som enligt självstyrelselagens terminologi gäller förhållandet till utländska makter. Med tanke på en i sig teoretisk situation att en lagtingslag skulle innebära ett synnerligen allvarligt åsidosättande av medlemsstaten Finlands skyldigheter i Europeiska unionen, vore det trots den nu föreslagna nya bestämmelsen möjligt, eftersom förhållandet till utländska makter är riksbehörighet, för presidenten att utöva vetorätt på den grunden att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet. Denna möjlighet finns dock endast som en reservventil för någon extrem och exceptionell situation, som skulle innebära att medlemsstaten Finland agerar i strid med medlemskapet i EU. I en sådan situation har presidenten således möjlighet att utöva vetorätt på den grunden att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet, eftersom förhållandet till utländska makter är riksbehörighet. Den omständigheten att vetorätten även i fortsättningen skulle omfatta de fall där en förmodad överträdelse av unionsrätten skulle inverka menligt på rikets relationer till främmande makter motiverar ett förfarande där såväl justitieministeriet som Delegat-

ionen för Ålandsärenden och de högsta domstolarna i sina utlåtanden kan göra presidenten uppmärksam på sådana eventuella brister i lagtingslagstiftning beträffande dess förhållande till unionsrätten som framkommit i lagstiftningskontrollen.

Av de föreslagna bestämmelserna framgår klart att Åland liksom för närvarande svarar för genomförandet av unionsrätten inom de områden som hör till lagtingets behörighet. I 11 kap. i lagförslaget finns bestämmelser om Ålands ersättningsansvar till den del en åtgärd eller försummelse från Ålands sida är orsak till att medlemsstaten Finland har drabbats av någon sanktion från EU:s sida.

För kontrollen av att genomförandet av unionslagstiftningen är riktigt finns det ett särskilt system, där EU:s kommission och domstol bedömer saken.

När det gäller internationella fördrag i övrigt finns det inte några motsvarande och lika långtgående mekanismer. Den föreslagna bestämmelsen avser således inte andra internationella fördrag. Till den delen föreslås inte någon ändring av etablerad praxis, enligt vilken vetorätt kan utövas om en lagtingslag strider mot ett fördrag. Skälet är då att lagtinget anses ha överskridit sin lagstiftningsbehörighet, eftersom förhållandet till utländska makter är riksbehörighet.

På motsvarande sätt som när det gäller genomförande av unionslagstiftningen, bör det i lagstiftningskontrollen beaktas att det är möjligt för lagtinget att inom dess behörighet genomföra ett internationellt avtal på ett annat sätt än i riket, förutsatt att genomförandet är korrekt och förenligt med självstyrelselagen.

32 §. *Förfarandet i lagstiftningskontrollen. 1 mom.* Förfarandet i lagstiftningskontrollen förändras inte genom lagförslaget på annat sätt än att det införs en bestämmelse om att Delegationen för Ålandsärenden ska ge sitt utlåtande senast inom två månader från att det delgavs. Med tanke på att presidenten ska fatta sitt beslut inom fyra månader och att det kan behövas ett utlåtande av de högsta domstolarna däremellan, har Delegationen i praktiken försökt ge sitt utlåtande inom ungefär en månad. Den föreslagna tidsfristen är en maximigräns och syftar inte till att ändra rådande praxis.

Även om förfarandet inte ändras, kommer Delegationens arbete att påverkas av att grunden för utövande av vetorätt förändras så att bedömningen av lagtingslagars förhållande till EU-rätten inte längre ingår i lagkontrollen. Detta är för sin del ägnat att underlätta Delegationens arbete och kan tänkas påskynda processen.

Delegationen för Ålandsärenden ger sitt utlåtande till justitieministeriet.

2 mom. I justitieministeriet bedömer föredraganden i Ålandsärenden om ett utlåtande av de högsta domstolarna behövs. I praxis har utlåtande om landskapslagar begärts åtminstone om Ålandsdelegationen inte har varit enig i behörighetsfrågan eller om det har varit fråga om ett nytt rättsområde eller en ny rättslig fråga som inte tidigare har prövats. I övriga fall har justitieministeriet i regel föredragit landskapslagarna direkt för presidenten, utan att utlåtande har begärts av högsta domstolen. Bestämmelserna i lagförslaget gör det möjligt att fortsätta denna praxis.

På samma sätt som för närvarande är det justitieministeriet som ska föredra lagtingslagarna för republikens president. Enligt långvarig etablerad praxis är föredraganden i Ålandsärenden närvarande vid presidentföredragningen och det är inte meningen att ändra på denna praxis.

Eftersom presidenten ska fatta sitt beslut inom fyra månader efter att lagtingslagen delgavs justitieministeriet, måste föredragningen anpassas tidsmässigt så att presidenten hinner begära utlåtande av de högsta domstolarna, om detta inte redan har gjorts. Sådana

situationer torde ytterst sällan, om över huvud taget alls, uppkomma i praktiken. Detta bör ändå av principiella skäl beaktas. Dessutom bör det beaktas att presidenten måste ha möjlighet att vid behov begära ett kompletterande utlåtande av de högsta domstolarna.

Det finns inte några hinder för att justitieministeriet eller presidenten begär utlåtande redan innan Delegationen för Ålandsärenden har lämnat sitt utlåtande. I praktiken kan detta vara ett sätt att ge de högsta domstolarna längre tid, vilket någon gång kan behövas i omfattande eller komplicerade frågor. Någon särskild bestämmelse om detta behövs inte i självstyrelselagen, utan förfarandet kan utformas i praxis.

3 mom. De högsta domstolarnas utlåtande riktar sig till republikens president. Utlåtandet innehåller, liksom Delegationen för Ålandsärendens utlåtande, en rättslig prövning av att lagtinget inte har överskridit sin lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen. Utlåtandet innehåller en rekommendation till presidenten angående utövandet av vetorätten och är inte juridiskt bindande för presidenten.

Det finns ingen tidsfrist inom vilken de högsta domstolarna ska lämna sitt utlåtande, men det bör beaktas att presidenten måste fatta sitt beslut inom fyra månader från det lagtingslagen inkom till justitieministeriet.

33 §. *Republikens presidents vetorätt.* Bestämmelsen i *1 mom.* om presidentens vetorätt motsvarar 19 § i nuvarande självstyrelselag. Presidenten stadfäster inte lagtingslagarna men kan på de grunder som nämns i paragrafen utöva vetorätt. Presidenten fattar beslut i dessa frågor vid föredragning i statsrådet. Vetorätten kan gälla lagtingslagen i sin helhet eller endast en del av den. Exempelvis kan vetorätten gälla endast en eller flera paragrafer, ett eller flera moment eller endast en mening i lagen. Vetorätten är absolut och inte suspensiv. Om presidenten utövar vetorätt, förfaller lagen till den del vetorätt har utövats.

Vetorättsgrunderna, dvs. att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet eller att en lagtingslag rör rikets inre eller yttre säkerhet, är uttömmande och motsvarar gällande självstyrelselag. I praktiken förändras presidentens vetorätt dock genom det som föreslås i lagförslagets 31 § 3 mom. angående lagstiftningskontrollen.

Kontrollen av att lagtinget inte har överskridit sin lagstiftningsbehörighet är en rättslig kontroll. I praktiken kan det vara fråga om att gränsdragningen mellan lagtingets och riksdagens behörighet inte är klar. I en sådan situation kommer gränsdragningen att bestämmas genom presidentens beslut utifrån de högsta domstolarnas utlåtande. Detta motsvarar rådande rättsläge.

Eftersom utövandet av vetorätt bygger på en rättslig kontroll är det naturligt att presidenten i regel följer utlåtandena i saken. Så har varit fallet i praxis frånsett något enstaka fall där presidenten haft en annan uppfattning eller stött sig på minoritetens uppfattning när högsta domstolens utlåtande har tillkommit efter omröstning.

Vetorättsgrunden att en lagtingslag rör Finlands inre eller yttre säkerhet kan tänkas innebära element av ändamålsenlighetsprövning. Denna vetorättsgrund torde inte aktualiseras annat än i extrema fall. I motiveringarna till den nuvarande självstyrelselagen (RP 73/1990 rd, s. 70) konstateras att inläggande av veto på denna grund ”kommer i fråga endast då en lagtingslag uppenbart inkräktar på rikets inre eller yttre säkerhet”. Föreliggande lagförslag syftar inte till någon ändring i detta avseende. Under den tid den nuvarande självstyrelselagen har varit gällande har denna vetorättsgrund inte tillämpats en enda gång och under den förra självstyrelselagen endast en gång.

Enligt *2 mom.* måste republikens president liksom enligt gällande lag fatta sitt beslut om utövande av vetorätt inom fyra månader räknat från den dag då lagtingslagen inkom till

justitieministeriet. Har presidenten inte fattat sitt beslut inom denna tid, kan lagtingslagen träda i kraft.

34 §. *Ikraftträdande av lagtingslagar.* Enligt 75 § i grundlagen gäller angående stiftande av landskapslagar det som särskilt bestäms i dessa lagar. Därför är det, trots att det i grundlagens 79 § finns bestämmelser om publicering och ikraftträdande av lagar, motiverat att det finns separata bestämmelser om detta för lagtingslagarna.

De föreslagna bestämmelserna om ikraftträdande och publicering av lagtingslagar motsvarar i huvudsak det som gäller för närvarande enligt 20 § 1 och 2 mom., men bestämmelserna har delats upp i separata paragrafer och tillämpningsområdet för möjligheten att sätta en lagtingslag i kraft i skyndsam ordning har utvidgats något.

Av *1 mom.* framgår dels att det är lagtinget som bestämmer när en lagtingslag träder i kraft men att Ålands regering kan göra det om tidpunkten inte har bestämts i lagen, dels att en lagtingslag inte kan träda i kraft förrän den har publicerats. Motsvarande bestämmelser om riksdagslagar finns i 79 § i grundlagen, även om de är något annorlunda utformade.

Bestämmelsen i *2 mom.* om att Ålands regering avgör till vilka delar en lagtingslag ska träda i kraft när republikens president har inlagt partiellt veto mot en lag motsvarar det som nu gäller och innebär att det är självstyrelseorganen som i en sådan situation beslutar till vilka delar lagen ska träda i kraft. Förfarandet regleras närmare genom lagtingslag. Syftet med detta är att göra det möjligt att involvera lagtinget när det bestäms i vilken omfattning lagen sätts i kraft.

35 §. *Ikraftträdande i vissa skyndsamma fall.* Bestämmelsen om att en lagtingslag ska kunna träda i kraft redan innan lagstiftningskontrollen är klar och presidenten har fattat beslut motsvarar i sak den bestämmelse i 20 § 3 mom. som infördes år 2004. Syftet var att göra det möjligt att när särskilda skäl föreligger sätta i kraft så kallade budgetlagar i brådskande ordning.

Det föreslås nu att tillämpningsområdet för paragrafen utvidgas i två avseenden. För det första ska en lagtingslag kunna sättas i kraft genast, om ett skyndsamt genomförande av EU-lagstiftning eller någon annan internationell förpliktelse förutsätter detta. För det andra ska detta vara möjligt om det uppstår en exceptionell och tvingande händelse. En sådan händelse kan hänföra sig till allmän ordning och säkerhet, en pandemi, omfattande smittspridning på Åland, en naturkatastrof, en kärnkraftsolycka, omfattande utsläpp eller någon annan jämförbar händelse som kräver att en lagtingslag sätts i kraft skyndsamt.

I samtliga fall måste särskilda skäl föreligga för att lagtingslagen ska kunna sättas i kraft innan republikens president har fattat sitt beslut i saken.

Lagtinget bedömer om särskilda skäl föreligger. I en situation där det kan råda oklarhet om behörighetsfördelningen bör lagtinget försöka undvika att sätta lagtingslagen i kraft i skyndsam ordning, om detta är möjligt. På det sättet kan man undvika en situation där presidenten senare utövar vetorätt och lagtingslagen måste upphävas helt eller delvis.

Om republikens president senare beslutar att helt eller delvis inlägga veto mot en lagtingslag som satts i kraft innan lagstiftningskontrollen, ansvarar lagtinget för eventuella konsekvenser av att lagen har varit i kraft, t.ex. skada som någon drabbas av att lagen har satts i kraft men sedan återkallas.

36 §. *Publicering av lagtingslagar och beslut om att en lag upphör att gälla.* Den föreslagna paragrafen motsvarar i sak 20 § 2 och 3 mom. i den gällande självstyrelselagen.

Liksom för närvarande ska lagtingslagarna publiceras i Ålands författningssamling. Publicering är en förutsättning för ikraftträdande. Lagtingslagarna publiceras på svenska och endast den svenska lagtexten är officiell. Självstyrelsemyndigheterna kan givetvis vid behov låta översätta lagtingslagar till andra språk, men sådana översättningar blir inte juridiskt bindande.

Om en lagtingslag har satts i kraft i skyndsam ordning och republikens president därefter fattar beslut om att inlägga veto, måste lagen upphöra att gälla till den presidenten har utövat vetorätt. Ålands regering ska då publicera ett meddelande om detta i Ålands författningssamling. Även om presidenten har lagt in endast partiellt veto, är det möjligt att Ålands regering bestämmer att lagen ska upphöra att gälla i sin helhet. Det är möjligt att i lagtingslag föreskriva om hur lagtinget eventuellt ska involveras i förfarandet.

37 §. *Förordningar och andra rättsnormer än lag.* Paragrafens 1 och 3 mom. överensstämmer i sak med 21 § i nuvarande självstyrelselag. Bestämmelserna i 1 mom. fick sin gällande utformning i självstyrelselagen år 2004 då den anpassades till kraven i 80 § 1 mom. grundlagen. En ny bestämmelse föreslås i 2 mom. som innebär att andra myndigheter än Ålands regering genom lagtingslag kan bemyndigas att utfärda rättsnormer på lägre nivå än lag och förordning. Förutsättningarna för att få bemyndiga normgivningsmakt motsvarar det som gäller för riksdagen enligt 80 § 2 mom. grundlagen. Ändringsförslagen i övrigt är av språklig karaktär.

Rätten att utfärda förordningar ankommer på Ålands regering och ska bygga på ett bemyndigande i lagtingslag. Enligt *1 mom.* ska Ålands regering med stöd av ett bemyndigande i lagtingslag kunna utfärda förordningar om angelägenheter som hör till Ålands behörighet. Bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter samt om frågor som enligt grundlagen eller självstyrelselagen i övrigt hör till området för lag ska dock utfärdas genom lagtingslag. Regleringen av de materiella gränserna för rätten att utfärda förordningar förenhetligades med grundlagsbestämmelserna om förordningsmakten år 2004.

Enligt bestämmelsen är det också möjligt att med stöd av ett bemyndigande i lagtingslag genom förordning utfärda bestämmelser om förvaltningens organisation under Ålands regering. På motsvarande sätt som enligt 119 § 2 mom. grundlagen ska bestämmelser om de allmänna grunderna för förvaltningens organ dock ingå i lagtingslag, om organens uppgifter innefattar utövning av offentlig makt.

Högsta domstolen har i lagstiftningskontrollen av landskapslagar tolkat bestämmelsen som här ingår i 1 mom. så att lagtinget inte kan bemyndiga landskapsregeringen att utfärda normer i form av beslut (HD 2019/104). Landskapsregeringens förordningar har normhierarkiskt ansetts vara på samma nivå som statsrådets förordningar. I likhet med statsrådets förordningar så finns det ett parlamentariskt ansvar knutet till utfärdandet av förordningar (se RP 1/1998 s.132). Mot denna bakgrund samt med beaktande av förarbetena till 21 § 1 mom. gällande självstyrelselag och 80 § 1 mom. grundlagen ska landskapsregeringens förordningsmakt jämföras med statsrådets förordningsmakt (Palmgren s.695, JFT 6/2020). I fråga om utfärdandet av föreskrifter på lägre nivå än förordning bör Ålands regerings befogenhet i likhet med statsrådets härledas från bemyndiganden i lag att utfärda normer. Statsrådets normgivningsmakt baserar sig således på 80 § 1 mom. grundlagen och landskapsregeringens förordningsmakt på 21 § 1 mom. i gällande självstyrelselag, utan att någondera av bestämmelserna uttryckligen omnämner att den omfattar utfärdandet av föreskrifter på lägre nivå än förordning. När landskapsregeringen utfärdar allmänna föreskrifter på lägre nivå än lag så benämns de i Ålands författningssamling för beslut. Exempel på sådana föreskrifter som är allmänna utan att de behöver utfärdas på förordningsnivå är åtgärdsbegränsningar i naturreservat och avgiftstaxor vid underlydande myndigheter. Det föreslagna 1 mom. i denna bestämmelse ska tolkas så att lagtinget i likhet med riksdagen genom lag kan delegera normgivningsmakt till

Ålands regering och att sådana normer kan utfärdas i formen av beslut i de fall den sak som ska regleras inte förutsätter att normgivningen ges genom förordning.

I förtydligande syfte föreslås i *2 mom.* att en bestämmelse om delegering av normgivningsmakt, som inte är lag eller förordning, fogas till bestämmelsen och som i sak motsvarar 80 § 2 mom. i grundlagen. De särskilda krav som ställs i grundlagsbestämmelsen är avsedda att tillämpas vid delegering av normgivningsmakt till myndigheter som står utanför de myndigheter som omfattas av parlamentariskt ansvar i sitt beslutsfattande. Trots att en bestämmelse som möjliggör sådan delegering saknas i gällande självstyrelselag, har vissa bestämmelser som inneburit delegering av normgivningsmakt på lägre nivå än lag eller förordning godkänts i lagstiftningskontrollen, exempelvis i kommunallagen (ÅFS 1997:73) för landskapet Åland och i plan- och bygglagen (ÅFS 2008:102) för landskapet Åland. I likhet med den delegering som sker med stöd av 80 § 2 mom. så kan genom lagtingslag en myndighet bemyndigas att utfärda rättsnormer i bestämda frågor, om det med hänsyn till föremålet för regleringen finns särskilda skäl och regleringens betydelse i sak inte kräver att den sker genom lag eller förordning.

I *3 mom.* ingår en bestämmelse om rätten att i vissa fall ta in riksbestämmelser i en förordning. I gällande självstyrelselag ingick en hänvisning till motsvarande bestämmelse om rätten att ta in riksbestämmelser i lagtingslag. I förtydligande syfte och för att underlätta för läsaren föreslås att hänvisningen utgår och att det materiella innehållet i stället lyfts in i lagtexten. Innehållet överensstämmer i sak med gällande lag.

6 kap. **Den dömande makten**

38 §. *Domstolsväsendet.* Rättskipningen och domstolsväsendet är ett rättsområde som ska höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. I första instans ska det på Åland så som för närvarande finnas en tingsrätt och en förvaltningsdomstol. Det innebär att eventuella förändringar av domstolsorganisationen på Åland kräver ändring av självstyrelselagen. Tingsrätten och förvaltningsdomstolen på Åland är territoriellt behöriga domstolar enligt bestämmelserna i rättegångsbalken eller i speciallagstiftning. Således behandlar Ålands förvaltningsdomstol sådana ärenden som har avgjorts av en myndighet på Åland samt vissa ansökningsärenden där sökanden har hemort på Åland och förvaltningstvistemål där en myndighet på Åland är part. Ålands förvaltningsdomstol handlägger även besvär i ärenden där den myndighet som fattat det överklagade beslutet är behörigt i hela landet och parten har hemort i landskapet (10 § 2 mom. i lagen om rättegång i förvaltningsärenden). Detta innefattar beslut av bl.a. Skatteförvaltningen, Migrationsverket och andra centrala statsmyndigheter såsom även ministerierna. Den behöriga förvaltningsdomstolen i ett förvaltningstvistemål där en myndighet på Åland väcker talan bestäms på basis av mot-partens hemort. Detta innebär att forum inte alltid är Ålands förvaltningsdomstol (22 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden).

Rikslagstiftningen om domstolarna gäller även domstolarna på Åland, men organisationen och arbetsmetoderna kan vid behov ordnas på annat sätt och anpassas efter behov. Sådana bestämmelser utfärdas genom rikslag. För närvarande är tingsrätten och Ålands förvaltningsdomstol organisatoriskt sammankopplade, vilket bygger på lagen om Ålands förvaltningsdomstol (547/1994). Enligt 41 § i föreliggande lagförslag ska det också vara möjligt att i begränsad utsträckning i lagtingslag utfärda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol.

Ämbetsspråket vid domstolarna på Åland är enligt lagförslagets 86 § svenska. Bestämmelser om individens språkliga rättigheter vid domstolarna på Åland finns i 89 §.

39 §. *Överklagande av förvaltningsbeslut.* Enligt förslagets *1 mom.* ska överklagande av beslut som har fattats av förvaltningsmyndigheterna på Åland ske med tillämpning av

rikslagstiftningen. Detta gäller såväl beslut som har fattats av Ålands regering och underlydande myndigheter som beslut av kommunala myndigheter och statens myndigheter på Åland. I rikslagstiftningen föreskrivs exempelvis om beslutets överklagbarhet, rätten att överklaga, sättet för ändringssökande (förvaltningsbesvär eller kommunalbesvär), besvärstid och verkställighet. Med förslaget beaktas att domstolsväsendet och rättskipningen på Åland är ett behörighetsområde som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Omprövningsförfarandet har dock i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar hänförts till Ålands lagstiftningsbehörighet.

Även om huvudregeln är att överklagandet av förvaltningsbeslut fattade av en myndighet på Åland följer riksbestämmelserna, finns det ibland behov av särbestämmelser för Åland. Sådana behov har förekommit främst i fråga om överklagande av beslut som fattas på miljörättens och plan- och bygglagstiftningens område. Det är viktigt att det inte råder oklarhet om besvärsrätten. Därför föreslås det att det enligt *2 mom.* ska vara möjligt att genom lagtingslag precisera rikslagstiftningen eller att införa besvärsbestämmelser i situationer där sådana saknas i rikslagstiftningen eller när rikslagstiftningens bestämmelser inte är direkt tillämpliga. Sådana situationer kan aktualiseras när det i substanslagstiftningen finns bestämmelser om överklagande och besvärsrätt.

Lagtingets lagstiftningsbehörighet i dessa fall begränsas så att regleringen i lagtingslagen måste bero på att motsvarande reglering i riksdagslagen saknas eller inte går att tillämpa på Åland och särbestämmelser om överklagande därför behövs för tydlighetens skull. Dessutom måste regleringen i lagtingslagen vara förenlig med de grunder som i rikslagstiftningen tillämpas i motsvarande eller närmast likartade ärenden. Detta betyder t.ex. att besvärsförbud kan föreskrivas endast om besvärsförbud föreligger i motsvarande eller närmast likartade ärenden enligt rikslagstiftningen och t.ex. att rätten att överklaga beslut till högsta förvaltningsdomstolen ska följa principerna i rikslagstiftningen.

I rikslagstiftningen finns exempelvis inte lagstiftning om jordförvärv, hembygdsrätt och näringsrätt. Därför behöver den åländska lagstiftningen innehålla bestämmelser om hur beslut överklagas. Den åländska lagstiftningen behöver följa det övergripande systemet för besvärförfaranden så att bestämmelserna passar in i lagstiftningen om förvaltningsdomstolens handläggning.

Sådana framtida bestämmelser i lagtingslag som avses ovan, utgör inte sådana riksbestämmelser som intas i lagtingslag enligt 30 § i lagförslaget (jfr. 19 § 3 mom. i gällande självstyrelselag).

I *3 mom.* föreslås det också en avvikelse från huvudregeln om att ändringssökande är en fråga som faller inom riksdagens lagstiftningsbehörighet på området för rättskipning. Enligt gällande bestämmelse i 25 § 2 mom. tredje meningen i nuvarande självstyrelselag får ändring i landskapsregeringens beslut i utnämningsärenden inte sökas genom besvär. Enligt motiveringen till bestämmelsen hindrar detta dock inte att utnämningsbeslut kan överklagas genom extraordinärt ändringssökande (RP 73/1990 rd, s. 73). I 25 § i nuvarande självstyrelselag föreskrivs det inte om motsvarande besvärsförbud i fråga om kommunala myndigheters utnämningsbeslut.

Av förslaget till 1 mom. följer att det som utgångspunkt föreskrivs i rikslagstiftningen i fråga om rätten att överklaga beslut om tjänsteutnämningar som fattats av myndigheterna på Åland. Det tredje momentet innebär att det genom lagtingslag ska vara möjligt att föreskriva i lagtingslag om rätten att söka ändring och besvärsförbud över beslut som självstyrelsemyndigheterna eller kommunala myndigheter fattar om tjänsteutnämningar. För landskapsregeringens beslut i utnämningsärenden är utgångspunkten att det är besvärsförbud men att det genom landskapslag kan föreskrivs att ändring får sökas. Det faller därmed på lagtinget att bedöma att lagen följer internationella förpliktelsers krav.

Besvärsförbuden är betydelsefulla med avseende på 21 § 1 mom. i grundlagen som föreskriver att var och en har rätt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Tillämpningsområdet för artikel 6 i Europakonventionen när det gäller tjänstemän har varit begränsat men breddats med tiden. Europadomstolen har ansett att artikeln inte nödvändigtvis är tillämplig på alla tjänstemannarättsliga konflikter, eftersom en stat kan ha en godtagbar grund att begränsa rätten att föra ett ärende till domstol (Vilho Eskelinen m.fl. mot Finland, 19.4.2007). Högsta förvaltningsdomstolen har genom sitt beslut HFD 2011:39 avvisat besvär som anfördes över en utnämning. Besvärsförbudet ansågs inte uppenbart strida mot grundlagen och inte heller mot människorättskonventionens bestämmelse om rätten att föra ett ärende till domstol. Grundlagsutskottet har ansett att varken grundlagen eller internationella människorättskonventioner nödvändigtvis kräver rätt att överklaga ett beslut om utnämning till en tjänst eller ett tjänsteförhållande (GrUU 42/2017 rd).

Genom ändringar i rikslagstiftningen har rätten att i riket överklaga beslut om utnämning till tjänst eller tjänsteförhållande utvidgats. Till exempel är utgångspunkten i statstjänstemannalagen att den som söker en tjänst får genom besvär söka ändring i ett beslut om utnämning till tjänsten eller tjänsteförhållandet, men det har föreskrivits besvärsförbud för särskilda kategorier av utnämningsbeslut. Bland annat gäller detta beslut om utnämning som republikens president fattar eller då statsrådets allmänna sammanträde fattar beslut om att utnämna de högsta tjänstemännen. Eftersom Åland fortsättningsvis föreslås ha lagstiftningsbehörighet på området för självstyrelsemyndigheternas och kommunernas tjänstemän jämte tjänstekollektivavtal för självstyrelsemyndigheternas och kommunernas anställda samt i fråga om disciplinär bestraffning av självstyrelsemyndigheternas och kommunernas tjänsteinnehavare, är det ändamålsenligt att rätten att söka ändring och besvärsförbud över utnämningar till sådana tjänster kan regleras genom lagtingslag.

40 §. *Behörig instans.* Paragrafen innehåller bestämmelser om den behöriga domstolsinstansen i förvaltningsmål. Huvudregeln är att Ålands förvaltningsdomstol behandlar överklaganden av beslut som har fattats av såväl självstyrelsemyndigheterna som de kommunala och de statliga myndigheterna på Åland. Från denna huvudregel kan undantag föreskrivas genom lag, vilket i regel innebär riksdagslag. I paragrafen föreslås det dock att lagtinget i vissa fall som uttryckligen anges i självstyrelselagen ska ha möjlighet att införa särskilda bestämmelser om vilken instans som är behörig.

Enligt *1 mom. 1 punkten* ska Ålands regerings beslut i regel överklagas till Ålands förvaltningsdomstol. Ärenden som Ålands regering fattar vid sammanträde överklagas dock till högsta förvaltningsdomstolen. Detta motsvarar regleringen i riket, enligt vilken beslut av en myndighet som är underställd statsrådet och beslut av ministerierna får överklagas hos förvaltningsdomstolen. Beslut av statsrådets allmänna sammanträde överklagas däremot hos högsta förvaltningsdomstolen.

Beträffande ärenden som behandlas av Ålands regering vid sammanträde ska det dock vara möjligt att i lagtingslag föreskriva att saken överklagas till Ålands förvaltningsdomstol. Bestämmelsen tar sikte på situationer där beslutet gäller enskilda sakägare och det finns behov att i landskapets substanslagstiftning ta in en bestämmelse om att förvaltningsdomstolen är besvärsinstans i första instans så att saken inte går direkt till högsta förvaltningsdomstolen.

I *2 punkten* i 1 mom. föreskrivs att förvaltningsdomstolen är behörig instans när beslut fattas av myndigheter som lyder under lagtinget och när beslut fattas inom den förvaltning som hör till lagtingets verksamhet. Utöver Ålands regering finns det för närvarande en myndighet som lyder direkt under lagtinget. Övriga fristående myndigheter som hör till självstyrelseförvaltningen är underställda landskapsregeringen och faller under punk-

ten 3 i momentet. Den myndighet som lyder under lagtinget är den oberoende revisionsmyndigheten Landskapsrevisionen, om vilken det stadgas i en landskapslag från år 2013 (Ålands författningssamling 2013:25).

Med beslut som fattas inom den förvaltning som hör till lagtingets förvaltning avses i denna punkt främst beslut som gäller rättigheter och skyldigheter för enskilda tjänstemän vid lagtinget. Sådana beslut fattas enligt nuvarande bestämmelser av en tjänsteman vid lagtinget eller av kanslikommissionen vid lagtinget.

Enligt *3 punkten* i momentet ska beslut som har fattats av myndigheter som lyder under Ålands regering överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol. Bestämmelsen gäller alla myndigheter under Ålands regering samt de fall där offentliga förvaltningsuppgifter sköts av enskilda.

Enligt *4 och 5 punkten* överklagas beslut av kommunala myndigheter och av statens myndigheter på Åland hos Ålands förvaltningsdomstol, om inte någon annan besvärsinstans föreskrivs i lag.

Enligt *2 mom.* är huvudregeln att beslut som har fattats av en självstyrelsemyndighet, en kommun på Åland eller en statlig myndighet på Åland ska överklagas hos samma instans som i motsvarande fall behandlar överklaganden i riket, om någon särskild instans har inrättats i stället för förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen. Med statlig myndighet på Åland avses inte bara Statens ämbetsverk på Åland utan även alla de statliga myndigheter som har en särskild avdelning eller enhet på Åland och som fattar beslut i ärenden som gäller Åland eller personer bosatta på Åland eller företag verksamma på Åland. Bestämmelsen är också avsedd att omfatta statliga myndigheter med en avdelning som handlägger ärenden på Åland men utan permanent verksamhetsställe och/eller bemanning där.

Sådana fall som avses i 2 mom. kan gälla t.ex. beslut som gäller arbetslöshetsförmånsärenden, studiestödsbeslut, beslut på miljörättens och plan- och bygglagstiftningens områden eller offentlig upphandling.

Bestämmelsen gör det i praktiken möjligt för lagtinget att välja huruvida behörigheten ska tillkomma ett specialforum i riket eller Ålands förvaltningsdomstol. Vid behov ska det således vara möjligt för lagtinget att föreskriva att besvärsinstansen på Åland ska vara Ålands förvaltningsdomstol i stället för den instans som är behörig enligt rikets lagstiftning. Ett villkor för lagtingets behörighet att lagstifta på det sättet är att det föreligger ett behov av att förvaltningsdomstolen är besvärsmyndighet på grund av att Ålands lagstiftning skiljer sig från rikets. Överklaganden av upphandlingsärenden ska dock behandlas i marknadsdomstolen i de fall marknadsdomstolen är behörig, dvs. när EU:s tröskelvärden överskrids.

I paragrafens *3 mom.* finns en i förhållande till gällande lag ny bestämmelse om besvärsinstansen i de fall där förvaltningsbehörighet har överförts genom en överenskommelseförordning. Bestämmelsen innebär att överklagandena i sådana fall ska behandlas av den besvärsinstans som normalt behandlar överklaganden av beslut av den beslutsfattande myndigheten i fråga.

41 §. *Särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol.* I vissa fall går det inte att vid Ålands förvaltningsdomstol tillämpa samma förfarandebestämmelser som i riket. Det kan vara fråga om vilka myndigheter, t.ex. diskrimineringsombudsmannen, som ska höras i ett ärende. Det ska därför vara möjligt att genom lagtingslag sammanjämka rikets bestämmelser med förhållandena på Åland så att det är den motsvarande åländska myndigheten som ska höras i stället för den statliga. Likaså är det redan nu möjligt att t.ex. i rikets lag om Ålands förvaltningsdomstol ta in sådana särskilda

bestämmelser om förfarandet vid domstolen som avviker från vad som i övrigt gäller förvaltningsdomstolarna i riket.

7 kap. **Förvaltningen**

42 §. *Fördelning av förvaltningsbehörighet.* I paragrafen ingår huvudregeln om fördelningen av förvaltningsbehörigheten på Åland mellan de åländska och de statliga myndigheterna. Samma huvudregel gäller också enligt gällande självstyrelselag, men den saken uttrycks där på ett annat sätt uppdelat på flera paragrafer (3 § 2 mom., 23 och 30 §). Huvudregeln är att den som bär ansvaret för att uppgifterna kommit till också bär ansvaret för att uppgifterna sköts. Häri ingår då också det ekonomiska ansvaret för verksamheten. Lagtinget kan alltså enligt huvudregeln inte lagstifta på ett sådant sätt att nya förvaltningsuppgifter måste skötas av statliga myndigheter. Lika lite kan riksdagen enligt huvudregeln lagstifta så att åländska myndigheter åläggs att sköta förvaltningen.

Från huvudregeln föreslås det finnas flera undantag. Dels finns det uttryckliga undantag direkt i självstyrelselagen. Sådana undantagsbestämmelser finns exempelvis i 46 § i lagförslaget. Därutöver kan ett förfarande som avviker från huvudregeln vara en följd av att det görs en överenskommelse om det och antas en överenskommelseförordning som innebär att vissa förvaltningsuppgifter ska skötas på ett annat sätt än enligt huvudregeln. En allmän bestämmelse om överenskommelseförordningar finns i lagförslagets 43 § och dessutom har det i andra bestämmelser förutsatts att en sådan förordning ska finnas på ett visst område.

Vid tillämpningen av 1991 års lag och den föregående lagen från år 1951 har i praxis accepterats en ytterligare avvikelse från huvudregeln, om än begränsad. Det har då varit fråga om att lagtinget i något fall på statliga myndigheter genom landskapslag med stöd av 19 § 3 mom. i gällande självstyrelselag lagt uppgifter som motsvarar sådana uppgifter som de redan sköter i övriga landet enligt riksdagslag. Lagtingets beslut har då till den delen ansetts ha tillkommit i syfte att uppnå enhetlighet och överskådlighet. Någon möjlighet för riksdagen att på likartad grund lägga uppgifter på självstyrelsemyndigheter finns däremot inte. I 30 § i lagförslaget ingår motsvarande bestämmelse, som överensstämmer med den gällande. Denna praxis kan således fortsätta.

43 §. *Överenskommelseförordningar.* Överenskommelseförordningar är en unik form av förordningar som finns i det system som rör relationen riket-Åland. Förordningarna ska liksom dagens överenskommelseförordningar vara presidentförordningar. Liksom i dag ska det vara möjligt att flytta uppgifter från statliga myndigheter till självstyrelsemyndigheterna liksom även att flytta uppgifter åt motsatt håll. I *1 mom.* föreslås dock en ny bredare skrivning än i nuvarande självstyrelselag om att förvaltningsuppgifter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet kan överföras till Ålands regering eller någon myndighet under den. Bestämmelsen gör det möjligt att även överföra förvaltningsuppgifter från ett förvaltningsområde i riket som är större än en kommun till självstyrelsemyndigheterna och tvärtom. Med skrivningen avses exempelvis välfärdsområden eller andra motsvarande områden som åtnjuter regionalt självstyre i enlighet med 121 § 4 mom. i grundlagen.

Denna typ av förordningar, eller egentligen överenskommelser, finns till för att göra det möjligt att avvika från huvudregeln om hur förvaltningsbehörigheten är delad. Behovet av att avvika från huvudregeln är oftast betingat av praktiska skäl och också totalekonomiska skäl är av betydelse. En lämplig förvaltningsstruktur kan finnas färdigt hos den som uppgifterna ska överföras på, medan det inte finns en sådan hos den som enligt huvudregeln borde svara för förvaltningen. Alternativet till förfarandet enligt överenskommelseförordningen skulle då vara att bygga upp en parallell förvaltningsstruktur.

Överenskommelseförordningarna är speciella i och med att genom dem införs bestämmelser som avviker från det som fastslagits i riksdagslag eller lagtingslag. Samtidigt är det dock så att det som överenskommelseförordningarna får innehålla i princip är begränsat till att gälla frågan om vem som ska fullgöra en viss förvaltningsuppgift, en förvaltningsuppgift som i allmänhet genom lag har lagts på en annan myndighet än den som enligt förordningen ska sköta den. Överenskommelseförordningarna kan även reglera myndighetssamarbete mellan Åland och riket.

I praxis har det accepterats att det i samband med att förvaltningsuppgifterna överförts också ingås en överenskommelse om finansieringen av uppgifterna. Överenskommelsen kan gälla kostnaderna för den egentliga förvaltningen men också de kostnader som transfereringar och andra utbetalningar ger upphov till hos utbetalaren. Huvudregeln är att den myndighet som överför förvaltningsuppgifterna ansvarar för de kostnader som uppgifterna ger upphov till om parterna inte kommer överens om annat.

Bestämmelsen i *2 mom.* beaktar det regionala självstyret, vilket föreskrivs om i 121 § 4 mom. i grundlagen.

Enligt *3 mom.* är huvudregeln att utfärdandet av en överenskommelseförordning förutsätter att det föreskrivits i lag att en myndighet är behörig att på Åland sköta de aktuella förvaltningsuppgifterna. En överenskommelseförordning kan då utfärdas för en viss tid eller tills vidare och kan även sägas upp i enlighet med bestämmelsen i 5 mom.

Om det dock inte ännu har föreskrivits om en behörig myndighet för utförandet av förvaltningsuppgifterna på Åland kan en överenskommelseförordning endast ingås för en period om högst två år och förordningen kan inte sägas upp ensidigt. En sådan överenskommelseförordning upphör att gälla när dess giltighetstid utgår, förutsatt att den inte därförinnan upphävts. Syftet med denna reglering är att förvaltningsuppgifterna ska kunna skötas på Åland under den tid som ny lagstiftning bereds så att en behörig myndighet på Åland kan åläggas uppgifterna i lagtingslag eller riksdagslag, med beaktande av behörighetsfördelningen enligt denna lag. Efter att en behörig myndighet på Åland har utpekats i lag kan en överenskommelseförordning på viss tid eller tills vidare med uppsägningsmöjlighet ingås om parterna anser det ändamålsenligt. Om det i riksdagslag saknas en utpekad behörig myndighet på Åland ansvarar riket för kostnaderna för de överförda uppgifterna om ingen särskild överenskommelse om finansieringen ingås. Likaså ansvarar Åland för kostnaderna om det i lagtingslag saknas en utpekad behörig myndighet på Åland och ingen särskild överenskommelse om finansieringen ingås.

I *4 mom.* föreslås liksom enligt den nuvarande självstyrelselagen att ett utlåtande alltid ska inhämtas från Delegationen för Ålandsärenden innan en överenskommelseförordning utfärdas. Detta obligatoriska hörande av Delegationen är motiverat med tanke på Delegationens roll i självstyrelsesystemet och den speciella kunskap som Delegationen därigenom har.

Bestämmelsen i *5 mom.* har sin motsvarighet i nuvarande självstyrelselag. Om en av parterna i en överenskommelseförordning önskar frånträda den överenskommelse som gjorts genom en överenskommelseförordning ska det vara möjligt. Grundtanken är att bägge parter ska vara likvärdiga och ingen av dem ska kunna förhindra att överenskommelsen lämnas.

Det kan antas att en uppsägning i allmänhet sker i samförstånd med tanke på att uppsägningen kan medföra behov av praktiska arrangemang hos båda parter. Parterna kommer då också överens om när förordningen ska upphävas eller ändras till någon del. En ändring jämfört med gällande självstyrelselag är att uppsägningstiden ändras till två år i stället för ett år. Detta i syfte att förbättra möjligheterna att bygga upp en verksamhet som kan hantera uppgifterna om överenskommelseförordningen sägs upp.

44 §. *Överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter.* Bestämmelsen om överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter är ny i självstyrelselagen. Sådan överföring, som allmänt brukar kallas medelbar offentlig förvaltning, är med stöd av 124 § i grundlagen tillåten på vissa villkor. I paragrafen nämns de uttryckliga krav som måste vara uppfyllda för att förvaltningsuppgifter ska kunna överföras på andra än myndigheter. Kraven är desamma som gäller för riksdagen enligt 124 § i grundlagen. Reglering om överföring av förvaltningsuppgifter på enskilda ges inom lagtingets lagstiftningsbehörighet genom lagtingslag. Det är därför skäl att ta in bestämmelsen i självstyrelselagen. Tillämpningsområdet för den föreslagna bestämmelsen har en stark koppling till rättsstatsprincipen i 2 § i grundlagen, de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten och andra krav på god förvaltning samt till frågan om vad som ska betraktas som betydande utövning av offentlig makt.

Av utformningen av paragrafen följer att överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter ska förekomma endast i undantagsfall. Det normala ska alltså vara att förvaltningsuppgifterna sköts av myndigheter. Det är således en förhållandevis hög tröskel som måste överskridas för att uttrycket ”som behövs för en ändamålsenlig skötsel av uppgifterna” ska uppfyllas. I det enskilda fallet ankommer det på lagtinget att bedöma och svara för vad som med stöd av bestämmelsen är ändamålsenligt i det åländska samhället på de områden där Åland har rätt till självstyre.

Om någon annan än en myndighet anförtros offentliga förvaltningsuppgifter på Åland med stöd av ett beslut av en statlig myndighet, eller ett avtal mellan myndigheten och uppdragstagaren, ska den statliga myndigheten försäkra sig om att uppdragstagaren använder svenska i uppdraget. Den svenskspråkiga servicen ska motsvara den nivå som gäller för statliga myndigheter. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att en privatisering av offentliga förvaltningsuppgifter inte försvagar individens språkliga rättigheter.

45 §. *Tillämpliga förvaltningslagar.* Denna paragraf är ny och saknar motsvarighet i den nuvarande lagen och i tidigare självstyrelselagar. Av förslaget till 25 § 8 punkten följer att lagtinget har lagstiftningsbehörighet gällande den förvaltningsrättsliga lagstiftningen vid lagtinget, självstyrelsemyndigheterna och kommunerna i ärenden inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Med stöd av 25 § 9 punkten har lagtinget lagstiftningsbehörighet gällande dataskydd inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Eftersom lagtingets lagstiftningsbehörighet är knuten till de rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet blir rikets förvaltningsrättsliga lagstiftning tillämplig i förhållande till de åländska myndigheterna när dessa utför förvaltningsuppgifter inom riksdagens lagstiftningsbehörighet. På ett motsvarande sätt blir den åländska förvaltningsrättsliga lagstiftningen gällande om en riksmyndighet med stöd av en överenskommelseförordning sköter ett förvaltningsärende inom lagtingets lagstiftningsbehörighet.

I praktiken kan konsekvenserna av detta vara oändamålsenliga, om en myndighet sköter både förvaltningsuppgifter inom lagtingets och rikets lagstiftningsbehörighet. Redan i dagsläget skiljer sig innehållet i riksdagslagarna och lagtingslagarna på området i någon mån från varandra. Sett mot den bakgrunden är det viktigt att tydliggöra vilka förvaltningsrättsliga regler som ska iakttas när en åländsk myndighet, dvs. en självstyrelsemyndighet eller en kommunal myndighet, handlägger ett ärende enligt riksdagslag eller en statlig myndighet handlägger ett ärende enligt lagtingslag. Målsättningen med paragrafen är att det ska vara enkelt för de myndigheter som berörs, att arbetet inte kompliceras i onödan. När bestämmelserna utformats har det också varit viktigt att åstadkomma kongruens, vilket innebär att statsmyndigheterna och de åländska myndigheterna behandlas lika i paragrafen.

Enligt huvudregeln i *1 mom.* ska en förvaltningsmyndighet följa den lagstiftning om offentlighet och sekretess, förvaltningsförfarande och annan allmän förvaltningsrättslig lagstiftning som annars gäller i myndighetens verksamhet när denna sköter ett förvaltningsärende med stöd av en överenskommelseförordning. Både på Åland och i riket har antagits allmän förvaltningsrättslig lagstiftning om såväl offentlighet och sekretess, förvaltningsförfarande och dataskydd som inte är innehållsmässigt identisk. Därtill har i riket och på Åland antagits ytterligare allmän lagstiftning av förvaltningsrättslig karaktär om bl.a. informationshantering. Bestämmelsen innebär att den i fråga varande myndigheten ska tillämpa den förvaltningsrättsliga lagstiftning som annars gäller i myndighetens verksamhet. I substanslagstiftning kan det finnas särskilda förvaltningsbestämmelser som är nära sammanbundna med de materiella bestämmelserna i den ifråga varande speciallagstiftningen. Om det t.ex. finns sådana särskilda förvaltningsrättsliga bestämmelser i en riksdagslag, finns det i regel inte motsvarande specialbestämmelser i en lagtingslag. Därför ska huvudregeln inte gälla i förhållande till sådana specialbestämmelser om förvaltningsförfarande, dataskydd eller sekretess och offentlighet.

Enligt *2 mom.* utsträcks tillämpningen av det första momentet också till situationer där en åländsk myndighet sköter en statlig eller kommunal uppgift eller en statlig myndighet sköter Ålands uppgifter direkt med stöd av denna lag eller någon annan lag som har stiftats med lagtingets bifall. Detta gäller först och främst om skötseln av förvaltningsuppgifter har överförts mellan behörighetsområdena med stöd av 46 § i denna lag.

I *3 mom.* finns en säkerhetsventil om tillämpningen av bestämmelserna i det första momentet skulle medföra oändamålsenliga eller oförutsedda konsekvenser vid överföringen av förvaltningsuppgifter med stöd av överenskommelseförordning. Till exempel är det möjligt att en myndighet sköter förvaltningsuppgifter med stöd av överenskommelseförordning i en sådan omfattning att dessa utgör myndighetens huvudsakliga förvaltningsverksamhet. I en sådan situation kan det vara mera ändamålsenligt att det i överenskommelseförordning föreskrivs att myndigheten enbart tillämpar den lagstiftning om offentlighet och sekretess, förvaltningsförfarande och annan allmän förvaltningsrättslig lagstiftning som gäller inom den lagstiftningsbehörighet varifrån förvaltningsuppgifterna överförs.

46 §. *Förfaranden i förvaltningsärenden och undantag i fråga om förvaltningsbehörigheten.* Denna paragraf bygger i någon mån på 22 § men i huvudsak på 30 § i gällande självstyrelselag. I de punkter som ingår i denna paragraf och som också finns i nuvarande självstyrelselag föreslås endast några mindre terminologiska och tekniska ändringar. Utöver dessa punkter föreslås nya eller ändrade bestämmelser i 3, 8, 9, 10, 16, 18 och 21 punkten.

Bestämmelserna i 22 § 3 och 4 punkten i gällande lag om att landskapsregeringen ska begära utlåtande av dels behöriga riksmyndigheter innan en åtgärd som gäller en fast fornlämning vidtas, dels riksarkivet innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller de kommunala och kyrkliga myndigheternas arkiv i landskapet ingår inte i lagförslaget. Punkterna, som föreslås utgå, har i tillämpning vid självstyrelsemyndigheterna uppfattats som ålderdomliga och ägnade att fördröja ett ändamålsenligt beslutsfattande i förvaltningen.

Också bestämmelsen i 30 § 18 punkten i gällande självstyrelselag föreslås utgå helt och hållet. Genom den punkten ska Finlands Bank om möjligt samråda med Ålands landskapsregering innan beslut fattas som kan väntas få särskild betydelse för det åländska näringslivet eller sysselsättningen på Åland. Punkten har förlorat sin betydelse efter att Finland blivit en del av euroområdet och den Europeiska monetära unionen EMU. Också några andra punkter har fått mindre betydelse genom unionsmedlemskapet, men de kan fortfarande ha betydelse i förhållande till medborgare och företag från länder utanför EU och EES.

Punkt 1. Självstyrelsemyndigheterna deltar i befolkningsskyddet i enlighet med vad som föreskrivs i en överenskommelseförordning. Bestämmelsen motsvarar 30 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Punkt 2. När en statlig tjänst tillsätts på Åland ska särskild betydelse tillmätas att den som anställs har kännedom om förhållandena på Åland eller är bosatt där. Bestämmelsen motsvarar 30 § 1 punkten i nuvarande självstyrelag.

Punkt 3. *En statlig myndighet ska säkerställa att en statstjänsteman som inom ramen för sina tjänsteuppgifter regelbundet sköter ärenden som gäller Åland, har tillräckliga kunskaper om självstyrelsen och om förhållandena på Åland*. Bestämmelsen är ny och är avsedd att komplettera 2 punkten som endast gäller tjänstemän vid en statlig myndighet med ett tjänsteställe på Åland. Enligt den här punkten ska statliga myndigheter utan tjänsteställe på Åland säkerställa att de tjänstemän som regelbundet sköter sådana ärenden som gäller Åland, har tillräckliga kunskaper om självstyrelsen och förhållandena på Åland.

Punkt 4. I pass och identitetshandlingar som på Åland utfärdas för den som har hembygdsrätt ska ingå ordet ”Åland”. Bestämmelsen motsvarar 30 § 2 punkten i nuvarande lag med ett tillägg. Samma rörande ordet ”Åland” föreslås gälla för identitetskort eller andra identitetsbevis som är jämförbara med detta, exempelvis sådana digitala identitetsbevis som ersätter dessa.

Punkt 5. Riksmyndigheterna ska se till att Åland får de frekvenser som behövs för radio- och televisionssändningar på Åland. Bestämmelsen motsvarar 30 § 6 punkten i nuvarande självstyrelselag. Åland har lagstiftningsbehörigheten över utövandet av television- och radioverksamhet med stöd av 25 § 32 punkten i förslaget, vilken motsvarar 18 § 20 punkten i nuvarande självstyrelselag. Bland annat de frågor inom radio- och televisionsområdet som har internationell anknytning föreslås enligt 26 § 40 punkten fortsättningsvis falla under riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Den föreslagna punkten förutsätter att riksmyndigheterna ser till att Åland får de frekvenser som på grund av beviljade koncessioner behövs för den lokala radio- och televisionsverksamheten.

Punkt 6. När en riksmyndighet beviljar nätkoncession till teleföretag för televerksamhet på Åland, ska Ålands regerings samtycke först inhämtas. Bestämmelsen motsvarar 27 § 40 punktens andra led i nuvarande självstyrelag. Riket har lagstiftningsbehörighet över televerksamhet, men tillstånd att utöva allmän televerksamhet till teleföretag på Åland föreslås fortsättningsvis kunna beviljas endast efter att Ålands regerings samtycke först inhämtats.

Punkt 7. Beviljande av tillstånd för utlänningar eller utländska sammanslutningar att äga och besitta fast egendom på Åland eller att idka näring på Åland ankommer på Ålands regering, som innan ett sådant ärende avgörs ska inhämta utlåtande av den behöriga riksmyndigheten. Bestämmelsen motsvarar 30 § 7 punkten i nuvarande självstyrelselag. Enligt detaljmotiveringen till nuvarande självstyrelselag skulle förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på riksmyndigheterna beträffande utlänningars rätt att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom samt att idka näring skall i landskapet handhas av landskapsstyrelsen. Vid tidpunkten för lagförslaget gällde lagen om utlänningars samt vissa sammanslutningars rätt att äga och besitta fast egendom och aktier (219/1939) och det tillämpades därmed ett dubbelt tillståndsförfarande när en utländsk medborgare anhöll om rätt att förvärva ägande- eller besittningsrätt till fast egendom på Åland. Förutom de tillstånd som enligt landskapslagstiftningen krävs av den som saknar hembygdsrätt, fordrades dessutom antingen inrikesministeriets eller länsstyrelsens tillstånd. En delad förvaltning av detta slag ansågs inte vara ändamålsenlig. I den nuvarande självstyrelselagen stadgades därför att landskapsstyrelsen skulle besluta både om sådant tillstånd som enligt landskapslagstiftningen krävs av den

som saknar hembygdsrätt och om sådant tillstånd som sökanden skulle ha enligt rikslagstiftningen. Innan beslut i ärendet fattades skulle landskapsstyrelsen dock inhämta utlåtande av behörig riksmyndighet, som vid den tidpunkten främst var inrikesministeriet och länsstyrelsen samt kommissionen för utländska investeringar.

Genom lagen om kontroll av utomlands bosatta personers och utländska sammanslutningars fastighetsförvärv (1613/1992), som trädde i kraft år 1993, slopades i regel tillståndsplikten för utlänningars fastighetsförvärv. Lagen upphävdes helt den 1 januari 2000 i samband med att Finland anslöt sig till Europeiska unionen. Utomlands bosatta personers äganderätt omfattades därefter inte längre av ett tillståndsförfarande tills lagen om tillståndsplikt vid vissa fastighetsförvärv (470/2019) trädde i kraft den 1 januari 2020. Enligt lagen får en aktör utanför EU- och EES-området (företag, sammanslutningar och privatpersoner) förvärva en fastighet inom finska statens territorium endast om försvarsministeriet beviljar tillstånd för förvärvet. Enligt 1 § 5 mom. i lagen tillämpas lagen inte på landskapet Ålands territorium.

Således gäller i dagsläget på Åland ingen sådan rikslagstiftning som den aktuella bestämmelsen är tillämplig på. Ifall sådan lagstiftning i framtiden träder i kraft på Åland ska dock beslut som gäller beviljande av tillstånd att äga och besitta fast egendom i landskapet eller att idka näring där fattas av Ålands regering, som innan ett sådant ärende avgörs skall inhämta utlåtande av behörig riksmyndighet.

Regleringen om den allmänna rätten för personer och samfund utanför EES-området att utöva näring enligt tillstånd motsvarar fortsättningsvis gällande bestämmelse i självstyrelselagen. Kriterierna för beviljande av sådant tillstånd av Patent- och registerstyrelsen har i näringsverksamhetslagen (565/2023) beaktats i enlighet med grundlagen.

Punkt 8. De uppgifter som enligt lagstiftningen om förebyggande av införsel till landet av växtskadegörare ankommer på en myndighet i riket, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag. Bestämmelsen motsvarar 30 § 8 punkten i nuvarande lag, dock så att några terminologiska ändringar föreslås. Ålands regering eller någon annan myndighet som anges i lagtingslag föreslås enligt punkten fortsättningsvis ansvara för förebyggande av införsel av växtskadegörare, som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Begreppen kommun och riksmyndighet enligt punktens nuvarande lydelse föreslås ersatta med ”myndighet i riket” som är neutralt i förhållande till administrativa reformer i riket.

Punkt 9. De uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor ankommer på en riksmyndighet eller på kommunerna, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag. Bestämmelsen motsvarar 30 § 9 punkten i nuvarande självstyrelselag med en saklig ändring. Bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos husdjur är insatt i en egen punkt nedan. I denna punkt föreslås Ålands regering och eller någon annan myndighet som anges i lagtingslag ansvara för i punkten nämnda förvaltningsuppgifter som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet för smittskyddet gällande människor på Åland. Frågan är under beredning som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet i syfte att nå samsyn om ett förslag till ändringsproposition av gällande självstyrelselag och som gäller behovet av tillräckligt tydliga myndighetsbefogenheter för hälso- och sjukvårdens på Åland riksuppgifter inom bland annat smittskyddet för människor och husdjur.

Punkt 10. De uppgifter som enligt lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos husdjur ankommer på riksmyndigheter eller kommuner och som gäller bekämpningen av sådana sjukdomar och övervakningen av sjukdomsbekämpningen, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag. Avsikten är att i den ovan nämnda ändringspropositionen i motsvarande paragraf i gällande lag (30 §) avskilja en egen punkt för bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos husdjur.

Punkt 11. Nya farleder för handelssjöfarten kan inrättas på Åland endast efter överenskommelse med Ålands regering; om en överenskommelse inte kan nås, avgörs saken på det sätt som anges i 52 §. Bestämmelsen motsvarar 30 § 12 punkten i nuvarande självstyrelselag, men den har omformulerats så att den bättre beskriver de verkliga förhållandena. Nu föreslås såsom huvudregel att nya farleder för handelssjöfarten bara får inrättas efter överenskommelse med Ålands regering. Kommer man inte överens ska tvisten lösas av i första hand Delegationen för Ålandsärenden enligt förfarandet för lösning av behörighetstvister i 52 §.

Punkt 12. I ärenden som gäller tillstånd att med utländska fartyg idka handelssjöfart inom Åland eller mellan Åland och det övriga Finland ska samråd äga rum med Ålands regering. Bestämmelsen motsvarar 30 § 13 punkten i nuvarande lag.

Punkt 13. Vid handläggningen av frågor om fartbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom Åland samt i andra frågor om sjötrafiken som har särskild betydelse för Åland ska riksmyndigheterna samråda med Ålands regering. Bestämmelsen motsvarar 30 § 14 punkten i nuvarande lag.

Punkt 14. Frågor som gäller rätt att idka intern lufttrafik på Åland ankommer på Ålands regering, dock så att utlåtande av riksmyndigheterna ska inhämtas. Bestämmelsen motsvarar 30 § 15 punkten i nuvarande lag.

Punkt 15. När en riksmyndighet handlägger sådana frågor rörande lufttrafiken som har särskild betydelse för Åland, ska samråd äga rum med Ålands regering. Bestämmelsen motsvarar 30 § 16 punkten i nuvarande lag.

Punkt 16. När en riksmyndighet ska planera arkivering för handlingar som rör verksamhet på Åland, ska samråd hållas med Ålands regering. Punkten är ny. Det föreslås att planeringen av arkivering ska göras upp i samråd med Ålands regering när arkivalier från statliga myndigheter ska deponeras på Åland. Det är viktigt att Ålands regering ges möjlighet att medverka när planeringen görs så att Ålands rätt till information och handlingar tryggas samt hänsyn kan tas till faktorer som har betydelse för arkivaliernas bevarande och framtida användning för till exempel forskning. Med arkivalier avses digitala och övriga handlingar.

Punkt 17. Arkivalier som härrör från en statlig myndighetsverksamhet på Åland, kan föras till förvaring utanför Åland endast efter samråd med Ålands regering. Punkten berör statliga myndigheters arkivalier och den motsvarar 30 § 17 punkten i nuvarande självstyrelselag. Med hänsyn till handlingarnas kulturpolitiska värde, Ålands rätt till information och handlingar och arkivaliernas betydelse för forskningen tryggas, ska samråd med Ålands regering hållas före arkivalierna av någon anledning förs bort för förvaring utanför Åland.

Punkt 18. I fråga om arkivalier som härrör från en riksmyndighets verksamhet på Åland, men där myndighetens egentliga verksamhetsställe finns utanför Åland, ska myndigheten samråda med Ålands regering om hur arkivalierna görs tillgängliga för Ålands regering. Punkten är ny och berör statliga myndigheters arkivalier som härrör från myndighetens verksamhet på Åland, men där myndighetens fysiska verksamhetsställe finns utanför Åland. Eftersom ärendena handläggs utanför Åland bör Ålands rätt till information och handlingar tryggas. Den statliga myndigheten ska samråda med Ålands regering om hur de arkivalierna ska göras tillgängliga för Ålands regering. Ålands regering ska i sin tur kunna göra arkivalierna tillgängliga för exempelvis forskare.

Punkt 19. Utlåtande av Ålands regering ska inhämtas innan en statlig myndighet beviljar ett tillstånd att utöva tillståndspliktig näring på Åland. Bestämmelsen motsvarar 30 § 21

punkten i nuvarande självstyrelag. Näringsverksamheten är enligt huvudregeln en angelägenhet för självstyrelsemyndigheterna. Det är därför motiverat att Ålands regering ska få yttra sig i de fall det ankommer på en riksmyndighet att bevilja tillstånd till en tillståndspliktig näring. Beviljande av apoteksrättigheter och tillstånd till handel med skjutvapen och skjutförnödenheter är exempel på sådana näringar. Om fråga emellertid är om att den behöriga riksmyndighetens ska överväga antalet apotek och placeringen av dem på Åland, ska till den delen 21 punkten i denna paragraf tillämpas. Enligt bestämmelsen ska Ålands regerings utlåtande inhämtas innan den statliga myndigheten prövar en ansökan om tillstånd att utöva näringsverksamheten.

Punkt 20. Ålands regering ska höras innan beslut fattas om indragning av en inrättning eller ett fast verksamhetsställe vid statens lokalförvaltning på Åland. Bestämmelsen motsvarar 30 § 22 punkten i nuvarande lag.

Punkt 21. När en behörig riksmyndighet beslutar om antalet apotek och lokaliseringen av dem på Åland enligt lagstiftningen om apotek ska Ålands regerings utlåtande läggas till grund för prövningen och Ålands regering kan föreslå att nytt apotek inrättas på Åland eller förändringar av sådana. Apoteksväsendet hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 26 § 46 punkten i lagförslaget medan hälso- och sjukvård hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet enligt 25 § 19 punkten. Apoteksverksamhet regleras i 6 kap. i läkemedelslagen (395/1987). Enligt lagen bör det i landet finnas så många apotek att allmänheten om möjligt utan svårighet kan få läkemedel. Apotekstillstånd beviljas av Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet. Lagen innehåller en lista på kriterier som centret åtminstone ska beakta vid bedömningen av inrättande av apotek, men den är inte uttömmande. Bland kriterierna som nämns är antalet personer som bor och uträttar ärenden i området.

I paragrafens 19 punkt föreslås att utlåtande av Ålands regering ska inhämtas innan en statlig myndighet beviljar ett tillstånd att utöva tillståndspliktig näring på Åland, vilket bland annat avser apotekstillstånd för en provisor. Tillståndssökandenas ansökningar om apotekstillstånd bifogas begäran till Ålands regering om utlåtande.

Då antalet apotek och lokalisering av dem har ett strakt samband med hälso- och sjukvård, föreslås det att den behöriga riksmyndigheten Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet ska lägga Ålands regerings utlåtande till grund för prövningen, till den del det är fråga är om antalet apotek och lokaliseringen av dem.

Ålands regering föreslås även ha en rätt enligt lagförslaget, likt kommunerna har, att föreslå för Säkerhets- och utvecklingscentret att ett apotek och ett filialapotek ska inrättas, att apotekets eller filialapotekets lokaliseringsområde ska ändras eller att apoteket eller filialapoteket ska flyttas. I nuläget har kommunerna på Åland rätt att enligt läkemedelslagen (395/1987) ta initiativ till att inrätta apotek och filialapotek eller att ändra deras lokaliseringsområde. Läkemedelslagen innehåller bestämmelser om hur Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet ska beakta behoven på lokalplanet för inrättande av eller ändring av verksamhetsförutsättningarna för ett apotek, ett filialapotek och ett serviceställe för ett apotek. Enligt läkemedelslagen ska Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet höra kommunen i fråga innan ett beslut som avses ovan fattas.

Punkt 22. Fullgörandet av arbetsplikt som gäller medborgarna allmänt, kan för den som har hembygdsrätt endast åläggas inom civila uppgifter på Åland. Bestämmelsen motsvarar 30 § 4 punkten i nuvarande lag.

Punkt 23. De förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen gäller konsumentrådgivning ska på Åland skötas av självstyrelsemyndigheterna i enlighet med avtal mellan Ålands regering och staten. Bestämmelsen motsvarar 30 § 11 punkten i nuvarande lag.

Det föreslås att bestämmelsen formuleras neutralt i förhållande till administrativa reformer i riket.

Punkt 24. De uppgifter som i riket ankommer på konsumenttvistenämnden handhas på Åland av en särskild av Ålands regering tillsatt nämnd. Bestämmelsen motsvarar 30 § 10 punkten i nuvarande lag.

Punkt 25. De åländska och de statliga myndigheterna ska samarbeta med varandra när de inhämtar statistiska uppgifter och ge varandra tillgång till de statistiska uppgifter de har. Med beaktande av de rättsliga grunderna för självstyrelsen och statistikföringen ska Åland redovisas i den statistik som statliga myndigheter publicerar. Bestämmelsen motsvarar 23 § 1 och 2 punkten samt 30 § 5 punkten i gällande självstyrelselag. Lagstiftningsbehörigheten på området är delad så att lagtingets behörighet inne-fattar statistik om förhållandena i landskapet (18 § 24 punkten) medan riksdagen lagstiftar om statistik för rikets behov (27 § 38 punkten). I den uppdelningen föreslås inga ändringar.

Utgående från de gällande bestämmelserna om hur statistikarbetet ska bedrivas har det förutsatts att det ska finnas samarbete utan att formerna för det bestäms. Samarbetet är av stor betydelse både för dem som samlar in uppgifter och upprättar statistiken och för dem som lämnar uppgifterna. Om inget samarbete sker är det stor risk för dubbelarbete både hos uppgiftslämnarna och hos myndigheterna som samlar in och bearbetar uppgifterna.

Statistik kan redovisas på olika sätt. Beroende på hur uppgifterna redovisas kan i någon mån de som tar del av uppgifterna bibringas olika uppfattningar om de förhållanden som finns bakom de uppgifter som redovisas. Från åländsk sida har man uppfattat att Åland som ett självstyrt territorium i statistiska sammanhang inte alltid redovisats på ett sätt som den åländska självstyrelsen skulle förutsätta. Åland anser att Ålands uppgifter om möjligt ska presenteras separat från Finlands övriga uppgifter. Enligt statistiska myndigheter i riket ska uppgifter om Åland i mån av möjlighet presenteras parallellt med uppgifter om hela Finland. Enligt dem är det nästan aldrig möjligt att separat presentera uppgifter om Åland avskilt från uppgifterna om övriga landet, eftersom uppgifterna enligt EU-lagstiftningen ska presenteras för hela Finland. I syfte att klarlägga saken framdeles, har det i denna punkt tagits in en uttrycklig bestämmelse. Enligt den föreslagna bestämmelsen ska det med beaktande av de rättsliga grunderna för självstyrelsen och statistikföringen klarläggas hur uppgifter om Åland ska presenteras i den statistik som statliga myndigheter offentliggör.

I 30 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag ingår en bestämmelse om landskapsregeringens deltagande i befolkningsskyddet samt i 30 § 5 och 23 punkten bestämmelser om samarbete i fråga om statistik som landskapets och rikets myndigheter behöver om förhållandena på Åland. Motsvarigheten till dessa bestämmelser ingår i lagförslagets 46 §.

8 kap. Samarbetsformer och behörighetstvister

47 §. *Initiativ av lagtinget och Ålands regering.* Enligt *1 mom.* ska lagtinget kunna väcka initiativ ”i frågor som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och som är av särskild vikt för Åland”. I jämförelse med nuläget föreslås initiativrätten genomgå en smärre förändring så att någon territoriell bundenhet till Åland inte krävs. Avsikten är att initiativet för att bli behandlat måste ha en särskild betydelse för Åland. Å andra sidan ska det inte vara något hinder att lagstiftningen även kommer att bli gällande i landet i övrigt. Initiativrätten är således inte regionalt begränsad så att lagstiftningen i fråga nödvändigtvis måste gälla enbart på Åland, även om initiativ som uteslutande gäller särbestämmelser enbart för Åland givetvis är möjliga. Detta betyder att lagtinget föreslås få en något bredare initiativrätt inom riksdagens lagstiftningsbehörighet än vad det för närvarande har ansetts ha (jfr GrUU 3/2011 rd—Ö 1/2011 rd).

Initiativrätten gäller fortsättningsvis förutom lagmotioner även hemställningsmotioner och finansmotioner.

I paragrafen föreslås fortsättningsvis att initiativ från lagtinget föreläggs riksdagen genom regeringens försorg. Vid givandet av lagtingets initiativ till riksdagen finns ingen prövningsrätt, utan fråga är om att tillställa riksdagen initiativet. Enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen fattar presidenten beslut utan att statsrådet lägger fram förslag till avgörande i självstyrelselagen för Åland avsedda andra ärenden än sådana som gäller landskapets ekonomi. Under den tid grundlagen varit i kraft har lagtinget vid tre tillfällen gjort ett lagstiftningsinitiativ. I samtliga fall har initiativet getts till riksdagen med en regeringens skrivelse (Ö 3/2006 rd, Ö 1/2011 rd, ED 9/2018 rd och Ö 3/2023), som har föredragits direkt för presidenten. Begreppet ”regeringen” i ordalydelsen i 22 § i gällande självstyrelselag har tolkats så att det avser statsrådets uppgift att enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen utan statsrådets förslag till avgörande föredra initiativet för presidenten och att efter presidentens beslut tillställa riksdagen detta med en regeringens skrivelse.

Enligt paragrafens *2 mom.* har Ålands regering rätt att göra framställningar till riksmyndigheterna om utfärdande av bestämmelser på lägre nivå än lag. Detta motsvarar 22 § 2 mom. i gällande självstyrelselag och gäller utfärdande av förordningar och administrativa bestämmelser som får tillämpning på Åland.

48 §. *Samråd, samtycke och överenskommelse.* I paragrafens första mening föreslås en ny allmän bestämmelse om skyldighet för både riksmyndigheterna och Ålands regering med underlydande myndigheter att informera varandra och att vid behov samråda sinsemellan då åtgärder planeras som har särskild betydelse för den andra parten.

Åtgärder som har särskild betydelse för Åland är exempelvis eventuella framtida åtgärder med anledning av det allmänna säkerhetsläget i Östersjöområdet, beredskap inför undantagsförhållanden och undantagstillstånd, pandemibekämpning, miljökatastrofer eller därmed jämförbara exceptionella situationer som omnämns under 36 § 2 mom. om ikraftträdande av en lagtingslag i skyndsam ordning, eller åtgärder under planering som berör det område som ansluter sig till Ålands territorialvatten.

Det allmänna säkerhetsläget i Östersjöområdet eller inom Finlands territorialvatten kan beröras av exempelvis en naturkatastrof, ett omfattande oljeutsläpp, en kärnkraftsolycka eller en flyktingkris. Lagtingets lagstiftningsbehörighet innefattar exempelvis natur- och miljövård samt vattenrätt. Integrationen av flyktingar är en åländsk angelägenhet på området för kommunernas förvaltning, hälso- och sjukvård, socialvård samt utbildning. Beredskap för undantagsförhållanden, undantagstillstånd och gränsbevakning samt smittskydd hör på Åland till området för riksdagens lagstiftningsbehörighet. Självstyrelsen har emellertid ansvaret för de förvaltningsuppgifter som ingår i smittskyddet och lagstiftningsbehörigheten för hur hälso- och sjukvården är organiserad på Åland. Exempel på åtgärder som det kan vara fråga om i närheten av Ålands territorialvatten är utvinning eller utnyttjande av naturresurser som olja, mineraler eller biomassa ur havsbotten, ibruktagande av nya former för energiframställning och byggande av gasledningar, vatten- och andra projekt som kan ha miljöpåverkan på det åländska området samt infrastrukturella projekt som tunnelbyggen, ändringar av befintliga farleder eller inrättandet av nya. Fråga kan även vara om projekt som rör skapande av nya framtida former av transporter i luftrummet i närheten av Ålands luftrum.

Planerade åtgärder som har särskild betydelse för riksmyndigheterna är motsvarade åtgärder i närheten av rikets vattenområde eller område. I lagstiftningen i riket och på Åland finns t.ex. i fråga om miljötillstånd, bygglov och motsvarande särskilda bestämmelser som ska iakttas oavsett det i paragrafen avsedda samrådet.

I paragrafens andra mening finns en hänvisning till de särskilda bestämmelser om samtycke och samråd som ingår i lagförslaget. Dessa bestämmelser gäller situationer där riksmyndigheterna inte får fatta beslut innan de antingen har begärt samtycke av Ålands regering eller hållit samråd med den. Samtycke innebär att beslut inte kan fattas utan Ålands regerings medverkan och med samråd avses att parterna ska eftersträva en lösning som är acceptabel för dem båda. De åtgärder som är av särskild betydelse för Åland i ett planeringsskede, är i det senare beredningsskedet ofta föremål för lagstiftningsåtgärder. I 49 § 1 och 3 mom. i lagförslaget ingår bestämmelser om hörande av Ålands regering under sådan författningsberedning vid statsrådet som bl.a. har särskild betydelse för Åland.

49 §. *Hörande och samråd vid beredningen av lagstiftning*. Bestämmelsen är delvis ny. Den föreslås ersätta nuvarande bestämmelse som ingår i 28 § 2 mom. och 33 § i gällande självstyrelselag. I förhållande till nuläget föreslås bestämmelsen utvidgad till att gälla också sådant informationsutbyte och samråd vid behov mellan ministerierna och Ålands regering som föregår ett hörande över förslag till lagstiftning som är av särskild betydelse för Åland. Förslaget innefattar också beredningen av förslag till förordningar, myndighetsföreskrifter och -anvisningar som är avsedda att gälla uteslutande Åland eller som är av särskild betydelse för självstyrelsen. Dessutom föreslås en uttrycklig bestämmelse om att Ålands regering vid beredningen av lagtingslagar kan begära utlåtande av ministerierna. Förslaget motsvarar till sina nya delar gängse praxis. Bestämmelsen är ägnad att förtydliga nuläget i fråga om en sådan tillräcklig dialog och ett sådant hörande av Ålands regering som ansluter sig till god lagberedning med stöd av principen om god förvaltning i 21 § i grundlagen och som det finns ett särskilt behov för som en följd av den åländska självstyrelsens särställning i statsförfattningen och den internationella sedvanerätten samt därmed de särförhållanden som råder på Åland.

Det föreslås i *1 mom.* en ny bestämmelse om att informationsutbyte och samråd vid behov mellan ministerierna och Ålands regering ska föregå det formella hörandet av Ålands regering över förslag till ny lagstiftning. Bestämmelsen bekräftar gängse praxis vid tolkningen av självstyrelselagen i anslutning till lagberedningen vid statsrådet. Tyngdpunkten i den föreslagna regleringen är på statsrådets skyldigheter i lagberedningen i förhållande till självstyrelsemyndigheterna, Ålands regering. Lagberedningen inom rikets lagstiftningsbehörighet vid ministerierna har betydligt större verkningar på Åland än vad beredningen av Ålands lagstiftning annat än i mycket sällsynta fall kan ha på självstyrelselagens bestämmelser eller annan rikslagstiftning. Vardera parten har inom sitt ansvarsområde den slutliga prövningsrätten i fråga om när ett lagstiftningsärende är av en sådan särskild betydelse för den andra parten att behov av förhandsinformation eller samråd finns. Inget hindrar en dialog när behovet övervägs.

På motsvarande sätt ska Ålands regering informera och samråda med berört ministerium, om ett förslag till en lagtingslag kan ha särskild betydelse för riket, vilket är i mycket sällsynta fall. Så kan vara fallet vid förvaltningsreformer på Åland som gäller behörighetsområden i vilka det ingår skötsel för de åländska kommunerna eller självstyrelsemyndigheter av riksuppgifter. Sådana organisationsreformer inom lagtingets lagstiftningsbehörighet som berör självstyrelsemyndigheternas eller kommunernas förvaltning förekommer mera sällan, men när de förekommer kan de ha effekter på självstyrelselagen. I övrigt kan det närmast i enstaka fall av beredning av lagtingslagar förekomma att ett sådant lagförslag kan ha särskild betydelse för riket. Lagtingslagarna kontrolleras enligt 33 § i lagförslaget.

Bestämmelsen i *2 mom.* föreslås ersätta nuvarande 28 § 2 mom. i gällande självstyrelselag om hörande av landskapsregeringen över riksdagslagar av särskild betydelse för Åland. Hörandeskyldigheten gäller sådana propositioner som fyller båda av följande förutsättningar. Fråga är för det första endast om beredningen av en sådan riksdagslag som är avsedd att träda i kraft också på Åland. Med beaktande av behörighetsfördelningen

mellan lagtinget och riksdagen i självstyrelselagen, kan en riksdagslag helt eller delvis vara avsedd att träda i kraft på Åland. För det andra är det fråga om ett sådant lagförslag som utifrån sitt sakinnehåll bedöms vara av särskild betydelse för Åland. Denna förutsättning ska bedömas på samma sätt som 28 § 2 mom. i den gällande självstyrelselagen har bedömts. Tillämpningströskeln för skyldigheten att höra är således även i fortsättningen relativt hög. Frågan om tröskeln överskrids, bedöms från fall till fall.

Hörandet av Ålands regering över en riksdagslag som helt eller delvis avses träda i kraft på Åland, ska ske före propositionen lämnas till riksdagen.

Det är inte ändamålsenligt att sända alla lagförslag för utlåtande till Ålands regering. Givandet av information om anhängiga lagstiftningsprojekt vid statsrådet bör och kan i många fall lämpligen skötas på annat sätt, exempelvis i ministeriernas Ålandskontaktgrupper och den vägen sållas ut som angelägna. Det föreslås därför att det i lag föreskrivna hörandet av Ålands regering, liksom i nuläget, fortsättningsvis ska gälla förslag till lagstiftning som uteslutande är av särskild betydelse för Åland. Bestämmelsen innefattar således fortsättningsvis en slutlig prövningsrätt för det behöriga ministeriet.

Ålands regering ska även med hänsyn till jämlikhetsprincipen erbjudas lika lång utlåtandetid som övriga remissinstanser.

Ministerierna bör inom sin prövningsrätt, med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen, bedöma exempelvis vilka lagförslag som är av särskild betydelse för Åland och åtminstone i osäkra eller oklara fall, göra bedömningen i samråd med Ålands regering i enlighet med 1 mom. Angående tidpunkten för hörandet kan det vara fråga om att Åland lämpligen hörs i samband med remissbehandlingen av ett propositionsutkast som bedöms vara synnerligen viktigt för det eller så begär det behöriga ministeriet ett separat utlåtande av Ålands regering, exempelvis om översättningen till svenska inte är tillgänglig när remissbehandlingen inleds. I lagberedningen är det orsak att i god tid bedöma behovet av en översättning till svenska i sin helhet av ett propositionsutkast.

Lagförslag som bereds vid statsrådet har särskild betydelse för landskapet Åland[5] exempelvis om:

- behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen enligt självstyrelselagen i fråga om lagförslaget är oklar,

- lagförslaget har effekter på tillämpningen av bestämmelser i självstyrelselagen (jfr. GrUU 26/2017 vp, GrUB 12/2018 vp, GrUU 65/2018 vp, GrUU 17/2021 vp, GrUU 18/2022 vp och GrUU 72/2022 vp),

- propositionen har stor betydelse för den svenskspråkiga eller åländska befolkningen. Det är situationen, om det är fråga om ett förslag till bestämmelser som tillgodoser de grundläggande fri- och rättigheterna. Ett sådant förslag är till exempel en proposition som gäller parternas ställning och rättigheter vid lagskipning eller yttrandefrihet eller tillgodoseendet av någon annan grundläggande fri- och rättighet. Förslaget har stor betydelse också när det gäller ärenden som gäller svenskspråkiga och tvåspråkiga kommuner eller organisationer, eller om det endast gäller Åland. Ministe-

[5] Såväl Riksdagens justitieombudsman (se Justitieministeriets anvisningar publikation 8/2012) som jus-titiekanslern i statsrådet (exempelvis OKV/178/1/2017) har i avgöranden påtalat vikten av att självstyrelselagens hörandebestämmelse efterlevs.

rierna och de högsta laglighetsövervakarna har bedömt att ärendet har avsevärd betydelse för den svenskspråkiga befolkningen eller Åland till exempel också när det gäller jordbruk, fiske och båtliv,

- fråga är om riksdagslagar som är avsedda att delvis bli gällande också på Åland och lagtinget har behörigheten inom ett delområde som ingår i eller berörs av författningsförslaget. Lagtingets behörighet kan gälla exempelvis viss näringsverksamhet, hälso- och sjukvård, socialvård eller allmän ordning och säkerhet,

- till följd av propositionen ändras de statliga myndigheternas verksamhet på Åland avsevärt eller särförhållandena där förutsätter att det föreslås avvikande reglering i lagförslaget (statens regionalförvaltning och kommunförvaltningen är p.g.a. Ålands självstyrelse olika på Åland, självstyrelsemyndigheterna kan sköta uppgifter som i riket hör till kommuner och välfärdsområden, kommunerna sköter andra uppgifter än i riket, motsvarande avgifter av skattenatur uppbärs redan på Åland genom lagtingslag, mm.),

- det är fråga om sättande i kraft av en sådan internationell förpliktelse som på Åland helt eller delvis avser lagtingets lagstiftningsbehörighet.

I bestämmelsen föreslås det som ny sak att bestämmelsen i 33 § i gällande självstyrelselag integreras i den och i enlighet med hur den tillämpats i fråga om hörande av Åland över förordningsförslag och myndighetsföreskrifter eller -anvisningar som uteslutande gäller landskapet eller som annars är av särskild betydelse för detta. I fråga om sådana anvisningar är bestämmelsen ny.

I *3 mom.* förslås en ny bestämmelse som innefattar en möjlighet för Ålands regering att höra ministerierna vid beredningen av lagtingslagar. Förslaget om att Ålands regering kan begära utlåtande av ministerier över lagförslag, bekräftar gängse praxis. Sådant hörande förekommer i enstaka fall och har närmast varit aktuellt för att trygga sakkunskapen under beredningen av en lagtingslag. Av särskild betydelse för riket är exempelvis förvaltningsreformer på Åland som har eller kan ha effekter på skötseln av riksuppgifter vid självstyrelsemyndigheterna eller kommunerna på Åland eller på bestämmelser i självstyrelselagen eller annan rikslagstiftning. Möjligheten att höra ministerier begränsar sig inte enbart till lagförslag av särskild betydelse för riket. Det förekommer närmast i enstaka fall av beredning av lagtingslagstiftning att ett förslag till lagtingslag har särskild betydelse för riket. Det bör beaktas att enligt 31 § i gällande självstyrelselag ska statsförvaltningen på begäran bistå och ge handräckning åt landskapsförvaltningen. Lagtingslagarnas förenlighet med självstyrelselagen och grundlagen bedöms slutligt genom lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. I en lagtingslag kan ingå förordningsfullmakter som avgränsar innehållet i en förordning som Ålands regering avser ge med stöd av lagtingslagen. På Åland eftersträvas ett öppet remissförfarande.

50 §. *Ålandsärenden i statsrådet och föredragningen av dem.* I principiella och vittomfattande frågor eller i frågor där oenighet råder mellan Ålands regering och det behöriga ministeriet har det hänt att ministern vid justitieministeriet med ansvar för Ålandsärenden får rollen som samordnare för uppföljningen av ett ärende. I många fall fungerar detta väl, men i svårare fall eller i mer omfattande frågor kan flera ministerier vara involverade och då finns det behov av en gemensam samordning.

Eftersom lagstiftningsärenden och andra ärenden under beredning vid statsrådet som kan röra också Åland, sällan behandlas som egna ärenden vid statsrådets ministerutskott eller allmänna sammanträde finns det ibland, fastän inte ofta, behov av att ha sektoröverskridande politisk diskussion och beredning på hög nivå där Ålands regering medverkar. I paragrafens 1 mom. föreslås därför att det ska finnas ett arrangemang med en samordnad dialog enligt vilken principiella och vittomfattande fråga, som gäller Åland, kan beredas

under ledning av statsministern. Förslaget innebär att det ska finnas en beredande sammansättning med representanter för statsrådet och Ålands lantråd som inte fattar formellt bindande beslut, men där politisk överenskommelse eftersträvas. Sammansättningen, som skulle sammanträda högst några enstaka gånger årligen, avses bestå av statsministern eller vid dennes förhinder givetvis av ställföreträdaren som ordförande samt av Ålands lantråd, den minister som förordnats att föredra Ålandsärenden, den eller de behöriga sektorministrarna. Ålands lantråd ska således ingå i sammansättningen och inte enbart höras i nämnda beredning. Något särskilt sekretariat föreslås inte inrättat för denna samordnande dialog, utan sekretariatsuppgifterna kan i varje enskilt fall skötas genom överenskommelse mellan statsministerns kansli, justitieministeriet och det behöriga sektorministeriet. Initiativ till behandling i sammansättningen, kan tas av Ålands regering eller av det behöriga ministeriet. Detta påverkar inte statsministerns kompetens att leda statsrådets verksamhet och att besluta hur ett enskilt ärende handläggs när ett samrådsbehov uppstår. Vad som föreskrivs i momentet inverkar inte heller på ministeriernas ansvarsområden och ansvar för beredningen av ärenden som hör till statsrådet.

Paragrafens *2 mom.* handlar om hur ärenden som gäller Ålands självstyrelse föredras i statsrådet och för republikens president. Momentet motsvarar 34 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag med tillägget att republikens president nämns i paragrafförslaget. Tillägget beror på den förändring som infördes genom grundlagsreformen 2000.

Enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen fattar republikens president beslut utan att statsrådet lägger fram förslag till avgörande i ärenden som avses i självstyrelselagen för Åland, med undantag av dem som gäller landskapets ekonomi.

Såsom enligt nuläget ska de ärenden som rör självstyrelsen föredras från justitieministeriet medan de ärenden som rör Ålands ekonomi föredras från finansministeriet. Det innebär att de frågor som regleras i 9 kap. föredras från finansministeriet enligt statsrådets beslutsförslag, medan övriga ärenden föredras från justitieministeriet utan att ärendet först har behandlats vid statsrådets allmänna sammanträde.

De ärenden som föredras för republikens president från justitieministeriet är i huvudsak lagstiftningskontrollen av lagtingslagar, inhämtandet av lagtingets bifall till internationella fördrag som innefattar bestämmelser inom lagtingets lagstiftningsbehörighet samt utfärdandet av överenskommelseförordningar. Förordningar inom särskilda förvaltningsområden som förutsätts bli utfärdade med stöd av de enskilda bestämmelserna i självstyrelselagen föredras likaså från justitieministeriet.

Förslag till ändring av självstyrelselagen föredras från justitieministeriet och behandlas som förslag till regeringens propositioner, vilket innebär att de föredras för statsrådet. Detta kunde även med stöd av 47 § och det föreslagna momentet gälla för lagtingets initiativ. Eftersom lagtingets samtycke behövs för ändringar av självstyrelselagen, bör beredningen av sådana propositioner ske i nära samarbete också med Ålands regering. Propositioner om ändring av självstyrelselagen föredras av tradition i statsrådet av justitieministeriets föredragande i ärenden som gäller Ålands självstyrelse.

Det förutsätts fortsättningsvis att särskilda föredragande i åländska ärenden ska utses vid såväl justitieministeriet som finansministeriet. I praxis har för föredragandena även utsetts ställföreträdare. Enligt *3 mom.* i paragrafen ska föredragandena i åländska ärenden vara förtrogna med den åländska självstyrelsen. Praxis har varit att landskapsregeringen hörs innan en ny föredragande utses vid justitieministeriet eller finansministeriet. Liksom nuvarande självstyrelselag innehåller förslaget inte någon bestämmelse om föredragandenas språkkunskap. Den som utses till föredragande i åländska ärenden eller till ställföreträdare för denne ska naturligtvis ha god förmåga att i tal och skrift uttrycka sig på svenska. Detta följer särskilt av att skriftväxlingsspråket mellan myndigheterna i

åländska frågor är svenska och att de muntliga kontakterna med självstyrelsemyndigheterna sker på svenska.

Föredraganden i Ålandsärenden vid justitieministeriet har av hävd en särskild status. Avsikten har varit att föredraganden inte bara ska vara väl förtrogen med självstyrelsesystemet utan också att det ska finnas en kontinuitet i systemet. Därför har föredraganden vid justitieministeriet rapporterat direkt till ministern, i praktiken till dennes stab, och det har varit föredraganden i Ålandsärenden som har varit föredragande och närvarande i stället för ministeriets kanslichef vid presidentföredragningarna. Avsikten är att detta system ska bestå. Föredraganden har också en viktig roll som kontaktperson för de andra ministerierna när de bereder ärenden som också gäller Åland.

51 §. *Riksmyndigheternas skyldighet att ge handräckning åt myndigheterna på Åland.* Enligt paragrafen är riksmyndigheterna skyldiga att inom gränserna för sin allmänna behörighet på begäran av Ålands regering ge handräckning åt myndigheterna på Åland vid skötseln av uppgifter som hör till självstyrelsen. Bestämmelsen motsvarar i sak 31 § i nuvarande självstyrelselag. Ålands regering kan anhålla om handräckning av riksmyndigheterna. Riksmyndigheternas skyldighet att ge sådan handräckning är begränsad till myndighetens egen behörighet inom statsförvaltningen. Det centrala syftet med paragrafen är att trygga att självstyrelsemyndigheterna får handräckning av en statlig myndighet i ett enskilt fall. I anslutning till en begäran om handräckning finns det oftast en hastigt påkommen, brådskande och från vardagen avvikande situation där självstyrelsen inte inom sin förvaltningsbehörighet har behövlig särutrustning eller det specialkunnande som behövs för att ingripa med kort varsel. Utvecklar sig behovet av handräckning till ett mera bestående eller återkommande behov, är det skäl att överflyttningen av uppgifter från självstyrelsen till den statliga myndigheten sker genom överenskommelseförordning. Men också mera allmänt underlättar bestämmelsen samverkan mellan självstyrelse- och riksmyndigheterna och möjliggör anlitande av sakkunskap.

52 §. *Lösning av behörighetstvister.* I paragrafen ingår bestämmelser om hur förvaltningstvister mellan Ålands och rikets myndigheter ska avgöras, om det uppstår meningsskiljaktighet mellan dem om behörigheten i någon fråga. En sådan meningsskiljaktighet som avses i bestämmelsen kan gälla såväl en tilltänkt som en redan företagen förvaltningsåtgärd. Enligt förslaget ska tvisten på framställning av riksmyndigheten eller Ålands regering lösas av Delegationen för Ålandsärenden. Ålands och rikets myndigheter kan även göra en gemensam framställning. Innan delegationen avgör frågan ska motparten, dvs. den behöriga riksmyndigheten eller Ålands regering, ges tillfälle att yttra sig. Delegationen förutsätts fatta sitt beslut i brådskande ordning. Delegationens beslut ska kunna överklagas av parterna till högsta domstolen.

Förslaget innebär en förändring i förhållande till 60 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag, enligt vilket motsvarande meningsskiljaktigheter avgörs av högsta domstolen efter att domstolen har inhämtat utlåtande av Ålandsdelegationen.

Oklarhet eller meningsskiljaktigheter om hur självstyrelselagstiftningen ska tolkas kan således lösas med tillämpning av förfarandet i den föreslagna paragrafen eller i samband med lagstiftningskontrollen av lagtingslagar eller genom ett laga kraft vunnet beslut av domstol.

9 kap. **Ålands ekonomi**

53 §. *Ekonomisk självstyrelse*. I paragrafen föreslås en allmän intentionsbestämmelse om den ekonomiska självstyrelsen för Åland. Med den ekonomiska självstyrelsen följer ett kostnadsansvar för självstyrelsens uppgifter. Det ekonomiska systemet som föreskrivs i det föreslagna kapitlet ska ge Åland ekonomisk trygghet att sköta självstyrelsens uppgifter. Det ekonomiska systemet ska säkerställa självstyrelsens behov.

Åland har enligt vad som föreskrivs i 25 § 12 punkten i självstyrelselagen lagstiftningsbehörighet i fråga om vissa skatter samt om grunderna för avgifter som uppbärs av Åland. Bestämmelsen innebär att det är lagtinget som är behörigt att genom lagtingslag lagstifta om de skatter som direkt tillfaller Åland och dess kommuner. Utgifterna för den självstyrelse som hör till Åland regleras i huvudsak genom det årliga avräkningsbeloppet (56 §) som grundar sig på statsbokslutet samt på skatteavräkningen (60 §). Dessutom anges i 61 och 62 § i lagförslaget att den nuvarande möjligheten till att bevilja extra anslag enligt prövning och tillskott för exceptionella förhållanden ur statens medel till Åland bibehålls.

54 § *Ålands budget*. Den föreslagna paragrafen motsvarar 44 § 2 och 3 mom. i nuvarande självstyrelselag, som trädde i kraft 1.1.2021. Liksom i nuläget ska närmare bestämmelser om budgeten för Åland utfärdas genom lagtingslag. Lagtinget har fri budgeteringsrätt. I likhet med lagtingets nuvarande befogenheter innefattar behörigheten även rätten att bilda fonder, som inte redovisas i budgeten.

Åland har liksom tidigare rätt att uppta lån samt emittera obligationslån.

55 §. *Årliga återföringar till Åland*. Innehållet i paragrafen motsvarar nuvarande självstyrelselags 45 § som trädde i kraft 1.1.2021. Därtill föreslås det att skatteavräkningen enligt 60 § i lagförslaget uttryckligen omnämns i momentet, eftersom denna utgör den andra viktiga finansieringskällan i avräkningssystemet för självstyrelsens utgifter. Avräkningsbeloppet ska tillsammans med skatteavräkningen under normala förhållanden täcka självstyrelsens finansieringsbehov.

Statsbeskattningen på Åland hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, medan kommunalbeskattningen tillsammans med Åland tillkommande skatter och avgifter hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. De statsskatter som uppbärs på Åland tas in i statsbokslutet. Till Åland återförs av statsmedel fortsättningsvis ett årligt avräkningsbelopp som fastställs vid en särskild avräkning. Som ovan nämnts återförs årligen också till Åland av statsmedel en skatteavräkning enligt 60 §. Det ekonomiska systemet för finansiering av självstyrelsens utgifter är konstruerat så att statliga inkomster antingen ska omfattas av avräkningen (56 §) eller av skatteavräkningen (60 §). Undantaget är rundradioskatten och nya statslån som är de statliga inkomsterna som inte föreslås bli beaktade i det ekonomiska systemet (jfr. 56 och 60 §). Bestämmelser om Delegationens för Ålandsärenden uppgifter i anslutning till avräkningen och skatteavräkningen föreslås ingå i 21 § 2 mom. i självstyrelselagen.

56 §. *Avräkningen*. Avräkningsbeloppet föreslås enligt *1 mom*. i paragrafen beräknas utifrån de i statsbokslutet för respektive år, dvs. det år för vilket avräkningen verkställs, redovisade inkomsterna med undantag för skatt på förvärvs- och kapitalinkomster, rundradioskatt och källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga (statens nuvarande budgetmoment 11.01.01), samfundsskatt och tonnageskatt (statens nuvarande budgetmoment 11.01.02), lotteriskatt (statens nuvarande budgetmoment 11.10.06) samt nya statslån. Det föreslås att denna beräkningsgrund i lagförslaget kallas avräkningsbas. Enligt Ålandsdelegationens beslut angående landskapet Ålands avräkning för 2024 uppgick avräkningsbasen till 43 348, 46 miljoner euro.

I *2 mom*. föreslås det att vid beräkning av avräkningsbeloppet ska dessutom hälften av förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal beaktas. Övervägandena om denna beräkningsgrund om att beakta värdet av hälften av förändringen i Ålands befolkningsandel, bygger på följande grunder. Det ekonomiska systemet ska säkerställa självstyrelsens behov. Vilka kostnader detta medför för självstyrelsen är volymberoende så att Ålands kostnader stiger då antalet invånare på Åland ökar. Fler individer ska få sjukvård, antalet elever i utbildningsväsendet ökar o.s.v. Kostnaderna stiger dock inte i direkt proportion till antalet individer, eftersom de fasta och

gemensamma kostnaderna kan bäras av flera. Av motsvarande skäl minskar inte heller självstyrelsens kostnader i proportion till befolkningsminskningen, eftersom de fasta kostnaderna ska fördelas på färre individer. I regel kan man även anta att skatteintäkterna inte heller stiger eller sjunker i direkt proportion till befolkningsändringen.

För beräkning av befolkningsförändringen finns i 2 mom. därför en koefficient som höjer eller sänker avräkningsbeloppet. Koefficienten anges och räknas ut med fem decimalers noggrannhet.

Avräkningsbeloppet räknas enligt följande:

$$Avräkningsbelopp = (avräkningsbas \times avräkningsgrund) \times koefficient\ för\ befolkningsförändring$$

Koefficienten för befolkningsförändringen räknas enligt följande:

$$C = 1 + \frac{\frac{1}{2} \times (B - A)}{A},$$

där A är den andel som Ålands befolkning utgör av hela Finlands befolkning år t (31.12.2020), B är befolkningsandelen år t+n (31.12.2025) och C är koefficienten med vilken avräkningsbeloppet justeras.

Anta att avräkningsbeloppet utan att förändringen i befolkningsandelen beaktas är 210 miljoner euro och Ålands befolkningsandel är 0,544 procent år t och 0,546 procent år t+n, då skulle avräkningsbeloppet år t+n vara följande:

$$Avräkningsbeloppet = 210\ M€ \times \left(1 + \frac{\frac{1}{2} \times (0{,}00546 - 0{,}00544)}{0{,}00544}\right) = 210{,}4\ M€$$

Befolkningsandelen jämförs alltid med befolkningsförhållandet vid den tidpunkt som anges i denna paragraf, som är 0,00544.

I *3 mom.* föreslås det att avräkningen verkställs årligen i efterskott för varje kalenderår. Det föreslagna momentet motsvarar 46 § 3 mom. som trädde i kraft 1.1.2021. På avräkningsbeloppet betalas förskott månatligen. Delegationen för Ålandsärenden avses fortsättningsvis enligt 21 § 2 mom. i lagförslaget besluta om avräkningen och fatta beslut om storleken på förskotten på avräkningsbeloppet. Enligt sin praxis bestämmer Delegationen förskottet på avräkningsbeloppet på basen av förslaget till statsbudget. Statens intäktsprognoser ändrar under budgetåret och på basen av detta görs tilläggsbudgeter för ändring av statsbudgeten. På basen av sistnämnda uppgifter kan Delegationen för Ålandsärenden ändra sitt tidigare beslut om förskottet. Enligt Delegationens praxis ska ändringar som sker i statsbudgeten med verkan på avräkningsbeloppet vara väsentliga innan en ändring görs av förskottet.

57 §. *Avräkningsgrunden*. Avräkningsgrunden är i nuläget 0,47 procent. Avräkningsgrunden anges fortsättningsvis med två decimaler. Vid ändringar av avräkningsgrunden används normala avrundningsregler och den tredje decimalen bestämmer vad talet blir.

58 §. *Ändring av avräkningsgrunden*. Paragrafens *1 mom*. reglerar de situationer då grunderna för statsbokslutet genomgår ändringar som inverkar på avräkningsbeloppets storlek. Varje sådan ändring i statsbudgeten prövas utifrån vilken påverkan den medför på Ålands ekonomi. För att ändringen enligt 1 mom. ska vara befogad, bör någon av grunderna för statsbokslutets struktur förändras. Avsikten är att avräkningsbeloppet inte ska påverkas av tekniska förändringar av statsbokslutet.

Då de inkomster som bokförts i statsbokslutet kommer sig av gällande budget- och bokföringsbestämmelser, föreslås det att det i 1 mom. ska föreskrivas att avräkningsgrunden ska ändras, om grunderna för statsbokslutet ändras på ett sätt som påverkar avräkningsbeloppets storlek motsvarande en enhets förändring av avräkningsgrundens andra decimal. Även mindre ändringar enligt paragrafen bör beaktas, om dessa under en längre tid var för sig eller sammantaget lett till förändringar i jämförelse med de förhållanden som var rådande då lagen antogs eller då avräkningsgrunden senast ändrades.

Sådana strukturella ändringar som avses i bestämmelsen kan exempelvis vara sektoriella överföringar mellan statsbudgeten och externa fonder, förändringar i uppgiftsfördelningen mellan staten och övriga delar av den offentliga ekonomin som inte har motsvarande effekt på Åland, bolagisering av statlig verksamhet samt förändringar i det sätt på vilket inkomsterna i statsbokslutet redovisas (brutto—nettoprincipen). En strukturell ändring av statsbokslutet kan även vara arrangemang som innebär att inkomster vilka tidigare utgjort budgetinkomster kanaliseras förbi budgetekonomin för att återinvesteras eller användas för åtaganden som tidigare belastat budgetekonomin. Bedömningen av huruvida en ändring är strukturell görs med beaktande av att avräkningsgrunden är ett tekniskt relationstal.

Variationen mellan olika inkomstgruppers inbördes relationer föranleder inte i sig den ändring som avses i 1 mom. Det handlar om en inbördes ändring i statsinkomsterna till exempel då beloppet av de influtna direkta skatterna minskar och de indirekta skatterna på motsvarande sätt ökar. Det är naturligt att olika inkomstposters storlek varierar från tid till annan utan att sådana variationer i sig innebär att avräkningsgrunden ska ändras. Avräkningsgrunden ska inte heller ändras då det sker förskjutningar mellan olika skatteslag, eller inkomstposter i statsbudgeten. Väsentliga ekonomiska effekter av förskjutningar mellan de skatter som ingår i skatteavräkningen och de som ingår i avräkningsbasen utgör däremot grund för ändring av avräkningsgrunden.

Paragrafens *2 mom.* reglerar de situationer där avräkningsgrunden ska höjas på grund av att Ålands faktiska utgifter ökar. Grunden höjs enligt 2 mom. 1 punkten om utgiftsnivån har höjts för att ny lagstiftningsbehörighet som avses i 28 § i lagförslaget har överförts till lagtingets behörighet. Den föreslagna punkten föranleds av att till Ålands lagstiftningsbehörighet enligt riksdagens och Ålands lagtings överensstämmande beslut helt eller delvis kan överföras vissa behörighetsområden som anges i 28 §. I en situation där en överföring av ett behörighetsområde som upptagits i 28 § aktualiseras, ska samtliga konsekvenser av överföringen, inklusive exempelvis administrativa effekter av överföringen på den statliga förvaltningen på Åland och för Ålands förvaltning, liksom andra finansiella effekter av överföringen för riket och Åland, bedömas i den ordning som gäller för beredningen av regeringens propositioner. Konsekvensbedömningen görs således under beredningen av den riksdagslag som avses i 28 §. Vid bedömningen av effekterna på Åland av lagförslaget är det skäl att beakta Ålands särförhållanden samt att utreda Ålands skäliga kostnader för upprättandet av tillbörlig administration av det nya behörighetsområdet. Eventuella kostnadsökningar för landskapet till följd av ett beslut av lagtinget eller överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget om överföring av behörighetsområdet eller en del av detta, blir sedan föremål för det förfarande för bedömning av behovet av att ändra avräkningsgrunden som föreslås i 59 § i lagförslaget.

Enligt 2 punkten i momentet ska avräkningsgrunden höjas, om Ålands regering eller en myndighet som lyder under den, övertar förvaltningsuppgifter av rikets myndigheter. Då en viss förvaltningsuppgift överförs ska som utgångspunkt för fastställandet av höjningen tas kostnaderna för staten för respektive uppgifter vid tidpunkten för överföring, därtill ska landskapets skäliga kostnader för upprättandet av tillbörlig administration av den nya förvaltningsuppgiften utredas. En allmän förutsättning för den höjning som nämns i punkten är att Ålands regering kan hänvisa till sådana höjda utgifter som inte

förutsätts ingå i ett normalt avräkningsbelopp. Helt och hållet nya samhälleliga förbindelser kan i allmänhet inte föranleda ändringar i avräkningsgrunden, då sådana nya uppgifter ska finansieras med tilläggsinkomster i det fall att de orsakar kostnader för staten och således höjer avräkningsbeloppet. Överförs nya förvaltningsuppgifter från statsförvaltningen till Ålands myndigheter eller omvänt enligt en överenskommelseförordning, är det brukligt att i överenskommelseförordningen införa en bestämmelse om kostnader som härrör från de uppgifter som är föremål för den överlåtande myndighetens kostnadsansvar. Genom detta förfarande har man i ärenden som gäller överenskommelseförordningar undgått behovet att se över förutsättningarna för ändring av avräkningsgrunden.

Avräkningsgrunden ska enligt 2 mom. 3 punkten höjas, om skötseln av självstyrelsens uppgifter och därmed förverkligandet av självstyrelsens syften föranleder väsentliga tilläggskostnader. Utgångspunkten för bestämmelsen är de grundförpliktelser till vilka Finland har förbundit sig i Ålandsöverenskommelsen, nämligen bevarandet av befolkningens språk, kultur och lokala traditioner. Av detta följer statsmaktens skyldighet att bekosta eller vidta nödvändiga åtgärder i den händelse att självstyrelsens centrala målsättning äventyras.

Avräkningsgrunden ska enligt 2 mom. 4 punkten höjas, om Åland belastas med sådana nya utgifter eller utgiftsökningar som inte har förutsetts vid ikraftträdandet för 1991 års självstyrelselag. Uppgifter som i vidare bemärkelse är av betydelse även utanför Åland och på så sätt har en anknytning till vissa intressen på riksplanet kan komma i fråga i de fall där 2 mom. 2 punkten inte är tillämplig. Som exempel kan nämnas utgifter som grundar sig på en riksomfattande förpliktelse till följd av att Ålands myndigheter med stöd av självstyrelselagen sköter vissa förvaltningsuppgifter som hör till rikets behörighet. Dessutom kan det röra sig om utgifter till vilka Åland förpliktas av en internationell eller EU-rättslig förpliktelse och vilka inte regleras på annat sätt. Avsikten är att punkten även ska avse förpliktelser och utgifter vilka inte bekostas på annat sätt. Punkten gäller även sådana strukturella reformer i riket genom vilka förvaltningsuppgifter inom ett visst behörighetsområde som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland, ändrar karaktär så till den grad att dessa med stöd av behörighetsfördelningen mellan riket och Åland enligt självstyrelselagen blir att hänföra till Ålands behörighet och därmed dess kostnadsansvar. Detta kunde gälla till exempel i en situation där utbetalningen av vissa ersättningar till enskilda inom socialförsäkringen flyttas över till att administreras av socialvården. Bestämmelsen kan däremot inte åberopas för täckande av andra utgifter som uppkommer genom att Åland väljer att sköta sådana samhällsuppgifter som i riket inte bekostas av staten. En ökad förvaltning som sådan föranleder inte heller en höjning av avräkningsgrunden, även om ökningen innebär betydande utgifter för Åland.

Avräkningsgrunden ska enligt 3 mom. sänkas, om förvaltningsuppgifter som ankommer på Ålands myndigheter har överförts till riket och Ålands utgifter av denna anledning har minskat. Detta kan vara fallet exempelvis då en nationell myndighet med stöd av överenskommelseförordning sköter förvaltningsuppdrag som enligt lagen ankommer på någon av Ålands myndigheter och ingenting har genom överenskommelseförordning föreskrivits separat om Ålands kostnadsansvar. Nedsättningen beräknas utifrån samma grunder som i de fall som avses i 2 mom. 1 punkten.

59 §. *Förfarandet för ändring av avräkningsgrunden*. Den föreslagna paragrafen motsvarar nuvarande självstyrelselags 48 § som trädde i kraft 1.1.2021. I paragrafens *1 mom.* framgår att bestämmelser om ändring av avräkningsgrunden utfärdas genom riksdagslag med lagtingets bifall. Lagstiftningsordningen avviker från den grundlagsordning som enligt 98 § tillämpas vid ändring av självstyrelselagen.

Delegationens för Ålandsärenden roll blev utökad från början av år 2021 med uppgifter i en process, som enligt huvudregeln återkommer med tre års intervall, för bedömning av om ändringar dels i ansvarsfördelningen mellan Åland och staten, dels av grunderna

för statsbokslutet ska beaktas i avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden ska ändras till exempel om återverkningarna på avräkningsbeloppet av de tre senaste årens händelser är tillräckligt stora. Påkallas en översyn av kostnadsbilden exempelvis p.g.a. en ändring av lagstiftningsbehörigheten enligt 28 § 1 mom., kan Ålands regering eller finansministeriet begära att Delegationen bedömer kostnaderna vid en tidigare tidpunkt.

Enligt paragrafens *2 mom*. bedömer finansministeriet och Ålands regering minst vart tredje år om det enligt 58 § 1—3 mom. föreligger grunder för ändring av avräkningsgrunden och lämnar sitt gemensamma förslag om detta till Delegationen för Ålandsärenden. Om den ena parten begär att en bedömning ska göras tidigare än efter tre år, ska den andra parten inom skälig tid medverka till att ett förslag lämnas till Delegationen. Begreppet ”inom skälig tid” tar sikte på ett förfarande som är förenligt med principerna för en god förvaltning sådan denna föreskrivs i 21 § i grundlagen. I annat fall behandlar Delegationen frågan på basen av den ena partens förslag och efter att ha hört den andra parten. Detta innebär att ett förslag ska föreläggas Delegationen även i det fall att parterna inte anser att det finns orsak att ändra avräkningsgrunden, och också i det fall att parterna är av olika åsikt om behovet. Ålandsdelegationen har genom beslut den 9 december 2025 slutfört den första treårsöversynen enligt 48 § i nuvarande självstyrelselagen för Åland (avseende 2021–2023). På grundval av en gemensam skrivelse från finansministeriet och Ålands landskapsregering konstaterade Delegationen att det inte förelåg skäl att ändra avräkningsgrunden. Samtidigt noterades mindre tekniska effekter i grunderna för statsbokslutet (uppskattningsvis ca 4 500 euro), vilka ska beaktas vid nästa översyn.

Enligt paragrafens *3 mom*. ger Delegationen sitt förslag till statsrådet, som vid sitt allmänna sammanträde ger ett lagförslag till riksdagen. Så som det av 1 mom. framgår fattas beslutet om ändring av avräkningsgrunden fortsättningsvis av riksdagen med lagtingets bifall. Statsrådets allmänna sammanträde beslutar på finansministeriets föredragning utan dröjsmål att lämna sitt lagförslag, som baserar sig på Delegationens förslag, till riksdagen. Eftersom ett ikraftträdande av beslutet förutsätter lagtingets samtycke ska statsrådet vid beredningen av regeringens proposition för ändring av avräkningsgrunden vinnlägga sig om att den sker i samarbete med Ålands regering.

60 §. *Skatteavräkningen*. Enligt *1 mom*. överförs till Åland årligen av statsmedel de på Åland debiterade statliga förvärvs- och kapitalinkomstskatternas och källskattens som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskattens, tonnageskattens samt därtill den på Åland betalda lotteriskattens belopp. I momentets 3—5 mening föreslås det att skatteavräkningen verkställs årligen i efterskott för varje skatteår. På skatteavräkningen föreslås likaså utgå förskott som utbetalas månadsvis. Förskottsbeloppet beräknas med utfallet av tidigare beskattning och relevanta prognoser som grund. Delegationen för Ålandsärenden föreslås enligt 21 § 2 mom. på motsvarande sätt som för avräkningsbeloppet inneha de uppgifter som gäller fattande av beslut om skatteavräkningen och storleken på förskotten på skatteavräkningen.

Liksom i nuvarande lag utgör grunden för skatteavräkningen debiterade skatter så att dessa beräknas för sig. Eventuella rättelser, besvär eller konsekvenser av senare debiteringar beaktas således inte. Inte heller kontrolleras det hur skatterna de facto inflyter. Grunden är att systemet måste vara lätt att administrera. Enligt uppgifter från Skatteförvaltningen inflyter cirka 99,6 procent av de debiterade inkomstskatterna. Det finns inte uppgifter om statsskatten tillgängliga områdesvis, men för de åländska kommunernas del är procenttalet för influtna skatter något högre än det ovan nämnda. Det är även av administrativa skäl motiverat att som grund för beräkningen av förskottet på skatteavräkningen utgå från utfallet av tidigare beskattning och relevanta prognoser. Lotteriskatt är en skatt som betalas på eget initiativ. För skatteavräkningen beräknas lotteriskatten på basen av på Åland inbetald skatt.

I *2 mom*. föreslås att om det sammanlagda beloppet av den i 1 mom. avsedda debiterade samfundsskatten och kapitalinkomstskatten, med mer än 10 procent, understiger motsvarande belopp som skulle ha allokerats till Åland via avräkningen, tillkommer mellanskillnaden enligt 2 mom. Åland. Beräkningen föreslås grunda sig på både avräkningsbasen enligt 56 § 1 mom. och befolkningskoefficienten enligt 2 mom. i samma paragraf, vilka gäller vid beräkningen av avräkningsbeloppet. Den föreslagna bestämmelsen refererar till en situation där nivån på samfundsskatteintäkten och kapitalinkomstskatteintäkten fluktuerar kraftigt och det inte kan anses motiverat att Åland ensam står för hela den där tillhörande finansiella risken. Utlösningsmekanismen på 10 procent för bestämmelsen syftar till att fungera som en form av självrisk i systemet.

2 mom. räknas enligt följande:

$$Skattevaräkning\ av\ samfundsskatt\ och\ kapitalinkomstskatt = max\{A, B\}$$

där A är det i 1 mom. avsedda samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp och B är ((avräkningsgrunden * (samfundsskatt + kapitalinkomstskatt)) * koefficient för befolkningsförändring) * 0,9.

Anta att avräkningsgrunden är 0,47 %, samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp är 9 000 miljoner euro varav Ålands andel enligt 1 mom. är 35 miljoner euro och att koefficienten för befolkningsförändringen är 1,00184, då skulle 3 mom. beräknas enligt följande:

$$Skatteavräkning\ av\ samfundsskatt\ och\ kapitalinkomstskatt = max\{35, \left((0{,}0047\ \times 9000) \times 1{,}00184\right) \times 0{,}9\},$$

$$Skatteavräkning\ av\ samfundsskatt\ och\ kapitalinkomstskatt = max\{35{,}38{,}1\},$$

$$Skatteavräkning\ av\ samfundsskatt\ och\ kapitalinkomstskatt = 38{,}1\ M€$$

I exemplet ovan skulle den på Åland debiterade samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp om 35 miljoner euro höjas med 3,1 miljoner euro till 38,1 miljoner euro.

Med den i 1 mom. nämnda på Åland betalda lotteriskatten avses i nuläget de medel som Ålands penningautomatförening (PAF) betalar i form av lotteriskatt[6].

61 §. *Extra anslag*. Bestämmelsen motsvarar nuvarande självstyrelselags 50 § som trädde i kraft 1.1.2021. Den ingick redan i 1951 års självstyrelselag, men då var benämningen extraordinarieanslag.

Delegationen för Ålandsärenden föreslås ha kvar sin nuvarande uppgift, att bevilja extra anslag och besluta om de villkor som ska vara förenade med dem.

[6] Sedan år 1992 har statsbudgeten inkluderat ett anslag för återföring av lotteriskatt till landskapet Åland. Statens skyldighet att återföra den inbetalda skatten till självstyrelsen grundar sig på en politisk överenskommelse och riksdagens svar på regeringens proposition med förslag till lotteriskattelag (RP 15/1992 rd—RSV 54/1992 rd). Riksdagen förutsatte att regeringen årligen tar in detta anslag i budgeten. Behörighetsfördelningen i fråga om lotteriskatten på Åland har aldrig prövats slutligt exempelvis i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar.

Möjligheten att bevilja extra anslag för exceptionella utgifter och engångsinvesteringar föreslås således bibehållen och oförändrad. Enligt nuvarande praxis kan Åland ansöka om extra anslag redan innan utgifter har uppstått eller bindande avtal ingåtts.

Extra anslag ska också i framtiden kunna beviljas för sådana uppgifter inom ramen för Ålands självstyrelse som på grund av de osedvanligt stora utgifter de medför rimligen inte kan anses behöva finansieras genom Ålands budget. Projekt som bekostas på detta sätt kan vara både flerårigt såväl som ettårigt. Det ska vara fråga om sådana uppgifter som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet.

62 §. *Tillskott under exceptionella förhållanden*. Paragrafens innehåll motsvarar nuvarande självstyrelselags 51 § som trädde i kraft 1.1.2021. I paragrafen är det fråga om statsbidrag som i vissa fall beviljas Åland. Tillskottet är vanligtvis av engångskaraktär. De fall i vilka tillskott beviljas regleras i 1 mom. Grunderna är desamma som i nuvarande bestämmelse.

Enligt 1 mom. 1 punkten i paragrafen ska Åland beviljas tillskott av statsmedel i synnerhet till förhindrande eller undanröjande av sådana väsentliga rubbningar i samhällsekonomin som särskilt drabbar Åland. Här handlar det till exempel om en ekonomisk recession som hotar Ålands vitala intressen. En sådan situation kan uppstå exempelvis inom konjunkturkänsliga branscher som är synnerligen viktiga för Ålands ekonomi, såsom vid en kraftig recession inom servicenäringar som är beroende av sjöfarten eller turismen. Bestämmelsen förutsätter att störningarna inte orsakats av självstyrelseorganen. Därför är det motiverat att Åland får ersättning för detta i form av statsbidrag.

I 1 mom. 2 punkten i paragrafen föreslås att Åland ska ha rätt till tillskott för täckande av kostnader för en naturkatastrof, kärnkraftsolycka, oljeutsläpp eller med dessa jämförbara händelser. En förutsättning för detta är att det inte är rimligt att Åland ensamt ska stå för kostnaderna. Till exempel är det inte rimligt att Åland ensamt ska stå för de kostnader som orsakas av en större oljeolycka. Tillskott ska beviljas i synnerhet i situationer där skadeverkningarna genom Ålands myndigheters åtgärder har hindrats från att nå övriga delar av landet. Bestämmelsen förutsätter att statsmakten bevakar Ålands intressen i internationella sammanhang.

Ålands regering gör till Delegationen för Ålandsärenden en framställning om ansökan om tillskott. Framställningen ska enligt 2 mom. göras senast året efter det att kostnaderna har uppkommit.

Enligt samma moment föreslås det att ärendet, om möjligt, ska avgöras inom sex månader efter att det har väckts. I bestämmelsen har ingen absolut tidsgräns tagits med, då det exempelvis vid större oljeutsläpp kan vara svårt att inom nämnda tidsfrist framlägga en behövlig redogörelse. Innan Delegationen för Ålandsärenden fattar sitt beslut inhämtar den utlåtande av behöriga statliga myndigheter.

10 kap. **Internationella förpliktelser**

63 §. *Information om förhandlingar.* Motsvarande bestämmelse finns i 58 § 2 mom. i gällande självstyrelselag. I paragrafens första mening föreslås det att statsrådet ska underrätta Ålands regering om förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Statsrådet ska underrätta Ålands regering om förhandlingarna i så god tid som möjligt. Detta möjliggör att självstyrelsen har en realistisk möjlighet att påverka förhandlingarna och att behovet av eventuella särlösningar för Åland eller regionala reservationer kan föras fram i ett så tidigt skede som möjligt. Detta möjliggör att även Ålands regering i sitt lagstiftningsarbete kan beakta tidtabellen för den statliga myndigheten att förbinda sig till förpliktelsen, genomförandet av den i riket och genomförandebehoven på Åland.

I paragrafens andra mening föreslås att statsrådet även ska underrätta Ålands regering om förhandlingar om internationella förpliktelser som annars kan ha särskild betydelse för Åland, om detta kan ske. Förslaget ändrar nuvarande lydelse där det talas om ”där det *lämpligen* kan ske”. Ordet lämpligen föreslås borttaget. Förslaget är ingen innehållsmässig ändring. Statsrådet bör även här sträva efter att underrätta Ålands regering i så god tid och i så stor skala som möjligt. I detta fall är det frågan om förpliktelser som inte innehåller bestämmelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Motsvarande bestämmelse finns i 58 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag. Huvudregeln är att Ålands regering ska underrättas även när saken inte hör till lagtingets behörighet, men den kan ha särskild betydelse för Åland. Åland behöver dock inte underrättas t.ex. om den fördragsslutande parten anser att detta skulle kunna försvåra eller äventyra förhandlingarna.

64 §. *Ålands initiativrätt.* I paragrafen föreslås att Ålands regering kan väcka förslag hos statsrådet om förhandlingar om internationella förpliktelser. Motsvarande bestämmelse finns i 58 § 1 mom. i gällande självstyrelselag. Denna initiativrätt gäller även internationella förpliktelser som Ålands regering enligt lagförslagets 67 § på begäran kan bemyndigas att förhandla fram.

65 §. *Ålands medverkan i förhandlingar.* I paragrafen föreslås att Ålands regering på begäran ska ges tillfälle att delta i förhandlingar om multilaterala eller bilaterala internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, om detta är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas. Med förhandlingsorgan avses också motsvarande förhandlingskonstellation. Representanten för Ålands regering deltar i förhandlingarna som en del av Finlands förhandlingsdelegation.

Förhandlingsdelegationen representerar hela Finland. Ståndpunkten som förhandlingsdelegationen framför ska vara samordnad. Paragrafen utökar Ålands regerings nuvarande rätt att delta i förhandlingar om internationella förpliktelser. Enligt 58 § 2 mom. i gällande självstyrelselag har Ålands landskapsregering rätt att delta endast om det finns särskilda skäl.

Gäller förhandlingarna angelägenheter som annars kan ha särskild betydelse för Åland, ska Ålands regering på begäran beredas tillfälle att delta, om särskilda skäl finns. I detta fall är det frågan om förpliktelser som inte innehåller bestämmelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Motsvarande bestämmelse finns i 58 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag.

66 §. *Ikraftträdande på Åland av internationella förpliktelser.* Paragrafens *1 mom.* motsvarar 59 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. Om ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse som Finland ingår eller förbinder sig till innehåller en bestämmelse i en fråga som enligt denna lag faller inom landskapets behörighet, träder bestämmelsen i kraft i landskapet endast om lagtinget ger sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelsen sätts i kraft. Statsrådet, dvs. det ministerium till vars förvaltningsområde förpliktelsen huvudsakligen hör, ska vidta åtgärder så att republikens president på justitieministeriets föredragning kan besluta att inhämta lagtingets bifall till den lag eller förordning genom vilken förpliktelsen sätts i kraft nationellt. Bifallet ska inhämtas i så god tid som möjligt för att lagtinget enligt huvudregeln ska kunna ge sitt bifall innan förpliktelsen godkänns enligt 93 § 1 eller 2 mom. i grundlagen. Bifallet ska om möjligt ges inom den tidtabell som gäller för att förbinda sig till den internationella förpliktelsen i enlighet med Finlands utrikespolitiska intressen. Även en dialog mellan statsrådet och lagtinget är således viktig i samband med att man förbinder sig till förpliktelsen. Om den internationella förpliktelsens bestämmelser gör det möjligt och folkrätten det medger samt om lagtingets behandlingstidtabell så kräver, är det även möjligt för Fin-lands statsledning att i enlighet med 93 § i grundlagen besluta om en regional reservation för Ålands del. Uteslutande statsledningen har behörighet att ge en regional reservation med stöd av 93 § i grundlagen och ett bifall av riksdagen eller lagtinget krävs således inte.

Reservationen kunde senare återtas, om Ålands lagting ger sitt bifall till författningen om sättande i kraft av förpliktelsen.

I paragrafens *2 mom.* finns en bestämmelse som syftar till att förhindra att en fördragsbestämmelse medför avvikelser eller undantag från självstyrelselagstiftningen utan att lagtinget har samtyckt till detta. Därför kan en bestämmelse som står i strid med självstyrelselagen träda i kraft på Åland endast om lagtinget ger sitt bifall med ett beslut som fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och lagen om sättande i kraft av förpliktelsen antas av riksdagen i den ordning 95 § 2 mom. grundlagen anger. Gäller bestämmelsen endast det språk på vilket myndigheterna på Åland ska stå i förbindelse med utlänningar eller utländska myndigheter, behandlas lagförslaget dock i vanlig lagstiftningsordning i riksdagen. Motsvarande bestämmelse finns i 59 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Lagtinget kan enligt det föreslagna *3 mom.* bemyndiga Ålands regering att ge ett sådant bifall som avses i 1 mom. Motsvarande bestämmelse finns i 59 § 3 mom. i gällande självstyrelselag. Ett dylikt bemyndigande kunde användas exempelvis när bifall krävs för en internationell förpliktelse som sätts i kraft genom förordning. Tidtabellen för inhämtandet av bifall till internationella förpliktelser är ofta utmanande, i synnerhet om det är fråga om en förpliktelse som ska godkännas genom ett s.k. opt in/out-förfarande eller en delegerad förpliktelse.

67 §. *Bemyndigande för Ålands regering att förhandla*. Bestämmelsen är ny. I *1 mom.* föreslås att republikens president kan i statsrådet utifrån statsrådets förslag bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om en internationell förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland och den andra fördragsslutande parten. Republikens president överväger från fall till fall om Ålands regering ska ges ett bemyndigande att förhandla och vad bemyndigandet i så fall ska omfatta. Bemyndigandet ska vara givet innan de förhandlingar som bemyndigandet avser får inledas.

Det bemyndigande som republikens president ger Ålands regering ska vara strikt avgränsat. Man kan analogt i grundlagsutskottets tolkningspraxis om delegerade avtal (GrUU 14/2010 rd, GrUU 19/2010 rd, GrUU 14/2014 rd, GrUU 66/2014 rd) få stöd för hur bemyndigandet till Ålands regering som avses i momentet ska avgränsas i fråga om exakthet och noggrann avgränsning. Således ska det i bemyndigandet nämnas vem eller vilka som är part eller parter samt avtalets substansområde. Ålands regering kan inte bemyndigas att föra förhandlingar om ett avtal av utrikes- eller säkerhetspolitisk betydelse eller för ett avtal som står i strid med grundlagen eller självstyrelselagstiftningen. Ett bemyndigande kan inte heller ges om riket samtidigt förhandlar eller står i beråd att förhandla om ett motsvarande avtal med samma part eller om Finland och den andra parten redan ingår i ett bilateralt eller ett multilateralt arrangemang som gäller samma sak.

Efter att bemyndigande getts skulle Ålands regering tillsätta förhandlingsdelegationen, dvs. namnge personer för förhandlingarna.

Enligt *2 mom*. ska Ålands regering underrätta statsrådet om hur förhandlingarna framskrider. Statsrådets representanter kan vid behov delta i förhandlingarna. På motsvarande sätt informerar Ålands regering de behöriga ministerierna eller det behöriga ministeriet om hur förhandlingarna framskrider. I förhandlingsskedet ska statsrådet hållas underrättat så att det kan bedöma om förhandlingarna förs inom ramen för bemyndigandet. Fördragsutkastet ska tillhandahållas riket för genomgång senast före undertecknandet av fördraget.

Enligt *3 mom*. kan Republiken president i statsrådet utifrån statsrådets förslag bemyndiga Ålands regering att säga upp ett statsfördrag eller en internationell förpliktelse som avses i 1 momentet. Ett bemyndigande enligt 1 mom. innebär således inte att uppsägningsrätten automatiskt tillfaller Ålands regering.

68 §. *Godkännande och ikraftträdande av internationella förpliktelser som har förhandlats fram av Åland*. Beslut om att underteckna en internationell förpliktelse som avses i 67 § ska fattas av republikens president i statsrådet utifrån statsrådets förslag i enlighet med behörighetsfördelningen i 93 § i grundlagen.

En sådan internationell förpliktelse som Ålands regering framförhandlat med stöd av ett bemyndigande är att betrakta som en traktat där Åland agerar på Finlands regerings vägnar (*Acting on behalf of the Government of the Republic of Finland*). Agerandet på vägnar av Finlands regering bör synas också i själva fördragstexten. Bemyndigandet som republikens president på basen av 93 § i grundlagen ger avgränsas till Ålands lagstiftningsbehörighet och binder endast Åland. En ändring av ett sådant avtal som Åland ingått på basen av ett bemyndigande kräver ett nytt bemyndigande.

Med avvikelse från förfarandet enligt 93 och 94 § i grundlagen föreslås i *1 mom.* att Ålands lagting på framställning av Ålands regering ska godkänna en förpliktelse som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram. Förpliktelsen sätts i kraft genom lagtingslag och bestämmelser om ikraftträdandet utfärdas genom förordning av Ålands regering. I det avseendet avviker momentet från grundlagen i fråga om godkännandet av en internationell förpliktelse och behörigheten för republikens president, statsrådet och riksdagen. Förfarandet föreslås gälla såväl för förpliktelser som hör till området för lagstiftningen som för sådana som inte gör det. Förfarandet enligt 66 § om givande av samtycke till en internationell förpliktelse som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, ska således inte tillämpas på en internationell förpliktelse som avses i 67 §.

Det att förpliktelsen sätts i kraft genom lagtingslag ger Ålands lagting nya befogenheter och det utgör ett undantag från 95 § 1 mom. i grundlagen. Ålands regering ska underrätta utrikesministeriet när lagtinget har godkänt förpliktelsen. Utrikesministeriet meddelar på diplomatisk väg den andra fördragsslutande parten eller de andra fördragsslutande parterna om godkännandet. Utrikesministeriet meddelar också det behöriga ministeriet om att Åland gett sitt godkännande.

I *2 mom.* föreslås att bestämmelser om ikraftträdandet av internationella förpliktelser enligt 67 § som satts i kraft med lagtingslag utfärdas genom förordning av Ålands regering. Förslaget utgör ett undantag från 95 § 3 mom. första meningen i grundlagen, av vilken det följer att bestämmelser om ikraftträdandet av en förpliktelse enligt huvudregeln ges genom förordning av statsrådet.

Enligt *3 mom.* ska internationella förpliktelser som avses i 67 § publiceras i Finlands författningssamlings fördragsserie i samråd mellan Ålands regering och statsrådet. I momentet föreslås i förtydligande syfte att på publiceringen tillämpas rikslagstiftning. Enligt 11 § i lagen om Finlands författningssamling (188/2000) publiceras fördragen i regel på finska och svenska. Om varken finska eller svenska är autentiska språk, ska fördraget dessutom publiceras på åtminstone ett autentiskt språk. Förpliktelsen i fråga publiceras i fördragsserien genom ett meddelande av det behöriga ministeriet. I 9 § i lagen om författningssamlingen ingår bestämmelser om möjligheten att låta bli att publicera fördrag i fördragsserien.

I *4 mom*. föreslås att om Republikens president enligt 67 § 3 momentet bemyndigat Ålands regering att uppsäga ett statsfördrag eller internationell förpliktelse, tillämpas det förfarande som stadgas i 1–3 momenten, med undantag av Republikens presidents befullmäktigande.

69 §. *Ålands nationella ansvar för internationella förpliktelser*. Den föreslagna paragrafen är ny. I paragrafen föreslås reglerat ansvaret för Ålands regering att genomföra sådana internationella förpliktelser som enligt 66 § i lagförslaget hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet samt för att sådana internationella förpliktelser som den har förhandlat fram enligt 67 och 68 § genomförs nationellt. I paragrafen föreslås angivet att självstyrelsen bär på nationell nivå det ekonomiska ansvaret för ett otillräckligt genomförande av sådana förpliktelser. Det föreslås uttryckligen framgå av 70 § att Åland har rätt att försvara sina intressen, på motsvarande sätt som är fallet vid verkställigheten av unionsrätten.

En internationell förpliktelse som Ålands regering har förhandlat fram med stöd av ett bemyndigande är att betrakta som ett fördrag där Åland agerar på Finlands regerings vägnar. Finska staten är därför internationellt ansvarig för förpliktelsen, även om den nationellt hör till Ålands behörighet. Syftet med paragrafen är att klargöra att Åland är nationellt ansvarigt gentemot riket förutom för genomförandet av internationella förpliktelser inom dess lagstiftningsbehörighet, även för de förpliktelser Åland förhandlat fram. Situationen kan delvis jämföras med Ålands nationella ansvar i ärenden som gäller Europeiska unionen. Åland ansvarar för genomförandet inom sin behörighet av förpliktelser enligt 67 och 68 §, medan Finland ansvarar internationellt för förpliktelsen.

Den föreslagna paragrafens *1 mom.* bekräftar att Åland enligt behörighetsfördelningen i självstyrelselagen är nationellt ansvarigt för genomförandet av internationella förpliktelser inom lagtingets lagstiftningsbehörighet som avses i 66 § och att fördrag som Åland har enligt 67 och 68 § förhandlat fram med stöd av ett bemyndigande verkställs och efterlevs. Uppstår det till följd av förpliktelser som Ålands regering ska genomföra en fråga om ansvaret för genomförandet, ankommer detta på Åland. Motsvarande gäller i fråga om fördrag som Åland bemyndigats att förhandla fram. Vid eventuella problem som gäller det internationellrättsliga förhållandet mellan Finland och den fördragsslutande parten eller mellan enskilda och finska staten, ansvarar Åland på den nationella nivån med stöd av momentet således för eventuella ersättningskrav i förhållande till riket. Det kan, beroende på den internationella förpliktelsen, exempelvis vara fråga om att Finland blivit skyldigt att betala ett vitesbelopp, ersättning för skada eller kostnader för ett skilje- eller annat överenskommet förfarande till en fördragsslutande part eller till en enskild. Bestämmelsen gäller uteslutande Ålands ansvar gentemot riket.

I *2 mom.* föreslås en allmän bestämmelse om Ålands nationella ansvar för ersättningar som staten dömts att ersätta det internationella samfundet som en följd av en åtgärd som Åland inom sin behörighet vidtagit eller försummat att vidta. Av bestämmelsen föreslås framgå Ålands ansvar för att verkställa en order eller en dom av ett internationellt tvistlösningsorgan till de delar denna avser en åtgärd eller försummelse av något självstyrelseorgan. Bestämmelsen motsvarar det ersättningsansvar på nationell nivå för Åland som i nuläget avgränsats till genomförandet av unionsrätten på rättsområden som hör till lagtingets behörighet.

70 §. *Ålands rätt till genmäle.* Paragrafen är ny. I paragrafen föreslås bestämmelser om Ålands rätt att försvara sig i tvister som avses i 69 §. Uppstår det på ett internationellrättsligt plan ett behov av att Finland förhandlar med den fördragsslutande parten om eventuella konsekvenser av ett otillräckligt genomförande av en förpliktelse som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram, är det följdriktigt att Ålands regering för att kunna försvara sitt agerande, är representerad i förhandlingsdelegationen eller, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, befullmäktigas att företräda riket i sådana förhandlingar. Motsvarande gäller om Åland brustit i att genomföra en internationell förpliktelse lagtinget enligt 66 § gett sitt bifall till. På motsvarande sätt som enligt detaljmotiveringarna till 11 kap. i lagförslaget, ska riket inte i en förhandling kunna medge ersättningsanspråk i ett internationellt sammanhang i högre grad än vad Ålands regering är villig till.

71 §. *Bedömning av ansvar och jämkning av ansvarsbelopp.* Paragrafen är ny. I samband med tillämpningen av 69 § kan meningsskiljaktigheter mellan riket och självstyrelsen i frågor som i grunden bygger på att Finland anses ha brutit mot en internationell förpliktelse uppstå. I paragrafen föreslås en bestämmelse för situationer då staten och Åland är oeniga om återbetalningen till staten av en ersättning p.g.a. Ålands försummelse att utfärda ikraftträdandelagstiftning eller att efterleva den internationella förpliktelsen eller att i övrigt genomföra eller efterleva en internationell förpliktelse som lagtinget inom Ålands lagstiftningsbehörighet gett sitt bifall till.

I rättspraxis behandlas meningsskiljaktigheter om brott mot internationella förpliktelser som offentligrättsliga förvaltningstvistemål (HFD 1991 A 47; en utlännings ansökan om att utifrån ett beslut av FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna få ersättning av finska staten behandlades som ett förvaltningstvistemål). Se även HD:1993:3; Talan föll inte under allmän domstols behörighet till den del grunden därför var statens skyldighet att betala ersättning med stöd av internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och den ståndpunkt som kommittén för de mänskliga rättigheterna grundat på konventionen. Det föreslås i momentet att i första hand Delegationen för Ålandsärenden ska kunna ta ställning till frågan om återbetalningen. Om parterna inte nöjer sig med Delegationens beslut, avgörs saken som ett annat förvaltningsprocessuellt ärende av högsta förvaltningsdomstolen.

I första hand bör staten och självstyrelsemyndigheterna försöka komma överens i ersättningsfrågan. Av 1 mom. föreslås framgå att ett ansvarsbelopp som avses i 69 § kan jämkas.

I *2 mom.* föreslås en mekanism för lösning av sådan oenighet som staten och självstyrelsemyndigheterna inte lyckas överbrygga trots förhandlingar. Det är inte ändamålsenligt att begära ett ställningstagande av Delegationen för Ålandsärenden, om parterna inte har förhandlat om saken. En prövning vid Delegationen för Ålandsärenden av ansvaret för ett ersättningsyrkande eller ansvarsbeloppet kommer således i fråga först om parterna fortsättningsvis är oeniga, trots att förhandlingar har förts. Vid avgörande av saken vid högsta förvaltningsdomstolen ska allmänna principer för avgörande av motsvarande andra förvaltningsprocessuella ärenden tillämpas. (se 4 kap. i lagen om rättegång i förvaltningsärenden).

I *3 mom.* Vid missnöje över Delegationens ställningstagande avgörs saken av högsta förvaltningsdomstolen. Avgörandet avses ske på det sätt som föreskrivs i 4 kap. i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019), dvs. ärendet avgörs i den ordning som gäller för ett annat förvaltningsprocessuellt ärende.

11 kap. **Ärenden som gäller Europeiska unionen**

72 §. *Ålands deltagande i den nationella beredningen av ärenden som bereds vid Europeiska unionens institutioner.* Enligt den föreslagna paragrafens *1 mom.* har Ålands regering rätt att vid statsrådet delta i beredningen av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom Europeiska unionen när det är fråga om beredning av ärenden i vilka lagstiftningsbehörigheten enligt självstyrelselagen skulle höra till lagtinget, om inte beslutet fattades inom Europeiska unionen. Deltaganderätten gäller även i ett ärende som på något annat sätt kan ha särskild betydelse för Åland, fastän lagstiftningsbehörigheten för detta enligt självstyrelselagen hör till riksdagen. Uttrycket "beslut som fattas inom Europeiska unionen" används också i 93 § 2 mom. i grundlagen. Uttrycket omfattar i vid mening alla de ärenden och kategorier av ärenden som är föremål för beslutsfattande inom EU. Fråga är om sådant beslutsfattande vid EU:s institutioner som Finlands regering deltar i.

Deltagandet i EU-ärendeberedningen har organiserats så att Ålands regering deltar i arbetet i statsrådets EU-beredningssektioner och i kommittén för EU-ärenden. Enligt reglementet för statsrådet har Ålands lantråd rätt att bli hörd av EU-ministerutskottet i ett EU-ärende som rör frågor inom landskapets behörighet eller som är särskilt viktigt för landskapet.

Syftet med den gemensamma beredningen är att i den nationella beredningen sammanjämka Ålands ståndpunkter med statsrådets så att Finland kan tala med en röst i Europeiska unionens institutioner. För att statens och Ålands intressen effektivt ska kunna bevakas krävs i allmänhet att man först kan nå samförstånd på det nationella planet.

Motsvarande bestämmelse ingår i första meningen till 59 a § i gällande självstyrelselag. I de föreslagna 80—82 § finns separata bestämmelser om hur Ålands regering deltar i beredningen av Finlands ställningstaganden i ärenden om s.k. fördragsbrott, som gäller underlåtelse att iaktta medlemskapsförpliktelser. Bestämmelserna motsvarar gällande 59 c §.

Enligt *2 mom.* ska Ålands regering underrättas om beredningen inom Europeiska unionen av de ärenden som avses i 1 mom. I praktiken ges informationen via enheten för EU-informationsförvaltning vid statsrådets kansli, som på försorg av det behöriga ministeriet sänder kommissionens och rådets dokument till Ålands regering. Ansvaret för att information om ärendeberedningen ges ligger på det behöriga ministeriet och i varje enskilt ärende på den ansvarsperson eller föredragande som vid ministeriet utsetts för ärendets beredning.

I *3 mom.* föreslås en bestämmelse om Ålands lagtings medverkan i övervakningen av att subsidiaritetsprincipen i Europeiska unionen följs. Lagtinget kan delge riksdagen sin ståndpunkt när det gäller subsidiaritetskontrollen och det är fråga om lagstiftning som enligt självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Lagtingets ståndpunkt ska framgå av de ställningstaganden som tillställs Europeiska unionens institutioner. Bestämmelsen motsvarar 59 a § 4 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Förfarandet med motiverat yttrande från lagtinget tillämpas även med stöd av en ändring av 30 § i riksdagens arbetsordning som trädde i kraft den 15 december 2009. Närmare procedurbestämmelser finns i 18 a § i arbetsordningen för stora utskottet, vilka trädde i kraft den 1 januari 2009. Vid behandlingen av ändringen i riksdagens arbetsordning ansåg grundlagsutskottet det lämpligt att bestämmelser om rätt för Ålands lagting att delta i subsidiaritetskontrollen tas in både i riksdagens arbetsordning och i självstyrelselagen (GrUB 9/2009 rd). För att förtydliga den konstitutionella grunden för samverkan mellan riksdagen och Ålands lagting måste frågan regleras i självstyrelselagen (GrUB 4/2010 rd och GrUB 1/2011 rd).

73 §. *Delgivning av Ålands ståndpunkt i Europeiska unionens institutioner.* Enligt den föreslagna paragrafen ska Ålands ståndpunkter delges i EU, om Ålands regering begär det och saken gäller en fråga som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Till denna del motsvarar bestämmelsen nuläget enligt 59 a § 3 mom. i nuvarande självstyrelselag. I de frågor där lagtingets lagstiftningskompetens har övergått på EU har det ansetts rimligt att Finland, i de fall där ett sammanjämkat ställningstagande inte har uppnåtts, delger Ålands ståndpunkt, eftersom Åland inte är direkt företrätt i EU:s institutioner.

Bestämmelsen föreslås utvidgad att under ovan nämnda förutsättningar gälla delgivning av Ålands ståndpunkt också i frågor som annars har särskild betydelse för Åland. Bestämmelsen avser därmed även sådana ärenden under beredning vid unionens institutioner som enligt behörighetsfördelningen i självstyrelselagen hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Rätten för Ålands regering att delta i den nationella beredningen av EU-ärenden enligt 72 § avser redan såväl ärenden inom Ålands som rikets behörighet. I

praktiken har Ålands från Finlands avvikande ståndpunkt förts fram under beredningen inom unionen av någon enstaka fråga som hör till rikets behörighet.

Detta innebär att statsrådet och Ålands regering i de ärenden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som annars har särskild betydelse för Åland, ska försöka nå ett gemensamt ställningstagande. I dessa fall kan Finlands ställningstagande innehålla exempelvis förslag till särskilda arrangemang eller övergångstider för Åland. Om ett gemensamt ställningstagande däremot inte är möjligt, till exempel på grund av att förhållandena på Åland anses kräva andra lösningar än i riket, är Finlands representanter skyldiga att delge Ålands regerings ståndpunkter.

Det kan också vara fråga om att Finland delger Ålands åsikt i en lagstiftningsfråga. Det finns inget som hindrar att Finland för fram sin egen åsikt som medlemsstat men samtidigt uppger att Åland har en annan uppfattning. Eftersom målet bör vara att Finland inte för fram olika ståndpunkter, delges avvikande ståndpunkter endast om Ålands regering uttryckligen begär det. Då kan Ålands regering och statsrådet (det behöriga ministeriet) också diskutera hur ståndpunkterna bäst kan presenteras.

I de E-brev och U-skrivelser som överlämnas till riksdagen tas som regel in ett avsnitt med en bedömning av ärendets betydelse för Åland, förutom att i dokumenten antecknas Ålands regerings synpunkter då dessa förts fram.

74 §. *Ålands deltagande i beredningen av ärenden vid Europeiska unionens institutioner.* I paragrafen föreslås bestämmelser om Ålands regerings rätt att delta i ärendeberedningen också när ärenden inom Ålands behörighet bereds inom Europeiska unionen. Bestämmelsen motsvarar i det avseendet nuläget enligt 59 a § 3 mom. 2 meningen i gällande självstyrelselag.

Bestämmelsen föreslås dessutom utvidgad att gälla en motsvarande rätt till deltagande för Ålands regering i frågor som annars har särskild betydelse för Åland. Bestämmelsen avser därmed även sådana ärenden under beredning vid unionens institutioner som enligt behörighetsfördelningen i självstyrelselagen hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Rätten för Ålands regering att delta i den nationella beredningen av EU-ärenden enligt 72 § avser redan såväl ärenden inom Ålands som rikets behörighet. I praktiken har en representant för landskapsregeringen på begäran eller inbjuden av ett ministerium deltagit också när ärenden inom rikets lagstiftningsbehörighet har beretts vid unionens institutioner.

Ålands regering ska på begäran ges tillfälle att delta med Finlands representanter då ärendet bereds. Formerna för deltagandet i Finlands delegations arbete inklusive deltagande i EU:s beredande organ bestäms inom statsrådet efter samråd med Ålands regering. Det finns således inget som hindrar att t.ex. en ledamot av Ålands regering deltar i rådsmöten eller att en tjänsteman från självstyrelseförvaltningen deltar i beredningen i rådets arbetsgrupp.

Enligt grundlagen företräder statsministern Finland vid Europeiska rådets möten. Europeiska rådet beslutar om de biträdande ministrar som kan delta vid Europeiska rådet. För det fall att rådet skulle ge biträdande ministrar deltaganderätt i Europeiska rådet, hör det enligt reglementet för statsrådet till statsrådets allmänna sammanträde att besluta om den minister som biträder statsministern. Statsrådets allmänna sammanträde beslutar även om deltagandet för någon annan i statsledningen än statsministern i sådan verksamhet i Europeiska unionen som inte gäller Europeiska rådet. Inom statsrådet bestämmer i övrigt det behöriga ministeriet, vid behov i samarbete med andra berörda ministerier, hur Finland ska vara företrätt t.ex. på EU-rådets möten, i rådets arbetsgrupper eller inom kommittologin. Ministern beslutar om den delegation som ska företräda Finland vid ett EU-rådsmöte.

Initiativet till att en representant för Åland deltar i beredningen inom Europeiska unionen kommer således från Ålands regering. Även bedömningen av när det är förnuftigt och för Åland viktigt att ha en representant på plats hör till självstyrelsemyndigheterna. Statsrådet är således inte skyldigt att särskilt höra sig för om Åland önskar sända representanter till något möte. Statsrådet eller andra statliga myndigheter kan givetvis också själva ta initiativet till att Ålands regering sänder en egen representant, om detta anses behövligt.

När viktiga frågor inom lagtingets behörighet har behandlats på EU-nivån har representanter för Ålands landskapsregering i praktiken deltagit i kommissionens kommittéer samt i EU-rådets arbetsgrupper och även i rådets möten som en del av Finlands delegation. I de fall landskapsregeringen framfört en begäran att delta har deltagandet möjliggjorts och förhållandet mellan statsrådet och landskapsregeringen har fungerat smidigt.

Möjligheten för Åland att delta i beredningen inom Europeiska unionen kan i praktiken vara begränsad av skäl som beror på unionsrätten eller EU:s arbetsrutiner. Ålands regering kan dock inte förvägras deltagande i de fall när saken hör till lagtingets behörighet eller annars har särskild betydelse för Åland och ett deltagande är möjligt enligt unionsrätten och EU:s arbetssätt.

Inom beredningen i Europeiska unionen deltar Ålands representanter såsom en del av Finlands delegation. Bestämmelsen gäller möjligheten att delta i beredningen inom Europeiska unionen och avser inte ett deltagande i själva beslutsfattandet. Ålands representanter har således inte rätt till en fristående talerätt oberoende av Finlands ställningstaganden. Det finns inte något hinder för att Ålands representanter håller anföranden vid mötena med samtycke av ordföranden för Finlands delegation, som i regel är det ansvariga ministeriets representant. Exempelvis vid behandlingen av ställningstaganden som har formulerats av Ålands regering är det mycket naturligt att Finlands anföranden hålls av Ålands representant. Ålands regering står själv för sina kostnader för deltagande i möten på EU-nivå.

75 §. *Behörighetsfördelningen vid genomförande av Europeiska unionens beslut.* Paragrafen motsvarar nuläget enligt 59 b § 1 mom. i gällande självstyrelselag, men den har förtydligats.

Behörighetsfördelningen mellan Åland och staten består även vid genomförande av unionsrätten. Begreppet ”beslut som har fattats inom Europeiska unionen” ska i denna paragraf liksom även i 72 § i lagen förstås i vid bemärkelse och i förening med begreppsapparaten i 8 kap. i grundlagen. Bestämmelsen ingår i 59 b § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag.

76 §. *Ålands rätt att vid tillämpning av EU-rätten formulera förslag till Finlands ståndpunkt.* I paragrafen finns en bestämmelse om Ålands regerings rätt att formulera innehållet i Finlands ställningstagande till den del det är fråga om ett ärende som hör till lagtingets lagstiftnings-behörighet och som gäller tillämpning av Europeiska unionens gemensamma politik på Åland dvs. närmast i fråga om vissa miljöfrågor, jordbruksfrågor, fiske, stöd eller vissa statsstöd. Bestämmelsen ingår i 59 a § i nuvarande självstyrelselag (jfr 72 § i lagförslaget). Eftersom den gäller den nationella beredningen av EU-ärenden i anslutning till genomförandet av EU:s beslut, föreslås den fogad till den nu föreslagna paragrafen. Uppgörandet av exempelvis nationella stödprogram grundar sig på EU:s förordningar om strukturfonderna, jordbruksfonden och havs-, fiskeri- och vattenbruksfonden. Kommissionen fattar slutligt beslut om godkännande av det förslag till plan eller program som uppgjorts för den enligt unionsrätten EU-medfinansierade programperioden och som medlemsstaten Finland enligt statsrådets beslut, även till den del Åland kan beröras, lämnat till kommissionen. I praktiken har Ålands regering således

befogenheten att bereda Finlands förslag för Åland till kommissionen angående t.ex. sådana planer som gäller program som ska tillämpas på Åland, om planerna till sitt innehåll hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Om något eget program inte föreslås för Åland, utan det är en del av ett mer riksomfattande program, bereder Ålands regering den del av programutkastet med åtgärdsförslag som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, dvs. formulerar Finlands ställningstagande om tillämpningen, med andra ord genomförandet av unionens gemensamma politik på Åland till denna del.

77 §. *Samrådsskyldighet och beslutsfattande vid genomförandet av EU-rätten.* Paragrafen motsvarar nuläget enligt 59 b § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag, men den har förtydligats. Syfte är att betona samrådets betydelse för att uppnå en samstämmig syn på genomförandet av Europeiska unionens beslut särskilt i ärenden där genomförandet i riket och på Åland är beroende av varderas myndighetsåtgärder.

Begreppet ”beslut som har fattats inom Europeiska unionen” ska i denna paragraf liksom även i 75 § i lagen förstås i vid bemärkelse och i förening med begreppsapparaten i 8 kap. i grundlagen. Bestämmelsen ingår i 59 b § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag.

I *1 mom.* ingår en bestämmelse om samrådsskyldighet som har sitt ursprung i 59 b § 2 mom. första meningen i nuvarande lag. Den nuvarande allmänna bestämmelsen om samråd föreslås uttryckligen klargjord i fråga om de situationer där samråd förutsätts. Den föreslås avse fem olika varianter av situationer där behörigheten att genomföra unionsrätten på Åland ankommer på de åländska myndigheterna och i övriga delar av Finland på staten, men där åtgärderna för genomförandet behöver anpassas till varandra. I dessa fall ställer unionsrätten inte i regel några hinder för att genomförandet sker separat å ena sidan på Åland och å andra sidan i övriga delar av Finland, förutsatt att verkställighetsåtgärderna anpassas till varandra på ett riktigt sätt. I dessa fall har de åländska myndigheterna och riksmyndigheterna en samrådsskyldighet. Självstyrelsen och det ministerium och/eller den riksmyndighet till vars förvaltningsområde genomförandeåtgärderna i riket hör, ska samråda och med hjälp av ömsesidiga kontakter försäkra sig om att de åtgärder vardera myndigheten avser vidta inom sin förvaltningsbehörighet går att anpassa till varandra.

Med samråd avses att Ålands regering och statsrådet ska eftersträva en lösning som är acceptabel för dem båda. Om Finland genom ett beslut på EU-nivå exempelvis har tilldelats en gemensam resurs eller en rättighet eller det har förutsatts att man gemensamt inom medlemsstaten fullgöra en förpliktelse, och såväl statens som Ålands myndigheter ska fatta beslut om utnyttjande av resursen eller rättigheten eller om fullföljande av förpliktelsen, ska myndigheterna i samråd se till att den gemensamma resursen, rättigheten eller förpliktelsen administreras med iakttagande av unionsrätten. Den gemensamma resursen/rättigheten eller förpliktelsen som avses kan gälla exempelvis någon gemensam kvot för Finland, som en fiskekvot för någon viss fiskart eller medlemsstatsvisa utsläppsrätter eller skyldigheten att införa utsläppstak eller genomföra miljömål för förnybara energiformer. Fråga kan även vara enligt praxis om att överenskomma om Ålands andel av medel som fås från EU:s olika fonder.

Som ett förtydligande i förhållande till nuläget föreslås det av *2 mom.* framgå att om den statliga och åländska myndigheten är överens efter samråd, fattar vardera myndigheten beslut om exempelvis sin respektive andel av resursen, rättigheten eller förpliktelsen i enlighet med samrådet. Begreppet ”beslut” avser här även andra typer av förvaltningsåtgärder som t.ex. framtagande av lagförslag och motsvarande förberedande åtgärder.

Om parterna är oeniga om att verkställigheten av Europeiska unionens beslut förutsätter ett sådant samråd som avses i 1 mom., avgörs saken som en behörighetstvist av Delegationen för Ålandsärenden enligt 52 § i lagförslaget.

Den möjlighet enligt 59 b § 2 mom. fjärde meningen i nuvarande självstyrelselag att begära en rekommendation till avgörande av Delegationen för Ålandsärenden av vilka åtgärder som staten och självstyrelsen bör vidta för verkställigheten av EU:s beslut, utgår som obehövlig. Delegationen kan på begäran ge utlåtanden till domstolar, ministerier och Ålands regering om lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Förslaget innebär att någon annan riksmyndighet än ett ministerium eller en annan självstyrelsemyndighet än Ålands regering inte längre enligt den föreslagna 77 § har möjlighet att begära ett utlåtande av Delegationen.

I *3 mom.* första meningen föreslås en lösningsmekanism efter samråd för andra situationer än den som avses i paragrafens 1 mom. Bestämmelsen motsvarar den som ingår i 59 b § 2 mom. andra och tredje meningen i nuvarande självstyrelselag och nuvarande bestämmelse föreslås fortsättningsvis ingå i lagförslaget. Det kan inte uteslutas att en situation uppkommer i framtiden vid enighet exempelvis om avskiljandet av Ålands andel av en resurs som EU tilldelat Finland eller förvaltningen av en gemensam resurs, rättighet eller förpliktelse. Statens myndigheter och självstyrelsemyndigheterna förväntas i första hand inom ramen för sina befogenheter vidta de åtgärder som är nödvändiga för efterlevnaden av EU-rätten på sina områden, varför en förvaltningsåtgärd är att se som den yttersta åtgärden.

Det är ändamålsenligt att hålla kvar den nuvarande bestämmelsen i självstyrelselagen för situationer där den åländska myndigheten är enig med statens myndighet om att en enda förvaltningsåtgärd kan komma i fråga för genomförandet av EU-rätten och om innehållet i denna. Exempelvis under pågående och de tidigare programperioderna under Finlands och Ålands EU-medlemskap för genomförande av den gemensamma jordbruks-, fiskeri- och regionalpolitiken inom unionen, har i de programförslag statsrådet godkänt för Finland och Åland för att sändas till EU-kommissionen för behandling, angivits även Ålands andel inom landskapets behörighet enligt självstyrelselagen av de totala fondmedel som föreskrivits för Finland. Exempelvis denna åtgärd utgör vid enighet en förvaltningsåtgärd enigt bestämmelsen i 3 mom.

Bestämmelserna ska tolkas snävt, eftersom en enda förvaltningsåtgärd innebär ett intrång i de behöriga myndigheternas befogenheter. Behörig statlig myndighet för att fatta förvaltningsbeslutet, är den myndighet till vilken saken hör enligt gällande rikslagstiftning och denna har även ansvaret för att komma överens i saken med självstyrelsemyndigheterna. Det är oftast fråga om ärenden som hör till beslutsfattandet vid ett ministerium eller statsrådets allmänna sammanträde.

I *4 mom.* finns ett undantag från huvudregeln angående behörighetsfördelningen mellan Ålands regering och statsrådet i situationer där medlemsstaten enligt unionsrätten kan utse endast en förvaltningsmyndighet för att sköta vissa frågor i medlemsstaten. Bestämmelsen motsvarar gällande bestämmelse i 59 b 3 mom. med några tillägg.

I 4 mom. föreslås det att det av den första meningen i momentet framgår att kravet på en enda förvaltningsmyndighet ska ovillkorligen följa av unionsrätten. Dessutom föreslås i momentets andra mening en ny bestämmelse som i de ovillkorliga situationer som här avses, förpliktar det behöriga ministeriet att tidigt involvera Ålands regering i de åtgärder som avses gälla också självstyrelsemyndigheterna.

I normalfallet beslutar självstyrelsen inom sin behörighet vilken åländsk myndighet som ska ansvara för vissa ärenden. För en ovillkorlig situation där endast en förvaltningsmyndighet får utses enligt unionsrätten, ska det dock undantagsvis höra till statens uppgifter att utse den nationella myndigheten. En sådan reglering enligt EU-rätten utgör en inskränkning av Ålands behörighet enligt självstyrelselagen. Genom Nationernas Förbunds beslut år 1921, enligt vilket Ålandsöarna fortsättningsvis ska lyda under Finlands suveränitet, förband sig Finland att bl.a. upprätthålla självstyrelse på Åland. Beslutet är

numera en del av den internationellrättsliga sedvanerätten. På nämnda grund och eftersom EU-rätten har företräde framom nationell rätt, är det viktigt att man i den nationella beredningen av EU-ärenden inom statsrådet uppmärksammar sådana förslag till EU-rättsakter, vilka vid genomförandet av EU-rätten på Åland innebar en framtida inskränkning av Ålands självstyrelse, samt att ministerierna genom förhandlingar vid EU:s institutioner aktivt verkar för att bestämmelser om en förvaltningsmyndighet undviks i EU:s rättsaktsberedning.

Den praktiska betydelsen av detta undantag begränsas dock av bestämmelsen i tredje meningen i momentet. Enligt den ska en sålunda utsedd statlig myndighet, när den fattar ett beslut som annars skulle höra till Ålands behörighet, fatta beslutet i enlighet med Ålands regerings ståndpunkt. Det kan t.ex. hända att unionsrätten förutsätter att beslut om beviljande av vissa förvaltningsbeslut koncentreras till en enda därtill utsedd myndighet i varje medlemsstat. Om man antar att behörigheten att bevilja exempelvis ett tillstånd enligt fördelningen av förvaltningsbehörighet skulle ankomma på Ålands regering och att riket har utsett en bestämd statlig myndighet att bevilja sådana tillstånd, ska denna myndighet således också bevilja tillstånd på Åland, fastän uppgiften enligt den normala behörighetsfördelningen skulle ankomma på en åländsk myndighet.

Den statliga myndigheten ska innan den fattar beslut hålla kontakt med Ålands regering och den prövningsrätt som eventuellt finns när beslutet fattas ska utövas på ett sätt som framgår av Ålands regerings ståndpunkt. Den statliga myndighet som formellt fattar beslutet ska således följa Ålands regerings ståndpunkt, om detta är juridiskt möjligt. Enbart det faktum att t.ex. tillståndspolitiken på Åland är annorlunda än i övriga delar av landet, ska inte kunna anses vara ett juridiskt hinder. Då den statliga myndigheten avgör ett sådant förvaltningsärende, ska lagtingslagstiftning tillämpas.

Bestämmelserna ska tolkas snävt, eftersom en enda förvaltningsmyndighet innebär ett intrång i de behöriga myndigheternas befogenheter. Behörig statlig myndighet för att fatta beslutet, är den myndighet till vilken saken hör enligt gällande rikslagstiftning och denna har även ansvaret för att komma överens i saken med självstyrelsemyndigheterna. Det är oftast fråga om ärenden som hör till beslutsfattandet vid ett ministerium eller statsrådets allmänna sammanträde.

Paragrafen ska inte hindra att man tillämpar möjligheten enligt 43 § att genom överenskommelseförordning överföra de ovan avsedda nationella förvaltningsuppgifterna på en åländsk myndighet.

78 §. *Förfarande vid oenighet om visst genomförande av EU:s beslut.* I paragrafens *1 mom.* föreslås det att Delegationen för Ålandsärenden på begäran av antingen den statliga eller den åländska myndigheten avgör saken, om nämnda myndigheter inte efter samråd är överens om vilken Ålands andel är av den resurs, rättighet eller den förpliktelse som Finland tilldelats eller ålagts genom en EU-rättsakt. Bestämmelsen är ny och avser situationer som tar sikte på att utröna fördelningen mellan Åland och riket av exempelvis en resurs som tilldelats medlemsstaten och där oenighet råder om saken mellan den statliga och den åländska myndigheten.

Innehållet i denna enda verkställighetsåtgärd som gäller avskiljandet av Ålands andel av resurser eller rättigheter som tilldelats eller förpliktelser som ålagts Finland genom beslut av Europeiska unionen, ska vid oenighet mellan parterna beslutas av Delegationen. Det här förfarandet föreslås gälla oavsett att verkställigheten på Åland av EU-rättsakter eller Europeiska unionens beslut enligt den behörighetsfördelning mellan lagtinget och riksdagen som följer av huvudregeln i 75 § i lagförslaget normalt ankommer på de åländska myndigheterna och i övriga delar av landet på de statliga myndigheterna.

Delegationen är ett oberoende expertorgan i fråga om tolkningen av självstyrelselagen och den har också andra uppgifter i självstyrelsesystemet. I lagförslaget har Delegationens uppgifter även i andra avseenden utökats. Genom förslaget blir ingreppet i självstyrelsens nuvarande behörighet mera neutralt. I nuläget uppfattas det ske ett sådant ingrepp, om en statlig myndighet enligt 59 b § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag ensam fattar ett beslut i en fråga som enligt behörighetsfördelningen mellan riket och Åland egentligen hör till självstyrelsen. Det är därför ändamålsenligt att Delegationen får till uppgift att avgöra en i momentet avsedd oenighet.

I *2 mom.* föreslås att Delegationen ska fatta sitt beslut i brådskande ordning. En stram tidsram är nödvändig, eftersom de EU-rättsakter genom vilka medlemsstaterna tilldelas resurser eller åläggs förpliktelser, förutsätts genomförda inom en viss tid. Genomförandet av EU-rätten i medlemsstaten, kan sällan invänta en längre tid av samråd för avgörande av förfrågor, om berörda förvaltningsmyndigheter i riket och på Åland är oeniga om Ålands andel av en av Finland tilldelad resurs eller rättighet eller en förpliktelse som ålagts Finland.

Med hänsyn till principen om en god förvaltning enligt grundlagen föreslås det av 2 mom. också framgå att Delegationens för Ålandsärenden beslut ska föregås av ett hörande av de förvaltningsmyndigheter i riket och på Åland som normalt är behöriga att vidta verkställighetsåtgärder i en sådan fråga som på grund av oenighet förutsätter ett beslut om avskiljande av Ålands andel. Delegationen kan även inhämta annan nödvändig utredning, som kan vara exempelvis att höra andra berörda myndigheter och att inhämta utlåtanden av oberoende experter.

I paragrafens *3 mom.* föreslås det att en bestämmelse om besvär över Delegationens för Ålandsärenden beslut enligt 1 mom. om att avskilja Ålands andel. Sådant besvär föreslås kunna anföras hos högsta förvaltningsdomstolen i första instans. Det här är en avvikelse från principen vid stiftandet av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden om att endast beslut av statsrådets allmänna sammanträde ska kunna prövas i första instans av högsta förvaltningsdomstolen. Med hänsyn till att fråga är om ett avgörande vid oenighet mellan statsrådet och Ålands regering som har betydelse för båda myndighetsparter, finns det skäl att jämställa Delegationens beslutsfattande med beslut som fattas av statsrådet vid dess allmänna sammanträde. Däremot finns det inte tillräckliga skäl för ett besvärförbud i fråga om ett avgörande som Delegation tar med stöd av den föreslagna bestämmelsen. Det är ändamålsenligt att Delegationens beslut ska kunna verkställas omgående trots att besvär anförs. Saken föreslås därför beaktad i momentets sista mening.

Till *4 mom.* föreslås i klargörande syfte fogat en hänvisningsbestämmelse till ändringssökandet enligt rikslagstiftningen för beslut som en riksmyndighet fattat med stöd av 77 § 3 eller 4 mom.

I de ärenden som avses i 77 § 3 och 4 mom. i lagförslaget tillämpas efter samråd de lösningsmekanismer som föreskrivs i nämnda moment oavsett om ett beslut ska fattas på grund av att parterna är eniga eller inte. Momenten motsvarar gällande bestämmelser i 59 b 2 och 3 mom. i självstyrelselagen.

79 §. *Ålands regerings kontakt med Europeiska kommissionen.* I paragrafen finns bestämmelser om kontakter mellan Ålands regering och kommissionen i frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och som gäller verkställighet på Åland av unionsrätten och unionens gemensamma politik på Åland. Ålands regering har rätt att stå i kontakt med kommissionen i dessa ärenden. Paragrafen avser formella, officiella kontakter. Den påverkar inte informella kontakter mellan de åländska myndigheterna och kommissionen. Paragrafen motsvarar 59 b § 4 mom. i gällande självstyrelselag med ett undantag. Ur den föreslagna paragrafen föreslås bestämmelsen i nuvarande 59 b § 4 mom. i självstyrelselagen utgå, enligt vilken Ålands regering och statsrådet närmare

kommer överens om hur statsrådet informeras om kontakter mellan Ålands regering och kommissionen.

Frågor som avses i paragrafen är t.ex. anmälningar som gäller offentlig upphandling, anmälningar om s.k. statligt stöd till näringslivet och verkställighet av strukturfondsprogram på Åland med tillhörande rapporteringsskyldigheter. Paragrafen avser också svar på sådana förfrågningar som kommissionen riktar till Finland och som gäller olika ärenden, t.ex. förfrågningar om innehållet i lagstiftningen eller om myndigheternas verksamhet inom lagtingets behörighetsområden. Paragrafen gäller däremot inte kontakter med kommissionen i frågor där kommissionen har inlett ett förfarande mot Finland med anledning av fördragsbrott. Bestämmelserna om ställningstaganden som gäller fördragsbrottsförfarande finns i 80 §.

Paragrafen får också betydelse för tolkningen av 26 § 8 punkten. Den kommer nämligen att avgränsa de frågor som faller under punkten och som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på den grund att de anses gälla Finlands förhållande till utländska makter. Det ska således inte på denna grund kunna anses strida mot behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen t.ex. att Ålands regering genom lagtingslag utses till den myndighet som verkställer unionsrätten och som ska ge kommissionen de rapporter som lagstiftningen i fråga förutsätter eller att Ålands regering t.ex. i egenskap av förvaltningsmyndighet för något strukturprogram ger kommissionen vissa rapporter som unionsrätten förutsätter.

Enligt unionsrätten ska i allmänhet uttryckligen medlemsstaten vanligen ge kommissionen olika slags upplysningar eller göra anmälningar (notifieringar). Då sänds också Ålands regerings upplysningar och anmälningar till kommissionen i Finlands namn. Kontakten sker antingen via Finlands EU-representation eller med hjälp av statsrådets EU-sekretariat eller någon annan sådan enhet vid statsrådet som centralt sköter också kontakterna mellan olika ministerier och kommissionen. I vissa fall gör Ålands regering anmälningarna genom att uppgifterna registreras direkt i EU:s databaser.

Paragrafen innebär inte att det är en allmän regel att landskapet först skickar sina anmälningar till den behöriga myndigheten i riket, vilken sedan vidarebefordrar dem. Om unionsrätten dock förutsätter att medlemsstaten har utsett en enda myndighet, som ska sköta viss rapportering för hela medlemsstatens vidkommande, ska denna myndighet också sköta om att landskapets anmälningar eller rapporter ges kommissionen.

80 §. *Ålands ställning i överträdelseförfaranden som inletts av kommissionen och vid talan om fördragsbrott.* Paragrafen tillämpas på beredningen av Finlands svar på ställningstaganden av kommissionen angående brister vid fullgörandet av medlemsstatens skyldigheter till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet samt Finlands ställningstaganden som i ett sådant ärende framförs vid Europeiska unionens domstol. Paragrafen gäller således beredningen när det är fråga om överträdelseförfaranden som gäller Åland (se RP 18/2002 rd, s. 21). Den motsvarar 59 c § 1 mom. och 2 mom. första meningen i nuvarande självstyrelselag med ett undantag. Hänvisningen till att statsrådet endast ” på vägande skäl” mot Ålands regerings vilja får avvika från Ålands regerings synpunkter i överträdelseförfarandet eller målet föreslås utgå ur paragrafens lydelse.

Syftet med den gemensamma beredningen är att på det nationella planet anstränga sig för att sammanjämka Ålands regerings och statsrådets ståndpunkter så att Finland i egenskap av medlemsstat kan ha endast en ståndpunkt i sina svar till kommissionen och sina skrivelser inför EU-domstolen. Finlands ställningstaganden ska bygga på gemensam beredning, där Ålands och statens synpunkter ska vägas mot varandra och vid behov sammanjämkas. Fastän Finlands regering i sista hand beslutar om innehållet i Finlands svar och ställningstaganden i överträdelseförfaranden som gäller Åland, ska man när svar och

ställningstaganden bereds fästa särskild uppmärksamhet även vid Ålands rätt att försvara sig. T.ex. i en situation där kommissionen anser att den åländska lagstiftningen strider mot unionsrätten, ska det av Finlands ställningstaganden framgå på vilken grund Ålands regering anser att lagtingslagen är förenlig med unionsrätten, även om riksmyndigheterna har samma uppfattning som kommissionen angående tolkningen av unionsrätten.

Syftet med bestämmelsen i *2 mom.* är att klart uttala att Ålands regerings ståndpunkt alltid ska framgå av Finlands svar och ställningstaganden i en situation där medlemsstaten Finland ställs till svars på grund av något som Åland har gjort eller underlåtit. Utgångspunkten är, så som i alla EU-ärenden, att en gemensam ståndpunkt ska eftersträvas. Samordningen ska ske inom statsrådets beredningssystem. Enligt statsrådets principbeslut (23.4.2009) tas nämnda frågor vid behov upp till behandling i EU-ministerutskottet, där lantrådet har rätt att bli hörd. Enligt principbeslutet bör på begäran av lantrådet dessutom före ministerutskottsbehandlingen ordnas ett möte med statsministern. Vid mötet kan även utrikesministern, den minister som ansvarar för Ålandsärenden samt de övriga ministrar till vilkas ansvarsområde saken hör delta.

För den händelse det trots samordningsförsök inte har lyckats att nå en gemensam ståndpunkt, ska Finlands svar och ställningstagande på Ålands regerings begäran utformas så att dennas ståndpunkt framgår. Den föreslagna bestämmelsen innebär att Ålands ståndpunkt ska framgå i sak på ett sådant sätt att Ålands argument förs fram. Utgångspunkten är att ståndpunkten ska framgå i en lydelse som har godtagits av Ålands regering.

Då grundlagsutskottet uttalade sig över nuvarande bestämmelse i 59 c § 1 mom. i gällande självstyrelselag konstaterade det i sitt utlåtande (GrUB 6/2009 rd.), att riksmyndigheterna och landskapet i första hand ska försöka sammanjämka sina ståndpunkter i ärenden som avses så att Finland har en gemensam konsekvent ståndpunkt. Grundlagsutskottet fann det viktigt, även i de fall som en gemensam ståndpunkt inte kan nås och Finlands ståndpunkt eller ställningstagande på begäran av landskapet därmed ska uppgöras så att även landskapets ståndpunkt framgår av denna, att det i domstolen inte förs fram två ståndpunkter som står i konflikt med varandra. I dessa fall ska man försöka formulera ståndpunkten i skrivelserna och i den muntliga förhandlingen så att det vid sidan av den ståndpunkt jämte motiveringar för Finland som slås fast inom statsrådet som rättsligt relevanta omständigheter förs fram även Ålands från Finlands ståndpunkt avvikande synpunkter jämte de motiveringar som stöder dessa.

Om kommissionen har inlett ett överträdelseförfarande eller väcker talan mot Finland på grund av åtgärder eller underlåtelser från landskapets sida, ska statsrådet inte mot Ålands regerings vilja omfatta kommissionens ståndpunkt eller medge talan på ett sådant sätt att det förhindras att frågan om EU-rättens riktiga tolkning förs till EU-domstolen för avgörande. Domstolen är i sitt avgörande oberoende av parternas tolkningar eller svarandens medgivande.

Paragrafen tillämpas inte på situationer där enbart riket har ställts till svars. I sådana situationer finns det inte någon skyldighet för riket att utforma Finlands svar så att Ålands regerings ståndpunkt framgår. Ett svar som ges kommissionen i ett ärende som i sig enbart gäller riket, men som enligt behörighetsfördelningen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, kan få stor betydelse för Åland i ett senare skede. Därför är det möjligt att Åland har ett berättigat intresse att föra fram sina synpunkter när saken bereds nationellt. Detta kan Ålands regering göra i beredningen inom statsrådet och statsrådet ska när Finlands svar formuleras vinnlägga sig om att svaret inte skadar självstyrelsens intressen.

För Åland är det inte bara viktigt hur skriftliga svaromål utformas utan också att ha möjlighet att muntligen föra fram sina ståndpunkter i domstolsbehandlingen och framför allt att ha möjlighet att begära att muntlig handläggning ordnas i domstolen, när det anses

behövligt. I en begäran om muntlig förhandling ska enligt artikel 76 i EU-domstolens arbetsordning och artikel 106 i tribunalens arbetsordning uppges skälen till att vederbörande vill bli hörd. Ålands regering kan begära av utrikesministeriet att Finland ska anhålla om muntlig förhandling och att Åland ska ha en representant i förhandlingen. Frågan om att begära muntlig förhandling och om Ålands representants roll i förfarandet behandlas vid behov av EU-ministerutskottet i enlighet med riktlinjerna för behandling av EU-ärenden som gäller Åland.

81 §. *Ålands deltagande i den muntliga handläggningen vid EU-domstolen i ett överträdelseförfarande som gäller Finland.* Paragrafen reglerar Ålands rätt att delta i den muntliga förhandlingen vid domstolen. Den motsvarar 59 c § 2 mom. 2 meningen i nuvarande självstyrelselag.

Om domstolen beslutar hålla muntlig förhandling, ska Åland alltid ha denna rätt, om målet gäller åländska myndigheters åtgärder eller underlåtelser. Eftersom Ålands ståndpunkt redan ska framgå i det skriftliga förfarandet och det inte efter det är möjligt att i det muntliga förfarandet upprepa det som anförts skriftligt, är den viktigaste betydelsen av att Åland är företrätt vid den muntliga förhandlingen att frågor som eventuellt ställs kan bli besvarade genast. Om frågorna gäller t.ex. orsaken till att de åländska myndigheterna har handlat på ett visst sätt, så är det sannolikt Ålands representant som bäst kan svara. Finlands svaromål måste vara utformat redan under det skriftliga förfarandet. Därför är det otänkbart att föra fram motstridiga ståndpunkter i den muntliga förhandlingen. Statsrådet och Ålands regering måste således på förhand samordna det som kommer att sägas.

En följd av att endast medlemsstaterna har privilegierad ställning som part är att enbart medlemsstaten Finland, dvs. Finlands regering är svarande. Enligt 13 § i reglementet för statsrådet (262/2003), 1 § 20 punkten i statsrådets förordning om utrikesministeriet (1171/2005) och 41 § i arbetsordningen för utrikesministeriet (550/2008) hör det till utrikesministeriets uppgift att företräda Finland i Europeiska unionens domstolar och vid överträdelseförfaranden som gäller Finland i egenskap av medlem av Europeiska unionen. Statsombudet företräder Finland vid domstolen. En representant för Ålands regering har rätt att med statsombudet delta i den muntliga förhandlingen och domstolen kan höra representanten som sakkunnig. Dessutom är det möjligt att Ålands representant genom utrikesministeriets beslut särskilt bemyndigas att, enligt de ställningstaganden som fastställts av statsrådet och beretts i samverkan med Ålands regering, i enskilda fall företräda Finland i ärenden som gäller brister vid fullgörandet av medlemsstatens skyldigheter och som enbart gäller åtgärder eller underlåtelser från Ålands sida. Representanten för Ålands regering kan i en sådan situation använda talerätten antigen ensam eller tillsammans med statsombudet som företräder regeringen, om domstolen undantagsvis ger tillåtelse att två ombud pläderar. Också i en sådan situation måste ombuden samordna det som sägs.

82 §. *Framställning i ett ärende som är anhängigt vid EU-domstolen.* Paragrafen gäller situationer där Ålands regering önskar att Finland ska väcka talan i någon fråga, intervenera i något mål som behandlas i domstolen eller yttra sig i ett ärende där en nationell domstol har begärt förhandsavgörande av EU-domstolen. I dessa fall är det medlemsstaten som uppträder som part eller intervenient. Paragrafen motsvarar 59 c § 3 mom. i gällande självstyrelselag.

Eftersom Åland kan ha ett viktigt och berättigat intresse också i dessa ärenden bör det vara möjligt för Ålands regering att hos statsrådet göra en framställning om att Finland ska väcka talan, intervenera eller yttra sig. Detta gäller inte bara fall där saken hör till Ålands behörighet utan också när saken kan ha särskild betydelse för Åland, på samma sätt som är fallet i de situationer som avses i 72 § 1 mom. Gör Ålands regering en sådan motiverad framställning, bör statsrådet inte motsätta sig den utan vägande skäl. Ett

vägande skäl kan exempelvis vara att den åtgärd som föreslås i framställningen strider mot landets intressen som medlemsstat i EU eller annars kan skada landets intressen.

Grundlagsutskottet konstaterade i sitt betänkande GrUB 6/2009 rd (s. 2) att bestämmelserna i 59 c § på det hela taget formulerats på ett sådant sätt att landskapet i ärenden som gäller en underlåtelse från dess sida och domstolsärenden har så stort medinflytande som konstitutionen och EU-rätten medger. Det väsentliga är att trygga landskapets möjlighet att få fram sin ståndpunkt i Finlands svar och ståndpunkter också när landskapets och rikets syn på hur EU-rätten ska tolkas går i sär. Å andra sidan är det enligt utskottet viktigt att det av bestämmelserna inte i något läge följer att statsrådet förpliktas att avstå från sin egen ståndpunkt eller att föra fram landskapets ståndpunkt som medlemsstatens, liksom inte heller någon ovillkorlig förpliktelse att vidta åtgärder för att väcka talan eller intervenera.

I situationer där Åland i egenskap av juridisk person väcker talan med stöd av artikel 263 eller 265 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, nedan FEUF, för självstyrelsemyndigheterna självständig talan direkt med stöd av fördraget.

I de fall som avses i artikel 40 i domstolens stadga kan Åland enligt de förutsättningar som där anges ha självständig interventionsrätt, men denna rätt är begränsad till tvister där den ena parten är en fysisk eller juridisk person och i vilka självstyrelsen förmår visa att den sak som förts för behandling av domstolen gäller Ålands fördel.

83 §. *Ålands nationella ansvar.* Paragrafen har ett direkt samband med unionsrätten och gäller uteslutande självstyrelsens ansvar gentemot staten. Paragrafen motsvarar 59 d § 1—3 mom. i gällande självstyrelselag.

Ett villkor för att tillämpa bestämmelserna i paragrafen är att EU-domstolen har dömt Finland att betala t.ex. ett standardbelopp eller ett vite eller att Finland utifrån sitt ansvar som medlemsstat är skyldigt att betala tillbaka medel till Europeiska unionen. Fråga kan också vara om att Finland utifrån medlemsstatens unionsrättsliga skadeståndsskyldighet är skyldigt att betala ersättning till enskilda för vållad skada eller att till enskilda återbetala skatter eller avgifter av skattenatur som enligt unionsrätten debiterats dem felaktigt.

Paragrafens *1 mom.* gäller om EU-domstolen med stöd av artikel 260 i FEUF dömer Finland att betala ett penningbelopp när en åtgärd eller försummelse från Ålands sida legat till grund för ett fördragsbrott. Enligt förslaget är Åland ansvarigt gentemot riket för penningbeloppet om Åland är orsak till domen.

Paragrafens *2 mom.* gäller om finska staten utifrån sitt ansvar som medlemsstat är skyldig att betala tillbaka unionsmedel som det hört till åländska myndigheter att förvalta eller övervaka. Det kan gälla återbetalningsskyldighet som konstaterats genom beslut eller att återbetalning har skett utan särskilt förpliktande beslut. Åland är ansvarigt gentemot staten för det återbetalda beloppet.

Paragrafens *3 mom.* bör ses mot den unionsrättsliga bakgrunden att en medlemsstat har ansvar för en skada som orsakats enskilda genom en åtgärd eller försummelse som strider mot unionsrätten. Medlemsstatens skadeståndsansvar gentemot enskilda fullföljs i de nationella domstolarna i linje med den unionsrättsliga principen om decentraliserad tillämpning. I det fallet tillämpas nationell skadeståndsrätt. Regleringen gäller den nationella fördelningen av ansvaret och närmare bestämt på vilka villkor Åland är ansvarigt gentemot riket för det skadestånd som staten dömts till i finländsk domstol. Enligt momentet är Åland ansvarigt gentemot riket för ersättningen, om skadan har orsakats av att de unionsrättsliga förpliktelserna i ett ärende inom Ålands behörighet har uppfyllts bristfälligt eller oriktigt.

84 §. *Jämkning av ansvarsbelopp.* Staten och Åland kan jämka det ansvarsbelopp som avses ovan i 83 §. Uppstår oenighet mellan staten och Åland om ansvaret, kan Delegationen för Ålandsärenden ta ställning till saken och vid behov bedöma förutsättningarna för jämkning av ansvarsbeloppet. Om parterna inte nöjer sig med Delegationens ställningstagande, avgörs saken av högsta förvaltningsdomstolen. Paragrafen är ny och skiljer sig från 59 d § i nuvarande självstyrelselag, enligt vilken en tvist om ansvaret behandlas som förvaltningstvistemål vid Ålands förvaltningsdomstol som första instans enligt vad som föreskrivs i 4 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden och i 59 d § i nuvarande lag. Bestämmelsen tillkom under riksdagsbehandlingen av en lagändring av 9 a kap. om ärenden som gäller Europeiska unionen i nuvarande självstyrelselag (GrUB 7/2002 rd).

Möjligheten att jämka ansvarsbeloppet för Åland är en så väsentlig omständighet att det fortsättningsvis är nödvändigt med en explicit bestämmelse om möjligheten till jämkning mellan staten och Åland. Det är tillåtet att ta hänsyn till Ålands ekonomiska möjligheter att betala ett utdömt ersättningsbelopp.

En tvist mellan staten och Åland om ansvarsfördelningen vid brott mot EU-rätten skulle i första hand innebära tolkning av de statliga och de åländska myndigheternas skyldigheter att genomföra unionsrätten. Primärt skulle bedömningen till övervägande del gälla tolkning av självstyrelselagen och till sin natur innehålla förvaltningstvisterättsliga bedömningar. Delegationen för Ålandsärenden och högsta förvaltningsdomstolen som högsta instans är därför bäst skickade att avgöra tvister av detta slag.

I första hand bör staten och självstyrelsemyndigheterna försöka komma överens om ansvarsfrågan. Det är inte ändamålsenligt att föra frågan till Delegationen för Ålandsärenden, om parterna inte har förhandlat om saken. En prövning vid Delegationen för Ålandsärenden av ett jämkningsyrkande kommer således i fråga först om parterna fortsättningsvis är oeniga, trots att förhandlingar har förts. Vid jämkningen ska allmänna principer för avgörande av motsvarande förvaltningstvistemål tillämpas, vilka motsvarar principerna inom skadeståndsrätten. Ansvarsfördelningen blir då beroende inte bara på arten av Ålands regerings eller lagtingets underlåtelse utan även t.ex. på de statliga myndigheternas möjlighet att inom sina befogenheter förhindra skadans uppkomst.

För det fall att riket eller Åland inte nöjer sig med Delegationens ställningstagande i fråga om ansvaret eller ansvarsbeloppet, kan parten föra saken till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande.

85 §. *Europeiska unionens regionkommitté.* Enligt paragrafen ska till en av Finlands representanter i Europeiska unionens regionkommitté föreslås en kandidat som Ålands regering utser. Bestämmelsen ska förstås så, att den också gäller rätten att utse en ersättare för representanten. Enligt artikel 300 FEUF, består Regionkommittén av företrädare för regionala och lokala organ som antingen har valts till ett regionalt eller lokalt organ eller är politiskt ansvariga inför en vald församling. Enligt artikel 305 FEUF fastställs kommitténs sammansättning i ett beslut som antas av rådet med enhällighet på förslag av kommissionen. Kommitténs ledamöter och lika många suppleanter utses för en tid av fem år och de kan återväljas. Rådet antar den förteckning över ledamöter och suppleanter som ska upprättas i enlighet med förslag från varje medlemsstat. Finland har sammanlagt nio medlemmar i Regionkommittén. Bestämmelsen motsvarar 59 e § i gällande självstyrelselag.

12 kap. **Bestämmelser om språk**

86 §. *Ämbetsspråket.* Med ämbetsspråk avses det språk som myndigheterna använder i sin verksamhet, såväl internt som i förhållande till medborgarna och till andra myndigheter. Ämbetsspråket är svenska vid de myndigheter som är verksamma på Åland. Detta

gäller såväl de statliga myndigheterna som självstyrelsemyndigheterna och kommunerna på Åland.

Paragrafens *1 och 2 mom.* motsvarar i sak gällande bestämmelser (36 § 1 mom. och 36 § 2 mom. första meningen) om ämbetsspråket vid landskapets och kommunernas myndigheter samt vid statens myndigheter och domstolarna på Åland. Bestämmelsen ska uppfattas så att det interna arbetsspråket vid myndigheterna på Åland är svenska och att beredningen och handläggningen av ärenden vid dessa sker på svenska. Likaså betjänar myndigheterna allmänheten på svenska, med de undantag som i 89—90 § och anges bl.a. för statens myndigheter och domstolarna på Åland i fråga om tolkning och översättning.

Den föreslagna bestämmelsen i 3 mom. om ämbetsspråket vid evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter på Åland har sin motsvarighet i 36 § 3 mom. i gällande självstyrelselag.

87 §. *Språket i statliga digitala tjänster på Åland.* Den föreslagna paragrafen är ny. I *1 mom.* förtydligas det som redan är gällande, att statliga digitala tjänster som riktar sig till allmänheten på Åland ska finnas på svenska. Med digitala tjänster avses webbplatser och mobilapplikationer som funktioner i anslutning till dem.

Enligt *2 mom.* ska statliga myndigheter även säkerställa att digitala tjänster som ska användas av myndigheterna på Åland (dvs. inkluderande både åländska myndigheter och riksmyndigheter) finns tillgängliga på svenska inom områden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Exempelvis m en riksmyndighet, inom ett område som hör till rikets lagstiftningsbehörighet, beslutar att en viss digital tjänst ska användas av myndigheter på Åland, ska det vara möjligt att som administratör eller handläggare använda tjänsten på svenska. Bestämmelsen är sammanlänkad med bestämmelsen om att myndigheternas ämbetsspråk på Åland är svenska. I sammanhanget ska det beaktas att rikets myndigheter inte har möjlighet att ålägga skyldigheter på Ålands regering eller dess underlydande myndigheter. Bestämmelsen ska gälla nya digitala tjänster som utvecklas och omfattar således inte befintliga digitala tjänster. Den ska dock tillämpas även när befintliga digitala tjänster omarbetas i grunden på ett sätt som är jämförbart med att nya tjänster utvecklas.

Om en sådan statlig digital tjänst som avses i 2 mom. endast finns på ett annat språk än svenska och finska, kan den även på Åland göras tillgänglig på det språket.

88 §. *Språket i fördrag och dokument från Europeiska unionen.* Paragrafen motsvarar 38 § 2 mom. i gällande självstyrelselag.

Paragrafen utgör ett undantag från bestämmelserna om att svenska är officiellt språk mellan riksmyndigheter och myndigheter på Åland. Den har samband med bestämmelserna i 10 kap. om internationella förpliktelser.

Enligt *1 mom.* får fördragstexten översändas på originalspråket när lagtingets bifall inhämtas till att ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse ska träda i kraft på Åland, om fördragstexten med stöd av lag inte publiceras på svenska. En sådan situation kan uppstå, om svenska inte är ett autentiskt språk för fördraget. Enligt lagen om Finlands författningssamling ges Finlands författningssamlings fördragsserie ut på finska och svenska, men om finska eller svenska inte är ett autentiskt språk för ett fördrag, ska fördraget dessutom publiceras på åtminstone ett autentiskt språk.

Paragrafens *2 mom.* gör det möjligt att från statsrådet till Ålands regering vidarebefordra exempelvis engelskspråkiga dokument från EU:s institutioner i väntan på att den svenska versionen av dem färdigställs. I praktiken författas merparten av dokumenten för närvarade på engelska och mer sällan på franska.

89 §. *Språkliga rättigheter vid domstolar och statliga myndigheter på Åland.* Den föreslagna paragrafen är ny men den har sin föregångare i 37 § och 39 § 1 och 2 mom. i gällande självstyrelselag.

Enligt *1 mom.* första meningen ska en part vars eget språk är finska ha rätt att vid domstolar och statens myndigheter på Åland använda finska och rätt till tolkning och till översättning av handlingar. I paragrafen hänvisas till motsvarande bestämmelser i rikslagstiftningen angående rätten att använda svenska vid en enspråkigt finsk domstol eller statlig myndighet. Hänvisningen till rikslagstiftningen avser bestämmelserna i språklagen.

Den rätt att använda finska och rätt till tolkning och översättning till finska som en finskspråkig part har på Åland är direkt jämförbar med rätten enligt språklagen för den vars eget språk är svenska att använda svenska vid en enspråkigt finsk domstol eller statlig myndighet och att där få handlingar översatta till svenska. Rätten gäller därmed med de begränsningar som framgår av språklagen, men den innebär också att rättigheten kan åberopas av den som har finska som eget språk oberoende av om han eller hon kan svenska. Med eget språk avses för en enskild det angivna modersmålet i befolkningsdataregistret och för en juridisk person dess protokollspråk, antingen svenska eller finska. Anlitar en svenskspråkig part ett ombud eller biträde, som således inte agerar i egen sak, har ombudet eller biträdet inte rätt att använda finska.

En parts rätt att få tolkning till finska vid domstolar eller statens myndigheter på Åland, blir till följd av språklagens innehåll i motsats till nuläget i vissa fall beroende av myndighetens prövning. Enligt språklagen är denna rätt begränsad i ansökningsärenden och tvistemål. Rätten för en finskspråkig part att få använda finska i ett brottmål som prövas vid Ålands tingsrätt blir däremot oförändrad.

Av *2 mom.* följer att bestämmelserna i rikslagstiftningen tillämpas angående rätten till tolkning och översättning vid en domstol eller statlig myndighet på Åland för den som inte förstår svenska. Bestämmelsen gäller den vars eget språk inte är svenska eller finska och gäller således i praktiken främst utlänningar eller nyinflyttade. Bestämmelsen tas in i självstyrelselagen i förtydligande syfte.

Bestämmelsen i *3 mom.* gäller rätten till översättning till svenska av en till en domstol eller annan riksmyndighet på Åland inlämnad handling som är avfattad på finska. Bestämmelsen motsvarar 39 § 2 mom. i gällande självstyrelselag. Eftersom ämbetsspråket på Åland är svenska, bör handlingar som inlämnas till myndigheterna även avfattas på svenska. Av bestämmelsen följer att en domstol eller någon annan statsmyndighet på tjänstens vägnar ska ombesörja översättning av en handling, om en part har lämnat in den på finska och med stöd av paragrafen har haft rätt att göra detta. Har handlingen lämnats in på finska i strid med paragrafen ligger ansvaret för att lämna in en översättning på parten själv. Kan däremot innehållet i en handling som har inlämnats på finska klargöras vid t.ex. en rättegång utan att den översätts, föreligger inte översättningsskyldighet för myndigheten.

90 §. *Språkliga rättigheter vid de åländska myndigheterna.* En ny bestämmelse föreslås om individens rätt att i ärenden som gäller tvångsåtgärder eller andra ingrepp i personlig frihet och integritet bli bemött av självstyrelsemyndigheterna och de kommunala myndigheterna på Åland på ett språk som han eller hon kan förstå eller att få tolkning eller översättning. Med uttrycket åländska myndigheter avses såväl självstyrelsemyndigheterna som de kommunala myndigheterna på Åland. Paragrafen bygger på samma princip som finns i språklagen. Rätten till personlig frihet och integritet tryggas i 7 § 3 mom. i grundlagen och rättigheterna för den som har berövats sin frihet ska enligt grundlagen tryggas genom lag. Likaså följde det av 21 § 2 mom. grundlagen att garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag.

Paragrafen innebär inte en absolut rätt för individen att få använda sitt eget språk, utan enbart en rätt att få använda ett språk som man ”kan förstå”. Detta gäller även den vars eget språk är finska. Bestämmelserna är förenliga med Europakonventionens bestämmelser i artikel 5.2 och 6 som gäller bl.a. språkliga rättigheter vid frihetsberövande på straffrättslig eller offentligrättslig grund.

Lagtinget har lagstiftningsbehörighet med vissa undantag i fråga om allmän ordning och säkerhet, hälso- och sjukvård samt socialvård. Lagtinget är även behörigt att lagstifta om hur självstyrelseförvaltningen ska organiseras på de områden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Frihetsberövande exempelvis i samband med förundersökning av brott eller vid verkställighet av domar och straff liksom tvångsåtgärder inom hälsovården, mentalvården eller barnskyddet hör däremot till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Bestämmelser om de tvångsåtgärder och ingrepp i personlig frihet och integritet som avses i bestämmelsen finns bl.a. i rikets tvångsmedelslag och hälso- och sjukvårdslagstiftning samt sociallagstiftning.

Förundersökning är likaså ett rättsområde som på Åland hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Ålands polismyndighet ansvarar med stöd av en överenskommelseförordning också för förundersökning. Enligt paragrafens 2 mom. ska i fråga om de språkliga rättigheterna vid förundersökning för den som inte förstår svenska på motsvarande sätt gälla vad som i rikslagstiftningen föreskrivs om språkliga rättigheter i ett enspråkigt ämbetsdistrikt. De bestämmelser som avses finns i förundersökningslagen och språklagen.

91 §. *Språkliga rättigheter vid domstolar och statsmyndigheter i riket.* I paragrafens *1 mom.* föreslås i förtydligande syfte och med beaktande av Ålands svenskspråkiga status en bestämmelse om rätten för personer som har hemort på Åland att i egen sak få service på svenska av statliga myndigheter i riket till vars verksamhet Åland hör. Denna rätt ska således finnas oberoende av vad som föreskrivs i rikets språklagstiftning.

Paragrafens *2 mom.* motsvarar 39 § 3 mom. i gällande självstyrelselag om rätt till översättning i vissa fall av en expedition av en statsmyndighet i riket. Enligt sistnämnda bestämmelse har en enskild part från Åland rätt att i ärenden som handläggs av en domstol, statsrådet eller en annan statsmyndighet, till vars ämbetsdistrikt landskapet hör, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall, då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska.

92 §. *Undervisningsspråket.* Paragrafen om att undervisningsspråket i skolor som upprätthålls eller som får stöd av självstyrelsemyndigheterna eller kommunerna på Åland är svenska, motsvarar 40 § i gällande självstyrelselag och har sin bakgrund i punkt 2 i Ålandsöverenskommelsen från år 1921. Den fick sin gällande lydelse under riksdagsbehandlingen av den senaste självstyrelselagen (GrUB 15/1990 rd). Bestämmelsen avser åtminstone den över Ålands budget eller med kommunernas medel finansierade förskolan, grundutbildningen, gymnasieutbildningen och högskolan på Åland. Enligt bestämmelsen kan avvikelser från undervisningsspråket göras genom lagtingslag.

93 §. *Rätten till inträde för fortsatta studier.* Paragrafen motsvarar huvudsakligen 41 § i gällande självstyrelselag. Enligt motiveringarna i regeringens proposition (RP 73/1990, s. 86) är grunden för paragrafen Ålands enspråkighet och den därtill anknutna möjligheten att avlägga examina med ämneskombinationer som avviker från studentexamen och där finska språket inte ingår. Syftet med paragrafen är att förhindra en utveckling som skulle innebära att ålänningar inte kan få högre utbildning i Finland.

Enligt paragrafen ska det genom förordning införas undantag från kraven på finska vid inträde och för att avlägga examen vid svensk- eller tvåspråkiga universitet samt de yrkeshögskolor som har svenska eller både finska och svenska som undervisningsspråk. Detta gäller enbart sådana läroinrättningar som upprätthålls av staten eller som får understöd av staten. Bestämmelser om befrielse från språkkrav finns för närvarande i statsrådets förordning om den kunskap i finska som vid universitet och yrkeshögskolor krävs av åländska studeranden (841/2000).

Skrivningen om Ålands regerings samtycke är ny. Samtycket ska ges på samma sätt som enligt den gällande självstyrelselagens 42 §, som gäller statsanställdas språkkunskap. I motiveringen till den gällande paragrafen (RP 73/1990 rd, s. 87) sägs att ”emedan det ligger i landskapets intresse att kraven på kunskap i finska inte blir ett hinder för ålänningar att söka sig till statlig anställning i landskapet, föreslås det att förordningen ska ges med samtycke av landskapsstyrelsen”. Motsvarande gäller för rätten till inträde för fortsatta studier, Åland har ett intresse av att kraven på kunskaper i finska inte blir ett hinder för att vinna inträde till eller avlägga examen vid en svensk- eller tvåspråkig läroanstalt i riket. Ålands regerings samtycke ska ges i samband med att en ny förordning utfärdas eller ändras. Ett samtycke till en gällande förordning kan inte återtas, förfarandet motsvarar därmed inte det som gäller för överenskommelseförordningar.

94 §. *Statsanställdas språkkunskap.* Paragrafens *1 mom.* motsvarar 42 § 1 mom. i gällande självstyrelselag. Bestämmelser om den språkkunskap som krävs för statsanställda på Åland finns för närvarande i statsrådets förordning om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007). Ålands regerings samtycke ska ges i samband med att en ny förordning utfärdas eller ändras. Ett samtycke till en gällande förordning kan inte återtas, förfarandet motsvarar därmed inte det som gäller för överenskommelseförordningar.

Paragrafens *2 mom.* har sin motsvarighet i 42 § 2 mom. i gällande självstyrelselag. Utbildningen för statsanställda på Åland kan ordnas på Åland eller ges t.ex. genom att samordna kurser för tjänstemän på Åland och i övriga delar av landet. Särskilt viktig är sådan utbildning som avser upprätthållande av nödvändig sakkunskap eller som utgör en förutsättning för avancemang. Staten får inte exempelvis med hänvisning till resursskäl försumma att ordna fortbildning på svenska för de statsanställda på Åland på ett sätt som i förhållande till statsanställda i riket inom motsvarande förvaltningsområden begränsar deras möjligheter att utföra sina tjänsteåligganden eller att avancera i tjänsten. Sådan utbildning som eftersträvar en effektivisering av statsförvaltningen och en förbättrad servicenivå genom exempelvis digitalisering, bör också gälla de anställda på Åland.

95 §. *Föreskrifter och information på svenska.* Bestämmelsen i *1 mom*. har sin motsvarighet i 43 § 2 mom. i gällande självstyrelselag i fråga om att bestämmelser och myndighetsföreskrifter ska finnas på svenska för att bli gällande på Åland. Det föreslås dock en tydligare skrivning som innebär att en myndighetsföreskrift inte blir gällande på Åland om den inte finns tillgänglig på svenska, detta eftersom det enda officiella språket på Åland är svenska. Enligt grundlagen stiftas och publiceras lagarna på finska och svenska, men det finns inte i grundlagen någon uttrycklig bestämmelse om språket i myndigheternas föreskrifter. Enligt lagen om ministeriernas och andra statliga myndigheters föreskriftssamlingar ska myndigheternas föreskrifter finnas på finska och svenska, men det är ändå motiverat att saken regleras i självstyrelselagen. Utöver detta ska myndigheternas information till allmänheten på Åland ges på svenska. Bestämmelsen gäller såväl statens som Ålands myndigheter. Utöver detta är det även möjligt för myndigheterna att ge information även på andra språk, vilket följer av den allmänna principen om att myndigheterna kan ge bättre språklig service än vad lagen kräver.

I *2 mom.* föreslås en uttrycklig bestämmelse om att statliga myndigheter ska se till att anvisningar, blanketter och formulär med mera måste finnas på svenska om de ska tillämpas på Åland. Som exempel kan nämnas statliga myndigheters anvisningar om direkta nationella stöd till jordbruket som riktar sig även till de kommunala myndigheterna på Åland eller anvisningar om förhindrande av smittosamma sjukdomar hos människor och djur.

I 2 mom. föreslås även en ny bestämmelse om anvisningar som ges av någon annan än en myndighet. Statsrådet ska verka för att de finns på svenska, om de ska tillämpas på Åland och har väsentlig betydelse för individens rättigheter och skyldigheter. Som exempel på detta slags anvisningar kan nämnas rekommendationerna ”God medicinsk praxis” och Pharmaca Fennica, vilka innehåller information för yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården och om läkemedel som säljs i Finland. Det är inte möjligt att i självstyrelselagen i detalj reglera vilken typs anvisningar som bör finnas på svenska, men syftet är att sådana anvisningar som har nära anknytning till verkställighet av lagstiftning ska höra till den kategorin.

Frågan om vem som står för kostnaderna för de översättningar av anvisningar som utfärdas av andra än myndigheter blir beroende av rikets lagstiftning eller av avtal. Att staten ska verka för att anvisningarna finns på svenska, kan innebära att staten bör säkerställa detta genom lagstiftning men det kan också innebära att staten förhandlar om saken och ingår avtal. Kostnadsansvaret för detta faller i sista hand på staten, men i praktiken kommer det i regel att vara fråga om sådant som ska finnas på finska och svenska enligt rikets allmänna språklagstiftning.

Enligt detaljmotiveringarna till 43 § 2 mom. i gällande självstyrelselag är statsrådet skyldigt att se till att *allmänt bindande kollektivavtal* blir översatta till svenska (RP 73/1990 rd, s. 88). Enligt rikslagstiftningen ansvarar nämnden för fastställande av kollektivavtals allmänt bindande verkan för att allmänt bindande kollektivavtal publiceras på antingen finska eller svenska och i översättning till det andra nationalspråket. Nya allmänt bindande kollektivavtal publiceras samtidigt på båda nationalspråken.[7] Publiceringen av *standarder* kan sällan förutsättas ske på båda nationalspråken. Standarder utarbetas, offentliggörs och säljs av standardiseringsorganisationer. Myndigheterna deltar i vissa fall i utarbetandet av standarder men publicerar inte eller utarbetar standarder på egen hand. Standardiseringsorganisationerna beslutar självständigt om standardernas språkversioner och äger upphovsrätten till standarderna. De standarder som publiceras i Finland är huvudsakligen europeiska och internationella (ca 98 %) och alla finns ens inte tillgängliga på något av nationalspråken. Statliga myndigheter ska se till att deras anvisningar som gäller standarder och som ska tillämpas på Åland finns tillgängliga på svenska. Om någon annan än en myndighet ger ut anvisningar om standarder som har väsentlig betydelse för individens rättigheter och skyldigheter ska statsrådet verka för att de finns tillgängliga på svenska på Åland. Detta kan exempelvis göras genom lagstiftningen.

I *3 mom*. föreslås en ny bestämmelse, vars förebild är 21 § i språklagen. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att det går att lita på att innehållet är riktigt i föreskrifter, anvisningar och handlingar som har utfärdats av en myndighet eller på uppdrag av en myndighet översatts av en auktoriserad translator. En officiell översättning av en expedition som utfärdats av en statlig myndighet gäller i original. Myndigheten ansvarar således för att översättningen är riktig.

[7] Genom lagar 757/2011 och 950/2011 har 1 § 2 mom. lagen om ett kollektivavtals bindande verkan (56/2001) och 30 § 4 mom. i språklagen ändrats.

Enligt *4 mom.*, som motsvarar 43 § 1 mom. i gällande självstyrelselag, ska statsrådet verka för att de åländska konsumenterna får behövlig information på svenska om varor och tjänster. Eftersom sådan information oftast rör förhållanden mellan näringsidkare och konsumenter på Åland har det i bestämmelsen beaktats att det inte alltid ligger inom statsrådets behörighet att övervaka att svenskspråkig information ges. Statsrådet ska emellertid då det är möjligt beakta bestämmelsen. Detta kan bli aktuellt i samband med beredning av lagstiftning och information angående konsumentfrågor samt vid utövandet av allmänna förvaltningsuppgifter inom ministerier och myndigheter som lyder under dem.

96 §. *Språklig service vid statliga bolag med verksamhet på Åland.* Den föreslagna paragrafen är ny. Tjänsteproducerande bolag som staten har bestämmanderätt i och som bedriver näringsverksamhet på Åland ska ha en skyldighet att på Åland betjäna och informera allmänheten på svenska. Skyldigheten att betjäna allmänheten på svenska gäller således inte endast vid skötseln av offentliga förvaltningsuppgifter utan även när statliga tjänsteproducerande bolag bedriver näringsverksamhet på Åland. Bestämmelsen går i detta avseende längre än motsvarande bestämmelse i rikets språklag, som möjliggör en viss prövningsrätt för ett statsbolag verksamt i riket att ordna sin språkliga verksamhet enligt vad som är skäligt med beaktande av verksamhetens art och saksammanhanget. Den föreslagna bestämmelsen hindrar inte att ett sådant bolag betjänar även på andra språk än svenska.

97 §. *Anställningsvillkor.* Den föreslagna paragrafen är ny. I paragrafen föreskrivs om språkliga rättigheter för den som ingår ett avtal för arbete som utförs på Åland. Den som anställs ska på begäran ha rätt att på svenska få skriftlig information om de centrala villkoren i arbetet när anställningsförhållandet ingås eller ändras. I praktiken förverkligas denna rättighet ofta genom ett skriftligt arbetsavtal.

Till de centrala villkoren hör åtminstone den tidpunkt då arbetet inleds, den tidpunkt då arbetsavtalet upphör samt grunden för att arbetsavtalet ingåtts för viss tid, prövotiden, den plats där arbetet utförs eller de principer enligt vilka arbetstagaren arbetar på olika arbetsställen eller själv får bestämma var arbetet utförs, de huvudsakliga arbetsuppgifterna, de grunder enligt vilka lönen och andra vederlag bestäms samt lönebetalningsperioden, den tillämpade arbetstiden, eventuell på lag, avtal eller praxis grundad rätt till utbildning som arbetsgivaren erbjuder, hur semestern bestäms, uppsägningstiden eller grunden för bestämmande av den, det kollektivavtal som ska tillämpas på arbetet samt en försäkringsanstalt där arbetsgivaren har ordnat arbetstagarens pensionsskydd eller försäkrat arbetstagaren mot olycksfall i arbetet och mot yrkessjukdomar.

Arbetsgivare som är verksamma på Åland bör även i övrigt ta hänsyn till det samhällsbärande språket och de särskilda förutsättningarna för att bedriva näring på Åland, varav följer krav på språket för verksamheten. Arbetsgivare borde således vara beredda att på begäran tillställa behövlig information till sina arbetstagare på svenska också utöver den i bestämmelsen föreskrivna specifika skyldigheten, bland annat gällande företagets regelverk, instruktioner och liknande information.

I enlighet med vad som föreskrivs i rikslagstiftningen för övervakningen av centrala villkor i arbetsavtalsförhållanden och tillsynen över arbetarskyddet övervakar den behöriga arbetar-skyddsmyndigheten på Åland efterlevnaden av denna bestämmelse. För det fall att Ålands regering får information om att en arbetsgivare försummat efterleva den föreslagna paragrafen, kan detta påverka tillstånds- och tillsynsärenden som ansluter till rätten att bedriva näring på Åland i enlighet med vad som föreskrivs i lagtingslag.

13 kap. **Särskilda bestämmelser**

98 §. *Ändring av självstyrelselagen.* I paragrafen ingår bestämmelser om det förfarande som ska iakttas vid stiftande eller ändring av självstyrelselagen eller när avvikelser görs från den. Varken lagtinget eller riksdagen kan således ensamt besluta om avvikelser från lagen, utan det förutsätts alltid samstämmiga beslut av riksdagen och lagtinget. Både beslutet i riksdagen och beslutet i lagtinget ska dessutom fattas i kvalificerad ordning. Också i tidigare självstyrelselagar har ett motsvarande krav funnits, i gällande självstyrelselag finns bestämmelsen i 69 § 1 mom. Huruvida ett lagförslag innebär en avvikelse från självstyrelselagen, är en frågeställning som förutsätts bli utredd inom ramen för beredningen av det. Under lagberedningen ska effekterna av lagförslaget bedömas. Detta innebär att en bedömning av lagförslagets förhållande till enskilda bestämmelser i självstyrelselagen, kan vara nödvändig, liksom en bedömning av lagstiftningsordningen för ett sådant lagförslag, om det uppenbart konstateras innebära en avvikelse från självstyrelselagen. I en sådan situation har lagförslaget särskild betydelse för självstyrelsen och Ålands regering ska därför höras på det sätt som framgår av 49 § i lagförslaget. Det behöriga ministeriet bör även begära ett utlåtande av Delegationen för Ålandsärenden över huruvida lagförslaget är att se som en avvikelse från självstyrelselagen. Delegationens uppgifter framgår av 21 § i lagförslaget.

Enligt grundlagsutskottets betänkandepraxis finns det inte skäl att avgöra lagstiftningsordningen i riksdagen för ändringar i självstyrelselagen på ett sätt som väsentligt avviker från lagstiftningsordningen för ändringar i texten i grundlagen och undantagslagar av permanent karaktär (GrUB 6/2018 rd, s. 3 och GrUB 12/2018 rd, s. 4). Med stöd av grundlagsutskottet tidigare ställningstaganden är lagförslagets för ändring av självstyrelselagen principiella betydelse och tidpunkten för stiftandet och ikraftträdandet av bestämmelsen starka argument för att ändringen i självstyrelselagen ska behandlas enligt det förfarande som föreskrivs i 73 § 1 mom. i grundlagen med tanke på den särskilda status som grundlagen tillskriver självstyrelsen för Åland och självstyrelselagen. Under den tid som grundlagen varit i kraft har riksdagen sju gånger behandlat regeringspropositioner gällande ändring av nuvarande självstyrelselag. År 2009, alltså mitt under valperioden, behandlade och godkände riksdagen två förslag till ändring av självstyrelselagen i brådskande grundlagsordning enligt 73 § 2 mom. i grundlagen, i enlighet med ståndpunkten i grundlagsutskottets betänkande (GrUB 6/2009 rd och GrUB 7/2009 rd). Fem gånger (GrUB 7/2002 rd, GrUB 4/2010 rd, GrUB 5/2014 rd, GrUB 6/2018 rd och GrUB 12/2018 vp) har riksdagen i enlighet med grundlagsutskottets ståndpunkt lämnat lagförslag vilande till det första riksmöte som hålls efter följande riksdagsval, i enlighet med 73 § 1 mom. i grundlagen.

Paragrafen föreslås inte exakt föreskriva när Ålands lagting ska fatta sitt beslut. I enlighet med den praxis som utvecklats vid föredragningen för republikens president av ärenden som gäller Ålands självstyrelse i enlighet med 58 § 2 mom. 4 punkten i grundlagen, är det motiverat att lagtingets bifall till en ändring av självstyrelselagen begärs utan dröjsmål efter att regeringens proposition getts till riksdagen. För vissa ändringslagar har det förekommit att begäran om bifall kompletterats med riksdagens skrivelse om att lagförslaget lämnats att vila eller om antagande av ändringslagen. Vid sidan av riksdagens skrivelse om att den antagit ändringslagen, utgör lagtingets skrivelse om det givna bifallet till lagförslaget eller ändringslagen, en förutsättning för att republikens president ska kunna stadfästa lagen och förordna den att träda i kraft.

Samma förfarande iakttas också när lagen antas, vilket är en konsekvens av bestämmelsen i 69 § 1 mom. i gällande självstyrelselag. Detta förfarande ger lagen dess hierarkiska status som det redogörs närmare för i den allmänna motiveringen under rubriken (2.2 Självstyrelselagens ställning i författningen).

99 §. *Lagtingslagar som antas med kvalificerad majoritet.* Av 98 § följer att beslut om ändring eller avvikelse från denna lag i lagtinget ska godkännas av minst två tredjedelar av de avgivna rösterna *(kvalificerad majoritet)*. Bestämmelsen i denna paragraf motsvarar huvudsakligen 69 § 2 mom. i nuvarande lag.

Den allmänna bestämmelsen om att det för att anta lagtingslagar kan uppställas krav på en större majoritet än enkel majoritet har, från och med gällande självstyrelselag, ansetts vara en fråga av sådan natur att den bör regleras i självstyrelselagen. Däremot har det setts som en intern åländsk angelägenhet att avgöra om kvalificerad majoritet ska används i andra sammanhang än vid ändring av självstyrelselagen och jordförvärvslagen för Åland. Dessa grunder föreslås gälla även framdeles. I lagtingsordningen, som lagtinget antagit i kvalificerad ordning, ingår en motsvarande bestämmelse och i lagtingsordningen föreskrivs också om de förutsättningar som ska gälla för att en lagtingslag ska kunna antas med kvalificerad majoritet. Det ska även anses utgöra en intern åländsk angelägenhet att besluta om andra former av större majoriteter i andra sammanhang än vid ändring av självstyrelselagen och jordförvärvslagen för Åland. Exempelvis om lagtinget önskar införa olika former av lagstiftningsordningar med beslut som vilar över ett val, antas i brådskande ordning eller motsvarande.

100 §. *Lagenligheten av förordningar eller rättsnormer på lägre nivå än i lag och förordning.* Bestämmelsen motsvarar i fråga om förordningar som Ålands regering utfärdar 60 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. Den har sin motsvarighet i 107 § i grundlagen. I tillämpningsområdet för bestämmelsen föreslås dessutom beaktade sådana rättsnormer på lägre nivå än lag, som Ålands regering underlydande myndigheter eller kommunala myndigheter på Åland kan utfärda med stöd av 37 § 2 mom. i lagförslaget.

101 §. *Offentlighet och sekretess.* Paragrafens 1 och 2 mom. är nya. I syfte att underlätta ett effektivt samarbete finns det ett behov av att tydligare än i dagsläget reglera hur åländska myndigheter och myndigheter i riket ska ha rätt att få och lämna ut uppgifter mellan varandra. I dagsläget har detta både i riksdagslagstiftningen och lagtingslagstiftningen hanterats i speciallag, exempelvis i 13 § 33 punkten i lagen om inkomstdatasystemet (53/2018) samt i 17 § 3 punkten i landskapslagen (ÅFS 2024:29) om privat hälso- och sjukvård. Paragrafen innebär att en allmän bestämmelse om offentlighet och sekretess tas in i självstyrelselagen för att reducera behovet av bestämmelser i speciallagstiftningen om rätt att lämna ut handlingar mellan åländska myndigheter och myndigheter i riket. I stället föreslås den reglering som gäller i speciallag tillämpas utan specifika hänvisningar till åländska myndigheter respektive myndigheter i riket.

Både i offentlighetslagen (ÅFS 2021:79) för Åland och i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) finns allmänna bestämmelser om att en sekretessbelagd handling endast får lämnas ut om det är tillåtet enligt lag. Myndigheternas rätt att ta del av en handling bestäms huvudsakligen i speciallagstiftningen. Grundlagens 10 § 1 mom. har tolkats så att det ska finnas bestämmelser i lag om myndigheternas rätt att få uppgifter och möjlighet att lämna ut uppgifter (se exempelvis GrUU 10/2014 rd, GrUU 19/2012 rd, s. 3-4 och GrUU 62/2010 rd, s. 4).

Enligt 1 mom. har en åländsk myndighet rätt att lämna ut uppgifter ur sekretessbelagda handlingar till en myndighet i riket som enligt riksdagslag har motsvarande uppgifter som det i en lagtingslag anges att är en mottagande myndighet. På motsvarande sätt kan en myndighet i riket enligt en riksdagslag lämna ut uppgifter ur sekretessbelagda handlingar till en åländsk myndighet som enligt lagtingslag har motsvarande uppgifter som det i en riksdagslag anges att är en mottagande myndighet. Om det exempelvis i lagtingslag föreskrivs att Ålands gymnasium har rätt att lämna ut uppgifter till Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet ska myndigheten i enlighet med den föreslagna bestämmelsen även ha rätt att lämna ut uppgifterna till en motsvarande arbetsmarknads- och studieservicemyndighet i riket om de övriga förutsättningarna i lagen är

uppfyllda. Den myndighet som lämnar ut handlingen ska bedöma om det enligt lag är tillåtet att lämna ut den sekretessbelagda handlingen till motsvarande myndighet på Åland eller i riket.

Enligt 2 mom. ska de handlingar som lämnas ut fortsatt vara sekretessbelagda hos den mottagande myndigheten i enlighet med den överlåtande myndighetens lagstiftning. Eftersom lagstiftningen om offentlighet och sekretess delvis skiljer sig åt mellan Åland och riket kan det finnas en möjlighet att handlingen eller uppgifterna har sekretessbelagts med stöd av en sekretessgrund som inte har någon motsvarighet i antingen lagtingslagstiftningen eller riksdagslagstiftningen. Detta kan exempelvis vara mer sannolikt inom områden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, d.v.s. alla sekretessgrunder som återfinns i riksdagslagstiftningen har inte nödvändigtvis beaktats i lagtingslagstiftningen eftersom myndigheterna inte sköter sådana uppgifter. Enligt den föreslagna bestämmelsen röjs inte sekretessen av att handlingen eller uppgiften utlämnas till motsvarande åländsk myndighet eller myndighet i riket, vilket möjliggör ett tätare samarbete och informationsutbyte. Detta förhindrar även att det görs olika tolkningar av samma handling eller uppgifts sekretessbehov. Vid behov ska en åländsk myndighet eller en myndighet i riket föra en dialog med motparten för att utreda om grunderna för sekretess är uppfyllda enligt den överlämnande myndighetens lagstiftning.

Sekretessen ska även gälla om en åländsk myndighet eller en myndighet i riket har överlåtit en handling eller uppgift till motsvarande myndighet på Åland eller i riket och den motsvarande myndigheten behöver upprätta en handling där de sekretessbelagda uppgifterna ingår. I en sådan situation ska även de inom den mottagande myndigheten upprättade myndighetshandlingarna vara sekretessbelagda med stöd av paragrafen, till den del ett offentliggörande skulle medföra röjandet av de sekretessbelagda uppgifter som överlämnats med stöd av bestämmelsen.

I 3 mom. föreslås liksom i 60 a § i gällande självstyrelselag att också de åländska myndigheterna, i praktiken den åländska regeringen, ska följa riksdagslagstiftningen om sekretess och offentlighet när de hanterar fördragsärenden och EU-ärenden. Bestämmelsen i den nuvarande 60 a § infördes i samband med Finlands anslutning till den Europeiska unionen och hör samman med naturen hos de ärenden som avses i 10 och 11 kap.

Bestämmelsen i momentet är ett undantag från det som allmänt gäller enligt 27 och 42 § och från det som gäller enligt 45 § om tillämplig förvaltningslagstiftning. Bestämmelsen ska ses mot bakgrunden av att Ålands regering och dess förvaltning, i de angelägenheter som regleras i 10 och 11 kap., tar del i den nationella beredningen och i det nationella beslutsfattandet. I praktiken gäller paragrafen beredningen av nya rättsakter inom den Europeiska unionen samt överträdelseärenden i förhållande till unionsrätten. Då det gäller verkställigheten av unionens politik på Åland, t.ex. notifieringar av statligt stöd, beslut om stöd till enskilda inom ramarna för ERUF- och ESF-programmen och liknande verkställighetsärenden ska däremot enligt huvudreglerna i 27 och 42 § den åländska offentlighetslagstiftningen följas. Detta överensstämmer med den praxis som tillämpas.

102 §. *Tillgång till uppgifter ur basdatalager. 1–2 mom.* Den föreslagna bestämmelsen är ny. Begreppen basdatalager, basinformationssystem och basregister har inte definierats i lagstiftningen. Centralt för dessa system är dock att de innehåller information om samhällets centrala basenheter och deras egenskaper samt individualiserar dessa basenheter, såsom personer, organisationer, stiftelser och fastigheter. Basregistren erbjuder tjänster och prestationer som gäller användning och förvaltning av uppgifter i anslutning till olika samhällsfunktioner. Utmärkande för basregistren är att det föreskrivs om registren i en lag eller en förordning. Till dessa uppgifter hänför sig också s.k. offentlig tillförlitlighet eller någon motsvarande egenskap som garanterar att uppgifterna är tillförlitliga. Utifrån uppgifter i basregistren kan man också besluta om administrativa avgöranden som påverkar individens rättigheter och skyldigheter (RP 59/2016). Vad som

utgör ett basdatalager kan förändras, därför är det inte möjligt att lista alla system som avses. Exempel på basdatalager i nuläget är befolkningsdatasystemet, företags- och organisationsdatasystemet, lagfarts- och inteckningsregistret med mera.

Den föreslagna bestämmelsen är en allmän bestämmelse och syftet med den är att ge självstyrelsemyndigheterna allmän tillgång till uppgifterna enligt samma villkor som statliga myndigheter får tillgång till uppgifter ur basdatalager som tillhandahålls av myndigheter inom statsförvaltningen. Detta innebär att när en självstyrelsemyndighet begär uppgifter ur ett sådant datalager ska den likställas med en statlig myndighet som gör motsvarande begäran, exempelvis när det gäller avgifter och anslutningskrav. Självstyrelsemyndigheten ska exempelvis inte likställas med kommunala myndigheter eller en aktör inom den privata sektorn. Motsvarande ska gälla när en statlig myndighet begär ut uppgifter ur basdatalagar som tillhandahålls av självstyrelsemyndigheterna.

Enligt *3 mom.* föreskrivs om de allmänna förutsättningarna för utlämnande av uppgifterna i lagtingslag eller riksdagslag. Detta innebär att paragrafen inte åsidosätter de krav som ställs i annan lag när det gäller tillgången till uppgifterna, exempelvis bestämmelser om sekretess (dock med beaktande av 101 § i denna lag), dataskydd och informationssäkerhet. Om det i speciallag exempelvis finns krav på att en statlig myndighet behöver vidta vissa informationssäkerhetsåtgärder för att kunna få tillgång till uppgifter ur ett statligt basdatalager gäller de bestämmelserna även vid tillhandahållande av uppgifterna till en självstyrelsemyndighet.

103 §. *Statens mark och byggnader.* Bestämmelserna i paragrafen motsvarar 61 § i gällande självstyrelselag. Tanken i den lagstiftning som då infördes är att staten ska få tillgång till den mark som staten behöver för att kunna fullgöra sin uppgift på Åland och att staten inte ska äga annan mark på Åland.

I *1 mom.* ingår den grundläggande principen för hur det ska gå till. Åland ska tillhandahålla lämpliga områden. Det kan ske genom att självstyrelsemyndigheterna ställer egna områden till förfogande, arrenderar områden eller exproprierar områden som sedan upplåts till staten. Det är inte meningen att staten själv ska skaffa de markområden som behövs utan den uppgiften ankommer på Ålands regering. I momentet har också beaktats att det kan uppstå en situation när statens behov inte tillgodoses och i en sådan situation bör staten ha möjlighet att agera, också genom att expropriera mark när det är nödvändigt.

Möjligheten för staten att förvärva fast egendom med stöd av denna paragraf avser verksamhet som utgör egentlig statsförvaltning. Till den egentliga statsförvaltningen hänförs den förvaltning som enligt kompetensfördelningen sköts av statens egentliga förvaltningsmyndigheter, dvs. republikens president, statsrådet och de myndigheter som lyder under dem liksom även statliga affärsverk som bedriver motsvarande verksamhet. Affärsverket Senatfastigheters nuvarande verksamhet har också ansetts utgöra egentlig statsförvaltning, trots att detta affärsverk inte betjänar allmänheten utan betjänar dem som ägnar sig åt den egentliga statsförvaltningen. Detta förutsätts gälla även framdeles. Till den egentliga statsförvaltningen hänförs också kommunikationslederna mellan Finland och utlandet samt statliga forskningsinrättningars verksamhet. Till den egentliga statsförvaltningen har också ansetts höra tidigare statlig verksamhet som bolagiserats, om vissa förutsättningar är uppfyllda. Sålunda har den verksamhet som Finavia bedriver av Ålandsdelegationen (Ärende Nr 15/2014) ansetts vara eller motsvara egentlig statsförvaltning. Delegationens bedömning i det ärendet innebär inte att all bolagiserad verksamhet automatiskt ska anses utgöra egentlig statsförvaltning utan varje bolag och verksamhet bör göras till föremål för en individuell bedömning.

Begreppet egentlig statsförvaltning har inte ansetts omfatta offentligrättsliga självständiga institutioner eller anstalter som hör till statsförvaltningen i vidsträckt bemärkelse.

Sålunda ska inte t.ex. Finlands Bank eller folkpensionsanstalten anses ingå i begreppet. Inte heller den ecklesiastika förvaltningen faller under begreppet egentlig statsförvaltning.

Den statsförvaltning som utgör egentlig statsförvaltning ska rikta sig till medborgarna. Myndigheternas inre organisatoriska förhållanden ingår sålunda inte. Exempelvis rekreation av personalen hör inte till de ändamål som kan göras till föremål för förvärv av mark med stöd av denna paragraf. Detta innebär också att mark som använts till egentlig statsförvaltning inte kan börja användas för ett ändamål som inte utgör egentlig statsförvaltning.

I *2 mom.* regleras de situationer då mark som avses i 1 mom. inte längre behövs för egentlig statsförvaltning. När behovet av sådan mark upphör, övergår statens ägande- eller nyttjanderätt till Åland. Detta sker då en viss verksamhet helt upphör och fastigheten inte heller behövs för annan egentlig statsförvaltning på Åland. Finns det däremot inom något annat statligt förvaltningsområde behov av tilläggsmark på Åland för egentlig statsförvaltning, ska bestämmelserna i denna paragraf inte vara ett hinder för att marken överförs till den myndighet som behöver marken i sin egentliga statsförvaltning. Överföringen sker då enligt den rikslagstiftning som gäller på området.

I 2 mom. har också en bestämmelse intagits om vad som ska ske med eventuella byggnader och anläggningar som finns på ett område som ska tillfalla Åland. Byggnader och anläggningar får tas bort av staten i samband med överlåtelsen och i annat fall tillfaller de landskapet.

Då ett behov av mark på Åland uppkommer inom statsförvaltningen ska statsrådet enligt *3 mom.* vända sig till Ålands regering. Om den åländska regeringen kan tillhandahålla lämplig mark, ska statsrådet och den åländska regeringen sinsemellan reglera frågan. Detta kan göras genom ett avtal eller på något annat sätt. Likaså ska statsrådet och Ålands regering komma överens om frågor som gäller övertagande enligt 2 mom. av ägande- eller nyttjanderätt samt av byggnader och anläggningar. Om statsrådet och Ålands regering inte kan komma överens till alla delar ska, liksom enligt 62 § i den nuvarande lagen, Delegationen för Ålandsärenden vara behörig att lösa tvisten.

I *4 mom.* har en bestämmelse intagits om att det är riksdagslagstiftning som ska tillämpas i ett sådant fall då staten blir tvungen att expropriera mark utgående från bestämmelsen i andra meningen i 1 mom. Enligt 27 § i lagförslaget förutsätts lagtingets bifall liksom i nuläget till riksdagslagar som gäller principerna för enskildas rätt att på Åland äga fast egendom. Lagtingets bifall är en förutsättning för att en sådan riksdagslag ska träda i kraft på Åland.

Önskar staten förvärva fast egendom på Åland för något annat ändamål än för egentlig stats-förvaltning, är det fråga om ett fång som är underkastat jordförvärvslagen för Åland (3/1975).

104 §. *Ålands rätt till arv.* På motsvarande sätt som enligt 63 § i nuvarande lag ska Åland delvis träda i statens ställe som mottagare av danaarv, som annars skulle tillfalla staten enligt 5 kap 1 § ärvdabalken (1965/40).

Ålands rätt till danaarv gäller enligt *1 mom.* efter personer som är bosatta på Åland. All egendom ingår.

Enligt *2 mom.* ska Åland dock överlåta fast egendom eller annan därmed jämförbar egendom som Åland har fått i arv och som finns utanför Åland till staten. I momentet föreslås en förändring i förhållande till nuvarande lag vilken innebär att staten på motsvarande sätt ska överlåta fast egendom eller annan därmed jämförbar egendom som staten har

fått i arv och som finns på Åland till Åland. Med egendom som är jämförbar med fast egendom avses i detta sammanhang andel i dödsbo som äger en fastighet. Dödsboets skulder ska dock enligt paragrafen först täckas. Den egendom som Åland överlåtit till staten eller staten överlåtit till Åland ska behandlas på samma sätt som egendom som staten erhållit direkt genom danaarv.

I *3 mom.* föreslås en ny förtydligande bestämmelse om Ålands rätt att klandra en arvlåtares testamente på motsvarande sätt som i riksdagslag bestäms att staten har rätt att klandra en arvlåtares testamente. Om statens rätt att klandra ett testamente föreskrivs i 5 kap. 3 § i ärvdabalken.

I paragrafen har inte intagits några bestämmelser om vad den egendom som tillfallit Åland ge-nom danaarv ska användas till. De bestämmelser i ärvdabalken 5 kap. 2 § 1 och 2 mom. om hur statens danaarv ska hanteras ska inte anses tillämpliga på de danaarv som Åland får. Frågan om vad som ska ske med de åländska danaarven är således en intern åländsk angelägenhet. I lagtingslag kan det föreskrivas om hanteringen av de danaarv som tillfallit Åland.

Ålands rätt till danaarv ska inte vara mera omfattande än statens rätt enligt ärvdabalken 5 kap. 1 §. Genom testamente kan därför också Ålands rätt till arv åsidosättas.

105 §. *Tjänster som i vissa avseenden jämställs med statliga tjänster.* Bestämmelserna i denna paragraf motsvarar 65 § 2 mom. i gällande självstyrelselag. De bestämmelser som görs tillämpliga också på tjänster vid offentligrättsliga inrättningar, t.ex. Folkpensionsanstalten, och i bolag i vilka staten har avgörande inflytande är oförändrade i förhållande till den nuvarande lagen. Paragrafen har dock getts ett smalare innehåll till följd av att det i den nya lagen inte längre ska finnas en motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen (64 § gällande lag) om att det genom en statsrådets förordning skulle vara möjligt att föreskriva att en examen från ett nordiskt land skulle kunna ersätta en nationell examen som behörighetskrav för statstjänster på Åland.

De bestämmelser som genom denna paragraf görs tillämpliga är dels den som föreskriver att kännedom om förhållandena på Åland eller bosättning på Åland ska tillmätas särskild betydelse vid anställningsbeslut (46 § 2 punkten), dels den som föreskriver att kraven på språkkunskaper utfärdas genom förordning med Ålands regerings samtycke (94 § 1 mom.).

106 §. *Statlig näringsverksamhet.* Paragrafen motsvarar 65 § 1 mom. i gällande självstyrelselag. Paragrafen gäller situationer där staten, en självständig offentligrättslig inrättning eller ett bolag i vilket staten har bestämmanderätt (avgörande inflytande) genom rikslagstiftningen förbehålls ensamrätt till en viss näringsverksamhet, som enligt kompetensfördelningen regleras genom riksdagslag. I en sådan situation kan genom en särskild förordning av statsrådet föreskrivas att motsvarande verksamhet på Åland ska utövas av Åland eller av ett bolag i vilket Åland har bestämmanderätt (avgörande inflytande). En reglering ska dock kunna förvägras från statsmaktens sida, om vägande skäl mot ett sådant förfarande föreligger. Bedömningen av frågan om vägande skäl talar mot ett övertagande görs av riksmyndigheterna. Vid bedömningen ska Ålands särställning beaktas. Övertagen näringsverksamhet ska på Åland utövas med iakttagande av de bestämmelser som enligt rikslagstiftningen gäller om näringsverksamheten i fråga.

107 §. *Skattefrihet för Åland.* I paragrafen jämställs landskapet Åland med staten i beskattningshänseende och i fråga om andra jämförbara förmåner. Genom paragrafen befrias det självstyrda Åland i sin egenskap av offentligrättsligt subjekt från skyldighet att betala skatter och avgifter till staten. Samtidigt ges självstyrelsen också i övrigt samma ekonomiska förmåner som staten har eller i framtiden kommer att ha.

108 §. *Valkrets samt införande av kommunal rösträtt i vissa fall.* Paragrafen föreslås ändrad i förhållande till den nuvarande i 68 § i självstyrelselagen.

I paragrafens *1 mom.* fastslås att Åland utgör en egen valkrets vid riksdagsval. Denna princip har gällt under en längre tid redan och den har i gällande självstyrelselag sin motsvarighet i 68 §. Genom att Åland utgör en egen valkrets i riksdagsval garanteras Ålands folk i praktiken ett mandat i riksdagen, och det åländska mandatet ingår då inte heller i den fördelning av riksdagsmandaten mellan valkretsarna som ska göras i samband med valen. De mera detaljerade bestämmelserna finns i riksdagslagstiftningen om val, särskilt 5 och 7 § i vallagen (1998/714).

Den egna åländska valkretsen bekräftas också i 25 § i grundlagen. Sakens natur förutsätter dock att den egna åländska valkretsen slås fast i självstyrelselagen så att den fortsatt är tryggad genom det krav på gemensamt beslut av riksdagen och lagtinget, vilket gäller för ändring av självstyrelselagen. I paragrafen föreslås av ändamålsenlighetsskäl som en ändring beaktat hela den lydelse som ingår för Ålands del i 25 § 2 mom. i grundlagen. Således föreslås det av 1 mom. också framgå att vid riksdagsval bildar Åland en egen valkrets ”för val av en riksdagsledamot”. För närvarande väljs med stöd av grundlagen en enda riksdagsledamot från landskapets valkrets.

Däremot föreslås skrivningen i 68 § i nuvarande självstyrelselag om att Åland utgör en egen valkrets vid presidentval, utgå ur paragrafen. Detta eftersom republikens president numera väljs genom direkta val där hela landet utgör en valkrets. Åland har dock i dessa val fortsatt att utgöra en teknisk valkrets.

Paragrafens *2 mom.* motsvarar till sitt sakinnehåll bestämmelsen i 67 § i nuvarande självstyrelselag.

109 §. *Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering*. Paragrafen motsvarar 60 b § i gällande självstyrelselag. En ändring föreslås dock i fråga om lydelsen för den behöriga hovrätten, om ett sådant tjänsteåtal väcks. Den föreslagna lydelsen är allmänt formulerad och avser den hovrätt till vars domkrets Åland enligt rikslagstiftningen hör.

14 kap. **Ikraftträdande och övergångsbestämmelser**

110 §. *Ikraftträdande.* Avsikten är att den föreslagna lagen ska träda i kraft den 1 januari 2028, men ikraftträdelsedatum har i *1 mom.* lämnats öppet.

Lagen är avsedd att upphäva den nuvarande självstyrelselagen och lagen om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland (911/2020). Avräkningsgrunden (0,47 procent) enligt sistnämnda lag, som Ålands lagting har samtyckt till, föreslås ingå i 57 § i propositionen.

Lagen förutsätts enligt *2 mom.* bli behandlad enligt normalförfarandet för ändring av självstyrelselagen, vilket innebär att den nuvarande riksdagen förutsätts behandla och godkänna lagen att vila till nästa riksdag, dvs. till den riksdag som tillträder efter valet i april månad 2027 vilken sedan slutligen ska godkänna lagen.

I *3 mom.* föreslås en bestämmelse motsvarande 70 § 3 mom. i den gällande lagen om att åtgärder som förutsätts för verkställigheten av lagen får vidtas före ikraftträdandet och att lagtingslagar kan grunda sig på den nya lagen före ikraftträdandet. Bestämmelsen innebär att lagtingslagar kan grunda sig på den nya lagen på områden som överförs direkt när lagen träder i kraft. En lagtingslag som grundar sig på bestämmelserna i momentet kan dock inte träda i kraft före den nya självstyrelselagen, eftersom det är först då som den fullständiga behörigheten tillförs lagtinget. Frågan om i vilken omfattning sådana lagtingslagar kommer att antas avgörs av lagtinget.

Av *4 mom.* följer att hänvisningar i lagstiftningen till gällande självstyrelselag, ska efter ikraftträdandet av den nya självstyrelselagen avse denna. Begreppen landskapet Åland och Ålands landskapsregering i annan rikslagstiftning ska när självstyrelselagen träder i kraft avse Åland och Ålands regering.

Bestämmelserna i *5 mom.* om att den tidigare Ålandsdelegationens uppdrag upphör vid lagens ikraftträdande och att ärendena övertas av den nya Delegationen som ska utses, har också de sin motsvarighet i den nuvarande självstyrelselagen (70 § 4 mom.). Genom denna bestämmelse kan kontinuitet upprätthållas i verksamheten, trots att en ny Delegation för Ålandsärenden utses.

I *6 mom.* har en bestämmelse intagits om att den nya lagens bestämmelser om utnämning av landshövding tillämpas första gången när den vid självstyrelselagens ikraftträdande sittande landshövdingens uppdrag upphör.

I *7 mom.* har bestämmelser intagits om att ett utlåtande från högsta domstolen enligt den gamla lagen ska motsvara det i 32 § föreskrivna gemensamma utlåtandet av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen. Genom bestämmelsen undviks att det under en kortare övergångsperiod kan uppstå en situation där det annars, i ett ärende där presidenten avser använda sin rätt att förordna ett lagtingsbeslut om antagande av en lagtingslag att förfalla helt eller till någon del, kunde bli nödvändigt att begära ett gemensamt utlåtande av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen, trots att ett utlåtande från högsta domstolen redan inhämtats enligt den gamla lagen.

111 §. *Tillämplig lagstiftning vid ändringar i behörighetsfördelningen.* I paragrafen har bestämmelser intagits om vilken lagstiftning som ska gälla på Åland vid en förändring av lagstiftningsbehörigheten, så att det inte ska kunna uppstå en situation där ett oavsiktligt tomrum i fråga om gällande lagstiftning blir rådande. I paragrafen föreslås, liksom i tidigare självstyrelselagar, att de författningar som tillkommit genom åtgärder av den gamla normgivaren ska vara tillämpliga fram till dess de upphävs av den nya. Också förfarandet för upphävandet, bestående i att gammal rikslagstiftning upphävs genom lagtingslag och gammal landskapslagstiftning upphävs genom förordning, överensstämmer med det förfarande som ska iakttas enligt 71 § i den gällande lagen.

Paragrafen är avsedd att vara tillämplig i alla olika situationer när lagstiftningsbehörighet övergår. Det ska inte spela någon roll i vilken riktning lagstiftningsbehörighet överförs, och det ska inte heller spela någon roll om behörigheten övergår direkt vid ikraftträdandet eller om det sker genom det förenklade förfarandet i 28 §. Uttrycket ”enligt denna lag” är avsett att innefatta både en behörighetsövergång som sker direkt genom ikraftträdandet av lagen och en sådan som sker genom det förenklade förfarandet. Paragrafen utgör inte något hinder för att det intas behövliga upphävandebestämmelser i en riksdagslag som enligt 28 § antas av riksdagen med lagtingets samtycke och som gäller en behörighetsöverföring till riksdagen.

I paragrafen beaktas även att det kan finnas lagstiftningsområden över vilka behörigheten förändrades genom ikraftträdandet av 1991 års lag och där den nya lagstiftaren inte tagit den nya lagstiftningsbehörigheten i bruk. Det finns inte något känt område där behörigheten överfördes på riket och där den gamla landskapslagstiftningen inte har upphävts. Däremot finns det sannolikt enstaka rättsområden som överfördes till lagtingets behörighet vid ikraftträdandet av 1991 års lag och som lagtinget inte aktivt tagit i bruk sin behörighet att lagstifta om. I praktiken behöver det inte ha haft någon betydelse ännu men i framtiden kan situationen förändras.

Vid ändringar av lagstiftningsbehörigheten övergår förvaltningsbehörigheten och kostnadsansvaret samtidigt som lagstiftningsbehörigheten.

112 §. *Behandling av anhängiga ärenden.* I paragrafen föreslås ingå allmänna bestämmelser om behandlingen av anhängiga ärenden vid domstolar och förvaltningsmyndigheter när lagstiftningsbehörighet flyttas. Grunden är liksom i 74 § i den gällande lagen att ett ärende som är anhängigt vid en myndighet eller domstol ska avgöras enligt den lagstiftning som var gällande när behörigheten överfördes. Ett undantag från den principen föreskrivs i 111 §, till vilken paragraf det också hänvisas.

Denna paragraf är liksom 110 § i lagförslaget avsedd att vara tillämplig på både behörighetsförändringar som sker direkt vid lagens ikraftträdande och på behörighetsförändringar som görs med iakttagande av de förenklade förfarandena i 28 §. I paragrafen används därför en terminologi som motsvarar terminologin i 110 § i lagförslaget, eller med andra ord att behörighet övergår ”enligt denna lag”.

113 §. *Förordningar som blir i kraft.* I paragrafen föreslås de förordningar som utfärdats med stöd av den äldre lagen ska gälla också framdeles. Förordningarna är dels de överenskommelseförordningar som är i kraft, och som i beskrivande syfte uppräknas i den allmänna motiveringen under avsnitt 8 (Bestämmelser på lägre nivå än lag). Dels är det fråga om förordningen från år 2000 om den kunskap i finska som vid universitet och yrkeshögskolor krävs av åländska studerande (841/2000) och förordningen från 2007 om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007).

Till den del det gäller samtliga ovan nämnda förordningar innehåller den nya lagen inte några bestämmelser som ger anledning till omprövning av behovet av förordningarna. Det är därför mest ändamålsenligt att de tillåts vara i kraft även efter att den nya lagen trätt i kraft och den äldre lagen som utgjorde den legala grunden för förordningarna upphävts.

114 §. *Övergångsbestämmelser för Ålands ekonomi.* I paragrafen ingår en bestämmelse som möjliggör beaktande av ändringar i grunderna för statsbokslutet innan den föreslagna självstyrelselagen träder i kraft. Avsikten är att tydligt reglera övergången mellan den gällande och den nya självstyrelselagen. Genom denna proposition föreslås gällande bestämmelser i 7 kap. i självstyrelselagen om Ålands ekonomi intagna oförändrade i 9 kap. i den nya lagen.

I paragrafens *1 mom.* föreslås att avräkning enligt 46 § i den äldre lagen verkställs sista gången för året innan denna lag träder i kraft, varvid den avräkning som baserar sig på år 2027 års bokslut verkställs i slutet av år 2028. När den avräkning som avses i momentet görs, tillämpas också lagen om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland. Även den föreslås beaktad i momentet.

I *2 mom.* föreslås att avräkningsgrunden enligt 57 § ska ändras, om grunderna för statsbokslutet genomgår ändringar enligt 47 § 2 mom. i den äldre lagen, innan lagen träder i kraft. Eftersom syftet med momentet i första hand är att avräkningsgrunden ändras före lagen träder i kraft, ska ändringen göras enligt det förfararande som anges i 48 § i den äldre lagen.

I momentets sista mening uppmärksammas att Delegationens för Ålandsärenden roll blev utökad från början av år 2021 med uppgifter i en process, som enligt huvudregeln återkommer med tre års intervall. Under processen bedöms om ändringar dels i ansvarsfördelningen mellan Åland och staten, dels av grunderna för statsbokslutet ska beaktas i avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden ska ändras till exempel om återverkningarna på avräkningsbeloppet av de tre senaste årens händelser är tillräckligt stora. Påkallas en översyn av kostnadsbilden exempelvis p.g.a. en ändring av lagstiftningsbehörigheten enligt 28 § 1 mom., kan Ålands regering eller finansministeriet begära att Delegationen bedömer kostnaderna vid en tidigare tidpunkt. Den första treårsöversynen enligt den nya lagen omfattar åren 2027–2029.

I paragrafens *3 mom.* föreslås att skatteavräkning enligt 49 § i den äldre lagen verkställs sista gången för de två skatteåren innan denna lag träder i kraft. Skatteavräkningen verkställs normalt med två års eftersläpning varvid den skatteavräkning som baserar sig på 2026 års beskattningsuppgifter verkställs år 2028 och den skatteavräkning som baserar sig på 2027 års beskattningsuppgifter verkställs år 2029.

I paragrafens *4 mom.* regleras frågan om att extra anslag som anhängiggjorts innan den föreslagna lagen träder i kraft, beviljas med stöd av den äldre självstyrelselagen.

Det föreslås i *5 mom.* att tillskott under exceptionella förhållanden som hänför sig till åren innan lagen trädde i kraft, verkställs i enlighet med 51 § i den äldre lagen.

I *6 mom.* föreslås att beslut om förskott på avräkningsbelopp och skatteavräkning för det året lagen träder i kraft fattas innan denna lag träder i kraft.

115 §. *Mark, byggnader och anläggningar.* Av 103 § följer bland annat att landskapet ska se till att staten ges tillgång till den mark staten behöver för sin egentliga statsförvaltning på Åland. Efter att staten inte längre behöver den mark som staten fått tillgång till för ursprungligt ändamål, ska den överlåtas till landskapet och då följer även byggnader och andra anläggningar med om de inte tas bort.

Bestämmelsen i 103 § är tillämplig på mark som kommer i statens ägo efter att lagen trätt i kraft. För att samma principer ska kunna iakttas även på egendom som staten förvärvat tidigare, har i 1 mom. bestämmelser om detta införts.

Enligt 103 § är det inte meningen att staten ska äga annan mark på Åland än sådan som behövs för egentlig statsförvaltning. Mark som vid lagens ikraftträdande ägs av staten och används för annat ändamål än egentlig statsförvaltning, faller inte under vare sig 1 mom. i denna paragraf eller under 103 §. Det förfarande som föreskrivs i 1 mom. är inte helt lämpligt att använda också på annan egendom än sådan som använts för egentlig statsförvaltning. I 2 mom. har därför föreskrivits att förordning ska användas som grund när överföring sker av annan mark, byggnader och anläggningar.

Motsvarande övergångsbestämmelser ingår i 78 § i gällande självstyrelselag.

116 §. *Statsanställda.* Motsvarande bestämmelse ingår i 75 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. En statsanställd som berörs av en behörighetsändring som innebär en utökning av lagtingets behörighet efter att den nya självstyrelselagen trätt i kraft, ska överflyttas i Ålands tjänst med bibehållna förmåner. Bestämmelsen föreslås gälla i en situation där lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet utökas med stöd av en överföring av behörighet enligt 28 § i lagförslaget genom riksdagslag och lagtingets bifall. Detta motiveras av att de ändringar av fördelningen av behörighet mellan lagtinget och riksdagen som sker direkt med stöd av att denna lag träder i kraft, inte genast har effekter på statens personal på Åland. Villkoren för de statsanställda föreslås bli reglerad i en riksdagslag. Om fråga är om överföring av behörighet till lagtinget med stöd av 28 §, kan om de statsanställda som överförs till anställning hos självstyrelsemyndigheterna, föreskrivas genom lagen om överföring av behörighet som lagtinget ska ges sitt bifall till.

8 Bestämmelser på lägre nivå än lag

Avsikten är att de överenskommelseförordningar och sådana statsrådets förordningar som utfärdats med stöd av gällande självstyrelselag blir i kraft enligt 113 § i lagförslaget tills de upphävs.

Följande förordningar gäller med stöd av 1951-års självstyrelselag:

1) Förordning om ordnandet av undervisningen vid Ålands handelsläroverk (1042/1975)

2) Förordning om utlåtande enligt 25 kap. 8 § ärvdabalken i landskapet Åland (315/1990)

3) Förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter enligt lagen om exportgaranti (1150/1991)

4) Förordning om skötseln av virkesmätningen i landskapet Åland (1152/1991)

Följande statsrådets förordningar har utfärdats med stöd av gällande självstyrelselag:

1) Statsrådets förordning om den kunskap i finska som vid universitet och yrkeshögskolor krävs av åländska studerande (841/2000)

2) Statsrådets förordning om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007)

Följande gällande överenskommelseförordningar har utfärdats med stöd av gällande självstyrelselag:

1) Förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter enligt lagen om generationsväxlingspension för lantbruksföretagare (1363/1992),

2) Förordning om fortsatt giltighet av vissa överenskommelseförordningar som har utfärdats med stöd av 1951 års självstyrelselag för Åland (1594/1992) vissa punkter upphävda,

3) Förordning om förvaltningen i landskapet Åland av ärenden som gäller avträdelseersättning för lantbruksföretagare (1595/1992),

4) Förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter som gäller barnbidrag (1596/1992),

5) Förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa ärenden som gäller bostadsbidrag (1557/1994),

6) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden (900/2000),

7) Republikens presidents förordning om yrkesutbildning inom social- och hälsovård i landskapet Åland (549/2005),

8) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av uppgifter som gäller pensionsersättning för tiden för vård av barn under tre år eller för tiden för studier (1487/2007),

9) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller pensioner (625/2008),

10) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som gäller underhållsstöd (120/2009),

11) Republikens presidents förordning om vissa förvaltningsuppgifter inom hälso- och sjukvården i landskapet Åland (1179/2009),

12) Republikens presidents förordning om en samrådsdelegation för Mariehamns flygplats (1422/2010),

13) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som rör tolkningstjänst för handikappade personer (145/2011),

14) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa förvaltningsuppgifter som rör växtskyddsmedel (628/2012),

15) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller gränsöverskridande hälso- och sjukvård (494/2014),

16) Republikens presidents förordning om allmän trafikplikt i lufttrafiken mellan Mariehamn och Stockholmsområdet (1404/2015),

17) Republikens presidents förordning om förvaltning av registret över domännamn under toppdomänen ax (661/2016),

18) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa uppgifter som har samband med överträdelse av bestämmelserna i den Europeiska unionens gemensamma fiskeripolitik (308/2017),

19) Republikens presidents förordning om utvärdering och godkännande av sjöfartsutbildning som ges på Åland (501/2018),

20) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av uppgifter som gäller konsumentrådgivning (1100/2019),

21) Republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (56/2020),

22) Republikens presidents förordning om verkställandet av beskattningen på Åland för skatter som betalas till landskapet Åland och kommunerna på Åland (610/2020),

23) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltnings- och tillsynsuppgifter avseende behörighetskrav och yrkesutövning för yrkesutbildade personer inom socialvården (1405/2025),

24) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av de förvaltningsuppgifter som gäller stöd för byggande av bredband (115/2021),

25) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller växtskydd (549/2021),

26) Republikens presidents förordning om ordnandet av studentexamen på Åland (800/2021),

27) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som gäller handel med utsläppsrätter avseende växthusgaser (801/2021),

28) Republikens presidents förordning om yrkeshögskoleexamina avlagda på Åland (977/2021),

29) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av uppgifter i anslutning till bedömningen av överensstämmelse med kraven i fråga om nödsamtalssystemet eCall (813/2022),

30) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av förvaltningsuppgifter som gäller programmen för fonderna inom området för inrikes frågor (839/2022),

31) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller utsäde och plantmaterial (899/2022),

32) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller distributionsskyldigheten för förnybara drivmedel (86/2023),

33) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa uppgifter enligt landskapslagen om tillgängliga digitala tjänster (850/2024),

34) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av kvalitetskontrollen av bränsle (650/2023),

35) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa uppgifter som gäller lagtings- och kommunalval samt rådgivande kommunala folkomröstningar (819/2023),

36) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av förvaltningsuppgifter som gäller Europeiska havs-, fiskeri- och vattenbruksfondens nationella program (1404/2025),

37) Republikens presidents förordning om Gränsbevakningsväsendets uppgifter på Åland (255/2024),

38) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som rör identifiering och registrering av djur (256/2024),

39) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa uppgifter enligt lagen om förhindrande av penningtvätt och av finansiering av terrorism (478/2024),

40) Republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av de uppgifter som hör till det utbetalande organet och den förvaltande myndigheten för Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (Ejflu) (531/2024),

41) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av uppbärande av miljöskadeavgifter (851/2024),

42) Republikens presidents förordning om mottagandet på Åland av ansökningar om lönegaranti (852/2024),

43) Republikens presidents förordning om riktlinjer för anlitande av utländsk arbetskraft på Åland (1087/2024),

44) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa uppgifter enligt lagen om utkomstskydd för arbetslösa (1088/2024),

45) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller studie- och examensregister (504/2025) och

46) Republikens presidents förordning om skötseln på Åland av förvaltningsuppgifter som gäller administrativa ingrepp i den personliga friheten enligt mentalvårdslagen (506/2025).

9 Ikraftträdande

Lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2028.

10 Verkställighet och uppföljning

11 Förhållande till andra propositioner

11.1 Samband med andra propositioner

11.2 Förhållande till budgetpropositionen

12 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

12.1 Utgångspunkterna

Åland intar en särställning i Finlands statsskick, vilket särskilt framgår av landskapets omfattande självstyrelse (GrUB 10/1998 rd, s. 32). Det har också ställts internationella garantier för landskapets självstyrelse (se RP 1/1998 rd, s. 177/II). Landskapets självstyrelse befästs av internationella utfästelser, framför allt av den så kallade Ålandsöverenskommelsen från 1921 (GrUB 10/1998 rd, s. 32–33).

Ålands självstyrelse har dels sin bakgrund i överväganden inom statsförfattningsrätten i Finland åren 1919–1920 som resulterade i stiftandet av 1920-års självstyrelselag, dels befästs självstyrelsen av internationella utfästelser, framför allt av den så kallade Ålandsöverenskommelsen från år 1921. Finland förband sig den 27 juni 1921 att i självstyrelselagen och i en särskild lag om jordförvärv införa de garantier som ingår i Ålandsöverenskommelsen (artikel 3). Av förarbetena till den första självstyrelselagen framgår att ålänningarna ska beredas trygghet samt tillförlitliga garantier för Ålands särställning i framtiden. Därför beslöts att lagen endast kunde ändras med landstingets bifall och i den ordning som i grundlag är stadgad (GrUB 1/1920 s. 57 – 58).

I och med att Ålands självstyrda ställning har sin bakgrund i folkrätten, ska som utgångspunkt för självstyrelselagens ställning i Finlands statsskick även fästas uppmärksamhet vid skeendena vid den första självstyrelselagens tillkomst och de internationella garantier på vilka självstyrelsen grundats. Den första självstyrelselagen (1920) stiftades i den ordning som gäller för grundlag och sedan dess har självstyrelselagarna innehållit en bestämmelse enligt vilken lagen kan ändras, upphävas eller avvikelse från den göras endast i grundlagsordning och med lagtingets bifall. Genom 1991 års självstyrelselag ändrades kravet på bifall till ett krav på överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. Besluten ska i riksdagen fattats i den ordning som gäller för ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst 2/3 av de avgivna rösterna.

Avvikelser från självstyrelselagen får således inte heller göras i vanlig lagstiftningsordning, utan för ett godkännande av en sådan avvikelse krävs samma lagstiftningsordning som för en ändring av självstyrelselagen.

Det är inte heller möjligt att genom internationella fördrag ändra självstyrelselagen eller avvika från den på något annat sätt än med ett bifall av lagtinget som fattas med minst

2/3 av de avgivna rösterna och i den ordning som grundlagen anger för lagförslag om sättande i kraft av en internationell förpliktelse som gäller grundlagen. En uttrycklig bestämmelse om detta förfarande finns i 59 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Grundlagsutskottet har i sin betänkande- och utlåtandepraxis hänvisat till lagstiftningsordningen enligt 69 § i nuvarande självstyrelselag när det gäller ett lagförslags förhållande självstyrelselagen (t.ex. GrUU 26/2017 rd, s. 75 f. och GrUB 12/2018, s. 3).

Självstyrelselagen har sedan självstyrelsens tillkomst innehållit avvikelser från Finlands grundlagar. De viktigaste är att Åland har en egen lagstiftande församling med behörighet att stifta egna lagar inom angivna områden samt att invånarna på Åland tillförsäkras vissa särskilda rättigheter till skydd för sitt språk och sin lokala kultur. Dessa bestämmelser har, som det beskrivs i den allmänna motiveringen, sin bakgrund i internationella överenskommelser och garantier, vilka på internationell sedvanerättslig nivå binder Finland.

Den nu gällande 1991 års självstyrelselag stiftades och trädde i kraft före grundrättighetsreformen år 1995 och innan Finland fick en ny grundlag år 2000. Stiftandet av Finlands grundlag innebar ingen ändring av Ålands ställning i Finlands statsskick (RP 1/1998, s. 177, GrUB 10/1998 rd, s. 32 och 33). Inte heller genom denna proposition avses Ålands nuvarande ställning i Finlands statsskick genomgå någon ändring.

Självstyrelselagen har ändrats några gånger och anpassats såväl till den nya grundlagen som till Finlands EU-medlemskap. Vissa frågor som gäller förhållandet mellan självstyrelselagen och grundlagen har behandlats i förarbetena till grundlagen (RP 1/1998 s. 127 och 177). Några frågor har direkt eller indirekt behandlats i förarbetena till ändringar av självstyrelselagen (till exempel RP 18/2002, s. 4—6 och GrUB 7/2002 rd).

Med hänsyn till självstyrelsens ställning i den internationella sedvanerätten och konstitutionen, självstyrelselagens försvårade lagstiftningsordning samt grundrättighetsreformen och stiftandet av grundlagen efter att nuvarande självstyrelselag hade trätt ikraft, finns det ett behov av att här ge en beskrivning av förhållandet mellan självstyrelselagen och grundlagen.

12.2 Självstyrelselagens ställning i statsförfattningen

Den försvårade grundlagsordningen för självstyrelselagen (liksom för jordförvärvslagen för Åland) innebär att självstyrelselagens giltighet endast delvis härleds från grundlagen. Självstyrelselagens giltighet härleds via den egna lagstiftningsordningen tillbaka till den föregående självstyrelselagen från 1951 och före den till 1920 års självstyrelselag. Vid sidan om den första självstyrelselagen finns den rättsliga grunden för självstyrelsen i Ålandsöverenskommelsen och Nationernas förbunds beslut vilka gav Åland internationella garantier för självstyrelsen och Finland suveräniteten över Åland. Redan när den första självstyrelselagen antogs i grundlagsordning, som det hänvisas till i Ålandsöverenskommelsen, fick självstyrelselagen en ställning som är jämförbar med grundlag (jfr. RP 1/1998, s. 7).

I grundlagens 120 § hänvisas det till att landskapet Åland har självstyrelse enligt vad som särskilt bestäms i självstyrelselagen för Åland. Paragrafen bygger på de bestämmelser som år 1994 fogades till regeringsformen och innebär inte någon ändring av dem (se RP 1/1998 rd s. 177/II). Med hänsyn till den folkrättsliga bakgrunden till Ålands ställning fann grundlagsutskottet vid behandlingen av propositionen om ny regeringsform för Finland (RP 1/1998 rd s. 177) det lämpligare att 120 § i grundlagen i stället för ”Ålands självstyrelse” rubriceras "Ålands ställning" och gjorde i detta avseende ett ändringsförslag. I sitt betänkande över grundlagspropositionen (GrUB 10/1998 rd s. 32 och 33) anförde grundlagsutskottet likaså att varken utskottets ändringar eller propositionen

avser att rubba landskapets nuvarande ställning. Föreliggande proposition påverkar inte heller självstyrelselagens ställning i statsförfattningen.

Likaså hänvisar grundlagens 75 § 1 mom. till självstyrelselagens bestämmelser om lagstiftningsordningen för den nuvarande självstyrelselagen och jordförvärvslagen för Åland. Momentet kompletterar den allmänna bestämmelsen om självstyrelsen i 120 § i grundlagen. Självstyrelselagen och jordförvärvslagen är i formellt hänseende inte grundlagar, men till följd av den kvalificerade lagstiftningsordning som de förutsätter, är de jämförbara med grundlagar (se RP 1/1998 rd s. 7).

I propositionen till 1991 års självstyrelselag (RP 73/1990 rd) föreslogs i 69 § om lagstiftningsordningen för självstyrelselagen en bestämmelse enligt vilken ”denna lag gäller som grundlag”. Bestämmelsen ströks i riksdagsbehandlingen efter att grundlagsutskottet hade anfört dels att målet bör vara att Finland ska ha en enda grundlag, dels att självstyrelselagen innehåller rikligt med stadganden som inte i något avseende hör hemma i en grundlag statsförfattningsteoretiskt sett. Utskottet ansåg att den särställning som landskapets självstyrelse innebär, inte i och för sig kräver att självstyrelselagens nuvarande status ändras. Samtidigt konstaterade utskottet att det är på sin plats att i ett stadgande i regeringsformen uttryckligen nämns att Åland har självstyrelse (GrUB 15/1990 rd s. 6/I).

Även om självstyrelselagen inte i formellt hänseende är en grundlag, medför det faktum att lagen i riksdagen är stiftad i grundlagsordning med överensstämmande beslut av lagtinget och att den innehåller vissa avvikelser från grundlagen, att självstyrelselagen hierarkiskt står på samma nivå som grundlagen. Självstyrelselagen kan beskrivas som en lag av särskild natur (sui generis). Förutom bestämmelser av grundlagskaraktär innehåller självstyrelselagen rikligt med bestämmelser som inte hör hemma i en grundlag statsförfattningsteoretiskt sett (GrUB 15/1990, s. 5–6). Också sistnämnda bestämmelser är skyddade av grundlagsordning och förutsätter överensstämmande beslut av lagtinget för att kunna upphävas eller ändras.

Ett undantag från kravet på grundlagsordning för ändring av behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen utgörs av 29 § i nuvarande självstyrelselag, som möjliggör överföring till lagtinget av vissa i bestämmelsen särskilt angivna behörighetsområden genom riksdagslag och lagtingets samtycke. Enligt 48 § 1 mom. ska också en ändring av avräkningsgrunden ske i sistnämnda ordning.

Trots att bestämmelserna om att självstyrelselagen inte kan ändras utan lagtingets medverkan, har det ända sedan grundrättighetsreformen funnits en stor oro på Åland för att riksdagen ska kunna urholka självstyrelselagen genom ändringar av grundlagen eller genom tolkningspraxis. För att förhindra en framtida rättsutveckling genom praxis som skulle gå i en sådan riktning föreslås i propositionen några förtydligande preciseringar som närmast hänför sig till kontrollen av lagtingslagars förhållande till grundlagen.

12.3 Behörigheten att lagstifta om grundlagen

Enligt 26 § 1 punkten i lagförslaget hör stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Detta motsvarar 27 § 1 punkten i gällande självstyrelselag.

Vid stiftandet av nuvarande självstyrelselag föreslogs att bestämmelsen i 27 § 1 punkten skulle lyda enligt följande: ”Riket har lagstiftningsbehörighet enligt 1) stiftande, ändring, förklaring och upphävande samt avvikelse från grundlag, dock så att lagtingets behörighet inte härigenom kan inskränkas, om inte lagtinget har samtyckt till detta i den ordning som stadgas i 69 §.” Förslaget motiverades med att en motsvarande bestämmelse ingick ”i gällande rätt” (se 11 § 1 punkten i 1951 års självstyrelselag) med en tillagd hänvisning i 1 punkten ”enligt vilken lagtingets behörighet kan inskränkas endast i den ordning som

föreskrivs i förslagets 69 §.” (RP 73/1990 rd, s. 71). Under riksdagsbehandlingen av förslaget uteslöt grundlagsutskottet den föreslagna hänvisningen i 27 § 1 mom. 1 punkten i nuvarande självstyrelselag till 69 § i lagen: ” Jämfört med den nuvarande lagen har i paragrafens l punkt tagits in en hänvisning till 69 §. l motiveringen karaktäriseras detta som ett förtydligande. Enligt utskottets åsikt gör tillägget snarare saken oklarare. Tillägget skulle uppenbarligen täcka till exempel det fallet att man inför ett grundrättsstadgande som generellt begränsar behörigheten för organ inom den offentliga makten, också för lagtinget. Det nya hänvisningsstadgandet kunde sålunda på ett oberäkneligt sätt kringskära riksdagens kompetens att stifta grundlagar för riket. Å andra sidan räcker 69 § i förslaget till självstyrelselag och 17 § i jordförvärvslagen till med tanke på de orsaker som ligger bakom förslaget.” (GrUB 15/1990 rd, s. 4).

För att bemöta de åländska önskemålen om ett förtydligande av förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen föreslås att bestämmelsen om riksdagens grundlagsbehörighet kompletteras med en hänvisning till den bestämmelse i självstyrelselagen som gäller ändring av eller avvikelser från självstyrelselagen. Till riksdagens behörighet hör enligt förslaget ”stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag, *med beaktande av vad som föreskrivs i 98 §*” (i självstyrelselagen). Det här kursiverade föreslagna tillägget är annorlunda formulerat än det ovan nämnda förslag som grundlagsutskottet strök i samband med stiftandet av den nu gällande självstyrelselagen. Förslaget är viktigt för att det inte i framtiden ska kunna utvecklas en praxis enligt vilken lagtingets materiella lagstiftningsbehörighet beskärs på ett sätt som strider mot grunderna för fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan Åland och riket.

Förslaget påverkar inte den nuvarande regleringen i grundlagen enligt vilken bestämmelserna om grundläggande fri- och rättigheter är bindande för lagtinget på samma sätt som för riksdagen. Förslaget ska ses som en påminnelse om att grundlagstiftaren vid ändring eller avvikelser från grundlagen ska vara observant på att lagtingets materiella lagstiftningsbehörighet inte beskärs på ett sätt som strider mot garantierna för självstyrelsen och mot självstyrelsens syfte.

Det föreslagna tillägget har ett nära samband med den föreslagna precisering av kontrollen av lagtingslagar, som innebär ett förtydligande av att det finns en viss prövningsmarginal för lagstiftaren vid bedömningen av hur de grundläggande fri- och rättigheterna iakttas i lagstiftningen. Det kan med andra ord vara möjligt att någon grundläggande rättighet, t.ex. rätten till utbildning, ges ett annat innehåll på Åland än i riket utan att detta ska anses innebära en behörighetsöverskridning från lagtingets sida.

12.4 Ålands lagtings lagstiftningsbehörighet

I den första självstyrelselagen gick riksdagen in för principen att reglera Ålands självstyrelse i självstyrelselagen. Denna princip har riksdagen och lagtinget hållit fast vid när lagen har reviderats och i anslutning till grundlagsändringar. I 1 § i nuvarande självstyrelselag föreskrivs att landskapet Åland tillkommer självstyrelse enligt vad som stadgas i denna lag. Vid grundlagsreformen (RP 138/1993 rd) föreslogs det att självstyrelsen skulle omnämnas i riksdagsordningen och regeringsformen. Grundlagsutskottet understödde lagförslagen (GrUB 17/1993 rd). De befintliga hänvisningsstadgandena överfördes i grundlagsreformen år 2000 till grundlagen.

I 75 § 2 mom. i grundlagen finns en hänvisning enligt vilken angående lagtingets initiativrätt samt stiftande av landskapslagar gäller det som bestäms i självstyrelselagen. Denna hänvisning motiverades med att lagstiftningsbehörigheten utgör en väsentlig del av Ålands självstyrelse. Det att Ålands lagting enligt 75 § 2 mom. i grundlagen och självstyrelselagen har egen lagstiftningsbehörighet inom vissa områden innebär att riksdagens lagstiftningsmakt på Åland inte gäller i de frågor som hör till lagtingets behörighet. I förarbetena till grundlagen konstateras det också att denna begränsning av rikets

lagstiftningsmakt har konstitutionell betydelse och möjligheten att stifta landskapslagar anges därför i 75 § 2 mom. (RP 1/1998 s. 127).

I den nuvarande självstyrelselagen indelas stiftandet av lagar i landskapets lagstiftningsbehörighet (18 §) och rikets lagstiftningsbehörighet (27 §). Enligt 17 § självstyrelselagen stiftas landskapslagarna av lagtinget.

Det föreslagna systemet för att bestämma fördelningen av lagstiftningsbehörighet på Åland mellan riksdagen och lagtinget är i huvudsak likadant som enligt nuvarande självstyrelselag. Begreppet ”landskapslag” föreslås ändrat till lagtingslag för undvikande av förväxling med landskapen i riket. Med hänsyn till 1 § i nuvarande självstyrelselag och lagstiftningsordningen för självstyrelselagen är den terminologiska ändringen oproblematisk i förhållande till 75 § 2 mom. i grundlagen.

I lagen föreslås ingå förteckningar i något moderniserad form över såväl lagtingets som riksdagens nuvarande lagstiftningsbehörighet på Åland (25 och 26 §).

Behörighetsfördelningen omfattar dessutom en förteckning över områden som möjliggör överföring av lagstiftningsbehörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning. Dessa framtida ändringar av behörighetsfördelningen blir beroende av lagtingets och självstyrelsemyndigheternas aktivitet och intresse för att utöka lagtingets behörighet. Enligt förteckningen i lagförslagets 28 § kan riksdagen överföra viss riksbehörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets bifall. En motsvarande bestämmelse finns i den nuvarande 29 § även om innehållet där är mer begränsat.

Detta förfarande avviker från huvudregeln om grundlagsordning för självstyrelselagen. I samband med att självstyrelselagen antas godkänner riksdagen emellertid i grundlagsordning även bestämmelserna om förfarandet och regleringen är således oproblematisk i förhållande till grundlagen.

När behörighet överförs till lagtinget i enkel lagstiftningsordning är det inte möjligt att samtidigt ändra självstyrelselagens behörighetsförteckningar i lagförslagets 25 och 26 §. Detta följer av konstitutionella hänsyn och motsvarar det som gäller enligt 29 § i nuvarande självstyrelselag. En överföring av behörighet till Åland enligt sistnämnda paragraf föranleder inte en ändring av självstyrelselagen (RP 73/1990 rd s. 45). Om lagtingets behörighet utökas i enkel lagstiftningsordning kvarstår således behörighetsförteckningarna intakta i självstyrelselagen. Lagtingets utökade behörighet, och på motsvarande sätt riksdagens minskade behörighet, framgår av Finlands författningssamling där riksdagslagen publiceras. Ändringar av behörighetsförteckningarna kan ske senare som en teknisk ändring i samband med en ändring av självstyrelselagen i grundlagsordning.

12.5 Tillämpningen i nuläget av grundlagen på Åland

I den regeringsproposition som gäller grundlagen, har grundlagen beskrivits som att den ”skiljer sig från andra lagar såtillvida att den utgör en ram för hela den nationella rättsordningen” och att som materiell utgångspunkt för den kan ställas ”kravet att grundlagen på ett heltäckande sätt skall reglera utövningen av offentlig makt samt relationerna mellan det allmänna och den enskilda individen”. Vidare konstateras att ”i grundlagen fastställs de rättsliga värden som samhällets och rättsordningens utveckling bygger på” (RP 1/1998 rd, s. 6).

Enligt 27 § 1 punkten i nuvarande självstyrelselag har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag.

Bestämmelsen i 27 § 1 mom. 1 punkten i nuvarande självstyrelselag ska, vad gäller tillämpningen av grundlagen på Åland, tolkas tillsammans med 69 § 1 mom. i självstyrelselagen. Enligt lagstiftningsordningen för självstyrelselagen kan lagen inte ändras eller upphävas på annat sätt än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelse från den göras på något annat sätt (GrUB 15/1990 rd. s. 4, OH 2019/131, s. 7). På grund av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen, kan ändringar i grundlagen inte göra bestämmelser i självstyrelselagen verkningslösa eller begränsa lagtingets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen. Självstyrelselagens särbestämmelser som åsidosätter en tillämpning av grundlagen på Åland i fråga om exempelvis språkliga rättigheter, påverkas inte om riksdagen gör ändringar i grundlagens motsvarande bestämmelser.

Frågor om grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Med stöd av 22 § i grundlagen ska självstyrelsen tillgodose dessa inom områdena för sin behörighet. Lagtinget och självstyrelsemyndigheterna representerar således ”det allmänna” på Åland inom sin behörighet. De grundläggande fri- och rättigheterna ska iakttas av lagtinget när lagtingslagar stiftas på samma sätt som riksdagen ska iaktta dem när lagar stiftas. När lagtingslagar stiftas finns dock inte någon förhandskontroll motsvarande grundlagsutskottets behandling av lagförslag. Lagtingslagarnas grundlagsenlighet kontrolleras vid lagstiftningskontrollen av lagtingslagarna. Om en lagtingslag har stiftats i strid med en bestämmelse i grundlagen som gäller på Åland, kan republikens president utöva vetorätt på den grunden att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet.

Att grundlagen gäller på Åland innebär för närvarande att förutom de grundläggande fri- och rättigheterna, med några undantag, får bestämmelserna om demokrati- och rättsstatsprinciperna, sådana de framgår av 2 § i grundlagen, direkt tillämplighet på Åland. Bestämmelsen i 106 § om grundlagens företräde är tillämplig även i förhållande till lagtingslagarna (se i sistnämnt avseende GrUB 10/1998 rd s. 30). Bestämmelsen i 107 § i grundlagen om förbudet att tillämpa bestämmelser i förordningar eller andra författningar på lägre nivå än lag som strider mot grundlagen eller mot lag, ingår beträffande landskapsförordningar i 60 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Bestämmelserna i 121 § 1–3 mom. om kommunal självstyrelse är tillämpligt på kommunerna på Åland. De ska efterlevas av lagstiftaren när lagstiftning antas för förverkligande av den kommunala självstyrelsen. Den kommunala självstyrelsen som helhet har dock ett annat innehåll än i övriga Finland då t.ex. den offentliga strukturen på Åland är ordnat på ett annat sätt i och med självstyrelsen.

Även 124 § i grundlagen om överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter gäller på Åland.

De allmänna utnämningsgrunderna för offentliga tjänster som avses i 125 § i grundlagen gäller på Åland.

Likaså gäller på Åland, utifrån den behörighetsfördelning som följer av självstyrelselagen i utrikesärenden, det beslutsförfarande som enligt 8 kap. i grundlagen tillämpas på godkännande av fördrag för Finlands del, dock med iakttagande av de särskilda bestämmelserna i 9 och 9 a kap. i nuvarande självstyrelselag.

Bestämmelsen i 80 § 1 mom. i grundlagen om området för lag och förordningsmakten återfinns i 21 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. I lagförslagets 37 § 2 mom. föreslås att en reglering införs som motsvarar 80 § 2 mom. i grundlagen. I fråga om 80 § 3 mom. enligt vilken allmänna bestämmelser om publicering och ikraftträdande av förordningar och andra rättsnormer ska utfärdas genom lag, hör det till lagtingets behörighet med stöd av 18 § 1 punkten i självstyrelselagen att anta en sådan lagtingslag. En motsvarighet till

79 § grundlagen om publicering och ikraftträdande av lagar infördes genom RP 18/2002 rd i 20 § självstyrelselagen om ikraftträdande och publicering av landskapslagar.

Däremot äger bestämmelserna om riksdagens interna organisation, arbetsformer och motsvarande samt bestämmelsen i 119 § om statsförvaltningen inte tillämpning i lagtingets och självstyrelsemyndigheternas verksamhet på Åland. Sådana bestämmelser i 10 kap. grundlagen som uttryckligen reglerar uppgifter hos riksdagens justitieombudsman och justitiekanslern i statsrådet i förhållande till riksdagen och statsrådet, så som 108 § 3 mom. 109 § 2 mom. och 112 §, kan inte tillämpas analogt för lagtinget och landskapsregeringen. För närvarande finns en myndighet under lagtinget, Landskapsrevisionen, som med stöd av lagtingslag utför motsvarande uppgifter som riksdagens revisorer och statens revisionsverk.

12.6 Föreslagna särbestämmelser av grundlagskaraktär i lagförslaget

På Åland är den offentliga makten delad mellan riksdagen och lagtinget. Många av bestämmelserna i grundlagen är enbart adresserade till riksdagen och till statsrådet. Utgångspunkten är ändå att övriga mer allmänt hållna bestämmelser i grundlagen också gäller lagtinget och självstyrelsemyndigheterna, förutsatt att avvikelser inte ingår i självstyrelselagen. Självstyrelselagen är avsedd att ange ramarna för självstyrelsens förhållande till staten samt självstyrelsens innehåll och avgränsning.

I lagförslaget ingår, liksom i nuvarande självstyrelselag och tidigare lagar, bestämmelser som medför att vissa bestämmelser i grundlagen inte tillämpas på Åland. De bestämmelser av grundlagsnatur som ingår i självstyrelselagen är inte att anse som undantagsbestämmelser i grundlagens mening, dvs. som sådana så kallade avgränsade undantag från grundlagen som avses i grundlagens 73 §. Sådana undantagslagar står nämligen hierarkiskt på samma nivå som vanliga lagar och kan därför upphävas och även ändras i vanlig lagstiftningsordning, förutsatt att avvikelsen från grundlagen då inte utvidgas. Självstyrelselagen är i likhet med grundlagen en grundförfattning som är avsedd att ha lång beständighet över tid (jfr GrUB 6/2018 rd och GrUB 12/2018 rd). De bestämmelser i självstyrelselagen som innebär avvikelser från grundlagen är därför varaktiga undantag från grundlagen.

Frågan om särbestämmelser aktualiseras när en ny självstyrelselag antas framför allt när det gäller att bedöma om bestämmelser som ingår i grundlagen behöver intas också i självstyrelselagen. Frågan är då om en motsvarande bestämmelse behövs i självstyrelselagen för att den på Åland har en annan adressat än grundlagens bestämmelse, dvs. lagtinget och självstyrelsemyndigheterna. Det kan också bli fråga om att bedöma om det finns anledning att i självstyrelselagen avvika från grundlagen.

12.7 Bestämmelser i lagförslaget vilkas förebild är motsvarande bestämmelser i grundlagen

De centrala principerna för utövning av offentlig makt inom ramen för självstyrelsen hör naturligt hemma i självstyrelselagen. Adressaterna för sådana bestämmelser i lagförslaget är uttryckligen Ålands lagting och självstyrelsemyndigheterna. Syftet med lagförslaget är att regleringen av den offentliga makt som utövas på Åland ska framgå tydligare av självstyrelselagen.

I lagförslaget ingår ett antal paragrafer med i grunden samma lydelse som grundlagens motsvarande bestämmelser och som sakligt sett överensstämmer med dem. Förslagen bygger på grundlagens 2 § 2 och 3 mom., 25 § 2 mom. andra meningen samt 80, 107, 121 och 124 §.

Vissa av bestämmelserna som har sin förebild i motsvarande bestämmelser i grundlagen, ingår i nuvarande självstyrelselag, medan andra är nya. De föreslagna bestämmelserna är inte avsedda att utgöra uttryckliga undantag från grundlagen. Det här gäller för samtliga bestämmelser som uppräknas under 1–6 nedan. Dessa är:

1) den nya bestämmelsen i 1 § 2 mom. i lagförslaget som innehåller demokratins princip och rättsstatsprincipen inom ramen för Ålands självstyrelse,

2) den nya bestämmelsen 6 § 1 mom. i lagförslaget om den kommunala självstyrelsen på Åland, som beaktar lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet på det kommunala området och för den kommunala beskattningsrätten,

3) den förtydligade lydelsen i 25 § 7 punkten i lagförslaget om kommunala val, inklusive rösträtt, rösträttsålder och valbarhet i sådana val, är beträffade omnämnandet av rösträttsåldern i sådana val en föreslagen avvikelse från 14 § 3 mom. i grundlagen,

4) bestämmelsen i 37 § 1 mom. i lagförslaget i fråga om området för lagtingslag och Ålands regerings förordningsmakt, som motsvarar 21 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag och 80 § 1 mom. i grundlagen,

5) den nya bestämmelsen i 37 § 2 mom. i lagförslaget innebär att även andra myndigheter än Ålands regering i lagtingslag kan bemyndigas att utfärda rättsnormer i bestämda frågor, om det med hänsyn till föremålet för regleringen finns särskilda skäl och regleringens betydelse i sak inte kräver att den sker genom lag eller förordning. Tillämpningsområdet för ett sådant bemyndigande ska vara exakt avgränsat. Motsvarande bestämmelse finns i 80 § 2 mom. i grundlagen.

6) den nya bestämmelsen i 44 § i lagförslaget om överföring av förvaltningsuppgifter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet på andra än myndigheter, vilken har sin förebild i 124 § i grundlagen.

7) 100 § i lagförslaget om lagenligheten av förordningar, som motsvarar 60 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag, föreslås kompletterad med ett tillägg om andra rättsnormer på lägre nivå än lag.

Merparten av bestämmelserna föreslås intagna i självstyrelselagen såsom uttryckligen riktade till de åländska självstyrelsemyndigheterna, i huvudsak lagtinget som lagstiftare. Flertalet av bestämmelserna ingår i nuvarande självstyrelselag. I grundlagens 75 § 2 mom. anges att om ”stiftande av landskapslagar gäller det som bestäms i självstyrelselagen”. Enligt 1 § i nuvarande självstyrelselag har Åland självstyrelse enligt vad som stadgas i självstyrelselagen. Självstyrelselagen är därmed den grundförfattning från vilken lagtinget och Ålands regering härleder sin lagstiftnings- och förordningsmakt. Självstyrelselagen är därför den lämpliga författningsnivån.

Bestämmelsen i nuvarande 21 § 1 mom. (jfr 37 § 1 mom. i lagförslaget) om området för landskapslag och landskapsregeringens förordningsmakt, har införts i självstyrelselagen under den tid grundlagen varit i kraft. Av förarbetena (RP 18/2002 rd, GrUB 7/2002 rd) till sistnämnda bestämmelse framgår att självstyrelselagen ansetts vara lämplig författningsnivå. Grundlagsutskottet konstaterade att ”i 21 § 1 mom. ingår en ny bestämmelse om området för en landskapslag och landskapsförordning. Den svarar i sak mot 80 § 1 mom. i grundlagen. Förslaget rubbar inte gränsen för rikets och landskapets behörighet, men preciserar i behövlig omfattning kravet att man måste använda sig av landskapslag när man utfärdar bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter” (GrUB 7/2002 rd s. 7). Nämnda grunder är på motsvarande sätt tillämpliga på de nya bestämmelser som föreslås rikta sig till lagtinget och självstyrelsemyndigheterna.

Den nuvarande bestämmelsen i 21 § 1 mom. i självstyrelselagen föreslås kompletterad med ett nytt 37 § 2 mom. i lagförslaget. Det föreslås att även andra myndigheter än Ålands regering i lag kan bemyndigas att utfärda rättsnormer i bestämda frågor, om det med hänsyn till föremålet för regleringen finns särskilda skäl och regleringens betydelse i sak inte kräver att den sker genom lag eller förordning. Tillämpningsområdet för ett sådant bemyndigande ska vara exakt avgränsat. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar 80 § 2 mom. grundlagen och motiveras av att behörigheten att delegera befogenhet att utfärda lägre rättsnormer än lag och förordning är oklar i gällande självstyrelselag. Det saknas en uttrycklig bestämmelse samtidigt som det i lagstiftningskontrollen av landskapslagar har bedömts ingå i lagtingets behörighet att bemyndiga exempelvis kommuner att anta allmänna föreskrifter med stöd av kommunallagen och plan- och bygglagen för landskapet Åland.

Lagstiftningskontrollen av lagtingslagar utövas av andra aktörer än kontrollen av lagars grundlagsenlighet. Det finns därför vägande skäl att i självstyrelselagen inta motsvarande bestämmelser som i grundlagen, dock formulerade med den skillnaden att de uttryckligen riktar sig till de åländska självstyrelsemyndigheterna. Lagförslagets 1 § 2 mom., 6 §, 37 § 2 mom. och 44 § utgör tillsammans med bestämmelserna i 2 § 2 mom. och 80 § 2 mom. samt 121 och 124 § i grundlagen en ram som är avsedd att heltäckande reglera utövningen av offentlig makt samt relationerna mellan det allmänna och den enskilda individen.

Målsättningarna med de föreslagna nya bestämmelserna är desamma som med motsvarande bestämmelser i grundlagen. De sätt på vilka bestämmelserna i praktiken genomförs på Åland genom lagtingslag kan dock skilja sig från genomförandet i riket. Bestämmelserna rubbar inte gränsen för rikets och självstyrelsens behörighet, men de preciserar i behövlig omfattning de krav som självstyrelsemyndigheterna i stället för staten ska iaktta i anslutning till förverkligandet av bl.a. demokratins princip inom ramen för Ålands självstyrelse, den kommunala självstyrelsen på Åland och överföringen av självstyrelsemyndigheternas förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter.

Denna i den nya självstyrelselagen föreslagna regleringen står därmed i ett avsiktligt beroendeförhållande till grundlagens motsvarande bestämmelser. Förslaget innebär inte någon inskränkning av de enskildas grundläggande fri- och rättigheter eller mänskliga rättigheter på Åland. Stiftas en ny grundlag eller ändras grundlagens motsvarande bestämmelser, kan man emellertid inte bortse från att självstyrelselagen eventuellt behöver ändras på motsvarande sätt.

12.8 Bedömning av enskilda bestämmelser i lagförslaget i förhållande till grundlagen

De viktigaste uttryckliga avvikelserna från grundlagen på Åland gäller enligt nuvarande självstyrelselag de språkliga rättigheterna, rätten att äga och besitta fast egendom, näringsrätten samt lösningen för ålänningars fullgörande av värnplikt intill dess att man lagstiftat om ersättande tjänstgöring.

Åland har sedan självstyrelsens tillkomst varit enspråkigt svenskt. Avvikelserna i självstyrelselagen från 15 § i grundlagen om egendomsskyddet och från 17 § 1 mom. om rätten till ett eget språk och en egen kultur följer av Nationernas förbunds beslut och Ålandsöverenskommelsen och ska fortsättningsvis gälla i förhållande till grundlagen. De har också ingått i tidigare självstyrelselagar. Bestämmelserna om hembygdsrätt och näringsrätt är att se som skyddsklausuler i förhållande till egendomsskyddet och näringsfriheten enligt grundlagen.

Eftersom självstyrelselagen antas i grundlagsordning, ska ett fogande av särbestämmelser till självstyrelselagen fortsättningsvis anses som oproblematiskt:

1) I 25 § 7 punkten i lagförslaget föreslås en precisering av den nuvarande bestämmelsen om lagtingets behörighet att lagstifta om kommunala val. I förslaget nämns uttryckligen även rösträtt, rösträttsålder och valbarhet i sådana val. Den föreslagna lagstiftningsbehörigheten möjliggör med beaktande också av internationella fördrag som binder Åland avvikelse genom lagtingslag från rösträttsåldern om 18 år i kommunala val enligt 14 § 3 mom. i grundlagen. Förslaget är motiverat dels för att lagtinget tidigare, innan rösträttsåldern infördes i grundlagen, hade behörighet att lagstifta om rösträttsåldern, dels för att kommunstrukturen är annorlunda på Åland än i riket, vilket kan motivera en lägre rösträttsålder.

2) Bestämmelsen i 25 § 29 punkten i lagförslaget om tillvaratagande av jordbruksmarks, skogsmarks och fiskevattens produktionsförmåga samt skyldighet att i sådant syfte mot full ersättning i någon annans besittning för viss tid upplåta jordbruksmark och fiskevatten som är outnyttjade eller endast delvis utnyttjade. Bestämmelsen motsvarar 18 § 18 punkten i nuvarande självstyrelselag. Bestämmelsen utgör enligt propositionen till 1991-års självstyrelselag ett undantag från 6 § regeringsformen (RP 73/1990 rd, s. 44). Den föreslagna bestämmelsen under denna punkt ger på motsvarande sätt lagtinget behörighet att lagstifta om undantag från grundlagens bestämmelser om egendomsskydd (15 §).

3) Lagförslagets 27 § motsvarar 28 § 1 mom. i nuvarande lag i fråga om att utan lagtingets bifall träder en ändring av grundlag eller annan riksdagslag inte i kraft på Åland till den del det är fråga om principerna för enskildas rätt att där äga fast egendom eller tillgångar som hör till näringsverksamhet.

4) Rätten att idka näring eller yrke på Åland kan enligt 16 § i lagförslaget begränsas genom lagtingslag på motsvarande sätt som enligt nuvarande självstyrelselag, vilket innebär en avvikelse från 18 § i grundlagen. Berörd avvikelse är en skyddsklausul. Den näringsfrihet som föreskrivs i 18 § i grundlagen gäller i övrigt även på Åland. Inskränkningar i rätten att inom landskapet idka näring infördes genom 1951 års självstyrelselag, samtidigt som särskilda bestämmelser om åländsk hembygdsrätt infördes. Avsikten var att ”skänka Ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område.” (RP 100/1946, s. 3). Eftersom fråga är om ett undantag som i förhållande till regeringsformen funnits i tidigare självstyrelselagar, ska det med beaktande av självstyrelselagens lagstiftningsordning anses oproblematiskt också i förhållande till 18 § i grundlagen.

Finland inklusive Åland har efter att den nuvarande självstyrelselagen trädde i kraft blivit medlem av Europeiska unionen. I artikel 355.4 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt hänvisas till de särskilda fördragsbestämmelserna om landskapet Åland i Ålandsprotokollet som fogats till Finlands anslutningsfördrag. Artikel 1 i Ålandsprotokollet medger undantag från EU-rätten för ”inskränkningar, på icke-diskriminerande grund, i etableringsrätten och i rätten att tillhandahålla tjänster för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland eller för juridiska personer utan tillstånd av de behöriga myndigheterna på Åland.” Med detta avses lagstiftningen om näringsrätten.

Ålandsprotokollets undantag är bundna vid den så kallade stand still-regeln, som innebär att bestämmelserna i fördraget inte ska hindra de inskränkningar som var i kraft den 1 januari 1994, då Finland anslöts till EU och som gällde bl.a. hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt.

5) I lagförslagets 17 § ingår en särbestämmelse om ålänningars fullgörande av värnplikt i förhållande till 127 § i grundlagen om skyldigheten att försvara landet. Försvarsskyldigheten för finska medborgare som bygger på allmän värnplikt anges i 127 § i grundlagen. Enligt 127 § grundlagen är varje finsk medborgare skyldig att delta i fosterlandets försvar eller att bistå försvaret på det sätt som bestäms i lag. Innebörden av försvarsskyldigheten definieras inte närmare i motiveringarna till paragrafen (RP 1/1998 rd), men

utöver det militära försvaret inbegriper försvarsskyldigheten också andra former av försvar och hjälpfunktioner. Enligt motiveringarna inbegriper bestämmelsen fullgörandet av värnplikt vid försvarsmakten och skyldigheten att i samband med värnplikten delta i annan utbildning, som tjänar försvarssyften. Bestämmelsen inbegriper också civiltjänstgöring som ersätter beväringstjänsten. Genom lag kan bestämmas om ersättande tjänstgöringsskyldighet för dem som under fredstid är befriade från väpnad eller vapenfri tjänstgöring.

Grundlagen utgår från att en befrielse från värnplikt är möjlig endast inom ramen för övertygelse och ersättande tjänstgöring. I motiveringarna till grundlagen konstateras det att det i 12 § i självstyrelselagen finns specialbestämmelser om tjänstgöring, vilka för personer som har åländsk hembygdsrätt ersätter fullgörande av värnplikt (RP 1/1998 rd s. 182). Den föreslagna bestämmelsen i 17 § motsvarar 12 § 2 mom. i nuvarande lag om befrielse från värnplikt för den som har hembygdsrätt intill dess att med riksdaglag och lagtingets medverkan stiftats om alternativ tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen eller i någon annan civilförvaltning. Det saknas fortfarande rikslagstiftning om en sådan ersättande tjänstgöring i stället för värnplikt som avses i 12 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag och som även ingick i tidigare självstyrelselagar.

Eftersom bestämmelsen i 17 § i lagförslaget i fråga om ålänningars befrielse från värnplikt motsvarar nuläget, är den med beaktande av självstyrelselagens lagstiftningsordning att anse som oproblematisk ur grundlagens synpunkt.

6) Bestämmelsen i 108 § i lagförslaget om att Åland utgör en valkrets vid riksdagsval samt om rösträtt och valbarhet för andra staters medborgare i kommunala val motsvaras av 67 och 68 § i nuvarande självstyrelselag.

7) Bestämmelserna om Ålands språkliga status och de språkliga rättigheterna föreslås ingå i 2 §, 16 § 2 mom., 25 § 2 punkten och 44 § 2 mom. samt i 12 kap. i den nya självstyrelselagen och innebär avvikande reglering i förhållande till grundlagens 17 §. De föreslagna bestämmelsernas förhållande till grundlagen bedöms närmare nedan i följande avsnitt.

12.9 Vissa andra bestämmelser och nyheter i lagförslaget som bör bedömas i förhållande till grundlagen

3 §. Den föreslagna bestämmelsen om Ålands demilitariserade och neutraliserade status är deklaratorisk och en bekräftelse av rådande läge. Ålands demilitarisering och neutralisering har en regional, europeisk sedvanerättslig status. Lagförslagets 3 § har formulerats så att det i paragrafen konstateras att Ålands demilitarisering och neutralisering följer av folkrätten. Saken har reglerats i konventionen angående Ålandsöarnas ickebefästande och neutralisering (FördrS 1/1922) och fördraget angående Ålandsöarna med dåvarande Sovjetunionen (FördrS 24/1940). I Ålandsprotokollets inledande sats (preambel) som tillkom i samband med EU-anslutningen, finns också en hänvisning till Ålands folkrättsliga status, vilken inbegriper demilitariseringen och neutraliseringen. Hänvisningar till konventionen och fördraget har tagits in i detaljmotiveringen till paragrafen, där det dessutom sägs att konstaterandet i paragrafen inte är avsett att ändra på det rådande läget utan endast är deklaratorisk till sin natur.

6 §. I lagförslagets 6 § 2 mom. föreslås dels en klargörande bestämmelse om att de åländska kommunerna anförtros uppgifter i lagtingslag eller riksdagslag. Dels föreslås en bestämmelse som anger att kommunerna får påföras riksuppgifter endast, om motsvarande uppgifter föreskrivs kommunerna i riket. Momentet innebär att sådana uppgifter som grundar sig på rikslagstiftning också på Åland och som i riket anförtros välfärdsområdena, inte får påföras de åländska kommunerna. Sådana uppgifter hos entiteter angivna i 121 § i grundlagen ska således i enlighet med 2 § 3 mom. i grundlagen i lag

anförtros en annan myndighet på Åland, i praktiken en statlig myndighet. Föreslaget medför en begränsning av riksdagens lagstiftningsbehörighet för riksuppgifter inom socialvården i en situation där det av grundlagens 6 eller 121 § enligt prövning inte följde hinder att av ändamålsenlighetsskäl påföra de åländska kommunerna en riksuppgift. I lagtingets behörighetsområde för socialvården är genom riksdagslag sådana riksuppgifter integrerade som avser exempelvis barns rättsliga ställning och begränsningsåtgärder i barnskyddet. I riket sköts motsvarande uppgifter inom socialvården sedan ingången av år 2023 av välfärdsområdena.

I sitt utlåtande GrUU 18/2022 rd (punkt 9, s. 3) fäste grundlagsutskottet avseende på att det med tanke på Ålands självstyrelse vore dock lämpligare att i stället för att införa den i propositionen på grund av social- och hälsovårdsreformen föreslagna lagstiftningen, skriva in de behövliga ändringarna i självstyrelselagen. Utskottet ansåg att det är viktigt att införa de här ändringarna. I samband med den här typen av ändringar bör man dessutom enligt utskottet se till att regleringen är heltäckande så att myndigheternas befogenheter är tydliga och att det inte uppstår luckor i regleringen. Den föreslagna 6 § 2 mom. första mening avser så långt det är möjligt att beakta grundlagsutskottets synpunkter. Bedömningen är att det i fråga om kommunernas på Åland uppgifter av rikslagstiftningsnatur fortsättningsvis behöver föreskrivas in casu och avgränsat genom riksdagslag för att lagtillämparen i ettvart fall tillräckligt klart ska kunna utläsa vilka enskilda riksuppgifter som har anförtrotts dessa kommuner.

Enligt den finansieringsprincip som hör till kommunernas självstyrelse och som tryggas i 121 § i grundlagen får kommunernas lagstadgade uppgifter inte äventyra kommunernas möjligheter att självständigt besluta om sin ekonomi och egen förvaltning. Grundlagsutskottet har i sin praxis betonat att när kommunerna åläggs uppgifter ska det i enlighet med finansieringsprincipen också ses till att kommunerna har faktiska förutsättningar att klara av dem (se t.ex. GrUU 34/2013 rd, s.2, GrUU 30/2013 rd, s. 5, och GrUU 12/2011 rd, s. 2). Utskottet har också ansett att finansieringsuppgifter för kommunerna med hänsyn till att självstyrelsen är skyddad i grundlagen inte får vara så stora att de försämrar kommunernas verksamhetsvillkor på ett sätt som äventyrar kommunernas möjligheter att självständigt bestämma om sin ekonomi och därmed också om sin förvaltning (se t.ex. GrUU 41/2014 rd, s. 3 och GrUU 50/2005 rd, s. 2). Finansieringsprincipen ingår också i artikel 9.2 i europeiska stadgan om lokal självstyrelse. Enligt den artikeln ska de lokala myndigheternas ekonomiska resurser motsvara de uppgifter som tilldelats dem i grundlag och annan lag (se t.ex. GrUU 16/2014 rd, s. 2).

Bestämmelsen i 6 § 3 mom. i lagförslaget om att uppgifter som har ålagts de åländska kommunerna genom riksdagslag kan genom lagtingslag överföras på Ålands regering eller någon annan myndighet som anges i lagtingslag, har konsekvenser för riksdagens lagstiftningsbehörighet för kommunerna och sådan rikslagstiftning som är avsedd gälla på Åland. Genom bestämmelsen är det emellertid möjligt att tillgodose grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter utan att ändra självstyrelselagen vid en eventuell förvaltningsreform på Åland. En sådan förvaltningsreform kan innebära att kommunförvaltningen genom lagtigslag avlyfts ansvaret för en sektor inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Inom ett sådant behörighetsområde kan också riksuppgifter vara integrerade. Sådana riksuppgifter kan i praktiken inte skötas av kommunförvaltningen, om denna inte längre ansvarar för förvaltningen av sektorn inom lagtingets behörighet i fråga.

7 §. Bestämmelsen i paragrafens 1 mom. om att lagtingets ledamöter utses genom direkta och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade motsvarar det som nu gäller enligt 13 § i den nuvarande självstyrelselagen och är av principiella skäl fortsättningsvis viktig.

Bestämmelsen i 2 mom. om hembygdsrätt som förutsättning för rösträtt och valbarhet motsvarar 9 § i nuvarande lag. Enligt 14 § i grundlagen har varje finsk medborgare som fyllt aderton år rätt att rösta i statliga val och folkomröstningar. Om valbarhet i statliga val bestäms vad som särskilt bestäms i grundlagen. Av förarbetena till grundlagen framgår att denna inte tillämpas i fråga om val till Ålands lagting (RP 309/1993 rd, s 65 och RP 17/1998 rd, s. 80).

8 §. I förslaget har i förtydligande syfte tagits in en ny paragraf om att bestämmelser om lagtingsledamöternas ställning utfärdas genom lagtingslag. Det är viktigt att lagtingsledamöterna i egenskap av lagstiftare fortsättningsvis har en ställning som motsvarar riksdagsledamöternas.

10 §. Bestämmelserna om upplösning av lagtinget och om nyval har moderniserats i linje med motsvarande ändringar som har gjorts i grundlagen. Det innebär att republikens presidents rätt att besluta om upplösning av lagtinget blir beroende av en framställning från lantrådet.

24 §. Bestämmelsen i paragrafen är ny. Den innehåller ett konstaterande av att den lagstiftande makten på Åland är delad mellan riksdagen och lagtinget på det sätt som anges i självstyrelselagen. När den nu gällande självstyrelselagen stiftades konstaterade grundlagsutskottet: ”En omständighet som är väsentligare än den hierarkiska skillnaden mellan riksdagslagar och landskapslagar är att lagstiftningsbehörigheten fördelar sig mellan organ i landskapet och i riket. För varje kategori av ärenden kan det konstateras att saken hör till någonderas lagstiftningsbehörighet. En riksdagslag och en landskapslag kan inte bli tillämpade samtidigt. Om ett ärende faller inom landskapets lagstiftningsbehörighet skall enbart landskapslagen sålunda tillämpas, och den riksdagslag som reglerar samma sak utanför landskapet saknar betydelse.” (GrUB 15/1990 rd., s. 3–4). Förslaget innebär inte någon förändring i detta avseende.

26 § 1 punkten. Bestämmelsen i gällande lag om att riksdagen har lagstiftningsbehörighet i fråga om stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag föreslås kompletterad med en hänvisning till 98 § i lagförslaget. Den föreslagna bestämmelsen har två syften. Det första är att bestämmelsen ska vara en påminnelse för grundlagstiftaren att det inte är möjligt att ändra självstyrelselagen eller att göra avvikelser från den på något annat sätt än i den ordning som föreskrivs i 98 §. Det andra syftet är att lyfta fram det samband som finns mellan 26 § 1 punkten och bestämmelserna om kontrollen av lagtingslagars förhållande till grundlagen. Detta samband framgår av specialmotiveringen till 31 § 3 mom. i lagförslaget.

Det föreslagna tillägget är annorlunda formulerat än det förslag som ingick i propositionen till gällande självstyrelselag. Förslaget i föreliggande proposition är ett förtydligande av förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen och innebär inte någon förändring av det, men kan för sin del vara en garanti för att lagstiftnings- eller tillämpningspraxis inte i framtiden får en utveckling i strid med vad som avsetts när självstyrelsen tillkom.

31 § 2 mom. Bestämmelserna om kontrollen av lagtingslagar innehåller en precisering som gäller förhållandet till grundlagen samt en bestämmelse om förhållandet till Europeiska unionens lagstiftning.

Vid kontrollen av en lagtingslags förhållande till grundlagen ska det enligt förslaget beaktas att det hör till lagtinget att inom området för dess lagstiftningsbehörighet att utfärda bestämmelser som behövs för att iaktta grundlagen samt för att se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Bestämmelsen förtydligar att det är möjligt för Delegationen för Ålandsärenden, den särskilda samman-

sättningen för de högsta domstolarna och republikens president att i lagstiftningskontrollen ge rum för en prövning där det i lagtingslag är möjligt att gå in för andra lösningar än vad man har gjort i rikslagstiftningen när det gäller lagstiftning som innebär tillämpning av grundläggande fri- och rättigheter. Det är alltså möjligt för lagtinget att uppfylla dessa rättigheter på ett annat sätt än vad som gjorts i rikslagstiftningen, utan att detta i sig behöver innebära att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet.

Enligt förslaget ska kontrollen av lagtingslagar inte längre innefatta en prövning av att lagtingslagarna uppfyller kraven enligt Europeiska unionens lagstiftning. Detta förslag får en betydelse för Delegationen för Ålandsärenden och i förekommande fall för sammansättningen för de högsta domstolarna, som därmed får ett mindre ansvar för kontrollen i detta avseende. För republikens president innebär detta även ett minskat ansvar i kontrollen av lagtingslagar.

32 §. Enligt förslaget ska förfarandet med utlåtanden av sammansättningen för de högsta domstolarna i lagstiftningskontrollen ändras så att utlåtandet utarbetas i en sammansättning med tre ledamöter från högsta domstolen och två från högsta förvaltningsdomstolen. Detta förslag tryggar bredare sakkunskap i särskilt förvaltningsrätt och författningsrätt, inklusive bedömningen av grundlagsfrågor, vilket ofta behövs i lagstiftningskontrollen.

43 §. Paragrafen om överenskommelseförordningar preciseras i förhållande till 32 § i gällande självstyrelselag. Det föreslås att med en sådan förordning kan överföras förvaltningsuppgifter som följer av rikets lagstiftningsbehörighet och som regleras i riksdagslag eller som är reglerade i lagtingslag att skötas av Ålands regering eller någon myndighet under den. Förslaget utvidgar något nuvarande lydelse som avser förvaltningsuppgifter hos riks- eller landskapsförvaltningen. Ändringsförslaget innebär att förutom fortsättningsvis statliga uppgifter, kan också förvaltningsuppgifter i lag hos ett enskilt förvaltningsområde som är större än en kommun (välfärdsområde) med ansvar också på Åland, överföras från välfärdsområdet till självstyrelseförvaltningen eller vice versa. Avser förordningen ett välfärdsområdes förvaltningsuppgifter, förutsätts dock samtycke av det. Detta är förenligt med 121 § i grundlagen med avseende på självstyrelsen hos förvaltningsområden som är större än kommuner.

Av paragrafen föreslås uttryckligen framgå att en överenskommelseförordning får utfärdas endast, om den behöriga myndigheten på Åland, vars uppgifter föreslås överförda, angetts i lag. Om behörig myndighet på Åland föreskrivs således genom riksdagslag eller lagtingslag med beaktande av vilka uppgifter som föreslås överförda i överenskommelseförordning. Självstyrelsemyndigheterna får föreskrivas riksuppgifter endast genom självstyrelselagen eller i överenskommelseförordning. Som säkerhetsventil föreslås det dock att, om en behörig myndighet inte föreskrivits för skötseln av riksuppgifter på Åland, ska en överenskommelseförordning ändå få utfärdas för uppgifterna för en tid om högst två år. Två år torde vara en ändamålsenlig tid för att lagstifta om tillräckliga myndighetsbefogenheter, om en lucka i lagstiftningen uppstått. Syftet är att så långt som det är möjligt tillgodose grundläggande fri- och rättigheter i myndighetsutövningen på Åland. Därför föreslås det undantagsvis att en sådan förordning inte ska kunna sägas upp ensidigt. I det avseendet utgör den föreslagna bestämmelsen en avvikelse från 2 § 3 mom. i grundlagen. Grundlagsutskottet har uttalat sig att man i samband med ändringar bör se till att regleringen är heltäckande, så att myndigheternas befogenheter är tydliga och så att det inte uppstår luckor i regleringen. Enligt utredning till utskottet kan det vid ändring av självstyrelselagen vara motiverat att granska inte bara 30 § i självstyrelselagen utan också till exempel 32 § om överenskommelseförordningar (GrUU 72/2022 rd, s. 3).

67–68 §. Enligt förslaget kan republikens president i statsrådet enligt statsrådets förslag till avgörande bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om en internationell

förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland och den andra fördragsslutande parten. Ålands lagting godkänner en sådan internationell förpliktelse efter att beslut om att underteckna den har fattats i enlighet med 93 § 1 mom. i grundlagen. Den föreslagna bestämmelsen kan inte anses stå i strid med grundlagens 93 § 1 mom., eftersom republikens president i statsrådet enligt statsrådets förslag till avgörande i varje enskilt fall kan ta ställning till bemyndigandet samt till undertecknandet av en sådan förpliktelse som förhandlats fram på basen av ett bemyndigande. Det samma gäller ändring och uppsägning av en sådan förpliktelse som förhandlats på basen av ett bemyndigande. Man kan analogt i grundlagsutskottets tolkningspraxis om delegerade avtal (GrUU 14/2010 rd, GrUU 19/2010 rd, GrUU 14/2014 rd, GrUU 66/2014 rd) få stöd för hur bemyndigandet till Ålands regering som avses i 67 § 1 mom. ska avgränsas i fråga om exakthet och noggrann avgränsning.

I 94 § i grundlagen föreskrivs om godkännande av internationella bestämmelser och uppsägning av dem. Med avvikelse från förfarandet enligt 94 § i grundlagen föreslås i 68 § 1 mom. att Ålands lagting ska godkänna en förpliktelse som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram. Förfarandet föreslås gälla såväl för förpliktelser som hör till området för lagstiftningen, som för sådana som inte gör det. Förfarandet enligt föreliggande lagförslag för givande av samtycke till en internationell förpliktelse som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet (66§), ska således inte tillämpas på en internationell förpliktelse som avses i 67 §.

I de fall en förpliktelse har förhandlats fram av Åland enligt 67 § ska den enligt förslaget sättas i kraft på Åland genom lagtingslag. Förfarandet föreslås gälla såväl för förpliktelser som hör till området för lagstiftningen, som för sådana som inte gör det. Förslaget som även i detta avseende ger Ålands lagting nya befogenheter, utgör ett undantag från 95 § 1 mom. i grundlagen, enligt vilket de bestämmelser i fördrag och andra internationella förpliktelser som hör till området för lagstiftningen sätts i kraft av riksdagen genom lag, medan internationella förpliktelser i övrigt sätts i kraft genom förordning.

Ålands regering ska enligt förslaget underrätta utrikesministeriet när lagtinget har godkänt förpliktelsen. Utrikesministeriet meddelar på diplomatisk väg den andra fördragsslutande parten eller de andra fördragsslutande parterna om godkännandet, dvs. ansvarar för att översända ett meddelande om anslutningen till fördraget.

Bestämmelser om ikraftträdandet av lagtingslagar om ikraftträdandet av internationella förpliktelser utfärdas enligt förslaget genom förordning av Ålands regering. Förslaget utgör ett undantag från 95 § 1 mom. samt 3 mom. första meningen i grundlagen, av vilken det följer att bestämmelser om ikraftträdandet av en förpliktelse enligt huvudregeln ges genom förordning av statsrådet.

I 69 § i lagförslaget ingår en paragraf om Ålands nationella ansvar för internationella förpliktelser som Ålands lagting med stöd av 66 § godkänt samt för sådana som Ålands självstyrelsemyndigheter med stöd av 67 och 68 § har förhandlat fram och därmed förutsätts sätta i kraft. .

71 §, 78 § och 84 §. I paragraferna föreslås att Delegationens för Ålandsärenden uppgifter utökas i förhållande till nuläget.

Bestämmelsen i 71 § i lagförslaget är ny och uppgiften för Delegationen att avgöra det nationella ansvaret för Åland och eventuell jämkningsmöjlighet i ett ärende som gäller genomförandet av internationella förpliktelser enligt 66 § eller 67–68 § i lagförslaget är därmed också ny.

I fråga om genomförandet av unionsrätten på Åland medför 78 § i lagförslaget att på Delegationen för Ålandsärenden delvis övergår den förvaltningsuppgift som enligt nuvarande 59 b § 2 mom. i självstyrelselagen föreskrivs på behörig riksmyndighet. Enligt 78 § i lagförslaget ska Delegationen avgöra en oenighet mellan Åland och den behöriga riksmyndigheten om avskiljandet av Ålands andel av en resurs, förpliktelse eller rättighet som följer av Europeiska unionens beslut. Är parterna eniga avgör den behöriga riksmyndigheten fortsättningsvis frågan enligt 77 § 3 mom. i lagförslaget.

I 84 § föreslås nuläget enligt 59 d § 4 mom. i självstyrelselagen ändrat. Delegationen för Ålandsärenden föreslås, liksom i 71 § i lagförslaget, ta ställning till en oenighet om ansvarsfrågan eller ansvarsbeloppet i fråga om genomförandet av unionsrätten på Åland. Delegationen kan bedöma förutsättningarna för att jämka ansvarsbeloppet. Om en part inte nöjer sig med delegationens ställningstagande, kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av ställningstagandet, föra saken till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande. Enligt nuläget behandlas en tvist om ansvaret som förvaltningstvistemål vid Ålands förvaltningsdomstol enligt vad som föreskrivs i lagen om rättegång i förvaltningsärenden och i 59 d § i gällande självstyrelselag (GrUB 7/2002 rd).

86—97 §. Bestämmelserna om språk är, liksom för närvarande, utformade med utgångspunkten att Åland är enspråkigt svenskt och att det officiella språket på Åland är svenska. Syftet är att skydda det svenska språket, men bestämmelserna är inte utformade så att de skulle begränsa användningen av andra språk.

Bestämmelserna i 17 § 2 mom. i grundlagen om rätten att vid domstolar och andra myndigheter använda eget språk, antingen finska eller svenska, åsidosätts genom självstyrelselagen. Bestämmelserna om språk i lagförslaget bygger fortsättningsvis på Nationernas Förbunds beslut och den så kallade Ålandsöverenskommelsen samt nu gällande självstyrelselag, men de har förtydligats särskilt när det gäller rätten att använda finska vid domstolarna och statliga myndigheter på Åland. Rätten att vid domstolarna och de statliga myndigheterna använda finska för den som har finska som eget språk motsvarar enligt förslaget rätten enligt språklagstiftningen att för den som har svenska som eget språk använda svenska vid enspråkigt finska myndigheter och domstolar i övriga delar av Finland.

I 90 § föreslås förbättrade språkliga rättigheter i ärenden som gäller tvångsåtgärder samt ingripanden i personlig frihet eller integritet vid självstyrelsemyndigheterna eller kommunala myndigheter på Åland. Denna bestämmelse motsvarar kraven i artikel 5.2 och 6 i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna.

Språkbestämmelserna i 87 och 96 § i lagförslaget är i förhållande till nuläget även moderniserade till den del samhällsutvecklingen det påkallar med anledning av en ökad överföring av offentliga förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter. Det föreslås nya bestämmelser om enskilda aktörers eller statens språkliga skyldigheter i förhållande till myndigheterna på Åland då enskilda anförtros offentliga förvaltningsuppgifter som ska utföras på Åland. Bestämmelser föreslås även om tjänsteproducerande bolag som staten har bestämmanderätten i och som bedriver verksamhet på Åland. Eftersom Åland är enspråkigt svenskt ska sådana bolag betjäna och informera allmänheten på svenska. Motsvarande bestämmelser saknas i nuvarande självstyrelselag.

Av Ålands enspråkigt svenska ställning följer bland annat att undervisningsspråket i de åländska skolorna är svenska. Genom lagtingslag bestäms om vilka språk som undervisas i skolorna liksom även om undervisning på andra språk än svenska.

Grundlagsutskottet har i sitt betänkande 15/1990 rd s. 4—5 behandlat frågan om undervisning på andra språk än svenska. Förhållandena på Åland har sedan dess förändrats framför allt så att det till följd av invandring finns allt fler personer med annat modersmål

än svenska. Detta föranleder dock inte några ändringar av självstyrelselagen. Frågan om till exempel hemspråksundervisning regleras genom lagtingslag.

109 §. Paragrafen om behörig domstol för väckande av åtal mot en medlem av Ålands regering, föreslås förtydligad så att där inte längre uttryckligen utpekas den för närvarande behöriga hovrätten. Något ministeransvarssystem i lagtinget för ministrar vid Ålands regering föreslås inte infört.

12.10 Sammanfattning

Eftersom självstyrelselagen är en lag som stiftas i grundlagsordning och därmed är en lag på grundlagsnivå, kan den innehålla undantag eller avvikelser från grundlagen. Vissa av de gällande avvikelserna är betydande. Här avses att Ålands lagting har egen lagstiftningsbehörighet, att Åland är enspråkigt svenskt, att rätten att äga och besitta fast egendom på Åland är begränsad för den som inte har hembygdsrätt och att den som har hembygdsrätt i nuläget, tills det har föreskrivits om ersättande tjänstgöring, är befriad från skyldigheten att fullgöra värnplikt.

Den gällande självstyrelselagen har stiftats innan Finlands grundlag, som ersatte regeringsformen för Finland, trädde i kraft. Principen enligt den nya grundlagen om att lagarna ska anpassas till grundlagen och att undantag från grundlagen ska undvikas samt att undantag, om de är nödvändiga, måste vara noga avgränsade, var således inte aktuell när självstyrelselagen stiftades. Principen om avgränsade undantag kan emellertid inte anses gälla vid stiftande eller ändringar av självstyrelselagen. Självstyrelselagen är en tidigare tillkommen lag på grundlagsnivå, som mot bakgrund av sin lagstiftningsordning samt Nationernas förbunds beslut och Ålandsöverenskommelsen är avsedd att vara beständig. Således bör man anse att de avvikelser från 15, 17, 18 och 127 § i grundlagen som finns i nuvarande självstyrelselag och som ingår i lagförslagets 14–19 § samt 12 kap., är oproblematiska ur statsförfattningsrättslig synvinkel.

Likaså är det med beaktande av grundlagsordningen för stiftande av självstyrelselagen förenligt med Finlands konstitutionella system att självstyrelsen utvecklas också till den del den avviker från grundlagen och oavsett att detta kan innebära nya avvikelser från grundlagen. Sådana avvikelser och motsvarande bestämmelser som ingår i grundlagen är, trots att grundlagen är avsedd att ”utgöra en ram för hela den nationella rättsordningen”, motiverade för att tydliggöra självstyrelsens ställning. Således ska 1 § 2 mom. samt 6, 37 och 44 § i lagförslaget, vilka uppfyller grundlagens krav och av vilka 37 § 1 och 3 mom. samt 106 § redan ingår i nuvarande lag, anses vara oproblematiska. Bestämmelserna föreslås uttryckligen vara riktade till självstyrelsemyndigheterna och har på motsvarande sätt formulerats att understryka dessas grundlagsenliga skyldigheter vid utövandet av lagstiftningsmakten och genomförandet av självstyrelsen. Lagförslagets 100 § (jfr 107 § i grundlagen), som delvis ingår i nuvarande självstyrelselag, riktar sig till domstolar och myndigheter. Av motsvarande skäl är det också möjligt att i självstyrelselagen göra de avvikelser från 14 § 3 mom. och 16 § i grundlagen som ingår i 25 § 7 i lagförslaget. Bestämmelsen om att rösträttsåldern i kommunala val kan avvika från grundlagen motsvarar landskapets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen och lagstiftningskontrollen av landskapslagar från tiden före grundrättighetsreformen.

13 Lagstiftningsordning

Med hänvisning till det ovan sagda anser regeringen att lagförslaget är oproblematiskt i förhållande till grundlagen. Enligt 69 § i självstyrelselagen kan lagen inte ändras eller upphävas annat än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelse från den göras på något annat sätt. Besluten ska enligt paragrafen i riksdagen fattas i den ordning som gäller vid ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. Någon

formell konflikt mellan självstyrelselagen och bestämmelserna om grundläggande rättigheter eller grundlagens bestämmelser i övrigt föreligger därför inte. Regeringen föreslår att riksdagen behandlar lagförslaget i den ordning som nämns i 73 § 1 mom. i grundlagen.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

Självstyrelselag för Åland

I enlighet med riksdagens och Ålands lagtings beslut, tillkomna på det sätt som anges i 69 § 1 mom. i självstyrelselagen för Åland (1144/1991) föreskrivs:

1 kap.

Ålands självstyrelse

1 §

Självstyrelsen och dess syfte

Åland är ett autonomt område som har självstyrelse enligt vad som föreskrivs i denna lag.

Självstyrelsen ska bygga på demokratisk grund och tillkommer den åländska befolkningen, som företräds av Ålands lagting. Till demokratin hör att den enskilde har rätt att ta del i och påverka det åländska samhällets och den åländska livsmiljöns utveckling. All utövning av offentlig makt inom självstyrelsen ska bygga på lag och i all sådan offentlig verksamhet ska lag noggrant iakttas.

Till självstyrelsen hör lagstiftningsrätt, beskattningsrätt och ekonomiskt självbestämmande inom de ramar som självstyrelselagstiftningen anger. Genom självstyrelsen eftersträvas en ordning där det åländska självbestämmandet kan stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen.

2 §

Språklig status

Svenska är det samhällsbärande språket på Åland och officiellt språk mellan myndigheterna i riket och myndigheterna på Åland.

Det allmänna har ett särskilt ansvar för att det svenska språket bevaras och är livskraftigt på Åland.

3 §

Demilitariserad och neutraliserad status

Ålands demilitarisering och neutralisering följer av folkrätten.

4 §

Ålands område

Åland omfattar det område som när denna lag träder i kraft hör till landskapet Åland samt det territorialvatten som enligt gällande bestämmelser om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till detta område.

Ålands behörighet kan utvidgas utöver territorialvattengränsen till de delar som bestäms efter överenskommelse mellan riket och Åland.

5 §

Lagstiftande och verkställande organ

Den lagstiftande makten på Åland utövas av Ålands lagting som stiftar lagar inom ramen för sin lagstiftningsbehörighet (*lagtingslagar*).

Den allmänna styrelsen och förvaltningen ankommer på Ålands regering och myndigheterna under den.

6 §

Kommunal självstyrelse

Kommunernas förvaltning på Åland ska grunda sig på självstyrelse för kommunens invånare. Bestämmelser om de allmänna grunderna för kommunernas förvaltning samt rösträtt och valbarhet i kommunalval, rösträtt i kommunala folkomröstningar och rätten att i övrigt ta del i kommunernas förvaltning utfärdas genom lagtingslag. Kommunerna på Åland har beskattningsrätt. Bestämmelser om grunderna för skattskyldigheten och skatten utfärdas genom lagtingslag.

Bestämmelser om uppgifter som åläggs kommunerna utfärdas genom lagtingslag. I frågor som enligt denna lag hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet kan de åländska kommunerna åläggas uppgifter genom riksdagslag, om motsvarande uppgifter åläggs kommunerna i riket. När sådan rikslagstiftning bereds ska de åländska kommunerna och Ålands regering i god tid informeras och ges tillfälle att samråda samt höras i lagberedningen.

Uppgifter som har ålagts de åländska kommunerna genom riksdagslag kan genom lagtingslag överföras på Ålands regering eller någon annan myndighet som anges i lagtingslag.

2 kap.

Lagtinget och Ålands regering

7 §

Val av lagtingets ledamöter

Lagtingets ledamöter utses genom direkta och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade.

I val av lagtingets ledamöter får endast den delta som har hembygdsrätt, och endast den som har hembygdsrätt är valbar. Närmare bestämmelser om rätten att ställa upp kandidater i lagtingsval, om rösträtt och om förrättande av val utfärdas genom lagtingslag.

8 §

Lagtingsledamöternas ställning

Lagtingsledamöternas oberoende och frihet att utföra sitt uppdrag som lagtingsledamöter ska tryggas i lagtingslag. Närmare bestämmelser om ledamöternas ställning samt rättigheter och skyldigheter som har samband med deras uppdrag som lagtingsledamöter utfärdas genom lagtingslag.

9 §

Öppnande och avslutande av lagtinget

Lagtinget öppnas och avslutas av republikens president eller på presidentens vägnar av landshövdingen.

10 §

Upplösning av lagtinget och nyval

Lagtinget kan enligt vad som närmare föreskrivs i lagtingslag upplösa sig och besluta om nyval.

Utöver det som föreskrivs i 1 mom. kan republikens president när lagtinget är samlat, på framställning av lantrådet besluta att lagtinget ska upplösas och nyval förrättas. Innan beslutet fattas ska presidenten ge lagtingets talman möjlighet att framföra sin uppfattning i frågan. Om presidenten beslutar att lagtinget ska upplösas och nyval förrättas, ska beslutet delges lagtinget. Lagtinget ska därefter bestämma när det avgående lagtinget ska avsluta sitt arbete innan valet förrättas.

Bestämmelser om mandattiden för ett lagting som utsetts genom nyval och om när ett sådant lagting första gången ska sammankomma utfärdas genom lagtingslag.

11 §

Ålands regering

Bestämmelser om sättet att utse Ålands regering utfärdas genom lagtingslag.

3 kap.

Åländsk hembygdsrätt

12 §

Hembygdsrätt med stöd av lag

Åländsk hembygdsrätt har

1) den som när denna lag träder i kraft har hembygdsrätt enligt en tidigare självstyrelselag och

2) ett barn under 18 år som har finskt medborgarskap och är bosatt på Åland, om en förälder till barnet har hembygdsrätt.

13 §

Förvärv av hembygdsrätt på ansökan

Ålands regering kan bevilja hembygdsrätt på ansökan.

Hembygdsrätt ska, om inte sådana vägande skäl som anges i lagtingslag föranleder avslag, beviljas finska medborgare som sedan minst fem år utan avbrott har sitt egentliga bo och hemvist på Åland och som har tillfredsställande kunskaper i svenska.

Även den som inte fyller kraven i 2 mom. kan av särskilda skäl beviljas hembygdsrätt enligt vad som föreskrivs i lagtingslag.

Närmare bestämmelser om förutsättningarna för förvärv av hembygdsrätt utfärdas genom lagtingslag.

14 §

Förlust av hembygdsrätt

Den som förlorar sitt finska medborgarskap förlorar även sin hembygdsrätt.

Bestämmelser om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från Åland utfärdas genom lagtingslag.

15 §

Rätt att förvärva fast egendom

Bestämmelser om inskränkningar i rätten att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom på Åland finns i jordförvärvslagen för Åland (3/1975). Inskränkningarna gäller inte den som har hembygdsrätt.

16 §

Näringsrätt

Rätten att på Åland utöva rörelse eller yrke som näring kan för den som inte har hembygdsrätt begränsas genom lagtingslag. En sådan lag får dock inte begränsa rätten för den som är bosatt på Åland att idka sådan näring som bedrivs utan annat biträde än make, sambo eller egna omyndiga barn och utan användande av affärslokal, kontor eller något annat särskilt driftställe.

Bestämmelser om rätt till information på svenska om varor och tjänster som tillhandahålls i näringsutövning kan utfärdas genom lagtingslag.

17 §

Fullgörande av värnplikt

Den som har hembygdsrätt har rätt att i stället för att fullgöra värnplikt tjänstgöra på motsvarande sätt vid lots- och fyrinrättningen eller i någon annan civilförvaltning. I fråga om tjänstgöringen vid lots- och fyrinrättningen förskrivs i riksdagslag efter att lagtinget har beretts tillfälle att ge utlåtande i saken. I fråga om tjänstgöringen i annan civilförvaltning föreskrivs i riksdagslag med lagtingets bifall.

Tills sådan tjänstgöring som avses i 1 mom. har ordnats, är de invånare på Åland som avses i momentet befriade från att fullgöra värnplikt.

Vad som föreskrivs i 1 mom. gäller inte dem som efter fyllda 12 år har inflyttat till Åland.

4 kap.

Ålands landshövding och Delegationen för Ålandsärenden

18 §

Landshövdingen

Landshövdingen är statens företrädare på Åland.

Landshövdingen utnämns för sex år. Till landshövding utnämns en person som har nödvändiga förutsättningar att utöva ämbetet så att Åland förvaltas väl och statens säkerhet tillvaratas.

Republikens president utnämner landshövdingen bland de sökande efter överenskommelse med lagtingets talman. Som sökande till tjänsten beaktas också en person som av

lagtingets talman förts fram under ansökningstiden, som samtyckt till att beaktas och som lämnat de utredningar som behövs. Om samförstånd inte uppnås, ska presidenten utse landshövdingen bland fem personer som har föreslagits av lagtinget och som uppfyller behörighetskraven. I utnämningsbeslutet får ändring inte sökas genom besvär.

Utöver vad som föreskrivs i denna lag om landshövdingen tillämpas vad som föreskrivs i rikslagstiftningen om statstjänstemän.

Republikens presidents framställningar och meddelanden till lagtinget överlämnas av landshövdingen.

19 §

Tillförordnad landshövding

Om tjänsten som landshövding är obesatt eller landshövdingen har förhinder, kan republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman förordna någon som uppfyller behörighetsvillkoren för tjänsten att tills vidare sköta den.

20 §

Hörande vid uppsägning av landshövdingen

Uppkommer fråga om uppsägning av landshövdingen, ska lagtingets talman höras innan republikens president fattar beslut i saken.

21 §

Delegationen för Ålandsärenden

Delegationen för Ålandsärenden är ett expertorgan med uppgift att ge utlåtanden i frågor som gäller tillämpningen av lagstiftningen om Ålands självstyrelse eller i någon annan lag som har stiftats med lagtingets bifall. I sådana frågor ger Delegationen på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till Ålands regering och till domstolarna.

Delegationen ska dessutom i enlighet med:

1) 32 § 1 mom. ge utlåtanden över lagtingslagar,
2) 43 § ge utlåtanden över förslag till överenskommelseförordningar,
3) 52 § avgöra en behörighetstvist,
4) 56 § besluta om förskotten på avräkningsbeloppet och årligen i efterhand verkställa avräkning,
5) 59 § ge förslag till statsrådet om ändring av avräkningsgrunden,
6) 60 § besluta om förskotten på skatteavräkningen och årligen i efterhand fastställa skatteavräkningen,
7) 61 och 62 § bevilja extra anslag och tillskott under exceptionella förhållanden samt besluta om de villkor som möjligen förenas med dem,
8) 78 § ta ställning till en meningsskiljaktighet i fråga om avskiljandet av Ålands andel av en EU-resurs, rättighet eller förpliktelse som följer av Europeiska unionens beslut,
9) i 69 § och 71 § eller 83 och 84 § ta ställning till en meningsskiljaktighet som rör Ålands ansvar för eller jämkning av ett ansvarsbelopp som utdömts Finland på grund av Ålands förfarande och
10) avgöra meningsskiljaktigheter som gäller inrättandet av nya farleder för handelssjöfarten enligt 46 § 12 punkten och statens mark och byggnader på Åland enligt 103 §.

Delegationen kan höra sakkunniga och begära utlåtanden av statsrådet och ministerierna samt Ålands regering.

Delegationen är beslutsför endast såsom fulltalig.

Delegationens beslut i frågor som avses i 2 mom. 4–7 punkten stadfästs av republikens president. Beslutet ska inom tre månader stadfästas oförändrat eller lämnas utan stadfästelse. Om ett beslut lämnas utan stadfästelse, ska ärendet återförvisas till delegationen för ny behandling.

22 §

Delegationens sammansättning

Ordförande i Delegationen är landshövdingen eller någon annan som har förordnats av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Vid förhinder för ordföranden förs ordet av ordförandens ersättare, som likaså förordnas av presidenten efter överenskommelse med lagtingets talman.

Till ledamöter i Delegationen utser statsrådet och lagtinget vartdera två personer och för var och en av dem två ersättare. Ledamöterna och ersättarna utses på obestämd tid. Delegationens sammansättning ska vara sådan att särskilt självstyrelserättslig, statsrättslig och europarättslig expertis samt kunnande i offentlig ekonomi är företrädd.

Om en ledamot eller ersättare av Delegationen avgår, utser lagtinget eller statsrådet en ny i den avgåendes ställe.

23 §

Skiljande av ledamot och ersättare från uppdraget

En ledamot eller ersättare av Delegationen som på grund av sjukdom, lyte eller kroppsskada har förlorat sin förmåga att fullgöra sitt uppdrag är skyldig att lämna uppdraget, men kan skiljas från uppdraget endast genom laga kraft vunnet beslut av domstol. I fråga om utredning och bedömning av hälsotillståndet hos ledamöter och ersättare tillämpas det som i motsvarande fall gäller för domare.

Ett ärende om att skilja en ledamot eller en ersättare av Delegationen från sitt uppdrag väcks på framställning av Delegationen hos Ålands förvaltningsdomstol. Delegationens beslut om att göra en framställning ska vara enhälligt. När Delegationen fattar sitt beslut ska alla ledamöter förutom den som berörs, delta i beslutsfattandet. Ledamoten eller ersättaren är avhållen från uppdraget under den tid förvaltningsdomstolen behandlar saken, om inte domstolen beslutar annat. Förvaltningsdomstolen ska behandla ärendet i brådskande ordning.

5 kap.

Lagstiftningen

24 §

Fördelning av den lagstiftande makten

Den lagstiftande makten på Åland är delad mellan riksdagen och lagtinget på det sätt som anges i denna lag.

25 §

Lagtingets lagstiftningsbehörighet

Lagtinget har lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) lagtingets organisation och uppgifter, val av lagtingets ledamöter inklusive rösträtt och valbarhet i sådana val samt Ålands regering och myndigheter och inrättningar som lyder under den,
2) språkliga rättigheter och skyldigheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet med beaktande av vad som föreskrivs i 12 kap.,
3) rådgivande folkomröstning i angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
4) lagtingets och självstyrelsemyndigheternas tjänstemän samt tjänstekollektivavtal för och disciplinär bestraffning av dem,
5) arbetspensionsskydd för lagtingets och självstyrelsemyndigheternas anställda och förtroendevalda samt för rektorer, lärare och timlärare vid grundskolorna på Åland,
6) Ålands flagga och vapen och deras användning på Åland samt användningen av Ålands flagga på självstyrelsemyndigheternas fartyg och på sådana handelsfartyg och fiskefartyg, fritidsbåtar och därmed jämförbara farkoster som har hemort på Åland, med beaktande av att statliga ämbetsverks och inrättningars samt enskildas rätt att använda rikets flagga inte får inskränkas,
7) kommunindelning, kommunala val inklusive rösträtt, rösträttsålder och valbarhet i sådana val, kommunernas förvaltning, kommunernas tjänsteinnehavare, tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda och disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare,
8) offentlighet och sekretess, informationshantering, förvaltningsförfarande och andra förvaltningsrättsliga angelägenheter inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
9) dataskydd, cybersäkerhet och artificiell intelligens inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
10) offentlig upphandling inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
11) jämställdhet och jämlikhet inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
12) Åland tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt, Åland tillkommande närings- och nöjesskatter, grunderna för avgifter till Åland och kommunerna samt kommunerna tillkommande skatter,
13) allmän ordning och säkerhet, med de undantag som anges i 26 § 15 och 17—20 punkten samt brand- och räddningsväsendet,
14) lotterier och penninginsamling,
15) byggnads- och planväsendet, grannelagsförhållanden och bostadsproduktion,
16) inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, med undantag av vad som föreskrivs i 103 §,
17) hyra och hyresreglering samt lega av jord,
18) naturvård och miljöskydd, friluftsliv samt vattenrätt,
19) fornminnen samt skydd av byggnadsarvet och kulturföremål på Åland,
20) hälso- och sjukvård, med de undantag som anges i 26 § 42—46 punkten samt eldbegängelse,
21) tobaks- och nikotinprodukter och med dem relaterade produkter,
22) livsmedelssäkerhet och konsumentsäkerhet,
23) socialvård,
24) tillstånd till servering av produkter som innehåller alkoholhaltiga ämnen,
25) utbildning, läroavtal, kultur, idrott och ungdomsarbete, arkivväsendet med de undantag för statliga myndigheters arkiv som anges i 26 § 2 punkten och för kyrkans arkivalier som anges i 26 § 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 46 § 16—18 punkten samt biblioteks- och museiväsendet,
26) jord- och skogsbruk och de ersättnings- och stödsystem som anknyter till utvecklingen av jordbruket, skogsbruket och landsbygden, samfällda skogar, växtskyddsmedel, produktion av genetiskt modifierade växter samt infrastruktur för geografisk information,
27) jakt och fiske, registrering av fiskefartyg samt styrning av fiskerinäringen,

28) djurskydd och veterinärväsendet med de undantag som anges i 26 § 39 punkten,
29) tillvaratagande av jordbruksmarks, skogsmarks och fiskevattens produktionsförmåga, samt skyldighet att i sådant syfte mot full ersättning i någon annans besittning för viss tid upplåta jordbruksmark och fiskevatten som är outnyttjade eller endast delvis utnyttjade,
30) rätt att kartlägga, leta efter, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter,
31) postväsendet,
32) utövandet av televisions- och radioverksamhet på Åland med de begränsningar som följer av 26 § 40 punkten,
33) Ålands toppdomän (toppdomänen ax),
34) vägar och kanaler, vägtrafik, spårbunden trafik, båttrafik och farleder för den lokala sjötrafiken inklusive kollektivtrafik,
35) näringsverksamhet med beaktande av vad som anges i 16 § samt i 26 § i fråga om näringsrättsliga och näringsrätten närliggande angelägenheter, dock så att även lagtinget har behörighet att vidta åtgärder för att främja sådan näringsverksamhet som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet,
36) energiproduktion och energiförsörjning med de undantag som nämns i 26 §37 punkten,
37) främjande av sysselsättningen,
38) statistik om förhållandena på Åland,
39) beläggande med straff och storleken av straff inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
40) med straff jämförbara administrativa påföljder, utsättande och utdömande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
41) standarder inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
42) övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska hänföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

26 §

Riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland

Riksdagens lagstiftningsbehörighet omfattar Åland i fråga om
1) stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag med beaktande av vad som föreskrivs i 98 §,
2) statsmyndigheternas organisation och verksamhet samt statliga myndigheters arkiv med beaktande av vad som föreskrivs i 46 § 16–18 punkten,
3) rikets flagga och vapen samt deras användning med de undantag som nämns i 25 § 6 punkten,
4) medborgarskap,
5) utlänningslagstiftning,
6) pass och med pass jämförbara identitetsbevis,
7) folkbokföring med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §, samt tilldelande av personbeteckning,
8) förhållandet till utländska makter, med beaktande av bestämmelserna i 10 och 11 kap. om internationella förpliktelser och om ärenden i Europeiska unionen,
9) utrikeshandeln,
10) domstolsväsendet och rättskipning med beaktande av bestämmelserna i 6 kap.,
11) straffrätt, med de undantag som framgår av 25 § 39 punkten,
12) förundersökning och tvångsmedel för utredning av brott,
13) administrativt ingrepp i den personliga friheten,
14) verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott,
15) ordningsmaktens verksamhet som avser att trygga statens säkerhet,
16) befolkningsskydd, dock så att beslut om förflyttning av personer som är bosatta på Åland till en ort utanför Åland kan fattas enbart med Ålands regerings samtycke,

17) landets försvar samt försvarstillstånd med beaktande av vad som föreskrivs i 17 § om fullgörande av värnplikt, beredskap inför undantagsförhållanden samt försörjningsberedskap,
18) gränsbevakning med beaktande av vad som föreskrivs i 17 § om fullgörande av värnplikt,
19) sjöräddning,
20) skjutvapen och ammunition samt explosiva ämnen,
21) sedelutgivning och valuta,
22) hela riket gällande allmänna villkor för utlänningar och utländska sammanslutningars rätt att äga och besitta fast egendom och aktier samt att idka näring,
23) kyrkolagen,
24) lagstiftning som gäller religiösa samfund med det undantag som anges i 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
25) skatter och avgifter med de undantag som föreskrivs i 25 § 12 punkten,
26) efternamn och förnamn och fastställelse av juridiskt kön med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §, samt äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap, adoption, arv och dödförklaring,
27) föreningar, bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar jämte fartygs- och handelsregister med beaktande av vad som föreskrivs i 28 § samt stiftelser,
28) konsumentskydd med beaktande av vad som föreskrivs i 28 och 46 §,
29) otillbörligt förfarande i näringsverksamhet med beaktande av vad som föreskrivs i 28 § samt konkurrensrätt,
30) bank- och kreditväsendet med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §, samt försäkringsavtal,
31) upphovsrätt, patent, mönsterrätt, varumärke och andra immateriella rättigheter,
32) fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
33) andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet, och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
34) arbetsrätt med det undantag som anges i 25 § 25 punkten om läroavtal och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
35) arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna samt för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen med de undantag som anges i 25 § 5 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 § samt för annan socialförsäkring med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
36) arbetspensionsskydd för andra än dem som anges i 35 punkten med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
37) kärnkraft, dock så att byggande, innehav och användning av anläggningar för utvinnande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning härtill får ske på Åland bara med Ålands regerings samtycke,
38) direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
39) förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittsamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
40) televerksamhet med de undantag som anges i 25 § 32 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 46 §,
41) luftfart, handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten med undantag av fartygsregister som anges i 27 punkten,
42) alkohollagstiftning med det undantag som anges i 25 § 24 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
43) yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården och veterinärvården, samt förhindrande av smittsamma sjukdomar hos människor, medicinsk könsbekräftande behandling, sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling,

mänskliga organ, vävnader och celler, rättsmedicinska undersökningar, utredning av dödsorsak och konstaterande av dödsfall med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
44) genteknik,
45) begravning med det undantag som anges i 25 § 20 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
46) apoteksväsendet, läkemedel och medicintekniska produkter, narkotika och för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen, samt kemikalier,
47) statistik för statens behov,
48) tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
49) måttenheter, mätredskap och mätmetoder med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
50) mineralfyndigheter och gruvdrift med de undantag som anges i 25 § 30 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 28 §,
51) standardisering med det undantag som anges i 25 § 41 punkten och förfarande för CE-märkning,
52) övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska anses höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

27 §

Lagtingets bifall till särskilda ändringar av grundlag eller riksdagslag

Utan lagtingets bifall träder en ändring av grundlag eller annan riksdagslag inte i kraft på Åland till den del det är fråga om principerna för enskildas rätt att där äga fast egendom eller tillgångar som hör till näringsverksamhet.

28 §

Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan överföras till Åland i enkel lagstiftningsordning

Av de angelägenheter som enligt 26 § hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet kan följande behörighetsområden eller delar av dessa överföras på lagtinget, med avvikelse från vad som i 98 § föreskrivs om ändring av självstyrelselagen, genom en lag som stiftas i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets bifall:
1) folkbokföring med beaktande av att den enligt 26 § 7 punkten ska grunda sig på personbeteckningar,
2) efternamn och förnamn, fastställelse av juridiskt kön,
3) religiösa samfund, med undantag för kyrkolagen och lagstiftning som gäller den grekisk-ortodoxa kyrkan och den katolska kyrkan,
4) konfessionslös begravning,
5) arbetsavtal, med de undantag som beträffande läroavtal följer av 25 § 25 punkten och samarbete i företag,
6) tekniska anordningar som är avsedda för att användas i arbete,
7) annan socialförsäkring,
8) arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna på Åland jämte för förtroendevalda vid kommunförvaltningen med de undantag som anges i 25 § 5 punkten samt arbetspensionsskydd för andra,
9) för ett gemensamt fullföljande av ett för ett ideellt syfte grundade och registrerade föreningar med beaktande av bestämmelserna om förbjudna och tillståndspliktiga föreningar i rikets föreningslagstiftning,
10) bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar,
11) fartygs- och handelsregister,
12) måttenheter, mätredskap och mätmetoder,
13) bank- och kreditväsendet,

14) konsumentskydd,
15) otillbörligt förfarande i näringsverksamhet,
16) andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet,
17) tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller,
18) fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter,
19) direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter,
20) förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittsamma sjukdomar hos husdjur samt förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet,
21) alkohollagstiftning med beaktande av att servering av produkter som innehåller alkoholhaltiga ämnen enligt 25 § 24 punkten hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
22) administrativa ingrepp i den personliga friheten inom hälso- och sjukvården och socialvården,
23) yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården och veterinärvården, samt förhindrande av smittsamma sjukdomar hos människor, medicinsk könsbekräftande behandling, sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, mänskliga organ, vävnader och celler, utredning av dödsorsak och konstaterande av dödsfall,
24)mineralfyndigheter och gruvdrift.

I en lag om överföring av lagstiftningsbehörighet ska tas in bestämmelser om de åtgärder som föranleds av överföringen.

Om Ålands lagting har tagit initiativ till att en lag om överföring av behörighet ska stiftas, ska riksdagen föreläggas initiativet i form av en bilaga till regeringens skrivelse. Statsrådet kan före det ge en redogörelse i saken till riksdagen.

29 §

Återföring av lagstiftningsbehörighet

Lagstiftningsbehörighet som har överförts på lagtinget med stöd av 28 §, kan återföras genom en lag som stiftas i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall.

30 §

Riksbestämmelser i lagtingslag

I en lagtingslag kan för vinnande av enhetlighet och överskådlighet upptas bestämmelser av rikslagstiftningsnatur som i sak överensstämmer med motsvarande bestämmelser i riksdagslag. Upptagande av sådana bestämmelser i en lagtingslag medför inte ändring i fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet.

31 §

Lagstiftningskontroll

En lagtingslag som har antagits av lagtinget ska genomgå lagstiftningskontroll och föredras för republikens president.

Innan lagtingslagen föredras för republikens president granskar Delegationen för Ålandsärenden att lagen faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Utöver Delegationens utlåtande kan presidenten och justitieministeriet begära utlåtande om lagtingslagen av de högsta domstolarna.

Vid kontrollen av lagtingslagens förhållande till grundlagen ska beaktas att det hör till lagtinget att inom området för dess lagstiftningsbehörighet utfärda bestämmelser som

behövs för att iaktta grundlagen samt för att se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. I lagstiftningskontrollen ska vidare beaktas att det hör till lagtinget att fullgöra de skyldigheter som följer av Europeiska unionens fördrag till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

32 §

Förfarandet i lagstiftningskontrollen

Lagtingets beslut om att anta en lagtingslag överlämnas till Delegationen för Ålandsärenden för utlåtande och delges samtidigt justitieministeriet. Delegationen ska inom två månader ge sitt utlåtande till ministeriet.

Justitieministeriet föredrar lagtingslagen för presidenten. Vid behov inhämtar ministeriet före det ett utlåtande av de högsta domstolarna.

De högsta domstolarnas utlåtande riktas till republikens president. Utlåtandet utarbetas i en sammansättning med tre ledamöter från högsta domstolen och två från högsta förvaltningsdomstolen jämte en föredragande som står i tjänsteförhållande till högsta domstolen.

33 §

Republikens presidents vetorätt

Om republikens president efter att ha erhållit utlåtande av de högsta domstolarna finner att lagtinget genom att anta en lagtingslag har överskridit sin lagstiftningsbehörighet eller att lagen rör rikets inre eller yttre säkerhet, kan presidenten bestämma att lagen ska förfalla i sin helhet eller till någon viss del.

Presidentens beslut om utövande av vetorätt måste fattas inom fyra månader från den dag lagtingets beslut om antagande av lagtingslagen delgavs justitieministeriet.

34 §

Ikraftträdande av lagtingslagar

En lagtingslag träder i kraft den dag lagtinget har bestämt. Har tidpunkten inte angetts i lagen, ska Ålands regering bestämma den. Om en lagtingslag inte har publicerats senast vid den tidpunkt som har bestämts, träder lagen i kraft samma dag den publiceras.

Har republikens president inlagt veto mot endast en viss del av en lagtingslag, ska Ålands regering i ett förfarande som bestäms i lagtingslag avgöra om lagen ska träda i kraft delvis eller förfalla i sin helhet.

35 §

Ikraftträdande i vissa skyndsamma fall

Om ett anslag i Ålands budget eller skyndsamt genomförande av Europeiska unionens lagstiftning eller någon internationell förpliktelse som är bindande för Åland förutsätter att en lagtingslag stiftas och det finns särskilda skäl för att lagen ska träda i kraft skyndsamt, kan lagtinget bemyndiga Ålands regering att bestämma att lagen helt eller delvis ska träda i kraft redan innan lagstiftningskontrollen är genomförd och presidenten har fattat beslut i saken. Detsamma gäller om det uppstår en exceptionell och tvingande händelse som kräver att en lagtingslag träder i kraft skyndsamt.

36 §

Publicering av lagtingslagar och beslut om att en lag upphör att gälla

Lagtingslagarna publiceras i Ålands författningssamling.

Har en lagtingslag satts i kraft skyndsamt med stöd av bestämmelsen i 35 § och fattar republikens president därefter beslut om att helt eller delvis inlägga veto, ska Ålands regering genast i den ordning som gäller för publicering av lagtingslagar meddela att lagen eller en del av den upphör att gälla räknat från den dag då meddelandet publiceras.

37 §

Förordningar och andra rättsnormer än lag

Ålands regering kan med stöd av ett bemyndigande i en lagtingslag utfärda förordningar. Bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter samt om frågor som enligt grundlagen eller självstyrelselagstiftningen i övrigt hör till området för lag ska dock utfärdas genom lagtingslag.

Även andra myndigheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet än Ålands regering kan genom lagtingslag bemyndigas att utfärda rättsnormer i bestämda frågor, om det med hänsyn till föremålet för regleringen finns särskilda skäl och regleringens betydelse i sak inte kräver att den sker genom lag eller förordning. Tillämpningen av ett sådant bemyndigande ska vara exakt avgränsat.

I en förordning av Ålands regering kan det för vinnande av enhetlighet och överskådlighet tas in bestämmelser som till sin natur hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, om de i sak överensstämmer med motsvarande bestämmelser i en riksförordning. Behörighetsfördelningen mellan riket och Åland påverkas dock inte av detta.

6 kap.

Den dömande makten

38 §

Domstolsväsendet

Den dömande makten utövas av de statliga domstolarna. På Åland finns i första instans en tingsrätt och en förvaltningsdomstol.

39 §

Överklagande av förvaltningsbeslut

Angående överklagande av förvaltningsbeslut som har fattats av myndigheterna på Åland gäller vad som föreskrivs i rikslagstiftningen med de undantag som föreskrivs i denna lag.

Genom lagtingslag kan det föreskrivas om överklagande av förvaltningsbeslut som fattas med stöd av lagtingslag, om detta behövs för tydlighetens skull och regleringen är förenlig med de grunder som i rikslagstiftningen tillämpas i motsvarande eller närmast likartade ärenden eller, om motsvarighet saknas, de generella grunderna för rikslagstiftningen.

I beslut av Ålands regering i utnämningsärenden får ändring inte sökas genom besvär, om inte genom lagtingslag föreskrivs att ändring får sökas. Genom lagtingslag kan det föreskrivas om rätten att söka ändring och besvärsförbud över beslut om tjänsteutnämningar som fattas av andra självstyrelsemyndigheter och kommunala myndigheter på Åland.

40 §

Behörig instans

Ålands förvaltningsdomstol är behörig domstol när ett överklagande gäller

1) Ålands regerings beslut; beslut som Ålands regering fattar vid sammanträde överklagas dock hos högsta förvaltningsdomstolen, om det inte i lagtingslag förskrivs att saken överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol,

2) beslut av myndigheter som lyder under lagtinget och beslut som fattats inom den förvaltning som hör till lagtingets verksamhet,

3) beslut av myndigheter som lyder under Ålands regering och beslut av den som genom lagtingslag har anförtrotts offentliga förvaltningsuppgifter,

4) beslut av kommunala myndigheter på Åland samt

5) beslut av statliga myndigheter på Åland.

Om någon särskild instans för överklagande har inrättats för vissa ärenden genom riksdagslag, ska med avvikelse från 1 mom. beslut som i sådana ärenden har fattats av en myndighet på Åland, överklagas hos den instansen. I lagtingslag kan dock i fråga om beslut som avses i 1 mom. 1–3 punkten, frånsett beslut om offentlig upphandling, föreskrivas att saken överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol, om det på grund av att Ålands lagstiftning skiljer sig från rikets finns ett behov av att förvaltningsdomstolen är besvärsmyndighet. En sådan lagtingslag ska vara förenlig med de grunder som i rikslagstiftningen tillämpas i motsvarande eller närmast likartade ärenden.

Beslut som har fattats med stöd av en överenskommelseförordning överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol, om beslutet har fattats av en myndighet på Åland. Har beslutet fattats av en myndighet i riket, överklagas det hos den instans som är behörig när myndigheten handlägger motsvarande eller närmast likartade ärenden inom ramen för sin normala verksamhet.

41 §

Särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol

Genom lagtingslag kan det utfärdas särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol, om motsvarande bestämmelser i riksdagslag inte går att sammanjämka med den lagstiftning som ska tillämpas på Åland.

7 kap.

Förvaltningen

42 §

Fördelning av förvaltningsbehörighet

Förvaltningsbehörigheten följer av lagstiftningsbehörigheten och är således delad mellan myndigheterna på Åland och i riket i enlighet med vad som anges i lagtingslag eller riksdagslag, om inte något annat anges i denna lag eller i en överenskommelseförordning utfärdad med stöd av 43 §.

43 §

Överenskommelseförordningar

Efter överenskommelse mellan Ålands regering och statsrådet kan genom förordning av republikens president och med samtycke av Ålands regering (*överenskommelseförordning*) förvaltningsuppgifter som följer av rikets lagstiftningsbehörighet och som är

reglerade i lag överföras för en viss tid eller tills vidare på Ålands regering eller någon myndighet under den. I likadan ordning kan förvaltningsuppgifter som är reglerade i lagtingslag att skötas av Ålands regering eller någon myndighet under den, överföras på en statlig myndighet eller ett förvaltningsområde i riket som är större än en kommun.

En överenskommelseförordning som avser gälla ett förvaltningsområde i riket som är större än en kommun, kan utfärdas endast med dess samtycke.

Utfärdandet av en överenskommelseförordning enligt 1 mom. förutsätter att det i lag föreskrivs om den myndighet som är behörig att på Åland sköta de förvaltningsuppgifter som föreslås överförda. Om en sådan behörig myndighet inte ännu har angetts i lag, får en överenskommelseförordning utfärdas för högst två år och med beaktande av att förordningen inte får sägas upp ensidigt.

Innan ett förslag till överenskommelseförordning föredras ska utlåtande om förslaget inhämtas av Delegationen för Ålandsärenden.

En överenskommelseförordning kan sägas upp ensidigt och förordningen ska då ändras eller upphävas så snart som möjligt. Har den inte ändrats eller upphävts två år efter uppsägningen, ska den anses ha upphört att gälla.

44 §

Överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter

Offentliga förvaltningsuppgifter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet kan anförtros andra än myndigheter endast genom lagtingslag eller med stöd av lagtingslag, om det behövs för en ändamålsenlig skötsel av uppgifterna och det inte äventyrar de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten eller andra krav på god förvaltning. Uppgifter som innebär betydande utövning av offentlig makt får dock ges endast myndigheter.

Om någon annan än en myndighet anförtros offentliga förvaltningsuppgifter på Åland med stöd av ett beslut av en statlig myndighet, eller ett avtal mellan myndigheten och uppdragstagaren, ska den statliga myndigheten försäkra sig om att uppdragstagaren förbinder sig att i uppdraget ge service på svenska.

45 §

Tillämpliga förvaltningslagar

När en förvaltningsmyndighet sköter ett förvaltningsärende med stöd av en överenskommelseförordning ska myndigheten tillämpa den lagstiftning om offentlighet och sekretess, förvaltningsförfarande och annan allmän förvaltningsrättslig lagstiftning som annars gäller i myndighetens verksamhet. Finns det särskilda bestämmelser om detta i den lagstiftning som reglerar de förvaltningsuppgifter som har överförts, ska dessa dock tillämpas.

Bestämmelserna i 1 mom. tillämpas även när en åländsk myndighet inom ett rättsområde som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet sköter en statlig eller kommunal uppgift eller en statlig myndighet sköter Ålands uppgifter direkt med stöd av denna lag eller någon annan lag som har stiftats med lagtingets bifall.

Om det finns särskilda skäl, kan det i en överenskommelseförordning föreskrivas om undantag från 1 mom. gällande vilken allmän förvaltningsrättslig lagstiftning som ska tillämpas hos myndigheten.

46 §

Förfaranden i förvaltningsärenden och undantag i fråga om förvaltningsbehörigheten

I de angelägenheter som anges i denna paragraf ska uppgiften utföras med iakttagande av följande:

1) självstyrelsemyndigheterna deltar i befolkningsskyddet i enlighet med vad som föreskrivs i en överenskommelseförordning,
2) när en statlig tjänst tillsätts på Åland ska särskild betydelse tillmätas att den som anställs har kännedom om förhållandena på Åland eller är bosatt där,
3) en statlig myndighet ska säkerställa att en statstjänsteman som inom ramen för sina tjänsteuppgifter regelbundet sköter ärenden som gäller Åland, har tillräckliga kunskaper om självstyrelsen och om förhållandena på Åland,
4) i pass och identitetshandlingar som på Åland utfärdas för den som har hembygdsrätt ska ingå ordet ”Åland”,
5) riksmyndigheterna ska se till att Åland får de frekvenser som behövs för radio- och televisionssändningar på Åland,
6) när en riksmyndighet beviljar nätkoncession till teleföretag för televerksamhet på Åland, ska Ålands regerings samtycke först inhämtas,
7) beviljande av tillstånd för utlänningar eller utländska sammanslutningar att äga och besitta fast egendom på Åland eller att idka näring på Åland ankommer på Ålands regering, som innan ett sådant ärende avgörs ska inhämta utlåtande av den behöriga riksmyndigheten,
8) de uppgifter som enligt lagstiftningen om förebyggande av införsel till landet av växtskadegörare ankommer på en myndighet i riket, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag,
9) de uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor ankommer på en riksmyndighet eller på kommunerna, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag,
10) de uppgifter som enligt lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos husdjur ankommer på riksmyndigheter eller kommuner och som gäller bekämpningen av sådana sjukdomar och övervakningen av sjukdomsbekämpningen, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag,
11) nya farleder för handelssjöfarten kan inrättas på Åland endast efter överenskommelse med Ålands regering; om en överenskommelse inte kan nås, avgörs saken på det sätt som anges i 52 §,
12) i ärenden som gäller tillstånd att med utländska fartyg idka handelssjöfart inom Åland eller mellan Åland och det övriga Finland ska samråd äga rum med Ålands regering,
13) vid handläggningen av frågor om fartbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom Åland samt i andra frågor om sjötrafiken som har särskild betydelse för Åland ska riksmyndigheterna samråda med Ålands regering,
14) frågor som gäller rätt att idka intern lufttrafik på Åland ankommer på Ålands regering, dock så att utlåtande av riksmyndigheterna ska inhämtas,
15) när en riksmyndighet handlägger sådana frågor rörande lufttrafiken som har särskild betydelse för Åland, ska samråd äga rum med Ålands regering,
16) när en riksmyndighet ska planera arkivering för handlingar som rör verksamhet på Åland, ska samråd hållas med Ålands regering,
17) arkivalier som härrör från en statlig myndighetsverksamhet på Åland, kan föras till förvaring utanför Åland endast efter samråd med Ålands regering,
18) i fråga om arkivalier som härrör från en riksmyndighets verksamhet på Åland, men där myndighetens egentliga verksamhetsställe finns utanför Åland, ska myndigheten samråda med Ålands regering om hur arkivalierna görs tillgängliga för Ålands regering.
19) utlåtande av Ålands regering ska inhämtas innan en statlig myndighet beviljar ett tillstånd att utöva tillståndspliktig näring på Åland,
20) Ålands regering ska höras innan beslut fattas om indragning av en inrättning eller ett fast verksamhetsställe vid statens lokalförvaltning på Åland,
21) när en behörig riksmyndighet beslutar om antalet apotek och lokaliseringen av dem på Åland enligt lagstiftningen om apotek ska Ålands regerings utlåtande läggas till grund för prövningen och Ålands regering kan föreslå att nytt apotek inrättas på Åland eller förändringar av sådana,

22) fullgörandet av arbetsplikt som gäller medborgarna allmänt, kan för den som har hembygdsrätt endast åläggas inom civila uppgifter på Åland,
23) de förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen gäller konsumentrådgivning ska på Åland skötas av självstyrelsemyndigheterna i enlighet med avtal mellan Ålands regering och staten,
24) de uppgifter som i riket ankommer på konsumenttvistenämnden handhas på Åland av en särskild av Ålands regering tillsatt nämnd,
25) de åländska och de statliga myndigheterna ska samarbeta med varandra när de inhämtar statistiska uppgifter och ge varandra tillgång till de statistiska uppgifter de har. Med beaktande av de rättsliga grunderna för självstyrelsen och statistikföringen ska Åland redovisas i den statistik som statliga myndigheter publicerar.

8 kap.

Samarbetsformer och behörighetstvister

47 §

Initiativ av lagtinget och Ålands regering

Lagtinget kan väcka initiativ i frågor som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och som är av särskild vikt för Åland.
Ålands regering kan göra framställningar om att förordningar och administrativa föreskrifter i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet ska utfärdas för Åland.

48 §

Samråd, samtycke och överenskommelse

När riksmyndigheterna planerar åtgärder som har särskild betydelse för Åland och de åländska myndigheterna planerar åtgärder som har särskild betydelse för riket, ska de informera varandra och vid behov samråda. I denna lag finns dessutom särskilda bestämmelser om åtgärder som förutsätter samråd mellan Ålands och rikets myndigheter eller samtycke av Ålands regering.

49 §

Hörande och samråd vid beredningen av lagstiftning

När lagstiftning som har särskild betydelse för Åland bereds vid statsrådet eller lagstiftning som har särskild betydelse för riket bereds vid Ålands regering ska det behöriga ministeriet och Ålands regering informera varandra om saken och vid behov samråda.
Över lagförslag som föreläggs riksdagen och som har särskild betydelse för Åland ska utlåtande begäras av Ålands regering innan en regeringsproposition lämnas till riksdagen. Ålands regering ska även höras om förordningsförslag och förslag till myndighetsföreskrifter eller anvisningar som uteslutande gäller Åland eller som annars är av särskild betydelse för Åland.
Ålands regering kan begära utlåtande av ministerier om förslag till lagtingslagar.

50 §

Ålandsärenden i statsrådet och föredragningen av dem

Aktuella åländska frågor av principiell eller vittomfattande betydelse kan behandlas i statsrådet i en sammansättning med de behöriga ministrarna och Ålands lantråd under

ledning av statsministern. Initiativ till behandling i en sådan sammansättning kan tas av Ålands regering eller av det behöriga ministeriet.

Ärenden som gäller självstyrelsen föredras i statsrådet och för republikens president från justitieministeriet. Ärenden som gäller Ålands ekonomi föredras dock från finansministeriet.

Till föredragande i ärenden som gäller självstyrelsen och Ålands ekonomi förordnar statsrådet personer som är förtrogna med Ålands självstyrelse.

51 §

Riksmyndigheternas skyldighet att ge handräckning åt myndigheterna på Åland

Riksmyndigheterna ska inom ramen för sin allmänna behörighet på begäran av Ålands regering ge handräckning åt myndigheterna på Åland vid skötseln av uppgifter som hör till självstyrelsen.

52 §

Lösning av behörighetstvister

Uppstår meningsskiljaktighet angående en åländsk eller en riksmyndighets behörighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd, kan Ålands regering eller riksmyndigheten hänskjuta frågan till Delegationen för Ålandsärenden som ska avgöra saken i brådskande ordning. Om en part inte nöjer sig med Delegationens beslut, kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av beslutet föra saken till högsta domstolen för avgörande.

9 kap.

Ålands ekonomi

53 §

Ekonomisk självstyrelse

Åland har ekonomisk självstyrelse på det sätt som anges i denna lag.

54 §

Ålands budget

Lagtinget antar budget för Åland. Närmare bestämmelser om Ålands budget utfärdas genom lagtingslag.

Åland kan uppta lån samt emittera obligationslån för självstyrelsens behov.

55 §

Årliga återföringar till Åland

För att täcka utgifterna för självstyrelsen återförs till Åland årligen av statsmedel ett belopp enligt 56 § som fastställs vid en särskild avräkning (avräkningsbeloppet) samt en skatteavräkning enligt vad som föreskrivs i 60 §.

56 §

Avräkningen

Avräkningsbeloppet beräknas så att de i statsbokslutet för respektive år redovisade inkomsterna, med undantag för skatt på förvärvs- och kapitalinkomster, rundradioskatt, källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatt, tonnageskatt, lotteriskatt samt nya statslån (*avräkningsbasen*) multipliceras med ett visst relationstal (*avräkningsgrunden*).

Vid beräkningen av avräkningsbeloppet beaktas dessutom hälften av förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal (*Ålands befolkningsandel*) från och med den 31 december 2020. För att bestämma Ålands befolkningsandel används en koefficient som anges med fem decimalers noggrannhet. Ökar Ålands befolkningsandel höjs avräkningsbeloppet, minskar befolkningsandelen sänks avräkningsbeloppet.

Avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår. På avräkningsbeloppet betalas månatliga förskott.

57 §

Avräkningsgrunden

Avräkningsgrunden är 0,47 procent.

58 §

Ändring av avräkningsgrunden

Avräkningsgrunden ska ändras, om grunderna för statsbokslutet genomgår ändringar som inverkar på avräkningsbeloppets storlek. Med ändring av grunderna för statsbokslutet avses förändringar i statens inkomst- och utgiftsstruktur, strukturella förändringar innefattande beskattning eller bolagisering, förändringar i fråga om nettobudgetering samt andra därmed jämförbara förändringar.

Avräkningsgrunden ska höjas, om Ålands utgifter ökar och utgiftsökningen följer av att

1) det till Åland överförts ny lagstiftningsbehörighet i frågor som avses i 28 § 1 mom.,

2) Åland har övertagit förvaltningsuppgifter som ankommer på staten och kostnaderna inte regleras på annat sätt, eller Åland, efter överenskommelse med staten, svarar för verksamhet som helt eller till betydande del tjänar riksintressen,

3) uppnåendet av självstyrelsens syften orsakar väsentligt ökade kostnader, eller

4) Ålands förvaltning annars belastas av betydande utgifter som inte förutsågs vid ikraftträdelsen för självstyrelselagen för Åland (1144/1991).

Avräkningsgrunden ska sänkas, om en statlig myndighet har övertagit förvaltningsuppgifter av Ålands myndigheter, och kostnaderna för uppgifterna inte regleras på annat sätt.

59 §

Förfarandet för ändring av avräkningsgrunden

Bestämmelser om ändring av avräkningsgrunden utfärdas genom riksdagslag med lagtingets bifall.

Finansministeriet och Ålands regering gör minst vart tredje år en bedömning av om det finns grunder enligt 58 § 1—3 mom. att ändra avräkningsgrunden och ger sitt förslag till Delegationen för Ålandsärenden. Om den ena parten begär att en bedömning ska göras tidigare än efter tre år, ska den andra parten inom skälig tid medverka till att ett

förslag lämnas till Delegationen för Ålandsärenden. I annat fall behandlar Delegationen ärendet på basis av den ena partens förslag och efter att ha hört den andra parten.

Delegationen ger sitt förslag till ändring av avräkningsgrunden till statsrådet. Statsrådet ger sitt lagförslag, som baserar sig på Delegationens förslag, till riksdagen.

60 §

Skatteavräkningen

I skatteavräkning återförs till Åland årligen av statsmedel, beloppen för de på Åland för respektive skatteår debiterade statliga förvärvs- och kapitalinkomstskatterna, källskatten som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatten och tonnageskatten. Därtill återförs årligen av statsmedel den på Åland betalda lotteriskattens belopp. Skatteavräkningen verkställs årligen i efterhand för varje skatteår. På skatteavräkningsbeloppet betalas månatliga förskott. Förskottsbeloppet beräknas med utfallet av tidigare beskattning och prognoser som grund.

Om utfallet av den i 1 mom. avsedda samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp med mer än 10 procent understiger det respektive belopp som Åland skulle ha fått på basis av motsvarande skatt genom de i 56 § 1 och 2 mom. avsedda grunderna för beräkningen av avräkningsbeloppet, tillkommer mellanskillnaden Åland.

61 §

Extra anslag

På framställning av lagtinget kan extra anslag beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras med budgeten för Åland. Extra anslag kan beviljas endast för uppgifter som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Framställning om extra anslag görs hos Delegationen för Ålandsärenden.

62 §

Tillskott under exceptionella förhållanden

Åland ska av statsmedel beviljas tillskott under exceptionella förhållanden

1) för att förhindra eller undanröja sådana väsentliga rubbningar i samhällsekonomin som särskilt drabbar Åland,

2) för att täcka sådana kostnader som föranleds av en naturkatastrof, en kärnkraftsolycka, ett oljeutsläpp eller någon annan därmed jämförbar händelse, om inte landskapet skäligen bör bära kostnaderna.

Ålands regering ska göra en framställning om tillskott hos Delegationen för Ålandsärenden senast under året efter det kalenderår till vilket utgifterna hänför sig. Ärendet ska om möjligt avgöras inom sex månader från det att det väcktes.

10 kap.

Internationella förpliktelser

63 §

Information om förhandlingar

Statsrådet ska underrätta Ålands regering om förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Detsamma gäller förhandlingar som annars kan ha särskild betydelse för Åland, om detta kan ske.

64 §

Ålands initiativrätt

Ålands regering kan väcka förslag hos statsrådet om förhandlingar om internationella förpliktelser.

65 §

Ålands medverkan i förhandlingar

Ålands regering ska på begäran ges tillfälle att delta i förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, om detta är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas. Gäller förhandlingarna angelägenheter som annars kan ha särskild betydelse för Åland, ska Ålands regering på begäran ges tillfälle att delta, om särskilda skäl finns.

66 §

Ikraftträdande på Åland av internationella förpliktelser

Om ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse som Finland ingår eller förbinder sig till innehåller en bestämmelse i en fråga som enligt denna lag faller inom Ålands behörighet, träder bestämmelsen i kraft på Åland endast om lagtinget ger sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelsen sätts i kraft. Står en bestämmelse i strid med denna lag eller jordförvärvslagen för Åland träder den i kraft på Åland endast om lagtinget ger sitt bifall genom ett beslut som fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och lagen om sättande i kraft av förpliktelsen antas av riksdagen i den ordning som anges i 95 § 2 mom. i grundlagen. Om bestämmelsen gäller endast det språk på vilket myndigheterna på Åland ska stå i förbindelse med utlänningar eller utländska myndigheter, behandlas lagförslaget dock i vanlig lagstiftningsordning i riksdagen.

Lagtinget kan bemyndiga Ålands regering att ge ett sådant bifall som avses i 1 mom.

67 §

Bemyndigande för Ålands regering att förhandla

Republikens president kan i statsrådet utifrån statsrådets förslag till avgörande bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar med en stat om statsfördrag eller en internationell förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland och den andra fördragsslutande parten.

Ålands regering ska underrätta statsrådet om hur förhandlingarna framskrider. Statsrådets representanter kan delta i förhandlingarna.

Republikens president kan i statsrådet utifrån statsrådets förslag till avgörande bemyndiga Ålands regering att säga upp ett statsfördrag eller en internationell förpliktelse som avses i 1 mom.

68 §

Godkännande och ikraftträdande av internationella förpliktelser som har förhandlats fram av Åland

Ålands lagting godkänner en internationell förpliktelse som avses i 67 § efter att Republikens president i statsrådet utifrån statsrådets förslag till avgörande i enlighet med 93 § i grundlagen befullmäktigat Ålands representant att underteckna den. Förpliktelsen

sätts i kraft på Åland genom lagtingslag. Ålands regering ska underrätta utrikesministeriet när förpliktelsen har godkänts.

Bestämmelser om ikraftträdandet av lagtingslagen utfärdas genom förordning av Ålands regering.

Internationella förpliktelser som avses i 67 § publiceras i Finlands författningssamlings fördragsserie. I fråga om publicering av sådana internationella förpliktelser i fördragsserien och undantag från kravet på publicering tillämpas rikslagstiftning.

Om republikens president enligt 67 § 3 mom. bemyndigat Ålands regering att säga upp ett statsfördrag eller internationell förpliktelse, tillämpas det förfarande med undantag av republikens presidents befullmäktigande som föreskrivs i 1–3 mom.

69 §

Ålands nationella ansvar för internationella förpliktelser

Ålands regering svarar för att internationella förpliktelser som avses i 66–68 § genomförs på Åland samt bär det ekonomiska ansvaret för ett otillräckligt genomförande av en sådan förpliktelse.

Om ett internationellt tvistlösningsorgan eller motsvarande har förelagt eller dömt finska staten att betala ett schablonbelopp, vite eller något motsvarande belopp, är Åland ansvarigt för detta belopp gentemot staten till den del Ålands åtgärd eller försummelse är orsaken till föreläggandet eller domen. Dessutom är Åland skyldigt att verkställa ordern eller domen till de delar som faller inom Ålands behörighet.

70 §

Ålands rätt till genmäle

Vid en förhandling eller en tvist på internationell nivå som gäller Finlands ansvar för förpliktelser som Åland ingått enligt 67 och 68 § ska Åland ges möjlighet att försvara sina intressen i enlighet med de principer som anges i 80 § i denna lag. Åland har motsvarande rätt att försvara sina intressen i fråga om internationella förpliktelser som Åland har godkänt enligt 69 §, då förhandlingarna eller tvisten gäller verkställighet på Åland.

71 §

Bedömning av ansvar och jämkning av ansvarsbelopp

Staten och Åland kan jämka ett ansvarsbelopp som avses i 69 §.

Uppstår det efter förhandlingar oenighet mellan staten och Åland om att ersätta staten för det belopp den betalat för ett skadestånd eller annan ekonomisk gottgörelse till en annan stat eller en enskild som en följd av ett bristfälligt eller oriktigt genomförande av en förpliktelse som avses i 69 § eller om ansvarsbeloppet, ska Delegationen för Ålandsärenden ta ställning till saken. Delegationen kan bedöma förutsättningarna för att jämka ansvarsbeloppet.

Om en part inte nöjer sig med Delegationens ställningstagande, kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av ställningstagandet, föra saken till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande.

11 kap.

Ärenden som gäller Europeiska unionen

72 §

Ålands deltagande i den nationella beredningen av ärenden som bereds vid Europeiska unionens institutioner

Ålands regering har rätt att delta i beredningen vid statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom Europeiska unionen, om beslutanderätten annars skulle höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller om saken på något annat sätt kan ha särskild betydelse för Åland.

Statsrådet ska underrätta Ålands regering om beredningen inom Europeiska unionen av de ärenden som avses i 1 mom.

Lagtinget kan i frågor som hör till dess lagstiftningsbehörighet delge riksdagen ett motiverat yttrande om huruvida ett utkast till lagstiftningsakt från Europeiska unionen är förenligt med subsidiaritetsprincipen. Lagtingets ståndpunkt ska sändas till Europeiska unionens institutioner.

73 §

Delgivning av Ålands ståndpunkt i Europeiska unionens institutioner

Om Ålands regerings och statsrådets ståndpunkter i frågor som bereds vid Europeiska unionens institutioner och som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som annars har särskild betydelse för Åland inte kan samordnas, ska Ålands ståndpunkt på begäran av Ålands regering delges när Finlands ställningstaganden presenteras i Europeiska unionens institutioner.

74 §

Ålands deltagande i beredningen av ärenden vid Europeiska unionens institutioner

Ålands regering ska på begäran ges tillfälle att delta i Finlands delegations arbete när frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller annars har särskild betydelse för Åland bereds inom Europeiska unionens institutioner.

75 §

Behörighetsfördelningen vid genomförande av Europeiska unionens beslut

När åtgärder vidtas i Finland med anledning av beslut som har fattats inom Europeiska unionen är lagstiftningsbehörigheten och behörigheten i förvaltningsärenden fördelad mellan Åland och riket på det sätt som följer av denna lag.

76 §

Ålands rätt att vid tillämpning av EU-rätten formulera förslag till Finlands ståndpunkt

Om ett beslut som ska fattas inom Europeiska unionen helt eller delvis gäller tillämpning av Europeiska unionens gemensamma politik på Åland, formulerar Ålands regering innehållet i Finlands ställningstagande till den del saken annars skulle höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

77 §

Samrådsskyldighet och beslutsfattande vid genomförandet av EU-rätten

Om de åtgärder för genomförandet av ett beslut som fattas av Europeiska unionen och som både Åland och riket är behöriga att vidta, är beroende av varandra, ska Ålands och statens myndigheter samråda. Samråd ska ske i ärenden:

1) som gäller avskiljandet av Ålands andel av en resurs som tilldelats Finland eller förvaltningen av resursen,
2) som gäller genomförandet eller förvaltningen av en rättighet som har tilldelats Finland,
3) som gäller genomförandet eller förvaltningen av en förpliktelse som ålagts Finland,
4) som förutsätter en bedömning av om Europeiska unionens beslut kräver endast en förvaltningsåtgärd i medlemsstaten, eller
5) som förutsätter en bedömning av om det enligt Europeiska unionens beslut ovillkorligen ska utses en enda förvaltningsmyndighet i medlemsstaten.

Om den statliga och åländska myndigheten är överens fattar vardera myndigheten beslut i enlighet med samrådet enligt 1 mom.

Om endast en enda åtgärd enligt unionsrätten kan vidtas i medlemsstaten i ett förvaltningsärende där både Åland och riket har behörighet enligt denna lag, fattas beslutet efter samråd om åtgärden med avvikelse från 2 mom. av behörig riksmyndighet. Beslutet ska fattas så att samförstånd eftersträvas och självstyrelsemyndighetens ståndpunkter så långt som möjligt blir beaktade.

Får medlemsstaterna enligt unionsrätten ovillkorligen i något fall där både lagtinget och riksdagen har lagstiftningsbehörighet utse endast en förvaltningsmyndighet, utses denna myndighet efter samråd med avvikelse från 2 mom. av riket. Om unionsrätten kräver att medlemsstaten utser endast en förvaltningsmyndighet, ska det behöriga ministeriet tidigt involvera Ålands regering vid beredningen av sådana åtgärder som avses gälla självstyrelsemyndigheterna. När behörig riksmyndighet fattar ett beslut som annars skulle höra till Ålands behörighet, ska beslutet fattas i enlighet med Ålands regerings ståndpunkt.

78 §

Förfarande vid oenighet om visst genomförande av EU:s beslut

Om den statliga och den åländska myndigheten efter samråd enligt 77 § 1 mom. inte är överens om Ålands andel av en resurs eller rättighet som tilldelats eller förpliktelse som har ålagts Finland genom Europeiska unionens beslut, ska beslutet om att avskilja Ålands andel fattas av Delegationen för Ålandsärenden.

Delegationen ska lämna ett avgörande som avses i 1 mom. i brådskande ordning. Beslutet ska fattas efter att de behöriga statliga och åländska myndigheterna har hörts och övrig nödvändig utredning för att avgöra saken har införskaffats.

Besvär över ett beslut som Delegationen för Ålandsärenden fattat med stöd av denna paragraf får anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. I övrigt tillämpas i fråga om ändringssökandet vad som föreskrivs för ändringssökande i förvaltningsärenden. Delegationens beslut kan verkställas oavsett att besvär anförs över det.

Ändring av beslut som fattats med stöd av 77 § 3 eller 4 mom. söks i enlighet med rikslagstiftningen.

79 §

Ålands regerings kontakt med Europeiska kommissionen

Ålands regering har rätt att stå i kontakt med Europeiska kommissionen i ärenden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och som gäller genomförande på Åland av beslut som har fattats inom Europeiska unionen.

80 §

Ålands ställning i överträdelseförfaranden som inletts av kommissionen och vid talan om fördragsbrott

De statliga myndigheterna bereder i samverkan med Ålands regering innehållet i Finlands svar på ställningstaganden av Europeiska kommissionen angående brister vid fullgörandet av medlemsstaten Finlands skyldigheter till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet samt Finlands ställningstaganden som i ett sådant ärende framförs vid Europeiska unionens domstol.

Om Ålands och rikets ståndpunkter inte kan samordnas i ett ärende som avses i 1 mom., ska Finlands svar och ställningstagande på Ålands regerings begäran utformas så att Ålands ståndpunkt framgår.

81 §

Ålands deltagande i den muntliga handläggningen vid EU-domstolen i ett överträdelseförfarande som gäller Finland

Har talan i ett ärende som avses i 80 § väckts i Europeiska unionen domstol på grund av en åtgärd eller underlåtelse från Ålands sida, ska en representant för Åland ges rätt att delta i den muntliga handläggningen vid domstolen.

82 §

Framställning i ett ärende som är anhängigt vid EU-domstolen

Ålands regering kan göra en motiverad framställning hos statsrådet om att Finland ska delta i en anhängig rättegång vid Europeiska unionens domstol eller väcka talan vid domstolen när det gäller frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller annars kan ha särskild betydelse för Åland.

83 §

Ålands nationella ansvar

Om Europeiska unionens domstol har dömt finska staten att betala ett standardbelopp, ett vite eller något motsvarande penningbelopp, är Åland ansvarigt för detta belopp gentemot staten till den del en åtgärd eller försummelse från Ålands sida är orsak till domen.

Om finska staten utifrån sitt ansvar som medlemsstat är skyldig att betala tillbaka unionsmedel till Europeiska unionen, är Åland ansvarigt för beloppet gentemot staten till den del förvaltningen eller övervakningen av de återbetalade medlen hörde till Åland.

Om finska staten är skyldig att betala ersättning till enskilda för en skada som orsakats av att de unionsrättsliga förpliktelserna i ett ärende inom Ålands behörighet genomförts bristfälligt eller oriktigt, är Åland till denna del ansvarigt för ersättningen gentemot staten.

84 §

Jämkning av ansvarsbelopp

Staten och Åland kan jämka ett ansvarsbelopp som avses i 83 §. Uppstår oenighet mellan staten och Åland om ansvaret eller ansvarsbeloppet, ska Delegationen för Ålandsärenden ta ställning till saken. Delegationen kan bedöma förutsättningarna för att jämka ansvarsbeloppet. Om en part inte nöjer sig med Delegationens ställningstagande, kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av ställningstagandet, föra saken till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande.

85 §

Europeiska unionens regionkommitté

Till en av Finlands representanter i Europeiska unionens regionkommitté ska föreslås en kandidat som Ålands regering utser.

12 kap.

Bestämmelser om språk

86 §

Ämbetsspråket

Ålands regering och myndigheter, de kommunala myndigheterna på Åland, de statliga myndigheterna och domstolarna på Åland samt Delegationen för Ålandsärenden har svenska som ämbetsspråk.

De utlåtanden och avgöranden av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen som avses i denna lag ges på svenska.

Vad som i denna lag föreskrivs om språket vid de statliga myndigheterna gäller även för den evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter, om inte något annat följer av kyrkolagen.

87 §

Språket i statliga digitala tjänster på Åland

Statliga digitala tjänster som riktar sig till allmänheten på Åland ska finnas på svenska.

När statliga myndigheter inför eller i grunden omarbetar digitala tjänster som ska användas av myndigheterna på Åland inom områden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet ska tjänsterna göras tillgängliga på svenska. Om en sådan digital tjänst endast finns på ett annat språk än svenska och finska, kan den även på Åland göras tillgänglig på det språket.

88 §

Språket i fördrag och dokument från Europeiska unionen

När lagtingets bifall inhämtas till ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse, som ska träda i kraft på Åland, får fördragstexten översändas på originalspråket, om den inte med stöd av lag publiceras på svenska.

Dokument från Europeiska unionen som ska delges Ålands regering får översändas på originalspråket, om de ännu inte har översatts till svenska.

89 §

Språkliga rättigheter vid domstolar och statliga myndigheter på Åland

En part vars eget språk är finska har rätt att använda finska och rätt till tolkning och översättning vid domstolarna och vid de statliga myndigheterna på Åland i enlighet med motsvarande bestämmelser i rikslagstiftningen angående rätten att använda svenska vid en enspråkigt finsk domstol eller myndighet.

Angående rätten till tolkning och översättning vid domstolarna och de statliga myndigheterna på Åland för den vars eget språk inte är finska och som inte förstår svenska tillämpas bestämmelserna i rikslagstiftningen.

Är en handling som en finskspråkig part har lämnat in till en domstol eller en annan statlig myndighet på Åland avfattad på finska, ska myndigheten vid behov se till att handlingen översätts till svenska.

90 §

Språkliga rättigheter vid de åländska myndigheterna

I ärenden som avgörs av Ålands regering eller en myndighet under den eller av en kommunal myndighet på Åland och som gäller tvångsåtgärder eller ingrepp i personlig frihet eller integritet, ska myndigheten använda ett språk som kan förstås av den som saken gäller eller vid behov använda tolkning eller översättning. Närmare bestämmelser om detta kan utfärdas genom lagtingslag.

Angående de språkliga rättigheterna vid förundersökning för den som inte förstår svenska tillämpas vad som i rikslagstiftningen föreskrivs om språkliga rättigheter i ett enspråkigt ämbetsdistrikt.

91 §

Språkliga rättigheter vid domstolar och statsmyndigheter i riket

Personer som har hemort på Åland har rätt att på begäran i egen sak få service på svenska av statliga myndigheter i riket till vars verksamhetsområde Åland hör.

En enskild part som har hemort på Åland har i ärenden som handläggs av en domstol eller statlig myndighet i riket rätt att på begäran till behövliga delar få en översättning av expeditionen i de fall då expeditionen med stöd av rikslagstiftningen utfärdas på finska.

92 §

Undervisningsspråket

Undervisningsspråket i skolor på Åland som bekostas med allmänna medel eller får understöd av sådana är svenska, om inte något annat föreskrivs genom lagtingslag.

93 §

Rätten till inträde för fortsatta studier

Den som har avlagt examen vid en läroanstalt på Åland har rätt att, i enlighet med vad som närmare föreskrivs genom förordning av statsrådet som utfärdas med Ålands regerings samtycke, vinna inträde och avlägga examen vid en svensk- eller tvåspråkig läroanstalt vars huvudman är staten eller som erhåller understöd av staten, även om han eller hon inte har de kunskaper i finska som krävs för inträde och för att avlägga examen.

94 §

Statsanställdas språkkunskap

Bestämmelser om den språkkunskap som krävs för statsanställda på Åland utfärdas med Ålands regerings samtycke genom förordning av statsrådet.

Staten ska ordna utbildning på svenska för sina anställda på Åland.

95 §

Föreskrifter och information på svenska

Myndighetsföreskrifter ska för att bli gällande på Åland finnas på svenska. Myndigheternas information till allmänheten på Åland ska ges på svenska.

Statliga myndigheter ska se till att deras anvisningar, blanketter, formulär och motsvarande som ska tillämpas på Åland, finns tillgängliga på svenska. Om anvisningar som ges av någon annan än en myndighet har väsentlig betydelse för individens rättigheter och skyldigheter, ska statsrådet verka för att de finns tillgängliga på svenska på Åland.

Föreskrifter och anvisningar gäller som original när de har utfärdats av en myndighet eller på uppdrag av myndigheten översatts av en auktoriserad translator.

Statsrådet ska verka för att information om varor och tjänster till åländska konsumenter ges på svenska.

96 §

Språklig service vid statliga bolag med verksamhet på Åland

Tjänsteproducerande bolag i vilka staten har bestämmanderätt ska i sin verksamhet på Åland betjäna och informera allmänheten på svenska.

97 §

Anställningsvillkor

När ett avtal ingås eller ändras för arbete som utförs på Åland, har den som anställs på begäran rätt att av arbetsgivaren få på svenska sådan information om de centrala villkoren i arbetet som föreskrivs i lag. I fråga om tillsyn av efterlevnaden av denna bestämmelse tillämpas vad som föreskrivs om tillsynen över arbetarskyddet.

13 kap.

Särskilda bestämmelser

98 §

Ändring av självstyrelselagen

Denna lag kan inte ändras eller upphävas på annat sätt än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelse från den göras på något annat sätt. Besluten ska i riksdagen fattas i den ordning som föreskrivs i 73 § i grundlagen och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

99 §

Lagtingslagar som antas med kvalificerad majoritet

I lagtingslag kan det föreskrivas att ett beslut om antagande av en lagtingslag ska fattas av lagtinget med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. En lagtingslag där en sådan bestämmelse ingår ska antas, ändras eller upphävas i samma ordning.

100 §

Lagenligheten av förordningar eller rättsnormer på lägre nivå än i lag och förordning

Om en bestämmelse i en förordning som utfärdats av Ålands regering, eller någon annan rättsnorm på lägre nivå än i lag och förordning, som utfärdats av en myndighet som lyder under Ålands regering eller en kommunal myndighet på Åland, står i strid med en lagtingslag eller sådan rikslagstiftning som gäller på Åland, får den inte tillämpas av myndigheterna.

101 §

Offentlighet och sekretess

En åländsk myndighet kan lämna ut uppgifter ur sekretessbelagda handlingar till en myndighet i riket som enligt riksdagslag har motsvarande uppgifter som det i en lagtingslag anges att är en mottagande myndighet. På motsvarande sätt kan en myndighet i riket lämna ut uppgifter ur sekretessbelagda handlingar till en åländsk myndighet som enligt lagtingslag har motsvarande uppgifter som det i en riksdagslag anges att är en mottagande myndighet. Om rätten att lämna ut handlingarna föreskrivs i lagtingslag eller riksdagslag.

Handlingarna och uppgifterna som avses i 1 mom. ska fortsatt vara sekretessbelagda enligt den överlåtande myndighetens lagstiftning.

I fråga om offentlighet och sekretess i frågor som avses i 10 och 11 kap tillämpas rikslagstiftningen.

102 §

Tillgång till uppgifter ur basdatalager

Självstyrelsemyndigheter ska ha tillgång till uppgifter ur basdatalager som tillhandahålls av statliga myndigheter på samma villkor som myndigheter inom statsförvaltningen.

Statliga myndigheter ska ha tillgång till uppgifter ur basdatalager som tillhandahålls av självstyrelsemyndigheter på samma villkor som myndigheter inom självstyrelseförvaltningen.

Om de allmänna förutsättningarna för utlämnande av uppgifterna föreskrivs i riksdagslag och lagtingslag.

103 §

Statens mark och byggnader

Om staten behöver mark på Åland för egentlig statsförvaltning, ska Åland tillhandahålla lämpliga områden. Om det inte görs, är staten oförhindrad att utan Ålands medverkan förvärva behövlig mark.

Om sådan mark som avses i 1 mom. inte längre behövs för egentlig statsförvaltning, övergår statens rätt till Åland. Byggnader och anläggningar som blivit obehövliga tillfaller då Åland, om de inte flyttas bort.

Statsrådet och Ålands regering ska komma överens om tillhandahållande av mark enligt 1 mom. och om övertagande av mark och annan egendom enligt 2 mom. Uppstår meningsskiljaktighet, ska saken avgöras av Delegationen för Ålandsärenden.

Vid expropriation av fast egendom för statens behov tillämpas rikslagstiftningen.

104 §

Ålands rätt till arv

Om det inte finns någon arvinge till den som vid sitt frånfälle var fast bosatt på Åland, tillfaller arvet Åland.

Fast egendom eller därmed jämförbar annan egendom som Åland har fått i arv och som finns utanför Åland ska dock överlåtas till staten, om egendomen inte behövs för att täcka boets skulder. På motsvarande sätt ska fast egendom eller därmed jämförbar annan egendom som staten har fått i arv och som finns på Åland överlåtas till Åland, om egendomen inte behövs för att täcka boets skulder.

Åland har rätt att klandra arvlåtarens testamente på motsvarande sätt som i riksdagslag bestäms att staten har rätt att klandra en arvlåtares testamente.

105 §

Tjänster som i vissa avseenden jämställs med statliga tjänster

Vad som föreskrivs i 46 § 1 punkten om statliga tjänster och 94 § 1 mom. om statligt anställda gäller även tjänster och anställda vid självständiga offentligrättsliga inrättningar på Åland. Detsamma gäller också, på det sätt som anges genom förordning av statsrådet, i fråga om bolag i vilka staten har avgörande inflytande.

106 §

Statlig näringsverksamhet

Förbehålls staten, en självständig offentligrättslig inrättning eller ett bolag i vilket staten har avgörande inflytande ensamrätt att utöva sådan näringsverksamhet som enligt 26 § regleras genom rikslagstiftning, får det genom förordning av statsrådet föreskrivas att Åland eller ett bolag där Åland har avgörande inflytande ska ha samma rätt att utöva motsvarande näring på Åland, om det inte finns vägande skäl mot detta.

107 §

Skattefrihet för Åland

I fråga om skattefrihet och andra därmed jämförbara förmåner åtnjuter Åland samma rätt som staten.

108 §

Valkrets samt införande av kommunal rösträtt i vissa fall

Vid riksdagsval bildar Åland en egen valkrets för val av en riksdagsledamot. I fråga om riksdagsval i övrigt föreskrivs särskilt.

Under de förutsättningar som anges i lagtingslag medges finska medborgare som saknar hembygdsrätt samt danska, isländska, norska och svenska medborgare rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen. Sådan rösträtt och valbarhet kan på samma sätt medges medborgare i andra stater. Beslut om att anta en lagtingslag som avses ovan i detta moment, ska fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

109 §

Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering

Åtal mot en medlem av Ålands regering för tjänstebrott behandlas vid den hovrätt till vars domkrets Åland enligt rikslagstiftningen hör.

14 kap.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

110 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs självstyrelselagen för Åland (1144/1991), nedan *den äldre lagen*, och lagen om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland (911/2020).

Lagtinget kan redan före ikraftträdandet av denna lag tillämpa bestämmelserna i den vid antagande av en lagtingslag. En sådan lagtingslag träder dock inte i kraft förrän denna lag har trätt i kraft.

Om det i någon annan lag finns en hänvisning till den äldre lagen, ska hänvisningen efter ikraftträdandet av denna lag avse denna lag. Det som i någon annan lag föreskrivs om landskapet Åland eller Ålands landskapsregering gäller sedan denna lag trätt i kraft Åland och Ålands regering.

Delegationen för Ålandsärenden ska utses enligt denna lag så att den kan tillträda samtidigt som lagen träder i kraft. Delegationen för Ålandsärenden sköter också de uppgifter som enligt den äldre lagen har ankommit på Ålandsdelegationen.

Bestämmelserna i denna lag om utnämning av landshövdingen tillämpas första gången när mandattiden löper ut för den landshövding som är utnämnd med stöd av den äldre lagen.

Vid den lagstiftningskontroll som genomförs efter ikraftträdandet av denna lag beträffande en lagtingslag som antagits före ikraftträdandet, ska ett utlåtande som inhämtats hos högsta domstolen före ikraftträdandet utgöra det utlåtande som avses i 32 § 3 mom.

111 §

Tillämplig lagstiftning vid ändringar i behörighetsfördelningen

Har enligt denna lag ett rättsområde som tidigare reglerats genom landskapslag hänförts till riksdagens behörighet, eller ett område som tidigare reglerats genom rikslagstiftning överförts till lagtingets behörighet, ska den landskapslag eller rikslagstiftning

inom detta rättsområde som tillkommit före ikraftträdandet av denna lag, fortfarande tillämpas på Åland till dess den upphävs. Landskapslagen upphävs genom en förordning av republikens president och rikslagstiftningen upphävs genom lagtingslag. Detsamma gäller sådana ändringar av fördelningen av lagstiftningsbehörighet som skett genom ikraftträdandet av den äldre lagen, om den nya behörighet som avses i den äldre lagen inte tagits i bruk före ikraftträdandet av denna lag.

112 §

Behandling av anhängiga ärenden

Ärenden som är anhängiga vid domstol när lagstiftningsbehörighet enlig denna lag övergår, slutbehandlas av den domstol där de är anhängiga med tillämpning av den lagstiftning som gällde vid behörighetsövergången, om inte något annat följer av 111 §.

Ett ärende som är anhängigt när behörighet enligt denna lag övergår från en myndighet till en annan ska slutbehandlas av den myndighet där ärendet är anhängigt, varvid den lagstiftning som gällde vid behörighetsövergången ska iakttas.

Om ett myndighetsbeslut som har meddelats innan behörigheten övergick överklagas, ska den lag som gällde vid tidpunkten för beslutet följas.

113 §

Förordningar som blir i kraft

De statsrådets förordningar och överenskommelseförordningar som har utfärdats med stöd av den äldre lagen, förblir i kraft när denna lag träder i kraft.

114 §

Övergångsbestämmelser för Ålands ekonomi

Avräkning enligt 46 § i den äldre lagen verkställs sista gången för det kalenderår som föregår denna lags ikraftträdande. Vid den avräkningen tillämpas även lag 911/2020 eller annan riksdagslag om ändring av avräkningsgrunden.

Om förutsättningar enligt 47 § 2–4 mom. i den äldre lagen föreligger före denna lags ikraftträdande, ändras avräkningsgrunden enligt 57 § i denna lag i enlighet med förfarandet i 48 § i den äldre lagen. Översynen för 2024–2026 görs enligt den äldre lagen. Omständigheter som avses i 47 § 2–4 mom. i den äldre lagen och som inte föranleder ändring före ikraftträdandet ska beaktas vid den första översyn som avses i 59 § i denna lag för perioden 2027–2029; därvid beaktas även omständigheter som inträffar under 2027. Bestämmelser i riksdagslag som beslutats före denna lags ikraftträdande och som gäller ändring av avräkningsgrunden tillämpas även efter denna lags ikraftträdande.

Skatteavräkning enligt 49 § i den äldre lagen verkställs för skatteår som föregår denna lags ikraftträdande.

En framställning om extra anslag enligt 50 § i den äldre lagen som gjorts före ikraftträdandet av denna lag avgörs enligt den äldre lagen.

Tillskott under exceptionella förhållanden enligt 51 § i den äldre lagen kan sökas under ikraftträdandeåret för denna lag för utgifter hänförliga till närmast föregående år och beviljas enligt den äldre lagen.

Beslut om förskott på avräkningsbelopp enligt 56 § i den äldre lagen och om skatteavräkning enligt 60 § i denna lag för det år då denna lag träder i kraft får fattas före ikraftträdandet.

115 §

Mark, byggnader och anläggningar

Det som föreskrivs i 102 § 2 mom. gäller även mark, byggnader och anläggningar som vid ikraftträdandet av denna lag används för egentlig statsförvaltning.

Genom förordning av statsrådet får det föreskrivas att annan mark som tillhör staten än sådan som avses i 1 mom. samt andra byggnader och anläggningar än sådana som avses i 1 mom. övergår till Åland.

När en åländsk myndighet enligt denna lag övertar verksamhet för en statlig myndighet, ska myndighetens lösa egendom på Åland som behövs för verksamheten överlåtas till Ålands regering utan ersättning.

116 §

Statsanställda

Den vars uppgifter i ett anställningsförhållande till staten enligt det förfarande som föreskrivs i 28 § i denna lag överförs till lagtingets lagstiftningsbehörighet, ska, om han eller hon samtycker till det, med bibehållna förmåner överflyttas till motsvarande uppgifter i självstyrelsemyndigheternas tjänst i enlighet med vad som föreskrivs genom riksdagslag.

_____

Helsingfors den 20xx

Statsminister

Förnamn Efternamn

..minister Förnamn Efternamn

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-499-2 (PDF)

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET